

การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ
THE FAMILY-VIOLENCE MANAGEMENT IN THE INTEGRATED
BUDDHIST PERSPECTIVE

นางพูนสุข มาศรีงสรรค์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

นางพูนสุข มาตรฐานศรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE FAMILY-VIOLENCE MANAGEMENT IN THE INTEGRATED
BUDDHIST PERSPECTIVE**

MRS. POONSUK MASRUNGSON

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ. ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ .....ประธานกรรมการ

(พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ. ดร.)

.....กรรมการ

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ. ดร.)

.....กรรมการ

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ. ดร.)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. วัชระ งามจิตรเจริญ)

.....กรรมการ

(รศ. ดร. วริยา ชินวรรโณ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ. ดร. ประธานกรรมการ

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ. ดร. กรรมการ

ผศ. ดร. วัชระ งามจิตรเจริญ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

ผู้วิจัย : นางพูนสุข มาศรีงสรรค์

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ), ป.ธ.๕, M.A., Ph.D.
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุณยานกร), ผศ. ดร.
น.ธ. เอก ป.ธ. ๖ พธ.บ. (ปรัชญา) ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา)
พธ.ค. (พระพุทธศาสนา)
รศ. ดร.วัชรระ งามจิตร์เจริญ, ป.ธ.๕, พธ.บ., M.A.
(Philosophy), อ.ค. (ปรัชญา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา แนวคิด และรูปแบบการจัดการความรุนแรงในครอบครัว (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา และ (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัยพบว่า คนในสถาบันครอบครัวและในสถาบันอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถใช้ประโยชน์จากหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยการนำมาประยุกต์ร่วมกับแนวทางการดำเนินการของประเทศทางตะวันตก ตะวันออก และประเทศไทย ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบันเป็นการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อใช้จัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีวิธีการและเครื่องมือสำหรับแต่ละปัจเจกบุคคลเริ่มลงมือนำไปจัดการฯ ได้เองอย่างริบดาวน์ และหมั่นนำไปปฏิบัติในระยะยาว และแผ่ขยายไปในองค์กรร่วมของสังคม ในมิติของ (๑) การแปรเปลี่ยนความขัดแย้งที่เป็นความก้าวร้าวรุนแรง ให้เป็นความเข้าใจอันดีต่อกัน (Transformation) (๒) การหาทางแก้ไขปัญหาคความรุนแรงใน

ระดับต่างๆ รวมถึงการป้องกันมิให้เกิดซ้ำซ้อน (Solution in Terms of Problem Solving and Prevention) และการเยียวยา (Healing) รักษาใจตนให้สงบสันติไปพร้อมๆ กับคนในครอบครัว

หัวใจสำคัญของการบูรณาการเชิงพุทธเพื่อใช้จัดการความรุนแรงในครอบครัวในงานนี้ คือการเข้าไปจัดการกับฐานของใจในปัจเจก ด้วยการฝึกฝน บ่มเพาะจิตใจให้ตั้งมั่น แน่วแน่ มีสัมมาสมาธิในการปรับปรุงพัฒนาตนให้มีสัมมาทิฐิ มีสติสัมปชัญญะอยู่ในปัจจุบันขณะ ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ร้ายต่างๆ โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบภายในจิตใจตนเอง ได้แก่ ตัณหา ทิฐิ มานะ เพื่อลด ละ เลิก ความยึดมั่นในตัวตน ความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความมักได้ และความไม่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น อันเป็นสาเหตุแห่งความก้าวร้าวรุนแรงร่วมกับการพัฒนารูปแบบของการดำเนินชีวิตครอบครัวของปัจเจกให้เศรษฐกิจกับจิตใจไปด้วยกันในหลักแห่งความสัน โดยพอเพียงในทางสายกลางอันอุดมด้วยศีล สมาธิและปัญญา (ไตรสิกขา) จากหลักพุทธธรรมต่างๆ ผสานกับการใช้แนวทางดีๆ ของตะวันตกและตะวันออก รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเพื่อประโยชน์สูงสุด ปลอดภัยจากความขัดแย้งรุนแรงใดๆ เพราะเมื่อใจของปัจเจกสงบสันติสุขแล้ว ความวุ่นวาย ขัดแย้ง สับสน ไม่ลงรอยในรูปต่างๆ จากใครหรืออะไรก็ตาม ไม่อาจสร้างความกดดันในใจของเขาให้ประทุเป็นความรุนแรงทางวาจาและทางกายได้อีก ที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งคือ สังคมโดยองค์รวมต้องร่วมสร้างค่านิยมในคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียมในทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตครอบครัว ทั้งทางตรงและทางอ้อม

Dissertation Title : The Family-Violence Management in the Integrated
Buddhist Perspective

Researcher : Mrs. Poonsuk Masrungson

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee : Phra Suthithammanuwat (Thaib Siriñano), Pali ix,
M.A., Ph.D.
Prof. Asst. Dr. Phramaha Hansa Dhammahaso
(Nitibunyakorn), Assistant to Rector for Academic
Affairs, Pali vi, B.A., M.A. (Philosophy), Ph.D.
(Buddhist Studies)
Assoc. Prof. Dr. Watchara Ngamchitcharoen, Pali ix,
B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Philosophy), Ph.D.
(Philosophy)

Date of Graduation : March 28, 2012

ABSTRACT

This study of the Family-Violence Management in the Integrated Buddhist Perspective consists of 3 objectives, i.e., (1) to study the nature of the problem, the ideas and means including the execution in managing family violence; (2) to study and analyze the Family-Violence Management in the Integrated Buddhist Perspective; and (3) to present the means of the Family-Violence Management in the Integrated Buddhist Perspective.

From this analytical study, it is found that the people in family institution and other concerned could make use of various Dhammas in Theravāda Buddhism by applying them to the globalized western and eastern means including Thai to manage family violence in the integrated Buddhist perspective, in order to create more natural form and efficiency the dimensions of

(1) the transformation of the ‘leading to violence’ conflicts to mutual understanding; (2) the resolution in terms of a) violent problem solving and preventing it from repeats b) healing both individual’s mind and his or her family members’; both by each individual immediate and long-term actions.

The important key of the integration in Buddhist perspective to manage family violence is to get into the managing of the individual’s base of mind by practising and cultivating the mind for the right concentration to have the right view and to be at the present moment with mindfulness and consciousness in order not to be the slave of emotions. It is to begin with the adjustment of one’s own internal factors : craving (Taṇhā), misbelief or the wrong view (Micchādiṭṭhi) and pride or the lust for power (Māna) in order to lesson or stop holding self, being selfish, stingy, greedy and not having sympathy to others which are the causes of violent aggressiveness; and to combine with the development of the leading family life pattern of each individual by having sufficient mind to comply with the economy. This is the pattern in the middle path abound with morality, concentration and wisdom (the Threefold Training) from the practices of various Dhammas together with the good western, and eastern models; plus, the use of the advanced technology for the highest benefits that will yield the individual to be safe from any violent conflicts. Whenever the mind of the individual is peacefully happy, it will certainly decrease or even cease the chances of the occurrence of any physical violence because his or her still and peaceful mind cannot mix with any chaos caused by anyone or anything. Another important thing is that the whole society has to help spread the real value of the related matters of leading family life, both direct and indirect.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้จะสำเร็จลุล่วงด้วยดีมิได้ หากปราศจากความช่วยเหลือเกื้อกูล และคำแนะนำจากบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอระบุนามไว้เพื่อแสดงความขอบคุณดังต่อไปนี้

พระศรีกัมภีรญาณ, รศ. ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และคณะกรรมการทุกท่าน ได้แก่ พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ. ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระมหาหรรษา ฐมฺมหาโส, ผศ. ดร. ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รศ. ดร. วัชระ งามจิตรเจริญ หัวหน้าภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และกรรมการสอบเพิ่มเติม รศ. ดร. วริยา ชินวรรณ โคน คณบดีคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

คณาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิที่เอื้อนามมานี้ เป็นผู้เปี่ยมด้วยความเมตตา กรุณา ประรณาคดี และมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้งานวิจัยฉบับนี้ได้พัฒนาเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

พระครูใบฎีกาสนั่น ทยรกฺโข (ไทยรักษ์) ผู้ตรวจรูปแบบ และ รศ. ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ผู้ตรวจบทคัดย่อภาษาอังกฤษของงานวิจัยนี้

พระมหาขยุมท กนฺตาโก (เสริมจันทร์) พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เป็นกัลยาณมิตรทางธรรมของผู้วิจัยตั้งแต่ครั้งสอบอารมณ์ในหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นต้นมา

พระบุญย์สุข ปุณฺณสุโข (โคมปรารภ) พระลูกวัดพระธรรมกาย ตำบลคลองสาม จังหวัดปทุมธานี กัลยาณมิตรทางธรรมผู้มีเมตตา ให้ความช่วยเหลือด้านสื่อธรรมะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก) ในฐานะพระกัลยาณมิตร หัวหน้าชั้นเรียน พระมหาอุดร สุทธิญาโณ (เกตุทอง) พระมหาธานินทร์ อาทิตฺตวโร (คำกมล) พระระพีน พุทธิศาโร (ด้วงลอย) พระครู พิพิธปริยัติกิจ (พระมหาชยันต์ พุทธธมฺโม) และ พระมหาสมพงษ์ สุนฺตจิตฺโต (แพงเจริญ), ดร. ในฐานะพระกัลยาณมิตร ปริญาเอกรุ่น ๕ เดียวกัน ที่เมตตาและให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมา

คุณอภิสิทธิ์ กัมพลาวลี กัลยาณมิตร ผู้ชักนำให้ผู้วิจัยมีโอกาสได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สถาบันอันทรงเกียรติแห่งนี้

ดร.นันทพล โรจนโกศล คุณสุเมธ โสพศ และคุณรุ่งศักดิ์ ศิวาชัย กัลยาณมิตร ปริญาเอกรุ่น ๕ เดียวกัน ที่คอยสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมา

คุณสุวรรณ์ แนวจำปา กัลยาณมิตร ปริญาเอก รุ่น ๕ เดียวกัน ผู้ให้ความช่วยเหลือเป็นอันดีด้านข้อมูลจากกระทรวงสาธารณสุข ดร. เสาวลักษณ์ เลิศบุศย์ สุรพลชัย ดร. สมจิตรา กิตติมานนท์ คุณสุมาลี วุฒิจินดา และคุณเอื้อมอร ชลวร กัลยาณมิตรปริญาเอก รุ่น ๕ เดียวกัน ที่คอยให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมา

ผศ. ดร. กาญจนา จิตต์วัฒน์ กัลยาณมิตร ปริญาเอก รุ่น ๔ อาจารย์ ดร. ศศิวรรณ กำลังสินเสริม ปริญาเอก รุ่น ๓ และอาจารย์ แม่ชีอำไพ ดันท์สมบุญ ผู้คอยให้คำแนะนำและกำลังใจผู้วิจัยเสมอมา

ผศ. ทศนีย์ เจนวนิธิสุข และคุณอรทัย มีแสง เพื่อนปริญาเอก รุ่น ๖ ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่คอยให้กำลังใจ และช่วยผลักดันกันและกันเสมอมา

คุณสุภามาส โพธิ์ทอง และคุณณัฐมา ชันดิธรรมกุล ผู้เป็นกัลยาณมิตรของผู้วิจัยตั้งแต่เมื่อครั้งยังศึกษาปริญาโท รุ่น ๑๕ และรุ่น ๒๑ ตามลำดับ จนสำเร็จ และกำลังศึกษาปริญาเอก รุ่น ๑๐ เดียวกันในปัจจุบัน

คุณนิธิยา เสนีวงศ์ ณ อรุชยา เพื่อนปริญาโทภาคพิเศษ ที่เป็นเสมือนน้องสาว คอยสนับสนุนทั้งการศึกษา และการสร้างบุญบารมีร่วมกันเสมอมา

คุณอุดม จันทิมา เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย ผู้คอยประสานให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่ คุณสุเทพ พุ่มไสว คุณสุปราณี ศิริพันธุ์ คุณยืนยงและคุณสายัณห์ เสริมจันทร์ คุณนิกส์ และ คุณวัฒน์

คุณพ่อสุวิทย์ เตชะศิริวรรณ ผู้ล่วงลับ คุณแม่อุทุมพร เตชะศิริวรรณ มารดาผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ที่ได้มอบความรัก และการดูแลเอาใจใส่อย่างเต็มที่ในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะในด้านการศึกษาของผู้วิจัยตั้งแต่ครั้งผู้วิจัยยังเยาว์วัย กระทั่งเติบโตใหญ่ ทำให้ผู้วิจัยเป็นผู้ฝึกฝนความรู้ควบคู่คุณธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจวบจนกระทั่งปัจจุบันนี้ รวมถึงญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว เตชะศิริวรรณ ทุกๆ ท่าน

คุณสุมิตร มาศรีงสรรค์ สามี ผู้ให้การสนับสนุน และอุปถัมภ์การศึกษาพระพุทธศาสนาของผู้วิจัยตลอดมา และคุณรังสรรค์ มาศรีงสรรค์ บุตรชายซึ่งกำลังศึกษาระดับปริญาตรี อยู่ ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในฐานะที่เป็นกำลังอันยิ่งใหญ่ภายในใจของผู้วิจัยตลอดเวลา รวมถึงสมาชิกครอบครัว มาศรีงสรรค์ ทุกๆ ท่าน

ความสำเร็จของงานวิจัยนี้ ขอน้อมถวายเป็นเครื่องสักการบูชาพระคุณของพระรัตนตรัย
และพระคุณของครูบาอาจารย์ทุกรูป ทุกท่าน

นางพูนสุข มาศรีงสรณ์

๒๘ มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญแผนภาพ	ฐ
สารบัญรูปภาพ	ฑ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฒ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ ทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัย	๕
๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๗ ทบทวนเอกสาร และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๒๒
๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๒๓
บทที่ ๒ แนวคิด แนวทาง และการดำเนินการในการจัดการความรุนแรงในครอบครัว	๒๔
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว	๒๔
๒.๑.๑ ความหมายของความรุนแรงโดยทั่วไป	๒๔
๒.๑.๒ ความหมายของความรุนแรงในครอบครัว	๒๕

๒.๑.๓ สภาพปัญหาของความรุนแรงในครอบครัว	๒๘
๒.๑.๔ ประเภทของความรุนแรง	๒๘
๒.๒ ปรัชญาการตีความความรุนแรงในครอบครัวที่มีอยู่ในสังคมโลกและสังคมไทย	๓๒
๒.๒.๑ ความรุนแรงในสตรี และเด็ก	๓๔
๒.๒.๒ ความรุนแรงในผู้สูงอายุ	๓๔
๒.๒.๓ ความรุนแรงในสัมพันธภาพของสามี ภรรยา และสถานภาพสมรส	๓๕
๒.๒.๔ ความรุนแรงในสัมพันธภาพของพ่อแม่ และลูก	๓๖
๒.๒.๕ ความรุนแรงจากสื่อ	๓๖
๒.๓ ผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว	๓๘
๒.๔ สาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัว	๓๙
๒.๕ การแก้ไขความรุนแรงในครอบครัว	๔๕
๒.๕.๑ แนวทางแก้ไขในทางจิตวิทยา	๔๕
๒.๕.๒ แนวทางแก้ไขในทางสังคมวิทยา	๔๖
๒.๕.๓ แนวทางแก้ไขในทางเศรษฐกิจ	๖๑
๒.๕.๔ แนวทางแก้ไขความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา	๖๔
๒.๕.๕ แนวทางแก้ไขในทางสังคมวัฒนธรรม	๗๐
๒.๕.๖ การดำเนินการจากภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ความรุนแรง ในครอบครัว	๗๑
๒.๖ การป้องกันความรุนแรงในครอบครัว	๗๘
๒.๖.๑ แนวคำสอนตะวันออกที่น่าสนใจ :	
การใช้ชีวิตคู่กันสามีภรรยาในศาสนาอิสลาม	๗๘
๒.๖.๒ ระดับการป้องกันความรุนแรงในครอบครัว ตามแนวคิดของทางตะวันตก	๗๙
๒.๗ การเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว	๘๐

บทที่ ๓ การจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา	๘๕
๓.๑ แนวทางการจัดการความรุนแรงในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา	๘๕
๓.๑.๑ ความหมายและลักษณะของความขัดแย้งและความรุนแรง	๘๕
๓.๑.๒ ประเภทของความรุนแรง	๙๐
๓.๑.๓ สาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัว	๙๖
๓.๑.๔ พุทธวิธีระงับความรุนแรง	๑๐๑
๓.๑.๕ ปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวครั้งพุทธกาล	๑๑๐
๓.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัวสงบสุข ปราศจากความรุนแรง	๑๑๕
๓.๒.๑ กัลยาณมิตรธรรม	๑๑๕
๓.๒.๒ เบญจศีล-เบญจธรรม	๑๒๒
๓.๒.๓ ทิศ ๖	๑๓๓
๓.๒.๔ ฌราวาสธรรม ๔ และ สมธรรม ๔	๑๔๐
๓.๒.๕ พรหมวิหาร ๔	๑๔๒
๓.๒.๖ สังคหัตถ์ ๔	๑๔๕
๓.๒.๗ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔	๑๔๙
๓.๒.๘ สาราณียธรรม ๖	๑๕๒
๓.๒.๙ วัชชือปรีหานิยธรรม ๗	๑๕๓
๓.๓ สรุป : รูปแบบการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวทาง พระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร	๑๕๗
บทที่ ๔ แนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ	๑๖๑
๔.๑ หัวใจสำคัญของการจัดการความรุนแรงในครอบครัว	๑๖๑
๔.๑.๑ ความรุนแรงในครอบครัวและความสอดคล้องกับงานวิจัยนี้	๑๖๒
๔.๑.๒ สภาพของประเภทของความรุนแรงที่เน้นในงานวิจัยนี้	๑๖๕

๔.๒	เปรียบเทียบแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวทั่วไป	
	กับครอบครัวแนวพุทธ	๑๖๗
๔.๒.๑	วิธีแก้ไขความรุนแรง	๑๖๘
๔.๒.๒	การป้องกันความรุนแรง	๑๘๒
๔.๒.๓	การเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ	๑๘๓
๔.๓	แนวทางการจัดการความรุนแรงจากการสัมพันธเชิงลึก	
	บุคคลในครอบครัวเดี่ยว	๑๘๕
๔.๔	ทางออกที่พึงประสงค์จากการจัดการเชิงพุทธบูรณาการ	๒๐๕
๔.๔.๑	ปัจเจกจัดการเองในระยะเร่งด่วนหรือลงมือทำทันที	
	(Immediate Action)	๒๐๕
๔.๔.๒	ปัจเจกจัดการเองหรือรับความช่วยเหลือในระยะยาว	
	(Long-term Action)	๒๑๓
๔.๔.๓	ความร่วมมือกันจัดการขององค์กรร่วมในสังคมในระยะเร่งด่วน	
	และระยะยาว (Immediate and Long-term Cooperation)	๒๑๕
๔.๕	สรุปแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ	๒๑๖
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๒๒๑
๕.๑	บทสรุป	๒๒๑
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๒๒๖
บรรณานุกรม		๒๒๘
ภาคผนวก		๒๓๘
๑.	ตัวอย่างการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร)	๒๓๘
๒.	ภาพยนตร์จากละครพื้นฟูศีลธรรมโลก ชื่อ “จ่อย นายเน่มาท”	๒๔๐
๓.	รายละเอียดจากการสัมพันธเชิงลึกคนในครอบครัวเดี่ยว ๕ ราย	๒๔๓

๓.๑ สัมภาษณ์คุณสุเทพ พุ่มไสว เจ้าหน้าที่ อ.บ.ต. ตำบล บางเก่า อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี	๒๔๓
๓.๒ สัมภาษณ์คุณสุปราณี ศิริพันธุ์ แม่บ้านอายุ ๕๘ ปี ชาวจังหวัดอุดรธานี	๒๔๔
๓.๓ สัมภาษณ์ครอบครัวคุณเย็นยง และคุณสายัณฑ์ เสริมจันทร์ สามีภรรยาพร้อมลูกสาว ๒ คน	๒๔๘
๓.๔ สัมภาษณ์คุณนิคส์เจ้าของกิจการฟ้าม่าน และแม่บ้าน	๒๕๐
๓.๕ สัมภาษณ์คุณวัฒน์ อาจารย์มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐแห่งหนึ่งใน จังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๒๕๓
ประวัติผู้วิจัย	๒๖๓

สารบัญรูปภาพ
(ภาคผนวก)

เรื่อง		หน้า
รูปภาพที่ ๑	ภาพแสดงการอบรมคุณธรรม-จริยธรรมในโครงการ “อิมบิอุย ๘๘๘ วัด” วุฒิสภา ร่วมกับ มส. สพศ. มจร. กศช. และ กสทช.	๒๔๐
รูปภาพที่ ๒	ภาพแสดงบางฉากของภาพยนตร์สั้น ฟูสิลธรรมโลก เรื่อง “จ่อย นายแน่นมาก”	๒๔๒
รูปภาพที่ ๓	ภาพการสัมภาษณ์คุณสุปราณี ศิริพันธุ์	๒๔๘
รูปภาพที่ ๔	ภาพการสัมภาษณ์ครอบครัว เสริมจันทร์	๒๕๐
รูปภาพที่ ๕	ภาพการสัมภาษณ์คุณนิกส์	๒๕๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจาก (๑) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้ระบุเล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ภาษาไทย เช่น ส.ม. (ไทย) ๑๕/๔๕/๔๓ หมายถึง สังยุตตนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๔๕ หน้าที่ ๔๓ (๒) พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยได้ระบุ เล่ม/ภาค/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ภาษาไทย ในกรณีเลข ๓ ตอน เช่น วิ.มหา.อ. (ไทย) ๔/๑/๔๒ หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลภาษาไทย เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๑ หน้าที่ ๔๒ และ เล่ม/ภาค/ตอน/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ภาษาไทย ในกรณีเลข ๔ ตอน เช่น ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๔๓๕ หมายถึง ขุททกนิกาย รัมมบท พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลภาษาไทย เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๑ หน้าที่ ๔๓๕ โดยเรียงตามคัมภีร์ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.จู. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค (ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกายสีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกายปาฏิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)

ถึ.นึ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สัγγยุตตนิคย นึทณวรรค (ภษณไทย)
ถึ.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สัγγยุตตนิคย ขันชวณวรรค (ภษณไทย)
ถึ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สัγγยุตตนิคย มหณวณวรรค (ภษณไทย)
อง.ทูก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคยุตตนิคย ทูกนึบณต (ภษณไทย)
อง.ตึค. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคยุตตนิคย ตึคนึบณต (ภษณไทย)
อง.จตุค. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคยุตตนิคย จตุคกนึบณต (ภษณไทย)
อง.ปลจค. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคยุตตนิคย ปลจกนึบณต (ภษณไทย)
อง.สตุค. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคยุตตนิคย สัตตคกนึบณต (ภษณไทย)
อง.อฏฐค. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคยุตตนิคย อฏฐกนึบณต (ภษณไทย)
อง.นวก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคยุตตนิคย นวกนึบณต (ภษณไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนึคย ขุททกปลฐะ (ภษณไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนึคย ธรรมบท (ภษณไทย)
ขุ.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนึคย อุทณ (ภษณไทย)
ขุ.อึตึ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนึคย อึตึวุตตคกะ (ภษณไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนึคย สุตตนึบณต (ภษณไทย)
ขุ.เอธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนึคย เอธคณ (ภษณไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนึคย มหณนึเทศ (ภษณไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนึคย อปทณ (ภษณไทย)
ขุ.ชณ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนึคย ชณค (ภษณไทย)

พระอภึชรรมปิฎก

อภึ.วึ. (ไทย)	=	อภึชรรมปิฎก วึกั๊งค (ภษณไทย)
---------------	---	------------------------------

อรรคณพระวึนัฎก

วึ.มณ.อ. (ไทย)	=	วึนัฎก มหณวณคอรรรคณ (ภษณไทย)
วึ.จ.อ. (ไทย)	=	วึนัฎก จุพวณคอรรรคณ (ภษณไทย)

อรรคณพระสุตตันตปิฎก

ทึ.สึ.อ. (ไทย)	=	ทึณนึคย สุมั๊งคลวึลณสึนึ สึลขันชวณคอรรรคณ (ภษณไทย)
----------------	---	--

ม.มว.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปิณณาสก์อรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.อุ.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย อุปรปิณณาสก์อรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.ถก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี นั๊กกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.ทุก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
ช.ธ.อ. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย คาถาธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)
ช.ชา.อ. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย ชาดกอรรถกถา (ภาษาไทย)
ช.อุ.อ. (ไทย)	=	ชุตตนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความรุนแรงในครอบครัว (family violence) ในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศปัจจุบันนี้ที่ความรุนแรงขึ้นมามากกว่าสมัยก่อน จากระดับของความรุนแรงขั้นต่ำ ไปถึงระดับปานกลาง และระดับสูงสุด มีผลเป็นความบอบช้ำทั้งทางร่างกาย และจิตใจของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงจากน้อย ไปถึงขั้นบาดเจ็บสาหัส พิการ และเสียชีวิต อันส่งผลกระทบต่อคนในครอบครัวและสังคม ดังจะเห็นได้เป็นประจักษ์จากข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ต้องยอมรับกันว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นควบคู่ไปกับสภาพปัญหาเศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก เพราะไม่เพียงในประเทศไทยเท่านั้น ในต่างประเทศก็มีสถิติของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เพิ่มขึ้นจำนวนมากเช่นกัน ดังมีการสำรวจในต่างประเทศพบว่า ผู้หญิงในโลกนี้กว่าครึ่งเคยมีประสบการณ์การถูกทำร้ายโดยบุคคลในครอบครัวมาตลอดอย่างต่อเนื่อง^๑ และจากการรวบรวมข้อมูลการสำรวจการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงจำนวน ๓๔ เรื่องทั่วโลกพบว่าสถานการณ์ความรุนแรงในชีวิตคู่เป็นเรื่องสากล เป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้กับผู้หญิงในทุกภูมิภาคและในทุกสังคมทั้งสังคมแบบตะวันตก และแบบตะวันออก สังคมแบบดั้งเดิมหรือแบบสมัยใหม่ สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วก็ไม่ต่างไปจากประเทศกำลังพัฒนานัก ในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมีผู้หญิงถึงร้อยละ ๒๒ และ ๓๐ ถูกคู่ของตนทำร้ายตามลำดับ^๒ สำหรับประเทศไทย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีข้อมูลเผยถึงปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กและสตรีในปีพ.ศ. ๒๕๕๐ มีปริมาณสูงมากถึง ๑๒,๒๒๕ ราย เฉลี่ย ๓๔ รายต่อวัน หากประเมินความเสียหายในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ นับเป็นมูลค่าเศรษฐกิจของประเทศสูงถึง ๓๖,๓๐๐ ล้านบาท^๓ และมูลนิธิเพื่อนหญิงเผยว่าปี พ.ศ. ๒๕๕๒ มีความรุนแรง

---

^๑ ธารชัย ผดุงจิตติ, “มิติทางกฎหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว”, วารสารข่าวกฎหมายใหม่ (Law Digest), ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕๐ (ธันวาคม ๒๕๕๐), หน้า ๓๔-๓๕.

^๒ Heise, Ellsberg and Gottenmoeller, (1999–2000) - Kevin Browne & Martin Herbert, **Preventing Family Violence**, (England : John Wiley & Sons Ltd., 1997), pp. 1-2.

^๓ “ ‘พระองค์ภาฯ’ ทรงแนะแก้ไขความรุนแรงในครอบครัว”, <<http://www.naewna.com>>, (๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑).

๑,๕๐๐ ราย ซึ่งร้อยละ ๗๐ เป็นความรุนแรงในครอบครัว ขณะที่ร้อยละ ๑๐ เป็นความรุนแรงทางเพศ ส่วนที่เหลือเป็นการตั้งครรภ์โดยไม่พึงประสงค์ และสถิติทำแท้งเดือนถึงกว่า ๒๐๐,๐๐๐ รายต่อปี นอกจากนี้ยังมีสถิติของศูนย์พึ่งได้ กระทรวงสาธารณสุข (สธ.) พบว่ามีความรุนแรงเกิดขึ้นกว่า ๒๐,๐๐๐ ราย ส่วนใหญ่เป็นความรุนแรงในครอบครัว และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกปี ซึ่งวัฒนธรรมความรุนแรง ไม่ได้เลียนแบบจากสื่อเท่านั้น แต่เป็นการปลูกฝังผ่านครอบครัว รวมถึงสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ด้วย^๔

โดยภาพรวมจะเห็นได้ว่าประเทศส่วนใหญ่ในสังคมโลกต่างก็ยอมรับกันแล้วว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมิใช่ปัญหาส่วนตัวของสมาชิกในครอบครัวแต่ละครอบครัวอีกต่อไป แต่เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนโดยรวม หน่วยงาน มูลนิธิ เครือข่าย และองค์กรต่างๆ ทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาสังคม รวมถึงภาคสากล โลกต่างก็มีบทบาทสำคัญในการร่วมมือกัน สอดส่องดูแลในมิติของการป้องกัน การแก้ไข และการเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยใคร่ศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัว แนวคิด รูปแบบ และหลักการต่างๆ ที่น่าสนใจของนักวิชาการ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ และผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรุนแรง ทั้งชาวตะวันตก และตะวันออก รวมถึงไทยในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัวในขอบข่ายของ ประเภท ลักษณะของความรุนแรงในครอบครัวและระดับการป้องกัน สาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัวและการแก้ไข และผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัวและการเยียวยา เป็นต้น ประกอบกับทัศนของนักปราชญ์และนักวิชาการชาวพุทธทั้งไทย และต่างชาติ ร่วมกับการศึกษาวิเคราะห์การจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ด้วยการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งอันจะนำสู่ความรุนแรงในครอบครัวตามมุมมองของพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถารวมถึงการวิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างสงบสุข อาทิ กัลยาณมิตร^๕ เบญจศีล^๖-เบญจธรรม^๗ ทิศ ๖^๘ ฆราวาสธรรม ๔^๙ และสมรรถม ๔^{๑๐} พรหมวิหาร ๔^{๑๑}

^๔“มูลนิธิเพื่อนหญิง ร้อง กระทรวงวัฒนธรรม คும்เข้มเนื้อหาละคร และภาพยนตร์ ...”, <http://www.mcot.net/cfcustom/cache_page/177153.html>, (๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑).

^๕คู่มือระเบียบใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๘/๑๕๒-๑๕๓, ส.ม. (ไทย) ๑๕/๒/๒-๓, อง.สตุตถ. (ไทย) ๒๓/๓๖-๓๗/๕๖-๕๗.

^๖คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่อุบาสกจะพึงหมั่นประพฤติในส่วนเบื้องต้นคือศีล ๕ ที่จะต้องรักษาประจำ - เจริญอรรถใน พ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๖๕.

^๗คู่มือระเบียบใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๑/๑๓๕.

สังคหวัตถุ ๔^๒ ทิฏฐัมมิกัตถประโยชน์ ๔^๓ สาราณียธรรม ๖^๔ และ วัชชือปรีหานิยธรรม ๗^๕ เป็นต้น เพื่อหาวิธีจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาและการวิเคราะห์ในเรื่องที่กล่าวไปพอสังเขปข้างต้น เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการนำไปร่วมจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวเดี่ยว (nuclear or immediate family)

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหา แนวคิด และรูปแบบการจัดการความรุนแรงในครอบครัว

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าวข้างต้นนั้น สามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ในการตั้งฐานการวิจัยดังนี้

^๒หมายถึงบุคคลประเภทต่างๆ ที่ทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วยจุดทศที่อยู่รอบตัว ๖ ทิศ, คูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๘.

^๓คูรายละเอียดใน ส.ศ. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^๔คูรายละเอียดใน ปฐมสมัชชีวิสูตร สูตรที่ ๑ ใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๕๔.

^๕คูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๖-๓๒๘/๒๕๖-๒๕๗.

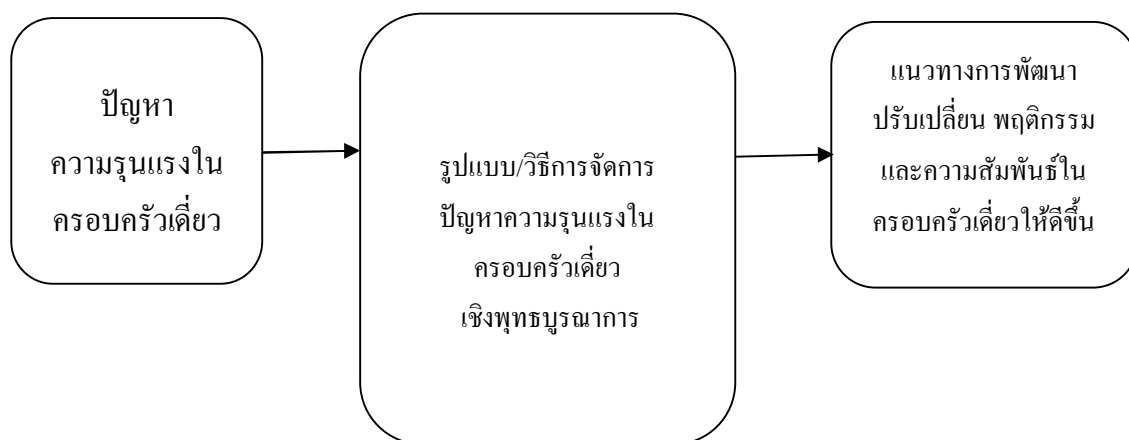
^๖คูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๗๓.

^๗หมายถึง ประโยชน์ในโลกนี้ - เจริญอรรถใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๕๐๗, อัง.น.ก.ก.อ. (ไทย) ๓/๓๐/๑๑๔, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๐.

^๘คูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๕๓๑-๕๓๓, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๕-๖๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๔๕๒/๓๐๒, อัง.น.ก.ก.อ. (ไทย) ๓/๑๑/๕๗.

^๙คูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๑-๘๓, อัง.สตุตท. (ไทย) ๒๓/๒๑/๓๑-๓๒.

แผนภาพที่ ๑.๑ แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัว แนวคิด ทฤษฎี หลักการ และรูปแบบต่างๆ ในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเดี่ยว (nuclear or immediate family) ของทางตะวันตก และตะวันออก รวมถึงประเทศไทยเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ พุทธศาสนามีมุมมองต่อความรุนแรงในครอบครัวอย่างไร และมีแนวทางในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวอย่างไร

๑.๓.๓ แนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยเรื่อง “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” ผู้วิจัยจะเน้นในขอบเขตดังนี้

๑.๔.๑ ศึกษาสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัว แนวคิด ทฤษฎี และหลักการต่างๆ ในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเดี่ยวของทางตะวันตก และตะวันออก รวมถึงประเทศไทย ในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับประเภท รูปแบบของความรุนแรงในครอบครัวและการป้องกันควบคุมสาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัว และผลกระทบของความรุนแรงในครอบครัวพร้อมวิธีการแก้ไข และกระบวนการเยียวยาทั้งผู้เป็นเหยื่อความรุนแรงและผู้ก่อความรุนแรงในครอบครัวเดี่ยว

๑.๔.๒ ศึกษาวิเคราะห์มุมมองในเรื่องความหมาย ลักษณะและสาเหตุของความรุนแรงในครอบครัว และการจัดการกับอารมณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอันนำไปสู่พฤติกรรมรุนแรง แนวคิด

แนวทาง และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัว รวมถึงการศึกษา วิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและแนวทางจัดการครั้งพุทธกาลในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เข้าถึงแนวทางในการนำมาประยุกต์เข้ากับการจัดการความรุนแรง ในครอบครัวในปัจจุบัน

๑.๔.๓ นำเสนอแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการจาก การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้ทั้งหมดที่กล่าวข้างต้นร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก

๑.๕ ทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัย

๑.๕.๑ กรอบทฤษฎีตะวันตก : แนวคิดในเรื่องความเสมอภาคทางเพศ และสถานภาพ สมรส ของ อาร์. เลเวนสัน (R. Levenson) และ เจ. กอตแมน (J. Gottman)^{๑๖} ทฤษฎีไร้ระเบียบของ เอ็ดเวิร์ด ลอเรนซ์ (Edward Lorenz) ที่คล้ายคลึงผลกระทบผีเสื้อ (Butterfly Effect)^{๑๗} ทฤษฎีอะโนมี ของ เมอร์ตัน (Merton's Theory of Anomie)^{๑๘} ทฤษฎีตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ (The Relationship Grid) ของ เวย์น อี. เบเกอร์ (Wayne E. Baker)^{๑๙} ทฤษฎีตัวยู (U-Theory) ของ ออตโต้ ซี. ชาร์เมอร์ (Otto C. Schamer)^{๒๐} และทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งรัก (Triangular Theory of Love) ของ โรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก (Robert Sternberg) เป็นต้น

๑.๕.๒ กรอบทฤษฎีตะวันออก และไทย : หลักอหิงสา ของมหาत्मคานธี^{๒๑} แนวคิด เรื่องชัยชนะที่ไม่ต้องทำสงคราม จากตำราพิชัยสงครามซุนหวู่^{๒๒} ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของ

---

^{๑๖}John M. Gottman and Sybil Carrère, “Why Can’t Men and Women Get Along? : Developmental Roots and Marital Inequities”, in **Communication and Relational Maintenance**, ed. by Daniel J. Canary and Laura Stafford, (California : Academic Press Inc., 1994), pp. 215-219.

^{๑๗}ดูรายละเอียดใน <<http://www.imho.com/grae/chaos.html>>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

^{๑๘}อ้างใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงใน ครอบครัว” : บทความกฎหมาย ศาลเยาวชน และครอบครัวกลาง - bopitv, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”, <<http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>>, (๑๕ มกราคม ๒๕๕๑).

^{๑๙}อ้างใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, “ปัจจัยที่มีความเสี่ยงต่อการประกอบอาชญากรรมทางเพศต่อผู้ หญิงไทย”, รายงานการวิจัย (๒๕๔๔) - bopitv, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงใน ครอบครัว”, <<http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>>, (๑๕ มกราคม ๒๕๕๑).

^{๒๐}ดูรายละเอียดใน Ben Thaiaporn's Blog, “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการพัฒนาตนเอง วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี มาตราวิทยาและการวัด”, <<http://www.oknation.net/blog/philharmonics>>, (๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

^{๒๑}ดูรายละเอียดใน <<http://leadership.exteen.com/20091002/entry>>, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทฤษฎีจนนง ของ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์^{๒๓} ความริษยา เหตุแห่งความรุนแรง^{๒๔} และทัศนคติการใช้ชีวิตในศาสนาอิสลาม^{๒๕} หลาก ทฤษฎีการสังคมสงเคราะห์กับการให้คำปรึกษารวบรวมโดย รองศาสตราจารย์นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์^{๒๖} กลวิธีแบบประนีประนอม ของ ยูพา วงศ์ไชย^{๒๗} รวมถึงมิติทางกฎหมายไทยเพื่อการ แก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น^{๒๘}

๑.๕.๑ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างเป็นปกติสุขใน พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ กัลยาณมิตร เบญจศีล-เบญจธรรม ทิศ ๖ ฌราวาสธรรม ๔ และ สมถธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์ ๔ สาราณียธรรม ๖ และ วัชชือปริหานิยธรรม ๗^{๒๙}

---

^{๒๒}ดูรายละเอียดใน <http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

^{๒๓}อ้างโดย วันชัย วัฒนศัพท์ ใน ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๘.

^{๒๔}“สุภาพจิตดี ชีวิตมีความสุข ในทัศนะของศาสนาอิสลาม”, (๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๐), <<http://www.okanation.net/blog/islam/2007/07/27/entry-1>>, (๕ มีนาคม ๒๕๕๕).

^{๒๕}“การใช้ชีวิตในทัศนะของอิสลาม”, (๑ เมษายน ๒๕๕๔), <<http://3a.igetweb.com/?mo=3&art=605997>>, (๕ มีนาคม ๒๕๕๕).

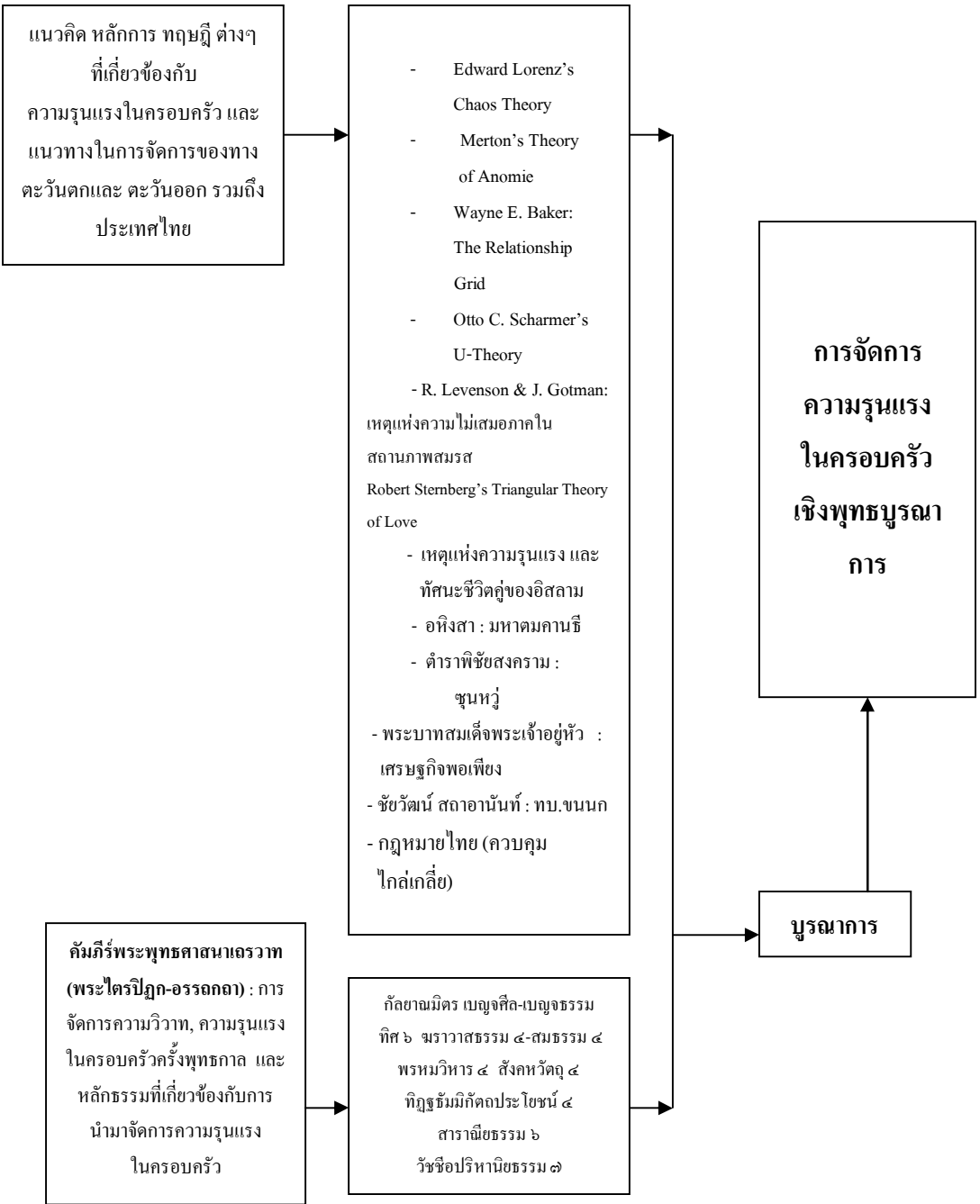
^{๒๖}นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์, การสังคมสงเคราะห์ กับการให้การศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๗๘-๘๖.

^{๒๗}ยูพา วงศ์ไชย, “กลวิธีในการจัดระเบียบชุมชน” ใน การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๑๕) - วิไลวัจน์ กฤษณะภักดี, สังคมสงเคราะห์ศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๒๕), หน้า ๗๘.

^{๒๘}ชนะชัย ผดุงธิตี, “มิติทางกฎหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว”, วารสารข่าวกฎหมายใหม่ (Law Digest), หน้า ๓๔-๔๐.

^{๒๙}อ้างแล้ว.

แผนภาพที่ ๑.๒ แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดทางทฤษฎี (Theoretical Framework)

๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง ความกดดันทางจิตใจจากองค์ประกอบต่างๆ ทำให้เกิดการประทุษร้ายร่างกายของคู่กรณี ร่วมกับการใช้ความรุนแรงทางคำพูด และอาการก้าวร้าว อันทำให้เกิดความบอบช้ำทางร่างกาย และจิตใจ ซึ่งรวมเป็นความรุนแรงทางกาย ทางวาจา และทางใจ

๑.๖.๒ ครอบครัวเดี่ยว หมายถึง ครอบครัวที่แยกตัวออกมาจากครอบครัวเดิม ประกอบด้วยสามี ภรรยา หรือ พ่อ แม่ และลูกที่มีความเป็นปัจเจกภาพ หรือปัจเจกบุคคลสูง

๑.๖.๓ การจัดการ หมายถึง การดำเนินการเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบ ระเบียบ วิธีการ และหลักการในแง่ต่อไปนี้

๑.๖.๓.๑ การแปรเปลี่ยนความขัดแย้งที่เป็นความก้าวร้าวรุนแรงไปเป็นความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติไปในทางสันติร่วมกัน ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนที่มีเหตุอันดีทำให้เกิดผลที่ยั่งยืน (Transformation)

๑.๖.๓.๒ การหาทางแก้ไขปัญหา (Resolution) หมายถึง การดำเนินการควบคุมสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วให้ทุเลาเบาบางลง หรือการทำให้เกิดการหยุดชะงักของความรุนแรงที่เกิดขึ้นและป้องกันมิให้เกิดซ้ำแล้วซ้ำอีก

๑.๖.๓.๓ การเยียวยา (Healing) หมายถึง การรักษาอาการที่เกิดจากความบอบช้ำทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งมีได้หมายความว่าเฉพาะถึงการรักษาอาการที่เกิดทางร่างกาย และจิตใจในทางการแพทย์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรักษาด้วยหลักการคิดในแง่บวกจากแนวคิดและหลักธรรมต่างๆ ในการสร้างกำลังใจ นำสู่สภาวะทางจิตใจที่ดีขึ้นอันจะส่งผลให้เกิดสภาวะทางร่างกายที่ดีขึ้นตามมา

๑.๖.๔ การจัดการเชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง การนำแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวทั่วไปจากแนวคิด ทฤษฎีและหลักการต่างๆ ของทางตะวันตก ตะวันออกและของไทย กับแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพุทธมาเทียบเคียงความเหมือน และความต่าง เพื่อผสานเติมเต็มเป็นความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในการจัดการความรุนแรงในครอบครัว ทั้งนี้ได้นำบทวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกคนในครอบครัวเดี่ยว ๕ ราย มาร่วมเติมเต็มให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการนำไปใช้จัดการความรุนแรงในครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๗ ทบทวนเอกสาร และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๑ ปัญญานันทภิกขุ ได้แสดงธรรมเทศนาเกี่ยวกับ “อริยสัจ ๔” ซึ่งมีรวบรวมไว้ในหนังสือ “ทางสายกลาง” สรุปความว่า หากทุกคนนำหลัก “อริยสัจ ๔” หรือ “ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ” ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ซึ่งเป็นเรื่องของ “เหตุผล” มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เราทุกคนก็จะสามารถแก้เหตุร้ายของชีวิตได้ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ อันเป็นเรื่องของเหตุผลดังกล่าวนั้นเขียนให้เห็นง่ายๆ คือ ๑ .ทุกข์ เป็นตัวผล ๒ .สมุทัย เป็นตัวเหตุ ๓ .นิโรธ เป็นตัวผล ๔ .มรรค เป็นตัวเหตุ (ทุกข์และนิโรธเป็นผล สมุทัยและมรรคเป็นเหตุ สมุทัยเป็นเหตุฝ่ายเกิด มรรคเป็นเหตุฝ่ายดับ) “อริยสัจ ๔” จึงย่อเป็นเรื่องของทุกข์ และความดับทุกข์เท่านั้นที่เราทุกคนควรจำและนำไปปฏิบัติได้ ข้อสำคัญที่ควรทำอย่างจริงจังคือ ต้องไม่ไปโทษใครๆ ว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดความทุกข์ ต้องหาเหตุแห่งความทุกข์ให้ได้ด้วยตนเอง หากทำด้วยตนเองไม่ได้ก็ไปปรึกษาท่านผู้รู้ธรรมะหรือ “กัลยาณมิตร” เมื่อได้เหตุแล้วก็จงตัดเหตุแห่งทุกข์นั้นด้วยปัญญา เมื่อเหตุดับ ผลก็พลอยดับไปด้วย ทั้งนี้ต้องจดจำความผิดพลาดของชีวิตไว้เป็นตัวอย่าง ระวังมิให้เกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเป็นอันขาด และจงคบหาคนที่มึใจสูงกว่าตนไว้บ้างเพื่อเป็นที่ปรึกษา การเห็น “อริยสัจ ๔” นี้เป็นส่วนสำคัญใน “ทางสายกลาง” ข้อแรกคือ “สัมมาทิฐิ” ความเห็นในทางที่ขอบนอกเหนือจากการเห็นหลัก “กรรม” ที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว^{๑๑}

๑.๗.๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม” สรุปความว่า ในกระบวนการพัฒนาปัญญา ความมีกัลยาณมิตรนี้ จัดว่าเป็นระดับความเจริญปัญญาในขั้นศรัทธา ส่วนในระบบการศึกษาอบรม ความมีกัลยาณมิตรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อนุบายต่างๆ ในการสอน และการดำเนินการต่างๆ ทุกอย่างที่มีหน้าที่ให้การศึกษาจะพึงจัดทำเพื่อให้การศึกษาอบรมได้ผลดี ตลอดจนหนังสือ สื่อมวลชน บุคคลตัวอย่าง เช่น มหาบุรุษ หรือผู้ประสบความสำเร็จโดยธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่ดีงาม เป็นประโยชน์ เท่าที่จะเป็นองค์ประกอบภายนอกในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้นได้^{๑๒}

^{๑๑}พุทธทาสภิกขุ ปัญญานันทภิกขุ , ทางสายกลาง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยมเชียง , ๒๕๓๕), หน้า ๑๒-๑๖.

^{๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), วาจาธรรม เพื่อประโยชน์สุขของพหุชน , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ปาเจรา จำกัด , ๒๕๔๖), หน้า ๒๖ .

๑.๗.๓ พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ได้แสดงพระธรรมเทศนา เกี่ยวกับ “กัลยาณมิตตตา” ไว้ สรุปความว่า คือการคบหาสมาคม เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์ขี้ขลาด อยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องมีเพื่อนฝูง มีพ่อแม่ มีมิตรสหาย ไปที่ใดก็ต้องมีเพื่อนฝูง ไปคนเดียวไม่ได้ แต่บางครั้งเมื่ออยู่ใกล้ชิดกันก็อาจจะทะเลาะวิวาทกันไม่ได้ เพราะแต่ละคนก็มีความเห็นแก่ตัวว่าตนนั้นสูงและดีกว่า พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้พยายามระมัดระวังความเป็นพาลของใจตัวเองไว้ไม่ให้อาละวาดคนนั้น คนนี้ เพราะการอาละวาดผู้อื่นก็คือการอาละวาดตัวเองโดยที่ความไม่ดีก็ส่งมาถึงตนเองว่าเป็นคนไม่ดี ดังนั้นในการคบค้าสมาคมกับเพื่อนฝูงจึงต้องเลือกเฟ้นด้วยดี^๒

๑.๗.๔ พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) กล่าวไว้ในหนังสือ “พึงตนเอง” เกี่ยวกับคนดีที่จัดเป็นกัลยาณมิตร ในทางพระพุทธศาสนา สรุปความว่ามีข้อสังเกตให้ทราบอยู่ ๓ ประการ คือ ๑. ชอบทำดี ๒. พุทธิ และ ๓. คิทธิ คือชอบทำกายสุจริต วาสุจริต และ มโนสุจริต นั้นเอง และเห็นว่า การคบบัณฑิต หรือคนดีมีแต่ความเจริญเพียงอย่างเดียว คือมีแต่ทางได้ ไม่มีทางเสีย^๓

๑.๗.๕ พระอาจารย์มิตชูโอะ คเวสโก กล่าวไว้เกี่ยวกับแนวทางในการสร้างกำลังใจไว้ในหนังสือ “ปัญหา ๑๐๘ (๔) ธรรมบรรยาย (๒๔)” สรุปความว่า คือ การแสวงหากัลยาณมิตร ได้แก่ ครู อาจารย์ เพื่อน หนังสือธรรมะ เช่น “ทุกข์เพราะคิดผิด” เวลาอ่านก็ต้องใช้สติปัญญาตามไปด้วย มิใช่สักแต่ว่าอ่าน และใช้โยนิโสมนสิการในการคิดให้ดี คิดให้ถูกเพื่อสร้างศรัทธา (ความเชื่อมั่น) วิริยะ (ความขยันหมั่นเพียร) สติ (การระลึกได้) สมาธิ (การตั้งจิตให้มั่น) และปัญญา (ความรอบรู้) การที่คนเรายังทำชั่วอยู่ต่างๆ ที่ใจรู้ว่ามันชั่วเพราะยังมองไม่เห็นโทษของความชั่วช้าๆ แต่ถ้าหากเราเฝ้าดูการกระทำของเราทั้งกาย วาจา ใจ ด้วยสติสัมปชัญญะโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ จึงจะเกิดหิริ โอตตปปะคือความเกรงกลัวและละอายต่อบาป เมื่อนั้นจึงจะมีโอกาสแก้ไขปรับปรุงตนเองได้^๔

๑.๗.๖ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺชุนฺยกร) กล่าวถึง “ความขัดแย้ง และการจัดการความขัดแย้ง” ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งไว้ในบทคัดย่อของงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีกลุ่มแม่น้ำตาซัง จังหวัด เชียงใหม่” สรุปความ

^๒ พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน , ฝักจิตรศึกษาใจ, (กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์ , ๒๕๒๒), หน้า ๑๕.

^๓ พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) , พึงตนเอง (กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์ , ๒๕๓๑), หน้า ๓๐-๓๑ .

^๔ พระอาจารย์มิตชูโอะ คเวสโก , ปัญหา ๑๐๘ (๔) ธรรมบรรยาย (๒๔), พิมพ์ครั้งที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร : สามลดา , ๒๕๔๕), หน้า ๕๕-๕๖.

ว่า ในระดับโลกวิสัยนั้น พระพุทธศาสนามองว่าความขัดแย้งจัดได้ว่าเป็นทุกข์หรือเป็นธรรมชาติที่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น(necessity) ของบุคคลและสังคมประการหนึ่ง แต่ในระดับโลกุตระนั้น พระพุทธศาสนามองว่าเป็นสถานะที่ไร้ความขัดแย้ง^{๓๕}

๑.๓.๓ พระมหาทองพูน สติสมฺปนฺโน (เสื่อเขียว) กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา” สรุปความว่า การจะเป็นมิตรดีแก่ผู้อื่นนั้น บุคคลต้องเริ่มจากการเป็นมิตรกับตนเองก่อน สิ่งที่ดีควรทำมากที่สุดคือการสร้างความเป็นมิตรให้มากขึ้นกับคนใกล้ชักรอบข้าง เป็นเพื่อนกับชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ให้มากขึ้น โดยการสร้างมิตรจากตัวของตนเองก่อนด้วยการนอบน้อมถ่อมตน สร้างความประทับใจที่ดีแก่ผู้อื่น ยกย่องนับถือและระลึกถึงผู้อื่น ไม่คอยจับผิดซึ่งกันและกัน การจะเป็นมิตรดีหรือกัลยาณมิตรต่อผู้อื่นต้องมีความซื่อตรง ไม่คิดประทุษร้าย รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา ไม่ยกตนข่มผู้อื่น ไม่เห็นความคิดของตนดีกว่าและคอยขัดแย้งความคิดของผู้อื่น ที่สำคัญต้องเป็นผู้มองโลกในแง่ดี ไม่มัวเพ่งโทษผู้อื่น การคบมิตรที่จะทำให้ออกห่างกันได้นานนั้นต้องรู้นิสัยของกันและกันก่อนจึงจะปรับตัวเข้าหากันได้ดี โดยรู้หลักของจริต ๖ ในทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังสอนให้บุคคลระวังในเรื่องการคบคนพาล และให้คบกับบัณฑิต แทน บัณฑิตภายนอกในพระพุทธศาสนามีความหมายที่ลึกซึ้งกว่าบุคคลผู้มีวิทย์ฐานะหรือจบปริญญาต่างๆ เป็นเครื่องวัด นั่นคือทุกคนสามารถเป็นบัณฑิตได้หากเป็นผู้มีศีลธรรมและจริยธรรมที่ดำเนินตามกุศลกรรมบท ๑๐ คิด พูด ทำ ในทางกุศล ดำเนินชีวิตในประโยชน์ด้วยปัญญาคติ ยึดในทั้งประโยชน์ตนและผู้อื่น มีความเป็นอยู่ด้วยความเป็นผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ส่วนบัณฑิตภายในหมายถึงตนเองผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบทั้งกาย วาจา ใจ การคบบัณฑิตภายในก็คือ ตนเองต้องเป็นผู้ที่มีการฝึกฝนพัฒนาตนให้เป็นคนมีความบริสุทธิ์ใจ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เว้นการทำลายชีวิตตนและผู้อื่น เว้นลักขโมย เว้นการกระทำผิดประเวณี คบวิสุจริต คือเป็นคนพูดแต่ความจริง พูดคำที่ประสานสามัคคี พูดไพเราะ และพูดคำที่มีสาระประโยชน์ เป็นต้น^{๓๖}

๑.๓.๔ พระมหาสุวัฒน์ สุวฑฺฒโน (จันทะกัถ) กล่าวไว้ในงานวิจัย “การศึกษาเรื่องสติในฐานะองค์ธรรมเพื่อการพัฒนาชีวิต” ที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมระดับครอบครัว และสังคมระดับองค์กรต่างๆ สรุปความว่า ผู้นำครอบครัว และผู้นำระดับองค์กรต่างๆ มีความสำคัญมากในการนำ

^{๓๕}พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิพนธ์), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มแม่น้ำตาซัง จ. เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

^{๓๖}พระมหาทองพูน สติสมฺปนฺโน (เสื่อเขียว), “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

คนในครอบครัว และองค์กรให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมด้วยการตัดเตือนให้สติแก่กันเมื่อมีใครทำผิดพลาด ผู้นำเองก็ต้องมีสติอยู่เสมอ และต้องเข้าใจบุคคลในครอบครัวและคณะผู้ร่วมงาน ก็ต้องเป็นผู้มีความฉลาดทางอารมณ์ คือมีสติและปัญญาในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้ดี รู้จักปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ร่วมกับการมีทักษะความฉลาดทางอารมณ์ด้วย โดยสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ดี สติจะเป็นตัวพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในครอบครัวหรือองค์กรก็จะไม่เกิดความเครียดและความโกรธ เพราะสติจะควบคุมใจให้มีสมาธิเสมอ ทำให้สามารถควบคุมสถานการณ์และแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ดี และทำให้ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท^{๓๖}

๑.๙.๕ จำเนียร รักษาภักดี วิเคราะห์ไว้ในงานวิจัย “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของกลุ่มสมรสตามหลักพุทธศาสนา” สรุปความว่า จริยธรรมทางพุทธศาสนามีผลต่อการดำเนินชีวิตของกลุ่มสมรสในสถาบันครอบครัวในแง่ของกฎจริยธรรมที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ในการที่จะใช้เป็นแบบแผนปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขถาวรร่วมกับภรรยา ในทัศนะของพุทธศาสนานั้น หลักจริยธรรมคือหลักที่ใช้ประทับประคองชีวิตให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ โดยมีเป้าหมายที่ส่งเสริมหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ ๑. หลักการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยจริยธรรมเป็นตัวพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมน่าเคารพอยู่ในกรอบของเบญจศีล-เบญจธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในสังคม ๒. หลักการส่งเสริมการฝ่าฝืนปัญหา คือส่งเสริมบุคคลให้เข้าถึงความเป็นผู้มีเหตุผล รู้ถึงคุณค่าแท้ของชีวิต (สัจธรรม) จริยธรรมของกลุ่มสมรสเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของการดำรงชีวิตในแบบมุ่งสร้างสรรค์คุณภาพของมนุษย์และสร้างคุณภาพแก่ครอบครัว จริยธรรมในกลุ่มสมรสจะช่วยลดปัญหาจากความไม่สมดุลของความคิด ค่านิยม เพศรส ทัศนคติ รวมถึงปัญหาจริยธรรมการละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของกลุ่มสมรสเอง จริยธรรมกลุ่มสมรสในพุทธศาสนาก่อให้เกิดผลดีแก่กลุ่มสมรส ๔ ประการ คือ ๑. เป็นหลักการสร้างสรรค์กัลยาณมิตร ตามหลักคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ๒. เป็นหลักการสร้างเสถียรภาพแก่สถาบันครอบครัว ๓. เป็นหลักการสร้างสรรค์คุณภาพสังคม และ ๔. เป็นหลักการสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชีวิต^{๓๗}

^{๓๖} พระมหาสุวัฒน์ สุวฑฺฒโน (จันทะคัคค), “การศึกษาเรื่องสติในฐานะองค์ธรรมเพื่อการพัฒนาชีวิต”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๕-๑๓๗.

^{๓๗} จำเนียร รักษาภักดี, “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของกลุ่มสมรสตามหลักพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๑-๑๓๔.

๑.๓.๑๐ อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา กล่าวไว้ในงานวิจัย “A Development of the Human Values Integrated Instructional Model Based on Intuitive Learning Concept” สรุปความว่า ผู้ให้การศึกษาต้องมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในความรู้ที่แฝงอยู่ภายใน และต้องสามารถที่จะเผยออกมาให้นักเรียนได้ การศึกษาจึงจะช่วยผู้ศึกษาให้เป็นมนุษย์ที่มีอุปนิสัยดีอันสะท้อนมาจากการพูด ความประพฤติ และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เด็กนักเรียนของโรงเรียนในการบริหารของผู้วิจัยเอง (โรงเรียนสัตยาไส ตำบลถ้ำนารายณ์ อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ซึ่งมีสภาพเป็นธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น ในพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่เศษ) เป็นกรณีศึกษา โดยได้นำมโนคติแห่งการเรียนรู้ที่รวมเอาคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์เข้าไว้ด้วย (ได้แก่ การเข้าใจและยอมรับการกระตุ้นจากสภาพแวดล้อมด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ผ่านสติสัมปชัญญะ การให้ความสำคัญกับจิตใจสำนึกที่อยู่ลึกกลงไปในจิตใจที่บางครั้งก็ยากแก่การระลึกหรืออย่างมีสติอันมีการสั่งสมมาจากประสบการณ์ และความทรงจำในอดีตที่ครูผู้สอนต้องคำนึงให้มาก ปัญหาซึ่งเป็นความรู้ในตนเอง และบทบาทของความรักและความกรุณาในกระบวนการเรียนรู้ เป็นต้น) มาศึกษาร่วมกับหลากหลายทฤษฎีของการเรียนรู้ เช่น เพลโต และอริสโตเติล เชื่อว่าในการเรียนรู้ของนักเรียนต้องมีการกระตุ้นความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวนักเรียนออกมา ตัวอย่างเช่นการใช้วิธีถามตอบ ดึงเอาความรู้ที่แฝงอยู่ออกมาของโสเครติส (Socratic method) แนวความคิดทั้งหมดนี้สามารถนำมาพัฒนาคุณค่านุชนิยมได้ ทฤษฎีอื่นๆ มีอาทิ ทฤษฎีการเรียนรู้ของคาร์ล โรเจอร์ส (Carl Rogers) ซึ่งว่านักเรียนมีความสามารถในการพัฒนาตนเองภายใต้เงื่อนไข ๓ ประการ คือ ๑. บรรยากาศที่อบอุ่นปลอดภัยที่จะสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ ๒. การสอนควรอยู่ในพื้นฐานที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ๓. นักเรียนควรต้องรู้และเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ ทฤษฎีของแฟร์ (Faire) มีว่า นักเรียนควรมีอิสรภาพอย่างเต็มที่ในการเรียนรู้ ทฤษฎีของอิลลิช (Illich) ระบุว่าการศึกษาเป็นกระบวนการชีวิตที่ยืนยาว และควรเป็นกระบวนการที่เป็นธรรมชาติ ทฤษฎีของ รัสโซ (Rousseau) ฟร็อบเบล (Froebel) เพสตาลอซซี (Pestalozzi) เน้นความสำคัญของผู้คิดในทฤษฎีการคลี่คลายธรรมชาติ และสถานที่ที่ดีที่สุดในการเรียนรู้ก็คือธรรมชาติ เด็กๆ ควรมีอิสรภาพในการเล่น ประสบการณ์ตรงและสถานการณ์จริงเป็นสิ่งจำเป็นในการเรียนรู้ และทฤษฎีเขาวนัญญาทวิคูณ ของการ์ดเนอร์ (Gardner) ที่ให้ความสำคัญในการสอนที่มีการวางแผน เป็นต้น ในงานวิจัยนี้ได้มีการสร้างแบบการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญในการฝึกให้เด็กนักเรียนได้สวดมนต์และทำสมาธิเป็นประจำก่อนการเรียนในแต่ละวิชาและมีการสังเกตความเปลี่ยนแปลง การถ่ายทอดอุปนิสัย และความประพฤติระหว่างเด็กนักเรียนและผู้ปกครอง ผลปรากฏว่า เด็กนักเรียนมีส่วนอย่างมากในการทำให้พฤติกรรมของผู้ปกครองเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น^{๓๕}

^{๓๕} Art-ong Jumsai, “A Development of the Human Values Integrated Instructional Model Based on

๑.๗.๑๑ สมภาร พรหมทา กล่าวไว้เกี่ยวกับ “ทวิทัศน์ในเรื่องเพศ” ในหนังสือ “พุทธปรัชญา” ในบทที่ว่าด้วย “ท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อสตรี” สรุปความว่า โลกในอดีตเป็นโลกที่เพศชายเป็นผู้กำหนดโครงสร้างทางการเมือง การศึกษา จารีตประเพณี วัฒนธรรม และแม้แต่วิทยาศาสตร์ ซึ่งถูกมองว่าเป็นระบบที่กดขี่สตรีเพศให้มีฐานะต่ำต้อย กล่าวได้ว่าพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคมเช่นนี้ คือทัศนคติที่เชื่อว่าเพศชายเท่านั้นคือเพศที่ฉลาด เข้มแข็ง สามารถเป็นผู้นำและตัดสินใจแทนสตรีเพศได้ในทุกเรื่อง ทำให้เกิดเป็นทวิทัศน์ทางเพศที่แยกว่าในโลกนี้มีเพศอยู่สองเพศซึ่งเพศชายเป็นเพศที่เหนือกว่า เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคใหม่จึงมีทวิทัศน์แบบใหม่ที่กำลังก่อตัวขึ้นเพื่อต่อสู้กับทวิทัศน์เดิมที่เชื่อว่าชายเหนือกว่าสตรี ทวิทัศน์แบบใหม่นี้เป็นทัศนคติที่เห็นว่าโลกนี้มีคนอยู่สองเพศซึ่งมีความเท่าเทียมกัน ไม่มีใครเหนือกว่าใคร ในขณะที่พระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจธรรมชาติที่สร้างสตรีให้เกิดมาต่างจากชายว่ามีความหมายในตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายในบริบทของ “ครอบครัว” มนุษย์เป็นสัตว์ครอบครัวซึ่งในการดำรงความเป็นครอบครัวนั้นจำเป็นต้องมีองค์ประกอบบางส่วนที่เข้มแข็งและบางส่วนที่อ่อนโยน และดูเหมือนพ่อจะทำหน้าที่ด้านเข้มแข็งได้ดีที่สุด ขณะที่แม่ก็เหมาะสมที่สุดที่จะทำหน้าที่ด้านอ่อนโยน ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยสุดของสังคม หากครอบครัวอบอุ่นและมีสมดุล สังคมโดยรวมก็ย่อมอบอุ่นและมีสมดุลตามไปด้วย โดยนัยนี้พระพุทธศาสนาสอนให้ทั้งสองเพศอยู่เหนือทวิทัศน์โดยชายทำหน้าที่ชาย และหญิงทำหน้าที่หญิงซึ่งต่างก็ต้องเข้าใจ เคารพในความเหมาะสมเฉพาะที่แต่ละฝ่ายมีอยู่ โลกนี้ก็จะน่าอยู่กว่าโลกที่ชายและหญิงต่างก็พยายามเอาชนะกัน^{๕๐}

๑.๗.๑๒ พิมพวัลย์ บุญมงคล และคณะ ได้ศึกษาถึงศักยภาพของประชาคมที่สนองตอบต่อปัญหาความรุนแรงทั้งในระดับมหภาค และปัจเจก ไว้ในบทวิจัยเรื่อง “ศักยภาพประชาคมในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก” สรุปความผลการศึกษาได้ว่า ประชาคมที่มีการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในสังคมไทยจำนวน ๘๕ องค์กรมีแนวคิดหลักในการทำงานเป็นแนวคิดด้านสิทธิ คือ สิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี สิทธิเด็ก และแนวคิดบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย (Gender) ส่วนยุทธศาสตร์ในการทำงานเป็นเน้นการทำงานในชุมชนมากขึ้น โดยมีการทำงานเชิงบูรณาการที่เคลื่อนไหวทั้งเชิงนโยบาย การปฏิรูปกฎหมาย การรณรงค์ปรับเปลี่ยนทัศนคติของ

Intuitive Learning Concept”, **The Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Curriculum and Instruction of Secondary Education**, (Faculty of Education, Chulalongkorn University, Bangkok), 2003.

^{๕๐}สมภาร พรหมทา , พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : ศยาม , ๒๕๔๘), หน้า ๕๕๕-๖๐๑ .

สังคมเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก งานป้องกันปัญหา การให้ความช่วยเหลือและฟื้นฟู ผู้ถูกกระทำรุนแรงให้กลับคืนสู่สังคมได้ และมีการทำงานที่เป็นสหสาขามากขึ้น^{๑๑}

๑.๓.๑๓ เมอร์ตัน (Merton) นักสังคมวิทยาผู้มีชื่อเสียงกล่าวไว้ในทฤษฎี “อะโนมี” (Merton’s Theory of Anomie) ของเขาสรุปความว่า ที่ใดที่มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างคนต่างเพศ ที่มีการให้ค่าแก่เพศทั้งสองแตกต่างกัน และการบรรลุถึงบทบาททางเพศดังกล่าวถูกยับยั้งหรือ ประสบอุปสรรค ที่นั่นก็จะมีอัตราการเกิดความรุนแรงทางเพศสูง กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ถ้าสังคมใด ส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศกันมากขึ้นเท่าใด อัตราการเกิดความรุนแรงทางเพศในสังคม นั้นย่อมจะลดลงเท่านั้น สรุปภาพรวมให้เห็นว่าหากมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการให้ค่าแก่เพศ ชายและหญิงไปในทางที่เป็นบวกมากขึ้น ความรุนแรงทางเพศก็จะลดลง อย่างไรก็ตามในยุคแห่ง ความเบี่ยงเบนทางเพศ ทำให้มีประเด็นปัญหาเพิ่มขึ้นมาว่าคนในครอบครัว ชุมชน และสังคมควร จะให้คุณค่าที่ถูกต้องแก่ผู้เบี่ยงเบนทางเพศที่เลือกเกิดให้จิตใจตรงกับสรีระทางการกำเนิดที่แท้จริง ไม่ได้มัน้อย่างไรจึงจะลดอัตราการเกิดความรุนแรงทางเพศได้^{๑๒}

๑.๓.๑๔ เควิน บราวน์ และมาร์ติน เฮอร์เบิร์ต (Kevin Browne & Martin Herbert) อ้างถึงแนวคิดของ เจลลิส (Gelles) ที่เน้นถึงแนวทางปฏิบัติต่างๆ สำหรับการป้องกันความรุนแรง เบื้องต้นในครอบครัวสำหรับการดำเนินชีวิตในครอบครัว และในสังคมโดยรวมไว้ในหนังสือ “Preventing Family Violence” พอสรุปความได้ว่า ๑. จะต้องมีการกำจัดบรรทัดฐานที่ให้สิทธิอัน ถูกต้องตามกฎหมาย หรือยกย่อง ชื่นชมความรุนแรงในครอบครัว เช่น การใช้ความรุนแรงใน รูปแบบของสื่อความบันเทิง ๒. จะต้องลดการกระตุ้นความบีบคั้น-กดดัน ที่สร้างขึ้นในสังคม เช่น ความยากจน และความไม่เสมอภาค ๓. จะต้องมีการร่วมมือกันระหว่างครอบครัวเป็นเครือข่ายแห่ง ญาติพี่น้อง และชุมชน และลดการปลุกตัวออกห่างจากสังคม ๔. จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอุปนิสัย แห่งการกีดกันทางเพศในสังคม โดยการพัฒนาด้านการศึกษา ๕. จะต้องมีการทำลายวงจรของ ความรุนแรงในครอบครัวซึ่งมีการสอนทางเลือกด้านความรุนแรงในหนทางแห่งการควบคุมเด็กๆ ซึ่งแม้ว่าแนวทางของเขาจะมีผู้กล่าวว่าไม่สมกับความเป็นจริงในทางปฏิบัติ แต่แน่นอนว่าหากใน

^{๑๑} พิมพวัลย์ บุญมงคล และคณะ, “ศึกษาภาพประชากรในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง และเด็ก”, บทวิจัย, <<http://library.hsri.or.th/abs/res/hs0980t.doc>>, (๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑).

^{๑๒} อังใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “กระบวนการยุติธรรมเชิง สมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”, บทความกฎหมาย (ศาลเยาวชน และครอบครัวกลาง).

ระยะยาวมีการจัดสรรสลับเปลี่ยนวิธีการ โครงสร้าง หรือระบบองค์กรในสังคมตะวันตกแล้วก็ยอมเป็นทางแก้ปัญหาได้^{๔๓}

๑.๗.๑๕ โฮล์มส์ (พ.ศ. ๒๕๓๖, พ.ศ. ๒๕๓๗) (Holmes, 1993, 1994) กล่าวถึงการประยุกต์ทฤษฎี “ความผูกพัน” (Attachment Theory) ของ โบลบี (พ.ศ. ๒๕๑๒, ๒๕๓๑) (Bowlby, 1969, 1988) ไว้ในหนังสือ “Preventing Family Violence” ของ เควิน บราวน์ และมาร์ติน เฮอร์เบิร์ต (Kevin Browne & Martin Herbert) สรุปความว่า ในการนำทฤษฎีความผูกพันมาใช้ในการให้คำปรึกษา และการบำบัดจิตใจในผู้ใหญ่ที่สุขภาพจิตได้รับความเสียหายในระยะยาวนั้น มีความเกี่ยวข้องกับงานหรือเทคนิคการบำบัดหลักๆ ดังนี้ ๑. การจัดฐานที่มีความมั่นคงและปลอดภัยแก่ผู้รับการบำบัด โดยผู้รับการบำบัดสามารถแสดงความรู้สึก และความคิดต่างๆ แก่ผู้บำบัดได้ ๒. การฟังเรื่องเล่าของผู้รับการบำบัดด้วยดี และแสดงความเห็นอกเห็นใจ เพื่อส่งเสริมความรู้สึกว่าตนมีคุณค่าแก่ผู้รับการบำบัด ๓. การช่วยเหลือผู้รับการบำบัดในการพิจารณาถึงความรู้สึก ความคิด และการกระทำต่างๆ ซึ่งเป็นประสบการณ์ในวัยเด็ก ๔. การช่วยเหลือผู้รับการบำบัดให้จำได้ถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ ที่อาจถูกทำให้บิดเบือนไปโดยประสบการณ์ต่างๆ ในวัยเด็ก ๕. การให้กำลังใจผู้รับการบำบัดในการพิจารณารูปแบบของความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่มีความหมายต่อตนในชีวิตปัจจุบันของผู้รับการบำบัด และ ๖. การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับการบำบัดและผู้บำบัดหรือให้คำปรึกษาในแง่ของความผูกพัน เทคนิคต่างๆ เหล่านี้มีความเกี่ยวพันเฉพาะเจาะจงกับการได้รับการกระทำที่ทารุณ (maltreated) ของปัจเจกบุคคลในวัยเด็กโดยผู้บำบัดหรือผู้ให้คำปรึกษาที่น่าไว้วางใจผู้สามารถช่วยผู้รับการบำบัดให้ฟื้นคืนสู่สภาพปกติในความรู้สึกแห่งการขาดความรักได้^{๔๔}

๑.๗.๑๖ มาร์ลีน ชไนเดอร์ (Marlene Schneider) และคณะได้ออกแบบเทคนิคที่ชื่อว่า “Turtle Technique” ไว้ในงานวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม” (Strategies in Behavioral Change) : กรณีศึกษาการควบคุมตนเองในชั้นเรียน (An Extended Case Study of Self-Control in the Classroom) สรุปความจากบทคัดย่อ (Abstract) ได้ว่า “Turtle Technique” เป็นกระบวนการสำหรับช่วยควบคุมเด็กๆ ที่มีอารมณ์รุนแรง ก่อนไปในทางก้าวร้าวง่าย ให้รู้จักควบคุมพฤติกรรมที่หุนหันพลันแล่นของตนเอง ประกอบด้วยส่วนประกอบ ๔ ส่วน คือ ๑. การโต้ตอบแบบเต่า (turtle response) ๒. การผ่อนคลาย (relaxation) ๓. การแก้ปัญหา (problem-solving) ๔. การสนับสนุนอย่างเท่าเทียมกัน (peer support) ผลคือการค่อยๆ ลดลงของพฤติกรรมก้าวร้าวของ

^{๔๓}Kevin Browne & Martin Herbert, **Preventing Family Violence**, p. 19.

^{๔๔}Ibid., p. 266.

เด็ก ๑๑ คน ที่เลือกจาก ๒ ห้องเรียน ซึ่ง ดร. เกล อี. โจเซฟ (Gail E. Joseph, Ph.D.) และ ดร. ฟิลลิปส์ เอส. สเตรน (Phillips S. Strain, Ph.D.) แห่งศูนย์การเรียนรู้ในระยะเริ่มแรก มหาวิทยาลัยโคโลราโด เดนเวอร์ (Center on Evidence Based Practices for Early Learning, University of Colorado at Denver) ได้นำ “Turtle Technique” นี้ไปใช้ร่วมกับกลยุทธ์การสอนเกี่ยวกับอารมณ์ทางสังคม สำหรับการปรับพฤติกรรมในเด็กเล็กอายุประมาณ ๓-๔ ขวบให้สามารถควบคุม และรับมือกับความผิดหวังหรือความรู้สึกที่ไม่ได้ตั้งใจนี้ โดยเทคนิคนี้จะช่วยเด็กเล็กให้สามารถควบคุมความโกรธใน ๔ ขั้นพื้นฐาน คือ ๑. จำได้ รู้ หรือยอมรับว่าตนรู้สึกโกรธ ๒. การคิดหรือสั่งตนเองให้หยุด ๓. เข้าไปในกระดองของตน (เปรียบกับเต่าหลบเข้าไปในกระดอง) สูดหายใจลึกๆ ๓ ครั้ง และคิดอย่างสงบว่า “มันเป็นอุบัติเหตุ ฉันสามารถสงบลงและคิดถึงทางแก้ปัญหาได้” ๔. ออกจากกระดองเมื่อใจสงบและคิดถึงทางแก้ปัญหาได้^{๔๕}

๑.๗.๑๗ นางลักษณะ เอ็มประดิษฐ์ อ้างถึงรูปแบบของกระบวนการให้การปรึกษาที่น่าสนใจ ของ เซ็กซ์ตัน และวิสตัน (Sexton & Whiston) ไว้ในหนังสือเรื่อง การสังคมนาการให้การปรึกษา สรุปการอธิบายกระบวนการได้ว่า ๑. ในกระบวนการต้องมีบุคคล ๒ ฝ่าย คือ ผู้รับการปรึกษากับผู้ให้การปรึกษา กล่าวคือฝ่ายแรกเป็นผู้กำลังเผชิญปัญหา ฝ่ายหลังเป็นผู้ได้รับการฝึกฝนและมีประสบการณ์ รู้จักเทคนิค (หมายถึง ความรู้ ทฤษฎี และทักษะ) และจิตวิทยาสังคมนาสามารถให้ความช่วยเหลือฝ่ายแรกให้มีโอกาสสำรวจความรู้สึก ค่านิยม และข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับตนเอง เพื่อนำสู่ทักษะในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ๒. ทั้งสองฝ่ายต้องมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และต้องคงไว้ให้ถึงวันสิ้นสุดกระบวนการให้การปรึกษาหรือความช่วยเหลือ ด้วยกระบวนการนี้จะสามารถทำให้ผู้รับการปรึกษาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้^{๔๖}

๑.๗.๑๘ ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ได้ให้ข้อคิดในคำนิยมในหนังสือ “ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา” สรุปความว่า ความรุนแรงเป็นปัญหาที่ใหญ่ที่สุดของ

^{๔๕}Marlene Schneider and others, “Psychology in the Schools : Turtle Techniques”, Vol. 13 Issue 4, pp. 449-453, (Published online 14 February 2006),

<<http://www3.interscience.wiley.com/journal/112421858/abstract?CRETRY=1&SRETRY=0>>; Gail E. Joseph, Ph.D. & Phillips S. Strain, Ph.D., “Social Emotional Teaching Strategies : Helping Young Children Control Anger and Handle Disappointment”, <http://www.challengingbehavior.org/do/resources/teaching_tools/toc/folder4/4a_csefel_anger_article.pdf>, (4 July 2008).

^{๔๖}Sexton & Whiston (1991) (Ref. of Rosemary A. Thompson, 1996) – นางลักษณะ เอ็มประดิษฐ์, การสังคมนาการให้การปรึกษา, หน้า ๒๓-๒๕.

มนุษย์ในปัจจุบันมีหลายประเภทในระดับตั้งแต่จุลภาคไปถึงมหภาค เช่น ความรุนแรงในตัวเอง ในครอบครัว ในชุมชน ในสังคม ระหว่างประเทศ และในโลก ความรุนแรงดังกล่าวเป็นมูลฐานจากความขัดแย้ง อะไรก็ตามที่มีการเคลื่อนไหวย่อมมีความเสียชาน ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง ซึ่งสามารถจะนำไปสู่ความสร้างสรรค์ได้อย่างเข้าใจ และมีการจัดการที่ดี แต่ถ้าความขัดแย้งมีมากเกินไปจนความเข้าใจและการจัดการที่ดี ก็สามารถปะทุไปสู่ความรุนแรงยังผลเป็นความเสียหายตามมา^{๔๗}

๑.๗.๑๕ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กล่าวถึง “ทฤษฎีชนนิก” สรุปความว่าการหลีกเลี่ยงหรือยอมถอย (avoiding or no way) เป็นวิธีการที่พยายามหลีกเลี่ยงปัญหาหรือยอมถอย พบว่าสังคมไทย และสังคมเอเชีย รวมถึงประเทศกลุ่มละติน อเมริกันที่เป็นสังคมพวกกลุ่มนิยม (collectivist) จะนิยมใช้วิธีนี้ ทะเลาะกันก็จะบอกกลับไปนอนบ้านดีกว่า ลักษณะดังกล่าวมองว่าเป็นการพยายามรักษาความสัมพันธ์ หรือรักษาหน้าตา (face-saving) ของคนอื่น สังคมไทยไม่ชอบเป็นความหรือฟ้องร้องกัน ฉะนั้นเราจึงเห็นภาพของการเลี่ยงปัญหา การถอนตัว พบว่าลักษณะดังกล่าวจึงทำให้คนไทยไม่ค่อยจะพยายามเผชิญหน้าเจรจากัน ต่อหน้าจะบอกว่า “ไม่มีอะไรหรอก” แต่ลับหลังก็จะอีกเรื่องหนึ่ง สังคมไทยจึงนิยมใช้วิธีนินทา (gossip) หรือพูดลับหลัง (talk behind your back) ซึ่งไม่ได้ทำให้ความขัดแย้งหมดไป เมื่อความขัดแย้งหลายๆ เรื่องสะสมไปนานๆ พอบางครั้งเกิดเรื่องเล็กน้อย ก็จะระเบิดตูมตามออกมาได้^{๔๘}

๑.๗.๒๐ พร รัตนสุวรรณ ได้กล่าวถึงความรักของพ่อแม่ไว้ในหนังสือ “สุข-สันติ รักนี้ ฤาไหน” สรุปความว่าเป็น ความรักที่บริสุทธิ์ และลึกซึ้งยิ่งกว่ารักใดๆ ในโลก เพราะเต็มไปด้วยความเสียสละและการให้อภัยอยู่เสมอ พ่อแม่เสียสละได้แม้กระทั่งชีวิตของตนเองเพื่อลูก และให้ข้อสังเกตว่า ถ้าคนเราไม่มีความรักในแบบที่พ่อแม่มีต่อลูกแล้ว สิ่งสวยงามและความเจริญต่างๆ อย่างที่เราเห็นอยู่ทุกวันนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยเป็นอันขาด^{๔๙}

๑.๗.๒๑ คุณแม่เทเรซาแห่งกัลกัตตา กล่าวไว้ในเรื่องราวชีวิตของท่านเกี่ยวกับความรักที่บริสุทธิ์ สรุปความว่า ความรักเริ่มต้นที่บ้าน แต่ทุกวันนี้เรามีครอบครัวที่มีปัญหาถึงขั้นบ้านแตกสาแหรกขาดอยู่มากมายก็เนื่องมาจากการขาดการแบ่งปันกัน และไม่มีความสุขใจในการรับใช้กันและกัน หาใช่ความยากจนไม่ แต่เป็นเพราะความทะเยอทะยานอยากได้ อยากมี อยากเป็นที่ที่ไม่ได้รับ

^{๔๗} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า III-IV.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘.

^{๔๙} พร รัตนสุวรรณ, สุข-สันติ รักนี้ ฤาไหน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗), หน้า ๔-๕.

การควบคุมจนให้ความสำคัญกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้มากกว่าครอบครัว นี่คือเหตุผลที่ทำให้คุณแม่มักบอกกับคนหนุ่มสาวทั้งหลายว่า เมื่อหนุ่มสาวรักกันเป็นเรื่องสวยงาม แต่ขอให้แน่ใจว่ารักกันด้วยหัวใจบริสุทธิ์สะอาดมากกว่าเงินทองและการครอบครองใดๆ ทั้งสิ้น และคุณแม่ไม่เคยเบื่อที่จะพูดถึงเรื่องความรักกับชีวิตครอบครัว ถ้าทุกคนต้องการให้ครอบครัวมีความสุข ก็ต้องเรียนรู้ที่จะแบ่งปันความสุข ยื่นมือออกเพื่อรับใช้กัน และมอบหัวใจเพื่อความรัก ความอ่อนโยน และความยินดีกับการให้ ทั้งหมดนี้เปรียบเสมือนตะเกียงรักที่จะสามารถนำทางทุกคนกลับสู่ครอบครัวได้^{๕๐}

๑.๗.๒๒ สุภุตติ (Subhuti) กล่าวถึงมิตรภาพในแบบธรรมดาและมิตรภาพในแบบจิตวิญญาณ : ประเภทของมิตรภาพ ๓ ประเภท ไว้ในหนังสือ Buddhism and Friendship สรุปความว่า ในจริยศาสตร์ของ อริสโตเติล เขาให้ข้อแตกต่างของสามสิ่งนี้อาจดังที่คุณคนเราในเรื่องเพื่อน คือ ๑. ความยินดีและความพึงพอใจ ๒. ประโยชน์ และ ๓. ความดี ใน ๓ สิ่งนี้เขากล่าวว่ามันก่อให้เกิด “มิตรภาพ” ที่แตกต่างกัน ๓ ประเภท ดังนี้ ๑. มิตรภาพที่มีฐานบนความยินดี และความพึงพอใจ มิตรภาพประเภทนี้สนองตอบมากที่สุดในสัญชาตญาณภายในแห่งมิตรภาพ ซึ่งอาจเป็นเพราะความมีชีวิตชีวา ความสนุกสนานที่สนองตอบต่อกัน และการแบ่งปันความสนใจร่วมกัน อาทิ ดนตรี กีฬา การเมือง หรือเพียงการร่วมแบ่งปันข้อคิดเห็นต่างๆ แต่เป็นการให้ประสบการณ์ “ยินดี พึงพอใจ” กับคนที่ได้รับความเห็นชอบ มิตรภาพแบบนี้เป็นส่วนที่เป็นธรรมชาติและเป็นของมนุษย์สามารถพบได้ท่ามกลางคนทุกประเภท แต่อริสโตเติลแนะนำว่ามีอิทธิพล โดยเฉพาะสำหรับคนหนุ่มสาว ๒. มิตรภาพที่มีฐานในเรื่องของประโยชน์หรือการใช้ เรามักถูกดึงดูดเข้าหาคนบางพวกหรือบางคนโดยเฉพาะเพราะพวกเขาแสดงโอกาสในการที่เราจะได้บางสิ่งที่ต้องการ และโดยทั่วไปเรามีความสุขที่จะทำบางสิ่งเป็นการตอบแทน อริสโตเติลแนะนำว่ามิตรภาพแบบนี้พบมากท่ามกลางวัยกลางคนและผู้สูงอายุ ซึ่งพบบ่อยในฐานของความสนใจในงาน ข้อตกลงทางธุรกิจ การเป็นพันธมิตรทางการเมืองที่เหมือนกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการปฏิบัติอื่นๆ อีกมากมายที่เกี่ยวข้องกัน สำหรับความสัมพันธ์ที่นับเป็นมิตรภาพ “ประโยชน์” ต้องมีร่วมกับ “การแลกเปลี่ยนประโยชน์” หรือการ “ตอบแทน” ที่ “แท้จริง” และมีเจตนาหรือความปรารถนาดี ซึ่งไม่เป็นที่น่าสงสัยว่าย่อมต้องมีความยินดีพึงพอใจร่วมอยู่ด้วย แม้จะไม่มากพอที่จะประคองมิตรภาพอยู่ได้ด้วยตัวมันเองก็

^{๕๐}คุณแม่เทเรซาแห่งกัลกัตตา , แม่ของผู้ยากไร้ , (กรุงเทพฯมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง , ๒๕๔๑), หน้า ๓๕-๔๕.

ตาม มิตรภาพแบบนี้เป็นมิตรภาพที่เชื่อมโยงผูกพันกันทางสังคม ซึ่งสร้างความเป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดความสันติ ความมีระเบียบ และความเจริญรุ่งเรืองแก่สังคม^{๕๐}

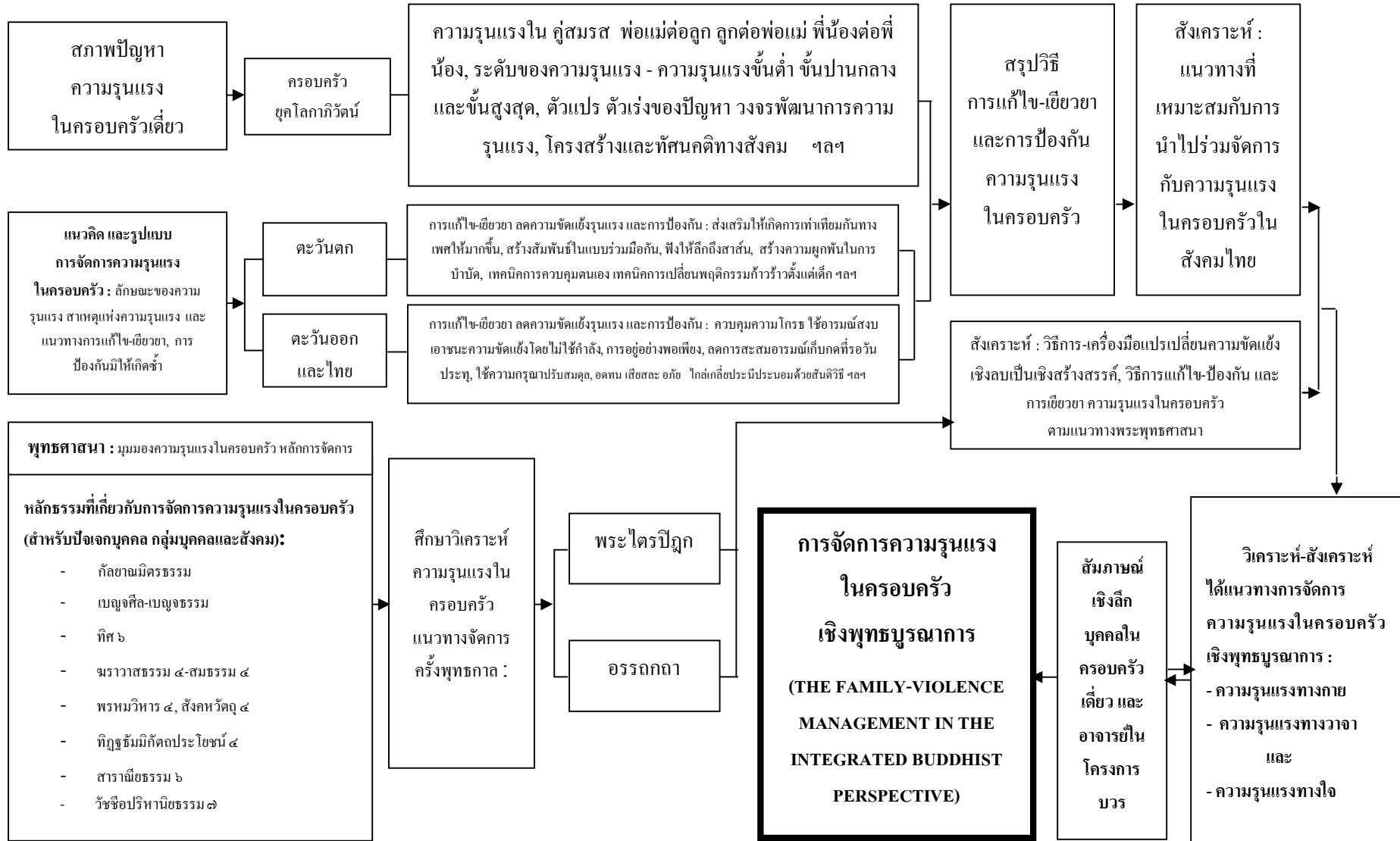
๑.๗.๒๓ แซนดร้า ฮอรัลีย์ (Sandra Horley) กล่าวถึงสาเหตุที่สตรีต้องตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงจากบุรุษผู้เป็นสามีหรือคู่รักซ้ำแล้วซ้ำเล่า ว่ามาจากสถานการณ์ที่เรียกว่า “The Charm Syndrome” ในหนังสือ The Charm Syndrome สรุปความว่า สตรีจำพวกนี้มักใจอ่อน ให้อภัยและคืนดีกับสามีหรือคู่รักที่ชอบใช้กำลังทุบตี ทำร้ายร่างกายตนเป็นประจำ โดยยังทนอยู่ร่วมด้วย ไม่ได้จาก เนื่องจากสามีประเภทนี้มักจะใช้เสน่ห์ออกอ้อนขอให้สตรียกโทษให้ต่อการกระทำรุนแรงของตนอยู่เสมอ คนส่วนใหญ่มักจะมองในประเด็นที่ว่าสตรีตกเป็นเป้าของการปฏิบัติผิดๆ (target of the abuse) แต่ในงานวิจัยของแซนดร้ามองว่าประเด็นไม่ได้อยู่ในคำถามที่ว่าทำไมสตรีพวกนี้จึงยังทนอยู่กับบุรุษประเภทนี้ หากแต่อยู่ในเรื่องจริงที่สำคัญกว่า คือ คำถามที่ว่า เหตุใดบุรุษจึงกระทำรุนแรงต่อสตรีไม่ทางกายก็ทางใจในตอนเริ่มแรก และเราจะสามารถป้องกันมิให้สิ่งนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร^{๕๑}

สรุปภาพรวมของการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงมุมมอง แนวคิด ทฤษฎี หลักการ และกระบวนการของทั้งตะวันตก ตะวันออก และแนวทางในพระพุทธศาสนาพอสังเขปในเรื่องที่เกี่ยวกับ ๑. สติเป็นองค์ธรรมที่ใช้ในการพัฒนาชีวิตและสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยการแก้ความโกรธและภาวะกดดันต่างๆ ๒. การคบมิตรดีที่มีลักษณะของการคิดดี พูดดี ทำดี และการมีมิตรภาพประเภทที่เอื้อประโยชน์ต่อสังคม ๓. ความรักบริสุทธิ์ที่จะทำให้เกิดสันติสุขแก่ครอบครัว ๔. ความสำคัญของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการเรียนรู้ ๕. การมีศรัทธาและวิริยะในการฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดสมาธิ และสติปัญญา ๖. การมีทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องในเรื่องเพศ ๗. แนวทางพื้นฐานในการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว คือการเรียนรู้ในการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน รู้จักรักและแบ่งปันความสุขให้แก่กัน รวมถึงการเรียนรู้จักควบคุมพฤติกรรมตนเองมิให้หุนหันพลันแล่นไปในทางก้าวร้าว เกรี้ยวกราด ๘. แนวทางในภาคประชาสังคมในการให้ความช่วยเหลือ พี่นุผู้ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น แต่ยังไม่พอที่จะนำไปจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาการบูรณาการเชิงพุทธขออย่างที่ต้องการจะทำในงานวิจัยนี้

^{๕๐}Subhuti with Subhamati, **Buddhism and Friendship**, (Birmingham : Windhorse Publications, 2004), pp. 85-95.

^{๕๑}Sandra Horley, **The Charm Syndrome**, (London : Macmillan Publishers Limited, 1991), pp. 77-93.

แผนภาพที่ ๑.๓ แผนภาพแสดงกระบวนการในการวิจัย (Research Process)

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) ในขั้นตอนต่อไป

๑.๘.๑ การศึกษาแนวคิดในทางทฤษฎี รูปแบบ และหลักการต่างๆ ในขอบข่ายที่เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวและการจัดการความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่

๑.๘.๑.๑ “แนวคิด แนวทาง และการดำเนินการในการจัดการความรุนแรงในครอบครัว” มีประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ อาทิ (๑) ความหมาย ประเภท และสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (๒) ปรัชญาการตีความความรุนแรงในครอบครัวที่มีอยู่ในสังคมโลกและสังคมไทย (๓) ผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว (๔) สาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัว (๕) วิธีการในการแก้ไข การป้องกัน และการเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว จากแนวคิด แนวทาง และทฤษฎีต่างๆ ของนักคิด นักทฤษฎี นักปราชญ์และนักวิชาการตะวันตก และตะวันออกทั้งชาวไทย-ต่างชาติ

๑.๘.๑.๒ “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” มีประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ อาทิ (๑) แนวทางการจัดการความรุนแรงในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น ความหมายและลักษณะของความขัดแย้งที่อาจนำสู่ความรุนแรง ประเภทของความรุนแรงหลักๆ เบื้องต้นและที่เกิดจากสิ่งอื่นๆ สาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัวจากองค์ประกอบภายในและภายนอก การระงับความขัดแย้งอันเป็นต้นเหตุแห่งความรุนแรง รวมถึง ปรัชญาการตีความความรุนแรงในครอบครัวครั้งพุทธกาล (๒) แนวคิดจากหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัวสงบสุข ปราศจากความรุนแรง เช่น กัลยาณมิตร เบญจศีล-เบญจธรรม ทิศ ๖ ฃรวาสาธรรม ๔ และสมุทธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ หลักการสงเคราะห์กันด้วยสังคหวัตถุ ๔ ทิฏฐัมมิกัตตประโยชน์ ๔ หลักการระลึกถึงและสามัคคีพร้อมเพรียงกันด้วยสารานิยธรรม ๖ รวมถึงหลักการใช้ปัญญาหรือการเสวนาด้วยวัชชือปริหานิยธรรม ๗ (๓) การวิเคราะห์ว่า รูปแบบการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร

ความรู้ทั้งหมดนี้ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิในหนังสือ ตำรา เอกสาร บทความ งานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่างๆ รวมถึงการสัมมนาทางวิชาการ และข้อมูลที่สัมพันธ์กันทางอินเทอร์เน็ต และสื่อโทรทัศน์ ของทางตะวันตก ตะวันออก-ไทย ร่วมกับการค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดย

เน้นศึกษาในพระสุตตันตปิฎก อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย และจากแหล่งข้อมูล ทุติยภูมิ คือ วรรณกรรมผลงานของนักปราชญ์ชาวพุทธในพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๑.๘.๒ ในการวิเคราะห์ “แนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” ผู้วิจัยได้รวบรวมประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้จากขั้นตอนแรก จากนั้นผู้วิจัยจึงนำข้อมูลในประเด็นเหล่านี้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอผลการวิจัยในเนื้อหาบทที่ ๒ ได้เป็นวิธีการป้องกัน แก้ไข และเยียวยาความรุนแรงในครอบครัวที่มีอยู่ในสังคมโลก-ไทย และในเนื้อหาบทที่ ๓ ได้เป็น รูปแบบการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ควรจะเป็น เพื่อเตรียมการบูรณาการเชิงพุทธในขั้นต่อไป

๑.๘.๓ ขั้นตอนเดิมเต็มเต็มวิธีการจัดการความรุนแรงในครอบครัวให้สมบูรณ์เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ด้วยการนำวิธีการในทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการบูรณาการเชิงพุทธอีกครั้งหนึ่ง ให้ได้เป็นแนวทาง “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลในครอบครัวเดี่ยว และอาจารย์ใน โครงการปฏิบัติการธรรมร่วมกัน ระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน (บวร) ประกอบการบูรณาการในครั้งนี้ด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยจากขั้นตอนในหัวข้อ ๑.๘.๒ มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการจากผลการวิจัยในเนื้อหาบทที่ ๔

๑.๘.๔ ขั้นตอนการสรุปผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการโดยนำผลการวิจัยจากขั้นตอนในหัวข้อ ๑.๘.๒ และหัวข้อ ๑.๘.๓ มาสรุปผลการศึกษาวิจัย และให้ข้อเสนอแนะในเนื้อหาบทที่ ๕

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๘.๑ ทราบสภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัว แนวคิด ทฤษฎี หลักการต่างๆ ของทางตะวันตก ตะวันออก โดยเฉพาะในประเทศไทย ที่เกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไข และการเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว

๑.๘.๒ ทราบมุมมองเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว และเข้าใจหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัวในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ แนวทางบูรณาการเชิงพุทธในการจัดการกับความรุนแรงในครอบครัว

บทที่ ๒

แนวคิด แนวทาง และการดำเนินการในการจัดการความรุนแรงในครอบครัว

สังคมที่เจริญแล้วทั้งในโลกตะวันตกและตะวันออก มีการศึกษาวิเคราะห์ถึงแง่มุมต่างๆ ที่เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวอันส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวและสังคม พร้อมเสนอ แนวคิด ทฤษฎี และหลักการต่างๆ เพื่อให้ได้แนวทางประกอบในการดำเนินการจัดการกับความรุนแรงในครอบครัว ในมิติแห่งการป้องกันแก้ไข และเยียวยา ซึ่งผู้วิจัยจะเน้นเฉพาะสำหรับครอบครัวเชิงเดี่ยว คือครอบครัวที่ประกอบด้วยคู่สมรสหรือสามีภรรยา และพ่อ แม่ ลูกที่อาจมีหรือไม่มีคนในครอบครัวดั้งเดิมของทั้งสองฝ่ายอยู่รอบนอกเท่านั้น ซึ่งครอบครัวเชิงเดี่ยวนี้ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตในสังคมเมืองเพื่อดิ้นรนแก่งแย่งกันให้ได้มาซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันให้มากที่สุดในยุคโลกาภิวัตน์แห่งบริโภคนิยมและวัตถุนิยมนี้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว

๒.๑.๑ ความหมายของความรุนแรงโดยทั่วไป

พจนานุกรมของทางตะวันตกให้ความหมายคำว่า “รุนแรง” (violence) คล้ายคลึงกับคำว่า “ดุร้าย” (fierce) ที่มีธรรมชาติของความรุนแรง ส่อไปในทางโหดร้าย (cruel)^๑ คือ หมายถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้แรงบังคับทางกายภาพด้วยความจงใจหรือเจตนาให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สิน หรือเกิดการบาดเจ็บ หรือทำให้เสียชีวิต^๒ หรือกล่าวได้ว่าเป็นทารุณกรรม ส่วนความหมายของ “ความรุนแรง” (violence) ที่มีการศึกษาเปรียบเทียบกับ “ความขัดแย้ง” (conflicts) โดย ขจรจิต บุณนาค มีดังนี้^๓

๒.๑.๑.๑ องค์การสหประชาชาติ (United Nations/2011) : ความรุนแรงหมายถึงการกระทำใดๆ ที่เป็นเหตุหรือเป็นสิ่งที่โน้มน้าวให้เกิดความทุกข์ทรมาน

^๑Farlex, “The Free Dictionary”, <<http://www.thefreedictionary.com/fierce>>, (17 March 2012).

^๒Macmillan English Dictionary for Advanced Learners, 2nd Edition, (China : 2007), p. 1663.

^๓ขจรจิต บุณนาค มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, บทวิจัย : “ความขัดแย้ง VS ความรุนแรง”,

<http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/July.../aw21.pdf>, (๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕).

๒.๑.๑.๒ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization/WHO)^๕ : นิยามความรุนแรงว่าหมายถึง การตั้งใจใช้กำลังหรืออำนาจทางกายเพื่อข่มขู่หรือกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อกลุ่มบุคคลหรือชุมชน ซึ่งมีผลทำให้เกิดหรือมีแนวโน้มที่จะมีผลให้เกิดการบาดเจ็บ เสียชีวิต หรือเป็นอันตรายต่อจิตใจ หรือเป็นการยับยั้งการเจริญงอกงาม หรือเป็นการกีดกัน ปิดกั้น ทำให้สูญเสียสิทธิบางประการ และขาดการได้รับในสิ่งที่สมควรจะได้รับ

๒.๑.๑.๓ อนุช อภาภิรม (๒๕๔๓) : ความรุนแรงหมายถึง การใช้กำลังคุกคามหรือทำร้าย เพื่อควบคุมหรือครอบครองบุคคล หรือทรัพย์สิน^๕

๒.๑.๑.๔ ฐาศุภร์ จันประเสริฐ (๒๕๕๓) : ความรุนแรงหมายถึง การกระทำใดๆ ที่เป็นการล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นๆ ทั้งทางร่างกาย วาจา หรือใจ โดยการบังคับขู่เข็ญ ทำร้ายร่างกาย การทุบตี แล้วเป็นผลให้ผู้อื่นเกิดความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายและจิตใจ ก่อให้เกิดความเสียหายทางทรัพย์สินทั้งของตนเองและผู้อื่น

เห็นได้อย่างชัดเจนว่าความหมายของความรุนแรงในกรอบแนวคิดที่ยกมาข้างต้นนั้น มีองค์ประกอบโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความบาดเจ็บ การคุกคาม การครอบครอง และการบังคับขู่เข็ญอันเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่ถูกกระทำรุนแรง ทำให้เกิดความเสียหายทางทรัพย์สิน

๒.๑.๒ ความหมายของความรุนแรงในครอบครัว

จากการค้นคว้าข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกับหนทางที่อาจนำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัวนั้น ทำให้ผู้วิจัยได้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของความรุนแรงในครอบครัวที่เป็นรูปธรรม ดังต่อไปนี้

๒.๑.๒.๑ การละเมิดหรือก้าวล่วงล้ำเขตแห่งสิทธิส่วนตัว หน้าที่และบทบาท ความสงบสันติสุขของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว^๖

---

^๕สำนักงานพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ (ม.ป.ป.), “กรอบแนวคิดและนิยามการกระทำ ความรุนแรง”, <http://www.hiso.or.th/hisopicture/reportHealth/report2_11_3.pdf>, (๑ ธันวาคม ๒๕๕๓) – อ้างใน ขจรจิต บุญนาค มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, บทวิจัย : “ความขัดแย้ง VS ความรุนแรง”, <http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/July.../aw21.pdf>, (๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕).

^๖อนุช อภาภิรม, วิถีทรรศน์ ชุด ภูมิปัญญาลำดับที่ ๑๘ : ฉากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓) – อ้างใน เรื่องเดียวกัน.

คนในครอบครัวทั้งในสังคมตะวันตกและตะวันออกต่างมีเขตแดนหรือเส้นแบ่งพื้นที่ (boundaries) ที่อยู่อาศัยภายใต้ชายคาเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันทางการสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือทางการตกลงปลงใจที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน และพร้อมใจกันสร้างสายเลือดร่วมกันคือ บุตร ธิดา ทั้งนี้โดยมีความคาดหวังในสันติสุขร่วมกัน เมื่อใดก็ตามที่มีการล่วงละเมิดเขตของกันและกันทางด้านสิทธิในความเป็นส่วนตัว หน้าที่และบทบาท เช่น เขตของคู่สมรส เขตของพ่อแม่ หรือเขตของลูก ความรุนแรงไม่ทางกายก็ใจ หรือทั้งทางกายและใจย่อมเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย ตัวอย่างของการล่วงละเมิดเขต ในคู่สมรสก็เช่น การไปมีสัมพันธ์ทางอารมณ์หรือทางกายกับผู้อื่นที่เป็นบุคคลที่สาม ทำให้คู่สมรสเกิดความปวดร้าวและกีดกันทางอารมณ์ซึ่งอาจนำไปสู่ผลเสียทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต อันมีผลกระทบต่อการประกอบกิจกรรมหรือหน้าที่การงานในชีวิตประจำวัน หรือในกรณีพ่อแม่ที่ละเมิดเขตของลูกก็เช่น พ่อหรือแม่ที่คาดหวังว่าลูกของตนจะเป็นเพื่อนสนิท เป็นคู่คิดหรือคู่ขาทางเพศนั้น กำลังล่วงล้ำเขตของลูกและของบทบาทพ่อแม่ และในขณะที่เดียวกันก็ทำให้ลูกเกิดความสับสนกับความคาดหวังบทบาทผิดๆ ลูกกับแม่อาจเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมากจนแทบจะเป็นคนๆ เดียวกันได้ในระยะที่ลูกยังเป็นทารกหรืออยู่ในวัยเด็กเล็ก จากนั้นเมื่อลูกเริ่มเติบโตขึ้นเขาจะเริ่มสร้างเขตล้อมสิ่งอื่นๆ อีกหลายอย่าง เขาจะเรียนรู้ว่าสิ่งใดทำได้และสิ่งใดทำไม่ได้ พ่อแม่ที่คิดจะไม่อนุญาตให้ลูกเข้ามาในห้องนอนของพ่อแม่ในเวลาที่ไม่ได้กำลังแสดงความรักถึงซึ่งต่อกัน สมาชิกในครอบครัวต้องเรียนรู้และตกลงกันอย่างสันติในเรื่องเขตแดนของกันและกัน ไม่ว่าจะเขตสิทธิของความเป็นส่วนตัวโดยไม่ขออนุญาตจากกันก่อน เช่น พ่อแม่แอบอ่านอีเมล (email) ของลูกโดยอ้างว่าเป็นการสอดส่องความปลอดภัยของลูก ก็จัดว่าเป็นการล้ำเขตสิทธิในความเป็นส่วนตัวของลูก ยิ่งโดยเฉพาะลูกที่กำลังอยู่ในวัยรุ่น ก็จะเกิดปัญหาที่อาจนำไปสู่ความรุนแรงได้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การรู้จักขอบเขตต่างๆ ของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวร่วมกันในครอบครัวหนึ่งๆ ในความพอดีพอควร ไม่ตายตัวจนเกินไปย่อมนำผลดีมาให้ครอบครัวมากกว่าผลเสีย แต่หากการรักษาเขตแดนของแต่ละสมาชิกครอบครัวที่มีมากเกินไปจนความพอดี ปราศจากความยืดหยุ่น ก็อาจนำผลเสียมาสู่ครอบครัวได้เช่นกัน อาจประทุให้เกิดความกีดกันร่วมกัน และนำไปสู่ความรุนแรงได้เช่นกัน และทำนองเดียวกันหากแต่ละครอบครัวรักษาเขตแดนเฉพาะครอบครัวตนมากเกินไป แต่ละครอบครัวก็ต้องทนรับมือหรือทนทุกข์กับปัญหาที่อาจอยู่ในระดับแสนสาหัสมากเกินไปได้เพียงลำพัง นับเป็นความรุนแรงทางจิตใจอย่างหนึ่ง

---

^๖Admin, “ได้ฟ้าเดียวกัน : ‘สาระชีวิตคู่ เขตในครอบครัว’ ” (มจรุส เอ็นนซ์ แปลจาก Boundaries in the Family, ดิค เดอ คอนนิง ที่ปรึกษา New Community Service Centre, พฤษภาคม ๒๕๕๓), <<http://www.thaifamilylink.net/>>, (14 January 2011).

๒.๑.๒.๒ การใช้อำนาจในทางที่ผิดในครอบครัว^๑

อำนาจในครอบครัวโดยปกตินั้นมีได้หมายถึงอำนาจที่ใช้ความรุนแรงป่าเถื่อน แต่เป็นอำนาจที่เกิดจากความยินยอมพร้อมใจด้วยความรักใคร่ผูกพัน หรือความไว้ใจกันเป็นฐานรองรับ การแต่งงานในบางกรณีอาจมีได้มาจากความรักใคร่ผูกใจกันเองของกลุ่มสมรส แต่มาจากความไว้เนื้อเชื่อใจในพ่อแม่ที่ทำการเลือกคู่ครองให้ ซึ่งก็มีมากมายที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขความเจริญ ความยินยอมพร้อมใจหมายถึงการที่ภรรยายินยอมให้สามีปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว และสามีก็ยินยอมให้ภรรยาปฏิบัติตนเป็นแม่บ้าน เป็นผู้อบรมสั่งสอน เลี้ยงดู พุ่มพักบุตร ธิดา ดูแลทรัพย์สินของครอบครัว หรือในบางกรณีภรรยาก็สามารถทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวแทนสามีก็ได้หากมีความสามารถเหนือกว่าสามี หรือทั้งสองฝ่ายแบ่งเบาภาระหน้าที่กันตามสมควร ซึ่งตามลักษณะแห่งอำนาจในครอบครัวที่เป็นปกติดังกล่าวนี้ อำนาจย่อมตกอยู่กับทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงแม้จะมีได้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ก็มีอำนาจในการปรึกษาหารือในเรื่องการดำรงชีวิตครอบครัวร่วมกัน

อย่างไรก็ดี เมื่อใดก็ตามที่มีการใช้อำนาจในครอบครัวไปในทางที่ผิด ไม่ถูกไม่ควร เช่นในหลายกรณีที่สามีกระทำตนเป็นผู้ผูกขาดอำนาจและแสดงอำนาจกับภรรยาและลูกๆ เกินความเหมาะสมพอดี ไม่ฟังเสียงสมาชิกคนใดในครอบครัว ก็กลายเป็นความรุนแรงในครอบครัว แทนที่ความสงบสุข ซ้ำร้ายในสังคมบางยุค บางสมัยฝ่ายชายมีความเห็นผิดๆ โดยถือว่าฝ่ายหญิงเป็นสมบัติของตน แต่ตนจะมีภรรยาก็คนก็ได้ หรือมองว่าการมีภรรยามากเป็น โอกาสดีในการช่วยกันทำมาค้าขาย หากในหมู่ภรรยาไม่มีปัญหาแก๊งก็สามารถอยู่ร่วมชายคาเดียวกันได้ อย่างไรก็ตามเป็นเรื่องไม่ง่ายนักสำหรับกรณีนี้ที่แต่ละฝ่ายจะป้องกันความขัดแย้งอันจะนำสู่ความรุนแรงในครอบครัวได้ บางครอบครัว ฝ่ายหญิงกลับเป็นผู้ประพฤติดังผู้มีอิทธิพลเหนือสามีซึ่งเรียกกันว่า ภริยาธิปไตย ถึงขนาดสามีไม่กล้าถกเถียงในเรื่องใดๆ ทั้งสิ้น ก็จัดเป็นความรุนแรงในทางการใช้อำนาจในครอบครัวแบบผิดๆ เช่นกัน

การใช้อำนาจของบุคคลในครอบครัวทั้งในทางที่ถูกต้องและในทางที่ผิดนั้น จัดเป็นผลที่มาจากสภาวะจิตใจ ระดับคุณธรรม ศีลธรรมของบุคคลในครอบครัว ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจึงอยู่ที่การจัดสรรอำนาจในทรัพย์สินและในตัวบุคคลที่เป็นสมาชิกในครอบครัวอย่างผิดปกติ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว และแม้ตนเองก็ได้ผลในทางลบมากกว่าทางบวกแม้จะได้ชื่อว่าเป็นการปรนเปรอกิเลสในการสนองความยิ่งใหญ่ของตนเองก็ตาม

^๑ประมวล รุจนเสรี, การใช้อำนาจ เป็นธรรมชาติของมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โดยสุเมธ รุจนเสรี, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐-๓๕.

๒.๑.๓ สภาพปัญหาของความรุนแรงในครอบครัว

สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในโลกตะวันตกไม่ใช่เรื่องใหม่^๘ คนส่วนใหญ่จะคิดกันว่าไม่ค่อยปรากฏให้เห็นในครอบครัวที่มีปัญหาเท่านั้น ขณะที่ความก้าวร้าวระหว่างสมาชิกในครอบครัวถูกพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบสมบูรณของชีวิตครอบครัว ดังนั้นความรุนแรงในครอบครัวจึงมิใช่ปัญหาใหม่ ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของตะวันตก ความรุนแรงเป็นวิธีการที่ผู้ใหญ่ยอมรับกันในการพยายามใช้อำนาจควบคุมพฤติกรรมของหมู่ญาติพี่น้อง อีกทั้งผู้พึ่งพากฎหมายและนโยบายสังคมต่างๆ ที่ออกมาไม่มีการประณามพฤติกรรมรุนแรงแต่กลับพยายามแยกแยะความรุนแรงในระดับธรรมดา กับความรุนแรงที่เป็นโทษซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับ สิ่งนี้ทำให้เกิดความพยายามอย่างมากที่สุดในการเผชิญกับปัญหาที่แผ่กระจายออกไป การแผ่ขยายธรรมชาติแห่งรูปแบบของความก้าวร้าวในครอบครัวที่เกินขอบเขตถูกจำแนก และยอมรับกันในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๗๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓) เป็นต้นมา ทำให้เกิดการระแวงระวังเพิ่มขึ้นในสาธารณชน

นักจิตตะวันตกมีพัฒนาการของการจำแนกคำ ๓ คำ ที่ถูกใช้มากซึ่งบางครั้งก็ถูกเปลี่ยนไปใช้แทนกันในความสัมพันธ์ของการกระทำต่างๆ ของธรรมชาติแห่งความรุนแรง มี

๒.๑.๓.๑ ความก้าวร้าว (aggression) : หมายถึงพฤติกรรมหนึ่งซึ่งมีความตั้งใจที่จะทำร้ายหรือมุ่งประโยชน์จากผู้อื่น โดยไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการจู่โจมทางร่างกาย

๒.๑.๓.๒ ความรุนแรง (violence) : หมายถึงพฤติกรรมซึ่งบางครั้งได้รับการกระตุ้นโดยความโกรธหรือเจตนา ความตั้งใจซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้พลังทางกายภาพต่ออีกบุคคลหนึ่ง

๒.๑.๓.๓ ความรุนแรงทางอาชญากรรม (criminal violence) : หมายถึงพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการบาดเจ็บ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย

ไฮส์ (Heise), เอลส์เบิร์ก (Ellsberg) และกอตเตนมูเลอร์ (Gottenmoeller) ชี้ชัดว่าสถานการณ์ความรุนแรงโดยเฉพาะในชีวิตคู่เป็นเรื่องสากล ที่สามารถเกิดขึ้นได้กับผู้หญิงในทุกภูมิภาค ทุกสังคมทั้งตะวันตก ตะวันออก และในสังคมสมัยใหม่ หรือสังคมแบบดั้งเดิม^๙

๒.๑.๔ ประเภทของความรุนแรง

๒.๑.๔.๑ ในมุมมองตะวันตก

^๘Kevin Browne & Martin Herbert, *Preventing Family Violence*, (England : John Wiley & Sons Ltd., 1997), pp. 1-2.

^๙อ้างใน กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ ,“ความรุนแรงในชีวิตคู่” , รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และมูลนิธิผู้หญิง , ๒๕๔๖, หน้า ๖.

ในภาพรวม แนวคิดทางตะวันตก แบ่งประเภทของความรุนแรงในสถานการณ์ทางครอบครัวดังนี้^{๑๐}

ก) ความรุนแรงที่ก่อโดยผู้ใหญ่ : มี ๒ ประเภท คือ การกระทำผิดต่อคู่สมรส (domestic violence or partner violence or spouse abuse) และการกระทำผิดต่อเด็ก (child abuse)

ข) ความรุนแรงที่ก่อโดยเด็ก : มี ๒ ประเภท คือ การกระทำผิดต่อพ่อแม่หรือผู้ปกครอง (parent abuse) และการกระทำผิดต่อพี่น้องหรือญาติสายเลือดเดียวกัน (sibling abuse)

ค) ความรุนแรงที่ก่อโดยผู้ใหญ่และเด็ก : มี ๑ ประเภท คือ การกระทำผิดต่อผู้สูงอายุ (elderly abuse)

ความรุนแรงข้างต้นมีการแยกศึกษาวิจัยประเภทต่างๆ ของการกระทำผิดอย่างละเอียด และได้สะท้อนให้เห็นความจริงอันเป็นที่ยอมรับกันว่าความรุนแรงในสถานการณ์ทางครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมในเวลาต่างๆ กัน และมีวงจรของการพัฒนาความรุนแรงอันแสดงถึงความต่อเนื่องของพฤติกรรมก้าวร้าวจากช่วงอายุคนรุ่นหนึ่งไปสู่ช่วงอายุคนรุ่นถัดไป

๒.๑.๔.๒ ในมุมมองตะวันออก

ความรุนแรงโดยทั่วไปอาจแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ

ก) ความรุนแรงที่แฝงเร้นหรือแบบไม่ลงมือ (Passive Violence)

บุคคลสำคัญที่เป็นผู้เผยแพร่ความไม่รุนแรงที่มีความโดดเด่นที่สุดในศตวรรษที่ ๒๐ คือ มหาตมคานธีซึ่งมีความรุนแรงแบบไม่ลงมือแฝงอยู่ซึ่งนักวิชาการบางคนเรียกว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) คานธีเสนอไว้ว่าความรุนแรงแบบไม่ลงมือที่แฝงเร้นอยู่นั้นมีอยู่ ๗ ประการ คือ

๑. ความมั่งคั่งโดยไม่ทำงาน
๒. ความเพลิดเพลินโดยขาดสำนึกผิดชอบ
๓. ความรู้ที่ขาดหลักความประพฤติ
๔. การพาณิชย์ที่ขาดหลักศีลธรรม
๕. วิทยาศาสตร์ที่ปราศจากความเป็นมนุษย์
๖. การสักการะที่ปราศจากการเสียสละ และ

^{๑๐}Kevin Browne & Martin Herbert, *Preventing Family Violence*, p. 186.

๑. การเมืองที่ปราศจากหลักการ เช่น การเล่นเกมแห่งอำนาจ การละเลยหลักการปกครองตนเองของประชาชน

ทั้งนี้ความรุนแรงแบบแฝงเร้นหรือไม่ลงมือนี้จัดเป็นพื้นฐานและสนับสนุนความรุนแรงทางกายภาพหรือแบบลงไม้ลงมืออันเป็นเหตุปัจจัยให้ปัญหาความรุนแรงทางกายภาพแก้ไขได้ยาก^{๑๑}

ข) ความรุนแรงทางกายภาพหรือแบบลงมือ (Active Violence)

นักวิชาการบางคนจัดความรุนแรงทางกายภาพ หรือแบบลงไม้ลงมือไว้เป็น ๖ ประเภท คือ

๑. ความรุนแรงในครอบครัว
๒. ความรุนแรงในชุมชน
๓. ความรุนแรงจากองค์กรอาชญากรรม
๔. ความรุนแรงจากองค์กรธุรกิจเอกชน
๕. ความรุนแรงจากรัฐ และ
๖. ความรุนแรงจากสงครามและอาวุธสงคราม

อย่างไรก็ตามความรุนแรงในครอบครัวจัดเป็นความรุนแรงทางกายภาพหรือแบบลงไม้ลงมือที่แพร่หลายที่สุด^{๑๒}

๒.๑.๔.๓ ความรุนแรงในประเภทของความสัมพันธ์ในครอบครัวเชิงเดี่ยว

เมื่อย้อนกลับมามองความรุนแรงที่พบเห็นในครอบครัวเชิงเดี่ยวในสังคมปัจจุบัน ที่ประกอบไปด้วยชายและหญิงที่ตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกันในฐานะสามีภรรยาจนมีบุตรธิดาเป็นสมบัติล้ำค่าร่วมกันนั้น จะเห็นได้ว่ามักจะหนีไม่พ้นความรุนแรงในประเภทต่างๆ หลัๆ คือเริ่มจากทางใจ ลุกขึ้นมาเป็นทางวาจา และหากไม่ยุติ ก็สามารถบานปลายไปเป็นความรุนแรงทางกาย ประทุษร้ายกัน หรือมีการประชดประชันด้วยการทำร้ายตนเอง ปลิดชีวิตตนเอง หรือทั้งปลิดชีวิตคนในครอบครัวแบบที่เรียกว่า “ชกครัว” แล้วหนีหรือฆ่าตัวตายตาม เป็นต้น ซึ่งโดยทั่วไปความรุนแรงใน

^{๑๑}อนุช อภาภิรม, วิถีทรรศน์ ชุด ภูมิปัญญาลำดับที่ ๑๘ : ฉากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์, หน้า (๘)-(๑๐).

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน.

สังคมครอบครัวโลกปัจจุบันมักหนีไม่พ้นความรุนแรงในประเภทของความสัมพันธ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

ก) ความรุนแรงระหว่างสามีและภรรยา : โดยทั่วไปมักเริ่มจากความอึดอัดจิตใจของสามี โดยไม่ชอบใจภรรยา เห็นว่าภรรยาไม่เป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี ชอบใช้เวลาไปเมื่อระอาไป ในทางเหน็บแนม ประชดประชัน จู้จี้จู้ป่น ใช้เวลาไปในเรื่องไร้สาระ เช่นสมาคมกับเพื่อนฝูง เล่นการพนัน แต่งกายด้วยรสนิยมฟุ้งเฟ้อไปตามยุคสมัย ไม่มีเวลาจัดบ้านช่องให้น่าอยู่น่าอาศัย ไม่เป็นแม่ที่ดีของลูก หรือเริ่มจากความอึดอัดใจของภรรยาที่เห็นว่าสามีไม่เป็นสามีที่ดี ชอบหาความสุขนอกบ้าน ชอบทำตัวเจ้าชู้แอบมีภรรยาน้อย ภรรยาเก็บ ใช้จ่ายเงินเปลือง คิมน้ำเมาทำให้บกพร่อง ในการประกอบหน้าที่การงาน ไม่เป็นพ่อที่ดีของลูก เป็นต้น^{๓๓} นำสู่การทะเลาะวิวาทกันทางวาจา ก่อน แล้วจึงประทุไปเป็นการประทุร้ายร่างกายกัน จากสถานเบาเพียงการตบตี หรือผลักกัน ไปสู่ขั้นที่รุนแรงขึ้น โดยการตะต่อย จนถึงแรงที่สุดโดยมีการใช้วัตถุหรืออาวุธต่างๆ ร่วมด้วย เช่น จาน ชาม ช้อน ส้อม ท่อนไม้ มีด หรือ ปืน เป็นต้น ส่วนใหญ่แล้วฝ่ายชายที่เป็นสามี หรือพ่อของลูกจะเป็นฝ่ายใช้กำลังมากกว่าฝ่ายหญิงที่เป็นภรรยา หรือแม่ของลูก แต่เป็นไปได้ที่ฝ่ายชายเริ่มรุนแรง ภายหลังจากที่ฝ่ายหญิงใช้เวลาไม่ดีที่เจอด้วยอารมณ์โกรธก่อน เช่น เกิดความหึงหวงที่จับได้ว่าสามี ไปมีผู้หญิงอื่น หรือ โมโหเพราะฝ่ายชายไม่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่น ใช้เงินเก่งไปในทางเที่ยว กิน คิมนสุรา หรือเล่นพนันบอลล์ เป็นต้น เมื่อฝ่ายหญิงใช้อารมณ์ ฝ่ายชายก็ใช้กำลังตอบกลับ เข้าทำนองจิงก็รำง่าก็แรงเมื่อต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักควบคุมอารมณ์

ข) ความรุนแรงระหว่างพ่อแม่ และลูก : กรณีปัญหาระหว่างพ่อแม่ และลูก ความรุนแรงอาจเกิดได้ หากพ่อแม่ไม่มีวิธีสื่อสารและปฏิบัติต่อลูกอย่างเข้าใจ ลูกก็อาจเครียด และทำสิ่งที่ไม่ดีใครคาดคิดได้ เช่น ทำร้ายพ่อแม่ หรือประท้วงโดยการฆ่าตัวตาย หรือหนีออกจากบ้าน ไปมั่วสุมอบายมุข เป็นต้น

ค) ความรุนแรงระหว่างพี่น้อง : พี่น้องที่ไม่รักใคร่กลมเกลียวสามัคคีกัน มักทะเลาะวิวาทกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเสมอ หากถึงขั้นรุนแรงก็อาจทำร้ายกันถึงขั้นบาดเจ็บได้

ความรุนแรงในประเภทของความสัมพันธ์ต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น เป็นเรื่องที่พบเห็นกันจนชินหูชินตาซึ่งมักมีที่มาจากเรื่องสำคัญหลักๆ คือการขาดความสามัคคีปรองดองกัน การขาดความรับผิดชอบในบทบาทและหน้าที่ต่อครอบครัวของสามีหรือภรรยาหรือทั้งสองฝ่าย ลูกๆ ไม่อยู่ในโอวาทของพ่อแม่ รวมไปถึงเศรษฐกิจในครอบครัวไม่ดีอันมีเหตุปัจจัยมาจากภาวะเศรษฐกิจ

^{๓๓} วสิน อินทสระ, คติชีวิต, (กาญจนบุรี : สหายพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

โดยรวมที่เปลี่ยนแปลงขึ้นๆ ลงๆ ในสังคม อาจทำให้เกิดภาวะการฉกฉวยงาน หรือภาวะการฉีกจ้างงาน ซึ่งมีผลกระทบต่อการค้าดำเนินชีวิตของครอบครัวโดยตรง การขาดรายได้หรือการลดรายได้ของครอบครัวย่อมทำให้หัวหน้าครอบครัวไม่สามารถแสดงบทบาทของตนในการตอบสนองความต้องการของสมาชิกครอบครัวได้ อาจเกิดความรู้สึกไร้คุณค่า ขาดความมั่นใจในตนเอง เด็กหรือผู้เยาว์ในครอบครัวก็ได้รับผลกระทบตามไปด้วย กลายเป็นปัญหาครอบครัวเกิดความไม่มั่นคง ครอบครัวหย่าร้าง และเกิดปัญหาอาชญากรรมได้ในครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ เป็นต้น

๒.๒ ปราบปรามการฉกฉวยความรุนแรงในครอบครัวที่มีอยู่ในสังคมโลกและสังคมไทย

ปราบปรามการฉกฉวยความรุนแรงในครอบครัวที่เป็นอยู่ในสังคมโลกสากล ตามสถิติจากการวิจัยที่มีผู้ทำไว้ เช่น ลอรี ไฮส์ (Lori L. Heise) และคนอื่นๆ ทำให้เราทราบว่า ยังคงมีความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดจากการใช้อำนาจข่มขู่ ข่มขืนอยู่ในหลายประเทศซึ่งนับเป็นบาดแผลทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชนอย่างไม่หยุดหย่อน แม้ประเทศต่างๆ ในโลกสากลจะมีการพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจมาจนถึงยุคที่ทันสมัยที่สุดก็ตาม แต่มนุษยชนก็ยังคงมีความ ป่าเถื่อนซ่อนอยู่ในส่วนลึกของจิตใจ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างการทำร้ายผู้หญิงในบางประเทศ เช่น ประเทศอินเดีย (1990) ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู มีผลการศึกษาที่อำเภอ จุลลินเดอร์ รัฐ ปัญจาบ (Jullunder in the State of Panjab) พบว่าผู้ชาย ร้อยละ ๑๕ ที่เกิดในวรรณะต่ำทุบตีภรรยามากกว่าผู้ชายที่เกิดในวรรณะสูงซึ่งมีจำนวนร้อยละ ๒๒ และผู้หญิงร้อยละ ๑๕ ถูกทุบตีอย่างสม่ำเสมอ งานวิจัยอีกงานหนึ่ง (1993) เป็นการศึกษาที่สุ่มจากการสำรวจทั้งประเทศ พบว่าผู้หญิงถูกสามีทำร้ายร่างกาย ร้อยละ ๒๒ และมีถึงร้อยละ ๑๒ ที่ถูกทำร้ายครั้งสุดท้ายเมื่อก่อนสำรวจ ๑ เดือน และเฉลี่ยเป็น ๒.๖ ครั้งต่อเดือน ที่ประเทศมาเลเซีย จากการสำรวจทั่วประเทศ (National Random Sample of Peninsular Malaysia) ด้วยประชากรตัวอย่างที่เป็นผู้หญิง ๑๑๓ คน และผู้ชาย ๕๐๘ คน ที่มีอายุเกิน ๑๕ ปีขึ้นไป พบว่าผู้หญิงร้อยละ ๑๕ ถูกสามีทุบตี และร้อยละ ๑๕ ถูกทำร้ายร่างกายโดยเพื่อนชาย ประเทศโคลัมเบีย (1992) จากการสำรวจทั่วประเทศเช่นกัน มีกลุ่มตัวอย่างเขตเมือง ๓,๒๗๒ ราย และชนบท ๒,๑๑๘ ราย พบว่าผู้หญิงถูกทำร้ายร่างกายร้อยละ ๒๒ ถูกทำร้ายทางจิตใจร้อยละ ๓๓ และมีผู้หญิงที่ถูกสามีข่มขืนร้อยละ ๑๐ ประเทศเกาหลี (1988) มีการสำรวจจากแบบสอบถามในเมืองซวอน (Suwon) และเมืองโซล (Seoul) พบว่าผู้หญิงร้อยละ ๔๒ ถูกสามีทุบตีภายหลังการแต่งงาน และมีผู้หญิงร้อยละ ๑๔ ที่รายงานว่าถูกทำร้ายในรอบปีก่อนการสำรวจ ประเทศศรีลังกา (1990) ผู้หญิงกว่าร้อยละ ๖๐ ถูกทำร้ายร่างกาย ในจำนวนนี้มีร้อยละ ๕๑ ที่สามีใช้สิ่งของเป็นอาวุธ (weapons) และประเทศจีน ผู้หญิงถูกทำร้ายมากเช่นกัน โดยมีร้อยละ ๖ ที่เสียชีวิตเนื่องมาจากน้ำมือของสามี สำหรับในประเทศที่พัฒนาแล้วก็ไม่ต่างไปจากประเทศที่กำลังพัฒนาเท่าไรนัก เช่น ใน

ประเทศสหรัฐอเมริกาแต่ละปีจะมีผู้หญิงอย่างน้อยกว่า ๒ ล้านคนที่ถูกสามีทำร้ายและทุบตี และได้มีการสำรวจความรุนแรงในครอบครัวจากจำนวนตัวอย่าง ๒,๐๐๐ ราย พบว่ามีการทำร้ายร่างกาย ร้อยละ ๒๘ และหนึ่งในสามเป็นการทำร้ายด้วยความรุนแรง นอกเหนือจากการสำรวจในรูปแบบต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีผู้หญิงอีกเป็นจำนวนมากที่ปกปิด ไม่เปิดเผยข้อมูล ซึ่งอาจมีผู้หญิงที่ถูกทำร้ายด้วยความรุนแรงในครอบครัวมากกว่าข้อมูลที่ปรากฏอยู่^{๑๔}

จากสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในโลกสากลข้างต้น จึงมีคำถามที่ต้องการคำตอบมากที่สุดคือ ถึงเวลาแล้วหรือยังที่คนในสถาบันครอบครัวอันเป็นพื้นฐานหลักของสังคมโดยรวม จะต้องหันมาร่วมมือกันปรับเปลี่ยนท่าทีแห่งความหลงอำนาจ การยกตนข่มท่าน การทำตนเหนือกว่าผู้อื่น ให้เป็นความอ่อนน้อมถ่อมตน ถ้อยทีถ้อยอาศัย เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน รักและเมตตากรุณา สงสาร โดยเฉพาะคนในครอบครัวเดียวกันเสมือนเช่นที่แต่ละบุคคลมีความรู้สึกในอารมณ์เหล่านี้ต่อตนเอง โดยเฉพาะบุรุษเพศในฐานะหัวหน้าครอบครัวควรเริ่มจากตนเองก่อน และช่วยกันขัดเกลาอุปนิสัยของคนในครอบครัว จากหนึ่งครอบครัว รวมกันเป็นทั้งสถาบันครอบครัวแผ่ขยายออกสู่สังคมโดยรวม เมื่อนั้นความรุนแรงก็จะทุเลาเบาบางลง กระทบหมดไปได้

สำหรับประเทศไทยในอดีต คนในสังคมถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่พ่อแม่จะใช้วิธีอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดีด้วยวิธีการดุคำเขียนตีบ้าง แต่ในสังคมตะวันตกถือว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนมากกว่าสิทธิในการอบรมสั่งสอนลูก ปัจจุบันเมื่อโลกพัฒนากลายเป็นหมู่บ้านเดียวกัน(global village) คนในสังคมทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยซึ่งต่างเคยมีทัศนคติว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่ปลอดภัย สงบสุขที่สุด กลับพบและตระหนักกันว่าขณะนี้แนวโน้มของความรุนแรงจากการบาดเจ็บ การพิการ และการเสียชีวิตจากการทำร้ายกันเองของคนในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ต่างเห็นพ้องกันว่าขณะนี้สถาบันครอบครัวอาจเป็นสถาบันที่อันตรายมากที่สุดที่ความรุนแรงอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ถูกกระทำโดยตรง ทั้งการบาดเจ็บทางร่างกายและจิตใจ จนบางรายอาจถึงขั้นเสียชีวิต ทั้งอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและจิต พัฒนาการและการปรับตัว รวมทั้งค่าใช้จ่ายด้านการรักษาในอนาคต^{๑๕} ความรุนแรงในครอบครัวนั้นไม่ได้หมายความว่าเราเห็นเป็นข่าวและได้อ่านในหน้าหนังสือพิมพ์ ที่ได้พบและได้ยินมาตลอดในเรื่องของพ่อแม่ที่ใช้วิธีทุบตี คุมขังลูก เอาบุหรีจี้ หรือใช้ความรุนแรงโดยวิธีอื่นๆ เท่านั้น แต่ยังหมายถึงกระบวนการที่พ่อแม่เลี้ยงดู

^{๑๔}ปรีชา อุปโยคิน, “แนวการวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว”, วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๘) : ๑๐๐-๑๐๑.

^{๑๕}หนังสือพิมพ์ข่าวสด, “วอนสังคมใส่ใจเรื่องฟัวๆ เมียๆ”, <<http://www.icamtalk.com>>, (๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐).

เด็กโดยไม่เข้าใจจิตวิทยาเด็กด้วย อย่างไรก็ตามในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะเน้นเฉพาะความรุนแรงที่เกิดจากการกระทำของบุคคลในครอบครัวเชิงเดี่ยว คือครอบครัวที่ประกอบไปด้วยคู่สมรสหรือสามีภรรยา และลูกเท่านั้น

ปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงภูมิทัศน์ที่อ่อนแอของครอบครัวไทยอย่างน่าวิตก ดังมีดัชนีชี้วัดความรุนแรงตามประเภท และลักษณะต่างๆ ของความรุนแรงในครอบครัว ดังต่อไปนี้^{๑๖}

๒.๒.๑ ความรุนแรงในสตรี และเด็ก

สถิติความรุนแรงในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ จากโรงพยาบาล ๗๐ แห่งของสาธารณสุขสูงขึ้นจนน่าตกใจ มีสตรีและเด็กที่ถูกทำร้ายโดยเฉลี่ยทุก ๒ ชั่วโมงจะถูกทำร้าย ๑ คน ส่วนใหญ่เป็นฝีมือของคนใกล้ชิดและคนในครอบครัว การกระทำรุนแรงต่อสตรีและเด็กในครอบครัว มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวของฝ่ายชาย^{๑๗} หรือแม้แต่ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงของเด็ก การใช้อำนาจหรืออารมณ์ในการตัดสินใจและมีพฤติกรรมก้าวร้าวในสิ่งเสียดสี ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท และทำร้ายกันทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ดังมีข่าวปรากฏทางสื่อสาธารณะชนแทบจะทุกวัน ดังขณะที่ผู้วิจัยกำลังดำเนินการวิจัยอยู่นี้ ก็มีข่าวความรุนแรงในเด็กหญิงที่น่าสลดใจถึง ๒ ข่าวทางสถานีโทรทัศน์ ข่าวแรก คือ ยายของหลานสาวสองคนที่มีอายุเพียง ๑๐ ปีเศษ บังคับให้ทั้งคู่ขายบริการทางเพศกับวัยรุ่นชายครั้งละ ๑๐๐ บาท เพื่อนำเงินจากการขายบริการนั้นมาซื้อสุราปรนเปรอตนเอง ส่วนอีกข่าวหนึ่งเกิดที่จังหวัดศรีสะเกษ คือ พ่อข่มขืนกระทำชำเราลูกสาวจนตั้งครรภ์ มูลนิธิปวีณาฯ ต้องเข้ามาดูแลปกป้องเด็ก^{๑๘} เป็นต้น

๒.๒.๒ ความรุนแรงในผู้สูงอายุ

ประเทศไทยเข้าสู่ช่วงเวลาของการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของผู้สูงอายุ เพราะประชาชนมีอายุที่ยืนยาวขึ้น จากข้อมูลล่าสุดปีพ.ศ. ๒๕๕๒ มีจำนวนประชากรสูงอายุไทยอยู่ที่ ๗.๕ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๒ ของประชากรไทยที่ปัจจุบันมีประชากรจำนวน ๖๓.๔ ล้านคนซึ่งแม้จะเป็นเรื่องที่น่ายินดีว่าประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้า ทำให้มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ แต่ปัญหาหนึ่งที่ตามมา คือ มีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่เสี่ยงต่อการถูกรังแกทั้งจากบุคคล

^{๑๖}“เส้นทางครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์”, <<http://www.love4home.com/index.php?>>, (๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓), “ความรุนแรงในครอบครัวไทย”, <http://www.m-society.go.th/document/edoc/edoc_470.doc>, (๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓).

^{๑๗}เรื่องเดียวกัน.

^{๑๘}สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗, ข่าวภาคเย็น (พุธ ๑๖ มิ.ย. ๒๕๕๓ : ๑๗.๓๐ น.).

ใกล้ชิด และจากสังคม ดังมีงานวิจัยความรุนแรงต่อผู้สูงอายุไทยตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๕๔๑ เป็นต้นมา พบว่าผู้สูงอายุไทยจำนวนมากให้ข้อมูลว่าเคยถูกระทำรุนแรงทางจิตใจจากลูกด้วยคำพูดและพฤติกรรมที่ไม่ให้เกียรติ ทำให้ผู้สูงอายุเสียใจ และหมดกำลังใจ ปัญหารองลงมา คือการถูกละเลยทอดทิ้ง โดยมีข้อมูลจากผู้ที่ปฏิบัติงานรับผิดชอบเกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ส่วนใหญ่เป็นกรณีที่ได้รับแจ้งจากเพื่อนบ้าน หรือผู้พบเห็น หรือจากตำรวจ หรือผู้สูงอายุมาขอความช่วยเหลือเอง หรือเป็นผู้สูงอายุที่ยากไร้ไปถูกเพิงพักอยู่ตามใต้ต้นไม้ และเก็บของเก่าขาย มีสถานภาพลำบากยากจน ซึ่งมีสาเหตุส่วนใหญ่ คือ ครอบครัวยากจน ลูกไม่สามารถดูแลได้ ปัญหาความรุนแรงที่ตามมา ได้แก่ การเอาเปรียบทรัพย์สินจากการที่พ่อแม่ผู้สูงอายุได้แบ่งมรดกทรัพย์สินแก่ลูกหมดเรียบร้อยแล้ว และลูกไม่ประสงค์ให้อยู่ในบ้าน ผู้สูงอายุจึงต้องมาอยู่สถานสงเคราะห์คนชรา ผู้สูงอายุบางรายถูกลูกๆ บังคับให้ไปขอทานมาเลี้ยงลูกหลาน ส่วนผู้สูงอายุที่ถูกกระทำรุนแรงทางด้านร่างกาย ได้แก่ การทุบตี ชกต่อย ส่วนใหญ่เกิดจากลูกเมาสุรา ติดสารเสพติด และผู้สูงอายุบางรายที่ถูกกระทำรุนแรงทางเพศ เกิดจากการที่ถูกป่วยเป็นโรคจิต ผู้สูงอายุไทยที่ถูกกระทำรุนแรงส่วนใหญ่จะไม่เปิดเผยข้อมูลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในระยะแรกๆ เพราะรู้สึกละอายว่าตนถูกระทำจากลูกของตนเอง อาการระยะแรกๆ ที่พบเห็น คือ ผู้สูงอายุมีอาการซึมเศร้า หรือมีร่องรอยแผลฟกช้ำ อย่างไรก็ตาม กรณีที่ผู้สูงอายุถูกทำร้ายร่างกาย หรือล่วงละเมิดทางเพศยังปรากฏให้เห็นจำนวนไม่มาก เมื่อเทียบกับความรุนแรงในกลุ่มอื่น^{๑๕} ลักษณะของปัญหาความรุนแรงในผู้สูงอายุนี้ เป็นการลบภาพสังคมไทยแต่เดิมที่เป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจ ช่วยเหลือพึ่งพากัน ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุจัดเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเป็นอย่างยิ่ง สังคมไทยในอนาคตจะเป็นสังคมผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นที่สังคม โดยเฉพาะสถาบันสังคมควรมีความตระหนักให้มาก และร่วมกันเตรียมความพร้อมในการเผชิญกับปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุอย่างจริงจัง

๒.๒.๓ ความรุนแรงในสัมพันธภาพของสามี ภรรยา และสถานภาพสมรส

สังคมไทยมีการหย่าร้างมากขึ้น เพราะความไม่ลงรอยกันของสามี ภรรยา โดยมีภาพการใช้อารมณ์ต่อกันในครอบครัวให้เห็นมากในสังคมไทยปัจจุบัน ด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เสรีภาพทางความคิดและความเสมอภาคทางเพศที่ขาดปัญญา และค่านิยมในการมีเพื่อนคู่ใจอื่นที่

^{๑๕}เป็นการวิจัยร่วมกับการศึกษาสถานการณ์จริงในพื้นที่ทั้ง 4 ภาครวมทั้งเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งสนับสนุนโดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) พบว่าสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุไทย มีหลักฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ชัดเจน - หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ,“ความรุนแรงในผู้สูงอายุ ความจริงที่สังคมไทยคาดไม่ถึง” , <<http://www.thaihealth.or.th/node/12511>>, (๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒).

มิใช่คู่สมรสตามศัพท์สมัยใหม่ที่เรียกกันว่า “กิ๊ก” บางกรณีมีความหึงหวงรุนแรงถึงขนาดประทุษร้ายร่างกายกันจนบาดเจ็บสาหัส หรือก่อคดีฆาตกรรม ส่วนใหญ่เป็นการกระทำของสามีหรืออดีตสามี โดยภาพรวมในรอบ ๑๐-๑๕ ปีที่ผ่านมาพบว่ามี การสมรสน้อยลงและหย่าร้างมากขึ้น ภาคกลางมีอัตราการหย่าร้างสูงสุด และภาคอีสานมีคนแต่งงานน้อยสุดเพราะมีค่านิยมไปในทางวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเป็นใหญ่ เด็กหญิงชาวอีสานมองว่าชายไทยไม่น่าแต่งงานด้วยเพราะยากจน และคาดหวังที่จะมีสามีเป็นชาวต่างชาติเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ให้มีหน้ามีตา ส่วนใหญ่ถูกใช้เป็นเครื่องมือทำเงินและสร้างความมีหน้ามีตาให้พ่อแม่^{๒๐}

การแพร่ระบาดของยาเสพติดพบมากในกลุ่มวัยรุ่นและหนุ่มสาวอายุ ๑๕ – ๒๔ ปี สาเหตุส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกัน ลูกขาดความอบอุ่น ได้รับการเลี้ยงดูแบบอิสระปล่อยตามสบาย ทำให้ขาดที่พึ่ง หรือการชี้แนะให้คำปรึกษา จึงขาดการควบคุมตนเอง พักอาศัยอยู่ในบริเวณที่ซื้อขายยาเสพติด และเพื่อนมีส่วนสำคัญที่ชักจูงให้เริ่มเสพยาเสพติด เกิดเป็นปัญหาเยาวชนขึ้น เป็นต้น

๒.๒.๔ ความรุนแรงในสัมพันธภาพของพ่อ แม่ และลูก

มูลนิธิเครือข่ายครอบครัวร่วมกับศูนย์ประชามติสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ทำการสำรวจผู้ปกครอง ๑,๐๖๖ ครอบครัวในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าพ่อแม่ส่วนใหญ่ทำงานวันละ ๗-๘ ชั่วโมง พ่อแม่ร้อยละ ๔๗ รู้สึกห่างเหินลูก เพราะมีเวลาทำกิจกรรมร่วมกับลูกวันละไม่เกิน ๑-๓ ชั่วโมงลูกก็รู้สึกห่างเหินกับพ่อแม่^{๒๑} ทำให้เกิดปัญหาสัมพันธภาพในครอบครัวไม่อบอุ่น ขาดการให้เวลาแก่กันอย่างมีคุณภาพ ทำให้เป็นชนวนแห่งความขัดแย้งที่อาจนำไปสู่ความรุนแรงได้

๒.๒.๕ ความรุนแรงจากสื่อ

ความไม่เท่าทันสื่อทำให้เกิดค่านิยมติดเช็กซ์ (sex) ชายเช็กซ์ สื่อทางอินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์มือถือ ทำให้เยาวชน ลูก หลานในครอบครัวไทยมีความโน้มเอียงในการขายบริการทางเพศเพื่อหาเงินเป็นค่าใช้จ่ายในสิ่งฟุ่มเฟือย และเพื่อความสุขทางเพศมากขึ้น โดยมีผลสำรวจในปี ๒๕๕๖ จาก ๓๘๖,๕๕๕ คน เพิ่มขึ้นเป็น ๔๗๒,๕๗๕ คน เนื่องจากการใช้สื่อด้านนี้มีทางเลือกให้ไม่

^{๒๐}งานวิจัยของ แพทย์หญิง พรรณพิมล หล่อตระกูล, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๕๗ - เรื่องเดียวกัน.

^{๒๑}“สัมพันธภาพในครอบครัวไม่อบอุ่น ขาดการให้เวลาแก่กันอย่างมีคุณภาพ”, <<http://www.google.com/url?sa=t&source=web&cd=>, (๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒).

จำเป็นต้องเห็นหน้ากัน หรือบางรายมีการนัดแนะพบกันตามแหล่งบันเทิง ใช้วิธีดื่มสุราและเสพยา เพื่อให้เกิดความกล้า และจบลงที่การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ประกอบกับการไม่รู้จักป้องกัน ความเสี่ยงในโรคภัยทางเพศสัมพันธ์โดยเฉพาะ โรคเอดส์ ทั้งยังมีการเปลี่ยนคู่นอนทำสถิติแข่งขัน อวดเพื่อนฝูง ความไม่เท่าทันสื่อทันสมัย คือใช้สื่ออย่างขาดปัญญา ทำให้เยาวชนมีพฤติกรรมชอบดู ภาพและวีซีดีโป๊ ใช้สื่อทันสมัยเป็นห้องบริการค้าทางเพศ^{๒๒} แทนที่จะใช้ไปในทางสร้างสรรค์ ใน รายที่โชคร้ายก็อาจเกิดการถูกล่อลวง ทำให้เกิดอาชญากรรมทางเพศตามมา เป็นต้น นอกจากนั้นสื่อ หนังสือ สถานีวิทยุ โทรทัศน์ และการสื่อสารผ่าน เฟสบุ๊ค (face book) ทางอินเทอร์เน็ตมีการเสนอ ข้อมูล และภาพแห่งความรุนแรงขัดแย้งมากมายทางสังคมจนกลายเป็นสังคมแห่งความขัดแย้ง เกิด ความรุนแรงทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม จนถึงระดับชาติ ภาพข่าวที่ปรากฏตามสื่อเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ความเจริญของสื่อได้กลายเป็นดาบสองคมที่ต้องใช้ ปัญญาในการรู้เท่าทัน โทษมหันต์และคุณอนันต์

นอกจากนี้การนำเสนอความบันเทิงผ่านเครื่องรับโทรทัศน์ประจำวัน โดยเฉพาะละคร หลังข่าวภาคค่ำของสถานีบางช่อง ได้กลายมาเป็นเรื่องก่อเกิดความเห็นขัดแย้ง (controversial issue) ระหว่างกลุ่มผู้นุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทยอันดีงาม กับกลุ่มผู้มีความคิดเห็นไปตามกระแส โลกาภิวัตน์ที่เห็นเป็นเรื่องปกติในการไขว่คว้าโอกาสในชีวิต เช่น ละครเรื่อง “ดอกส้มสีทอง” ที่ตัวเอกฝ่ายหญิงชื่อ “เรยา” หรือ “ฟ้า” หน้าตาสวยงามน่ารัก นามอง แต่มีนิสัยฝักใฝ่ในการแย่งชิงสามี ของสตรีอื่นมาครอบครองอยู่ตลอดเวลา แอบแฝงด้วยมิชฌาทีฐิ โดยการใส่เล่ห์เหลี่ยมทุกวิถีทางในการ ตักตวงเวลา ความรัก และทรัพย์สินสมบัติจากฝ่ายชายมาครอบครองให้มากที่สุด เช่น ใช้ความพยายาม เจตนาตั้งครรภักกับฝ่ายชายบางราย เพื่อใช้เป็นเครื่องต่อรองในการเรียกร้องความสัมพันธ์ถาวร โดยมีได้มีความรักทะนุถนอมในเด็กที่ตนเป็นผู้ให้กำเนิดแต่อย่างใด อีกทั้งยังแสดงความไม่เคารพนบ นอบมารดาผู้ให้กำเนิด กระทำตนเป็นผู้เรียกร้องการปรนนิบัติดูแลจากมารดา แทนที่จะเป็นไป ในทางกลับกันอันเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อผู้ให้กำเนิด และในภาพรวม มีการปะทะ การม ใช้คำพูดที่รุนแรงต่อล้อต่อเถียงกันมากระหว่างตัวละครนี้และภรรยาหลวงของชายที่เธอแย่ง มา เป็นต้น โดยแม้ผู้จัดละครเรื่องนี้จะถือว่าเป็นการนำเรื่องราวเช่นนี้ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตของผู้หญิง หลายรายในสังคมไทยมาตีแผ่ให้เห็น และสะท้อนให้เห็นความล้มเหลวในการใช้ชีวิตภรรยาอื่น เช่นตัวละครนี้ก็ตาม กลุ่มผู้นุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีไทยอันดีงามมีความเห็นว่าเป็นเรื่อง การ ปลุกฝังค่านิยมผิดๆ ให้เด็กสาวๆ ที่ดูละครเรื่องนี้ก็คิดเลียนแบบความคิดที่นำไปสู่พฤติกรรมผิดๆ ไม่

^{๒๒} จากรายงานการสำรวจของนิสิตครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากกลุ่มตัวอย่าง ๘๐๐ คน ใน กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๖ - เรื่องเดียวกัน.

เห็นคุณค่าของการรักษาศิลข้อที่ ๓ คือการล่วงละเมิดคุ้มครองของผู้อื่นซึ่งอาจโยงโยไปถึงการละเมิดศิลปะข้อที่ ๑ ทำให้เกิดการประทัดประหารชีวิตกันเพราะความหึงหวง เป็นต้น อย่างไรก็ตามในตอนจบของละครเรื่องนี้ มีการให้ข้อคิดในทางสร้างสรรค์ปิดท้ายละคร โดยพระนักพูดและนักเขียนผู้เป็นที่รู้จักกันดีในสังคมคือ ท่าน ว. วัชรเมธี ว่า การดูหนังละครที่ถูกก็คือให้ย้อนดูตัวเอง การที่ตัวละครดังกล่าว ประพฤติตนไปในทางที่ผิดๆ ก็เพราะแม่ของเธอตามใจจนเสียคน หากผู้ละครดูให้ดีก็จะได้แง่มุมให้คิดในเรื่องของการเปรียบเทียบความสุขในทางวัตถุ กับความสุขทางใจ อย่างแรกอาจใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และอย่างหลังควรใช้เป็นเป้าหมายของชีวิต เป็นต้น ต้องรู้จักวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตที่ถูกทำนองคลองธรรมมากที่สุด

๒.๓ ผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาอาชญากรรมประเภทหนึ่งซึ่งได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นดัชนีที่บ่งบอกถึงความเสื่อมโทรมของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี คือ ปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนที่มีอายุระหว่าง ๑ – ๑๘ ปี ที่มีพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในการกระทำผิดซึ่งไม่ต่างจากพฤติกรรมผู้ใหญ่ ประเด็นที่น่าสนใจจึงอยู่ที่ว่า ความรุนแรงในครอบครัวมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนหรือไม่ อย่างไร เป็นเรื่องที่ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้ ในด้านต่างๆ ดังนี้^{๒๓}

๒.๓.๑ ปัญหาทางด้านอารมณ์ : เด็กและเยาวชนที่มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว เพราะมีปัญหาทางด้านอารมณ์ โดยเฉพาะการเก็บกด มีการรับสภาพความรุนแรงเข้าไปในจิตใจ เกิดความสับสนทางด้านอารมณ์ ไม่เห็นคุณค่าในตนเอง ขาดความมั่นใจ หดหู่ ซึมเศร้า และมีแนวโน้มฆ่าตัวตายได้ง่าย

๒.๓.๒ ปัญหาการปรับตัวเข้ากับสังคม : เด็กและเยาวชนที่มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวจะมีปัญหาด้านการปรับตัวเข้ากับสังคมได้ยาก จะชอบเก็บตัวเงียบคนเดียวเพราะหวาดกลัวความรุนแรงที่เคยประสบจากครอบครัว ทำให้ไม่ไว้วางใจคนในสังคม

๒.๓.๓ ทักษะเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรง : เด็กและเยาวชนที่ครอบครัวมีการใช้ความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลต่อการรับรู้และทัศนคติต่อการใช้ความรุนแรงว่าเป็นพฤติกรรมปกติ

^{๒๓}สุมนทิพย์ ใจเหล็ก, “ความรุนแรงในครอบครัวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน”, (๒๕๔๖), <<http://www.geocities.com/sumontip2003/article1.htm>>, (๕ ธันวาคม ๒๕๕๐).

ธรรมดาในสังคม และบางครั้งยังเห็นว่าการใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือที่ดีในการแก้ปัญหา ในบางสถานการณ์ก็เห็นว่าการใช้ความรุนแรงแสดงถึงความเป็นคนเก่ง และเป็นที่ยอมรับ

๒.๓.๔ พฤติกรรมการแสดงออกภายนอก : พฤติกรรมการแสดงออกภายนอกของเด็กและเยาวชนที่ครอบครัวมีการใช้ความรุนแรง อาจจำแนกเป็น ๓ ระยะ คือ ก) เด็กในวัยก่อนเข้าเรียน จะมีความสับสนและไม่เข้าใจในพฤติกรรมของการใช้ความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะต่อเด็ก เด็กมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าการใช้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเกิดจากความผิดของตนเองอันนำไปสู่พฤติกรรมในการแสดงออกที่มีปัญหา ข) เด็กที่เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น จะมีพฤติกรรมการแสดงออกที่มีความรุนแรงทางด้านอารมณ์มากขึ้น เช่น ก้าวร้าว กังวล มีการแสดงออกที่มีปัญหา ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง เด็กชายจะเริ่มมีพฤติกรรมก้าวร้าวและใช้ความรุนแรงชัดเจนขึ้นมากกว่าเด็กหญิง ค) เด็กวัยรุ่น จะมีปัญหาด้านการเรียน มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ชอบใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา

๒.๓.๕ ทักษะการใช้ชีวิตครอบครัวในอนาคต : เด็กและเยาวชนที่มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว มีโอกาสสูงที่จะใช้ความรุนแรงในครอบครัวของตนเองในอนาคต

๒.๓.๖ ปัญหาซ่อนเร้นในระยะยาว : เด็กและเยาวชนที่มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวจะมีความหูดุ เศร้าหมอง ซึ่งอาจนำไปสู่โรคซึมเศร้า อันเป็นพฤติกรรมซ่อนเร้นที่อาจนำไปสู่ปัญหาต่างๆ เช่น โรคจิต ประสาท และการฆ่าตัวตาย เป็นต้น

๒.๔ สาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัว

ความรุนแรงเกิดจากความก้าวร้าวอันเป็นความตั้งใจทำร้ายผู้อื่นที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งและความรุนแรง ทั้งก้าวร้าวต่อตนเอง ต่อผู้อื่นแบบตัวต่อตัว และแบบกลุ่มหนึ่งต่ออีกกลุ่มหนึ่ง ความก้าวร้าวระดับปกติเป็นเรื่องธรรมดาที่อาจเกิดขึ้นกับใครก็ได้แต่ในงานวิจัยนี้หมายถึงระดับที่เป็นโทษเป็นภัยแก่ตัวผู้ก้าวร้าวเองและคนในครอบครัวเชิงเดี่ยว แม้ว่าวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้เราทราบเป็นการเพิ่มเติมว่านอกจากสภาพแวดล้อมที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมแตกต่างกันแล้ว ยังมีส่วนที่ควบคุมจากภายในร่วมด้วยคือ ยีน (gene) หรือหน่วยทางพันธุกรรมในโครโมโซม ที่ได้รับถ่ายทอดทางพันธุกรรมจากพ่อแม่ มีงานวิจัยหลายชิ้นรายงานว่าการแสดงพฤติกรรมความรุนแรงหลายแบบ เช่น การฆ่าตัวตาย หรือการเสพติดแอลกอฮอล์ มีส่วนเกี่ยวข้องกับยีน โดยยีนอาจจะเป็นตัวควบคุมให้เกิดพฤติกรรมเหล่านั้นร่วมกับสิ่งแวดล้อม ยีนที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงโดยตรงคือยีน Monoamine Oxidase A (MAOA) ซึ่งพบว่าหากกิจกรรมของเอนไซม์ของยีนนี้มีระดับต่ำกว่าปกติ จะทำให้ผู้นั้นมีแนวโน้มในการก่อความรุนแรงมากกว่าปกติ เนื่องจากยีนนี้มีตำแหน่งอยู่บนโครโมโซม X ดังนั้นโอกาสที่ยีนนี้จะเกิดการขาดหายไปจึงมีมากกว่า นั่นเป็นเหตุผลว่าทำไมเพศ

ชายจึงมีโอกาสก่อความรุนแรงมากกว่าเพศหญิง นอกจากนี้ความผิดปกติทางพันธุกรรมแบบต่างๆ ยังอาจเป็นเหตุให้คนผู้นั้นมีโอกาสแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงได้ นั่นคือความผิดปกติแบบมีโครโมโซมเพศชายเกินมา ๑ แท่ง เรียกว่า XYY Syndrome^{๒๔} ซึ่งในงานวิจัยนี้จะยกกรณีนี้ไว้โดยไม่กล่าวถึงอีก โดยจะกล่าวถึงเกี่ยวกับสาเหตุอื่นๆ ที่อาจโยงมาสู่ความรุนแรงในครอบครัวได้ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ ความรุนแรงเป็นผลพวงจากความก้าวร้าว : ในทางจิตวิทยาระบุไว้ถึงสภาพที่ทำให้เกิดความก้าวร้าวดังนี้^{๒๕}

๒.๔.๑.๑ การเสริมแรง (reinforcement) : เกิดขึ้นเมื่อมีการส่งเสริมให้ก้าวร้าวโดยการยกย่องหรือให้กำลังใจเวลาที่มีความก้าวร้าว หรือการกระทำก้าวร้าวทำให้เกิดผลดี

๒.๔.๑.๒ การเลียนแบบ (modeling) : เกิดจากการเห็นตัวอย่างที่ก้าวร้าว โดยเฉพาะจากคนที่ตนเองชื่นชอบ

๒.๔.๑.๓ ปทัสถาน หรือรูปแบบแห่งการเสนอสนอง (norm of reciprocity) : เช่น เกิดจากความเชื่อในสังคมที่ว่าความแค้นต้องมีการชำระแบบตาต่อตา ฟันต่อฟันซึ่งส่งเสริมให้คนในสังคมเกิดความก้าวร้าว

๒.๔.๑.๔ ความเครียด (stress) : อาทิ ความเครียดที่เกิดจากความยากจน การตกงาน การถูกสังคามรังเกียจ อากาศร้อน พ่อแม่รักลูกไม่เท่ากัน เสียงรบกวน โสียดประสาท ความรู้สึกขี้ขี้บ่นของบุคคลในครอบครัว ฯลฯ

๒.๔.๑.๕ สัญญาณความก้าวร้าว (aggressive cues) : อาทิ การดูความก้าวร้าวจากสื่อต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ รวมถึงการคลุกคลีกับอาวุธต่างๆ สามารถเป็นปัจจัยส่งเสริมความก้าวร้าวได้

๒.๔.๒ ความรุนแรงเป็นผลพวงจากความอิจฉาริษยา ความโกรธ และความหวาดระแวง : ในคัมภีร์กุรอ่านของศาสนาอิสลามมีกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า ความอิจฉาริษยา ความเกลียดชังและความหลอกลวง เกิดมาจากการไม่มีความเคารพ ขาดความเมตตาและความรักเพื่อผู้อื่น คนที่อิจฉาริษยาไม่ชอบเห็นผู้อื่นมีความสุข ความสำเร็จหรือเจริญรุ่งเรือง บ่อยครั้งที่ความอิจฉาริษยานี้ได้นำไปสู่ความเกลียดชัง ความหลอกลวงและความรุนแรง นอกจากนี้ความหวาดระแวง

^{๒๔} กาญจนา ศรีสวัสดิ์ ศิริลักษณ์ จิตต์ระเบียบ , “ความรุนแรงกับ XYY Syndrome ในเชิงพันธุพฤติกรรม” , วารสารควบคุมโรค, ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๔ (ต.ค.-ธ.ค., ๒๕๕๑) : ๕๑๓ .

^{๒๕} จิราภา เต็งไทรรัตน์ และคณะ, จิตวิทยาทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

บางครั้งก็นำไปสู่ความรุนแรงได้ เพราะการหวาดระแวงก่อให้เกิดการมองผู้อื่นว่าทำอะไรเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว สิ่งนี้ทำลายความหวังและการมองโลกในแง่ดี คนที่ระแวงหรือมองผู้อื่นในแง่ร้ายก็คือ ผู้ที่เห็นการกระทำหรือได้ยินคำพูดใดที่อาจเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ หรือเห็นว่าเป็นความชั่วเสียทั้งหมด ส่วนความโกรธถูกกำหนดให้มีขึ้นในตัวมนุษย์ ก็เพื่อเป็นกลไกสำหรับป้องกันตนเอง แต่หากไม่สามารถควบคุมความโกรธได้ ก็จะกลายเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการ “ทำลาย”^{๒๖}

๒.๔.๓ ปัจจัยประกอบอื่นๆ ที่ทำให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวทั่วไป

๒.๔.๓.๑ ประสบการณ์ในวัยเด็ก : ประสบการณ์ความรุนแรงที่บุคคลในครอบครัวได้รับในวัยเด็ก อาจหล่อหลอมให้กลายเป็นความกระด้างภายในจิตใจ และมีพฤติกรรมไปในทางก้าวร้าวรุนแรงได้

๒.๔.๓.๒ ความเจ็บป่วยทางจิตของบุคคลในครอบครัว : ส่วนใหญ่เกิดจากการใช้สารเสพติดต่างๆ การดื่มสุรา หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ จนเกินขนาด ทำให้บุคคลนั้นลงมือกระทำการรุนแรงได้

๒.๔.๓.๓ ความพอใจทางเพศต่างกัน : ความต่างในความพอใจในเรื่องของเพศระหว่างสามีภรรยา ทำให้ขาดความรักที่หวานชื่น สนิทแนบแน่น (intimacy) ต่อกัน และเมื่อไม่พยายามที่จะพูดคุย ปรึบความเข้าใจกัน ก็ทำให้เกิดความห่างเหินกันยิ่งขึ้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจหาทางออกด้วยการแสวงหาความสัมพันธ์นอกสมรส นำสู่ความหึงหวงซึ่งจะก่อให้เกิดความรุนแรงได้ เป็นต้น

๒.๔.๓.๔ ความสัมพันธ์ห่างเหินเพราะขาดการใช้เวลาร่วมกัน : ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว คือ พ่อ แม่ และลูก ส่วนใหญ่เป็นเพราะต่างฝ่ายต่างไม่มีเวลาให้กัน เพราะพ่อแม่ต่างต้องทำมาหากิน ทำให้ลูกขาดการดูแลเอาใจใส่ในการอบรมถึงพฤติกรรมที่ถูกต้อง จึงส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบในทางผิดๆ จากผู้อื่นหรือสื่อต่างๆ หรือเป็นเพราะความไม่เข้าใจของพ่อแม่ในพฤติกรรมของลูกเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่ต้องความเป็นอิสระมากขึ้น เป็นต้น

๒.๔.๓.๕ อำนาจที่เหนือกว่าของฝ่ายชาย : สังคมที่มีการยึดถือกันมาแต่อดีตราว่าผู้ชายต้องเป็นใหญ่ มีอำนาจเหนือผู้หญิงจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่หลีกเลี่ยงมิได้ โดยเฉพาะสังคมไทยแต่โบราณ ชายเป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัว หญิงทำหน้าที่แม่บ้าน ดูแลการงานในบ้าน และอบรมดูแล

^{๒๖}“ศุภภาพจิตติ ชีวีก็มีสุข ในทัศนะของศาสนาอิสลาม”, (๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๐),

<<http://www.okanation.net/blog/islam/2007/07/27/entry-1>>, (๕ มีนาคม ๒๕๕๕).

ลูกๆ และแม่เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม และกลายเป็นสังคมยุคเทคโนโลยี ก็ยิ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างครอบครัวในแง่ของการมี ศักยภาพ และความชำนาญในทางเทคโนโลยีที่เหนือกว่าของฝ่ายชาย ทั้งจากสังครอบนอก ลูกกลม เข้าสู่ครอบครัว ฝ่ายหญิงในฐานะภรรยา และแม่ของลูก ยังคงด้อยกว่าสามี หรือลูกชายวัยรุ่น ที่มีความเชี่ยวชาญคล่องตัวกว่ามากในด้านความเจริญทางเทคโนโลยี แม้ฝ่ายหญิงจะมีอาชีพนอกบ้าน และสามารถหารายได้จุนเจือครอบครัวได้ด้วยก็ตาม ภาพสะท้อนยังคงปรากฏให้เห็นอำนาจที่เหนือกว่าของฝ่ายชาย

๒.๔.๓.๖ ความเสื่อมถอยทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมในสังคม : ทำให้เกิดปัญหา การขาดความซื่อสัตย์สุจริต ความเกียจคร้าน ความต้องการรวยทางลัด การไม่รู้จักประมาณตน ขาด ความยับยั้งชั่งใจ ความฟุ้งเพื่อฉาบฉวยในสังคม^{๒๓} เห็นคุณค่าทางวัตถุสำคัญกว่าจิตใจ และปัญหา ค่านิยมที่ชื่นชมคนเก่งมากกว่าคนดี รวมถึงปัญหาทัศนคติที่แตกต่างทางการเมืองภายใต้ระบอบ ประชาธิปไตยที่แท้จริงจนเกิดความเป็นปฏิปักษ์กันในหลายฝ่ายอย่างรุนแรง เป็นต้น ซึ่งความเสื่อม ถอยทางด้านคุณธรรมจริยธรรมนี้ได้ส่งผลต่อการพัฒนาคนในครอบครัวในแง่ของการเป็นตัวหล่อ หลอมพฤติกรรม และการสร้างค่านิยมที่ก่อให้เกิดความร้าวฉานในครอบครัว ชุมชนใกล้เคียง และ ในสถานศึกษา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับครอบครัว เช่น ภรรยาที่มีความฟุ้งเพื่อฉาบฉวย มีจริตไป ในทางวัตถุนิยม ไม่รู้จักวิธีหามาด้วยตนเองจากการเก็บหอมรอมริบนอกเหนือจากที่ผู้ครองใจ กลับ หาวิธีให้ได้มาทางลัดโดยการประพฤตินอกใจสามี หากมีชายอื่นมาพะเน้าพะนอเอาใจด้วยการซื้อ ของมากำนัล ก็ก่อให้เกิดความรุนแรงทางจิตใจ วาจา ซึ่งในที่สุดอาจแผ่ขยายไปเป็นความรุนแรง ทางกายได้ หรือวัยรุ่นที่ยอมขายบริการทางเพศทั้งที่ยังเป็นนักเรียนหรือนักศึกษาอยู่เพียงเพื่อให้มี เงินไปจับจ่ายใช้สอยตามความฟุ้งเพื่อฉาบฉวยในสังคม เป็นต้น

พระไพศาล วิสาโล : แสดงทัศนะที่น่าสนใจไว้ในบทความของท่านเรื่อง “สร้างสังคม ให้เป็นมิตรกับความดี” มีใจความว่า^{๒๔} “ท่านมองปัญหาจริยธรรมในระดับสังคมด้วยการตระหนักว่า ปัจจัยทางสังคมเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้จริยธรรมของผู้คนเสื่อมโทรมลง ทำให้การ

^{๒๓} ทอทหาร, “ความมั่นคงแห่งชาติ – ปัจจัยที่มีผลกระทบกับสังคมไทยในอนาคต”,

<http://www.tortaharn.net/contents/index.php?option=com_content&task=view&id=89&Itemid=75>, (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๕).

^{๒๔} พระไพศาล วิสาโล, “สร้างสังคมไทยให้เป็นมิตรกับความดี” บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ หนังสือเรื่อง “สร้างเมืองไทยให้น่าอยู่ใน ๕๕๕ วัน” (สำนักพิมพ์ ขอบคิดด้วยคน ของ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง), <<http://www.visalo.org/article/budTumKwamdee999.htm>>, (๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๒).

แก้ปัญหาจริยธรรมหนีไม่พ้นการสอน การเทศน์ หรือการรณรงค์ คนไทยมีศีลธรรมตกต่ำไม่ใช่เพราะไม่รู้จักบาปบุญหรือความผิดชอบชั่วดีเท่านั้น แต่ยังเป็นเพราะสังคมไทยทุกวันนี้เป็นปฏิปักษ์ต่อ “ความดี” กล่าวคือการไม่ส่งเสริมคนดี แต่กลับส่งเสริมแต่คนมีเงินหรือมีชื่อเสียงมากกว่าซึ่งเป็นตัวกระตุ้นและบีบบังคับให้คนในสังคมหรือแม้แต่ครอบครัวเห็นแก่ตัว หลงใหลในอบายมุข หวังลาภลอยคอยโชค และนิยมทางลัดมากกว่าทางตรง ที่สำคัญคือเป็นการบั่นทอนสถาบันทางศีลธรรมจนอ่อนแรง ทำให้ไม่สามารถเสริมสร้างศีลธรรมให้กับผู้คนได้ตั้งแต่ก่อน ปัจจัยทางสังคมที่เป็นสาเหตุแห่งความเสื่อมโทรมทางจริยธรรม ได้แก่

ก) การครอบงำของวัตถุนิยม และอำนาจนิยม : จากนโยบายของรัฐในการขยายตัวของระบบทุนนิยมอย่างไร้ขีดจำกัด ทำให้เป้าหมายของชีวิตผู้คนคือความร่ำรวยแทนที่จะเป็นการทำความดี และเงินกลายเป็นดัชนีวัดคุณค่าของทุกสิ่ง และเป็นสื่อกลางของความสัมพันธ์ในทุกมิติ เช่นความรักของพ่อแม่หรือของคู่รักต้องแสดงออกด้วยการให้เงินหรือวัตถุ หรือครูกับนักเรียนหมอบกับคนใช้ก็ต้องอาศัยเงินเป็นตัวเชื่อม ไม่ใช่เข้าใจตั้งแต่ก่อน การยกย่องเงินเป็นใหญ่จึงทำให้เกิดธุรกิจอบายมุขขึ้นมากมายในสังคม รวมถึงสื่อมวลชนที่ส่งเสริมค่านิยมผิดๆ ซึ่งสวนทางกับศีลธรรมอันดีงาม อีกทั้งสังคมไทยเป็นสังคมที่นิยมใช้อำนาจในการแก้ปัญหา โดยมีรัฐบาลและระบบราชการเป็นตัวอย่าง ทำให้เกิดวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยมในทุกระดับและทุกสถาบันรวมถึงครอบครัว โรงเรียน และวัดซึ่งเป็นสถาบันทางศีลธรรม ยังมีการใช้อำนาจมากเท่าใด จริยธรรมก็ถูกละเลยเพิกเฉยมากเท่านั้น

ข) ความล้มเหลวของสถาบันทางศีลธรรม : ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และวัด ที่เคยมีบทบาทอย่างมากในการช่วยขัดเกลาสำนึกทางศีลธรรมแก่ผู้คน สถาบันนี้เคยอยู่ได้ด้วยสายสัมพันธ์แห่งความรัก ความเสียสละ ความเคารพเป็นตัวเชื่อมบุคคลเข้าด้วยกัน แต่เมื่อเงินเข้ามามีอำนาจและบทบาทมาก ความสัมพันธ์ที่เคยแน่นแฟ้นก็เปลี่ยนแปลงไป เห็นได้จากสมาชิกครอบครัวต้องดิ้นรนเข้ามาหางานทำ หรือเรียนวิชาชีพชั้นสูงยิ่งๆ ขึ้นในเมืองตามวิถีเศรษฐกิจแบบใหม่ พ่อแม่จึงต้องห่วงเห็นลูก ผลคือครอบครัวลดบทบาทลงในการให้การศึกษา การอบรมบ่มเพาะนิสัยที่ดีงามแก่ลูก โดยโรงเรียนและสื่อมวลชนเข้ามามีบทบาทแทน ล้มวัฒนธรรมดั้งเดิมที่อาศัยวัดบ่มเพาะนิสัยอันดีงามแก่ลูกและสมาชิกในครอบครัว อีกทั้งสถาบันครอบครัวก็อ่อนแอลง ดังเห็นได้จากจากสถิติการหย่าร้างที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้เด็กถูกทอดทิ้ง ขาดความอบอุ่นมากขึ้น ชุมชนเองก็ลดบทบาทที่เคยเป็นตัวควบคุมและเสริมสร้างจริยธรรมให้กับผู้คน เพราะวิถีชีวิตและเศรษฐกิจแบบใหม่ทำให้ผู้คนต่างคนต่างอยู่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร และยังรวมถึงความเห็นห่างระหว่างฆราวาสกับพระซึ่งทำให้วัดเองก็มีบทบาทน้อยลง มีหน้าซู้อิทธิพลของเงินยังทำให้วัตรปฏิบัติของพระย่อหย่อนลงด้วย จึงไม่สามารถเป็นแบบอย่างในทางศีลธรรมได้

ค) การเมืองที่ไม่โปร่งใส ทำให้เกิดปัญหาทางจริยธรรมหลายประการ : อาทิ ทำให้เกิดการคอร์รัปชัน มีการใช้อำนาจมืดในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจากการเข้ามาบริหารบ้านเมือง มีพฤติกรรมรุนแรงฆ่าคนที่ขัดผลประโยชน์ มีการฆ่าตัดตอนในการปราบปรามผู้กระทำผิดในเรื่องต่างๆ ฯลฯ กลายเป็นค่านิยมที่เกิดการเลียนแบบกันทั่วประเทศ

ง) ระเบียบสังคมที่ให้อำนาจ ส่งเสริมหรือบีบบังคับให้เห็นแก่ตัว ทำให้ผู้คนแก่งแย่งกันมากขึ้น : เช่น ระบบจรรยาที่ไม่เคร่งครัดกฎเกณฑ์ ระบบราชการที่ไม่เอื้อให้คนทำดี เปิดช่องให้มีการทุจริตอย่างง่ายดาย หรือระบบยุติธรรมที่ไม่โปร่งใสและอยู่ได้อำนาจเงิน ทำให้คนมีเงินไม่สนใจที่จะทำตามกฎหมายเพราะเชื่อว่าสามารถใช้เงินซื้อได้ ระบบที่บงการเหล่านี้ ไม่เพียงแต่จะบีบบังคับให้เห็นแก่ตัวเท่านั้น หากยังให้อำนาจแก่คนที่ทำเช่นนั้นด้วย เช่น คนที่ไร้น้ำใจ ไม่หยุดยั้งให้แกคนข้ามทางม้าลาย สามารถไปถึงที่หมายก่อนใครๆ คนที่แข่งคิวก็ได้ตัวรถหรือตัวภาพยนตร์ก่อนใครๆ คนที่ใช้เงินซื้อตำแหน่ง สามารถเลื่อนขั้นก่อนใครๆ ใครที่ซื้อของหนีภาษีได้ก็เป็นที่ยกย่องว่าเก่ง คนที่ขายยาบ้าค้าผู้หญิง นอกจากจะไม่ถูกตำรวจจับเพราะมีเส้นสายหรือให้สินบนเจ้าหน้าที่แล้ว ยังร่ำรวยขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นต้น ระบบเหล่านี้ล้วนแต่ทำให้คนเห็นแก่ตัวและเอารัดเอาเปรียบกันมากขึ้น

การที่จะทำให้อำนาจไทยเป็นมิตรกับความดีได้ ก็ต้องมีการเสริมสร้างศีลธรรมในสังคมไทยให้มากขึ้น ซึ่งนอกจากการเทศนาและเผยแผ่ธรรมแล้ว ต้องให้ความสำคัญกับการสร้างปัจจัยทางสังคมอันหมายถึงเศรษฐกิจและการเมืองให้เกื้อกูลต่อศีลธรรมมากขึ้น กล่าวคือ ส่งเสริมคนดี กระตุ้นให้ผู้คนมีใจรักที่จะทำความดี หรือดึงพลังฝ่ายบวกของผู้คนออกมาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๒.๔.๓.๗ ความไม่เสมอภาคและความอยุติธรรมในสังคมลูกกลมเข้าสู่ครอบครัว : ครอบครัวยุคใหม่ไม่ว่าจะในยุคสมัยใดก็ตาม หากยังไม่วางเว้นจากความกดขี่ข่มเหง ความเหลื่อมล้ำ ความอยุติธรรม ระหว่างเพศชายกับเพศหญิง ระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน ระหว่างผู้มีการศึกษากับผู้ด้อยการศึกษา ระหว่างผู้วางนโยบายระดับบนกับผู้นับถือระดับล่าง ระหว่างผู้ปกครองประเทศกับประชาชนในประเทศ รวมถึงค่านิยมในทางที่ผิด อาทิ ความนิยมในอำนาจ ในความเก่งแบบมีเล่ห์เหลี่ยม มากกว่าความนิยมในความถูกต้องและความดี เป็นต้น ครอบครัวยุคใหม่ก็มิอาจหนีไปได้

ความอยุติธรรมในสังคมเกิดจากความรุนแรงทางโครงสร้าง (structural violence) หมายถึง อะไรก็ตามที่นำมาทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์ (potentiality) กับสิ่งที่มนุษย์เป็นอยู่จริง (actuality) โดย “อะไรก็ตาม” นั้นไม่ใช่ตัวบุคคลแต่เป็นระบบหรือโครงสร้าง ซึ่ง

ลักษณะเด่นของความรุนแรงนี้คือ ไม่ใช่สิ่งที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนและสามารถหายไปได้อย่างรวดเร็ว หากแต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างยาวนานและต่อเนื่องในรูปของกระบวนการมากกว่าที่จะเป็นเหตุการณ์เฉพาะ และในขณะเดียวกันก็เกิดจากความรุนแรงทางวัฒนธรรม (cultural violence) ด้วย ซึ่งเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในบริบทของวัฒนธรรมที่รองรับและให้ความชอบธรรมแก่การใช้ความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงทางโครงสร้าง ซึ่งความรุนแรงทางวัฒนธรรมนี้จะปรากฏอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ ศาสนา อุดมการณ์ ค่านิยม ภาษา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น^{๒๕} สิ่งเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้นให้เกิด การเอาัดเอาเปรียบ การถือฝักถือฝ่าย เล่นพรรคเล่นพวก การแบ่งแยก การแตกสามัคคี จากความเกลียดชัง การดูหมิ่นเหยียดหยาม การไม่เคารพนับถือกัน การไม่ให้เกียรติกัน การโจมตีซึ่งกันและกันทางความคิด ทางวาจา กระทั่งลุกลามไปเป็นการ โจมตีกันทางกาย จากสังคมรอบนอกครอบครัวลุกลามเข้าสู่ครอบครัว สมาชิกครอบครัวเกิดความไม่ลงรอยกันทางความคิดเห็น เกิดการปะทะคารมกัน หรือหากจำเป็นต้องนั่งเงียบ ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นหรือปฏิบัติตนแตกต่างไปตามความเห็นของตนได้ก็เกิดเป็นความกดดัน เป็นความรุนแรงทางจิตใจได้ สิ่งเหล่านี้ตั้งคมีส่วนอยู่มากในการหล่อหลอมความคิด ทักษะคิด และการประพฤติปฏิบัติตนของคนในครอบครัว หากแต่ละครอบครัวปราศจากหลักธรรมในการดำเนินชีวิตที่สงบสุขร่วมกัน รากฐานของสถาบันครอบครัวก็ย่อมสั่นคลอน เมื่อสถาบันครอบครัวไม่มั่นคง ประเทศชาติก็พัฒนาไปสู่ความเจริญ ความร่มเย็นสงบสุขได้ยากเช่นกัน

๒.๕ การแก้ไขความรุนแรงในครอบครัว

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นแล้วนั้น มีแนวคิด และทฤษฎีต่างๆ ทั้งของทางตะวันตก ตะวันออก และของไทย ที่ผู้วิจัยนำมาร่วมพิจารณาเป็นแนวทางเพื่อหาวิธีในการแก้ไขดังต่อไปนี้

แนวคิด และทฤษฎีต่างๆ ทั้งของทางตะวันตก ตะวันออก และของไทย ที่ผู้วิจัยนำมาร่วมเป็นแนวทางเพื่อหาวิธีในการแก้ไข ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นแล้วให้ทุเลาเบาบางลง ขณะเดียวกันก็ใช้ป้องกันมิให้ความรุนแรงนั้นเกิดขึ้นอีกบ่อยครั้ง มีดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ แนวทางแก้ไขในทางจิตวิทยา : ความคับข้องใจเป็นความคับแค้นใจที่ไม่สามารถปฏิบัติอะไรลงไปได้ เมื่อหนทางที่จะไปสู่เป้าหมายถูกขัดขวาง ทำให้คนๆ นั้นเกิดความวิตกกังวล รู้สึกกดดันและตึงเครียด ถ้าความคับข้องใจสะสมเป็นเวลานานๆ ก็อาจก่อให้เกิดความเจ็บป่วยหรือ

^{๒๕}จิ ต ร า ภ ร ณ์ ส ม ย า น น ท น า กู ล , “ ค ว า ม รุ น แ ร ง และ ส ัน ตี วิ ธี ” , <<http://www.gotoknow.com/blogs/posts/225951>> , (๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑).

เกิดความก้าวร้าวทางความคิดและการกระทำได้ วิธีการระบายความคับข้องใจเพื่อลดความก้าวร้าวในปัจจุบันบุคคลในทางจิตวิทยามี ดังนี้

๒.๕.๑.๑ หากเป็นความคับข้องใจเพราะสาเหตุที่เกิดจากตัวเองเช่น พิกัดทางร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็ให้ดูแลตนเองอย่างดีที่สุด ขณะเดียวกันก็พยายามหาความสามารถอื่นๆ ที่ตนเองมีอยู่มาสร้างเป็นจุดแข็งให้กับตนเองเพื่อเอาชนะปมด้อยต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง

๒.๕.๑.๒ หาที่ปรึกษาหรือหาใครสักคนที่เป็นมิตรและไว้วางใจได้ โดยมีการปรึกษาปัญหาที่เกิดขึ้น ได้มีการพูดคุยและระบายให้ฟัง แม้ว่าการระบายนั้นจะไม่สามารถหาวิธีการแก้ไขได้ แต่การที่มีคนรับฟังปัญหาจะทำให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย ลดความคับข้องใจลงไปได้บ้าง

๒.๕.๑.๓ เอาชนะความคับข้องใจด้วยวิธีสร้างสรรค์ โดยการสำรวจดูว่าความคับข้องใจนั้นเป็นสิ่งที่ตนเองสามารถแก้ไขได้หรือไม่ และพยายามหาวิธีแก้ไข เช่น หากทำงานผิดพลาด ก็พยายามหาสาเหตุของความผิดพลาดนั้น แล้วค่อยๆ แก้ไข

๒.๕.๑.๔ ใช้วิธีเปลี่ยนสถานที่ เปลี่ยนบรรยากาศ เช่น มีเหตุการณ์ที่ทำให้รู้สึกคับข้องใจมาก ก็เลี้ยงตัวเองออกมาจากเหตุการณ์นั้น สถานที่นั้น

๒.๕.๑.๕ ในทางจิตวิทยา การทำโทษเพื่อลดความก้าวร้าวในบุคคล ถือเป็นวิธีที่ไม่สร้างสรรค์ เพราะเป็นการสร้างตัวแบบที่ก้าวร้าวให้ดู ผู้ถูกทำโทษอาจไปแสดงความก้าวร้าวต่อแก่ผู้อื่น

๒.๕.๒ แนวทางแก้ไขในทางสังคมวิทยา : มีแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่น่าสนใจในระดับกลุ่มบุคคลและสังคม ดังนี้

๒.๕.๒.๑ ทฤษฎี “อะโนมี” ของ เมอร์ตัน (Merton’s Theory of Anomie) นักสังคมวิทยาผู้มีชื่อเสียงกล่าวว่า^{๓๐} “ที่ใดก็ตามที่มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างคนต่างเพศ ที่มีการให้ค่าแก่เพศทั้งสองแตกต่างกัน และการบรรลุถึงบทบาททางเพศดังกล่าวถูกยับยั้งหรือประสบอุปสรรค ที่นั่นก็จะมีอัตราการผลิตความรุนแรงทางเพศสูง” กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ถ้าสังคมใดส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศกันมากขึ้นเท่าใด อัตราการผลิตความรุนแรงทางเพศในสังคมนั้นย่อมจะลดลงเท่านั้น

^{๓๐} อังใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว” : บทความกฎหมาย ศาลเยาวชน และครอบครัวกลาง - bopitv, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”, <<http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>>, (๑๕ มกราคม ๒๕๕๑).

สาระจากแนวคิดในทฤษฎีนี้ ทำให้ได้แนวทางแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ได้ โดยคนในสถาบันครอบครัว และในสถาบันที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกันจัดความไม่เป็นธรรม เรื่องการให้คุณค่าทางเพศ รวมถึงบทบาทในครอบครัวที่เหลื่อมล้ำกันระหว่างหญิงและชาย หรือ สามีภรรยาให้หมดไป เช่น ไม่ยกย่องบทบาทของสามีว่าเหนือกว่าบทบาทของภรรยา แต่เน้นที่ บทบาทสำคัญของทั้งสองฝ่ายในฐานะที่เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการสร้างครอบครัวร่วมกัน และส่งเสริมให้สามีและภรรยาในสถาบันครอบครัวต่างเคารพในหน้าที่และบทบาทของกันและกัน ให้มีความรู้สึกที่ต่างฝ่ายมิได้มีความสำคัญด้อยไปกว่ากัน ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกเสมอภาคกัน ไม่มีฝ่ายใดที่จะมีอำนาจหรือสิทธิพิเศษในการที่จะแสดงความก้าวร้าวและก่อความรุนแรงต่ออีก ฝ่ายหนึ่งได้โดยชอบธรรม เมื่อสังคมไม่สนับสนุนหรือไม่เห็นคิดด้วยการล่วงละเมิดสิทธิดังกล่าว ของคู่สมรสหรือสามีภรรยาในสถาบันครอบครัว ผู้ที่กระทำรุนแรงก็ถือเป็นผู้ทำการละเมิด จริยธรรมในสังคม ต้องพิจารณาแก้ไขพฤติกรรมของตนเอง มิฉะนั้นก็จะกลายเป็นบุคคลที่สังคม รังเกียจ

๒.๕.๒.๒ ทฤษฎีไร้ระเบียบหรือโกลาหล ของ เอ็ดเวิร์ด ลอว์เรนซ์ พ.ศ. ๒๕๐๓

(Edward Lorenz's Chaos Theory, 1960) อธิบายถึงลักษณะพฤติกรรมของระบบพลวัตซึ่งหมายถึง ระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตามเวลาที่เปลี่ยนไป โดยลักษณะการเปลี่ยนแปลงของระบบไร้ระเบียบ หรือโกลาหล จะมีลักษณะที่ปั่นป่วนจนคล้ายว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นแบบสุ่มหรือไร้ระเบียบ (random/stochastic) แท้จริงแล้ว ระบบไร้ระเบียบหรือโกลาหลนี้เป็นระบบแบบไม่สุ่ม หรือระบบที่ ชุกซ่อนความเป็นระบบอยู่ในความไร้ระเบียบของตัวเอง (deterministic)^{๓๐}

นักวิชาการหลายคนที่สนใจเรื่องระบบซับซ้อน (complex system) ได้แบ่งประเภท ของความซับซ้อนไว้อย่างน่าสนใจว่ามีด้วยกัน ๓ ประเภทใหญ่ๆ คือ ความซับซ้อนที่มีพลวัต (dynamic complexity) ความซับซ้อนทางสังคม (social complexity) และความซับซ้อนที่บานปลาย

^{๓๐}สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ (๒๕๔๕) กล่าวถึงลักษณะของระบบที่แสดงความไร้ระเบียบว่า ๑. มี คุณสมบัติแบบไม่เป็นเชิงเส้น คือผลลัพธ์ทั้งหมดของระบบไม่เท่ากับผลรวมของผลลัพธ์ที่เกิดจากส่วนย่อยๆ รวมกัน ๒. ไม่ใช่การเกิดแบบสุ่ม เหตุการณ์ทั้งหลายจึงเกิดขึ้นภายใต้กฎเกณฑ์อันแน่นอน ๓. มีความไวต่อสภาวะ เริ่มต้นที่เรียกว่าปรากฏการณ์แบบ “ผลกระทบผีเสื้อ” (butterfly effect) ซึ่งในบางครั้งมีการขยายความแตกต่างให้ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และอาจจะขยายไปถึงเลขยกกำลัง ๑ ของเวลา ๔. ไม่สามารถทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดล่วงหน้าได้ระยะยาว เพราะเราไม่รู้ว่าจะมีเหตุ (ปัจจัย) ใดที่กระทบ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เปรียบดังผีเสื้อ หลายตัวที่ไม่รู้ว่าตัวใดจะกระพือปีก – “The Butterfly Effect in the Lorenz attractor time : แม้ผีเสื้อกระพือปีก ก็ อาจเกิดพายุกระหน่ำถึงครึ่งโลก คำนิยามในทฤษฎีความโกลาหล (Chaos Theory)”,

<<http://www.itie.org/equi/modules.php?name=Forums&file=viewtopic>>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

(generative complexity) ถ้าระบบใดที่ความซับซ้อนยังมีดีกรีต่ำ การแก้ปัญหาแบบวิธีเดิมก็พอจะเอาตัวรอดได้ แต่ถ้าระบบใดที่มีความซับซ้อนสูงจนถึงขั้นสูงยิ่ง วิธีแก้ปัญหาแบบเดิมๆ ที่เคยใช้ได้ผลมาแล้ว เช่น วิธีการ “สั่งการและควบคุม” (command and control) จะไม่ได้ผลอีกต่อไป เพราะระบบที่มีความซับซ้อนสูงจะไม่ทำงานคูดังเครื่องจักรที่เดินไปเป็นเส้นตรง และยิ่งความซับซ้อนทั้ง ๓ ประเภทที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมาปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและกัน ระบบจะเดินไม่ปกติคือจะคดเคี้ยวพลิกผันได้ง่าย สถานการณ์และพฤติกรรมของระบบจะขึ้นๆ ลงๆ มีทิศทางที่คาดเดายาก ระบบใดก็ตามเมื่อเข้ามาอยู่ในสถานะเช่นนี้จะเปราะบาง กระทบง่าย เรื่องเล็กๆ สามารถส่งผลกระทบปฏิริยาถูกโซ่ และมีการป้อนกลับกันไปมาเชิงยกกำลัง (reinforcing feedback) จนบานปลายกลายเป็นเรื่องใหญ่ ทฤษฎีไร้ระเบียบ หรือทฤษฎีโกลาหล (Chaos Theory) ได้พูดถึงอุปมา “ผลกระทบผีเสื้อ” (butterfly effect)^๒

ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ ตั้งข้อสังเกตว่า

ก) ทฤษฎีไร้ระเบียบหรือโกลาหลนี้มีความคล้ายคลึงกับตำราพิชัยสงคราม (The Art of War) ของซุนหวู่^๓ จากบทความของ จิม จิเมียน (Jim Gimian) ที่เขียนลงในนิตยสาร Shambhala Sun ฉบับมกราคม ๒๕๔๔ เขาได้ตีความตำราพิชัยสงครามซุนหวู่ไว้อย่างน่าสนใจว่า ซุนหวู่ได้ย้าชัยชนะที่ยิ่งใหญ่โดยไม่ต้องทำสงคราม ซึ่งหมายถึงการเอาชนะความขัดแย้งโดยไม่ต้องใช้กำลังนั่นเอง

---

^๒ ในทางคณิตศาสตร์และฟิสิกส์ คำจำกัดความของระบบโกลาหล คือ ระบบแบบไม่เป็นเชิงเส้น (nonlinear system) ประเภทหนึ่ง ที่มีความไวต่อสถานะเริ่มต้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ถ้าระบบ ๒ ระบบนั้นเริ่มต้นจากสถานะที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อย คือเกือบจะเหมือนกันทุกประการ เมื่อระบบได้มีการเปลี่ยนไปสักระยะหนึ่ง สถานะของระบบทั้งสองที่เราสังเกตได้เมื่อเวลาผ่านไปจะแตกต่างกันอย่างสังเกตเห็นได้ชัด และเรามักจะได้ยินคำพูดที่นิยมพูดกันอย่างกว้างขวางที่ว่า “เด็ดดอกไม้สะเทือนถึงดวงดาว” หรือ “ผีเสื้อขยับปีกทำให้เกิดพายุ” (butterfly effect) ซึ่งมีคนจำนวนไม่น้อยที่ตีความคำพูดนี้ในลักษณะของขนาดความรุนแรงของผลลัพธ์เท่านั้น ระบบไร้ระเบียบหรืออลวนนั้นไม่จำเป็นจะต้องแตกต่างกันในแง่ของ ขนาด ของผลลัพธ์เสมอไป แต่อาจแตกต่างกันในแง่ของ พฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงก็ได้ จากตัวอย่างข้างต้น การเปลี่ยนแปลงของระบบทั้งสองนั้นจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมากในขณะเริ่มต้น เมื่อเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงนั้นแทบจะเรียกได้ว่าไม่มีอะไรที่เหมือนกันเลย - วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, <en.wikipedia.org/wiki/>; ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, “ทฤษฎีไร้ระเบียบ กับ ซุนหวู่”, <<http://www.neutron.rmutphysics.com/teaching/>>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐).

^๓ ดูรายละเอียด “ตำราพิชัยสงคราม” (The Art of War) ใน <http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task=>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐).

ข) ในอดีต พุทธทาสภิกขุได้กล่าวเตือนเรื่องโลกที่กำลังอันตรายจากการหมุนเร็วเกินขอบเขต ทำให้กังวลว่าท่านพุทธทาสสามารถมองเห็นเหตุการณ์ล่วงหน้า (insight) ได้เร็วกว่านักวิชาการตะวันตกถึง ๓๐-๔๐ ปี ได้อย่างไร ท่านใช้หลักและวิธีการอะไร ทั้งๆ ที่สมัยนั้นยังไม่มีอินเทอร์เน็ต และโทรศัพท์มือถือ และยังไม่มีการบัญญัติของ “โลกาภิวัตน์” แต่ท่านก็ทราบถึงอันตรายใหญ่หลวงต่อมนุษยชาติ จึงได้เตือนมนุษย์เรื่องการอยู่อย่างรู้เท่าทันโลก ไม่ให้โดนเขี้ยวของโลกขบกัดได้ เปรียบดังลิ้นงูที่อยู่ในปากแต่ไม่ถูกเขี้ยวขบกัด โดยใจความคือท่านพุทธทาสมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อระบบที่อยู่ห่างไกลจากจุดสมดุล ท่านทราบกฎของวิทยาศาสตร์แห่งความอนิจจัง (science of becoming) เป็นอย่างดี เช่นนี้แล้ว เมื่อท่านจัดการเปลี่ยนแปลงแห่งเงื่อนไขเบื้องต้น และมองเห็นการเชื่อมโยงย้อนกลับของปัจจัยต่างๆ ที่กระทำต่อกัน ท่านจึงต้องทราบถึงเรื่อง “ผลกระทบผีเสื้อ” เป็นอย่างดี หรืออีกนัยหนึ่งคือท่านทราบและเข้าใจแก่นแท้ของศาสตร์แห่งความไร้ระเบียบอย่างลึกซึ้งซึ่งจะนำมาจากหลักการคิดและวิธีการแสวงปัญญาตามหลัก “อิทัปปัจจยตา” อันเป็นกฎที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเรื่องของการพึ่งพาอิงอาศัยกันของปัจจัยต่างๆ^{๔๕}

แนวคิดของทั้งตะวันตก ตะวันออก และของไทยทั้งหมดที่กล่าวข้างต้น ทำให้ได้แนวทางแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงในครอบครัว โดยคนในสถาบันครอบครัว และในสถาบันที่เกี่ยวข้องต่างต้องช่วยกันชี้แนะให้คนในครอบครัวเห็นถึงความสำคัญในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่นำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัวว่ามีสาเหตุมาจากอะไร และเข้าไปแก้ไขที่สาเหตุนั้นๆ เช่น สามีดื่มสุราจัด และตบตีภรรยา ก็ต้องแก้ที่พฤติกรรมของสามี โดยหาสาเหตุที่ว่าทำไมสามีจึงดื่มสุราจัด แต่ถ้าสืบค้นไปได้ว่าที่สามีดื่มสุราจัดเพราะกลัวใจที่ภรรยาคิดนอกใจ ก็ต้องกลับไปแก้ที่พฤติกรรมของภรรยาด้วย และถ้าพบต่อไปว่าที่ภรรยาออกใจเพราะสามีไม่ใช่นักครอบครัวที่ดี มีแต่่นำเรื่องเดือดร้อนมาให้ภรรยา ทั้งสามีและภรรยาที่ต้องกลับมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมร่วมกันเพื่อช่วยกันขจัดปัญหาลูกโซ่เหล่านี้ให้หมดไป ครอบครัวก็จะกลับเป็นปกติสุขอีกครั้งหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องก่อความรุนแรงต่อกัน เป็นต้น

๒.๕.๒.๓ แนวคิด “ตะแกรงแห่งความสัมพันธ์” (The Relationship Grid) ของเวย์น อี .เบเกอร์ (Wayne E. Baker) ในหนังสือ Net Working Smart : How to Build Relationship for Personal & Organizational Success :

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพที่น่าสนใจ สามารถนำไปวิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์ได้ในระดับต่างๆ เช่นในระดับครอบครัว ระดับผู้ให้และผู้รับบริการ ระดับประเทศ

^{๔๕}อนาคิสต์, “พุทธทาส กับทฤษฎีไร้ระเบียบ” โดย ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, (๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๘), <http://www.matichon.co.th/prachachart/prachachart_detail.php?>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

หรือนโยบายสาธารณะ เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ที่ลงตัวหรือไม่ลงตัวจากความคาดหวังที่ตรงกันหรือต่างกัน โดยอาศัยตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ชนิดต่างๆ เนื่องจากความสัมพันธ์เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณา วิเคราะห์ และนำไปแก้ปัญหาอย่างจริงจัง โดยแยกออกจากประเด็นความขัดแย้ง แล้วแก้ไข จึงจะสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ ดังมีเนื้อหาโดยย่อประกอบแผนภาพ ๒.๑ ดังนี้

ชนิดที่ ๑ .ธุรกิจครั้งคราว มุมซ้ายบนของตะแกรงเป็นเรื่องของการที่ต่างฝ่ายต่างมองเชิงธุรกิจ เสมือนมีการซื้อขายสินค้ากันเป็นครั้งคราว ฝ่ายหนึ่งได้เงิน อีกฝ่ายได้ของตามข้อตกลงที่ลงตัวในด้านผลประโยชน์

ชนิดที่ ๒ .เอาแต่ประโยชน์ มุมขวาบนของตะแกรงเป็นเรื่องที่ผู้อื่นมุ่งเอาแต่ประโยชน์ในขณะที่บุคคลหนึ่งต้องการความผูกพันระยะยาว จึงเป็นความสัมพันธ์แบบไม่ลงตัว

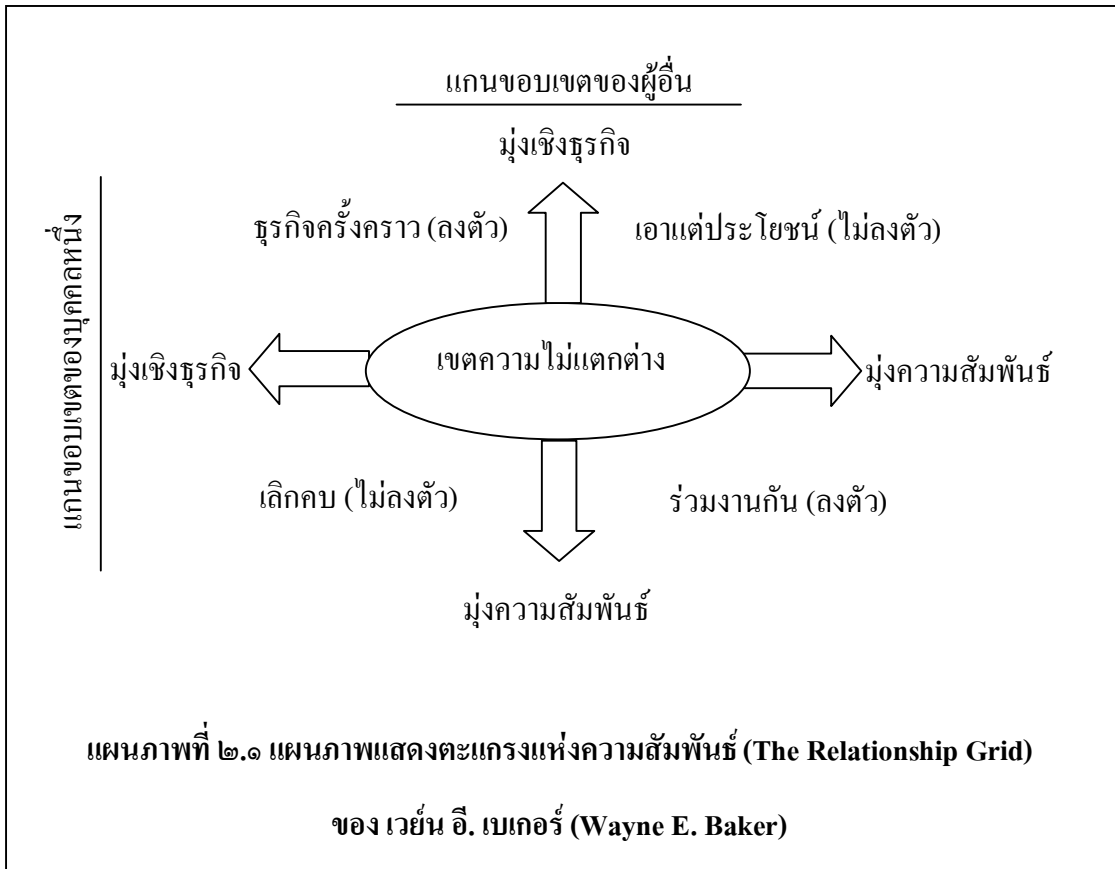
ชนิดที่ ๓ .เลิกคบ มุมซ้ายล่างของตะแกรง บุคคลหนึ่งจะมองเชิงธุรกิจแต่ผู้อื่นจะมองเรื่องความสัมพันธ์ จะเป็นมุมมองที่มองกลับกันกับชนิดที่ ๒ และเป็นความสัมพันธ์แบบไม่ลงตัวเช่นกัน

ชนิดที่ ๔ ร่วมงานกัน มุมขวาล่างของตะแกรง ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์เช่นกัน มีความสัมพันธ์ระยะยาว มีความผูกพัน ร่วมมือ ร่วมงานกัน มองที่ผลประโยชน์ร่วม จึงเป็นความสัมพันธ์ที่สอดคล้องลงตัว^{๓๕}

---

^{๓๕}อ้างใน วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริกัณฑ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๗), หน้า ๕๐-๕๓.

ความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันของคนในครอบครัว เช่น ระหว่างสามีภรรยา หรือพ่อแม่ และลูก อยู่ที่ความคาดหวังว่ามีตรงกันหรือไม่ หากคนในครอบครัวมีความสัมพันธ์ในแบบที่ ๔ นี้ ก็จะช่วยลดความขัดแย้งอันอาจนำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงได้ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงที่สอดคล้องกับตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ของ เบเกอร์ มีอาทิ พฤติกรรมการกระทำผิดกรณีทำร้ายคู่สมรสซึ่งจัดว่าเป็นความรุนแรงในครอบครัวที่มีลักษณะเป็นข้อสรุปที่ดูเหมือนขัดกัน (paradox) คือขัดแย้งกันเองระหว่างแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งแฝงไว้ด้วยนัยแห่งการพนีกำลังการเป็นพันธมิตร การเป็นแนวร่วมที่เข้มแข็ง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการมีความเมตตากรุณาต่อคนในกลุ่มเดียวกันมากกว่าที่มีต่อคนนอกกลุ่ม ซึ่งเป็นธรรมชาติของพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ ดังนั้น การที่คนในครอบครัวทำร้ายร่างกายและจิตใจกันเองนั้นจึงเป็นเรื่องที่มีความขัดแย้งในบริบทของความเป็นครอบครัวอย่างชัดเจน

ด้วยแนวคิดนี้ เมื่อเกิดความรุนแรงในครอบครัวในกรณีใดก็ตาม ทุกคนในครอบครัวต้องพนีกำลังกัน ในการแก้ไขสถานการณ์ความรุนแรงนั้นให้ทุเลาลง เพื่อกลับกระชับความสัมพันธ์ในลักษณะของความผูกพันขึ้นมาใหม่ให้ได้ เพื่อประโยชน์สุขระยะยาวร่วมกัน เช่น

พ่อ แม่ ต้องเข้าใจและยอมรับพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงของลูกก่อน และพิจารณาค้นหาสาเหตุดูว่าเป็นเพราะอะไร และหยุดการกระทำที่ก้าวร้าวรุนแรงนั้นด้วยท่าทางที่สงบ โดยค่อยๆ สอนลูกด้วยเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์หรือคำพูดที่รุนแรง ซึ่งจะทำให้ลูกรู้สึกมีปมด้อยมากขึ้น เป็นต้น

๒.๕.๒.๔ ทฤษฎีตัวยู ของ ออตโต้ ซี . ชาร์เมอร์ (Otto C. Scharmer's U-Theory) :

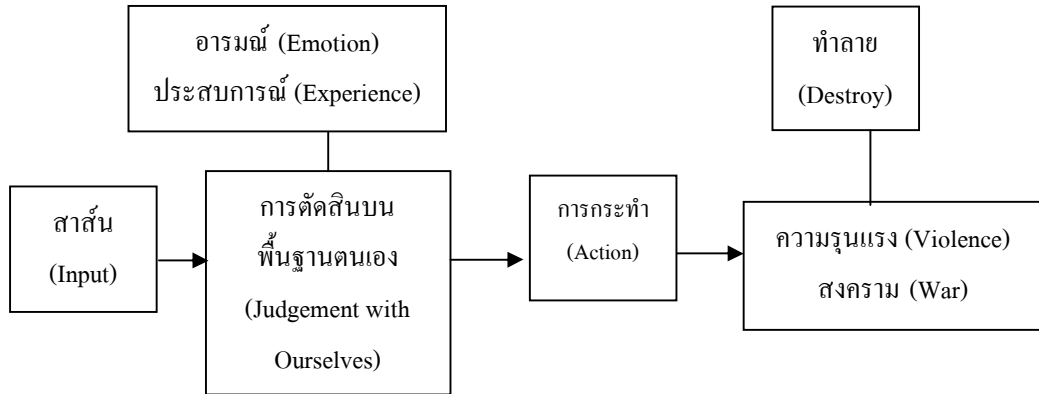
ออตโต้ เป็นชาวเยอรมันที่ไปทำงานร่วมกับ ปีเตอร์ เซงเก้ (Peter Senge) ปรมาจารย์ (kuru) ด้าน LO & KM^{๖๖} มักถูกนำมากล่าวถึงกันมากในเรื่องของการสื่อสารอันจะนำสู่ความมีศักยภาพ เสรีภาพ และความสุขซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารในครอบครัวเพื่อลดความขัดแย้งอันจะนำสู่ความก้าวร้าวรุนแรงได้เป็นอย่างดี เนื้อหาของทฤษฎีตัวยูมีว่า เมื่อมีการรับรู้สาเหตุอะไรมาที่ตามโดยทั่วไปจะผ่านกระบวนการตัดสินใจบนพื้นฐานของผู้รับรู้ ซึ่งประกอบไปด้วยอารมณ์ และประสบการณ์ที่ผู้รับรู้มี รวมถึงการตีความด้วยตัวผู้รับรู้ตามผู้พูดที่ให้สาธิตนั้นมา เช่น คำพูดที่มาจากเพื่อนๆ พี่น้อง พ่อแม่ ก็ให้คุณลักษณะต่างจากคำพูดเดียวกันที่มาจากปากคนอื่น ผู้รับรู้พิจารณาแต่ตัวคนพูด ไม่ได้พิจารณาจากสาธิต ทำให้เกิดปัญหาด้านการมีปฏิริยาสนองตอบโดยทันทีในทางลบซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้ง ก้าวร้าว จนถึงสงคราม ทฤษฎีตัวยูเสนอให้มีการฟังให้ลึกถึงตัวสาธิตด้วยปัญญาโดยการไม่ด่วนตัดสินใจ แต่ให้แขวนรายละเอียดของสาธิตที่ได้รับฟังมานั้นไว้ก่อน และนำมาพินิจพิจารณาอย่างสงบและมีสติ เมื่อผู้รับรู้เกิดปัญญาแล้วจึงจะสามารถเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทำให้เห็นอนาคต และกลับไปพิจารณาอดีต ปัจจุบันด้วยกระบวนการทางปัญญา^{๖๗}

การที่คนในครอบครัว เช่น สามภรรยา หรือพ่อแม่ และลูก มักตีความคำพูดของกันและกันผิดไปมาก เป็นปรากฏการณ์ที่พบอยู่เสมอโดยเฉพาะเมื่อต่างฝ่ายต่างมีอคติต่อกัน ขาดการยั้งคิดและพิจารณาความหมายที่แท้จริงของคำพูดนั้นๆ อย่างลึกซึ้งเสียก่อน จึงเกิดการกระทบกระทั่งกันทางอารมณ์ และนำสู่ความรุนแรงในที่สุด ดังนั้น คนในครอบครัวจึงสามารถนำแนวคิดทฤษฎีตัวยูของชาร์เมอร์ดังกล่าวไว้ข้างต้นมาใช้เป็นวิธีแก้ไขปัญหาคความรุนแรงที่เกิดระหว่างกันได้ ด้วยการฝึกใช้กระบวนการทางปัญญาในการคิด พิจารณาไตร่ตรองสาธิตที่ส่งถึงกันให้ลึกซึ้งเสียก่อนไม่ใจร้อน ตอบโต้สาธิต อย่างไม่ยั้งคิด อันจะทำให้เกิดความรุนแรงต่อกันได้

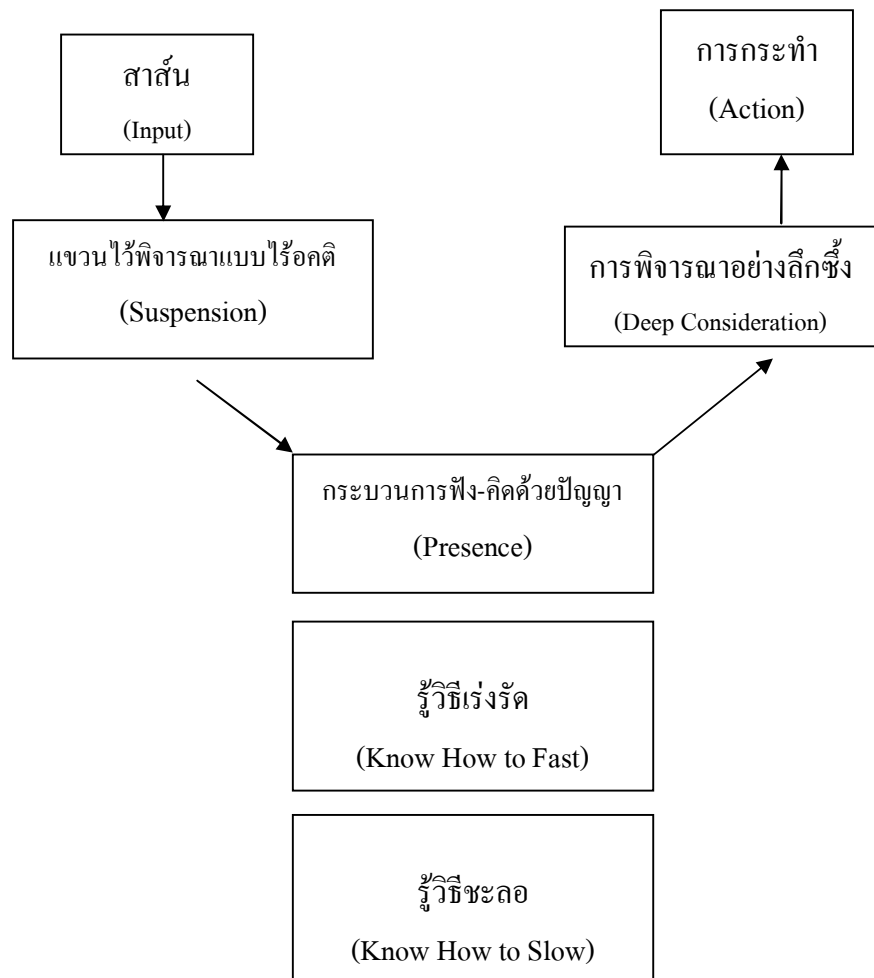
^{๖๖}ผู้รู้ด้านองค์กรแห่งการเรียนรู้ และ การจัดการความรู้ (Learning Organization & Knowledge Management).

^{๖๗}Ben Thaiaporn's Blog, “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการพัฒนาตนเอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาตราวิทยาและการวัด”, <<http://www.oknation.net/blog/philharmonics>>, (๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

แผนภาพที่ ๒.๒ แผนภาพแสดงการด่วนตีความสารสนเทศทำให้เกิดความขัดแย้งหรือสงคราม

แผนภาพที่ ๒.๓ แผนภาพแสดงทฤษฎีตัวของ ออตโต้ ซี. ชาร์เมอร์ (Otto C. Scharmer)

๒.๕.๒.๕ ผศ. ดร. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา : รักษาการผู้อำนวยการสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติวิธี และอาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ตั้งคำถามเป็นข้อบทความทางวิชาการว่า “สานเสวนาเป็นสันติวิธีได้หรือไม่” โดยบทความนี้กล่าวถึงประเด็นสำคัญๆ ที่มีความโดดเด่น ได้แก่^{๓๘}

ก) ความหมายของการสานเสวนาหรือ สานดีเสวนา (dialogue)^{๓๙} : ตามทฤษฎี “การฟังอย่างลึกซึ้ง” จนเกิดความสัมพันธ์ใหม่ ได้ความหมายและความเข้าใจใหม่ ของ เดวิด โบห์ม (David Bohm)^{๔๐} อันเป็นกระบวนการที่อาจนำไปใช้เป็นวิธีหนึ่งในการลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน : วลี “สานเสวนา” หรือ “สานดีเสวนา” เป็นคำไพบรุษที่หมายถึง กระบวนการกลุ่มในการจัดการกับความขัดแย้งที่อาศัยบุคคลที่สามช่วยทำหน้าที่อำนวยความสะดวก สนทนากันระหว่างกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีความตึงเครียดทางอารมณ์ เป็นส่วนประกอบใหญ่ โดยมุ่งเน้นการลดอคติอันเกิดจากผลของความขัดแย้ง และการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการ^{๔๑} ตรงกับคำภาษาอังกฤษ คือ dialogue เดวิด โบห์ม (David Bohm) อธิบายว่าเป็นคำที่มาจากภาษาละติน dia+logos dia = ผ่าน (through) logos = คำพูด

^{๓๘} ศูนย์สันติวิธีและธรรมภิบาล ๒๕๕๗, ๒๗ - ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, “สานเสวนาเป็นสันติวิธีได้หรือไม่”, <<http://www.peace.mahidol.ac.th>>, (๑๐ มีนาคม ๒๕๕๕).

^{๓๙} ภาษาไทยใช้เรียกในชื่ออื่นๆ อีก เช่น สุนทรียสนทนา สานสนทนา วาทพิจารณ์ เป็นต้น - “การสนทนาแบบโบห์ม”, (๑ เมษายน ๒๕๕๔), <<http://gotoknow.org/blog/inspiring/171776>>, (๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕).

^{๔๐} เป็นศาสตราจารย์เกียรติคุณ ทางด้านฟิสิกส์ที่มีชื่อเสียง ของมหาวิทยาลัยลอนดอน เป็นบุคคลสำคัญในศตวรรษที่ ๒๐ ผู้เสนอผลงานทางสังคมศาสตร์ภายใต้กระบวนการทัศน์แบบองค์รวม เช่นเดียวกับ ฟริจอฟ คาปรา (Fritjof Capra) นักฟิสิกส์ชาวออสเตรีย ผู้เขียนหนังสือชื่อ เต๋าแห่งฟิสิกส์ (The Tao of Physics) ซึ่งเป็นหนังสือแนวปรัชญาอันผสมผสานความรู้ของฟิสิกส์สมัยใหม่กับศาสนาตะวันออก แต่โบห์มมีจุดเน้นที่การสื่อสารของมนุษย์ ซึ่งเขาเชื่อว่า การสื่อสารที่มีพื้นฐานอยู่บนกระบวนการทัศน์แบบองค์รวมนี้ จะนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ของมนุษยชาติตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัวยุค ชุมชน องค์กร ไปจนถึงปัญหาในระดับประเทศและระหว่างประเทศ เขาเขียนหนังสือแนวนี้หลายเล่ม แต่เล่มที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ On Dialogue เพราะเป็นหนังสือที่มีได้เสนอแนวคิดในเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังได้เสนอวิธีปฏิบัติการสื่อสารเพื่อความสมานฉันท์ของมนุษยชาติ ที่ต่อมาเรียกกันว่า Bohm’s Dialogue หรือเรียกสั้นๆ ว่า Dialogue มีผู้นำแนวคิดและวิธีการสนทนาแบบที่เขาเสนอนี้ไปพัฒนาและประยุกต์ใช้กันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารเพื่อพัฒนาองค์กร การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ระหว่างบุคคล รวมทั้งการสื่อสารกับตัวเองของแต่ละบุคคล (intracommunication) ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อวงการนิเทศศาสตร์มาก – เรื่องเดียวกัน.

^{๔๑} ศูนย์สันติวิธีและธรรมภิบาล ๒๕๕๗, ๒๗ - ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, “สานเสวนาเป็นสันติวิธีได้หรือไม่”, <<http://www.peace.mahidol.ac.th>>, (๑๐ มีนาคม ๒๕๕๕).

หรือ ความหมาย (the word) logos หมายถึง ความหมายของคำ โบห์ม เปรียบว่า dialogue ให้ความหมายของคำที่ผ่าน หรืออยู่ท่ามกลางคนหลายๆ คนนี้ เปรียบเหมือนภาพของ “แม่น้ำของความหมายที่ไหลไปล้อมรอบและผ่านสมาชิกรวมถึงผู้ร่วมอยู่”^{๔๒} (ในการสานเสวนา)

ข) กติกาการสานเสวนาของ เลนนาร์ด สวิดเลอร์ (Leonard Swidler) : มีพื้นฐานอยู่ที่การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา ได้รับการอภิปรายในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อควรคำนึงต่างๆ ก่อนการสานเสวนา

ค) การเสนอว่า การสานเสวนานี้ เป็นสันติวิธีทั้งในการใช้เป็น “เครื่องมือ” ไปสู่สันติ และกระบวนการสานเสวนาเองก็เป็น “สันติวิธี” เช่นกัน : เพราะเป็นการมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ ความสงบสมดุล ความเข้าอกเข้าใจกัน รวมถึงการปฏิบัติที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ง) กระบวนการสานเสวนาตามทฤษฎีของโบห์ม มีหัวใจสำคัญอยู่ที่ : การเปิดโอกาสให้มีการฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) โดยเป็นการฟังด้วยเมตตา ฟังโดยไม่ตัดสินไว้ก่อน และฟังอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเรา เพื่อให้เข้าใจความหมายของทุกคน เนื่องจากการสานเสวนาตามทฤษฎีของเขานี้เป็นความกระหายใคร่รู้เรื่องอย่างใจจดใจจ่อ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการที่จะต้อง “ตั้งใจฟัง” เพื่อสำรวจความหมายของผู้พูด เพราะหากผู้พูดมีความตั้งใจที่จะกล่าวถึงสิ่งใดก็ตาม ด้วยอารมณ์ความรู้สึก พร้อมไปกับการเสนอความคิดอันใดอันหนึ่ง และยังคงรักษาความตั้งใจในการกล่าวถึงสิ่งนั้นต่อไป กระบวนการของความคิดจะดำเนินไปได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น กล่าวคือ ผู้พูดจะเข้าใจความหมายของสิ่งที่ตนพูด และผู้ฟังอาจเข้าใจสิ่งที่ตนได้ยินอย่างลึกซึ้งมากขึ้นด้วย

จ) องค์ประกอบที่สำคัญในการสานเสวนา : คือ การมีส่วนร่วมและการปะติดปะต่อความเข้าใจ (coherence) กล่าวคือ ขณะฟัง หรือหลังการฟังอย่างลึกซึ้งแล้ว ทั้งผู้พูดและผู้ฟังอาจเกิดความรู้สึกร่วมกันตามธรรมชาติ เป็นการตระหนัก และยอมรับความหมายของสิ่งที่ผู้พูดต้องการสื่อสารอย่างเป็นธรรมชาติ และอย่างเป็นอิสระจากภายในโดยปราศจากสิ่งใดๆ มาบังคับ ทำให้การสานเสวนาด้วยการฟังนี้ก่อเกิดความเท่าเทียมกันของคนในกลุ่ม โดยไม่มีการนำสถานภาพและอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันเข้ามาสู่วงสนทนา ทุกคนในกลุ่มจะมีโอกาสได้พูดในสิ่งที่ต้องการพูด โดยมีผู้อื่นร่วมฟังด้วยความตั้งใจโดยไม่รีบตัดสินว่าสิ่งที่ได้ฟังนั้นถูกหรือผิด ด้วยการปล่อยให้กลั่นความคิดที่เกิดจากการฟังนั้นได้ทำงานต่อไปในระดับของ “จิตใต้สำนึก” พร้อมทั้งรอฟังเสียงที่ปรากฏในเวลาต่อมา

^{๔๒}“Bohm 1991”, <http://www.muc.de/~heuveldialogue/dialogueproposed_html>, (21 March 2012).

ฉ) กระบวนการสานเสวนาอาจมีผลให้ต่างฝ่ายต่างมองเห็นมิติที่ซ่อนเร้นในความเชื่อและจุดยืนของตนเองได้ : กล่าวคือ เมื่อยังได้เรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับความเชื่อและจุดยืนของผู้อื่น อาจทำให้ตนเองเข้าใจในความเชื่อและจุดยืนของตนเองได้ชัดเจนขึ้น โดยก่อนการสานเสวนาอาจมีมิติและความเข้าใจบางส่วนที่แฝงเร้นอยู่และตนเองยังเข้าไม่ถึง ไม่เข้าใจ ไม่ได้สัมผัส หรือไม่เคยให้ความสนใจมาก่อน จึงกล่าวได้ว่าเมื่อมีการเรียนรู้ และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านการสานเสวนากับผู้อื่น อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นความเข้าใจใหม่ ซึ่งสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า คู่เสวนาทั้งสองฝ่ายในกระบวนการสานเสวนา อาจต่างเป็น “ตัวช่วยที่สำคัญ” ในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจ และเกิดความเปลี่ยนแปลง ตามลำดับได้ ซึ่ง เล็นนาร์ด สวิดเลอร์ (Leonard Swidler) ส่งเสริมให้ทุกฝ่ายได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยเน้นความสำคัญของการสื่อสารในแบบสองทาง ของคนสองคนหรือคนสองกลุ่มที่มีความเชื่อและจุดยืนต่างกัน การสานเสวนาจึงมิใช่การโต้วาทีที่มุ่งจะเอาชนะกัน ทั้งมิใช่การแลกเปลี่ยนข้อมูล มิใช่การสัมภาษณ์ และมิใช่การประนีประนอม หากแต่การสานเสวนาเป็นการสนทนาในเบื้องต้นของคนสองคน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และความเชื่อของแต่ละฝ่าย ขณะเดียวกันก็มีความพยายามให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจ ความหมาย และคุณค่า ของสิ่งที่ตนเชื่อว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของตน และอาจมีความหมายสำหรับผู้อื่นที่ร่วมเสวนาด้วยเช่นกัน

ช) เล็นนาร์ด สวิดเลอร์ (Leonard Swidler) ได้เสนอทำที่ที่ควรเป็นจุดเริ่มต้นก่อนการเสวนา : คือ “การเปิดใจกว้าง” เพื่อเรียนรู้ความเชื่อและทัศนคติที่ต่างจากตนเอง เพื่อเติบโตโดยมีความเข้าใจ และความเห็นอกเห็นใจ เพื่อเปลี่ยนแปลงความเข้าใจผิด และอคติต่างๆ ที่อาจมี และการมีความร่วมมือปฏิบัติในกิจกรรมใดๆ ที่ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องต้องกัน

ซ) สรุปความของบทความ : มีว่า การสานเสวนาที่อาจเป็นสันติวิธีนั้น มีลักษณะและกฎเกณฑ์ในสิ่งต่อไปนี้

๑. เป็นปฏิสัมพันธ์ของบุคคลสองฝ่าย ที่คู่เสวนาทั้งสองฝ่าย ต่างเรียนรู้ แบ่งปันยอมรับซึ่งกันและกัน อันเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่จะหลีกเลี่ยงการครอบงำด้วยความรู้สึกที่ “ฉันใหญ่กว่าเธอ” หรือหลีกเลี่ยงกระทั่งความรู้สึกว่าตนนั้นด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยการตระหนักเสมอว่า ทุกคนต่างมี “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์” เท่าเทียมกัน

๒. ผู้ร่วมเสวนาทั้งสองฝ่าย ต่างต้องมีความซื่อสัตย์ จริงใจทั้งต่อตนเองและต่อผู้เข้าร่วมเสวนา ทั้งสองฝ่ายต้องไว้เนื้อเชื่อใจกันและกัน โดยไม่จำเป็นต้องเสแสร้งในการยอมรับทุกสิ่งทุกอย่างอย่างไม่จริงใจ ด้วยการตระหนักถึงจุดยืนในความเชื่อของตนว่ายังมีอยู่ เพียงแต่เปิดใจให้กว้างพอที่จะฟัง สามารถอยู่ร่วมกับผู้ที่คิดและเชื่อต่างจากตนเองได้ การแสดงความจริงใจ

เคารพผู้อื่นในแบบที่เขาเป็น เป็นการสร้างความไว้วางใจในเบื้องต้นอันจะนำไปสู่การสานเสวนาในลำดับต่อไป

๓. ในการจัดสานเสวนา ควรเลือกเรื่องที่จะสนทนาในระดับเดียวกัน อาทิ เรื่องในระดับหลักการของตนกับหลักการของผู้อื่น หรือระดับประสบการณ์ของตนกับประสบการณ์ของผู้อื่น แต่ก็มีได้หมายความว่าผู้เป็นนักปฏิบัติไม่สามารถสนทนา และวิพากษ์วิจารณ์ เสนอแนะ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ กับผู้อยู่ในระดับนโยบายหรือหลักการได้ เพราะทุกสิ่งต่างต้องฟังพา อิงอาศัย เกี่ยวพันซึ่งกันและกันอย่างเป็นองค์รวมทั้งสิ้น กฎข้อนี้ เป็นการเสนอแนะความเหมาะสมในการเริ่มเสวนาในระดับเดียวกันก่อน เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งโดยไม่จำเป็น

๔. ผู้ร่วมสานเสวนาต้องบอกกล่าว แสดงจุดยืนของตนเองอย่างชัดเจน และพร้อมที่จะฟังเพื่อเรียนรู้ และเข้าใจจุดยืนของผู้อื่น มิเช่นนั้นก็ยากที่จะติดต่อกฎสัมพันธ์กับผู้อื่นให้ประสบความสำเร็จได้

๕. ผู้ร่วมเสวนาจะต้องไม่ด่วนสรุปความเชื่อและจุดยืนของผู้อื่นเร็วเกินไป โดยควรหลีกเลี่ยงอคติ และการตัดสินผู้อื่นก่อนที่จะได้ฟังเขาพูดหรืออธิบายอย่างกระจ่างชัด

๖. การสานเสวนาเพื่อการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนสองคน หรือคนสองกลุ่ม ที่เชื่อและมีจุดยืนต่างกัน จำต้องแบ่งปัน เรียนรู้ ด้วยความเสมอภาค จนกระทั่งอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความเข้าใจผิดต่างๆ ไปในทางที่ดีขึ้นได้ และต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสเท่าเทียมกัน และต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ด้วยกัน (win-win conversion) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นนั้น จะเป็นการเรียนรู้ การเข้าใจ การเสริมสร้าง “พลัง” ให้ทั้งสองฝ่ายเท่าๆ กัน หรือใกล้เคียงกันมากที่สุด ซึ่งจะเป็นสัญญาณของความร่วมมือในทางสร้างสรรค์ในโอกาสต่อไป

๗. เนื่องจากการสานเสวนานั้น มักต้องทำให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่มีจุดยืนหรือความเชื่อที่ต่างกัน ในความต่างนั้น ผู้ร่วมเสวนาทั้งสองฝ่ายต้องพัฒนาความเชื่อใจ และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน และหลีกเลี่ยงการมีวาระซ่อนเร้นในทุกกรณี อาทิ การเข้าไปหาข่าวเพื่อประโยชน์ของฝ่ายตน เป็นต้น

๘. ผู้ที่พร้อมจะเข้าสู่กระบวนการสานเสวนา ต้องมีความกล้าพอที่จะใช้สติ พิจารณา วิเคราะห์ และวิพากษ์ วิจัยความเชื่อของตน (self critical) และกลุ่มหรือฝ่ายของตนเอง ในทางสร้างสรรค์ เพื่อปรับปรุงในการลดจุดอ่อนอยู่เสมอ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความประมาทที่จะนำไปสู่ความผิดพลาดในการแก้ไขปัญหา และการดำเนินชีวิตของบุคคลทั้งหลาย

๕. การที่จะเข้าใจผู้อื่นที่มีจุดยืนหรือความเชื่อที่ต่างจากตน อาจทำได้โดยการทดลอง “ก้าวข้ามวัฒนธรรม” โดยละวางความเชื่อของตนเองไว้ชั่วคราวก่อน เพื่อก้าวข้ามไปเรียนรู้และเข้าใจประสบการณ์ร่วมกับเขาผู้ที่มีความเชื่อต่างจากตน จนเกิดความเปลี่ยนแปลงภายใน เกิดความเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจผู้อื่นอย่าง “เขาเป็นเขา” เมื่อเข้าใจแล้วจึงก้าวข้ามกลับมาสู่วัฒนธรรมและความเชื่อของตนเอง

อนึ่ง สานเสวนาและสันติวิธี ในบทความของ ผศ. ดร.ปาริชาติ ดังกล่าวในประเด็นต่างๆ พอสังเขปข้างต้น มิได้จำกัดเฉพาะผู้มีความรู้ทางทฤษฎีเท่านั้น แต่ชาวบ้าน ทหาร ตำรวจ ข้าราชการ และบุคคลทั่วไปก็สามารถร่วมด้วยอย่างเท่าเทียมกัน เพราะทุกคนต้องละวางตำแหน่งหรือตัวตนไว้เบื้องหลังก่อนจะเข้าร่วมสานเสวนา และรูปแบบของการสานเสวนาอาจเริ่มจากระดับชีวิตที่ต้องการการแก้ปัญหาาร่วมกันซึ่งแต่ละคนไม่ว่าจะต่างศาสนา ต่างอาชีพ ต่างสถานภาพทางเศรษฐกิจ ต่างก็ได้รับผลกระทบจากปัญหาเหล่านี้ทั้งสิ้น และจัดเป็นความรับผิดชอบของทุกคนที่จะร่วมกันใช้การสานเสวนาให้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการเสริมสร้าง “สันติวิธี” ซึ่งครอบคลุมถึงวิถีใดๆ ที่หลีกเลี่ยง “ความรุนแรง” เป็นวิธีที่ทำให้เกิดความสงบทางจิตใจของปัจเจกบุคคล และก่อเกิดความความสุขสงบในสังคมที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ถ้อยทีถ้อยอาศัย เกิดความมั่นคง พร้อมใจกัน มีความเข้าอกเข้าใจระหว่างกัน ในชุมชนนั้น ซึ่งโดยภาพรวมแล้ว การสร้างสันติที่แท้จริงนั้นก็คือการเปิดใจกว้างในการดึงความคิดของอีกฝ่ายออกมา^{๕๓}

๒.๕.๒.๖ การโต้ตอบแบบเต่า (Turtle Technique) ของ มาร์ลีน ชไนเดอร์ (Marlene Schneider) และคณะ^{๕๔} : มาร์ลีน ชไนเดอร์ (Marlene Schneider) และคณะ ได้ออกแบบเทคนิคที่ชื่อว่า “Turtle Technique” ไว้ในงานวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Strategies in Behavioral Change) โดยยกกรณีศึกษา “การควบคุมตนเองในชั้นเรียน” (An Extended Study of Self Control in the Classroom) มาประกอบงานวิจัยนี้

^{๕๓}บทความนี้เรียบเรียงจากบทความชื่อเดียวกัน เผยแพร่ในเอกสารการประชุมวิชาการประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๘ หลักสูตรศาสนาเปรียบเทียบ คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เรื่อง สันติวิธีในมุมมองของศาสนาโลก – เรื่องเดียวกัน.

^{๕๔}ดูรายละเอียดใน Marlene Schneider and others, “Psychology in the School : Turtle Techniques”, <[http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/1520-6807\(197610\)13:4%3C449::AID-ITS2310130420%3E3.0.CO;2-W/pdf](http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/1520-6807(197610)13:4%3C449::AID-ITS2310130420%3E3.0.CO;2-W/pdf)>, (23 October 2011).

งานวิจัยนี้ของชไนเดอร์และคณะเป็นการศึกษาวิจัยกระบวนการสำหรับช่วยควบคุมเด็ก ๆ ที่มีอารมณ์รุนแรง ค่อนข้างก้าวร้าวง่ายให้รู้จักควบคุมพฤติกรรมอันหุนหันพลันแล่นของตนเอง ในกระบวนการนี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๔ ส่วน ได้แก่

- ก) ส่วนที่ ๑ การโต้ตอบแบบเต่า (turtle response)
- ข) ส่วนที่ ๒ การผ่อนคลาย (relaxation)
- ค) ส่วนที่ ๓ การแก้ปัญหา (problem-solving)
- ง) ส่วนที่ ๔ การสนับสนุนอย่างเท่าเทียมกัน (peer support)

ผลของการศึกษาวิจัยกระบวนการดังกล่าวนี้ คือ การค่อยๆ ลดระดับลงของพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กนักเรียน ๑๑ คน ที่คัดเลือกจากห้องเรียน ๒ ห้อง

ผลในเชิงบวกจากการศึกษาวิจัยกระบวนการดังกล่าวนี้ได้รับการตอบรับที่ดีมาก โดย ดร. เกล อี. โจเซฟ (Gale E. Joseph, Ph.D.) และ ดร. ฟิลลิปส์ เอส. สเตรน (Phillips S. Strain, Ph.D.) แห่งศูนย์การเรียนรู้ในระยะเริ่มแรก มหาวิทยาลัยโคโรลาโด เดนเวอร์ (Center on Evidence Based Practices for Early Learning, University of Colorado at Denver) ได้นำ “Turtle Technique” นี้ไปใช้ร่วมกับกลยุทธ์การสอนเกี่ยวกับอารมณ์ทางสังคม สำหรับการปรับพฤติกรรมของเด็กเล็ก ๆ อายุประมาณ ๓-๔ ขวบ ให้สามารถเผชิญ หรือรับมือกับความผิดหวัง หรือความรู้สึกที่ไม่ได้ตั้งใจปรารถนาได้ดี โดย Turtle Technique นี้จะช่วยเด็กเล็กให้สามารถควบคุมความโกรธ ความรู้สึกขัดเคืองใจใน ๔ ขั้นพื้นฐาน ได้แก่

๑. หมายรู้ได้ว่าตนรู้สึกโกรธ
๒. สั่งตนเองให้หยุดได้
๓. เข้าไปในกระดองของตน (เช่นเดียวกับเต่าที่หลบเข้าไปในกระดองของมัน) พร้อมกับการสูดลมหายใจลึกๆ ๓ ครั้ง พร้อมกับคิดอย่างสงบเงียบว่า “มันเป็นเพียงอุบัติเหตุ ฉันสามารถที่จะใช้ความสงบมาคิดถึงทางแก้ปัญหาได้ และ
๔. ออกจากกระดองเมื่อใจสงบและคิดถึงทางแก้ปัญหาได้แล้ว”^{๕๕}

---

^{๕๕}Gail E. Joseph, Ph.D. & Phillips S. Strain, Ph.D., “Social Emotional Teaching Strategies : Helping Young Children Control Anger and Handle Disappointment”,
<http://www.challengingbehavior.org/do/resources/teaching_tools/toc/folder4/4a_csefel_anger_article.pdf>,
(23 October 2011).

ผลงานของ ซาโนเดอร์และคณะ และดร.โจเซฟ และ ดร. สเตรน จัดได้ว่าเป็นแนวทางที่น่าสนใจมากในการนำไปใช้ เพื่อช่วยปูพื้นฐานจิตใจของเด็กเล็กในครอบครัวให้เติบโตเป็นผู้ปกครองที่มีความแข็งแกร่งทางจิตใจ สามารถที่จะจัดการกับอารมณ์ในทางลบต่างๆ เช่น ความโกรธ ความไม่สบายอารมณ์ ความผิดหวัง ความไม่พอใจ ความไม่สมปรารถนา ในเรื่องต่างๆ ฯลฯ อันจะส่งผลในทางบวกต่อพฤติกรรมการแสดงออกในการมีปฏิสัมพันธ์อันดีกับคนในครอบครัว และในสังคม ซึ่งจัดเป็นการตัดไฟแต่ต้นลมที่ดีมากในการป้องกันมิให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้

๒.๕.๒.๗ วิธีการแบบอหิงสาหรือสันติวิธี หรือยุทธวิธีไร้ความรุนแรง : คือ วิธีหรือยุทธวิธีที่หลีกเลี่ยงความรุนแรงในการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด หรือละเว้นการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อให้คู่กรณีปฏิบัติตามความต้องการของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล โดยเป็นการกระทำที่ไม่ใช่การออกแรงบีบบังคับหรือใช้กำลังรุนแรง และมักเป็นรูปแบบที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายทางจิตใจ วิธีการนี้เหมาะสมที่สุดกับคู่กรณีที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน และกันในการดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุข เช่น คนในครอบครัว ชุมชน ประเทศ และสังคมเดียวกัน ตัวอย่างของผู้ที่ใช้วิธีการในแบบอหิงสาที่ทั่วโลกรู้จักกันดีก็คือ ท่านมหาตมาคานธี ผู้นำชาวอินเดีย ผู้ต่อสู้เพื่อปลดปล่อยอินเดียจากการยึดครองของอังกฤษ นับเป็นตัวอย่างของผู้นำที่น่ายกย่องในการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงด้วยความสงบ ไม่ใช่ความก้าวร้าวรุนแรง ป้องกันตนเองในแบบสมแก่เหตุ^{๔๖} แม้ว่าจะมีการวิเคราะห์ว่าวิธีนี้ไม่ได้ผลในสังคมที่ไร้การศึกษา หรือไร้จริยธรรม ท่านก็เป็นต้นแบบในการประท้วงอื่นๆ ในแบบอหิงสามาในเวลาต่อมา

วิธีการแบบอหิงสาหรือสันติวิธีที่ไร้ความรุนแรงนี้สามารถนำมาใช้แก้ไขความสัมพันธ์ที่เป็นไปในทางก้าวร้าวรุนแรงในครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา และระหว่างพ่อแม่ และลูก ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแบบที่ต้องพึ่งพากัน โดยเมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดต้องการเรียกร้องให้อีกฝ่ายหนึ่งทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ ก็ต้องหลีกเลี่ยงการบีบบังคับทั้งทางวาจาและทางกาย เช่น ในกรณีที่ภรรยาต้องการให้สามีเลิกไปมีสัมพันธ์กับหญิงอื่น ก็ควรใช้วิธียกเหตุผลแห่งความไม่สงบสุขในครอบครัว และเรื่องของการเป็นตัวอย่างไม่ดีแก่ลูก รวมถึงการที่จะทำให้ลูกมีปัญหาทางจิตใจ แทนที่จะใช้อารมณ์ก้าวร้าวต่อสามี ซึ่งอาจทำให้สามีบันดาลโทสะและนำไปสู่การต่อสู้ประทุษร้ายกันทางร่างกายจนได้รับความบาดเจ็บ หรือ พ่อแม่ที่ต้องการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่ดีของลูก โดยเฉพาะลูกวัยรุ่น เช่น ไม่ต้องการให้

^{๔๖}ดูรายละเอียดใน “มหาตมาคานธี สูดยอดผู้นำการเปลี่ยนแปลง”,

<<http://leadership.exteen.com/20091002/entry>>, (๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓).

ลูกเที่ยวเตร่หลังเลิกเรียน ก็ต้องไม่ใช่วิธีค่าด้วยอารมณ์ก้าวร้าว หรือไม่ใช่วิธีกักขังลูกจนเกินกว่าเหตุ แต่ต้องใช้เหตุผลมาอธิบายให้ลูกเข้าใจ อาทิ พ่อแม่เป็นห่วงสุขภาพ การเรียน รวมถึงความปลอดภัยของลูก และขอร้องให้ลูกปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมขึ้น ลูกก็อาจหวนกลับมาคิดได้ถึง ความหวังดีของพ่อแม่ ความรุนแรงก็จะทุเลาลงได้

๒.๕.๓ แนวทางแก้ไขในทางเศรษฐกิจ

๒.๕.๓.๑ การจัดโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สมดุล

เรื่องเศรษฐกิจเป็นปัญหาใหญ่ ในครอบครัว อันจะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงได้ ถ้าขาดสมดุลของรายได้และรายรับ ซึ่งโยงไปถึงตัวระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตก ที่ซึ่งนำประเทศอยู่ในปัจจุบัน เพราะส่งเสริมการใช้จ่ายทางวัตถุเพื่อความสะดวกสบายส่วนตัว แข่งขันกันสะสมสมบัติทั้งที่เป็นวัตถุ เช่นรถยนต์ โทรศัพท์ เครื่องประดับ หรือสิ่งมีชีวิต เช่น สุนัข แมว นก ปลาราคาแพง รวมถึงกิ๊ก ตามค่านิยมในปัจจุบัน เป็นต้น

วิทยากร เชียงกูล ให้แนวคิดเกี่ยวกับระบบการจัดสมดุลของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของตะวันตกผสมตะวันออกไว้ในบทความเรื่อง “จะแก้ปัญหายุทธศาสตร์จตุรค้ำได้อย่างไร” สรุปความว่า

ตัวระบบเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน มุ่งผูกขาด โดยการผลิตสินค้าจำนวนมากๆ มุ่งกำไรสูงสุด ไม่กระจายรายได้ไปสู่คนส่วนใหญ่อย่างเป็นธรรม ความมั่งคั่งกระจุกตัวในมือคนส่วนน้อย มาตรฐานชีวิตของคนในครอบครัวส่วนใหญ่จึงอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ขาดความร่วมมือที่จะพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ความยั่งยืนได้

การแก้ปัญหา คือ จะต้องรู้จักนำสิ่งที่เรามีมาหมุนเวียนใช้ให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสม ทำให้คนมีงานทำ มีรายได้จับจ่ายใช้สอยที่จำเป็น ทำให้เศรษฐกิจภายในประเทศเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม จึงจำเป็นต้องกล้าผ่าตัดโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สมดุลมากขึ้น ด้วยการเก็บภาษีคนที่รวยมากมาช่วยแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจจตุรค้ำ เช่นเพิ่มภาษีมรดก ทรัพย์สินสินค้าและการบริโภคฟุ่มเฟือยต่างๆ และแก้ไขกฎหมาย ยกระดับรายได้จากการให้สัมปทานน้ำมัน ก๊าซ ทรัพยากรต่างๆ คลื่นความถี่วิทยุ โทรศัพท์ โทรทัศน์ หารัฐมากขึ้น ลดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และการกักเงินตราต่างประเทศโดยไม่จำเป็น

ต้องส่งเสริมการศึกษา ให้ชาวบ้านมีความรู้ในการบริหารจัดการ การตลาด การจัดตั้งองค์กร เช่นสหกรณ์ผู้ผลิตและผู้บริโภค เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับคนกลางและรัฐบาลได้อย่างแท้จริง การใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง ให้เกิดพลังการผลิตและการแก้ปัญหาวิกฤติ

เศรษฐกิจได้จริง คนรวยต้องรู้จักแบ่งปัน ช่วยให้คนจนได้มีกินมีใช้สิ่งที่จำเป็นอย่างพอเพียงด้วย ไม่ใช่แบบตัวใครตัวมัน ช่วยกันประหยัดการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศ หรือไปเที่ยวต่างประเทศ แต่บริโภคสินค้าและบริการในประเทศ ท่องเที่ยวในประเทศให้มากขึ้น ปลุกฝังความคิดในเชิงเศรษฐกิจพึ่งพาตนเองในระดับประเทศให้ได้ และส่งเสริมให้ประชาชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตในระบบสหกรณ์ผู้ผลิต และมีวิสาหกิจชุมชนเพิ่มขึ้น รัฐต้องลงทุนให้คนส่วนใหญ่ พัฒนาความรู้ความสามารถอย่างมีคุณภาพ (ไม่ใช่เรียนฟรีแต่คุณภาพต่ำ จบมาแล้วทำอะไรไม่เป็น) มุ่งงานทำ เน้นการใช้แรงงาน ทรัพยากรและเทคโนโลยีที่เหมาะสมในประเทศ ทำให้ชุมชนและประเทศผลิตสินค้าและบริการได้เองเพิ่มขึ้น ซื่อซายกันภายในชุมชนและภายในประเทศกันมากขึ้น ช่วยให้คนไทยมีงานทำ มีรายได้ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพ โดยทั่วหน้ากัน^{๘๗}

๒.๕.๓.๒ ทฤษฎีหรือปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช หรือพ่อหลวงของชาวไทยทั่วโลก

ทฤษฎีหรือปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” นี้มีที่มาจากเหตุที่ว่า การพัฒนาประเทศในอดีตที่ผ่านมาไม่นานทำให้สังคมไทยอ่อนแอ โดยสังคมมิได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนส่วนใหญ่ เพราะขาดปัญญา ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ประกอบกับคนในสังคมที่มีโอกาสในทุกๆ ระดับมักขาดคุณธรรม และจริยธรรม โดยประพฤติดมิชอบคอร์รัปชั่น ขณะที่ผู้ด้อยโอกาสมักถูกเอาเปรียบ การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแบบแยกส่วนที่ใช้เงินเป็นเป้าหมาย ไม่ได้คำนึงถึงผลเสียที่ตามมา อาทิ ดันทุนด้านดิน น้ำ ป่าไม้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ผลสุดท้ายก็ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เกษตรกรจึงพึ่งตนเองได้น้อยลง ด้วยเหตุเหล่านี้ประกอบกับปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ ทำให้ประชาชนประสบความยากลำบาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักและห่วงใยในทุกข์สุขของพสกนิกรไทยยิ่งนัก จึงทรงพระราชทานพระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ไว้ถึง ๒ ครั้งในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ และ พ.ศ. ๒๕๔๑ ซึ่งก็ได้มีการขานรับแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไปปฏิบัติกันหลายหน่วยงาน ซึ่งคนมักเข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของเกษตรกรในชนบทเท่านั้น แต่แท้ที่จริงผู้ประกอบการอาชีพอื่นๆ เช่น พ่อค้า ข้าราชการ บริษัทต่างๆ สามารถนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้ เพราะเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเปรียบเสมือนเป็นการปักเสาเข็มก่อนจะสร้างบ้าน หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการวางรากฐานของบ้านให้มั่นคงก่อนจะก่อสร้างตัวบ้านต่อไป ฉะนั้นเศรษฐกิจพอเพียงก็คือการ

^{๘๗} วิทยากร เชียงกูล, “จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำได้อย่างไร”,

<<http://witayakornclub.wordpress.com/2009/04/10/>>, (๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔).

วางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตเรานั้นเอง เมื่อวันเฉลิมพระชนมพรรษาปี ๒๕๕๑ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานคำอธิบายเพิ่มเติมถึงคำว่า “พอเพียง” ว่าหมายถึง

พอมีพอกิน...พอมีพอกินก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี...ประเทศไทยสมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้อิสระ ไม่มีพอมีพอกิน จึงจะต้องเป็นนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะให้ทุกคนพอเพียงได้ พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกิน มีอยู่ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้แต่ว่าพอ...

ทรงเปรียบเทียบคำว่า พอเพียง กับคำว่า “self-sufficiency ว่า

...self-sufficiency นั้น หมายความว่าผลิตอะไร มีพอที่จะใช้ไม่ต้องไปขอยืมคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง...เป็นไปตามที่เขาเรียกว่ายืนบนขาของตัวเอง...แต่ว่าพอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอใจในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนผู้อื่นน้อย ถ้าประเทศไทยมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียงหมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็มีความสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณ พุดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติก็พอเพียง...”^{๘๘}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าคนในครอบครัวสามารถนำทฤษฎีหรือปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” นี้มาใช้ในการแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งหรือความก้าวร้าวรุนแรงภายในครอบครัวได้ โดยนำมาปรับการใช้ชีวิตครอบครัวที่เกินความพอดีหรือความพอเพียงทั้งทางด้านวัตถุ และด้านจิตใจ ทางด้านวัตถุมีอาทิ การมีรถสิบล้อไปทางวัตถุนิยมของคนบางคนในครอบครัว เช่น สามล้อ หรือรถจักรยานยนต์ที่เข้าสู่วัยรุ่น มีรถสิบล้อเกินตัว เกินรายได้ที่ตนเองหรือพ่อแม่หาได้ ทำให้มีพฤติกรรมฟุ้งเฟ้อในการจับจ่ายซื้อหาวัตถุมาปรนเปรอตนเองโดยมิได้คำนึงถึงว่าจะเกินรายรับในครอบครัวและคนอื่น ๆ ในครอบครัวจะเดือดร้อนหรือไม่ โดยอาจมีพฤติกรรมส่อไปในทางชู้ฉ้อเรียกเรื่องขอเงินไปจับจ่ายใช้สอยในสิ่งที่ตนต้องการ ส่วนทางด้านจิตใจก็เช่น การปรับเปลี่ยนความรู้สึกที่เคยรู้สึกไม่พออยู่ตลอดเวลาให้เป็นความรู้สึกที่พอเพียง ไม่ทุรนทุรายเมื่อขาดสิ่งต่างๆ ที่เคยได้ เคยจับจ่ายใช้

^{๘๘}“ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ,

<<http://www.google.com/webhp?hl=th#hl=th&source=hp&q>>, (๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔).

สอย ฯลฯ อีกทั้งปรัชญานี้ยังรวมถึงการพูดจาที่พอเพียงด้วย ดังนั้นหากทุกคนในครอบครัว รู้จักประหยัดถ้อยคำที่มีความหมายโดยนัยไปในทางตำหนิกัน ต่อว่าต่อขานหรือด่าทอกันอย่างไม่มีเหตุผล ไม่ให้เกียรติกัน ได้นั้น ก็จะช่วยแก้ปัญหาความรุนแรงทั้งทางกาย และทางวาจาต่อกันได้เป็นอย่างดี ปัจจัยแห่งการต้อยอดของความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วก็ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ความบานปลายแห่งปัญหาความรุนแรงก็ไม่เกิด จะเหลือก็เพียงการร่วมกันแก้ปัญหาให้บรรเทาเบาบางลงเท่านั้น

๒.๕.๔ แนวทางแก้ไขความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา

๒.๕.๔.๑ ทฤษฎีชนน^{๔๕}: ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาที่ไม่ดีคือ ต่างฝ่ายต่างมีความเกียดกั หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหลีกเลี่ยงที่จะเผชิญปัญหา ไม่พยายามพูดคุยปรับความเข้าใจกัน เมื่อถึงจุดที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถจะทนได้ต่อไป ก็เกิดอารมณ์ก้าวร้าวและก่อความรุนแรงได้โดยไม่มีใครคาดคิด การหลีกเลี่ยงหรือยอมถอย (avoiding or no way) นี้เป็นวิธีการที่พยายามหลีกเลี่ยงปัญหาโดยไม่เผชิญกับปัญหาด้วยการถอยออกมา พบว่าสังคมไทย และสังคมเอเชีย รวมถึงประเทศกลุ่มละตินอเมริกันที่เป็นสังคมพวกลุ่มนิยม (collectivist) จะนิยมใช้วิธีนี้กันมาก

ทฤษฎีนี้ทำให้มองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นถึงที่มาแห่งความรุนแรงในครอบครัวซึ่งบางครั้งเป็นความรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิต ดังนั้นแนวทางแก้ไขที่จะคลี่คลายมิให้สามีภรรยาสะสมความกดดันจากการที่ต่างฝ่ายต่างหลีกเลี่ยงที่จะเผชิญปัญหาต่างๆ ไว้ ก็อยู่ที่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหลีกเลี่ยงหรือยอมถอยดังกล่าวให้เป็นท่าทีที่ตรงกันข้ามในทางสันติ คือต่างฝ่ายต่างต้องยินดีที่จะเผชิญกับปัญหาต่างๆ ร่วมกัน โดยการพูดคุยเปิดเผยความในใจที่สะสมไว้นั้นนาน หากทั้งคู่ไม่สามารถทำได้ ก็ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ที่ต่างฝ่ายต่างให้ความเคารพนับถือเป็นคนกลางในการสมานความสัมพันธ์ต่อกันให้กลับคืนดี มีการคลี่คลายอารมณ์เกียดกัต่างๆ ให้หมดไป

ในการแนะแนวของผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องในการสมานความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวนั้น ควรมีการหิบบกทฤษฎีนี้ขึ้นมาชี้แจงประกอบด้วย

๒.๕.๔.๒ การศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มในการแยกกันอยู่ หรือหย่าร้างหลังอยู่ร่วมกันนาน ๗ ปีขึ้นไป (Seven-year Itch) โดย อาร์ .เลเวนสัน (R. Levenson) และ เจ .กอตแมน (J. Gotman) :

ทั้งคู่ศึกษาถึงสาเหตุแห่งการหย่าร้างที่พัฒนามาจากความต่างในความชอบ และอุปนิสัยที่ส่งผลถึงพฤติกรรมจัดการกับอารมณ์โดยรวมของหญิงและชายตั้งแต่ในวัยเด็กที่ทำให้

^{๔๕}อ้างใน วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๑๕๘.

มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในชีวิตสมรสในวัยผู้ใหญ่ (เช่น เด็กผู้ชายชอบพูดคุยเกี่ยวกับการต่อสู้ ผจญภัย หรือเล่นในที่กลางแจ้งกับผู้เล่นหลายๆ คน แม้เด็กชายจะแสดงอารมณ์ไม่พอใจ โหม่งผางกับเพื่อนในกลุ่มได้ง่าย แต่ก็ไม่เก็บเป็นสารระนาด จะคำนึงถึงกฎกติกาในการเล่นเป็นสาระสำคัญ ขณะที่เด็กหญิงชอบเล่นโดยการเคลื่อนไหวในที่จำกัด กับเพื่อนสนิทไม่กี่คน และใช้การเล่นเป็นสื่อในการสร้างมิตรภาพมากกว่าสาระของการเล่นนั้นๆ เมื่อผัดใจกัน ก็จะมีการพูดคุยปรับความเข้าใจมากกว่าที่จะเก็บไว้ในใจ หากตกลงกันไม่ได้ก็อาจเลิกคบหรือเลิกเล่นด้วยกันอีก แสดงให้เห็นถึงอุปนิสัยโดยรวมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมในเรื่องของความละเอียดอ่อนทางจิตใจ และการควบคุมอารมณ์ของสามีและภรรยาที่ต่างกัน เด็กชายส่วนใหญ่ใช้เสียงหรือการเรียกร้องแสดงอำนาจเพื่อแสดงความกลัว ขณะที่เด็กหญิงชอบสมานรอยร้าวในลักษณะของความเป็นแม่ หรือผู้ไกล่เกลี่ยมากกว่า เมื่อเป็นผู้ใหญ่ในสภาพสมรส ฝ่ายชายจึงไม่ใคร่ชอบเผชิญปัญหาเท่าฝ่ายหญิง ขณะที่ฝ่ายหญิงชอบที่จะพูดคุยให้เข้าใจกัน ทำให้เกิดการสวนทางกันและเกิดความกดดันตามมา เป็นต้น)^{๕๐} ร่วมกับการจัดทำโครงการศึกษาการคาดการณ์ของการแยกกันอยู่และการหย่าร้างในคู่สมรสที่อยู่ร่วมกันนานกว่า ๘ ปี โดยมีการติดตามผลต่อเนื่องในระยะยาวในคู่สมรส ๑๕ คู่ในระยะ ๘ ปี จากปี ค.ศ. 1983 (พ.ศ. ๒๕๒๖) ถึงปี ค.ศ. 1991 (พ.ศ. ๒๕๓๔) พบว่าคู่ที่แยกหรือหย่าร้างกันส่วนใหญ่ฝ่ายสามีจะมีความเย็นชา ไม่เป็นผู้ฟังที่ดี มีการตำหนิติเตียนด้วยการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ ฝ่ายภรรยาถูกดูถูก ดูรังเกียจมากกว่า และมีความเศร้าโศกมากกว่า^{๕๑}

จากการศึกษาข้างต้น พิจารณาได้ว่าหากสามีภรรยาเกิดปัญหาความขัดแย้งหรือก้าวร้าวรุนแรง ผู้ที่ช่วยไกล่เกลี่ยสามารถนำมาใช้ช่วยแก้ปัญหาได้โดยชี้ให้ทั้งคู่ตระหนักถึงความแตกต่างทางเพศในเรื่องของความชอบ อุปนิสัย ความละเอียดอ่อนทางด้านจิตใจ รวมถึง การควบคุมและการจัดการกับอารมณ์ ที่เป็นชนวนก่อเหตุแห่งปัญหาเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายหันกลับมาประนีประนอมกัน และร่วมใจกันเรียนรู้ถึงความแตกต่างเหล่านั้น เพื่อร่วมกันแก้ไข ปรับปรุง ปฏิสัมพันธ์ต่อกันให้ดีขึ้น

^{๕๐}ดูรายละเอียดใน John M. Gottman and Sybil Carrère, “Why Can’t Men and Women Get Along? : Developmental Roots and Marital Inequities”, in **Communication and Relational Maintenance**, ed. by Daniel J. Canary and Laura Stafford, (California : Academic Press Inc., 1994), pp. 215-219.

^{๕๑}**Ibid.**, pp. 215-219.

๒.๕.๔.๓ แนวคิดเรื่องรูปแบบแห่งความรัก และการปรับสมดุลในองค์ประกอบแห่งความรัก : ทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรัก (Triangular Theory of Love) ของ โรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก (Robert Sternberg)^{๕๒}

ทัศนะหลากหลายที่มีต่อความรักของนักจิตวิทยาตะวันตกเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ส่วนใหญ่พวกเขามีมุมมองต่อความรักว่า คืออารมณ์ความรู้สึก^{๕๓}ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เป็นความปรารถนาที่แรงกล้าที่จะหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับผู้อื่น^{๕๔} ความรักเป็นอารมณ์ความรู้สึกชนิดหนึ่งที่เป็นไปในทิศทางบวกที่ให้ความปิติ อิ่มเอมใจ^{๕๕}

โฮวาร์ด ซี. วอร์เรน (Howard C. Warren, 1867-1934) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันกล่าวว่า ความรักเป็นความรู้สึกหรือความผูกพันทางอารมณ์อย่างใกล้ชิดของบุคคลซึ่งบ่อยครั้งมีพัฒนาการมาจากความดึงดูดทางเพศ ความสัมพันธ์ หรือสถานการณ์อันแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาและสรีรวิทยา^{๕๖} และอารมณ์ความรู้สึกชนิดนี้เกิดขึ้นมา

^{๕๒}“Triangular Theory of Love”, <http://en.wikipedia.org/wiki/Triangular_theory_of_love>, (21 March 2010).

^{๕๓}อารมณ์ความรู้สึก (emotion) คือ อารมณ์ : ภาวะความรู้สึกทางจิตใจที่เปลี่ยนแปลงตามสิ่งกระตุ้นทั้งภายในภายนอก แบ่งเป็นอารมณ์ด้านบวก คืออารมณ์ที่ทำให้เกิดความสุข เช่น รัก ชอบ และอารมณ์ด้านลบ คืออารมณ์ที่ทำให้เกิดความทุกข์ เช่น โกรธ ริษยา เป็นสถานะที่ซับซ้อนทางอินทรีย์ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างกว้างขวาง เช่น การหายใจ ชีพจร การปล่อยฮอร์โมนของต่อมไร้ท่อต่างๆ การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจอยู่ในสถานะตื่นเต้นหรือกระวนกระวาย แสดงความรู้สึกรุนแรงออกมา ตามปกติจะกระตุ้นไปสู่พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ , ดูรายละเอียดใน ราชบัณฑิตยสถาน , พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา อักษร A-L ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน ,๒๕๔๘), Boonsiri Suwannapet, **The English-Thai Dictionary of Psychology**, หน้า ๕๔ - ดูเพิ่มเติมใน อายุทธ งามชาติ, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนภาวะบกพร่องทางความรัก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๕๔}Howard C. Warren, **Dictionary of Psychology** , (Cambridge, MA : The Riberide Press, 1934), p.155, Elaine Hatfield and Richard L. Rapson, “Love and Attachment Process”, **Handbook of emotion**, (New York : The Guilford Press, 2000), p.654 - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^{๕๕}Elaine Hatfield and Richard L. Rapson, “Love and Attachment Process”, **Handbook of emotion**, p.658 - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^{๕๖}“Love is a feeling or sentiment of attachment toward some persons, often growing out of sexual attraction, relations, or situations, and exhibiting a great diversity of psychological and physiological manifestations.”, Howard C. Warren, **Dictionary of Psychology** , p.155 - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

จากสิ่งเร้าหรือแรงกระตุ้นจากองค์ประกอบภายนอกและภายในร่างกายเช่นเดียวกันกับอารมณ์
ความรู้สึกชนิดอื่นๆ จึงกล่าวได้ว่า ความรักมีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับทั้งทางด้านจิตวิทยาและ
สรีรวิทยา^{๕๗}

นักจิตวิทยาหลายท่านจำแนกรูปแบบความรักตามความปรารถนา โดยจำแนก
ออกเป็น ๒ รูปแบบคือ

ก) **ความรักแบบหลงใหล (passionate love)** : ความรักประเภทนี้จัดเป็นอารมณ์
ความรู้สึกที่ซับซ้อน ประกอบด้วยอารมณ์หลากหลาย อาทิ ความซาบซึ้ง ความรู้สึกที่สับสน เช่น มี
ทั้งความรู้สึกยินดีและเจ็บปวด มีทั้งความรู้สึกกังวลใจและผ่อนคลาย ร่วมกับการแสดงออกทางสี
หน้า กระบวนการทางสรีรวิทยา อาทิปฏิกิริยา พฤติกรรม เป็นต้น และความรักที่ได้รับความรักตอบ
จะมีความรู้สึกที่เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน มีความสมหวังปลาบปลื้มยินดี แต่ในทางตรงข้าม ความ
รักที่ไม่ได้รับความรักตอบแทนกลับคืนมา หรือความรักที่ไม่เป็นที่ต้องการ มีความแตกแยก จะเป็น
ความรู้สึกว่างเปล่า กังวลใจ และเกิดความรู้สึกสิ้นหวัง^{๕๘} และความรักแบบหลงใหลนี้เป็น
สัญลักษณ์ที่บ่งชี้ถึงความรักฉุนชูสาวหรือความรักระหว่างเพศ (sexual love) และมักได้รับการ
กล่าวถึงในเชิงลบว่ามุ่งเน้นความปรารถนาทางเพศ (sexual desire) อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด
นอกจากนั้นอาจจะให้ผลในทางทำลายล้างมากกว่าการสร้างสรรค์ในระยะยาว

นายแพทย์วิทยา นาควัชระ กล่าวถึงความรักแบบหลงใหลนี้ว่าเป็นความรักที่
ต้องการมีเพศสัมพันธ์ต่อกัน ได้แก่ ความรักแบบหนุ่มสาว เป็นคู่รัก เป็นคู่ครอง ซึ่งในทางจิตวิทยา
จัดเป็นความรักที่ประกอบด้วยแรงขับและฮอร์โมนทางเพศ ทำให้เกิดความเร้าใจ เพราะมีความ
ปรารถนาทางเพศร่วมด้วย เป็นความรักที่เกิดขึ้นง่าย ขณะเดียวกันก็เปลี่ยนแปลงได้ง่าย ไม่มีเหตุผล
รักแล้วต้องการเป็นเจ้าของ ได้มาแล้วก็หวงแหน เมื่อจากไปก็โหยหา ทำให้เกิดความทุกข์ได้ง่าย
ความรักชนิดนี้ก่อเกิดโรคของความรักได้ง่าย ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดความทุกข์ต่างๆ เช่น หลงรักข้าง

---

^{๕๗}Robert Sternberg, "A Triangular Theory of Love", **Close relationships : Key Readings**, (New
York : Taylor & Francis Books, Inc., 2004), p.218, Robert K. Kelley, **Courtship, Marriage, and the Family**,
Second Edition, (New York : Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1974), p.211, Elaine Hatfield and Richard L.
Rapson, "Love and Attachment Process", **Handbook of Emotion**, (New York : The Guilford Press, 2000),
p.655 - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^{๕๘}Elaine Hatfield and Richard L. Rapson, **Love, Sex, and Intimacy : Their Psychology, Biology,
and History**, (New York : HarperCollins, 1993), p.5, Elaine Hatfield and Richard L. Rapson, "Love and
Attachment Process", **Handbook of Emotion**, p.654 - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

เดียว หึงหวง อิจฉาริษยา ระวัง น้อยใจ เสียใจ ผิดหวัง เคียดแค้น อาฆาตพยาบาท ทำลายและทำร้าย
ทั้งตนเองและคนที่ตนรัก^{๕๕}

ข) **ความรักแบบไมตรี (companionate love)**: บางครั้งเรียกว่าเป็นความรักแท้ซึ่งเป็น
เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่ห่างไกลจากอารมณ์ที่แรงกล้า มีความคงทนและหล่อหลอมอย่างลึกซึ้ง เป็น
ความรักที่บุคคลหนึ่งจะพึงรักผู้อื่นได้เสมือนที่เขารักตนเอง เป็นมิตรภาพที่ลึกซึ้งสำหรับบุคคลผู้
เฉพาะเจาะจง หรือ เป็นความรักที่กล่าวถึงบุคคลทั่วไปโดยไม่เฉพาะเจาะจงก็ได้ ดังนั้นความรัก
แบบไมตรีจึงมิได้มุ่งเน้นในเรื่องของความปรารถนาทางเพศ แต่มุ่งเน้นที่ความปรารถนาในความ
เจริญเติบโตทั้งร่างกายและจิตใจของบุคคลอันเป็นที่รัก^{๖๐} นักจิตวิทยาบางคนเรียกความรักแบบนี้
แตกต่างกันไป เช่น อีริค ฟรอมม์ (Erich Fromm) เรียกว่า ความรักในแบบพี่น้อง (Brotherly
Love)^{๖๑} และ รอลโล เมย์ (Rollo May) เรียกว่า Phyllia และ Agape อันเป็นความรักแบบพี่น้องที่
เสียสละ เป็นความรักที่ไม่มีเงื่อนไข^{๖๒} Agape หรือความรักที่ไม่มีเงื่อนไข ปรากฏในแนวคิดพื้นฐาน
ทางศาสนา ซึ่งเป็นความรักที่สะท้อนให้เห็นถึงความรักของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าและวางรากฐานอยู่
บนความรักที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว ความปรารถนาที่จะให้มากกว่าที่จะเรียกร้องสิ่งตอบแทน
ความรักประเภทนี้เป็นรากฐานที่ทำให้ชีวิตแต่งงานมีความมั่นคงและมีความรักต่อกันอย่างลึกซึ้ง
เพราะมีความแข็งแกร่งพอที่จะเผชิญต่ออุปสรรคต่างๆ เช่น ความล้มเหลว ความอ่อนแอ ทั้งในยามดี
และยามเจ็บไข้ได้เป็นอย่างดี ระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคลทั้งสอง^{๖๓}

อนึ่งความรักแบบไมตรีนี้ครอบคลุมถึงความรักที่พ่อแม่มีต่อลูกด้วย เนื่องจากความ
รักประเภทนี้เป็นความรักที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว (unselfish) เป็นความรักที่ปรารถนาที่จะ

^{๕๕}Floyd M. Martinson, **Marriage and the American Ideal** (New York: Dodd, Mead, 1960), pp.107-108, Robert K. Kelly, **Courtship, Marriage, and the Family**, p.214, วิทยา นาควัชระ, **รู้ทันความรัก**, ๒๕๔๘, หน้า ๑๓-๑๔ - อ้างใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๓๔.

^{๖๐}Franx D. Cox, **Human Intimacy : Marriage, the Family and Its Meaning**, (United States : Wadsworth Publishing Company, 1999), p.56 - อ้างใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๓๖-๓๗.

^{๖๑}Erich Fromm, **The Art of Loving**, (London : Unwinbook, 1965), pp.38-39 , กิติกร มีทรัพย์ , **ความหมายแห่งความรัก : วิเคราะห์เชิงจิตวิทยา** , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม , ๒๕๔๓), หน้า ๔๖ - อ้างใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๓๖-๓๗.

^{๖๒}Rollo May, **Love and Will**, (New York : Norton, 1969), p.37, กิติกร มีทรัพย์, **ความหมายแห่งความรัก : วิเคราะห์เชิงจิตวิทยา**, หน้า ๔๗ - อ้างใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๓๖.

^{๖๓}Robert K. Kelly, **Courtship, Marriage, and the Family**, pp. 214-215 - อ้างใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๓๗.

ช่วยเหลือ ดูแลให้ความใส่ใจและให้ความรักต่อบุคคลอันเป็นที่รัก เพื่อประโยชน์ของชีวิตและความเจริญเติบโตต่อบุคคลอันเป็นที่รัก ความรักแบบไมตรีนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่สุด ในสังคมมนุษย์ เนื่องจากความรักประเภทนี้เป็นความรักที่ช่วยสร้างให้เกิดสังคมแห่งความรัก ประกอบด้วยบุคคลที่รักและปรารถนาดีต่อกันระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคล หากสังคมปราศจากความรักประเภทนี้แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแต่ละกลุ่มก็จะเป็นในทิศทางที่แปลกแยก คำนึงถึงแต่ประโยชน์เฉพาะตัว แต่ความรักประเภทนี้จะช่วยปรับเปลี่ยนให้คนแปลกหน้ากลายเป็นมิตร จึงเป็นคตินิยมที่ต้องปลูกฝังในครอบครัวให้เข้าใจถึงคุณค่าของความรักและความรับผิดชอบที่มีต่อบุคคลอื่นต่อสังคม ดังนั้นความรักแบบไมตรีจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์สังคม และครอบครัวที่เปี่ยมไปด้วยความรัก^{๖๔}

นักจิตวิทยาตะวันตกได้พยายามทำความเข้าใจ และบำบัดปัญหาทางพฤติกรรมและปัญหาทางจิตอันเกี่ยวเนื่องจากภาวะบกพร่องทางความรักเช่นเดียวกับปัญหาทางจิตวิทยาอื่นๆ วิธีการบำบัดมีทั้งประสบความสำเร็จและล้มเหลว ซึ่งขึ้นอยู่กับปัญหาความบกพร่องแต่ละกรณี อย่างไรก็ตาม มีทฤษฎีหนึ่งที่น่าสนใจเพื่อการปรับสมดุลในองค์ประกอบแห่งความรักของคู่สามีภรรยา คือ ทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรัก (Triangular Theory of Love) ของ โรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก (Robert Sternberg) นักจิตวิทยาตะวันตก เขาได้ให้คุณลักษณะพิเศษของความรักที่มีบริบทในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลว่ามีองค์ประกอบที่แตกต่างกัน ๓ ส่วน คือ

๑. ความคุ้นเคย ใกล้ชิดสนิทสนม ผูกพันอย่างลึกซึ้ง (intimacy)
๒. อารมณ์ใคร่ทางเพศ ด้วยความดึงดูดทางกายภาพ (passion) และ
๓. การตัดสินใจอยู่ร่วมกันในระยะสั้น และการตัดสินใจที่จะร่วมวางแผนแบ่งปันความสำเร็จในระยะยาวกับอีกฝ่ายหนึ่ง (commitment)

โรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก มีแนวคิดว่าประสบการณ์ในความรักของแต่ละบุคคลจะมีมากหรือน้อยก็ขึ้นกับความแข็งแกร่งขององค์ประกอบทั้ง ๓ นี้ โดยนัยแล้วสามารถตีความเป็นสาระได้ว่า คู่สมรส หรือสามีภรรยาจะสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความรักที่ยั่งยืนได้ ก็ต้องมีองค์ประกอบทั้งสามอย่างนี้รวมอยู่ในลักษณะที่สมดุล คือจะมีแต่ความรักโดยไม่มีการเล่นอนงค์ความสุขทางเพศให้แก่กันตามความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่ง ชีวิตสมรสก็ย่อมไม่ยั่งยืน แม้ต่างฝ่ายต่างก็ได้ตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกันเพื่อแบ่งปันความสำเร็จในชีวิตแล้วก็ตาม

---

^{๖๔} Franx D. Cox, **Human Intimacy : Marriage, the Family and Its Meaning**, p.56 - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

บางกรณีที่มีภรรยามีปัญหาที่ก้าวร้าวรุนแรงต่อกันก็เนื่องมาจากการขาดสมดุลตามแนวคิดของโรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก เช่น คู่สมรสฝ่ายหญิงเมื่อสมรสกับฝ่ายชายและใช้ชีวิตร่วมกัน ก็มีหน้าที่และภาระต่างๆ ในฐานะแม่บ้าน และหากมีลูกด้วยกันก็ยิ่งต้องทำหน้าที่เพิ่มขึ้นอีกในฐานะแม่ที่ดีของลูก จึงมิได้ให้ความสนใจต่อการดูแลตนเองให้ดูดีเสมอ อีกทั้งอารมณ์ความรู้สึกทางเพศก็อาจมีน้อยลงไปมาก ซึ่งไม่สามารถที่จะตอบสนองคู่สมรสฝ่ายชายหรือสามีได้เต็มที่ เขาจึงอาจแอบไปมีสัมพันธ์นอกสมรสกับหญิงอื่น หากฝ่ายหญิงรู้ความจริง ก็ย่อมทำให้เกิดการทะเลาะตบตีกัน และนำไปสู่ความรุนแรงได้ ในสถานการณ์แบบนี้ การแก้ไขจึงต้องแก้ที่ฝ่ายภรรยาในเรื่องของการจัดแบ่งเวลา และการปรับเปลี่ยนอารมณ์ไปในทางการแสดงออกถึงความรักผ่านการให้ความสุขทางเพศแก่สามีอย่างไม่บกพร่องในฐานะภรรยาที่ดี นอกเหนือจากการทำหน้าที่ในฐานะแม่ที่ดีของลูกด้วย ขณะเดียวกันสามีก็สามารถช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ในบ้านของภรรยาเพื่อภรรยาจะได้มีเวลาพักผ่อนและดูแลตนเองให้สวยงามมากขึ้น เป็นต้น

๒.๕.๕ แนวทางแก้ไขในทางสังคมวัฒนธรรม

ด้วยเหตุที่โครงสร้างทางสังคมเอื้อต่อการเกิดความรุนแรง ความไม่เป็นธรรมของโครงสร้างทางสังคมที่ยึดถือกันมาแต่อดีตว่าผู้ชายต้องเป็นใหญ่มีอำนาจเหนือผู้หญิงจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่หลีกเลี่ยงมิได้โดยเฉพาะในสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม และกลายเป็นสังคมยุคเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างครอบครัว เช่น การอพยพของแรงงานเข้าสู่เขตเมืองมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวมีเวลาให้แก่นกันน้อยลง อัตราการหย่าร้างมากขึ้น ปัญหาเรื่องโรคระบาด ยาเสพติด และเด็กเร่ร่อนเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้มีผลกระทบต่อพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งสิ้น และด้วยเหตุที่วัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีการปลุกฝังไว้ว่าการใช้ความรุนแรงเป็นอำนาจที่จะใช้ควบคุม หรือบังคับผู้อื่นได้ และไม่ได้มีเฉพาะการทำร้ายร่างกายเท่านั้น ยังส่งผลไปถึงการทำร้ายจิตใจ การใช้วาจา อารมณ์และการแสดงออกทางพฤติกรรมอื่นๆ ที่รุนแรง ซึ่งสิ่งเหล่านี้มักไม่ค่อยมีการพูดถึงกันจึงทำให้ปัญหานี้ยังคงสะสมอยู่ตลอดมา

กล่าวได้ว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่สังคมไทยละเลยมาเป็นเวลานาน ขาดการให้ความสำคัญต่อการป้องกัน และแก้ไขในฐานะปัญหาอาชญากรรมประเภทหนึ่งเพราะในอดีตที่ผ่านมาสังคมได้ใช้วิธีการจัดการกับปัญหาความรุนแรงอันเกิดจากสามีทำร้ายภรรยาหลายลักษณะหลายวิธีการ เช่น การปล่อยให้เรื่องราวที่เกิดขึ้นเป็นเพียงเรื่องภายในครอบครัวที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องจัดการแก้ปัญหาตนเอง ไม่ใช่เรื่องของคนนอกครอบครัวที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดผลตามมาคือ ฝ่ายที่อ่อนแอกว่าจะต้องยอมรับสัมพันธภาพเชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันของฝ่ายที่ก้าวร้าวและ

แข็งแกร่งกว่าเสมอมา ส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายยอมรับสภาพการตกเป็นเบี้ยล่างและสั่งสมความรู้สึกหวาดกลัว เจ็บแค้น เก็บกดความโกรธเคืองไว้ตลอดเวลา รอการระเบิดทางอารมณ์ตอบโต้ โดยหาทางออกด้วยการระบายออกต่อลูกหลาน หรือกลายเป็นการสร้างบุคลิกภาพใหม่ที่หยาบกระด้างแตกต่างไปจากเดิม^{๖๕} โดยภาพรวมแล้ว ปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่สมาชิกในสังคมสามารถตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ง่ายกว่าอาชญากรรมประเภทอื่น หากปัญหานี้ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังอาจส่งผลให้เกิดวงจรของการใช้ความรุนแรงในครอบครัวหมุนเวียนกันต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์และพัฒนาสังคม

สำหรับการแก้ปัญหาความรุนแรงในสังคมไทย อาจารย์เพ็ญจันทร์ ประดับมุข ผู้ทำวิจัยเรื่องความรุนแรงในครอบครัว โดยการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) เห็นว่าต้องแก้ไขในเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม สังคมต้องตระหนักและเห็นความสำคัญ โดยไม่คิดว่าเป็นปัญหาเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะที่ผ่านมาประเทศไทยยังไม่มีการทำวิจัยเรื่องนี้อย่างจริงจัง และสังคมไทยยังมองว่าเรื่องความรุนแรงเป็นเรื่องส่วนตัวที่เต็มไปด้วยช่องว่าง และยากที่จะเข้าถึงนั่นเอง^{๖๖}

๒.๕.๖ การดำเนินการจากภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัว

ภาพสะท้อนข้างต้นให้ข้อคิดว่าคนในสถาบันครอบครัวและสังคมไม่อาจนิ่งเฉยอยู่ได้อีกต่อไป เพราะการนิ่งเฉยเท่ากับเป็นการเพิ่มความรุนแรงในครอบครัวไทยให้มากขึ้น ไปอีกจึงก่อให้เกิดการดำเนินการในโครงการ และกระบวนการต่างๆ โดยสถาบัน องค์กร หน่วยงานในภาคต่างๆ ของสังคมไทยในปัจจุบัน ดังนี้

๒.๕.๖.๑ พระราชกรณียกิจในพระบรมวงศานุวงศ์ :

ก) โครงการสายใยรักแห่งครอบครัวในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร : พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายา ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้ทรงจัดตั้งโครงการสายใยรักแห่งครอบครัวขึ้น โดยทรงมุ่งเน้นการรณรงค์เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และการเลี้ยงดูลูกอย่างถูกต้องวิถีร่วมกับการจัดทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อสังคม หลีกเลี้ยงความขัดแย้งเชิงธุรกิจ ประสานภารกิจในทุกส่วนของสังคมให้เกิด

^{๖๕}bopitv, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”, <<http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>>, (๑๕ มกราคม ๒๕๕๑).

^{๖๖}หนังสือพิมพ์ข่าวสด, “วอนสังคมใส่ใจเรื่องพี่ๆ เมียๆ”, <<http://www.icamtalk.com>>, (๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐).

ความร่วมมือร่วมใจกันในการส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มั่นคง เพื่อสร้างเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีสุขภาพกายและจิตที่ดีมารับใช้สังคม โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหา^{๖๓}

ข) พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทรงดำริให้จัดตั้งโครงการ “กำลังใจ” (INSPIRE) ขึ้นเมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๕ เพื่อประทานความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ต้องการโอกาสในสังคมไทย โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ กลุ่มผู้ต้องขังสตรี กลุ่มเด็กติดผู้ต้องขัง กลุ่มเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด และกลุ่มผู้ขาดโอกาสอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรม เป็นการช่วยให้พวกเขาเอาชนะปัญหาตลอดจนอุปสรรคต่างๆ เพื่อกลับเข้าสู่สังคมได้ และเมื่อได้รับโอกาสนี้พวกเขาก็จะต้องรู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่นด้วย^{๖๔} นับเป็นพระราชกรณียกิจในการเยียวยาผู้กระทำผิดซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการก่อความรุนแรงในครอบครัว ให้กลับตนเป็นคนดีของสังคมต่อไป

๒.๕.๖.๒ ภาคสากล : ทั่วโลกกำหนดให้วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ของทุกปีเป็นวันรณรงค์ยุติความรุนแรง โดยเฉพาะการต่อต้านความรุนแรงในสตรี พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภาทรงมีบทบาทในการเป็นผู้นำโครงการรณรงค์เพื่อยุติความรุนแรงในสตรีเพศที่ถูกคุกคามทำร้ายร่างกายโดยบุรุษเพศ ในประเทศไทยมีชื่อว่า “๑ เสียงยุติความรุนแรง” (“Say NO to Violence Against Women”) ร่วมกับมูลนิธิเพื่อนหญิงของไทยและกองทุนการพัฒนาเพื่อสตรีแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Fund for Women หรือ UNIFEM) และทรงได้รับการทูลถวายรางวัลเกียรติยศสูงสุด (Medal of Recognition) และใบประกาศเกียรติคุณในฐานะองค์ทูตสันถวไมตรีที่ทรงมีบทบาทสำคัญในการรณรงค์ต่อต้านความรุนแรงต่อสตรี^{๖๕}

๒.๕.๖.๓ ภาคเอกชน และประชาสังคม :

^{๖๓}“โครงการสายใยรักแห่งครอบครัวในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช”, <<http://clinic2.doae.go.th/love/>>, (๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๒).

^{๖๔}โครงการกำลังใจ (INSPIRE) ในพระดำริฯ นี้ได้เผยแพร่สู่เวทีโลก จนนานาชาติประจักษ์ในพระอัจฉริยภาพของพระเจ้าหลานเธอฯ ถือเป็นคอมส่องสว่างพัฒนาเป็นโครงการจัดทำข้อเสนอประเทศไทย เพื่อผลักดันเป็นข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ สำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำในโครงการ “จัดทำมาตรฐานผู้ต้องขังหญิง” (Enhancing Lives of Female Inmates - ELFI) ฉบับสหประชาชาตินับเป็นโครงการภาคต่อของกำลังใจที่ยิ่งใหญ่กว้างขวางไปในระดับสากล และถือเป็นความภาคภูมิใจของประเทศ เพราะงานนี้กำเนิดจากเจ้าหญิงนักกฎหมายของไทย – “จาก INSPIRE ถึง ELFI” , <<http://www.kamlangjai.or.th/thai/view.php?docId=353>>, (๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๒).

^{๖๕}“ร่วมต่อต้านการใช้ความรุนแรงกับผู้หญิง (Say NO to Violence against Women)”, <<http://www.novaw.or.th/?p=5>>, (๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๒).

ก) การจัดทำโครงการต่างๆ : มีหน่วยงาน และมูลนิธิต่างๆ เกิดขึ้นในการจัดทำโครงการต่างๆ เพื่อร่วมมือกันต่อต้านความรุนแรงในครอบครัว และให้คำปรึกษา เยียวยา ช่วยเหลือ พี่นฟูเหยื่อผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงรวมถึงให้โอกาสผู้ก่อความรุนแรงเช่นกัน ได้แก่ หน่วยงานจัดการความรู้เรื่องความรุนแรงในครอบครัว คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี มูลนิธิปวีณาฯ มูลนิธิผู้หญิง มูลนิธิภูมิปัญญา มูลนิธิร่วมด้วยช่วยกัน มูลนิธิวิถีธรรม มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว มูลนิธิเพื่อนหญิง (เครือข่ายชุมชนเล็กเหล่าๆ ติความรุนแรงกับผู้หญิง โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ - สสส. ได้จัดกิจกรรมรณรงค์ “๑ เสียงยุติความรุนแรงในผู้หญิง”) มูลนิธิศูนย์ฮอตไลน์ มูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบท กองทุนเพื่อการประกันตัวแต่ อิศรภาพของชีวิตลูกผู้หญิง สายด่วนวัยรุ่น โครงการบ้านเปลี่ยนวิถี คืนคนดีสู่สังคมโดยการสนับสนุนของ สสส. ในการฉีดวัคซีนป้องกันยาเสพติดโดยเฉพาะในหมู่เยาวชน และทางด้านจิตแพทย์ มีการจัดอภิปรายเป็นครั้งคราวในหมู่พ่อแม่ และหน่วยงานจิตเวชของการพยาบาลบางแห่ง เช่น หน่วยจิตเวชเด็ก ภาควิชากุมารเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล ได้จัดอภิปรายใน ห้องเรียน พ่อแม่ เรื่อง “อิสรภาพทางความคิด ผูกติดความมีวินัย”^{๑๐} โดยเริ่มจากให้พ่อแม่จับกลุ่มเพื่อพูดคุยอภิปรายหาความหมาย และความสำคัญของคำว่า “วินัย” และ “อิสรภาพ” ซึ่งสรุปใจความสำคัญจากแต่ละกลุ่มได้ว่า ความมีวินัยนั้นมีประโยชน์ เป็นจิตสำนึก และหน้าที่ที่ควรทำมาจากในใจ และเกี่ยวเนื่องกับบุคลิกภาพของแต่ละคน ส่วนอิสรภาพนั้นเป็นเรื่องที่ดี แต่ควรมีขอบเขตของศีลธรรมและสังคมเป็นตัวกำหนดกรอบ พ่อแม่มีส่วนในการวางขอบเขตให้เด็กเรียนรู้และมีพื้นที่พอที่จะแสดงความคิดเห็นได้

นายแพทย์ได้ยกความหมายของคำว่า “วินัย” จากพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ว่า “ระเบียบ แบบแผน สำหรับฝึกฝน ควบคุมความประพฤติของบุคคลให้มีชีวิตที่ดีงาม ก้าวหน้าและควบคุมหมู่ชน ให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อยดีงาม” และได้เตือนใจพ่อแม่ว่าเด็กๆ ต้องการสิ่งสำคัญ ๓ สิ่งของพ่อแม่ ในการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดี ได้แก่

๑. ความรัก

๒. การอบรมเลี้ยงดู และ

๓. อุเบกขา อุเบกขาของพ่อแม่หมายถึงการให้ความรักกับลูกอย่างมีขอบเขต มีพื้นที่ให้เด็กได้แสดงออก ช่วยเหลือตัวเอง เท่าที่ศักยภาพเขาทำได้ นั้นหมายถึงว่า พ่อแม่ต้องรู้จัก

^{๑๐}การอภิปรายในห้องเรียนพ่อแม่เรื่อง “อิสรภาพทางความคิด ผูกติดความมีวินัย” - โดย ผศ. นพ. ชาตรี วิจารณ์ชาติ, <<http://www.familyloveking.tht.in/article4.html>>, (๕ ธันวาคม ๒๕๕๒).

สอนให้ลูกได้เผชิญกับโลกของความเป็นจริง เตรียมกายและใจลูกให้มีความเข้มแข็ง ระวังตัว และอยู่ในศีลธรรมที่ค้ำประกันตัวเอง

นอกจากนี้ นายแพทย์ยังได้ร่วมอภิปรายหลักการฝึกวินัย การปรับพฤติกรรมลูกเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันร่วมกับพ่อแม่ เช่นการให้รางวัล การพักยก (time out) เป็นต้น^{๗๑}

การจัดห้องเรียนพ่อแม่โดยผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชสามารถให้แนวทางการเลี้ยงดูลูกแก่พ่อแม่ได้ในการระวังป้องกันปัญหาความรุนแรงซึ่งมีที่มาจากสิ่งที่พ่อแม่ผู้ปกครองขาดความรู้ความเข้าใจและขาดทักษะในการเลี้ยงดูลูกอย่างเหมาะสม พ่อแม่ผู้ปกครองที่มีปัญหาบุคลิกภาพพฤติกรรม รวมถึงพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีความเครียดจากปัญหาเศรษฐกิจการงาน ผลกระทบจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัวทำให้เด็กมีปัญหาทั้งด้านอารมณ์ จิตใจ และบุคลิกภาพพฤติกรรม เด็กเหล่านี้จะเติบโตขึ้นเป็นคนที่มึนงงไม่มั่นคง ขาดทักษะในการจัดการปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และมีพฤติกรรมใช้ความรุนแรงกับผู้อื่น นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าปัญหาการปรับตัวร่วมกับผู้อื่นในสังคม การปฏิบัติตัวต่อเพศตรงข้าม หรือผู้ต่างวัยอย่างเหมาะสม เป็นสิ่งที่พ่อแม่ยุคใหม่กำลังวิตกกังวลมากขึ้นเช่นกัน ด้วยวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลทำให้พ่อแม่หลายคนต้องหาวิธีการเลี้ยงดูลูกอย่างไรให้เกิดความสมดุลระหว่างการเลี้ยงดูลูกให้มีความมั่นใจ โดยยังอยู่ในขอบเขตแห่งความถูกต้องและปลอดภัยในขณะเดียวกัน นายแพทย์ยังชี้ให้เห็นถึงปัญหาด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ และความเครียดว่าเป็นปัญหาหลักที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องเผชิญ ขณะที่ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวต้องการให้สังคมเข้าใจ ไม่ตอกย้ำ และหวังว่าห้องเรียนพ่อแม่จะช่วยแก้ปัญหาคอขวดแต่กร้าวได้^{๗๒}

ข) การเจรจาไกล่เกลี่ยประนีประนอมโดยคนกลาง (Mediation) : ได้มีการนำเอาวิชาชีพการไกล่เกลี่ยประนีประนอมมาใช้กันมากในโลกตะวันตกเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง (conflict resolution) ในทุกภาคส่วนของการดำเนินชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการประกอบธุรกิจแขนงต่างๆ รวมไปถึงการดำเนินชีวิตในครอบครัว เป็นต้น โดยที่ผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยหรือคนกลาง (mediator) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะในการแก้ปัญหาด้วยเหตุผลอย่างดีเลิศ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสร้างสันติสุข (peace maker abilities) แก่คู่กรณีที่มีความขัดแย้ง ไม่ลงรอยกัน และต้องการหลีกเลี่ยง (avoid) มิให้เรื่องราวความขัดแย้งนั้นไปถึงขั้นที่ต้องใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการจัดการ ผู้เจรจาไกล่เกลี่ยดังกล่าวนี้ต่างจากนักกฎหมาย และผู้พิพากษา ตุลาการ หรือผู้วินิจฉัยทางกฎหมายที่มีหน้าที่ต้อง

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน.

ประเมิน กำหนด และตัดสินเพื่อผู้อื่น คือผู้เจรจาไกล่เกลี่ยหรือคนกลางนี้ต้องเป็นผู้ประเมิน กำหนด และตัดสินเพื่อผู้มีความขัดแย้งหรือไม่ลงรอยกันทั้งสองฝ่าย^{๓๓}

ในส่วนของประเทศไทยก็ได้มีการนำเทคนิคการเจรจาไกล่เกลี่ยประนีประนอม โดยคนกลาง (mediator) มาใช้แก้ปัญหาคความขัดแย้งต่างๆ เช่นกัน อาทิ ได้มีการจัดตั้งศูนย์สันติวิธี สาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข^{๓๔} เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์นามธรรมอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อใช้เรียกขานกันภายในในแวดวงของประชาคมผู้สนใจศาสตร์และศิลปะในการไกล่เกลี่ยด้านการแพทย์และสาธารณสุข (Mediation in Health Care) โดยมุ่งหวังเป็นศูนย์กลางแห่งการประสาน การสร้างวัฒนธรรมสันติวิธีด้านสุขภาพในระบบเครือข่าย และหน่วยบริการสาธารณสุข (Health Care System) เชื่อมโยงกับเครือข่ายวิชาการสันติวิธีที่อยู่ในบริบทอื่นๆ นอกภาคสาธารณสุข (External Non-Health Networking) ได้แก่ ศูนย์สันติและธรรมาภิบาล ของสถาบันพระปกเกล้า ซึ่ง มีบทบาทมากในการนำเสนอแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้านนโยบาย สาธารณะโดยสันติวิธี^{๓๕} เป็นต้น

เมื่อมีการดำเนินงานในภาคประชาสังคมดังกล่าวข้างต้น การทำหน้าที่เจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) จึงจัดเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่น่าสนใจในการนำไปใช้จัดการความ รุนแรงในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล อยู่ที่ว่ามีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในภาคประชา สังคมจะมีความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีจิตอาสา และให้ความร่วมมือในการสนับสนุนอย่างน้อยเพียงใด

^{๓๓}“Mediator : A Day in the Life of a Mediator”,

<<http://www.princetonreview.com/Careers.aspx?cid=204>>, (2 September 2010).

^{๓๔}โดย นพ. บรรพต ดันธีรวงศ์ ผู้อำนวยการหลักสูตรไกล่เกลี่ยคนกลางด้านสาธารณสุข, “ศูนย์สันติ วิธีสาธารณสุข”, <<http://www.moph.go.th/ops/cphc/about.html>>, (๒ กันยายน ๒๕๕๑).

^{๓๕}สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาลของสถาบันพระปกเกล้า เป็นหน่วยงานหลักที่ได้รับเริ่มดำเนินงาน ใน โครงการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการส่งเสริมการจัดการและแก้ปัญหาข้อพิพาททางด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศ ไทย ซึ่งได้รับความร่วมมือจากโครงการความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศ ในเอเชีย (United States-Asia Environmental Partnership – US-AEP) ในการทำหน้าที่ประสานงานเพื่อให้เกิด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศไทยและบรรดาผู้เชี่ยวชาญด้าน ADR จาก ต่างประเทศ นอกจากการผลักดันยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาข้อพิพาททางด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว การให้ความรู้ ความ เข้าใจและเจตคติพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีแก่ข้าราชการทั้งส่วนกลาง และส่วน ท้องถิ่น ผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชน ผู้บริหารองค์กรธุรกิจ ผู้นำชุมชน และบุคคลทั่วไป ยังเป็นอีก แนวทางหนึ่งในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง, คุราชละเอียดใน <http://www.kpi.ac.th/portal/news/news_detail.php?id=31>, (๒ กันยายน ๒๕๕๑).

๒.๕.๖.๔ ภาครัฐกับการดำเนินการด้านอาชญาวิทยา: ปัจจุบันกฎหมายไทยที่มีชื่อว่า พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ มีการประกาศใช้ บังคับแล้ว และได้ให้ความหมายของบุคคลในครอบครัวในทางกฎหมายว่า หมายถึง คู่สมรส คู่สมรสเดิม ผู้ที่อยู่กินกันฉันท์สามีภรรยา โดยมิได้จดทะเบียนสมรส บุตร บุตรบุญธรรม สมาชิกในครอบครัว รวมทั้งบุคคลใด ๆ ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน แต่ไม่รวมถึงบุคคลที่อยู่ในฐานะผู้เช่า

โทษของผู้ก่อความรุนแรงในครอบครัว คือต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินห้าพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ตามมาตรา ๔ แต่ถ้าศาลเห็นสมควรอาจกำหนดให้ใช้วิธีการฟื้นฟู บำบัดรักษา คุ้มครองประพฤติก่อผู้กระทำผิด ให้ผู้กระทำผิดชดใช้เงินช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ ทำงานบริการสาธารณะ งดเว้นการกระทำอันเป็นเหตุให้เกิดการใช้ความรุนแรง หรือทำทัณฑ์บนตามวิธีการและระยะเวลาที่ศาลกำหนดแทนการลงโทษก็ได้ ส่วนผู้ที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว หรือบุคคลอื่นใดที่พบเห็น หรือทราบการกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว มีหน้าที่แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการตามพระราชบัญญัติ มาตรา ๕ และการแจ้งความต่อพนักงานจะได้รับความคุ้มครอง และไม่ก่อให้เกิดความรับผิดแก่ผู้แจ้งทั้งทางแพ่งและอาญา โดยสามารถแจ้งความทางวาจา เป็นหนังสือ แจ้งทางโทรศัพท์ หรือวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งทางอิเล็กทรอนิกส์ก็ได้ โดยให้ถือเป็นการร้องทุกข์โดยชอบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตาม มาตรา ๖ แต่หากไม่ได้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายใน ๓ เดือน นับแต่ผู้ที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรงตามที่อยู่ในสภาพและมีโอกาสจะแจ้งความได้ จะถือว่าคดีนั้นขาดอายุความ

กรณีที่ศาลเห็นควรกำหนดมาตรการหรือวิธีการใดๆ เพื่อบรรเทาทุกข์ให้แก่บุคคลผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงเป็นการชั่วคราวในชั้นพิจารณาของศาล ไม่ว่าจะเป็นการร้องขอจากบุคคลดังกล่าวหรือไม่ก็ตาม ศาลมีอำนาจกำหนดมาตรการหรือวิธีการชั่วคราวนั้น และออกคำสั่งใดๆ ได้เท่าที่จำเป็นและพอสมควรแก่กรณี ซึ่งรวมถึงการห้ามผู้กระทำความรุนแรงเข้าไปในที่พำนักของครอบครัว ห้ามเข้าใกล้ตัวบุคคลใดในครอบครัว รวมถึงการดูแลบุตร

สุดท้ายเมื่อการพิจารณาพิพากษาคดีความรุนแรงในครอบครัวนั้น ไม่ว่าจะการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด ศาลต้องพยายามให้คู่ความขอมความกันในข้อพิพาท โดยคำนึงถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว ตามหลักการต่อไปนี้

ก) การคุ้มครองสิทธิของผู้ที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรง

ข) การสงวนและคุ้มครองสถานภาพการสมรส หากไม่อาจรักษาสถานภาพของการสมรสได้ ก็ให้มีการหย่าร้างอย่างเป็นธรรมและเสียหายน้อยที่สุด โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของบุตรเป็นสำคัญ

ค) การคุ้มครองและช่วยเหลือครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ครอบครัวนั้นต้องรับผิดชอบในการดูแลให้การศึกษาแก่สมาชิกผู้เยาว์

ง) มาตรการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสามีภรรยาและสมาชิกในครอบครัวให้ปรองดองกันและปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันเอง และกับบุตร

เพื่อประโยชน์ในการหาทางให้เกิดการยอมความกันในคดีการกระทำความรุนแรงในครอบครัว ศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่อาจตั้งผู้ไกล่เกลี่ย ประกอบด้วยบุคคล หรือคณะบุคคลซึ่งเป็นบิดามารดา ผู้ปกครอง ญาติของกลุ่มความ หรือบุคคลที่ศาลเห็นสมควร เพื่อให้คำปรึกษา หรือช่วยเหลือในการไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ยอมความกัน หรืออาจมอบหมายให้นักสังคมสงเคราะห์ หน่วยงานสังคมสงเคราะห์ หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งช่วยเหลือไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ยอมความกันได้ เมื่อผู้ที่ได้รับมอบหมายได้ดำเนินการไกล่เกลี่ยตามคำสั่งศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว ให้รายงานผลการไกล่เกลี่ยประนีประนอมต่อศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่แล้วแต่กรณี ในกรณีที่การไกล่เกลี่ยเป็นผลสำเร็จ บุคคลดังกล่าวจะจัดให้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความขึ้น หรือจะขอให้เรียกคู่ความมาทำสัญญายอมความกันต่อหน้าศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ก็ได้ เมื่อศาลหรือพนักงานเจ้าหน้าที่เห็นว่า สัญญายอมความไม่ฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ก็ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามสัญญายอมความนั้น^{๓๖}

อย่างไรก็ตามได้มีการประเมินกระบวนการยุติธรรมในการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว เมื่อมีการนำมาประมวลกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญจากเวทีสนทนาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ประกอบด้วยข้อมูลจากการสัมภาษณ์กรณีศึกษาพบว่า สถานภาพกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไทยในปัจจุบันยังค่อนข้างด้อยทั้งประสิทธิภาพและคุณภาพในเชิงบริการต่อการสนองตอบอุบัติการณ์ความรุนแรงในครอบครัว กล่าวคือ

๑. เน้นการใช้มาตรการทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญามาบังคับลงโทษผู้ก่อเหตุความรุนแรงในครอบครัวอย่างเคร่งครัด ซึ่งค่อนข้างจะรุนแรงและขาดความยืดหยุ่น เนื่องจากมุ่งประสงค์ที่จะลงโทษเพื่อตอบแทนการกระทำความผิดมากกว่าจะเป็นการพยายามแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด จึงไม่เป็นการบำบัดผู้ก่อความรุนแรง

^{๓๖}“ร่างพระราชบัญญัติขจัดความรุนแรงในครอบครัว” (hosted by kapok.com : ข้อมูลจากหน่วยจัดการความรู้ เรื่องความรุนแรงในครอบครัว, รศ.นพ. รณชัย คงสกนธ์ จิตแพทย์ประจำ คณะแพทยศาสตร์ รพ. รามาธิบดี, พ.ญ. ชัญวดี ศรีสุโข จาก หนังสือพิมพ์มติชน ๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๖), <<http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php/%>>, (๑๓ เมษายน ๒๕๕๓).

๒. เมื่อใช้มาตรการผ่อนปรน โดยให้พนักงานสอบสวนพยายามไกล่เกลี่ย ประนีประนอมให้คู่สมรสคืนดีกันเพื่อเลี้ยงที่จะไม่เข้าสู่กระบวนการทางอาญา แต่ไม่มีกลไกในการ ติดตามคุ้มครองสวัสดิภาพของผู้ถูกระทำรุนแรง

๓. บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมส่วนใหญ่มีทัศนคติทางลบต่อคดีความรุนแรง ในครอบครัว เนื่องจากผู้เสียหายและจำเลยเคยมีความสัมพันธ์ส่วนตัวมาก่อน โอกาสที่คู่ความจะมี อิทธิพลซึ่งกันและกันสูงอาจทำให้คดีไม่สัมฤทธิ์ผล รวมทั้งเห็นว่าเป็นปัญหาภายในครอบครัวที่ สามารถตกลงกันได้ บางกรณีผู้ถูกระทำรุนแรงกลับมาแจ้งเหตุหลายครั้งนำราคาอาญา จึงมีความ พยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่ทำคดีความรุนแรงในครอบครัว

ข้อดีของรัฐบาลไทยคือ การจัดให้มีหน่วยงานคอยประสานกับภาคเอกชน คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุน สนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ พ.ศ. ๒๕๔๔ อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนายกรัฐมนตรี ทำ หน้าที่ สนับสนุน และประสานความร่วมมือเพื่อให้คนไทยริเริ่มกิจกรรมหรือ โครงการส่งเสริม สุขภาพโดยไม่จำกัดกรอบวิธีการ และยินดีเปิดรับแนวทางปฏิบัติการใหม่ๆ ที่เป็นความคิด สร้างสรรค์สามารถนำไปสู่การขยายค่านิยมและการสร้างพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพแก่ประชาชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และกว้างขวาง^{๓๓} และกระทรวงยุติธรรมมีสำนักพัฒนาการกีฬาและ นันทนาการเพื่อกระตุ้นทุกภาคส่วนในสังคมให้ช่วยกันจัดนันทนาการให้แก่เยาวชน เป็นการพัฒนา ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ของเยาวชนให้ห่างไกลยาเสพติด และพัฒนาสังคมไปพร้อมๆ กัน^{๓๔} จัดเป็น การป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

๒.๖ การป้องกันความรุนแรงในครอบครัว

๒.๖.๑ แนวคำสอนตะวันออกที่น่าสนใจ : การใช้ชีวิตคู่ฉันสามีภรรยาในศาสนาอิสลาม

สิ่งสำคัญในชีวิตคู่ฉันสามีภรรยาในศาสนาอิสลามไม่ใช่มีเพียง “ความรัก” ที่มีต่อกัน หรือความต้องการที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเท่านั้น แต่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความ เมตตา ความเสียสละ ความเอื้ออาทร ความรู้ ความเข้าใจ การให้อภัย การเอาใจใส่ การเปิดใจให้

^{๓๓}“รู้จัก สสส.”, <<http://www.thaihealth.or.th/about/get-to-know>>, (๑๓ เมษายน ๒๕๕๓).

^{๓๔}ดูรายละเอียดใน “สำนักพัฒนาการกีฬาและนันทนาการ กระทรวงยุติธรรม”, <<http://www.thaigov.net/links.php#moj>>, (๑๓ เมษายน ๒๕๕๓).

กว้าง และอีกหลายๆ ประเด็นที่สำคัญอันจะเป็นแรงผลักดันให้การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวอย่างสงบสันติ และมั่นคงถาวร^{๗๕}

ทัศนคติการใช้ชีวิตคู่ของอิสลามดังกล่าวนี้ จัดเป็นวิธีการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

๒.๖.๒ ระดับการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวตามแนวคิดของทางตะวันตก

ระดับการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวตามแนวคิดของทางตะวันตกที่สังคมไทยนำมาประยุกต์ใช้ พอสรุปใจความได้ ดังนี้^{๗๖}

๒.๖.๒.๑ การเน้นถึงแนวทางปฏิบัติต่างๆ เพื่อการป้องกันความรุนแรงเบื้องต้นในครอบครัว และเพื่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวและในสังคมโดยองค์รวม^{๗๗}

ก) จะต้องมีกฎหมายที่ใช้มาตรฐานเดียวกันกับสื่อบันเทิงเรีงมย์ในการแสดงออกถึงความรุนแรง

ข) ควรลดความแตกต่างในฐานะทางสังคม เช่น ความยากจน และความไม่เสมอภาค ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดแรงบีบคั้นกดดันในครอบครัว

ค) ควรร่วมกันสร้างความเป็นญาติพี่น้องระหว่างครอบครัวต่างๆ ในชุมชน และหลีกเลี่ยงการปลีกตัวออกห่างจากสังคม

ง) ควรให้การศึกษแก่ชุมชนให้เกิดนิสัยที่ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ เพื่อป้องกันการกดขี่ทางเพศ

จ) ควรป้องกันการใช้อำนาจบังคับควบคุมเด็ก โดยให้ใช้วิธีโน้มน้าวให้เด็กยอมรับและปฏิบัติตามเหตุผลที่ถูกต้องชอบธรรม เพื่อป้องกันมิให้เกิดวงจรของความรุนแรงในครอบครัว

๒.๖.๒.๒ การควบคุมตรวจตราดูแลเป็นพื้นฐานในการป้องกันระดับสอง

ให้มีการเพิ่มความเอาใจใส่ดูแลสมาชิกในครอบครัว โดยมีปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในเชิงบวก ระหว่าง สามีภรรยา พ่อ แม่ ลูก และพี่กับน้อง เพื่อตัดทอนหรือลดความรุนแรงที่อาจ

^{๗๕}“การใช้ชีวิตคู่ในทัศนะของอิสลาม” , (๑ เมษายน ๒๕๕๔), <<http://3a.igetweb.com/?mo=3&art=605997>>, (๕ มีนาคม ๒๕๕๕).

^{๗๖}Kevin Browne & Martin Herbert, *Preventing Family Violence*, pp. 19-22.

^{๗๗}*Ibid.*, pp. 111-145.

เกิดขึ้น โดยใช้วิธีแทรกแซงที่นุ่มนวลและเป็นที่ยอมรับแก่ทุกฝ่ายในทันที เช่น การรู้จักเปลี่ยนอารมณ์ที่กำลังเกรงเครียดต่อกันด้วยอารมณ์ขัน ให้เกิดการผ่อนคลายได้ทันทันที

๒.๖.๒.๓ การป้องกันในระดับสาม

การป้องกันในระดับนี้ ได้แก่ การจัดการ การรักษา และการควบคุมปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมก้าวร้าวที่แสดงออกโดยสมาชิกครอบครัว วิธีนี้ใช้กับในรายที่มีการกระทำหรือการปฏิบัติผิดๆ บ่อยครั้งจนเกิดเป็นความรุนแรงในระบบครอบครัว การป้องกันในระดับนี้มุ่งที่การลดความรู้สึกด้อยคุณค่า และการถูกทำลายจิตใจ รวมถึงการลดความเสี่ยงจากความพิการ การบาดเจ็บบ่อยครั้งทางกายภาพ และความตายของเหยื่อความรุนแรง

๒.๗ การเยียวยาผู้ก่อความรุนแรงและผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว

๒.๗.๑ การเยียวยาผู้ก่อความรุนแรงในครอบครัว

๒.๗.๑.๑ การเยียวยาโรคอิจฉาริษยา : ดังได้กล่าวไปแล้วว่าในคัมภีร์กุรอ่านของศาสนาอิสลามได้กล่าวไว้เกี่ยวกับความอิจฉาริษยาว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่นำสู่ความรุนแรงได้ และยังกล่าวไว้ด้วยว่า การเยียวยารักษาโรคอิจฉาริษยาที่ดีที่สุดก็คือ การยินดีกับเราที่เห็นคนอื่นได้ดี และใคร่ได้รับความดีโดยการแข่งขันกับคนอื่นในการทำมาหากิน และใช้สิ่งนี้เป็นแรงจูงใจให้ทำดีมากกว่าความระแวงสงสัยที่เกิดมาจากความไม่ไว้วางใจและความไม่เชื่อมั่นในคนอื่น ในคัมภีร์กุรอ่านยังกล่าวด้วยว่า การระวังมิให้หว่าดระแวงเป็นสิ่งดี แต่ต้องมีทักษะในทางบวก คือถ้าเราต้องการจะได้รับความไว้วางใจ เราก็จะต้องไว้วางใจคนอื่นด้วยเช่นกัน

๒.๗.๑.๒ การเยียวยาความโกรธ : คำกล่าวของท่านนบีมุฮัมมัดมีใจความว่า ความโกรธถูกเรียกว่า “ไฟ” เมื่อนะว่า เมื่อเรารู้สึกโกรธ ให้เปลี่ยนสถานที่ เปลี่ยนตำแหน่ง และดื่มน้ำสักแก้ว ความโกรธก็จะทุเลาลง^{๘๒}

๒.๗.๒ การเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว

รองศาสตราจารย์นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวถึงหลักการ และทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการในการให้การปรึกษาอย่างมีประสิทธิภาพไว้ในการปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความ

^{๘๒}“สุขภาพจิตดี ชีวิตมีความสุข ในทัศนะของศาสนาอิสลาม”, (๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๐),

<<http://www.okanation.net/blog/islam/2007/07/27/entry-1>>, (๕ มีนาคม ๒๕๕๕).

เกี่ยวข้องกับกรรเหยวยยผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว จึงได้นำมาร่วมเป็นแนวทางในการเหยวยยคนในครอบครัว ดังต่อไปนี้^{๘๗}

๒.๓.๒.๑ กรรบวนกรรเหยวยย : จะต้องประกอบด้วยกรรมิจุคยึนบนฐนของศษตรที่เกี่ยวกับคน พฤติกรรของคนและสังคม ผู้ให้กรรปรึกรรจึองต้องมีคณสมบัตึในการประยुकต์ศษตรต้งๆ ให้กลคณลึนกับกรรนำไปใช้ในกรรบวนกรรให้กรรปรึกรร เช่น ความรู้ในด้านพฤติกรรศษตร จิตวิทยา ปรึชญนในการวิเคราะห์แบบลุ่มลึค ความมีเหตุผลในตรรกวิทยา และสังคมสงคราะห์ศษตร เป็นต้น

ทฤษฎีที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการให้กรรปรึกรรมือทฤษฎีการแก้ไขปัญหา (A Problem-solving Problem Approach Theory) ซึ่งเน้นในการกำหนดกลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหาโดยกรรทำความเข้าใจในตัวปัญหาก่อน ทฤษฎีบุคคึภพ (Personality Theory) ทฤษฎีตัวตน (Self Theory) มีความสัมพันธ์กันในเรื่องของการทำความเข้าใจโลกแห่งกรรรับรู้ของบุคคึประสภกรณัของบุคคึที่แตกต่างกัน ทำให้มีบุคคึภพที่แตกต่างกัน และกรรทำความเข้าใจตัวตนของมณุษย์ที่มีกรรเรียนรู้จากความรู้ลึคของตนเองผสณกับกรรเรียนรู้จากลึงแวดล้อม ซึ่งมึผลต่อพฤติกรรที่แสดงออก ทฤษฎีการปฏิบัติหน้าที (Functional Approach Theory) กรรเน้นกรรบวนกรรช่วยเหลือผู้รับกรรปรึกรรด้วยกรรรู้จึคจัดหตรพยกรรมาใช้ประโยชน์ รวมถึงกรรรู้จึคจัดแบ่งหน้าทีและเวลกรรปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม ทฤษฎีแห่งระบบ (System Theory) และทฤษฎีการเปลึยนแปลงอย่างมึแผน (Planned Change Theory) ซึ่งให้ความสำคัญกับระบบย่อยต้งๆ ที่มีกรรประสณสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในเรื่องของระบบผู้ให้กรรปรึกรร ผู้รับกรรปรึกรร ระบบแห่งปัญหาและระบบสภพแวดล้อม และเมื่อมึกรรเปลึยนแปลงของทุกระบบในทฤษฎีแห่งระบบ ก็จะต้องจัดให้มีระบบ แบบแผนในการเปลึยนแปลงไปในทึศทงที่สอดคล้องกัน เพื่อความคล้องตัวในการให้กรรช่วยเหลือ เป็นต้น

๒.๓.๒.๒ ทศนคตึของผู้ให้กรรปรึกรร : ผู้ให้กรรปรึกรรจะต้องมึทศนคตึที่ดีและมีใจรักต้งงานที่ททำ ต้องตระหนกถึงความเป็นเพื่อนมณุษย์ของผู้มารับกรรปรึกรรว่าเขากำลังได้รับอุบัตึเหตุในชีวิตมกบ้งน้อยบ้ง และต้งกรรรู้ให้กรรช่วยเหลือเหยวยยทงสังคม กลยุทธ์ที่สำคัญในกรรบวนกรรให้กรรปรึกรร คึอกรรให้โอกศแก่ผู้รับกรรปรึกรรที่จะใช้ศักภพอย่างเต็มทีในการผลึคคณตนเองให้กล้าเผชิญกับปัญหา และพยยยททำลยปัญหานั้นๆ ในขณะเดียวกันผู้ให้

^{๘๗}Sexton & Whiston (1991) (Ref. of Rosemary A. Thompson, 1996) - นงลึคยึน เอมประคึยฐึ, กรรสังคมสงคราะห์ กับกรรให้กรรปรึกรร, (กรรทพมหนกร : สำนักพึมพึมหววิทยลัษทรรมศษตร, ๒๕๔๑), หน้า ๗๘-๘๖.

การปรึกษาก็ต้องไม่ลืมที่จะสนับสนุนให้ครอบครัวของผู้รับการปรึกษาเข้ามามีส่วนรับรู้ถึงปัญหา ซึ่งอาจเป็นความรุนแรงที่ได้รับทางจิตใจจากคนในครอบครัว เพื่อร่วมแก้ไขปัญหา และเป็นกำลังใจ ให้แก่ผู้รับการปรึกษาให้ได้ดำเนินชีวิตต่อไปอย่างถูกต้อง

๒.๗.๒.๓ ทักษะในการเข้าถึงปัญหา : ต้องมีการใช้ศิลปะคือการรู้จักใช้ทักษะที่ครอบคลุมเทคนิคต่างๆ ในการเข้าถึงปัญหาของผู้รับการปรึกษา เช่น ทักษะในการสร้างสัมพันธภาพ การสัมภาษณ์ การสื่อความหมาย การสังเกต การเปิดเผยตนเอง โดยต้องผ่านการศึกษอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี ตลอดถึงความมีใจรักในงานหรือมีทัศนคติที่ดีต่องานด้วย

๒.๗.๒.๔ การใช้หลักการทางสังคมสงเคราะห์ : ต้องมีการใช้หลักการทางสังคมสงเคราะห์ร่วมใช้ในการให้การปรึกษาเชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นหลักการเกี่ยวกับมนุษย์ที่ว่า มนุษย์มีความแตกต่างกัน มนุษย์มีศักยภาพมากบ้างน้อยบ้าง มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงได้และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง มนุษย์สามารถตระหนักได้ถึงความจริงที่เกิดขึ้น คือเขาสามารถยอมรับในสถานการณ์ที่เกิดกับตนได้ แม้ในเบื้องต้นจะยังไม่ยอมรับไม่ได้ก็ตาม แต่เมื่อได้สนทนากับนักสังคมสงเคราะห์อย่างมีสาระและเหตุผลสอดคล้องกับประเด็นปัญหาของเขา เขาก็จะสามารถยอมรับได้ในที่สุดว่าปัญหานั้นควรได้รับการแก้ไขด้วยตัวของเขาเองเป็นหลัก เพราะมนุษย์สามารถควบคุมตนเองได้ทั้งอารมณ์และพฤติกรรมเมื่อมีคนที่เขาใจคอยให้กำลังใจ เป็นที่ปรึกษาแนะนำ เมื่อเข้าใจสถานการณ์มากขึ้น สติก็จะค่อยๆ กลับคืนมา

๒.๗.๒.๕ เป้าหมายในการให้การปรึกษา : การให้คำปรึกษาที่สมบูรณ์ต้องมีเป้าหมาย (goal) ซึ่งก็หมายถึงความเข้าใจในปัญหาร่วมกันทั้งผู้ให้การปรึกษาและผู้รับการปรึกษา ทั้งสองฝ่ายต้องมีการอภิปรายประเด็นปัญหาไปในทิศทางเดียวกันให้เกิดความกระจ่างชัดของทางออกแห่งปัญหา ทั้งนี้ผู้ให้การปรึกษาต้องไม่เร่งรัดหรือผลักดันผู้รับการปรึกษาจนเกินไป

๒.๗.๒.๖ จรรยาบรรณ : ผู้ให้การปรึกษาต้องมีจรรยาบรรณในวิชาชีพ โดยไม่นำเรื่องของผู้รับการปรึกษาไปเปิดเผยให้ผู้รับการปรึกษาเกิดความอับอายหรือได้รับความเสียหาย

๒.๗.๒.๗ คุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษา : ผู้ให้การปรึกษาต้องมีคุณลักษณะในการทำงานที่สำคัญๆ ใน ๔ ลักษณะ^{๘๘} คือ

ก) เป็นนักกิจกรรม (activist) : คือ เป็นผู้ทำการพยายามค้นหาสิ่งที่จะสามารถทำได้ อยู่เสมอเพื่อผลดีต่อผู้รับการปรึกษา และเป็นผู้มีใจกว้างในการที่จะรับฟังข้อคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อ

^{๘๘}Honey and Mumford, 1982 อ้างโดย Windy Dryden and Colin Feltham, 1994, p. 32 - นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์, การสังคมสงเคราะห์ กับการให้การปรึกษา, หน้า ๘๒.

เป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ต่อไป และในการให้การปรึกษาซึ่งนำไปสู่การช่วยเหลือผู้รับการปรึกษายังรวมไปถึงการจัดกิจกรรมสำหรับผู้รับการปรึกษาด้วย เช่น กิจกรรมนันทนาการ การฝึกสอนอาชีพ การเสริมความรู้ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ในระหว่างกระบวนการที่ผู้รับการปรึกษาอยู่ในความดูแลของผู้ให้การปรึกษาอยู่ เพื่อผู้รับการปรึกษาจะได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน มีความสงบทางจิตใจ และเพิ่มศักยภาพในตนเองมากขึ้น

ข) เป็นนักคิดไตร่ตรอง (reflector) : คือมีลักษณะของความเป็นนักวิเคราะห์และนักสังเกตการณ์ที่ดี และยังเป็นนักคลังข้อมูล มีความคิดที่รอบคอบก่อนการจะตัดสินใจทำอะไรก็ตาม

ค) เป็นนักทฤษฎี (theorist) : คือเป็นนักคิดเพื่อค้นหาคำตอบ โดยมีการตั้งข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นโดยใช้หลักความมีเหตุผล นักทฤษฎีเป็นคนสมบูรณ์แบบ (perfectionist) ดังนั้นเมื่อปฏิบัติงานในฐานะผู้ให้การปรึกษา จะเป็นผู้คิดค้นหาคำตอบต่อข้อสงสัยในพฤติกรรมหรือปัญหาของผู้รับการปรึกษาด้วยการตั้งข้อสันนิษฐานไปด้วยเพื่อสืบสาวสาเหตุพร้อมไปกับการรวบรวมข้อมูลจากผู้รับการศึกษาไปพร้อมๆ กัน

ง) เป็นนักปฏิบัติ (pragmatist) : คือเป็นผู้ที่เข้าถึงผู้รับการปรึกษาโดยการพยายามกระตุ้นให้ผู้รับการปรึกษาร่วมระดมความคิด (brainstorm) ในการแก้ไขปัญหาด้วยตัวของเขาเอง นักปฏิบัติมีลักษณะของความเป็นผู้ยืดหยุ่นในการทำงาน สามารถทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย และทำความเข้าใจให้เกิดแก่ผู้รับการปรึกษาได้ กลยุทธ์ของนักปฏิบัติ ผู้ทำหน้าที่ผู้ให้การปรึกษาและความช่วยเหลือ มี ๖ ลักษณะ^{๘๕} คือ

๑. การให้คำแนะนำหรือข้อคิดเห็นแก่ผู้รับบริการการปรึกษาว่าเขาควรทำอะไรหรืออย่างไรจึงจะดีที่สุด สถานการณ์นั้นๆ โดยเสนอว่าเป็นความคิดเห็นของนักสังคมสงเคราะห์เท่านั้น

๒. ให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่จำเป็นกับสถานการณ์ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของผู้รับบริการการปรึกษา เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้รับการปรึกษา

๓. ให้ความช่วยเหลือทันทีตามสถานการณ์เร่งด่วนและจำเป็นของผู้มารับบริการการปรึกษา

๔. ด้านการสอนความรู้ ต้องมีการกระตุ้นให้ผู้รับบริการได้ใช้ทักษะต่างๆ ในการทำให้สถานการณ์ที่ยุ่งยากต่างๆ กลับมาดีขึ้น

^{๘๕}Barrie Hopson (อ้างโดย Martin Herbert, 1981, pp. 185-186) – เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

๕. ควรมีการเปลี่ยนแปลงระบบต่างๆ ที่ทำให้คนส่วนใหญ่เกิดปัญหาขัดข้อง เช่น การพัฒนาองค์การ หรือระบบในที่ทำงานเพื่อผลดีแก่คนกลุ่มใหญ่มากกว่าจะทำเพื่อคนใดคนหนึ่ง

๖. การให้การปรึกษา ควรมีจุดมุ่งหมายให้ผู้รับบริการการปรึกษารู้จักการค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นตนให้กระจ่างชัด และรู้ทางออกแห่งปัญหานั้นในที่สุด เพื่อให้เขาตัดสินใจได้ว่าเขาควรจะทำอย่างไรต่อไปจึงจะสามารถคลี่คลายปัญหานั้นได้ ซึ่งเป็นการเน้นการช่วยเหลือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้ช่วยเหลือตนเองได้

จ) เป็นผู้ประสานทรัพยากร (resource coordinator) : คือผู้รับการปรึกษาอาจต้องการทรัพยากรอื่นๆ ซึ่งอาจหมายถึง หน่วยงานอื่นๆ แหล่งงาน การเงิน หรือที่พักรักษาตัว เป็นต้น มาสนับสนุนในการช่วยเหลือ นักสังคมสงเคราะห์อาจใช้ระบบส่งต่อ (Reference System) ผู้รับการปรึกษาไปขอรับความช่วยเหลือเพิ่มเติมจากแหล่งที่สอดคล้องกับความต้องการต่อไป

จะเห็นได้ว่าศาสตร์แห่งการให้คำปรึกษาเชี่ยวชาญในด้านการสังคมสงเคราะห์ของทางตะวันตกถูกนำมาใช้อ้างอิงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก็มีความน่าสนใจ และเกี่ยวพันเชื่อมโยงอย่างมากกับแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรในทางพระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยต้องการนำมาบูรณาการเชิงพุทธให้เป็นวิธีการที่ง่ายต่อการนำไปใช้กับคนในครอบครัวอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น มิใช่เป็นเพียงศาสตร์ในทางทฤษฎีที่ยากต่อการนำไปใช้ปฏิบัติ

บทที่ ๓

การจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

เนื่องจากครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญของสังคมและของรัฐหรือประเทศชาติ ฉะนั้น หากครอบครัวไม่ดี มีความขัดแย้งที่ประทุเป็นความรุนแรงก็เหมือนต้นไม้ที่มีรากเน่า ในทางตรงกันข้าม หากครอบครัวดี ปราศจากความรุนแรง มีแต่ความรัก ความอบอุ่น และความสงบสันติสุขก็เหมือนต้นไม้ที่มีรากมั่นคงแข็งแรง ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับต้นไม้ไว้ว่า หากรากของ มันยังมั่นคง แม้เราจะตัดกิ่งก้านของมันๆ ก็ขึ้นได้อีก แต่ถ้ารากของต้นไม้เน่าแล้ว ก็ไม่อาจมีกิ่ง ก้านขึ้นได้อีก เท่ากับล้มทั้งต้น การสร้างครอบครัวที่ปราศจากความรุนแรงจึงต้องอาศัยหลักธรรมที่ เปรียบเสมือน ไม้คอกอยบารุงหล่อเลี้ยงให้ทุกคนในครอบครัวได้รับรู้และร่วมเสพรสของความสุข และความทุกข์ร่วมกัน คำว่าร่วมกันจึงไม่มีที่เรียกว่าหนีเอาตัวรอด ปิดความรับผิดชอบของสมาชิก คนใดคนหนึ่ง เมื่อครอบครัวมีพลังรัก พลังสามัคคีร่วมกัน มีการสื่อสารกันอย่างสงบ มีสติ รู้เท่าทัน อารมณ์ต่างๆ ก็ไม่มีเวลาใดที่จะเกิดความรุนแรงได้ แม้จะขัดแย้งบ้างต่างก็ขอมรู้วิธีที่จะปรับเปลี่ยน ความขัดแย้งนั้น ให้เป็นการเติมเต็มความสมบูรณ์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข พระพุทธศาสนามีมุมมองและหลักธรรมมากมายที่กล่าวได้ว่าไม่ตกยุคสำหรับนำมาจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวในยุคดิจิทัล (digital) แห่งโลกาภิวัตน์นี้ซึ่งมีข้อเสียในเรื่องของการนิยมสื่อสาร กันด้วยการรวบรัดตัดความในรายละเอียดต่างๆ จึงมีความผิดพลาดได้มาก ควรได้มีการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์อย่างละเอียดในแง่มุมต่างๆ ดังต่อไปนี้

๓.๑ แนวทางการจัดการความรุนแรงในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา

๓.๑.๑ ความหมายและลักษณะของความขัดแย้งและความรุนแรง

จากการศึกษาคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้รวบรวม ประเด็นที่ว่าด้วยความหมายและลักษณะของ “ความขัดแย้ง” ที่เป็นชนวนนำสู่ความรุนแรงได้ ดังนี้

๓.๑.๑.๑ ความหมายและลักษณะของความขัดแย้งในแง่ของธรรม

ก) ความขัดแย้งในความหมายของ “การบาดหมาง”

^๑วสิน อินทสระ, ชีวิตกับครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

คำว่า “บาดหมาง” ในภาษาบาลีใช้คำว่า “ภณฺฑน” (ภณฺฑ ปริภาสเน+ยฺ) มาจาก “ภณฺฑ ชาติ” ซึ่งในอรรถว่า “การกล่าวตอบ” (ปริภาสเน) ลง “ยุ ปัจจย” มีรูปวิเคราะห์ว่า “ภณฺฑิยเตติ ภณฺฑน” แปลว่า “การบาดหมางกัน ชื่อว่า ภณฺฑน” ดังพระฎีกาจารย์แสดงให้เห็นว่า “ที่ชื่อ ‘ภณฺฑน’ เนื่องจากวิเคราะห์ว่า เป็นเหตุบาดหมางกัน หรือด่ากัน เช่น วิรุทธจิต”^๒

ลักษณะอาการเกี่ยวกับ “การบาดหมาง” นั้น มักเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในเบื้องต้น จากนั้นจึงจะแสดงออกมาเป็นความขัดแย้งในลักษณะอื่นๆ ต่อไป ดังที่ภาษาบาลีใช้คำว่า “วิรุทธจิตต์” อันเป็นสภาพจิตที่ได้วิเคราะห์ หรือปรุงแต่งอารมณ์ต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นภายนอก และนำอารมณ์ที่ไม่พอใจ หรืออนิฏฐารมณ์นั้นๆ ไปปรุงแต่ง จนเกิดอาการบาดหมาง ซึ่งเป็นอาการที่ขัดแย้งหรือแปลกแยกภายในตนเอง”

ข) ความขัดแย้งในความหมายของ “การทะเลาะ”

คำว่า “การทะเลาะกัน” ในภาษาบาลีใช้คำว่า “กลห” (กลห วิวาเท+อ) มาจาก “กล ชาติ” ซึ่งในอรรถว่า “การถกเถียงกัน” (วิวาเท) ลง “อ ปัจจย” มีรูปวิเคราะห์ว่า “กลียติ” “ปรมียติ” “อนเนน สุรภาโวติ กลโ” แปลว่า “ชื่อว่า กลหะ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องกระทำความผิด”^๓

ลักษณะของกิริยาอาการอันเกี่ยวกับการทะเลาะกันนั้น ในหลายคัมภีร์พยายามที่จะให้คำนิยามว่า เป็นการทะเลาะกันทางกายและทางวาจา เช่น ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา สวรรตททีปนีฎีกา และโยชนา ว่า “การทะเลาะทางกายบ้าง ทางวาจบบ้าง ชื่อว่า กลหะ” และเพื่อความชัดเจนของการนิยามการทะเลาะกัน พระฎีกาจารย์ก็ได้ขยายนัยเพิ่มเติมไว้ว่า “การทะเลาะที่บุคคลกระทำด้วยกาย ด้วยอำนาจแห่งการประมือกัน เป็นต้น ชื่อว่า กายกลหะ การทะเลาะที่บุคคลกระทำด้วยวาจา ด้วยอำนาจแห่งการพูดคุญ หรือเหยียดหยามอวัยวะที่บกพร่อง เป็นต้น ชื่อว่า วาจากลหะ” และหากมีการกล่าวถึงพระภิกษุที่ต้องอาบัติเกี่ยวกับการทะเลาะกันนั้น มักเน้นไปที่การล่วงละเมิดทางกายและทางวาจาเช่นเดียวกัน ดังที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ว่า “ที่ชื่อว่ากลหะ ได้แก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติ คือ การล่วงละเมิดทางกายและวาจา”^๔

^๒ที.ฎี. ๓/๑๖๔/๑๐๘ - ดู พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุชนาคาร), ดร., “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มแม่น้ำตาซัง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๓.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^๔ติปิฎก. ๕/๔๒๑-ปิฎกเจ - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^๕ที.อ. ๒/๑๐๔/๕๘, สวรรตท. ๓/๓๒๕/๕๗๒, ปาจิต. โย. -/๓๒๕/๕๘๓, ที.ฎี. ๒/๑๐๔/๑๒๑, วิ.อ. ๒/๓๖/๒๕๕, พุ.ม. (ไทย) ๒๕/๕๗/๒๕๗, พุ.ม. (บาลี) ๒๕/๕๗/๒๐๕ - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

การวิเคราะห์ตามนัยที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า การทะเลาะกันนั้น เป็นลักษณะอาการที่คู่กรณีมีการแสดงออกทางกาย อาทิ การตบตี ชกต่อย หรือการทำร้ายร่างกายใน ลักษณะต่างๆ และการแสดงออกทางวาจา เช่น การใช้วาจาคูหมิ่นเหยียดหยามหรือด่าคู่กรณี เป็นต้น^๖

ค) ความขัดแย้งในความหมายของ “การแก่งแย่ง”

คำว่า “การแก่งแย่ง” ในภาษาบาลีใช้คำว่า “วิคฺคห” (วิ+คห, อพทาน+อ) แปลได้อีก นัยหนึ่งว่า การถือเอา หรือการรักษาจุดยืนที่แตกต่างกัน” ดังมีรูปวิเคราะห์ว่า “วิวิธ คณฺหาดีติ วิคฺค โห” ซึ่งแปลว่า “การพุดที่ถือเอาเรื่องที่แตกต่างกัน ชื่อว่า วิคฺคห” พระอรรถกถาจารย์ได้ขยายนัย เพิ่มเติมว่า “การยึดถือเอาคำพุดที่ผิดตั้งแต่ต้นของกันและกัน ชื่อว่า วิคฺคห” อีกทั้งพระฎีกาจารย์ก็ได้ ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า “การถือเอาแตกต่างกัน ชื่อว่า วิคฺคห”^๗

การให้ความหมายของคำว่า “วิคฺคห” ข้างต้น โดยความหมายในภาษาบาลี และการ ให้อรรถาธิบายโดยพระอรรถกถาจารย์ และพระฎีกาจารย์ ทำให้มองเห็นภาพลักษณะกิริยาอาการ ของคำว่า “แก่งแย่ง” ได้อย่างชัดเจนทีเดียวว่า คู่กรณีต่างใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการปกป้อง และรักษาความต้องการและจุดยืนของตนเอง ในลักษณะของความพยายามอย่างสุดกำลังในการแย่ง หรือฉกชิงสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยกาย วาจา และใจ โดยไม่สนใจจุดยืนของคนอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นชนวน นำไปสู่ความรุนแรงได้มาก^๘

ง) ความขัดแย้งในความหมายของ “การวิวาท”

คำว่า “การวิวาท” ในภาษาบาลีใช้คำว่า “วิวาท” (วิ+วท, กถเน+ณ) มาจาก “วท ชาติ” ซึ่งในอรรถว่า “กล่าว” (กถเน) ลง “ณ ปัจจย” ดังมีรูปวิเคราะห์ว่า “วิรุฑฺธ กตฺวา วทตีติ วิวาโท” แปลได้ว่า “คำพุดที่ทำให้แตกแยก เรียกว่า วิวาท” พระฎีกาจารย์ได้ให้นิยามคำนี้ว่า “คำพุดที่ ก่อให้เกิดการขัดเคืองกัน ชื่อว่า วิวาท”^๙

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

^๗“อญฺญมณฺญสฺส วทสฺส อาทิโต วิรุฑฺธกฺคหณฺ วิคฺคโห”. ที.ฎี. ๑/๕๒๓/๔๘๒ - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

^๘“วิรุชฺฌนฺวเสน วิรุปี คณฺหาดี เอเตนาติ วิคฺคโห”. ที.ฎี. ๑/๑๐๓/๑๒๑ - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

^๙เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^{๑๐}“วิรุฑฺธ วทติ เอเตนาติ วิวาโท”. ที.ฎี. ๑/๑๐๓/๑๒๑ - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

อนึ่ง การวิวาท จัดเป็นผลต่อเนื่องจากการที่คู่กรณีมีความยึดมั่น ถิ่นมั่นในจุดยืนของตนเองในพื้นฐานความพอใจหรือชอบใจของตนเอง แล้วจึงพูด หรือนำเสนอวิธีการที่แตกต่างออกไป เมื่อต่างฝ่ายต่างพยายามยืนยัน หรือยึดอยู่ในวิธีการของตนเอง ซึ่งเป็นวิธีการที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ว่า “เป็นการชี้ให้เห็นถึงความบกพร่อง หรือจุดด้อยของคนอื่นๆ โดยละเว้นส่วนที่ดี”^{๑๑} เป็นการกลบเกลื่อนจุดดีหรือจุดเด่นของคนอื่นๆ จึงทำให้เกิดการวิวาทขึ้นตามมา

จึงเห็นได้ว่า ลักษณะและกิริยาอาการของการวิวาทนั้น มีที่มาหรือก่อตัวขึ้นจากคำพูดของคู่กรณีที่เต็มไปด้วยการต่อเสียด การเหน็บแนม การโจมตีการให้เหตุผลหรือการกระทำของผู้อื่นที่เป็นคู่กรณีในทุกๆ วิธีทาง เพื่อให้จุดยืนในเหตุผลหรือการกระทำของตนเองโดดเด่นขึ้นมา จึงเป็นชนวนก่อให้เกิดการทำร้ายกันขึ้น ซึ่งจัดเป็นพฤติกรรมของความรุนแรง^{๑๒}

จ) ความขัดแย้งในความหมายของ “การมุ่งร้ายกัน”

คำว่า “การมุ่งร้ายกัน” ในภาษาบาลีใช้คำว่า “เมธคา” (เมธ หีสาสงคามสุ+ณฺว+อา) มาจาก “เมธ ธาตุ” ซึ่งในอรรถว่า “การเบียดเบียนและต่อสู้กัน” (หีสาสงคามสุ) ลง “ณฺว ปัจจย” ดังมีรูปวิเคราะห์ว่า “เมธติ หีสติติ เมธคา” แปลว่า “ทะเลาะ เบียดเบียนกัน ชื่อว่า เมธคา” ซึ่งในคัมภีร์โยชนาได้ขยายความเพิ่มเติมว่า “เมธนฺตา หีสนฺตา คจฺจนฺติ ปวตฺตนฺตติ เมธคา” แปลว่า “ชื่อว่าเมธคา เพราะวิเคราะห์ว่า คนผู้ร้ายทั้งหลาย ย่อมเบียดเบียน คือดำเนินไป”^{๑๓}

จากนัยยะเกี่ยวกับความขัดแย้งในความหมายของ “การมุ่งร้าย” ข้างต้นนั้น สะท้อนให้เห็นภาพของพฤติกรรมความรุนแรงที่ก่อตัวจากการวิวาทกันของคู่กรณี เมื่อทั้งคู่อยู่ในสถานการณ์ที่ไม่สามารถหาทางออกด้วยเหตุผล หรือด้วยการไกล่เกลี่ยได้ หรือเกิดจากอารมณ์ชั่ววูบของคู่กรณี ทำให้ตัดสินใจทำร้าย หรือฆ่ากันด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง จนทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับบาดเจ็บสาหัส หรือเสียชีวิต^{๑๔}

๓.๑.๑.๒ ความหมายและลักษณะของความรุนแรงในทางธรรม

^{๑๑}“อญฺญมฺมญฺญสุส วาเท โทสํ ทสฺเสตฺวา อวิปริตฺตถทสฺสนคฺคํ อุตฺตรรหิตา เอวาติ อตุโธ....นาเนา อจฺริยานํ วาทโตติ นานาจุจิกานํ อจฺริยานํ วาทภาวโต. นานาวาโท นานาวิโร กตฺวา”. ส.ฎ. ๒/๕๒๒/๕๓๕ - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^{๑๓} ปาจิตุ. โย. -/๔๖๔/๔๐๒ - อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

ในพระไตรปิฎกให้ความหมายและอธิบายคำว่า “เพื่อความรุนแรง”^{๑๕} โดยพื้นฐานว่า หมายถึง เป็นไปเพื่อความมีวาจาหยาบคาย เช่น ต่ำกันด้วยคำหยาบว่า ท่านเป็นทาส เป็นคนชั่ว เป็นจัญทาลและเป็นช่างसान เป็นต้น^{๑๖} อันแสดงถึงความดูถูกดูแคลนในชั้นวรรณะ

นอกจากนี้ใน “อัครัญญสูตร”^{๑๗} ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของความรุนแรงว่า เป็นการด่าทอด้วยถ้อยคำเหยียดหยามอย่างเต็มรูปแบบ และอย่างสมใจผู้ด่า (วาเสฏฐสามเณร และภารทวาชสามเณร ผู้มีชาติตระกูลเป็นพราหมณ์ถูกพวกพราหมณ์ด่าบริภาษที่หึ่งคุ่มาเข้าอบรมในสำนักของภิกษุทั้งหลายเพื่อหวังความเป็นภิกษุ) และความรุนแรงมีลักษณะของการประพุดติฝิดศีลธรรมอันดี ด้วยความเหิมเกริมในอำนาจที่มี ดังพุทธดำรัสตอนหนึ่งที่ตรัสแก่สามเณรทั้งสองเกี่ยวกับความบริสุทธิ์แห่งวรรณะ ๔ ว่า

แม้กษัตริย์บางพระองค์...แม้พราหมณ์...แม้แพศย์...แม้ศูทร ในโลกนี้เป็นผู้มาสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ประพุดติฝิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพื่อเจ้อ เฟ่งเล็งอยากได้ของของเขา มีจิตพยาบาท เห็นผิดด้วยประการดังกล่าวมานี้ ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล นับว่าเป็นอกุศล มีโทษนับว่ามีโทษ ไม่ควรประพุดติ ...ไม่สามารถเป็นอริยธรรม...เป็นธรรมด่า มีวิบากด่า ที่วิญญูชนติเตียน ธรรมเหล่านั้นปรากฏอย่างชัดเจนในกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้^{๑๘}

พุทธดำรัสนี้ สามารถนำมาอธิบายนัยของความรุนแรงได้ว่า มนุษย์ที่ขาดคุณธรรม ไม่ว่าจะอยู่ในตระกูลสูงส่ง ร่ำรวย หรือ ต่ำต้อย ยากจนแสนเข็ญ ล้วนเป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจมืด คืออำนาจของกิเลส ตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ก่อความรุนแรง เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตทั้งมนุษย์ด้วยกันเองและสัตว์ แย่งชิงสิ่งของ รุกรานให้ได้มาซึ่งดินแดนต่างๆ เพื่อขยายอำนาจทางการปกครองแคว้น แคว้น คุณคามสิทธิทางเพศตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครอบครัว รวมไปถึงเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นการรุกราน ก้าวร้าวทางวาจา หรือทางกาย ให้ได้สมจิตที่คิดพยาบาท จัดเป็นความรุนแรงที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางกาย วาจา และใจ เกิดเป็นพฤติกรรมรุนแรงที่ไม่น่ายกย่อง ไม่น่าเอาเยี่ยงอย่าง

ความรุนแรงในครอบครัวก็ย่อมมีความหมายโดยนัยเดียวกันที่เกิดจากการที่ผู้ก่อความรุนแรงตกอยู่ในอำนาจมืด ประพุดติฝิดทำนองคลองธรรมจากควมมีใจมืดบอด คิดอยากได้

^{๑๕} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๕/๖๗.

^{๑๖} อ.ทก.อ. (ไทย) ๒/๑๕/๑๓.

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๕/๘๕.

อยากมี อยากเป็น อยากครอบครอง ในสิ่งที่ปราศจากสิทธิโดยชอบธรรม จนเลยเถิดเป็นความรุนแรงที่มีฐานจากใจ เปล่งเป็นวาจาที่ส่อเสียด คำทอ หยาบคาย และลุกลามไปเป็นการประทุษร้าย ประหัตประหารกัน

๓.๑.๒ ประเภทของความรุนแรง

จากนัยความหมายลักษณะของความรุนแรงข้างต้น ทำให้จำแนกความรุนแรงในครั้งพุทธกาลออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

๓.๑.๒.๑ ประเภทของความรุนแรงหลักๆ เบื้องแรก

ก) ความรุนแรงทางใจ : คือความรุนแรงเบื้องต้นที่มีความสัมพันธ์โยงใยไปถึงความรุนแรงทางวาจา เป็นความผูกใจเจ็บ อาฆาตพยาบาท ขัดเคืองแค้นใจ สัมพันธ์กับความโกรธ ความโลภ และอคติต่างๆ ซึ่งบ่อยครั้งได้กลายมาเป็นแรงขับเคลื่อนต่อการสร้างความรุนแรงให้เกิดตามมาในภายหลัง เช่น การวิวาท ประทุษร้ายกันทางวาจาและทางร่างกาย ซึ่งแนวคิดทางพระพุทธศาสนาดังการแสดงโอวาทปาติโมกข์ของพระพุทธเจ้า ทรงเน้นในเรื่องการทำจิตใจให้ผ่องใส การไม่กล่าวร้ายหรือการไม่ทำร้ายกัน อันเป็นการมองในแง่ของการไม่ทำร้ายกันทางจิตใจ การไม่เบียดเบียนกัน^{๑๕}

ข) ความรุนแรงทางวาจา : ดังที่ได้กล่าวไว้ในความหมายของความรุนแรงไว้แล้ว ในพระไตรปิฎกที่อธิบายคำว่า “เพื่อความรุนแรง” โดยพื้นฐานว่าหมายถึง เป็นไปเพื่อความมีวาจา หยาบคาย เช่น คำกันด้วยคำหยาบว่า ท่านเป็นทาส เป็นคนชั่ว เป็นจัญทาลและเป็นช่างसान เป็นต้น อันแสดงถึงความดูถูกดูแคลนในชั้นวรรณะ ดังนั้นความรุนแรงทางวาจาจึงมีลักษณะของการคำทอกัน การประณามเหยียดและการตำหนิติเตียนกัน ด้วยถ้อยคำหยาบคาย ด้วยสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง แม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงได้รับความรุนแรงทางวาจา ด้วยการกล่าวคำหยาบโดยชนชั้นพราหมณ์ผู้มีวิชาและมิจนาคฤหิณี เช่น เวยัญชพราหมณ์ กล่าวคำหยาบพระพุทธรองค์ว่าเป็นคนไม่มีรส ไม่มีสมบัติ สอนไม่ให้ทำ สอนให้ทำลาย เป็นคนช่างรังเกียจ ช่างกำจัด ช่างเผาผลาญ และเป็นคนไม่พูดไม่เกิด เป็นต้น จากความโกรธที่ได้ยินมาว่าพระพุทธรองค์ไม่แสดงความเคารพพวกพราหมณ์ด้วยการไหว้ ไม่ลุกให้การต้อนรับพราหมณ์ผู้สูงอายุ แต่พระพุทธรองค์ก็ได้ทรงโกรธตอบ

^{๑๕}ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐-๕๑, ดู พระระพิน พุทธิสารโร (ด้วงลอย), “ความรุนแรงครั้งพุทธกาล : กรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยวงศ์”, สารนิพนธ์พุทธศาสนศรัทธาปฏิบัติ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗.

กลับได้ตรัสแก้คำตำหนิกล่าวหาเหล่านั้นของเวรัญชพราหมณ์อย่างสมเหตุสมผล เพื่อให้เขาเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง^{๒๐} เช่น ที่ว่าพระพุทธองค์ไม่มีรส ไม่มีสมบัติ นั้น พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

พราหมณ์ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่ เพราะตถาคตละรส...ละสมบัติ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะได้หมดสิ้น ตัครากถอน โคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอน โคนไปแล้วเหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่ที่ท่านกล่าวถึง^{๒๑}

และตรัสตอบในข้อที่โคนกล่าวตำหนิว่าเป็นคนสอนไม่ให้ทำว่า

พราหมณ์ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่ เพราะเราสอนไม่ให้ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตลอดถึงการไม่ให้ทำบาปอกุศลกรรมต่างๆ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่ที่ท่านกล่าวถึง^{๒๒}

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสแก้ข้อที่โคนกล่าวตำหนิครบทุกข้อแล้ว และได้ทรงแสดงธรรมโปรดเวรัญชพราหมณ์ เพิ่มเติมถึงเหตุแห่งการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระองค์อย่างละเอียด เขาก็ถึงกับแสดงตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต เพราะความซาบซึ้งในการประกาศธรรมอย่างแจ่มแจ้งของพระพุทธองค์ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง เป็นต้น^{๒๓}

จากหลักฐานนี้ทำให้ได้แนวทางในการแก้ความรุนแรงทางวาจาของพระพุทธเจ้าว่าสามารถกระทำได้โดยการไม่ใช้อารมณ์โกรธและสวนโต้ตอบวาจาตำหนินั้นอย่างไร้เหตุผลในทันทีทันใด เพราะรังแต่จะทำให้เรื่องลุกลามไปใหญ่โต กลายสภาพไปเป็นความรุนแรงทางกายตามมาได้ แต่สามารถทำได้ด้วยความมีสติ ใช้ปัญญาคิดทบทวนข้อหรือคำตำหนินั้นๆ ซึ่งผู้ตำหนิเองฟังความต่อๆ มาโดยยังมีได้สืบหาข้อเท็จจริงไว้เลย ทั้งนี้เพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงได้อย่างถูกต้องโดยไม่มีอารมณ์ใดๆ ในใจเข้ามาข้องเกี่ยว เมื่อคำชี้แจงนั้นสมเหตุสมผลมากพอที่จะลบล้างคำกล่าวตำหนินั้นได้ อารมณ์ของฝ่ายตรงข้ามก็จะสงบลงได้

^{๒๐}ดูรายละเอียดใน เวรัญชกัณฑ์ เรื่องเวรัญชกัณฑ์ ใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒-๑๕/๒-๘.

^{๒๑}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓/๓-๔.

^{๒๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓/๕.

^{๒๓}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๕/๘.

ค) ความรุนแรงทางกาย : ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า “ความรุนแรง” โดยนัยในคัมภีร์พระไตรปิฎกหมายถึง การทำร้ายกันทางวาจาโดยเป็นการด่าทอกันด้วยถ้อยคำหยาบคาย เมื่อสืบค้นคำบาลี ก็พบเพียงคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับ “ความรุนแรง” ได้แก่ “ขร” หมายถึง “ดูร้าย”^{๒๔} ส่วนความหมายของ “ความร้ายแรง” ในคำบาลีใช้ว่า “วาพ” หมายถึง “ร้าย” หรือ “ดูร้าย”^{๒๕}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในพระไตรปิฎกมิได้กล่าวถึงความรุนแรงทางกายโดยตรงถึงความสัมพันธ์ของความรุนแรงทางใจและทางวาจาก็ตาม แต่ก็มีหลายเหตุการณ์ในทางพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นความรุนแรงทางกาย อาทิ การทำร้ายร่างกายกัน การฆ่าประหัตประหารกัน การฆ่าหรือปลิดชีพตนเอง รวมไปถึงเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความรุนแรงทางกายอย่างป่าเถื่อนในบริบทของการลงโทษผู้กระทำผิด ความคิดคดทรยศต่อผู้มีพระคุณเช่นผู้บังเกิดเกล้าเพื่อแย่งชิงอำนาจในการปกครองบ้านเมือง ได้แก่ การลงโทษนางมาคันทียาผู้ก่อไฟเผาพระนางสามาวดีพร้อมหญิงบริวาร ๕๐๐ นาง ด้วยการฆ่าและเนื้อของนาง และนำมาอย่างบังคับให้นางกินก่อนที่จะประหารชีวิตด้วยการฝังดิน เอาไฟเผา และไถกลบ^{๒๖} การลงโทษผู้กระทำผิดกฎหมายบ้านเมืองอันมีลักษณะเป็นความโหดร้ายทารุณทางกาย ดังได้ระบุไว้ในงานศึกษาของ สมิตธิพล เนตรนิมิตร^{๒๗} ว่า

...ผู้นำ (ราชา) สั่งให้จับกุมผู้ละเมิดลงอาญา ใช้วิธีเดียวกับที่นายนิรบาลลงโทษสัตว์ในนรกภูมิหลายวิธี เข็มด้วยเส้ เข็มด้วยหวาย ตีด้วยไม้พลอง ตัดมือ ตัดเท้า ตัดใบหู ตัดจมูก ตัดใบหูและจมูก วางท่อนเหล็กแดงบนศีรษะ ถลกหนังศีรษะจัดให้ขาวเหมือนสังข์ เอาไฟขี้ดปากจนเลือดไหลเหมือนปากราหู เอาผ้าพันตัวรดน้ำมันจุดไฟเผา พันมือจุดไฟต่างคบ ถลกหนังตั้งแต่คอถึงข้อเท้าให้ลุกขึ้นเดินเหยียบหนังจนลัม... ถลกหนังออกเหลือแต่กองเนื้อเหมือนคังใบไม้ ใช้น้ำมันเดือดพล่านรดตัว ให้สุนัขกัดกินจนเหลือแต่กระดูก ให้นอนบนหลาวทั้งเป็น และใช้ดาบตัดคอ...

^{๒๔} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) จำลอง สารพัตนิก (รวบรวมและเรียบเรียง), **พจนานุกรมบาลี-ไทย**, สำหรับนักศึกษา ฉบับปรับปรุงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๖.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๖.

^{๒๖} บุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๓๑๕-๓๒๐ (อุเทนสูตร) และ ดูรายละเอียด อุเทนสูตร ใน บุ.อุ. (ไทย) ๑/๓/๓๐๗-๓๐๘.

^{๒๗} สมิตธิพล เนตรนิมิตร, “ภาพแห่งความรุ่งเรืองเมืองโบราณและพุทธสถานในคัมภีร์”, <<http://aphidham.mcu.ac.th>>, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ - พระระพิน พุทธิศาโร (ด้วงลอย), “ความรุนแรงครั้งพุทธกาล : กรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ตากวงศ์”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, หน้า ๔๕-๕๐.

หรือกรณีพระเจ้าอชาตศัตรูกระทำปิตุฆาตต่อพระเจ้าพิมพิสาร ดังจะได้กล่าวในภายหลัง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่ามนุษย์เรามีความโหดร้ายในจิตใจที่ส่งผลเป็นพฤติกรรมก่อความรุนแรงทางกายอย่างป่าเถื่อน ยากที่จะลบเลือนไป แม้โลกจะพัฒนาจนเจริญขึ้นถึงขีดสูงสุดแล้วก็ตาม ก็เป็นเพียงการพัฒนาทางวัตถุ แต่จิตใจยังคงโหดเหี้ยมไม่ต่างจากสัตว์ป่าที่ต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอดในป่าใหญ่ด้วยการฆ่าสัตว์อื่นเป็นอาหาร

จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดการความรุนแรงในสังคมครั้งพุทธกาลที่ได้จากนัยยะข้างต้น เป็นการลงโทษผู้ก่อความรุนแรงสถานหนัก ด้วยการใช้ความรุนแรงสถานหนักเช่นเดียวกัน

๓.๑.๒.๒ ประเภทของความรุนแรงที่เกิดจากสิ่งอื่นๆ

ก) ความรุนแรงในพฤติกรรมทางเพศที่เกิดจากการกดขี่ทางเพศ

ความรุนแรงในพฤติกรรมทางเพศ^{๒๘} หมายถึงความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับเพศ ซึ่งอาจสัมพันธ์กับเพศรส พฤติกรรมทางเพศ ความนิยมเพศรสเฉพาะ เช่น การบังคับร่วมเพศหรือข่มขืน หรือการใช้ประโยชน์จากการมีเพศสัมพันธ์ รวมทั้งการบังคับให้คู่สมรสทำกิจกรรมทางเพศในลักษณะที่ทำให้รู้สึกต่ำต้อย หรือน่าอับอาย อันเป็นการกระทำในลักษณะขืนใจโดยอีกฝ่ายไม่เต็มใจหรือไม่ยินยอม หรือการบังคับให้คู่สมรสร่วมเพศกับผู้อื่นให้ดู โดยฝ่ายหญิงมักตกเป็นผู้ถูกกระทำเพราะความมีเพศสภาพเป็นหญิงที่อ่อนแอกว่าชาย หรือต้องยินยอมทำเพราะเกรงกลัวอำนาจของฝ่ายชาย เป็นต้น ซึ่งความรุนแรงประเภทนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาสิทธิสตรีในสังคม อันหมายถึงความรุนแรงต่อเพศสภาพทางธรรมชาติที่อ่อนแอกว่า

ความรุนแรงในพฤติกรรมทางเพศมีปรากฏมานานตั้งแต่ในสังคมดั้งเดิม ดังปรากฏในพระไตรปิฎกในหลายกรณี เช่น กรณีภิกษุณีในพระพุทธศาสนาตกเป็นผู้ถูกกระทำ ได้แก่ พระอุบลวรรณาเถรีถูกนันทามาณข่มขืน^{๒๙} ภิกษุณีในขณะเดินทางไปแคว้นสาวัตถิถูกชายหนุ่มรุมข่มขืนและถูกบังคับขืนใจให้แสดงพฤติกรรมทางเพศที่ไม่พึงประสงค์^{๓๐} หรือกรณีพระเจ้าลิจฉวีบังคับให้ภิกษุณีกับภิกษุณี^{๓๑} สิกขมานากับสิกขมานา^{๓๒} สามเณรีกับสามเณรี^{๓๓} ภิกษุกับโสเภณี^{๓๔} พระกับคฤหัสถ์^{๓๕} พระกับบัณฑิต^{๓๖} กระทำสังวาสให้ดู เป็นต้น

^{๒๘} พระระพิน พุทธิสารโร (ด้วงลอย), “ความรุนแรงครั้งพุทธกาล : กรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยวงศ์”, สารนิพนธ์พุทธศาสนตรุษวิษัณขิต, หน้า ๖๒-๖๓ .

^{๒๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๖๘/๕๖-๕๗.

^{๓๐} วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๖๘๘/๓๖.

^{๓๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๐-๘๑/๗๒-๗๓.

ข) ความรุนแรงทางความเชื่ออันเกิดจากการมีความเชื่อที่แตกต่างกัน

ความรุนแรงทางความเชื่อ^{๓๒} หมายถึง ความรุนแรงที่เกิดจากทัศนคติ ความเชื่อ สิ่งที่เชื่อหรือทำให้เชื่อในทางการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ สิ่งที่เชื่อหรือทำให้เชื่อเหล่านั้นทำให้เกิดการบ่มเพาะพฤติกรรมทางความเชื่อต่างๆ อาทิ การจับผิด การวิวาท การด่าทอกัน การประทุษร้ายประหัดประหารกัน เพราะความเห็นต่าง ดังตัวอย่าง พระเทวทัต ซึ่งมีศักดิ์เป็นญาติลูกพี่ลูกน้องของพระพุทธเจ้า กับการสร้างศรัทธาในความเชื่อใหม่ในหมู่ภิกษุทั้งหลายให้มาเป็นพวกพ้องตน (ดังที่เคยเข้าไปขอพระบรมพุทธานุญาตเรื่อง “วัตถุ ๕ ประการ”)^{๓๓} เพราะความมั่งคั่งใหญ่ ต้องการมีอำนาจเหนือพระพุทธเจ้า ไคร้บริหารภิกษุสงฆ์แทนพระพุทธองค์ (ถึงกับกล่าวขู่ขอพระพุทธเจ้าในที่ประชุมสงฆ์ แต่พระพุทธองค์กลับประกาศต่อที่ประชุมสงฆ์ถึงวิธีที่สงฆ์จะปฏิบัติต่อพระเทวทัตด้วยการทำ “ปกาสณียกรรม” ทรงมีพุทธดำรัสให้พระสารีบุตรผู้เคยเลื่อมใสในพระเทวทัตในอดีตทำปกาสณียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่พระเทวทัต โดยประกาศว่าในอดีตพฤติกรรมของพระเทวทัตเป็นอย่างหนึ่ง แต่ขณะนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง^{๓๔} จึงยิงโกธธกัณ พระพุทธเจ้าถึงกับยุยงพระเจ้าอชาตศัตรู คบคิดกันทำร้ายพระพุทธเจ้า^{๓๕} ก่อเรื่องวุ่นวายในสังฆมณฑล จนถึงทำสังฆเภท^{๓๖} และถูกแผ่นดินสูบ^{๓๗}ในที่สุด) รวมถึงการนำไปสู่ความรุนแรงต่อสิ่งที่

^{๓๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๐-๘๑/๗๒-๗๓.

^{๓๓}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๐-๘๑/๗๒-๗๓.

^{๓๔}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๐-๘๑/๗๒-๗๓.

^{๓๕}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๐-๘๑/๗๒-๗๓.

^{๓๖}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๐-๘๑/๗๒-๗๓.

^{๓๗}พระระพิน พุทธิสารโร (ด้วงลอย), “ความรุนแรงครั้งพุทธกาล : กรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยวงศ์”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๖๖-๖๗.

^{๓๘}พระเทวทัตต้องการแสดงให้เห็นว่าแนวคิดนี้เหมาะกับความเป็นคนขี้เหนียว ความสันโดษ ความขัดเคือง ความกำจัด อาการนำเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารถนาความเพียร โดยประการต่างๆ แนวคิดใน “วัตถุ ๕ ประการ” นี้ ได้แก่ ๑. ภิกษุควรอยู่ป่าตลอดชีวิต ๒. ภิกษุควรเที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต ๓. ภิกษุควรถือผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต ๔. ภิกษุควรอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต ๕. ภิกษุไม่ควรฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต – วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๐๕/๔๔๑-๔๔๒.

^{๓๙}วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๘/๑๘๓.

^{๔๐}วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๔๐/๑๘๗-๑๘๘ (อภิมารเปสนะ ว่าด้วยพระเทวทัตส่งคนไปลอบปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาค).

^{๔๑}จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๓/๘๓.

^{๔๒}จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๗/๒๘, จุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๑/๒/๑๘๘.

เชื่อและเคารพศรัทธาของกันและกัน ดังตัวอย่าง กรณีครหทินันท์นับถือศาสนาเซนกับสิริคุตต์ที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยที่ครหทินันท์ถึงกับทำร้ายพระพุทธเจ้า ส่วนสิริคุตต์ก็ทำร้ายนักบวชในศาสนาเซน พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสพระคาถาสอนทั้งคู่ให้รู้จักใช้ปัญญาให้มาก^{๔๓} นอกจากนี้ความเชื่อในบางกรณี โดยเฉพาะของผู้เป็นใหญ่ มีอำนาจในฐานะชนชั้นปกครองผู้ซึ่งมีอำนาจในการตัดสินใจ ความหรือคติต่างๆ ยังสามารถส่งผลเป็นความรุนแรงต่อชีวิตอื่นๆ ได้ ดังเช่นกรณีพระเจ้าปเสนทิโกศล ตรัสเรียกโหรมาทำนายเมื่อทรงได้ยินเสียงประหลาดในคืนหนึ่ง โหรทำนายว่าจะเกิดเคราะห์กรรมใหญ่ ต้องแก้ไขสะเดาะเคราะห์ด้วยการฆ่าสัตว์อย่างละ ๑๐๐ ตัว พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงปฏิบัติตามโดยรับสั่งให้จับสัตว์อย่างละ ๑๐๐ ตัว ขังไว้ทำการบูชาขัยัญ ซึ่งมีมนุษย์ถูกจับขังไว้ด้วย ๑๐๐ คน ทั้งคนและสัตว์ต่างร้องโหยหวนด้วยความกลัวตาย^{๔๔} เป็นต้น

กล่าวได้ว่าความรุนแรงทางความเชื่อนี้มีที่มาจากการประพุดติและการปฏิบัติตามบทบัญญัติทางศาสนาที่แตกต่างกันไปไม่เหมือนกัน แม้จะนับถือศาสนาเดียวกัน เช่น พระพุทธศาสนา ผู้นับถือก็มีการตีความพุทธพจน์หรือพุทธบัญญัติแตกต่างกันไป อีกทั้งบางเหล่าชนหรือบุคคลก็เคร่งครัด บางเหล่าชนหรือบุคคลก็อ่อนโยนในการประพุดติปฏิบัติ ทำให้เกิดการดูหมิ่นดูแคลนกันจนนำไปสู่ความแตกแยกรุนแรงในที่สุด

ค) ความรุนแรงจากการขาดปัญญาในการรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ^{๔๕}

ในครั้งพุทธกาลก็ปรากฏความรุนแรงในลักษณะนี้ คือ เป็นความรุนแรงที่เกิดจากการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จ ไม่ใช่ความเป็นจริง ด้วยการคาดหวังที่จะกล่าวต่อหรือกล่าวร้าย หรือใส่ร้ายป้ายสี ให้ผู้ถูกกระทำได้รับความเดือดร้อน เสียหาย เสียความน่าเคารพยำเกรง ดังตัวอย่าง การกล่าวต่อใส่ร้ายพระพุทธเจ้าของนางจิญจมาณวิกา ผู้ไม่ละอายบาป ร่วมมือกับพวกเดียรถีย์ในการล่วงละเมิดลجاجจะท่ามกลางหมู่ชนว่าตนได้ตั้งครรภักกับพระพุทธองค์ ในที่สุดนางก็ถูกแผ่นดินสูบ^{๔๖} นับเป็นตัวอย่างของความรุนแรงจากการให้ข่าวสารข้อมูลในทางผิด และความรุนแรงก็ได้สะท้อนกลับมายังผู้สื่อสารนั่นเอง ซึ่งเป็นไปตามหลักกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาหรือกรณีพระทัพพมัลลบุตรถูกภิกษุณีเมตติยาร่วมมือกับพระบวชใหม่ ๒ รูป คือ พระเมตติยะและพระภุมมชกะ ใส่

^{๔๓} บ.ร. (ไทย) ๒๕/๕๘-๕๙/๔๕.

^{๔๔} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๕๘.

^{๔๕} พระระพิน พุทธิสารโร (ดั่งงลอย), “ความรุนแรงครั้งพุทธกาล : กรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ตากวงศ์”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๖๕-๗๐.

^{๔๖} บ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๗๖/๘๘, บ.ร.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๕๕-๒๕๘.

ร้ายพระทัฬหฬลบุตรว่าได้กระทำการข่มขืนนาง จนเกิดการไต่สวนและพบว่าเป็นการกล่าวร้าย โดยปราศจากมูลความจริง จึงมีการประกาศในหมู่คณะสงฆ์ว่าท่านเป็นผู้บริสุทธิ์^{๔๗} เป็นต้น

ทั้งสองกรณีในความรุนแรงของข่าวสารข้อมูลที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ จะเห็นได้ว่า บ่อยครั้งที่ความรุนแรงสามารถเกิดกับบุรุษเพศได้จากการที่สตรีเพศใช้เรื่องความสัมพันธ์ทางเพศที่มีได้เกิดขึ้นจริงเป็นอาวุธในการกล่าวร้ายให้บุรุษเพศได้รับความเสียหาย เสื่อมเสียเกียรติในสังคม

๓.๑.๓ สาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัว

ความรุนแรงอันจะก่อความเสียหายให้กับครอบครัวคือคนในครอบครัว และสังคมนั้น ในทางพระพุทธศาสนาได้มองไปถึงสาเหตุหลักใหญ่ กล่าวคือ

๓.๑.๓.๑ องค์ประกอบภายใน

ก) สภาพจิตฝ่ายร้าย ๓ สิ่ง ที่อยู่เบื้องหลังการผลักดันพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ได้แก่^{๔๘}

๑. **ตัณหา** คือ ความอยากเสพ อยากบริโภค เพื่อบำเรอความสุขกายสุขใจ และหาประโยชน์ใส่ตน

๒. **มานะ** คือ ความต้องการยิ่งใหญ่หรืออำนาจเหนือผู้อื่น และ

๓. **ทิฏฐิ** คือ แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม หรือความยึดถือในอุดมการณ์ต่างๆ

ตัณหา มานะ และทิฏฐิ^{๔๙} นี้เรียกรวมกันว่า “ปัจจัยจะ” คือ กิเลสเครื่องเนิ่นช้า ที่เป็นตัวการก่อปัญหาความยุ่งยาก เตือคร้อน เพิ่มขยายทุกข์^{๕๐} ทำให้มนุษย์เกิดมิจจาทิฏฐิ คือความคิดเห็นหรือความเข้าใจในทางผิดๆ และตกเป็นทาสของอารมณ์ร้ายต่างๆ อาทิ อารมณ์ชกนាំให้ใครให้รัก ให้ออกได้ ได้แก่ รากะ โลกะ อิจจาริชยา (อยากได้) โทสะ (โกรธ) โมหะ (หลงผิด) ฯลฯ

^{๔๗}วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๕๒-๑๕๔/๓๐๓-๓๐๕.

^{๔๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๕๘-๕๙.

^{๔๙}ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๓/๑๔๒.

^{๕๐}ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๒๘/๔๗, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๐.

ข) การมีอคติ ^{๕๑} อันเป็นต้นเหตุแห่งความไม่สามัคคีปรองดองกัน ไม่ว่าจะในระดับครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ และเป็นเหตุแห่งความแตกร้าวนำสู่ความรุนแรงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมา ได้แก่

๑. ฉันทาคติ : ถ้าเอียงเพราะชอบ เมื่อรักกันชอบกันก็มักจะคล้อยตามกัน จนลืมนึกใส่ใจในเรื่องความถูกต้องชอบธรรม ทำให้เป็นคนมีวิจารณญาณในการวินิจฉัยผิดพลาดได้ เกิดเป็นความขัดแย้งอยู่ในใจลึกๆ เพราะขัดกับสำนึกในความเป็นธรรม และตั้งสมมติฐานเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ ไม่ใส่ใจผู้อื่น เป็นต้น

๒. โทษาคติ : ถ้าเอียงเพราะชัง ในทางตรงข้ามเมื่อไม่ชอบใคร ก็มักตั้งแง่รังเกียจไว้ในใจ ดังนั้นไม่ว่าคนที่เราชังจะดีเพียงไร ก็ยากที่จะเห็นความดีของเขา หรือถ้าเห็นก็มักอิจฉาริษยา เกิดปฏิกิริยาอยู่ในใจไปเพิ่มเติมความชิงชังมากขึ้น สะสมเป็นพยาบาทในใจลึกๆ ได้

๓. โมหาคติ : ถ้าเอียงเพราะหลง ความไม่รู้เป็นต้นเหตุแห่งความลืมหูลืมตาทั้งปวง โดยเฉพาะในครอบครัว หากขาดความเอาใจใส่แม้ในเรื่องเล็กน้อย เมื่อเกิดความขัดแย้งใดๆ ขึ้นมาแต่ขาดข้อมูลที่ถูกต้อง ก็มักจะตัดสินใจตามอำเภอใจตามมุมมองและแง่คิดของตน ซึ่งเมื่อผิดพลาดย่อมเพิ่มแรงกดดันให้สมาชิกทุกคน จนเกิดเป็นความแตกแยกมากขึ้นต่อไป

๔. ภยาคติ : ถ้าเอียงเพราะกลัว เนื่องจากมีอคติอยู่ในใจทำให้ขาดความเที่ยงธรรม ไม่ยึดธรรมเป็นที่พึ่ง ตัดสินใจสิ่งใดไม่รอบคอบ เมื่อต้องเผชิญหน้ากับปัญหาที่ต้องเสี่ยง หรือกับบุคคลที่ไม่น่าไว้วางใจเกิดความระแวงหวาดกลัว ก็มักจะยอมๆ ไปก่อนแบบขอไปที ไม่ตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดตามมาในภายหลัง ก็ยอมสร้างความกดดันให้สมาชิกครอบครัวต้องหัวน้ไปด้วย ไม่มีความมั่นใจในความเป็นธรรมใดๆ ก่อความขัดแย้งในใจสะสมจนกลายเป็นความรุนแรงได้

ค) มูลเหตุสำคัญอีก ๖ ประการ^{๕๒}

๑. เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธ : จึงไม่เคารพยำเกรงซึ่งกันและกัน

๒. เป็นผู้มักลบหลู่ ชอบตีเสมอ : จึงไม่มีใครจะให้เกียรติกัน เพราะถือเป็นสิทธิเสมอภาคของตน

^{๕๑} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๕.

^{๕๒} ดู สังคีตสูตร : วิวาทมูล (มูลเหตุแห่งวิวาท) ใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๕/๓๒๒-๓๒๔.

๓. เป็นผู้มักริษยา มีความตระหนี่ : จึงไม่รู้จักเสียสละอารมณ์ให้กัน ขัดแย้งกัน
ง่าย สามารถสะสมเป็นความรุนแรงได้

๔. เป็นผู้มักโอ้อวด มีมารยา : บางครั้งอาจไม่มีเจตนาแต่ทำให้อีกฝ่ายเสียหน้า
รู้สึกตนเองด้อยกว่า จึงเป็นที่มาแห่งความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงได้

๕. เป็นผู้มีความปรารถนาเลวทราม มีความเห็นผิด : อาจมีรสนิยมและความ
ต้องการที่ไม่ตรงกัน เข้าใจไม่ตรงกันเห็นผิดกัน จึงเป็นที่มาแห่งความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงได้

๖. เป็นผู้ยึดมั่นในความเห็นของตน : ทำให้เกิดความถือมั่นอย่างแน่นแฟ้น คลาย
ได้ยาก กลายเป็นมิจฉาทิฎฐิที่แก้ไขได้ยาก ย่อมนำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงได้

๓.๑.๓.๒ องค์ประกอบภายนอก

ก) สิ่งแวดล้อมที่ทำให้คนในครอบครัวแตกความสามัคคี : มีอาทิ ข่าวสารเกี่ยวกับ
ชนวนแห่งความขัดแย้งในเรื่องต่างๆ เช่น การเมือง สิทธิสตรีที่ดี้อยกว่าบุรุษ กฎหมายที่ปราศจาก
ความเป็นธรรม ฯลฯ ที่คนในครอบครัวมิได้ไตร่ตรองด้วยสติปัญญาให้ดีเสียก่อนที่จะปักใจเชื่อ
และหากความเชื่อนั้นแตกต่างกัน ก็ทำให้เกิดความขัดแย้ง หากมีมากและจัดการไม่ได้ก็ ประทุเป็น
ความรุนแรงได้ หรืออาจเกิดจากบุคคลอื่นที่มีเหตุให้ผูกอาฆาต เช่น หญิงชู้หรือชายชู้ หรือบุคคลที่
สามที่ยุยงให้คนในครอบครัวแตกแยกกัน เป็นต้น

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงเหตุที่ทำให้บุคคลผูกอาฆาตบุคคลอื่นไว้
ใน อาฆาตวัตตสูตร ว่ามี ๕ ประการ^{๕๓} ดังนี้

๑. บุคคลนั้น ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อตน

๒. บุคคลนั้นกำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อตน

๓. บุคคลนั้นจะทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อตน

๔. บุคคลนั้น ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของตน

๕. บุคคลนั้นกำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของตน

๖. บุคคลนั้นจะทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของตน

๗. บุคคลนั้น ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของ

ตน

^{๕๓}อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๕/๔๕๑.

๘. บุคคลนั้นกำลังทำสิ่งที่ประ โยชน์ แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอ
ของตน

๙. บุคคลนั้นจะทำสิ่งที่ประ โยชน์ แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของ
ตน

เหตุแห่งการผูกอาฆาต ทั้ง ๕ ประการนี้ ก็มีได้ยกเว้นสำหรับคนในครอบครัวใน
ยุคโลกาภิวัตน์นี้ โดยเฉพาะเมื่อมีองค์ประกอบภายนอกอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น สภาพเศรษฐกิจที่
ฝืดเคือง ค่าครองชีพที่สูงขึ้น รวมถึงการหลงระเริงในอบายมุข ๖ ได้แก่ การหมกมุ่นในการเสพของ
มีนเมาคือสุราเมรัย การหมกมุ่นในการเที่ยวกลางคืน การเที่ยวดูมหรสพ การหมกมุ่นในการเล่น
การพนัน การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร และ การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน ซึ่งพฤติกรรม
ทั้ง ๖ อย่างนี้พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นเหตุแห่งความประมาทและเป็นอบายมุขแห่งโกะกะทั้งหลาย^{๕๔}
เป็นต้น หากคนในครอบครัวขาดความสันโดษ หรือขาดอุเบกขาในการดำเนินชีวิตครอบครัว
ท่ามกลางองค์ประกอบเหล่านี้ และต่างก็เรียกร้องจากคนในครอบครัวให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ
โดยไม่คำนึงถึงฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวว่าจะสามารถเอื้อให้ได้ หรือจะทำให้ครอบครัว
เดือดร้อนหรือไม่ ฯลฯ ก็ย่อมเป็นเหตุ นำสู่ความขัดแย้งระหว่างกัน และอาจนำไปสู่ความรุนแรงได้

ข) ความเหลื่อมล้ำในสังคม : สังคมอินเดียช่วงรอยต่อระหว่างฮินดูกับ
พระพุทธศาสนา ได้มีการวางรูปแบบโครงสร้างทางสังคมด้านการเมืองและการปกครอง โดยอิง
หลักศาสนา คือ เรื่องวรรณะ ๔ ประกอบด้วย

๑. กษัตริย์ - ชั้นปกครองหรือนักรบ
๒. พราหมณ์ - ชั้นนักบวช เจ้าพิธี เจ้าลัทธิ พวกพราหมณ์
๓. แพศย์ - ชั้นพ่อค้า กสิกร
๔. สูทร - ชั้นต่ำ พวกทาสกรรมกร

แต่ละวรรณะเกิดจากการสร้างสรรค์อวัยวะส่วนต่างๆ ของพระพรหมแตกต่างกัน
ออกไป คือ สร้างพราหมณ์จากส่วนหัวส่วนปาก สร้างกษัตริย์จากส่วนลำตัว สร้างแพศย์จากส่วน
สะโพก และสร้างสูทรจากเท้า

^{๕๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

ความแตกต่างทางระบบวรรณะย่อมทำให้เกิดความรังเกียจเคียดแค้นกันในผู้ที่มีวรรณะสูงกว่าต่อผู้ที่มีวรรณะต่ำกว่า ความขัดแย้งที่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดความรุนแรงได้ย่อมเกิดได้ง่าย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระสิทธัตถะ โคตมะ ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ถือได้ว่าเป็นการเปิดมิติใหม่แห่งความเสมอภาคทางสังคม โดยพระพุทธเจ้ามิได้จำกัดในเรื่องชนชั้นวรรณะของชายที่จะเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด และแม้พระพุทธองค์เองก็มิได้ทรงแสดงถึงความเป็นผู้มีอำนาจบาตรใหญ่เหนือพระสงฆ์สาวกรูปใดๆ

ดังตัวอย่างที่ว่า ในช่วง ๑๒ พรรษาแรก ยังไม่มีการบัญญัติสิกขาบทเป็นระบบ วิถีชีวิตของพระภิกษุ สงฆ์สาวก ยึดตามแบบอย่างพระพุทธองค์ทรงปฏิบัติมาใน ๒๐ พรรษาแรกของการบำเพ็ญพุทธกิจ ๔๕ พรรษา โดยพระองค์ยังไม่มีพระภิกษุที่เป็นอุปัฏฐากเป็นการเฉพาะ (ขณะนั้นพระอานนทังยังไม่ได้เป็นอุปัฏฐากของพระพุทธองค์) ภิกษุที่รับใช้พระพุทธองค์มีหลายรูป อยู่ที่วาระรูปไหนสะดวก พระองค์ก็ให้รูปนั้นช่วยถือบาตร ถือจีวร ปรมนิบัติส่วนพระองค์บ้าง รูปไหนว่างก็ทรงใช้รูปนั้น บางครั้งพระพุทธองค์เสด็จไปธุระ ก็รับสั่งให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งถือบาตรและจีวรของพระองค์ตามไป แต่หากบังเอิญพระภิกษุรูปนั้นว่างเพียงครึ่งระยะทาง มีธุระที่อื่นต่อ พระภิกษุรูปนั้นก็จะถวายบาตรและจีวรคืนแก่พระพุทธองค์ แล้วเดินจากไปก็มี โดยที่พระพุทธองค์ก็ได้ทรงกริ้วแต่อย่างใด เพียงต้องทรงหาภิกษุรูปอื่นให้มาทำหน้าที่แทนรูปที่ติดธุระ จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระภิกษุสงฆ์ มีลักษณะเป็นอิสระต่อกัน แต่ที่ใช้ว่าพระภิกษุสงฆ์จะขาดความเคารพยำเกรงในพระพุทธองค์^{๕๕} ลักษณะความสัมพันธ์นี้ที่พระพุทธเจ้าในฐานะผู้สอนสังฆกรรมที่พระองค์ตรัสรู้แก่สงฆ์สาวก แสดงให้เห็นถึงบรรยากาศแห่งความเป็นอยู่ร่วมกันในลักษณะครอบครัว พระพุทธองค์ทรงเปรียบเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ให้อิสระแก่สมาชิกครอบครัวในเรื่องของความเป็นส่วนตัว โดยพระพุทธองค์มิได้ทรงบีบบังคับให้สมาชิกครอบครัวต้องมาคอยพะเน้าพะนอตามใจพระพุทธองค์ แต่อย่างใด พระพุทธองค์มิได้ถือในอำนาจราชศักดิ์แห่งความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในยศศักดิ์ที่จะกระทำการใดๆ ก็ได้ตามพระราชหฤทัยแต่อย่างใด

หากคนในสังคมยุคปัจจุบันใช้ปัญญาในการมองย้อนกลับไปดูตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นนี้ ความเห่อเหิมในอำนาจที่จะใช้ไปในทางผิดๆ แบบ “ปีตุลาธิปไตย” อาจทุเลาลงบ้างก็เป็นได้ แม้จะต้องอาศัยเวลามากเพียงใดก็ตาม

^{๕๕} พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์) (ปัจจุบันคือพระศรีคัมภีร์ญาณ , รศ. ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), เอกสารคำสอน พระพุทธศาสนาหายาน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๔, หน้า ๓.

๓.๑.๔ พุทธวิธีระงับความรุนแรง

พระพุทธเจ้าผู้เสมือนหนึ่งพระบิดาแห่งพระภิกษุ สงฆ์สาวก ซึ่งก็เปรียบได้กับสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ได้ตรัสถึงความขัดแย้งที่ว่าด้วย “อริกรรม หรือข้อพิพาท” ในหมู่พระสงฆ์ ๔ ประการ คือ ๑. วิวาทาธิกรรม ๒. อนูวาทาธิกรรม ๓. อาปัตตาธิกรรม และ ๔. กิจจาธิกรรม ว่ามีความเกี่ยวเนื่องกับ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเมื่ออย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น พระสงฆ์จะต้องดำเนินการระงับข้อพิพาทด้วยหลัก “อริกรรมสมถะ” หมายถึง การระงับ หรือการเข้าไประงับอริกรรม ซึ่งการปฏิบัติการนี้จัดเป็นชุดหรือเป็นระบบที่ประกอบไปด้วยวิธี และข้อปฏิบัติสำคัญ ๗ ประการ^{๕๖} ซึ่งผู้วิจัยไคร่่นามากกล่าวไว้แม้จะเป็นเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวินัยสงฆ์ และไม่มีเชื่อที่จะนำไปสู่ความรุนแรงก็ตาม ได้แก่^{๕๗}

๓.๑.๔.๑ **สัมมุขาวินัย** หมายถึง การจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้า หรือวิธีระงับต่อหน้า คู่กรณีสามารถเลือกใช้ได้ ๓ วิธี คือ การเจรจาตกลงกันเองระหว่างคู่กรณี การที่คู่กรณีสามารถเลือกผู้วินิจฉัยเพื่อดำเนินการไกล่เกลี่ย และคู่กรณีสามารถที่จะใช้อำนาจสังฆสภาให้พิจารณาตัดสินก็ได้

๓.๑.๔.๒. **สติวินัย** หมายถึง วินัยอันสงฆ์พึงให้แก่พระจีนาสพหรือพระอรหันต์ผู้ถึงพร้อมด้วยสติอันไพบุลย์เท่านั้นเป็นผู้วินิจฉัย ไม่พึงให้แก่ภิกษุอื่น แม้เป็นพระอนาคามีก็ตาม

๓.๑.๔.๓ **อมุพหวินัย** หมายถึง วินัยที่สงฆ์พึงให้แก่จำเลยผู้หายหลง^{๕๘} หมายความว่า การที่สงฆ์โดยสังฆสภา ได้ร่วมกันระงับอริกรรมโดยยกประโยชน์ให้แก่จำเลยที่ต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า ซึ่งแม้จำเลยจะได้กระทำการดังที่ถูกต้องแท้จริง ก็ไม่ถือว่าเป็นอาบัติ

๓.๑.๔.๔. **ปฏิญญาकरणะ** หมายถึง การกระทำตามที่จำเลยปฏิญญา หรือรับสารภาพ คือ การตัดสินตามที่จำเลยรับสารภาพว่าทำผิดจริง

^{๕๖}ดูรายละเอียดใน วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๕๒-๒๕๕/๓๕๒-๓๕๖.

^{๕๗}ดูรายละเอียดใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ.ดร., “อริกรรมสมถะในฐานะเป็นเครื่องมือจัดการความขัดแย้งในสังฆมตฺต (The Settlement of Legal Procedure, “Adhikaranasamatha” as a Tool to Manage Conflict in the Sangha Community), พระพุทธศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤติการณ์โลก (Global Recovery : The Buddhist Perspective) : รวบรวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ๒๓-๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓ ประเทศไทย, ครั้งที่ ๓, (พฤษภาคม ๒๕๕๓) : ๒๐๕-๒๒๐.

^{๕๘}ดูเพิ่มเติมใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๕๖-๑๕๘/๓๐๕-๓๑๕.

๓.๑.๔.๕. **เข็ญยติกา** หมายถึง การกระทำโดยเสียดแทงมาก ซึ่งเสียดแทงมากในบริบทนี้ หมายถึงต้องเป็นพวกที่เป็น “ธรรมวาที” เท่านั้น หากมี “อธรรมวาที” มากกว่า ก็ไม่จัดเป็นเสียดแทงมาก^{๕๕}

๓.๑.๔.๖. **ตัสสปายติกา** หมายถึง กรรมที่สงฆ์จะพึงทำแก่บุคคลที่เลวทราม โดยความเป็นคนบาปหนา ในความหมายง่ายๆ คือการลงโทษสงฆ์ผู้กระทำผิด แต่ไม่ยอมรับผิด จึงถือว่าเป็นคนคือด่าน บาปหนา

๓.๑.๔.๗. **ติณวัตถารกะ** หมายถึง การกระทำหรือการระงับอธิกรณ์ประดุจการกลบเอาไว้ด้วยหญ้า^{๖๐} หรือคือการระงับอธิกรณ์โดยการประนีประนอมนั่นเอง

อนึ่ง ที่มาของการ “กลบ” นั้น เกิดจากการที่พระภิกษุทั้งหลายขาดหมาง ทะเลาะวิวาทกันอยู่ หรือได้ประพฤติดะเมิดสิ่งอันไม่สมควรแก่สมณะอยู่เนื่องๆ ทั้งกล่าวด้วยวาจา และพยายามทำด้วยกาย พระภิกษุเหล่านั้นได้ปรึกษาหารือกันว่า “หากพวกเราจะปรับอาบัติเหล่านี้กันและกันแล้ว บางทีอธิกรณ์นั้นจะพึงลุกลามไปเพื่อความรุนแรง^{๖๑} เพื่อความร้ายแรง^{๖๒} เพื่อความแตกกันก็ได้ ท่านจึงได้นำประเด็นปัญหาดังกล่าวไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้ทรงชี้แนะแนวทางการระงับอธิกรณ์ดังที่กล่าวมาทั้งหมด

วิธีและข้อปฏิบัติ ๗ ประการนี้เป็นวิธีการที่เป็นไปทางไกลเกลี้ย ประนีประนอมด้วยการมีผู้ร่วมวินิจฉัยความขัดแย้งของคู่กรณี หรือการจัดการกับทฎฐิ มานะ การลดตัวตนลงด้วยการยอมความกันอย่างสันติวิธีของคู่กรณีเอง เป็นต้น เพื่อมิให้เกิดความรุนแรง หรือ โกลาหล ไร้ระเบียบในการอยู่ร่วมกัน

พระพุทธเจ้าผู้เสมือนหนึ่งพระบิดาแห่งพระภิกษุ สงฆ์สาวก ซึ่งได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าก็เปรียบได้กับสมาชิกในครอบครัวเดียวกันนั้น ได้ทรงประทานแนวทางในการที่จะแก้ไขปัญหาความวิวาทอันจะนำไปสู่ความรุนแรงไว้ โดยทรงชี้ว่ามูลเหตุแห่งการวิวาทหรือวิวาทาธิกรณ์^{๖๓} มาจากความเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธไว้ ลบหลู่ดูหมิ่นอีกฝ่ายอย่างไม่ให้เกียรติ ไม่ให้ความเคารพซึ่งกัน

^{๕๕}วิ.จ.อ. (ไทย) -/๒๐๒/๒๕๓.

^{๖๐}วิ.จ.อ. (ไทย) ๓/๒๑๒/๒๕๔-๒๕๕, ม.อ.อ. ๓/๕๓/๓๓.

^{๖๑}ในที่นี้หมายถึง เป็นไปเพื่อความมิวจาหายบาย เช่น คำกั้นด้วยวาจาหายบายว่า ท่านเป็นทาสเป็นคนชั่ว เป็นจันฑาล และเป็นช่างसान เป็นต้น – อจ.ทุก.อ. (ไทย) ๒/๑๕/๑๓.

^{๖๒}ในที่นี้หมายถึง เป็นไปเพื่อการทำร้ายกันด้วยก้อนหิน ก้อนดิน และท่อนไม้ เป็นต้น – อจ.ทุก.อ. (ไทย) ๒/๑๕/๑๓.

^{๖๓}ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๒-๓๓๔.

และกัน ตีตนเสมอ อิจจา วิชาเป็นปกตินิสัย และยังตระหนี่ อวดดี ไม่ยอมลดราวาศอกให้กัน เรื่องของความขัดแย้งต่างๆ ที่พอจะเจรจาตกลงกันได้ก็ไม่ยอมกัน มีความเห็นผิดเป็นชอบ ยึดมั่นถือมั่น ในทฤษฎีของตน คือรี้น ไม่ยอมสละสิ่งที่ตนยึด จึงนำไปสู่ความแตกแยกวิวาทกันในครอบครัว สังคม ประเทศชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คนที่สละสิ่งที่ตนยึดมั่น ได้ยากนั้นจะไม่มี ความเคารพยำเกรงใคร มีแต่จะก่อความขัดแย้งเรื่อยไป จนกลายเป็นชนวนความรุนแรงตามมา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบ พระพุทธนเรมิตรคนหนึ่งทีทูลถามเหตุแห่งกิเลสต่างๆ เช่น การทะเลาะวิวาท ความคร่ำครวญ ความเศร้าโศก ความตระหนี่ ความถือตัว ความดูหมิ่น และวาจาต่อเสียด และตรัสสอนเหล่าสาวกให้รู้จักพิจารณาถึงสาเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทกัน แล้วแก้ไขให้ตรงจุดดังนี้

การทะเลาะ การวิวาท ความคร่ำครวญ
ความเศร้าโศก ความตระหนี่ ความถือตัว
ความดูหมิ่น และวาจาต่อเสียด มีมาจากสิ่งเป็นที่รัก
การทะเลาะ การวิวาท ประกอบในความตระหนี่
มีมาจากสิ่งเป็นที่รัก
เมื่อการวิวาทเกิดขึ้นแล้ว ก็มีวาจาต่อเสียดเกิดขึ้น...^{๖๔}

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นมูลแห่งการวิวาทเช่นนี้ ภายในหรือภายนอกในข้อนี้ เธอทั้งหลายพึงพยายามเพื่อละมูล แห่งวิวาทที่เป็นบาปภายในหรือภายนอกนั้นแล ถ้าเธอทั้งหลายไม่พิจารณาเห็นมูลแห่งวิวาทเช่นนี้ ภายในหรือภายนอกในข้อนี้ เธอทั้งหลายพึงปฏิบัติเพื่อความยึดเยื่อ แห่งมูลเหตุแห่งวิวาทที่เป็นบาปนั้นแล การละมูลเหตุแห่งวิวาทที่เป็นบาปนั้นย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้...^{๖๕}

ในการระงับความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรงนั้น ทั้งสองฝ่ายต้องร่วมกันพิจารณาด้วยการมองเห็น โทษที่จะตามมา เจรจกันอย่างสันติ เป็นมิตรที่ดีต่อกัน เข้าใจกัน ให้กำลังใจ เคารพ ให้เกียรติกัน ยอมรับและให้ความสำคัญในบทบาทของกันและกัน เรื่องที่ผ่านมาขอให้ทำเป็นเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น วิธีนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "ฉินวัตถารกวิธี" หรือวิธีแห่ง "ฉินวัตถารกวินัย"^{๖๖} คือวิธีตัดสินโดยวิธียอมความกัน ตามศัพท์แปลว่า "ระเบียบดังกลบไว้ด้วยหญ้า"

^{๖๔} จ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๖๕-๘๗๐/๓๐๘-๓๐๙.

^{๖๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๓๖๕/๓๓๓-๓๓๔.

^{๖๖} ระเบียบดังกลบไว้ด้วยหญ้า ได้แก่ กิริยาที่ให้ประนีประนอมกันทั้งสองฝ่าย ไม่ต้องชำระสะสางหาความเดิม เป็นวิธีระงับอาปตดาธิกรณ์ ที่ใช้ในเมื่อจะระงับลหุกาบัติที่เกี่ยวกับภิกษุจำนวนมาก ต่างก็ประพฤติไม่สมควรและขัดต่อกันเป็นเรื่องนุ่งงับช้อน ชวนให้ทะเลาะวิวาท กล่าวซัดลำเลิกกันไปไม่มีที่สิ้นสุด จะระงับวิธีอื่นก็จะเป็นเรื่องลูกกลมไป เพราะถ้าจะสืบสวนสอบสวนปรับให้กันและกันแสดงอาบัติ ก็มีแต่จะทำให้อธิกรณ์

เป็นการสลายความขัดแย้งด้วยการประนีประนอมกันทั้งสองฝ่ายโดยไม่ต้องชำระสะสางหาความเดิม^{๖๓} หมายถึงเรื่องใดที่จะทำให้อีกฝ่ายเกิดความไม่สบายใจ จะไม่นำมากล่าวขึ้น ดังคำโบราณท่านว่า “อย่าพินฝอยหาคะเข็บ” จะพูด จะทำ จะคิดอะไรให้ตั้งจิตเมตตาไว้ ไม่คิดแต่จะเอาชนะฝ่ายเดียว ถึงคราวฟังก็ต้องฟัง ไม่ใช่ความได้เปรียบเข้าข่มขู่ ควรใช้หลักของความเป็นกัลยาณมิตรในการแก้ไขปัญหาทุกอย่าง

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้ยกกรณีของอชิตกรณ^{๖๔} ซึ่งจะเป็นสาเหตุของความขัดแย้งจนไปสู่ความรุนแรง โดยมีวิธีการระงับความรุนแรงในแบบอชิตกรณที่ว่า “จักเป็นไปเพื่อความยึดเชื้อ เพื่อความรุนแรง เพื่อความร้ายแรง และภิกษุทั้งหลายจักอยู่ไม่ผาสุก” และการระงับอชิตกรณ คือการลดหรือขจัดความขัดแย้งโดยมีปลายทางมุ่งหวังเพื่อ “จักไม่เป็นไปเพื่อความยึดเชื้อ เพื่อความร้ายแรง และ ภิกษุทั้งหลายจักอยู่ผาสุก” ไม่ให้เกิดความรุนแรงอันจะพึงเกิดขึ้นจากการทะเลาะวิวาท

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกยุคทุกสมัยทรงตระหนักถึงปัญหาความแตกสามัคคีของหมู่คณะเดียวกันอันเทียบได้กับสมาชิกครอบครัวเดียวกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันและองค์ที่จะมีมาต่อไปในอนาคต จึงต่างทรงสอนเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายว่า

ท่านทั้งหลายจงเห็นความวิวาทโดยความเป็นภัย
และเห็นความไม่วิวาทโดยเป็นทางเกษม
แล้วจงกล่าววาจาอ่อนหวานอันสมควรสมานกันเถิด
นี่เป็นคำสั่งของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๖๕}

ซึ่งทรงให้นัยยะไว้ว่า ความวิวาท ทะเลาะเบาะแว้งกันนั้นเป็นความไม่ปลอดภัยที่จะนำแต่ความทุกข์อันตรงข้ามกับความ สุขความเกษมสำราญมาให้ ทุกคนควรจะมีพร้อมเพียง สามัคคีกันด้วยการใช้คำพูดที่อ่อนหวานไพเราะอันไม่ชักนำให้เกิดการบาดหมางทะเลาะวิวาทกัน และยังมีคำตรัสเกี่ยวกับความสามัคคีพร้อมเพียงแห่งหมู่คณะว่าจะนำสุขมาให้^{๖๖} รวมถึงอานิสงส์ของผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยประนีประนอมมิให้หมู่คณะแตกสามัคคีกัน ดังคำตรัส และคาถาประพันธ์ ดังนี้

รุนแรงยิ่งขึ้น จึงระงับเสียด้วยติณวัตถารกวิธี คือแบบกลบไว้ด้วยหญ้า ตัดตอนยกเลิกเสีย ไม่สะสางความหลังกันอีก – พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๓.

^{๖๓}วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๔๐/๓๖๕-๓๖๘.

^{๖๔}ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๒๒/๗๘๕.

^{๖๕}พระราชญาณวิสิฐ, บทความ : “ความสามัคคี ประองตอง สมานฉันท์”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๔ ฉบับที่ ๔ (เมษายน, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

ภิกษุทั้งหลาย ชรามอย่างหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก...คือ สังฆสามัคคี

ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ย่อมไม่มีความบาดหมางกัน ไม่มีการข่มขู่กัน ไม่มีการด่าว่ากัน และไม่มีการขับไล่กัน...

ความสามัคคีแห่งสงฆ์ เป็นเหตุให้เกิดสุข
และบุคคลผู้อนุเคราะห์สงฆ์ผู้สามัคคีกันแล้ว
ผู้ยินดีในความสามัคคีกัน ตั้งอยู่ในธรรม
ย่อมไม่พลาดจากธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ
ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกาล เพราะสมานสงฆ์ให้สามัคคีกัน^{๑๐}

โดยทั่วไปในคนที่ขาดสติปัญญาและยังมีวิชาคือความรู้ อยู่ เมื่อเกิดความบาดหมางกับใครแล้วก็มักมีความโกรธ ความอาฆาตพยาบาทจองเวรกัน ไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้เกิดความคิดที่จะคอยแค้นอยู่ตลอดเวลา จิตใจก็ยากที่จะสงบเย็น ทำให้บรรยากาศรอบข้างขุ่นมัว ไม่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ผิดกับผู้ที่มีการศึกษาในพระรัตนตรัยที่จะรู้จักใคร่ครวญในเหตุผล และจะคิดถึงคุณประโยชน์ของผู้อื่นเป็นอันดับแรก ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นว่าความโกรธคือความทุกข์นั้นสามารถเอาชนะได้ด้วยความรู้ไม่โกรธ เช่น เรื่องของนางอุตตราอุบาสิกาที่มีเนื้อความพอสังเขปดังนี้

นางอุตตราเป็นธิดาของนายปุณณะ อาศัยอยู่ในบ้านสุมนเศรษฐี มีอาชีพรับจ้างในกรุงราชคฤห์ ในช่วงที่มีงานนักขัตฤกษ์ ๗ วัน เขาขอยืมโคของสุมนเศรษฐีไปรับจ้างไถนา ในวันนั้นพระสารีบุตรเถระออกจากนิโรธสมาบัติ เห็นนายปุณณะและภรรยาเป็นผู้มีศรัทธา จึงเดินผ่านมาทางที่นายปุณณะไถนาอยู่ นายปุณณะดีใจที่ได้เห็นพระเถระ ก็ลงกราบแล้วถวายไม้ชำระฟันและน้ำฉัน แล้วท่านก็ลี้กไป ได้พบภรรยาของนายปุณณะระหว่างทาง นางเกิดศรัทธาเต็มเปี่ยม จึงถวายอาหารที่เตรียมไว้สำหรับสามีแต่พระเถระจะจนหมด แล้วรีบกลับไปบ้านสุมนเศรษฐีเพื่อเตรียมอาหารอีกครั้งให้สามี กลับมาถึงที่นาก็ร้องบอกให้สามีทำจิตให้เลื่อมใสในบุญที่นางทำแล้วแต่พระเถระ ซึ่งนายปุณณะชื่นชมยินดีและเล่าให้นางฟังถึงบุญที่ตนทำแต่พระเถระเช่นกัน จากนั้นก็หลับอยู่บนตักนางด้วยความเหนื่อยอ่อน เมื่อตื่นขึ้นมาได้เห็นนาที่ไถแล้วเต็มไปด้วยทองคำ จึงนำไปถวายพระราชและเล่าเรื่องราวให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสสั่งทหารให้ขนทองคำทั้งหมดมา ทหารกล่าวว่า เป็นทองของพระราช ทองคำกลายเป็นดินไปหมด เมื่อพระราชสั่งให้พูดว่าเป็นทองของนายปุณณะ ดินทั้งหลายนั้นก็เปลี่ยนเป็นทองคำทันที กองอยู่หน้าพระลานหลวงสูงถึง ๘๐ ศอก

^{๑๐} จุ.อติ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๓๖๒-๓๖๓.

พระราชาราชจึงแต่งตั้งนายปุ่นณะให้เป็นเศรษฐีประจำเมืองพร้อมฉัตรประจำตำแหน่ง และยกที่ดินให้ปลูกสร้างบ้านเรือน หลังจากปลูกบ้านเสร็จภายใน ๓ วัน นายปุ่นณะก็จัดงานฉลองตำแหน่งและขึ้นบ้านใหม่ ถวายภัตตาหารพระภิกษุ ๕๐๐ รูป มีพระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นพระประมุข พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรด ทั้งนายปุ่นณะ ภรรยา และธิดาคือนางอุตตรา ทั้ง ๓ ก็ได้บรรลุนิกรรมเป็นโสดาบันบุคคล

ในพรรษานั้นนายปุ่นณะได้แตงนางอุตตราให้กับเศรษฐีที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ทำให้นางรู้สึกอึดอัดที่ไม่ได้ถวายทานและฟังธรรม เพราะสามีไม่อนุญาต คงเหลืออยู่ ๑๕ วันก็จะออกพรรษา นางจึงขอให้ปุ่นณะเศรษฐีผู้บิดาช่วย จึงได้ว่าจ้างนางสิริมา หญิงงามเมืองมาบำเรอสามีแทนตน ถึงวันละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ ตลอด ๑๕ วัน เพื่อนางจะได้ถวายภัตตาหาร รักษาศีล ๘ และฟังธรรม ซึ่งสามีก็ยินดี ขณะที่นางอุตตราว่างนอนอยู่กับงานครัวด้วยตัวนางเอง เนื้อตัวมอมแมมเป็นเหงื่อและเฝ้าถ่าน สามีเห็นดังนั้นก็หัวเราะ ฝ่ายนางสิริมานึกหึงหวงด้วยความลึกลับ จึงคิดแกล้งนางอุตตรา ตักน้ำเนยใสที่กำลังเดือดพล่านเดินมาหา นางอุตตราเห็นดังนั้นนึกถึงความดีของนางสิริมา อธิษฐานว่าหากความโกรธไม่มีในใจเธอ ก็ขออย่าให้น้ำเนยใสที่เดือดพล่านนี้ลวกเธอเลย จึงเป็นเหมือนน้ำเย็นแทน แต่นางสิริมายังตักน้ำเนยใสเดือดมาอีก บริวารของนางอุตตราต่างเข้ามาคลุ้มคลั่งทำร้าย นางอุตตราห้ามไว้แล้วถามว่า เหตุใดจึงทำกรรมหนักเช่นนั้น แล้วให้ออวาทพร้อมให้อาบน้ำอุ่น ทาด้วยน้ำมันที่หุงแล้ว นางสิริมาได้สำนึก จึงหมอบแทบเท้าขออุกโทษ นางอุตตราตั้งข้อแม้ว่า ถ้าพระพุทธรูปเจ้าผู้เป็นศาสดายกโทษให้ นางก็จะยอมยกโทษให้เช่นกัน

วันรุ่งขึ้น นางสิริมาและบริวาร ๕๐๐ คน นำข้าวของสักการะมาส่งให้นางอุตตราใส่บาตรภิกษุสงฆ์ที่มีพระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นประมุข เสร็จภัตกิจแล้ว นางสิริมาและบริวารหมอบลงแทบเท้าพระพุทธรูป ทวนเงื่อนไขขของนางอุตตราในการที่จะยอมยกโทษให้นาง พระองค์ตรัสถามความรู้สึกของนางอุตตรา นางก็กล่าวสดุดีบุญคุณอันยิ่งใหญ่ของนางสิริมา ที่ทำให้เธอมีโอกาสถวายทาน รักษาศีลและฟังธรรมในพรรษาที่เหลือนี้ จึงไม่มีความโกรธเลยที่จะโดนเนยใสเดือดพล่านรดใส่ กลับอธิษฐานให้น้ำเนยใสเย็นแทน และแผ่เมตตาแก่นางสิริมาด้วย^{๓๑} พระศาสดาตรัสชมเชยที่นางสามารถอดกลั้นความโกรธต่อนางสิริมาได้ และตรัสพระคาถาดังนี้

บุคคลพึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ
 พึงชนะคนไม่ดีด้วยความดี
 พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้

^{๓๑}ดูรายละเอียดใน พุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๑๗๔ และ คณะกรรมการแผนกค้ำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๖, (นครปฐม : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗, หน้า ๒๕๘-๒๗๑.

ฟังชนะคนพูดทะเลาะทะเลาะด้วยคำสัดย^{๑๒}

จะเห็นได้ว่านิสัยของผู้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เช่นนางอุตตราอุบาสิกา^{๑๓} ย่อมเล็งเห็นประโยชน์แห่งการทำความดีมากกว่าที่จะยอมให้อารมณ์โกรธมาทำให้จิตใจถึงแต่เรื่องจุกจิกอื่นใดที่ผู้อื่นจะนำความเดือดร้อนมาให้ กลับมองทะลุถึงแต่ส่วนดีของเขาแทนส่วนเสีย และอานิสงส์ของศรัทธาในความดีย่อมปกปักรักษาผู้ศรัทธาให้รอดปลอดภัยจากอันตรายใดๆ ก็ตามที่จะมาแผ้วพานได้ นางอุตตราอุบาสิกา^{๑๓} ได้ชื่อว่าเป็นลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น คือศรัทธาในการทำความดีเช่นเดียวกับบิดามารดา แม้ในอดีตจะยังยากจนอยู่ ก็ยังมีได้ละเว้นการถวายทานเมื่อมีโอกาส ด้วยอานิสงส์นั้นก็เห็นแล้วว่าทำให้ความยากจนอันตรธานไป กระนั้นทั้งครอบครัวก็ยังศรัทธาที่จะทำดีต่อไปคือการถวายทานและฟังธรรมจนบรรลุโสดาบัน

ถ้าเปรียบกับคนในครอบครัวยุคโลกาภิวัตน์^{๑๔} เราจะเห็นคนที่มีนิสัยที่คนเช่นนางอุตตราอุบาสิกาได้ยากเต็มที ส่วนใหญ่แล้วจะยอมให้อารมณ์โกรธเป็นใหญ่แทนการใคร่ครวญถึงข้อดีอื่นๆของผู้ที่ทำให้ตนโกรธเสียมากกว่า เช่น ลูกบางคน พ่อแม่เลี้ยงดูมาอย่างดีเป็นเวลาหลายปีไม่เคยนึกถึงความดีเหล่านั้นของพ่อแม่ ครั้นโดนขัดใจสักครั้งสองครั้งในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง กลับโกรธหนีออกจากบ้านเป็นการประท้วงไปก็มี หรือภรรยาบางคน โกรธที่สามีคร่ำเคร่งกับการทำงาน ไม่มีเวลาให้ตน ก็โกรธหันไปคบชู้ มิได้คิดถึงความดีของเขาที่ยืนยันทำมาหากินเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว เป็นต้น

นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังได้ทรงแสดงให้เห็นการขาดความสุขจากโทษของการมีเวรต่อกัน โดยทรงเปรียบเทียบพระองค์เองว่าเป็นผู้มีสุข ต่างจากหมู่พระญาติฝ่ายสาकยะ และ โกถิยะที่กำลังมีทุกข์เพราะวิวาทแย่งน้ำกันทำนา เรื่องย่อ^{๑๕}มีว่า

ภายหลังที่พระพุทธเจ้าถวายพระเพลิงพระศพพระพุทธบิดา รุ่งขึ้นอีกวัน ขณะที่พระองค์ประทับอยู่ที่นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ เหล่าพระญาติฝ่ายสาकยะและโกถิยะที่ตั้งหลักแหล่งอยู่สองฝั่งแม่น้ำโรหิณีได้วิวาทกันเรื่องแย่งน้ำทำนาข้าวกล้า กษัตริย์ทั้งสองนครจึงยกกองทัพออกไปจะทำสงครามกันเพราะไม่สามารถตกลงกันได้ พระพุทธองค์ทรงทราบเหตุการณ์นั้นด้วยพระญาณ จึงเสด็จเพียงลำพังพระองค์เดียวไปประทับนั่งขัดบัลลังก์ระหว่างกองทัพกษัตริย์ทั้งสองนคร ครั้นกองทัพชาวเมืองกบิลพัสดุ์ และชาวเมืองโกถิยะเห็นพระพุทธองค์ ต่างก็คิดว่าพระศาสดาผู้เป็นพระญาติผู้ประเสริฐเสด็จมา จึงทูลอารุขเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทั้งที่พระพุทธองค์ทรงทราบสถานการณ์ขณะนั้นดี แต่ก็ตรัสถามเรื่องราวที่เกิดขึ้น แล้วตรัสสอนว่า พวกกษัตริย์ซึ่งหาคามิได้ทั้งสองฝ่ายอาศัยน้ำที่มีค่าน้อย ทำให้ต่างฝ่ายเสียหายไปได้อย่างไร ช่างไม่สมเหตุผล และเพื่อให้กษัตริย์

^{๑๒} พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๒๒๓/๑๐๒.

^{๑๓} ดู พ.ร.บ. (ไทย) ๑/๒/๓/๓๖๒.

ทั้งฝ่ายสากยะและฝ่ายโกถิยะเกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน จึงทรงปรารภหมู่พระญาติทั้งสองฝ่ายเพื่อระงับการทะเลาะเบาะแว้งเรื่องน้ำในแม่น้ำโรหิณีด้วยการตรัสพระคาถา ดังนี้

ในหมู่มนุษย์ผู้มีเวร
เราเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุขจริงหนอ
ในหมู่มนุษย์ผู้มีเวร เราอยู่อย่างไม่มีเวร
ในหมู่มนุษย์ผู้เคียดรื้อน
เราเป็นผู้ไม่เคียดรื้อน อยู่เป็นสุขจริงหนอ
ในหมู่มนุษย์ผู้เคียดรื้อน เราอยู่อย่างไม่เคียดรื้อน
ในหมู่มนุษย์ผู้ขวนขวาย
เราเป็นผู้ไม่ขวนขวาย อยู่เป็นสุขจริงหนอ
ในหมู่มนุษย์ผู้ขวนขวาย เราอยู่อย่างไม่ขวนขวาย^{๑๔}

อรรถกถาจารย์ให้ความหมายของ “ผู้เคียดรื้อน” ว่าเป็นเพราะกิเลส^{๑๕} (เครื่องกังวล หมายถึงราคะ เป็นต้น)^{๑๖} และ “ผู้ขวนขวาย” ว่าหมายถึงผู้มุ่งหากามคุณ ๕^{๑๗}

ยังมีคาถาธรรมบทในพระพุทธศาสนาที่แสดงให้เห็น โทษของการตามจองเวรกันข้ามภพข้ามชาติ เรื่องย่อ^{๑๘} มีว่า

ครั้งหนึ่ง มีคฤหบดีผู้หนึ่งมีภรรยาเป็นหมัน ต่อมาเขาได้นำหญิงสาวที่อายุน้อยกว่าภรรยาคนแรกมาเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง เหตุการณ์โกลาหลก็เกิดขึ้น เมื่อภรรยาคนแรกนำยาแท้งลูกมาให้ภรรยาคนใหม่กิน จนกระทั่งภรรยาคนใหม่ตกเลือดเสียชีวิตไปในที่สุด ในชาติต่อมา หญิงทั้งสองคนนี้ก็ตามล้างตามผลาญกันอีก โดยหญิงคนหนึ่งเกิดเป็นไก่ ส่วนหญิงอีกคนหนึ่งเกิดเป็นแมว อีกชาติต่อมาเมื่อหญิงคนหนึ่งเกิดเป็นเนื้อสมัน หญิงอีกคนหนึ่งเกิดเป็นนางเสือดาว และในที่สุดคนหนึ่งมาเกิดเป็นธิดาของเศรษฐีในกรุงสาวัตถี ส่วนอีกคนหนึ่งมาเกิดเป็นนางชัษณิ มีชื่อนางกาลิชัษณิ ได้ไล่ติดตามหญิงบุตรสาวของเศรษฐีที่อุ้มบุตรอยู่ในวงแขน เมื่อนางผู้ถูกไล่ติดตามนี้ทราบ

^{๑๔} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๕๗-๑๕๘/๕๔, พ.ร.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๗๔.

^{๑๕} เจริญธรรมใน พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๕๗-๑๕๘/๕๔ (พ.ร.อ. ๖/๑๑๓).

^{๑๖} เจริญธรรมใน พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๕๗-๑๕๘/๕๔ (พ.ร.อ. ๖/๑๑๕).

^{๑๗} เจริญธรรมใน พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๕๗-๑๕๘/๕๔ (พ.ร.อ. ๖/๑๑๓).

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน พ.ร.อ. (ไทย) ๔๐/๒/๖๘-๗๔/๕๕ และ คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระธรรมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๔-๗๑.

ว่าพระศาสดากำลังทรงแสดงธรรมอยู่ที่วัดพระเชตะวัน จึงวิ่งหนีไปทางนั้นแล้วนำบุตรที่อุ้มมาไปวางลงที่เบื้องพระบาทของพระศาสดา นางกาลิย์กษิณีถูกเทวดาผู้รักษาประตูพระเชตะวันสกัดไว้ที่ประตูมาไม่ยอมให้เข้าไป แต่ต่อมาพระศาสดาทรงอนุญาตให้นางเข้าไปได้ และทั้งสองคือหญิงที่เป็นมนุษย์กับหญิงที่เป็นยักษ์ก็ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระศาสดา โดยพระศาสดาได้ตรัสเล่าเรื่องที่ทั้งสองเคยล้างผลาญกันมาในในอดีตชาติ ตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นภรรยาของสามีคนเดียวกัน เป็นแม่และเป็นแม่ไก่ เป็นเนื้อสมันและเป็นนางเสือดาว หญิงทั้งสองถูกอบรมสั่งสอนให้เห็นว่าเวรมีแต่จะก่อเวร เวรจะระงับได้ด้วยมิตรภาพ การเข้าใจและไม่ตรีเท่านั้น ดังพระคาถาที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่นางยักษ์ชื่อกาลิและหญิงที่เป็นมนุษย์ ดังนี้^{๗๕}

เพราะว่าในกาลไหนๆ เสร็จทั้งหลายในโลกนี้
 ย่อมไม่สงบระงับด้วยเวร^{๗๖}
 แต่เสร็จทั้งหลายย่อมสงบระงับด้วยการไม่จองเวร
 นี้เป็นธรรมเก่า^{๗๗}

ในทำนองเดียวกัน หากคนในครอบครัวในยุคโลกาภิวัตน์นี้คือ สามีภรรยา หรือ พ่อแม่ และลูก ไม่รู้จักจัดการกับอารมณ์ร้ายต่างๆ ที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ และความหลง ก็ย่อมทำให้ชีวิตครอบครัวไร้ระเบียบ ขาดความสงบราบรื่น ขาดความสุขในแบบของผู้ครองเรือนร่วมกัน เช่น สามี ถ้าไม่รู้จักควบคุมความอยากเสพในเรื่องความพอใจ หรือความสุขทางเพศเฉพาะกับภรรยาของตน ยังไปแสวงหานอกบ้าน หรือแม้แต่ความต้องการที่มากเกินไปกับภรรยา โดยเฉพาะภรรยาที่ต้องดูแลความเป็นอยู่ในบ้าน และลูก ก็อาจทำให้เกิดความขัดแย้ง ไม่ลงรอยกันได้ หรือภรรยา หากมีความฟุ้งเฟ้อในเรื่องของการปรุงแต่งทางด้านความสวยงามของร่างกาย ไม่พอใจในสภาพความเป็นอยู่ที่สามีหาเลี้ยงด้วยความสุจริต หันไปคบหาชายอื่นที่สามารถใช้เงินปรนเปรอตนได้ ก็เกิดปัญหาหึงหวง เคียดแค้น อาฆาตพยาบาทตามมา หรือพ่อแม่ และลูก หากมีทิฐิ มานะต่อกัน เพราะความแตกต่างระหว่างวัย พ่อแม่ใช้อำนาจบังคับขู่เข็ญให้ลูกทำตามความต้องการของตน

^{๗๕} จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕/๒๕.

^{๗๖} เสร็จนั้นนอกจากจะไม่สงบระงับแล้ว ยังกลับเพิ่มพูนเวรต่อกันให้มากยิ่งขึ้น เปรียบเหมือนการใช้ น้ำสกปรกชำระล้างสิ่งสกปรก ก็ยิ่งเพิ่มพูนความสกปรกมากขึ้นฉะนั้น (จุ.ธ.อ. ๑/๔๕) - อ้างใน จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕/๒๕.

^{๗๗} หมายถึงเป็นทางปฏิบัติเพื่อสงบระงับเวรที่ประพาศิตีต่างๆ กันมาของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระชีนาสพ (จุ.ธ.อ. ๑/๔๕) - อ้างใน จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕/๒๕.

ลูกก็ยอมเครียด จนเกิดปัญหาด้านการเรียน การคบเพื่อนเป็นที่ปรึกษาแทน และชักนำกันไปไปในทางเสียหาย หรือเมื่อยังไม่มี การปรับความเข้าใจกัน ก็นำสู่เหตุการณ์รุนแรงต่างๆ ได้ เป็นต้น

จากการศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดข้างต้น ทำให้ได้ภาพรวมว่า พระพุทธศาสนามีมุมมองเกี่ยวกับการจัดการความรุนแรงในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะที่เสมือนครอบครัวเดียวกัน ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งอันเป็นเหตุ นำสู่ความทะเลาะวิวาทหรือความรุนแรงในแง่ของพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งต้องก้าวล่วงให้พ้นไปให้ได้^{๒๒} อาทิ ในแง่ของสิ่งต่อไปนี้

(๑) การแก้ไข : ทำโดยการเจรจา ประนีประนอมยอมความกันด้วยวาจาสุภาพ ทั้งสองฝ่ายต้องร่วมกันพิจารณาด้วยการมองเห็นโทษของความวิวาท ทะเลาะเบาะแว้งที่จะตามมา เจรจากันอย่างสันติ เป็นมิตรที่ดีมีความรักความเมตตาต่อกัน เข้าใจกัน ให้กำลังใจ เคารพ ให้เกียรติกัน ยอมรับและให้ความสำคัญในบทบาทของกันและกัน เรื่องที่ผ่านมาขอให้ทำเป็นเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น คือ ให้รู้จักปล่อยวางเพื่อความสงบสันติสุขซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่ามากในการครองชีวิตร่วมกัน

(๒) การเยียวยาความรุนแรงที่เกิดต่อกันแล้ว : การอภัยแก่กันและไม่จองเวรกันเป็นสิ่งที่ต้องทำให้ได้เพื่อสมานใจทั้งของคู่กรณีและของตนเองไปพร้อมๆ กัน

(๓) การระแวดระวังป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงต่อกัน : ต้องมีคุณธรรมทางจิตใจเป็นพื้นฐานในเรื่องของความจริงใจ เอาใจใส่ต่อกัน รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความอดทนอดกลั้น ความเสียสละต่อกัน เพื่อการครองเรือนร่วมกันอย่างมีสันติสุข และต้องไม่อาฆาตพยาบาทกันจากปัจจัยภายนอกที่จะส่งผลในทางลบต่อปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวได้

๓.๑.๕ ปราบปรามการความรุนแรงในครอบครัวครั้งพุทธกาล

ความรุนแรงในครั้งพุทธกาลนั้น มีปรากฏในลักษณะต่างๆ กันที่มีความสัมพันธ์ทางกาย วาจา และความคิดในใจ อันมีสาเหตุต่างกันไป ดังได้กล่าวไปแล้วว่าเกิดจากองค์ประกอบทั้งภายในและภายนอก ทำให้เกิดการด่าทอ ทำร้าย เช่นฆ่า ประหารกัน จนกระทั่งทำให้เกิดสงครามก็มี ในส่วนของความรุนแรงในครอบครัวครั้งพุทธกาล ผู้วิจัยจะวิเคราะห์กรณีพระเจ้าวิฑูทกะ และกรณีพระเจ้าอชาตศัตรูซึ่งทั้ง ๒ กรณีเป็นกรณีที่รุนแรงมาก ในมุมมองที่เกี่ยวกับประเด็นต่อไปนี้

๓.๑.๕.๑ ลักษณะของความรุนแรง

^{๒๒}ที่.ล.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓๕-๓๔๕.

ความรุนแรงในครอบครัวเดี่ยวยุคครั้งพุทธกาลที่เรียกได้ว่าเป็นลักษณะที่ร้ายแรงมาก ถึงขั้นก่อกรรมประทุษร้ายทำลายล้างชีวิตเผ่าพันธุ์ และผู้ให้กำเนิด ได้แก่

ก) **กรณีพระเจ้าวิฑูทกะ** : เหตุการณ์ความรุนแรงเป็นลักษณะของความรุนแรงตาม โครงสร้างในระบบ “ชนชั้น” ของสาकยวงศ์ อันเป็นแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์และชาติกำเนิด ก่อเกิด เป็นสงครามและความตาย

ความรุนแรง คือสงครามและความตายที่พระเจ้าวิฑูทกะก่อกำขึ้นนั้นมีมูลเหตุที่เกิด มาจากทัญญู มานะกษัตริย์ และความมีใจติดข้องอยู่ในอารมณ์ต่างๆ ถึงขั้นก่อสงครามฆ่าล้าง เผ่าพันธุ์สาकยะ ไม่เว้นแม้กระทั่งทารกที่ยังคืบคลานอยู่ เหตุแห่งความรุนแรงเนื่องมาจากความแค้นที่ เสด็จไปเมืองเกิดของสกุลสาकยะของ พระนางวาสภขัตติยา พระราชมารดา ผู้เป็นธิดาของ ท้าว มหานามสาकยราช (โดยไม่ทรงทราบมาก่อนว่าพระราชมารดามีกำเนิดกับนางทาสี) แต่ได้รับการ ต้อนรับในแบบที่ไม่ใช่ยุคกษัตริย์ หรือญาติที่พึงกระทำต่อญาติ โดยแม้แต่ทาสีของเจ้าสาकยะก็ แสดงความรังเกียจลับหลังโดยเอาน้ำผสมน้ำนมมาชะล้างไม้กระดานที่เจ้าชายวิฑูทกะทรงประทับ และเมื่อทรงทราบความจริงทั้งหมดเกี่ยวกับพระราชมารดา ก็เก็บความแค้นพระทัยอาฆาตไว้ กลายเป็นการก่อความรุนแรงคร่าชีวิตของเหล่าสาकยวงศ์เมื่อได้เป็นพระราชา ซึ่งในท้ายสุด พระเจ้า วิฑูทกะเองก็หนีไม่พ้นความตายจากการก่อความหายนะแก่เจ้าสาकยะทั้งหลายโดยจมลงในแม่น้ำ อจิรวดี^{๔๓} แม้ก่อนหน้าที่พระเจ้าวิฑูทกะจะก่อความรุนแรง พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญพุทธจริยา เพื่อเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก โดยทรงทำหน้าที่ในฐานะยอดกัลยาณมิตรเพื่อสงเคราะห์พระญาติ ด้วยการเสด็จออกขวางพระเจ้าวิฑูทกะระหว่างการเคลื่อนกองทัพจะไปบุกทำลายเมืองกบิลพัสดุ์ ถึง ๓ ครั้ง (การขวางของพระพุทธองค์ แม้จะมีได้ครั้งอะไร แต่ก็ทำให้ผู้ก่อความรุนแรงคือพระ เจ้าวิฑูทกะทรงทราบพระพุทธประสงค์และทรงเกรงพระทัยพระพุทธองค์ ความรุนแรงจึงชะลอ ลงได้ทั้ง ๓ ครั้ง) แม้ว่าพระพุทธองค์จะทรงทราบดีว่าไม่สำเร็จเพราะอำนาจแห่งพลังกรรมของพระ เจ้าวิฑูทกะเองเนื่องจากทรงเห็นล่วงหน้าด้วยพระญาณของพระองค์เองแล้วก็ตาม^{๔๔} การใกล้เคียง เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีจึงมิใช่จะประสบผลสำเร็จในทุกกรณีไป แต่ยังขึ้นกับปัจจัยที่ ไม่สามารถควบคุมได้ด้วยเช่นเรื่องของพลังกรรมดังกล่าว แต่อย่างน้อยผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ

^{๔๓}ดูรายละเอียดใน พุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๒๐๑-๔๒ และ คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏ ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระธรรมปิฎกถาปนเถระ ภาค ๓, หน้า ๘-๑๕.

^{๔๔}ชัชวาลย์ ชิงชัย, “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความล้มเหลวในการใช้สันติวิธีจัดการความขัดแย้ง”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

ผู้ใหญ่ที่ผู้น้อยให้ความเคารพ ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ในการสงเคราะห์ผู้น้อยที่กำลังจะก่อความรุนแรง ด้วยการช่วยไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีประนีประนอมกันด้วยสันติวิธี

ผลร้ายของความตึงเครียดในอารมณ์อาฆาตพยาบาทเช่นกรณีพระเจ้าวิฑูทกะนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลายไว้ใน “วิฑูทกะวัตถุ” ดังนี้

มฤตยู^{๕๕} ย่อมครุคร่ารชนผู้มีใจตึงเครียดอยู่ในอารมณ์ต่างๆ

ผู้มีวเลือกเก็บดอกไม้^{๕๖} อยู่

เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดพาเอาชาวบ้านที่หลับไหลไป ฉะนั้น^{๕๗}

ข) กรณีพระเจ้าอชาตศัตรู : เหตุการณ์ความรุนแรงเป็นลักษณะของความรุนแรงที่สัมพันธ์กับการให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองบ้านเมือง^{๕๘}

มูลเหตุที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงกระทำความรุนแรงต่อพระราชบิดาคือพระเจ้าพิมพิสารนั้น มาจากการยุยงของคนพาลเช่นพระเทวทัต ถึงขั้นที่เรียกว่า “ปิตุฆาต” เป็นความรุนแรงที่มีผลทำให้พระราชบิดาของพระเจ้าอชาตศัตรูต้องเสด็จสวรรคตลง ขณะเดียวกันก็ยังได้นำความเสียพระทัยอย่างสุดซึ่งมาสู่พระเจ้าอชาตศัตรูเองในวันที่พระองค์ทราบข่าวการประสูติพระโอรสของพระองค์เอง โดยแม้พระองค์จะสำนึกได้ถึงความรักของพระราชบิดาต่อพระองค์เล็กเช่นที่พระองค์เกิดความรักในพระโอรสซึ่งเพิ่งจะประสูติ และได้สั่งให้ทหารเลิกคุมขังพระราชบิดา ก็สายไปแล้ว เพราะพระราชบิดาผู้โดนทรมานมิให้สวดยพระกระยาหารใดๆ อีกทั้งยังถูกกริดที่พระบาททั้งสองข้างเพื่อมิให้ดำเนินกิจกรรมในการปฏิบัติธรรมเพื่อความสุขพระทัย ได้เสด็จสวรรคตในวันเดียวกันนั่นเอง ตรงนี้เป็นหลักฐานยืนยันได้ถึงความหายนะที่เกิดจากการ “คบคนพาล” คือการที่พระองค์เชื่อคำยุยงของพระเทวทัต^{๕๙} ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการคบมิตรเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และมีคติว่า หากบุคคลไม่พานพบบุคคลที่มีคุณธรรมเพียงพร้อมดีกว่าหรือเสมอกัน ก็ควรอยู่เพียงลำพังดีกว่าที่จะคบหากับคนพาลผู้ไร้ศีลธรรม เพราะจะโดนชักนำไปในทางเสียหาย ทำให้เสียอนาคตได้ ดังพระคาถาของพระพุทธเจ้าที่ประทานแก่ภิกษุผู้อยู่ในกรุงราชคฤห์ ดังนี้

หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกว่าตน หรือเสมอกับตนไม่ได้

^{๕๕} หมายถึงความตาย – เจริงอรรถใน พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๗/๔๑ (พ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๒๕).

^{๕๖} หมายถึงกามคุณ ๕ – เจริงอรรถใน พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๗/๔๑ (พ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๒๕).

^{๕๗} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๗/๔๑,

^{๕๘} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓๕-๓๔๕, พระระพิน พุทธิสาโร (ด้วงลอย), “ความรุนแรงครั้งพุทธกาล : กรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยวงศ์”, สารนิพนธ์พุทธศาสนศึกษาปริญญาโท, หน้า ๑๕.

^{๕๙} ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๓๕-๓๔๕.

ก็ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวให้มั่นคง
เพราะจะหาความเป็นเพื่อน^{๕๑}ในคนพาลไม่ได้เลย^{๕๑}

กล่าวได้ว่ากรณีความรุนแรงทั้ง ๒ กรณีในครั้งพุทธกาลที่หยิบยกมานี้ เป็นลักษณะ
ของความรุนแรงที่ก่อโดย

๑. ผู้ที่ขาด “กัลยาณมิตร” : บุคคลจำพวกนี้มักไม่รู้จักหน้าที่ที่สมบูรณ์ของตนเอง
ยังหลงมัวเมา ยึดมั่นในมิจฉาทิฐิของตน ผูกอาฆาต พยาบาท ผู้ที่ถูกดูถูกหมิ่นตน หรือต้องการสิ่งใด
สิ่งหนึ่งที่ปรารถนาโดยยอมแลกกับการประทุษร้ายผู้อื่น ไม่เว้นแม้กระทั่งบุพการีผู้มีพระคุณอัน
ใหญ่หลวงด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดสติปัญญา ไม่หมั่นคบและแสวงหากัลยาณมิตรหรือมิตรดี
กลับยึดมั่นในมิจฉาทิฐิของตนเอง ไม่เชื่อฟังแม้ยอดกัลยาณมิตรเช่นพระพุทธเจ้า เช่นกรณีของ
พระเจ้าวิฑูทกะ หรือปล่อยให้มิตรไม่มีอิทธิพลในการชักนำไปในทางผิดๆ เช่นกรณีของพระเจ้า
อชาตศัตรู เป็นต้น

๒. ผู้ที่ถูกกิเลสประทุษร้าย : บุคคลจำพวกนี้มีการตั้งใจและการตั้งความคิดไว้ผิด
อันเป็นมิจฉาทิฐิ จึงไม่สามารถพ้นจากบ่วงมารได้ ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่าใจเป็นใหญ่ ใจ
เป็นประธาน ทุกอย่างสำเร็จด้วยใจ^{๕๒} เมื่อใจดี คำพูดและการกระทำก็จะดีตามไปด้วยเหมือนดังล้อ
เกวียนที่ย่อมหมุนทับรอยโค ผู้ใดสำรวมจิตด้วยการระวังความคิด ผู้นั้นก็จะพ้นบ่วงมารได้ ตรงกัน
ข้าม ถ้าใจถูกกิเลสต่อลวง ประทุษร้ายแล้ว คำพูดและการกระทำก็พลอยเสียไปด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึง
ไม่มีสิ่งใดจะทำร้ายบุคคลได้เท่ากับใจของเขาเองที่ตั้งไว้ผิด

๓.๑.๕.๒ สาเหตุแห่งความรุนแรงทางโครงสร้างสังคม (Socially Structural Violence)

การที่พระเจ้าวิฑูทกะทรงก่อสงครามถึงขั้นฆ่าล้างเผ่าพันธุ์สาทกะ ไม่เว้นแม้กระทั่ง
ทารกที่ยังดิ้นรนอยู่ ด้วยความผูกอาฆาตพยาบาทที่ถูกดูถูกเหยียดหยามในชาติกำเนิด และการที่พระ
เจ้าอชาตศัตรูเชื่อคำยุยงของพระเทวทัต เพื่อหวังอำนาจในการปกครองบ้านเมืองแต่ผู้เดียว ดังที่หยิบ
ยกมาเป็นกรณีสังเขปข้างต้นนั้น เมื่อมองไปในประเด็น โครงสร้างทางสังคม สามารถวิเคราะห์ได้ว่า
มีสาเหตุมาจากสิ่งต่อไปนี้

^{๕๑}ความเป็นเพื่อน ในที่นี้หมายถึงคุณธรรมที่ได้จากความเป็นเพื่อนคือจูลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล กถา
วัตถุ ๑๐ ชุคคคุณ ๑๓ วิปัสสนา มรรค ๔ ผล ๔ วิชชา ๓ อภิญญา ๖ - เจริญธรรมใน พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๑/๔๖.

^{๕๑}พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๑/๔๖.

^{๕๒}ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า - พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑-๒/๒๓-๒๔.

ก) **กรณีพระเจ้าวิฑูทกะ :** เป็นความบกพร่องทางโครงสร้างสังคมที่มีระบบสังคมในการแบ่งชนชั้นวรรณะในครั้งพุทธกาล ไม่เว้นแม้ในราชวงศ์ที่มีการสืบสายพระโลหิตจากสตรีในวรรณะต่ำด้วย ดังเช่นยุวกษัตริย์วิฑูทกะผู้มีพระราชกำเนิดจากพระมารดาที่มีกำเนิดมาจากนางทาสี หากสังคมมิได้ให้ความสำคัญของเรื่องความแตกต่างทางชนชั้นวรรณะมากไปกว่าความเป็นผู้มีคุณธรรม โดยเฉพาะความกตัญญูต่อบุพการี หรือความเป็นผู้มีความสามารถในด้านต่างๆ แล้วไซ้รก็คงไม่เป็นเหตุให้พระเจ้าวิฑูทกะก่อความรุนแรงขึ้นออกอาจได้ถึงเพียงนั้น

สาเหตุสำคัญของความรุนแรงในการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยะโดยพระเจ้าวิฑูทกะนั้น มีการบ่มเพาะความรุนแรงภายในจิตใจผ่านระบบอำนาจนิยม โครงสร้างนิยมและเผ่าพันธุ์นิยม เพราะพระเจ้าวิฑูทกะเองคิดว่าพระองค์ก็เป็นเหยื่อของความรุนแรงทางจิตภาพมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ โดยพระประยูรญาติสาวกยวงศ์ฝ่ายกบิลพัสดุ์ เป็นผู้กระทำต่อพระองค์ จึงคิดแค้น พยาบาท กลับกลายเป็นผู้ใช้อำนาจในการก่อความรุนแรงทางกายภาพเสียเอง

ข) **กรณีพระเจ้าอชาตศัตรู :** ดังได้กล่าวไปแล้วว่า การที่พระองค์เกิดความหลงผิดถึงขั้นก่อความรุนแรงที่เรียกว่าปีติฆาตนั้น เป็นลักษณะของความรุนแรงที่สัมพันธ์กับการให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองบ้านเมือง สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างสังคมครั้งพุทธกาล เน้นที่อำนาจของปัจเจกบุคคลทางการปกครองบ้านเมือง ไม่คำนึงถึงคุณธรรมความกตัญญูต่อบุพการีในครอบครัว รัชทายาทหรือผู้สืบทอดอำนาจการปกครองบ้านเมืองไม่ต้องการรออำนาจตามครรลองที่ถูกต้องแห่งการสืบเชื้อสายในราชวงศ์ จึงใช้วิธีรวบรัดอำนาจในรูปแบบของการละเมิดศีลข้อแรกในศีล ๕ หรือเบญจศีล ทำให้ครอบครัวแตกสลายในที่สุด

๓.๑.๕.๓ ผลกระทบต่อสังคม (Social Impact)

ทั้งกรณีพระเจ้าวิฑูทกะก่อกรรมฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และกรณีพระเจ้าอชาตศัตรูก่อกรรมปีติฆาต ย่อมส่งผลในเชิงลบมหาศาลต่อสมาชิกสังคมครั้งพุทธกาลในวงกว้าง ประชาชนพลเมืองภายใต้การปกครองของผู้ที่ยึดอำนาจการปกครองได้นั้น จะมองเห็นสังขรณ์ก็เพียงเรื่องความไม่คงทนแห่งอำนาจของปัจเจกบุคคล ซึ่งอำนาจนั้นสามารถหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันมาอยู่ในมือของผู้ที่มีพลังกำลังเหนือกว่าได้เสมอ แต่มิได้มองเห็นคุณธรรมของความเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐ ผู้ถือกำเนิดจากบิดามารดาที่สืบสายโลหิตมาจากบรรพบุรุษของทั้งสองฝ่าย ผู้ได้รับความรักและการเลี้ยงดูทะนุถนอมจากบิดามารดาและหรือญาติมิตรจนกระทั่งเติบโตใหญ่ และผู้ที่ควรจะต้องตอบแทนพระคุณบิดามารดา และญาติผู้ใหญ่ตามสมควรแก่ฐานะและ โอกาส หาใช่การเช่นฆ่าทำลายชีวิตเพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ไม่

จุดหักเหของความรุนแรงในระบบโครงสร้างสังคมที่สามารถจะแปรเปลี่ยนไปในทางโครงสร้างที่ไร้ความรุนแรงได้ อยู่ที่คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ให้ความสำคัญของ “กรรม” คือ “การกระทำ” ของมนุษย์หรือบุคคลแต่ละคน มากกว่าเผ่าพันธุ์ หรือชาติกำเนิด โดยตรัสสอนชาวโลกว่า ชื่อและวงศ์ตระกูลของมนุษย์เป็นเพียงสมมติบัญญัติในโลกเท่านั้น สัตว์โลกทั้งหลายมีเพียง “กรรม” เป็นเครื่องผูกพันที่เปรียบเสมือน “รถที่แล่นไป มีหมุดเป็นเครื่องตรึงไว้”^{๕๓}

๓.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัวสงบสุข ปราศจากความรุนแรง

๓.๒.๑ กัลยาณมิตรธรรม

คำว่า “กัลยาณมิตร” แปลความหมายคำ “กัลยาณ” ว่า หมายถึง งาม ดี และ “มิตร” หมายถึง เพื่อนรักใคร่ที่สนิทสนมคุ้นเคย ดังนั้น กัลยาณมิตร จึงมีความหมายว่า เพื่อนที่ดี เพื่อนที่งาม หรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคยที่ดี เพื่อนรักใคร่คุ้นเคยที่งาม หรือ มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับ^{๕๔} จัดเป็น “มิตรแท้” หรือ “มิตรมีใจดี” มี ๔ พวก ได้แก่^{๕๕}

๑) มิตรมีอุปการะ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑.๑ ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว

๑.๒ ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว

๑.๓ เป็นที่พึ่งได้เมื่อมีภัย

๑.๔ เมื่อมีกิจจำเป็นก็ช่วยเรื่อง โภคทรัพย์ให้ได้ถึง ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการ

๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๒.๑ บอกความลับแก่เพื่อน

๒.๒ ปิดความลับของเพื่อน

๒.๓ ไม่ละทิ้งในยามอันตราย

๒.๔ สละได้แม้ชีวิตเพื่อประโยชน์ของเพื่อน

๓) มิตรแนะนำประโยชน์ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

^{๕๓}ดูรายละเอียดใน วาเสฏฐสูตร - ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๖๕๖-๖๖๐/๖๕๔.

^{๕๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๕.

^{๕๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๕-๒๑๑.

๑.๑ ห้ามปรามมิให้ทำความชั่ว

๑.๒ แนะนำให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี

๑.๓ ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง

๑.๔ บอกทางสงบสุขหรือทางสวรรค์ให้

๔) มิตรมีความรักใคร่ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๔.๑ ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อน

๔.๒ ยินดีในความเจริญของเพื่อน

๔.๓ ห้ามปรามผู้ที่นินทาเพื่อน

๔.๔ สนับสนุนผู้ที่สรรเสริญเพื่อน

พระพุทธเจ้าได้ตรัสคาถาไว้ว่า

“บุคคลที่เป็นมิตรมีใจดี ๔ จำพวกนี้ คือ....

บัณฑิตรู้อย่างนี้แล้ว

ฟังเข้าไปคบหาด้วยความจริงใจ

เหมือนมารดาคบหาบุตรผู้เกิดแต่อกจะนั้น...”^{๕๖}

กัลยาณมิตรมิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีตามความหมายสามัญเท่านั้น แต่เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกทาง หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นดำเนินไปในหนทางแห่งการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้อง ในคัมภีร์วิสุทฺธิมรรค ท่านยกตัวอย่างว่าได้แก่ พระพุทธเจ้า และพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ โดยพระพุทธเจ้าจะตรัสแก่เหล่าภิกษุสาวกว่าให้คบพระพุทธองค์เป็นมิตร ก็จะสามารถหลุดพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสไปได้^{๕๗} พระอรหันตสาวก ครูอาจารย์ และผู้ทรงปัญญา สามารถสั่งสอน แนะนำ เป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่าก็ตาม^{๕๘} เป็นผู้มีความตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่ของชาวพุทธคือความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานที่ดี เพื่อยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ผู้สั่งสอนแนะนำ ชักนำไปในหนทางที่ถูกต้องดีงาม ผู้เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้มึธรรมของ

^{๕๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑.

^{๕๗}ส.ม. (ไทย) ๑๕/๒/๔.

^{๕๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒๓.

สติบุรุษ ๗ ประการ คือ ๑) รู้หลัก และรู้จักเหตุ (ซัมมัญญา) ๒) รู้ความมุ่งหมาย และรู้จักผล (อัตถัญญา) ๓) รู้จักคนคือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม (อิตถัญญา) ๔) รู้จักประมาณ ความพอเหมาะพอดี (มัตถัญญา) ๕) รู้จักกาล รู้เวลาใดควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาพักผ่อน (กาลัญญา) ๖) รู้จักชุมชน รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุม รู้จักมารยาท รู้ระเบียบวินัย ข้อควรปฏิบัติต่างๆ (ปริสถัญญา) และ ๗) รู้จักบุคคล รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยอรรถาสัย โดยความสามารถ โดยคุณธรรม (บุคคัลัญญา)^{๕๕} และ

พระพุทธองค์ได้ทรงประทานเกณฑ์ตัดสินความเป็นกัลยาณมิตรไว้แก่บริษัท ๔^{๐๐} ดังนี้

ก. คุณลักษณะแห่งกัลยาณมิตร ๘ ประการ :

๑. มีศรัทธา คือเชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต เชื่อกรรมและผลของกรรม
๒. มีศีล คือเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่นับถือของสัตว์ทั้งหลาย
๓. มีสุตะ คือ กล่าวถ้อยคำที่ลึกซึ้งที่สัมปยุตด้วยสัจจะและปฏิจางสมุปปาท^{๐๐๐}
๔. มีจาคะ คือ ปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่
๕. มีความเพียร คือ ปรารถนาคะในการปฏิบัติเพื่อเกื้อหนุนแก่ตนและเกื้อกูลแก่ผู้อื่น
๖. มีสติ คือ มีสติตั้งมั่น
๗. มีสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่าน และ
๘. มีปัญญา คือ รู้อย่างไม่วิปริต ใช้สติพิจารณาคติแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม รู้สิ่งที่เกื้อกูล และสิ่งไม่เกื้อกูลแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วยปัญญาตามความเป็นจริง มีจิตเป็นหนึ่งในอารมณ์นั้นด้วยสมาธิ เว้นสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ประกอบสิ่งที่เกื้อกูลด้วยความเพียร^{๐๐๒}

ข. องค์คุณของกัลยาณมิตร : พระพุทธเจ้าทรงประทานองค์แห่งมิตรไว้ ๒ พระสูตร คือ

^{๕๕}ดู สัปปริสธรรม ๗ ใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๐๐๐}ชุมชนชาวพุทธ ๔ พวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา – พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๗๖.

^{๐๐๑}ดูรายละเอียด ปฏิจางสมุปปาท ใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๕-๑๑๖/๕๗-๖๖.

^{๐๐๒}ดู “พุทธยमितตสูตร” ใน อัง.สตุตค. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

(๑) **ปฐมมิตตสูตร**^{๑๑๓} ว่าด้วยองค์ ๗ ประการ แห่งมิตรผู้เป็นที่น่าคบหา คือ ๑. ให้สิ่งที่ได้ไยยาก ๒. ทำสิ่งที่ได้ไยยาก ๓. อดทนถ้อยคำที่อดทนได้ยาก ๔. เปิดเผยความลับแก่เพื่อน ๕. ปิดความลับของเพื่อน ๖. ไม่ทอดทิ้งในยามวิบัติ ๗. เมื่อเพื่อนสิ้นโลกสมบัติก็ไม่ดูหมิ่น

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าในฐานะทั้ง ๗ นี้ หากปรากฏมีอยู่ในบุคคลใดก็ตามในโลกนี้ บุคคลนั้นจัดเป็นมิตรที่ควรแก่การคบหา

(๒) **ทุติยมิตตสูตร**^{๑๑๔} ว่าด้วย “กัลยาณมิตรธรรม ๗” คือองค์คุณของกัลยาณมิตร หรือคุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ^{๑๑๕} คือ

ก) **ปิโย** หมายถึง นำรักด้วยมีเมตตา เป็นที่สบายจิต สนิทใจ ชวนให้อยากเข้าไปหาและปรึกษาไปตามปัญหาขัดข้องใจต่างๆ เพราะมีคุณลักษณะแห่งกัลยาณมิตร ๘ ประการดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

ข) **ครุ** หมายถึง นำเคารพด้วยความประพฤตินักแน่นอันสมควรแก่ฐานะ เป็นที่พึ่งอาศัยได้ คือให้ความรู้สึกอบอุ่นใจ และความรู้สึกปลอดภัย

ค) **ภวานิโย** หมายถึง นำเจริญใจ นำยกย่องด้วยความเป็นผู้รู้และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ สมควรแก่การเอาอย่าง ปฏิบัติตาม ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยความซาบซึ้งภูมิใจ

ง) **รัตตา** หมายถึง รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ เป็นที่ปรึกษาที่ดี รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรบ้าง และคอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนรู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ ช่างเจรจาปราศรัย ถูกโอกาส ถูกกาลเทศะ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี โดยใช้แบบอย่างที่ดีของพระพุทธเจ้า ได้แก่

๑. **รู้หลักการพูด** ตามหลักการตรัสถ้อยคำของพระพุทธองค์ ที่ว่า ๑.๑ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๑.๒ คำพูดที่จริง ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๑.๓ คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น พระองค์เลือกเวลาตรัส ๑.๔ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๑.๕ คำพูดที่จริง

^{๑๑๓}“องค์แห่งมิตร สูตรที่ ๑”, อภ.สตตค. (ไทย) ๒๓/๓๖/๕๖.

^{๑๑๔}“องค์แห่งมิตร สูตรที่ ๒”, อภ.สตตค. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๑๑๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๔.

ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส และ ๑.๖ คำพูดที่จริง
ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น พระองค์เลือกเวลาตรัส^{๑๑๖}

๒. รู้องค์ประกอบของวาจาสุภาษิต ที่ว่า ๒.๑ วาจาที่กล่าวถูกต้องกาล ๒.๒ วาจาที่
กล่าวเป็นความจริง ๒.๓ วาจาที่กล่าวอ่อนหวาน ๒.๔ วาจาที่กล่าวเป็นประโยชน์^{๑๑๗} ๒.๕ วาจาที่
กล่าวด้วยจิตเมตตา^{๑๑๘}

๓. ศึกษาเคล็ดลับการพูดของพระพุทธองค์ที่ตรัสแก่พระอานนท์

พระพุทธเจ้าตรัสถึงเคล็ดลับในการตรัสถ้อยคำของพระพุทธองค์แก่พระ
อานนท์ว่า

อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่น ฟังตั้ง
ธรรม ๕ อย่างไว้ในใจ คือ ๑. เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ ๒. เราจักกล่าวชี้แจง ยกเหตุผล
มาแสดงให้เข้าใจ ๓. เราจักแสดงด้วยความเอ็นดู (เมตตา) ๔. เราจักไม่แสดงด้วยเห็นแก่
อามิส (ไม่มุ่งหวังลาภหรือปัจจัย ๔ เพื่อตน) ๕. เราจักแสดงไปโดยไม่ให้กระทบตน และ
ผู้อื่น^{๑๑๙}

ผู้ที่จะได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรจึงต้องศึกษาหลักการ และเคล็ดลับต่างๆ
ดังกล่าวข้างต้น แล้วนำไปฝึกฝนปฏิบัติให้ได้ผลสำเร็จ เพราะการใช้วาจาหรือการใช้คำพูดสามารถ
ทำให้คนรักนับถือ หรือทำให้คนเกลียดและดูแคลนปราศจากความนับถือได้ เมื่อบุคคลเลือกที่จะ
พูดในสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์ก็ย่อมมีคนรัก เชื่อฟัง ยกย่อง และนับถือในฐานะเป็นกัลยาณมิตรของ
เขาได้ แต่หากบุคคลพูดเพื่อเจ้อ หาแก่นสารอะไรมิได้ก็จะมีแต่คนชิงชัง เบื่อหน่าย เช่นสุภาษิตที่ว่า
“พูดดีเป็นศรีแก่ตัว พูดชั่วอัปราชัย”

จ) **วจนักขโม** หมายถึง อดทนต่อถ้อยคำต่างๆ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา
ซักถาม คำเสนอ และวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้โดยไม่เบื่อ ไม่นุนเฉียว ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรที่

^{๑๑๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗-๘๘.

^{๑๑๗} ดังพระคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

คำพูดที่มีประโยชน์คำเดียว

ที่คนฟังแล้วสงบระงับได้

ย่อมดีกว่าคำพูดที่ไร้ประโยชน์ตั้ง ๑,๐๐๐ คำ

- พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐๐/๖๑.

^{๑๑๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๘/๓๓๘.

^{๑๑๙} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๘/๒๖๓.

แท้จริงย่อมไม่หวั่นไหวต่อคำพูดสับประมาท หรือคำพูดที่หมายจะลงอุกมิลองปัญญา เป็นต้น เพราะผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรที่แท้จริงย่อมไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะเอาชนะผู้อื่นด้วยการอวดตนหรือถือดีว่ามีภูมิปัญญาที่เหนือกว่า ดังนั้นท่าทีของกัลยาณมิตรจึงเป็นท่าทีของผู้มีใจกว้าง ยอมรับได้ในความคิดเห็นของผู้อื่นแม้จะไม่เป็นที่น่าพอใจก็ตาม และย่อมไม่หวั่นไหวต่อคำสรรเสริญหรือคำนิทา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ทั้งนี้คุณลักษณะ และคุณประโยชน์ของความเป็นผู้รู้จักอดทน หรือความเป็นผู้มีขันติ มีตามพุทธภาษิต ดังนี้

ภูเขาศีลาแห่งทิเบต ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะลมฉันทิ บัญชิตย่อมไม่หวั่นไหว เพราะนิทา สรรเสริญ ฉะนั้น... ขันติเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ ขันติเป็นคบะของผู้พากเพียร ขันติเป็นกำลังของนักพรต ขันตินำประโยชน์สุขมาให้^{๑๑๑}

นอกจากนั้น ความเป็นผู้มีขันติ มีความอดทน อดกลั้น ยังไม่ก่อให้เกิดเวรอีกด้วย ดังภาษิตที่ว่า “เสนาแม่หมูใหญ่ พร้อมด้วยพระราชารบอยู่ ไม่พึงได้ประโยชน์ที่สัตบุรุษผู้มีขันติพึงได้ (เพราะว่า) เวรทั้งหลายของผู้มีขันติเป็นกำลัง ย่อมสงบระงับ”^{๑๑๒}

ค) **คัมภีร์อุจ กถัง กัตตา** หมายถึง แลลงเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป กล่าวได้ว่าหมายถึงความเป็นผู้ที่กล่าวคำที่ ลุ่มลึกให้เข้าใจง่าย หรือทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย โดยการศึกษาและปฏิบัติตามลีลาการสอนของ พระพุทธองค์ที่เรียกว่าธรรมิกถาหรือ เทศนาวิธี ๔ คือ

๑. สันทัสสนา ซึ่งแจ้งให้เห็นชัด
๒. สมาทปนา ชวนให้อวยากรับไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชนา เข้าใจให้อาจหาญแกลัวกล้า และ
๔. สัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง^{๑๑๓}

^{๑๑๑} พ. พ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๑๑๒} คณะกรรมการกองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พุทธศาสนสุภาษิต (เล่ม ๓)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

^{๑๑๓} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๕, สัตบุรุษผู้มีขันติพึงได้ประโยชน์อันใด ประโยชน์นั้นเสนาแม่หมูใหญ่ พร้อมด้วยพระราชารบอยู่ก็ไม่พึงได้ เวรทั้งหลายย่อมสงบระงับได้ด้วยกำลังแห่งขันติ - พ. พ. (ไทย) ๒๓/๖๘/ ๖๐๖.

^{๑๑๔} คูเชิงอรรถใน วิ.ม. (ไทย) ๒/๕๑๕/๓๕.

ข) โน จัฏฐาน นโยชเย หมายถึง ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร ไม่เกิดประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ แต่ชักนำไปในทางตรงข้ามคือทางที่ทำให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลและมีคติเป็นสุข^{๑๑๔} โดยการสอนชี้แนะตามหลักการของพระพุทธเจ้า ดังนี้

๑. ทรงสั่งสอนเพื่อจะให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น
๒. ทรงสั่งสอนมีเหตุผลที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้
๓. ทรงสั่งสอนเป็นอรรถระย คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมนำได้ประโยชน์ โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ^{๑๑๕}

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ามีตรัสผู้มีคุณสมบัติ ๗ ประการนี้ เป็นผู้สมควรเสพ ควรคบ และควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนาเรียกความมีกัลยาณมิตรว่า “กัลยาณมิตรดา” คือ มีผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี หรือคือ ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมุ่กับผู้ที่ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือสนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ หรือคือสิ่งแวดลอมทางสังคมที่^{๑๑๖} ทั้งหมดนี้จัดเป็นองค์ประกอบภายนอก (External Factor or Environmental Factor)^{๑๑๗} หรือปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า “ปรโตโมสะ”^{๑๑๘} (เสี่ยงจากผู้อื่นหรือเสี่ยงบอกจากผู้อื่น)^{๑๑๙} คือ การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การอบรมสั่งสอน การแนะนำ การถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดลอม การโฆษณาบอกเล่า การให้ข่าวสาร การให้คำอธิบายโดยให้ความยิ้มแย้มแจ่มใส ให้ความสดชื่นเบิกบานใจกับทุกๆ คน ให้ความเป็นมิตร ให้ความเป็นกันเอง ให้ความปรารถนาดีอย่างจริงใจกับทุกคน เป็นญาติยิ่งด้วยญาติ เป็นมิตรยิ่งด้วยมิตร ให้คำแนะนำที่ดี ชี้หนทางที่ถูกให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องประเสริฐดีงาม ดังคำตรัสที่ว่า

^{๑๑๔}ดูรายละเอียดใน อจ.สตุตค. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๑๑๕} อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๖/๓๗๓.

^{๑๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๗.

^{๑๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

^{๑๑๘} คือ หนึ่งในปัจจัย ๒ อย่าง ร่วมกับอโยนิโสมนสิการ และโยนิโสมนสิการที่ทำให้เกิดทั้งมิจฉาทิฎฐิ และสัมมาทิฎฐิ - อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๖-๑๒๗/๑๑๕.

^{๑๑๙} ดู ปรโตโมสะ - กัลยาณมิตร วิธีการแห่งศรัทธา ใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), หน้า ๖๒๒-๖๒๓.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทิ
กัลยาณมิตตดา (ความเป็นผู้มีมิตตติ) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรค
มืองค์ ๘ ฉะนั้น ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร (มิตตติ) พึงหวังข้อนี้ได้ว่า ‘จักเจริญอริยมรรคมืองค์ ๘
ทำอริยมรรคมืองค์ ๘ ให้มาก’^{๑๒๐}

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นเป็นอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมืองค์ ๘ ที่
ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมืองค์ ๘ ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่
เหมือนกัลยาณมิตตดา (ความเป็นผู้มีมิตตติ) นี้ ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญ
อริยมรรคมืองค์ ๘ ทำอริยมรรคมืองค์ ๘ ให้มาก^{๑๒๑}. . . ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็น
ธรรมอื่นเป็นอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมืองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้
อริยมรรคมืองค์ ๘ ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ เหมือนกัลยาณมิตตดา (ความเป็นผู้มีมิตต
ติ) นี้^{๑๒๒}

๓.๒.๒ เบญจศีล-เบญจธรรม

เบญจศีล หรือศีล ๕^{๑๒๓} คือ หลักแห่งการดำเนินชีวิตอันเป็นปกติสุข ซึ่งหากสมาชิกใน
ครอบครัวทุกคนประพฤติปฏิบัติตามเป็นประจำสม่ำเสมอ ความรุนแรงในครอบครัวย่อมไม่อาจ
เกิดขึ้นได้ นิยามของคำว่า ศีล คือข้อห้ามจำกัดความประพฤติทางกายและทางวาจา แม้ใจจะคิดใคร่
ทำผิด แต่หากบุคคลสามารถห้ามกาย ห้ามใจ มิให้ทำตามความคิดนั้นเสียได้ ก็เรียกว่ารักษาศีลได้
นับจากข้อ ๑. การเว้นจากการทำลายชีวิต ข้อ ๒. การเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้
โดยเฉพาะข้อ ๓. การเว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม ข้อ ๔. การเว้นจากการพูดเท็จ เหตุปัจจัยใน
ปัญหาความหึงหวงในคู่สมรสหรือสามีภรรยาที่ย่อมไม่มี และข้อ ๕. การเว้นจากการดื่มของเมาหรือ
สุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ย่อมตัดเหตุปัจจัยแห่งความขาดสติสัมปชัญญะอันอาจ
ก่อให้เกิดความรุนแรงจากความมีเมามาได้ เช่น การทะเลาะวิวาท การประพฤดิอันธพาล การก่อคดี

^{๑๒๐} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๔๕/๔๓.

^{๑๒๑} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๗๗/๕๓.

^{๑๒๒} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๗๗/๕๓.

^{๑๒๓} คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่อุบาสกจะพึงหมั่นประพฤติ ในส่วนเบื้องต้น คือ ศีล ๕ ที่จะต้อง
รักษาประจำ - เจริญวรรณี บุ.อ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๖๕, คำสมาทานว่า ๑. ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ
๒. อทินฺนาทานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ ๓. กามสุมิจฉาจารา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ ๔. มุสาวาทา
เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ ๕. สุราเมรัยมชฺชปมาทภูฏานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ - พระพรหมคุณาภรณ์
(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๑.

ทางเพศ เป็นต้น (สำหรับศีลข้อห้าในโลกสมัยใหม่นี้ยังได้มีการรวมเอาการเสพสิ่งเป็นพิษต่างๆ ซึ่งครอบคลุมไปถึงสื่อต่างๆ เช่น โฆษณา ภาพยนตร์ ที่ไม่เหมาะสมแก่การรับชมและรับฟังด้วย)^{๑๒๔} พระพุทธเจ้าตรัสว่า ศีล ๕ เป็นมहाทาน คือ ทานที่ยิ่งใหญ่^{๑๒๕} และหากจะกล่าวถึงโทษของการขาดศีล ๕ นั้น พระพุทธเจ้าตรัสถึงการเป็นผู้มีอายุและวรรณะเสื่อมถอยลงเป็นประการสำคัญ เนื่องจากการขาดศีลแต่ละข้อมีผลกระทบโยงโยถึงกัน ทรงให้ตัวอย่างว่า หากพระราชหรือพระมหากษัตริย์ปกครองคนในบ้านเมืองด้วยความเมตตากรุณา พระราชทานทรัพย์ให้คนดีทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต เลี้ยงดูบิดามารดา บุตรและภรรยา ก็ไม่ต้องมีการขโมยข้าวของมีค่าจากใคร ไม่ต้องมีการตั้งโทษหนักเบาจนถึงขั้นฆ่าฟันประหารประหาร ก็จะไม่ต้องมีการผลิตอาวุธมีคมขึ้นมาเพื่อการประหารประหารลงโทษผู้กระทำความผิด ในทางตรงข้าม ถ้าพระราชหรือพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองตามอำเภอใจ ไม่เมตตาชาวบ้านชาวเมืองได้ปกครอง มีการใช้อาวุธลงโทษผู้กระทำความผิดจากการลักขโมยเพราะไม่มีทรัพย์พอที่จะหาเลี้ยงชีพอย่างสุจริต เมื่อนั้นก็จะมีการผลิตอาวุธมาประหารประหารเกิดปาณาติบาตกันมากขึ้น เมื่อมีการระบดแปรหลายของปาณาติบาต ก็ย่อมมีมุสาวาทหรือการพูดเท็จเกิดตามมา อายุของมนุษย์ก็เสื่อมถอยลงจากอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี ลดลงเรื่อยมาเป็นกึ่งหนึ่งคือ ๔๐,๐๐๐ ปี ลงไปเป็น ๒๐,๐๐๐ ปี ๑๐,๐๐๐ ปี ๕,๐๐๐ ปี เรื่อยลงมาจนถึงสมัยที่คนเราจะมีอายุขัยเพียง ๑๐ ปี พระพุทธเจ้าตรัสให้คนเราต้องสมาทานศีลเสมอ เพราะเมื่อถึงตอนนั้นมนุษย์จะไม่เกื้อกูลบิดามารดา ไม่เกื้อกูลสมณะนักบวชทั้งหลาย ไม่มีความเคารพนบถนอบผู้ใหญ่ในตระกูล ต่างจะมีแต่ความอาฆาตพยาบาทต่อกัน มีความคิดที่จะประหารประหารกันอย่างแรงกล้า ต่างมองกันและกันเป็นเนื้อที่ที่จะเข่นฆ่ากัน (เรียกว่า สัตถันตรกัป^{๑๒๖}) น่าสะพึงกลัวมาก เมื่อถึงเวลานั้น มนุษย์จะเสียใจที่มีได้สมาทานศีล ๕ และหันมาสมาทานเพื่อความเจริญแห่งอายุขัยและวรรณะใหม่ เพื่อที่จะกลับไปมีอายุขัยให้ถึง ๘๐,๐๐๐ ปี เหมือนดังเก่า และเมื่อนั้น เด็กหญิงที่มีอายุ ๕๐๐ ปี จึงจะสมควรออกเรือนไปกับสามีได้^{๑๒๗} เป็นต้น

^{๑๒๔} พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร ดร., “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism)”, ๒๕๔๘, <http://www.mcu.ac.th/site/major/coll_module.php?Data_type=12> , (๑๐ กันยายน ๒๕๕๓).

^{๑๒๕} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๓๐๐.

^{๑๒๖} แปลว่า อันตรกัปพิณาสเพราะศีลตรา เป็นชื่ออันตรกัป (กัประหว่าง) ๑ ใน ๑ อันตรกัป ซึ่งเป็นกัปย่อยของสังวัฏฏกัป (กัปเสื่อม) มักเรียกกันสั้นๆ ว่ากัปพิณาส อีก ๒ กัป คือ (๑) ทุฬกัณันตรกัป (กัปพิณาสเพราะข้าวยากหมากแพง) (๒) โรคันตรกัป (กัปพิณาสเพราะโรค) คำว่ากัป ในที่นี้เป็นคำย่อของคำว่า “กัปพิณาส” – เจริญธรรมใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๔/๗๕.

^{๑๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๑-๑๐๕/๖๗-๗๗.

จากการที่ผู้วิจัยได้แจกแจงรายละเอียดในเรื่องการรักษาศีล ๕ นี้ ก็เพื่อจะได้มีเกณฑ์ในการตัดสินระดับของความรุนแรงของผู้ก่อ และต้องการชี้ให้เห็นว่าการปลุกจิตสำนึกให้คนในครอบครัวมีความระแวดระวังที่จะไม่ก่อเวร โดยเฉพาะศีลข้อแรก คือการเว้นจากการทำลาย ไม่ควรมีการละเมิดแม้เพียงระดับที่มีโทษน้อยเพียงใดก็ตาม นับว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งในแง่ของการไม่สะสมหรือเพาะเชื้อแห่งความเคยชินในการเป็นผู้กระทำหรือผู้สังหารในกรณีใดกรณีหนึ่ง เพราะเมื่อใดก็ตามที่ปัจเจกบุคคลกล้าที่จะก่อปาณาติบาตในระดับใดก็ตาม เขาย่อมมีมูลปัจจัยในการที่จะสามารถเป็นผู้ก่อการประทุษร้ายร่างกายของคนในครอบครัวเดียวกันได้โดยความประมาทหรือจงใจก็ตาม แม้แต่การประทุษร้ายร่างกายตนเองเพื่อประชดประชัน หรือถึงขั้นสังหารตนเองนั้น ก็ย่อมขึ้นชื่อว่าเป็นการก่อปาณาติบาตที่มีโทษมหันต์ หาใช่ทางออกของปัญหาใดๆ ที่ผู้ก่อมักจะคิดกันไม่ เพราะถึงตนเองจะรอดพ้นจากโลกนี้ไปแต่ก็มีทุกุติเป็นที่ไป และยังทิ้งความเดือดเนื้อร้อนใจ ความเสียใจ ความทุกข์โศกไว้ให้แก่คนในครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้อง ปัญหาที่อยู่ว่าทำอะไรแต่ละปัจเจกบุคคลในครอบครัวจึงจะเกรงกลัวต่อโทษของการขาดศีล ๕ โดยเฉพาะข้อปาณาติบาตที่ยังไม่มาส่งผลให้เห็น

ผู้วิจัยเห็นว่าสถาบันครอบครัว และสังคมแวดล้อมต้องมีการเสริมสร้างและสั่งสมเป็นวัฒนธรรมแห่งการถือศีล ๕ อย่างเป็นปกติขั้นต่ำ เพื่อหลีกเลี่ยงการก่อเวรแก่สัตว์และมนุษย์โลก เพื่อที่จะไม่ต้องติดค้างหนี้เวรกันไปทั้งในภพปัจจุบันและในภพต่อๆ ไปให้เป็นค่านิยมดีๆ ที่ควรนำไปปฏิบัติกัน โดยการบ่มเพาะให้ทุกคนเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า ศีล ๕ เป็นคุณสมบัติปกติของมนุษย์ เพราะทุกคนรักชีวิตของตน จึงต้องไม่ฆ่าไม่ทำร้ายกัน ไม่เช่นนั้นชีวิตจะไม่ปลอดภัย ศีลข้อ ๑ จึงเป็นการให้ความปลอดภัยแก่ผู้อื่นและแก่ตนเอง เมื่อชีวิตปลอดภัยแล้วย่อมชวนชายแสวงหาทรัพย์สิน เพราะชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจัย ๔ มนุษย์จึงต้องมีศีลข้อ ๒ ไม่ลักขโมยหยิบฉวยสิ่งที่ไม่ใช่ของไม่อนุญาต หรือทำลายทรัพย์สมบัติของใคร เมื่อมีทรัพย์เพียงพอแล้วก็ต้องการคุ้มครองแบ่งปันความสุขต่อกันด้วยความรัก มนุษย์จึงต้องไม่ละเมิดทางเพศกับของรักของใครไม่ว่าลูกภรรยาหรือสามี ครอบครัวของตนก็จะปลอดภัย ด้วยการมีศีลข้อ ๓ แล้วสิ่งที่มนุษย์ต้องการมากไปกว่านั้น คือการยอมรับยกย่องหรืออยู่อย่างมีเกียรติในสังคม มนุษย์จึงต้องไม่พูดคำหยาบนิทาว่าร้าย โทกหกหลอกลวง ส่อเสียดเพื่อเจือ อันเป็นเหตุให้ขาดความเคารพยำเกรง ไม่มีใครเชื่อถือและไว้วางใจ ถูกเกลียดชัง จึงต้องมีศีลข้อ ๔ แต่ถ้าวันใดไม่สามารถครองสติได้ เพราะผิดศีลข้อ ๕ เมาสุรายาเสพติด ความเป็นมนุษย์แทบจะไม่เหลืออยู่เลย สามารถทำผิดศีลได้ทุกข้อ แม้จะไม่เมฆาขนาดนั้น แต่ก็เป็นต้นทางพาไปสู่อบายมุขอย่างอื่นๆ เช่นเที่ยวกลางคืน เล่นการพนัน เพลิดเพลินอยู่ในกามารมณ์ คบเพื่อนชั่วและเกียจคร้านการงาน สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิง

แถมเศรษฐกิจของครอบครัวก็จะพลอยถูกทำลายไปด้วย การปฏิบัติตนเป็นคนไม่มีศีลเช่นนี้ ย่อมได้ชื่อเพียงเป็น “คน” ซึ่งก็คือสัตว์โลกประเภทหนึ่งเท่านั้นเอง หาได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์คือผู้มีใจสูงไม่

ดังนั้นแม้ในเรื่องเสียหายยังนิยมทำกันได้ รู้ทั้งรู้ก็ด้วยว่าสิ่งเหล่านั้นทำลายสุขภาพตัวเองและความสุขของครอบครัว หากคนในสังคมครอบครัวได้หยุดคิดพิจารณากันสักนิด ก็คงพบว่าเรากำลังใช้ชีวิตเดิมพันกับการประพาดดินอกลุ่มนอกทางแห่งความเป็นปกติสุขของมนุษย์ ซึ่งเป็นเหตุสำคัญที่นำสู่ความรุนแรงของสังคมครอบครัวในทุกรูปแบบ เมื่อสำนึกได้ดังนั้นแล้ว เหตุใดสังคมครอบครัวจะสร้างค่านิยมที่ดิ้นให้ผลเป็นความสุขสงบทั้งทางร่างกายและจิตใจขึ้นมายึดถือปฏิบัติกันไม่ได้ สิ่งสำคัญคือ การหล่อหลอมสมาชิกครอบครัวตั้งแต่ยังเด็กที่เสมือนเป็นผ้าขาวบริสุทธิ์ที่จะซึมซับสิ่งดีๆ ดินเนื้อผ้าคาใจไว้เนิ่นนาน จนยากที่จะลบเลือนเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะได้ปฏิบัติเป็นต้นแบบ และนำไปหล่อหลอมสมาชิกในครอบครัวของตนเองต่อไปในภายหน้า จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นถัดๆ ไป

ส่วนเบญจธรรม หรือกัลยาณธรรม^{๑๒๔} ประกอบด้วย

๑. เมตตา กรุณา เมตตา ได้แก่ ความรัก ความปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข ส่วนกรุณานั้นคือความปรารถนาจะให้ผู้อื่นที่ยังทุกข์อยู่ได้พ้นจากทุกข์ คู่กับศีลข้อที่หนึ่ง

๒ . สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ คือ มีอาชีพสุจริต ไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะ ๕ ประเภท คู่กับศีลข้อที่สอง

๓ . กามสังวร คือ การสำรวมในกาม ยินดีเฉพาะคู่ครองของตน ไม่ประพาดดินเป็นคนเจ้าชู้ คู่กับศีลข้อที่สาม

๔ . มีสัจจะ คือ พูดและทำแต่ความจริง พูดอย่างไรทำอย่างนั้น ทำอย่างไรก็พูดอย่างนั้น เป็นคนตรง คนจริง คนแท้ ไม่โลเล คดในข้องอในกระดูก คู่กับศีลข้อที่สี่ และ

๕ . สติสัมปชัญญะ คือ การสำรวมระวังไม่ประมาท มีความรู้ตัวอยู่เสมอ ไม่มีใจคิดใคร่จะล้มลงรอรสชาติของสิ่งเสพติดมีนเมาทั้งปวง คู่กับศีลข้อที่ห้า

เบญจธรรมมีความละเอียดอ่อน และปฏิบัติได้ยากกว่าเบญจศีล ผู้ที่รักษาหลักธรรมทั้ง ๕ นี้อย่างเคร่งครัดก็ถือว่าได้รักษาศีล ๕ ด้วยโดยอัตโนมัติ^{๑๒๕}

^{๑๒๔} อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๑/๑๓๕.

^{๑๒๕} สม สุจิรา, “ข่าวอาชญากรรมกับศีล ๕”, Secret นิตยสารรายปักษ์, ปีที่ ๑, เล่มที่ ๑๘ (๒๕๕๒) :

จึงเป็นที่แน่นอนว่าผู้ที่มิทั้งศีลและธรรมคู่กัน ไปย่อมเป็นผู้งามพร้อมไม่มีที่ติ เพราะฉะนั้นศีล (ที่ประกอบด้วยธรรม) จึงเป็นกำลังหาสิ่งเปรียบปานมิได้ เป็นอาวุธชั้นเยี่ยม และเป็นอาวุธอันประเสริฐ เป็นเกราะกำบังอย่างน่าอัศจรรย์^{๑๑๐} จึงย่อมสามารถนำไปใช้ป้องกันความรุนแรงในครอบครัวในระดับปัจเจกชนได้อย่างมีอานุภาพยิ่ง

หลักเบญจศีล-เบญจธรรม ดังกล่าวไปแล้วข้างต้น สามารถนำมาใช้ในกระบวนการจัดการกับความรุนแรงในครอบครัว ดังนี้

(ก) การป้องกันและแก้ไขความรุนแรงระหว่างสามีและภรรยา : หลักการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงที่ได้นั้น ทั้งสองฝ่ายต้องมีความเพียรพยายามที่จะประคับประคองชีวิตคู่ที่ต้องร่วมมือร่วมใจในการสร้างครอบครัวเดียวกันให้คงอยู่ได้ตลอดไปด้วยการปฏิบัติตนต่อไปนี้

๑. ก่อนการตกลงปลงใจอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา : หญิง-ชาย ควรศึกษากันให้รอบคอบก่อนในเรื่องของความเป็นผู้มีหลักธรรมมากน้อยเข้ากันได้มากพอที่จะใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนหรือไม่ โดยใช้เบญจศีล-เบญจธรรม เป็นเกณฑ์วัดให้เข้ากับหลักธรรมในการเป็นคู่สร้างคู่สม^{๑๑๑} ด้วยความมีศรัทธาในเบญจศีล-เบญจธรรมเสมอกัน ความมีพื้นฐานในเบญจศีล-เบญจธรรม เสมอกัน การมีจาคะเสมอกันในเรื่องของความมีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจเกื้อกูลกันเสมอกันตามหลักเบญจธรรมข้อเมตตากรุณา การมีสติปัญญาเสมอกันตามหลักของความเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ มีความรอบคอบในการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม มากน้อยเพียงใด เป็นต้น หากดูท่าจะห่างไกลกันมาก ก็ไม่ควรอยู่ร่วมกัน เป็นการป้องกันความขัดแย้งที่ไม่สร้างสรรค์อันจะนำสู่ความรุนแรงได้ในภายภาคหน้า

๒. สามีภรรยาควรตักเตือนกันเป็นประจำใน “หลักประกัน ๕ ประการ” : เบญจศีล-เบญจธรรม สามารถนำมาสร้างเป็นหลักประกันที่จะไม่สร้างรอยร้าวให้เกิดขึ้นต่อกันระหว่างสามีภรรยา เพื่อสร้างความไว้วางใจให้แก่กันและกัน ได้แก่

หลักประกันประการที่ ๑ : ต่างฝ่ายต่างต้องไม่สร้างความโหดร้ายรุนแรงขึ้นในจิตใจของกันและกัน โดยการตั้งจิตไว้ในความเมตตากรุณา มีความรักใคร่ปรารถนาดีและสงสารเห็นใจอีกฝ่ายเสมอในฐานะที่ได้ตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกันเสมือนลงเรือลำเดียวกันแล้ว เพื่อป้องกันปัญหาการใช้กำลังข่มเหงทำร้ายร่างกายกันซึ่งมีผลเป็นความบาดเจ็บทั้งร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะสามี

^{๑๑๐} ภาษิตของพระสีวลเถระ - พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๔/๔๔๖.

^{๑๑๑} ดู สมชีวิธรรม ใน อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๕๓-๕๔.

ต้องให้หลักประกันแก่ภรรยาให้มาก เพราะเป็นเพศที่มีพลังกำลังเหนือกว่า ทางที่ปลอดภัยที่สุดคือ การไม่เก็บอาวุธร้ายแรงเช่นปืนไว้ในบ้าน เพื่อป้องกันการใช้ด้วยอารมณ์ชั่ววูบจากโทสะ

หลักประกันประการที่ ๒ : ต่างฝ่ายต่างต้องไม่เป็นคนมือไวเห็นแก่ได้จนสร้าง ความระแวงสงสัยให้แก่กันและกัน เพื่อเป็นหลักประกันด้านทรัพย์สินภายในครอบครัว ดังมีสามี ภรรยาบางคู่ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องซ่อนค่าใช้จ่ายต่างๆ ไว้เพื่อไม่ให้อีกฝ่ายนำไปใช้อย่างสุรุ่ยสุร่าย อาทิ นำไปเล่นการพนัน เป็นต้น จัดเป็นการขาดหลักประกันทางด้านเศรษฐกิจ หรือขาดความปลอดภัยทางทรัพย์สิน และขาดความเชื่อใจกัน

หลักประกันประการที่ ๓ : ต่างฝ่ายต่างต้องไม่ใจเร็วคว้นได้ ตั้งตนไว้ในความ พอดีในเรื่องกามคุณ มีความสันโดษยินดีพอใจเฉพาะในคู่ครองของตนโดยไม่คิดนอกใจ ไม่ เหลาะแหละ จึงจะเป็นหลักประกันในเรื่องความรักในคู่ครองได้ ซึ่งนับเป็นความปลอดภัยของ ครอบครัว เพราะการเป็นต้นแบบที่ไม่เจ้าชู้ให้แก่ลูกหลานด้วย

หลักประกันประการที่ ๔ : ต่างฝ่ายต่างต้องไม่พุดปดมดเท็จต่อกัน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจกันด้วยหลักแห่งความสัตย์ เป็นหลักประกันแห่งความซื่อตรงต่อกัน มิ เช่นนั้น คนที่รักกันมานาน หากได้รู้ในภายหลังว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ซื่อสัตย์ต่อตน ก็จะเปลี่ยนจากรัก เป็นแค้นแทน จนถึงแก่ทำร้ายหรือทำลายกันในที่สุด

หลักประกันประการที่ ๕ : ต่างฝ่ายต่างต้องไม่สร้างเหตุแห่งความลุ่มหลงมัวเมา ขาดสติ โดยใช้สิ่งเสพติดมีนเมาเป็นเครื่องข่มใจให้เกิดความสีกเหิม ต้องใช้หลักการ ประคับประคองตนด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นหลักประกันแห่งความไม่ประมาท และที่สำคัญที่ ต้องตระหนักอย่างแรงกล้า เพราะเป็นทางนำมาของความล่มสลายทางเศรษฐกิจ ทั้งในครอบครัว ชุมชนสังคมและประเทศชาติ ดังคำกล่าวที่ว่า “.. น้ำท่วม ไฟไหม้ โจรปล้น ยังไม่ร้ายเท่าการพนัน” อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสิ่งเสพติดมีนเมา ในอบายมุข ๖ นั่นเอง

ดังมีตัวอย่างของการไม่นำพาต่อหลักประกัน ดังกล่าวข้างต้นที่อิงหลักเบญจศีล และเบญจธรรมจากหญิงคนหนึ่ง ผู้กล้าออกมาเปิดเผยเป็นอุทาหรณ์แก่สาธารณชนผ่านสื่อ โทรทัศน์ ถึงความไม่นำพาต่อหลักประกันตามคุณธรรมขั้นพื้นฐานความเป็นปกติสุขของชีวิตคือ เบญจศีล-เบญจธรรม ต่อการดำเนินชีวิตในฐานะภรรยา ทำให้เป็นที่รังเกียจของญาติผู้ใหญ่ฝ่ายสามี และยุยง สามีให้หย่าขาดจากเธอ สามีจึงต้องหย่าเนื่องจากเสียใจในการกระทำของเธอ แม้จะมีลูกด้วยกัน ๑ คน สามีขอหย่าขาดจากเธอ เธอก็ได้แต่เสียขายในความดี ความเป็นพ่อพระของสามีคนนี่ที่ในอดีต ๕ ปีที่แล้วยอมเลิกกรากับแฟนมาแต่งงานกับเธอ ผู้มีชีวิตที่น่าสงสารจากการตัดสินใจยึดอาชีพผิดๆ หลังเลิกกับสามีคนแรกและมีลูกด้วยกัน ๑ คน (ปัจจุบันรวมเป็น ๒ คน) คือ การค้าประเวณีโดย

ความจำเป็นชนิดที่ไม่มีวันหยุดพักตลอดระยะเวลา ๑๐ ปี ผลที่ได้จากอาชีพนี้คือแม่จะมีรายได้เป็นกอบเป็นกำ แต่ก็หมดไปกับการเล่นพนันบอลล์ และยาเสพติด ก่อนหน้าที่ต้องผันมาอาชีพนี้ เธอเป็นพนักงานบริษัทแห่งหนึ่ง แต่ก็ไม่ซื่อสัตย์ โดยขยักขอกเงินมาเลี้ยงสามีคนแรก เมื่อเห็นว่าใกล้จะโดนจับได้ก็ชิงลาออกและผันมาค้าประเวณีแทน เมื่อสามีคนแรกรู้เรื่องก็โกรธ ไม่เห็นใจที่เธอต้องเป็นฝ่ายหาเงินเข้าบ้านสำหรับค่าใช้จ่ายทุกอย่างขณะที่สามีเอาแต่ดื่มสุรา เธอจึงหนีออกจากบ้าน และให้ญาติเลี้ยงดูลูกคนแรก เมื่อมีอาชีพค้าประเวณี เธอก็ทำงานหนักโดยไม่สนใจชายใดๆ ที่เข้ามาใกล้ชิด เพราะรู้ว่ามิได้แต่ชายที่หวังประโยชน์ในร่างกายของเธอโดยไม่ต้องจ่ายค่าบริการ ก่อนหน้าที่จะยึดอาชีพนี้จริงจัง มีชายคนหนึ่งขอร้องให้เธอเลิกอาชีพนี้ และฝากงานที่อุ้งรตแห่งหนึ่งให้ทำแต่เธอก็พบว่าเขามีภรรยาอยู่แล้ว จึงจับพลัดจับผลูไปเป็นภรรยาน้อยของเจ้าของกิจการค้ากามแห่งหนึ่ง แต่อยู่ได้ไม่นานก็โดนภรรยาหลวงนำหญิง ๓ คนมาขู่จะจัดการเอาชีวิตเธอๆ จึงปลื๊กตัวออกมา และมีเพื่อนแนะนำให้รู้จักแม่เล้าที่มีเมตตาต่อเธอ ทำให้เธอยึดการค้าประเวณีเป็นอาชีพจริงจังดังที่กล่าวว่ำนับจำนวนลูกค้าไม่ถ้วนรวมทุกวัน ทุกเทศกาล ไม่มีวันหยุด กระทั่งมีชายคนหนึ่งที่เป็นลูกค้าของเธอ (คือสามีคนที่ขอหย่าขาดจากเธอนั่นเอง) เกิดความรักในตัวเธอ เป็นห่วงใยในสุขภาพของเธอด้วยความจริงใจ คอยดูแลรับส่งเธอกลับที่พักอยู่นานถึง ๖ เดือน เธอจึงหลอกฝ่ายชายว่าเธอตั้งครรภ์ เขาจึงจัดการจดทะเบียนสมรสกับเธอ ระหว่างที่อยู่ด้วยกัน สามีคนนี้พาเธอไปรักษาตัวเพื่อเลิกยาเสพติด อาการติดยาของเธอจึงทุเลาขึ้นมาก จากนั้นเธอก็ได้ตั้งครรภ์กับเขาจริงๆ แต่ด้วยความที่เคยเป็นคนใช้เงินมือเติบจากการหาได้มากในอดีตที่ยังค้าประเวณีอยู่ เธอก็แอบหยิบเงินสามีใช้คราวละหนึ่งพันถึงสามพันบาท สามีไม่ใช่จะไม่ทราบแต่ก็เห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย มิได้ถือโทษ แต่เธอไม่หยุดเพียงนั้นเริ่มลักขโมยของมีค่าของแม่สามี จนถูกจับได้และต้องการเอาเรื่องเธอถึงขนาดจับเข้าคุก เธอจึงต้องบากหน้าไปขอความช่วยเหลือญาติผู้ใหญ่ของเธอที่ต่างจังหวัดให้นำเงินไปชดใช้แม่สามี สามีของเธอเสียใจมากถึงขนาดร้องไห้ และหย่าขาดจากเธอตามการยุยงของแม่สามี และญาติผู้ใหญ่ การหย่าขาดนี้เพิ่งผ่านไป ๒ เดือน เธอรู้สึกเสียใจมาก บอกกับตนเองว่าจะประพุดิตนเป็นคนดีให้ได้ โดยกลับไปเรียนหนังสือระดับปริญญาตรีใหม่

ความลับที่เธอเองยินดีนำมาเปิดเผยในรายการผ่านจอโทรทัศน์^{๑๒๒}นี้ ก็เพื่อแบ่งปันให้คนในครอบครัวฟังว่าอย่าเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ขอให้พ่อแม่ดูแลบุตรหลานมิให้เป็นคนพุดปดมดเท็จ ไม่หยิบข้าวของของผู้อื่นจนเป็นนิสัย เพราะจะแก้ยาก กลายเป็นความเคยชินเช่นที่ตนเองทำ และผู้หญิงอย่าได้หลงผิดยึดอาชีพที่ตนทำ เพราะมีแต่ทางเสีย ไม่มีทางได้ ผู้วิจัยเองเห็นว่าเป็น

^{๑๒๒}รายการ “ทีลิว” (๒๒.๓๐-๐.๓๐ น.) ช่วงสนทนา ๕๕ นาที (อังคารที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๓), สถานีโทรทัศน์สี ช่อง ๓.

ประโยชน์อย่างมากที่จะหิบบกกรณีนี้ขึ้นมาเป็นตัวอย่างในเนื้อหาเกี่ยวกับหลักประกันในครอบครัวนี้ เพื่อชี้ให้เห็นถึงอันตรายที่น่าสู่ความร้ายแฉาน แดกแยกในครอบครัว ความเสียหายมิใช่เกิดแต่เพียงผู้ก่อ แต่เกิดกับคนในครอบครัวทั้งสองฝ่าย คือทั้งของสามีและของภรรยา ที่สำคัญคือลูกๆ จะไม่ได้อยู่ร่วมกันพร้อมหน้าพร้อมตา อาจกลายเป็นปมด้อยทางจิตใจและสะสมเป็นความรุนแรงทางจิตใจได้ เรื่องราวของหญิงผู้นี้เป็นการยืนยันได้ว่าสามีภรรยาที่มีธรรมชาติไม่เสมอกันก็มีอันต้องแยกขาดจากกันแน่นอน ไม่วันใดก็วันหนึ่ง แต่หากฝ่ายที่ทำไม่ดี ไม่ถูกต้องรู้ตัวและปรับปรุงตัวเสียใหม่ได้ทัน เหตุร้ายก็ย่อมกลายเป็นดีได้ เพราะฝ่ายที่มีธรรมสูงกว่าก็ย่อมสามารถให้อภัยอีกฝ่ายหนึ่งได้โดยไม่ยากนัก

(ข) การเยียวยาความรุนแรงระหว่างสามีและภรรยา : ในกรณีที่เกิดการกระทบกระทั่งจนกลายเป็นความรุนแรงขึ้นแล้ว และยังมีความจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันด้วยภาระหน้าที่ในครอบครัว ต่างฝ่ายก็ต้องพยายามปรับอารมณ์ให้เย็นลงและพูดปรับความเข้าใจกันอย่างมีเหตุผล มีความจริงใจ เปิดใจให้กัน โดยต่างฝ่ายต่างต้องนึกถึงความดีของกันและกัน รวมถึงสิ่งดีๆ ที่เคยทำร่วมกันครั้งที่ยังดีกันอยู่ ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงที่เกิดว่ามีอะไรบ้างที่เป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิด เมื่อต่างฝ่ายต่างทราบก็จะได้ปรับปรุงแก้ไขต่อไป ไม่ควรโทษกันและกัน ควรนึกถึงหลักที่ว่าล้นย่อมกระทบพินเป็นธรรมดา ใช้ความเมตตากรุณาต่อกันให้มากๆ และให้อภัยอีกฝ่ายหนึ่งในความผิดพลาด โดยถือเสมือนว่าการให้อภัยผู้เป็นที่รักแม้ว่าความรู้สึกก็จะน้อยลงไปตามอารมณ์โกรธก็ตาม ก็เท่ากับเป็นการให้อภัยตนเองด้วย และยังสามารถรู้สติสงบ ภาควุมิใจที่ตนสามารถสร้างทานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดได้ นั่นก็คืออภัยทานตามมุมมองของความเป็นพุทธะ คือความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบาน ซึ่งจะทำให้ใจเบิกบาน เบาและสบายขึ้น แทนความโกรธอาฆาตที่มีแต่จะทำให้ใจหนักอึ้ง เป็นทุกข์ การเยียวยาที่ดีที่สุดของทั้งสองฝ่ายก็คือการเยียวยาจิตใจตนเองให้สามารถขจัดโทสะได้ เพื่อที่จะได้ดำเนินชีวิตร่วมกันต่อไปอย่างมีสติรอบคอบให้มากขึ้น รู้จักหลีกเลี่ยงเหตุปัจจัยที่จะก่อความรุนแรงขึ้นอีก

(ค) การป้องกัน แก้ไข และเยียวยาความรุนแรงระหว่างพ่อแม่ และลูก

พ่อแม่เป็นผู้นำลูกให้เห็นความสำคัญในการดำเนินชีวิตในครอบครัวด้วยการมีศรัทธาในการประพฤติตนให้ถูกต้องดั่งตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม เพื่อความสงบสันติสุขร่วมกัน โดยพ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก มิใช่เพียงมีการพร่ำสอน แต่ตนเองไม่ลงมือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดี พ่อแม่บางคนก็มีข้ออ้างว่าตนเป็นไม้แก่ที่ตัดยากเสียแล้ว ขอให้ลูกอย่าได้ประพฤติตาม ขอให้ประพฤติคืออย่าเอาแบบตน ฯลฯ ซึ่งก็จะทำให้ลูกมีข้ออ้างเช่นกันว่าตนไม่มีแบบอย่างที่ดี ทั้งพ่อแม่และลูกจึงต้องประพฤติตนตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรมด้วยความพร้อมเพรียงกันเป็นนิ

ติน หากใครเปลือยออกนอกกลุ่มนอกทางก็ต้องช่วยกันนำกลับเข้ามาด้วยความเมตตากรุณา รักใคร่
 ประรณาคิดต่อกัน พ่อแม่มีใช้มีหน้าที่เพียงทำมาหากินอย่างสุจริตเพื่อเลี้ยงดูร่างกายลูกให้เติบโตใหญ่
 ให้ค่าใช้จ่าย ค่าเล่าเรียนเพื่อการศึกษาที่โรงเรียน แต่ยังคงเลี้ยงดูจิตใจของลูกให้อบอุ่น มีความสุข
 จากความปรารถนาหรือความใฝ่ฝันในบางเรื่องของลูกด้วย เช่น ลูกขอเงินซื้อข้าวของบางอย่างที่
 ต้องการ พ่อแม่อาจสอนลูกให้ประหยัดในการใช้จ่ายได้ และสอนให้ใช้ความพยายามในการเก็บ
 หอมอมริบเพื่อซื้อหาสิ่งที่ต้องการเพิ่มเติม แต่ก็ต้องไม่เข้มงวดเกินไป อาจช่วยครั้งหนึ่ง อีก
 ครั้งหนึ่งให้ลูกเก็บออมด้วยตนเอง ถ้าไม่เป็นเหตุสุดวิสัยที่พ่อแม่จะให้ได้ เพราะเหตุแห่งความพลิก
 ผันชีวิตของลูกบางคน เกิดจากการที่พ่อแม่ไม่นำพาเรื่องอื่นใดนอกจากการทำมาหากิน หาเงินเข้า
 บ้าน เพื่อค่าใช้จ่ายหลักๆ มิได้ให้ความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูกเท่าที่ควร จึงไม่เข้าใจในความ
 ต้องการของลูกที่มีมากขึ้นตามวัย

โดยหลักของความเป็นจริงแล้ว พ่อแม่ลูกอยู่ร่วมกันก็ย่อมมีความแตกต่างทางด้าน
 อายุ ประสบการณ์ อารมณ์และรสนิยมความชื่นชอบในเรื่องต่างๆ ความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ก็ย่อม
 ต่างหรือขัดแย้งกัน แต่ในความต่างหรือความขัดแย้งกันนั้น ไม่จำเป็นที่ต้องทำให้เกิดความแตกแยก
 หรือการเลิกรากันและปรารณาคิดต่อกัน กรณีมีเรื่องขัดแย้งไม่ลงรอยกันระหว่างพ่อแม่และลูก หรือ
 ระหว่างพ่อและแม่เอง การแก้ไข คือทุกฝ่ายต้องใจเย็น ลูกต้องทำตัวเป็นกลางเมื่อพ่อแม่ขัดแย้ง
 กันเองในเรื่องส่วนตัวอื่นๆ ที่มีได้เกี่ยวข้องกับลูก หรือพยายามเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่มี
 ให้เกิดความรุนแรงขึ้น แต่หากพ่อและแม่ต้องมีปากเสียงหรือทะเลาะเบาะแว้งกันเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลูก
 ลูกก็ต้องพยายามไกล่เกลี่ยและประนีประนอมให้ท่านทั้งสองสบายใจ เลิกมีปากเสียงกันเพราะ
 ตนเองเป็นต้นเหตุ พ่อแม่เองก็ต้องช่วยกันประคับประคองอารมณ์มิให้พุ่งมัว โมโหโทโสกับ
 พฤติกรรมบางอย่างที่ไม่เป็นที่พอใจของลูก ทั้งคู่ต้องเป็นผู้นำในการรู้จักร่วมกันแก้ไขปัญหามี
 เหตุผล มีสติ ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์จนถึงขนาดตัดเชื้อใยกัน

กรณีที่เกิดปัญหาความรุนแรงขึ้นแล้ว ไม่ว่าจะด้วยความรุนแรงทางร่างกายหรือทาง
 จิตใจระหว่างพ่อแม่และลูก ความสำคัญยังคงอยู่ที่การให้อภัยกัน และการรักษาสถานภาพทาง
 สายเลือดไว้โดยมิปล่อยให้ความโกรธโดยเฉพาจากสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับวัตถุนิยมเข้ามาเป็น
 อุปสรรค โดยเฉพาะเมื่อมีการสำนึกผิดและการกลับตนปรับความประพฤติให้กลับมาดำรงมั่นใน
 ศีลและธรรมอย่างเดิม ก็ยังต้องละความโกรธแค้นต่อกัน ผู้เป็นพ่อและแม่ต้องอภัยให้ลูกได้ในฐานะ
 ที่เป็นผู้ให้กำเนิดเขาเอง มิเล็ดเนื้อเชื้อไขของตนเอง การให้อภัยลูกก็เท่ากับให้อภัยตนเองด้วย
 เช่นกัน เพราะตนเป็นผู้เลี้ยงดูลูกมา ลูกทำผิด ส่วนหนึ่งก็มาจากตนเองด้วยเช่นกัน

ดังตัวอย่างของชายผู้หนึ่งที่กลับตัวกลับใจแล้ว ออกมาเปิดเผยชีวิตในอดีตของตนเอง ผ่านสื่อโทรทัศน์เช่นเดียวกันกับตัวอย่างแรกว่า เขาได้เริ่มเล่นพนันบอลล์ตั้งแต่อายุ ๑๔ ปี กำลังเรียนหนังสืออยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีน้องชายยังเล็ก อายุห่างจากเขาหลายปี พ่อแม่มีอาชีพค้าขายฐานะดี เมื่อขายของได้ก็จะเก็บเงินไว้บนหัวเตียง โดยมีได้นับ เขาได้เพียงเงินไปโรงเรียนเท่านั้น อยากได้ของอะไรพิเศษก็ต้องเก็บเงินซื้อเอง จึงต้องการเงินมาต่อเงินด้วยการเล่นพนันบอลล์ เขาจึงแอบขโมยเงินพ่อแม่จากหัวเตียง นำเงินหลักพันไปเล่นพนันกับเพื่อนหลายคนจนเป็นหนี้ ก็หยิบเงินพ่อแม่มาครั้งละสามพันถึงห้าพันบาท ขโมยอยู่หลายปี รวมๆ ได้ประมาณเจ็ดแสนบาท เมื่อเขาขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ อายุ ๑๖ ปี ก็ทำตนเป็นโต๊ะรับแทงเอง มีเงินหมุนเวียนหลักหมื่น จนพ่อแม่จับได้เรื่องขโมยเงิน แม่ถามก็บอกว่าเอาไปเล่นบอลล์ เขาโดนแม่คาดโทษว่าถ้าทำอีกไม่ต้องอยู่ด้วยกัน เขาหยุดได้สักพัก วันหนึ่งไปเดินห้างเกิดอยากได้รถบังคับที่มีราคาแพง จึงขอพ่อแม่แต่พ่อแม่ไม่ให้ จึงกลับมาเล่นพนันบอลล์ใหม่ จนเป็นหนี้ กังวลผู้เซฟที่พ่อแม่เก็บเงิน เอาเงินไปใช้หนี้ เทียวและดื่มสุรา จึงโดนแม่ดูดำ ออกปากไล่ ตักลुकตัดแม่ เขาเสียใจก็ เก็บเสื้อผ้าออกจากบ้านด้วยเงินที่มีติดตัว ๗,๐๐๐ บาท ไปหาห้องเช่าอยู่ นับเป็นจุดหักเหของชีวิตจากการเล่นพนันบอลล์ นำสู่วังวนมากมายด้วยความที่ไม่มีที่ปรึกษาในครอบครัว น้องก็ยังเล็ก เขาจึงมีแต่เพื่อน วุฒิกการศึกษาาก็มีเพียงมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เพราะยังเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ สมครทำงานไม่ได้ จึงตามเพื่อนไปเป็นบาร์เกย์ ทำอยู่เกือบปี พร้อมพนันบอลล์ไปด้วย เล่นเสี่ยก็ผันตัวไปเป็นนายแบบ ถ่ายภาพเอ็กซ์ชงหนังสือก่อนแล้วจึงถ่ายวิดีโอหนังเอ็กซ์ชงซึ่งมีการร่วมเพศจริงๆ ส่งขายต่างประเทศตามคำชวนของเพื่อน ได้เงินเท่าไรก็หมดไปกับพนันบอลล์ เพื่อนที่ชวนถ่ายหนังเอ็กซ์ชงจึงชวนไปขายตัวกับผู้หญิงที่ฮ่องกง ได้เงินครั้งละประมาณสามถึงสี่พันบาท คือ ๓๐๐-๔๐๐ เหรียญฮ่องกงจากการขายตัวกับสาวแก่แม่หม้ายไทย และเล่นพนันบอลล์กับเจ้าแก็ร์ร้านอาหารด้วยจากนั้นได้รู้จักและมีสัมพันธ์กับหญิงไทยคนหนึ่งเดินทางไปๆ มาๆ ระหว่างฮ่องกง ไทย และสิงคโปร์ และให้เบอร์โทรศัพท์แก่เขาไว้ จึงตกลงเป็นแฟนกัน เธอก็มีอาชีพเป็นแม่เฒ่าและมีร้านอาหารบังหน้าทั้งที่ฮ่องกงและสิงคโปร์ โดยตัวเขาต้องกลับมาอยู่ที่เมืองไทยคอยหาหญิงไทยส่งไปให้ทั้งสองแห่ง โดยเขาจะได้อำตอบแทนหัวละหมื่นบาท หญิงที่สมัครใจไปจะได้รับการออกค่าใช้จ่ายต่างๆ ให้ก่อนแล้วค่อยไปหักออกจากการรับแขก ๓๐ คนต่อวัน ต้องทำอย่างน้อย ๑ เดือนเพื่อหักค่าใช้จ่ายที่เดินทางไปได้หมด เมื่อใช้หนี้หมดก็จะได้รายได้จากการรับแขกรายละ ๑๕๐ บาทหรือประมาณ ๓๐ เหรียญฮ่องกง เท่ากับว่าเขาผู้นี้อยู่ในวังวนของอาชีพค้าประเวณี-ค้ำมนุษย์ประมาณเกือบ ๑๐ ปี จาก พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๘ ควบคู่กับการพนันบอลล์คู่ละเป็นเงินหลักแสน โดยจะเล่นได้สองครั้งแรก พอครั้งที่ ๓ ก็จะเริ่มเสีย โดยเล่นทุกลีก (league) ทุกวัน ทั้งบอลล์โลกและบอลล์ยูโร เสียเงินไปหลายสิบล้าน บางครั้งต้องขายรถเพื่อนำเงินไปเล่น ภายหลังจับได้ว่าหญิงไทยที่เป็นแฟนกันและร่วมทำ

ธุรกิจค้าประเวณี-มนุษย์นี้มีสามสิ่งก็คือเจ้าของธุรกิจหลักนี้ เพราะเธอตั้งครรภ์โดยที่เธอและเธออยู่กันคนละที่ เท่ากับว่าเธออยู่ในสถานะชายชู้กับเธอ เขาทะเลาะกับเธอ จากการที่เธอทิ้งดื่มสุรา สูบบุหรี่ และเสพยาเสพติด ทำให้พุดจาไม่รู้เรื่อง เขาจึงเลิกทำอาชีพนี้ กลับเมืองไทยอย่างถาวร แต่ก็ยังเล่นบอลล้อยอยู่เพราะหางานทำไม่ได้ วุฒิไม่พอ จึงกลับไปขายตัวที่บาร์เกย์ร้านใหม่ เนื่องจากหุ่นเริ่มอ้วนขึ้นและอายุมากขึ้นแล้ว จึงไม่ค่อยมีแขก นานๆ ครั้งจึงจะได้ด้วยเงินครั้งละพันกว่าบาท โชคดีที่ได้รู้จักกับตำรวจคนหนึ่งจากการเดินห้าง และคบเป็นเพื่อนคุยกันทางโทรศัพท์ ได้รับความช่วยเหลือเรื่องเงินจากเขา แต่เมื่อเขาขอเพื่อนคนนี้หนักเข้าถึงหลักสี่ถึงห้าพันบาท เพื่อนตำรวจคนนี้ก็แนะนำให้เขาบวชโดยจะเป็นผู้อุปถัมภ์การบวชให้ เขาก็บวชประมาณ ๒ ปี โดยต้องโทรศัพท์กลับบ้านให้พ่อมาทำการอนุญาตให้บวชก่อนจึงจะบวชได้ โชคดีที่ทางบ้านมิได้เปลี่ยนหมายเลขโทรศัพท์ พ่อก็ไปตามที่ขอเพราะพ่อเป็นชาวพุทธ แต่แม่ไม่ได้ไปเพราะนับถือคริสต์ พ่อถามสารทุกข์เขาแต่เขาก็มิได้เล่าอะไรให้พ่อฟังเลย เมื่อปลงศพเสร็จเขาก็กราบพ่อ ๓ ครั้ง ก่อนอุปสมบททั้งเขาและพ่อร้องไห้ เขาได้สารภาพว่าเคยขโมยเงินพ่อแม่ที่หายๆ ไปเอง เอาไปเล่นบอลล้อย ฯลฯ จากที่เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒-๔ รวมกันรวม ๗ แสน ขอให้พ่อโหสิกรรมให้ และฝากขอกจากแม่ด้วย เมื่อลาสิกขาออกมาก็ได้เห็นสังขรณ์ว่า ถ้าชีวิตอาชีพไม่สุจริต เบียดเบียนผู้อื่น เงินหาได้เท่าไรก็ไม่อยู่กับตัวนาน เพราะจัดว่าเป็นเงินบาป และได้ไปหาแม่ในวันเกิดแม่ที่บ้าน ชื่อของขวัญไป โดยได้ยื่นอยู่แค่หน้าบ้าน และขอโทษแม่ ยอมรับผิดทุกอย่าง แม่รับของแต่ไม่พูดอะไรเลย จึงกลับ หางานสุจริตทำไม่นำความเดือดร้อนให้ใคร คือ ขายผักและเปลี่ยนเป็นไก่ย่าง ได้เงินตกวันละ ๒๐๐ บาท ไม่มากมายแต่ก็สบายใจ เพราะไม่ต้องพรากลูกพรากแม่ใครในธุรกิจค้าประเวณี ตนเองก็ไม่เดือดร้อน เมื่อคิดได้ก็เกือบจะสายไป ปัจจุบันคิดได้แล้วว่า อบายมุขนำสู่อบายภูมิ ลงนรกเพราะคิดผิด ๕ เขาเผยว่าการที่ได้ทำสมาธิตอนบวชช่วยเขาไว้ได้มาก ทำให้มีสติ พระพุทธเจ้าทำให้เขาเป็นคนใหม่ และตั้งใจว่าเมื่อพ่มีเงินก็จะนำเงินไปทขอยคืนให้แม่^{๑๓๓}

เรื่องข้างต้นมิใช่นิทานแต่เป็นเรื่องจริงจากประ โยชน์ของสื่อ และผู้เล่าที่สำนึกผิดต้องการประพุดคิดเป็นคนดีต่อไปในชีวิตที่เหลืออยู่ และต้องการแบ่งปันประสบการณ์ที่หวังว่าทุกคนไม่ควรเอาเยี่ยงอย่าง และที่ผู้วิจัยได้หยิบยกมานี้ก็เพื่อประกอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อแม่ลูกอยู่ร่วมกันนั้นว่า หากขาดการสนทนาพูดคุยกัน ไปตามความต้องการของกันและกันบ้างพอสมควร และหากมีการปกครองดูแลเลี้ยงดูที่ยืดหยุ่นบ้าง เหตุการณ์รุนแรงที่นำเด็กคนหนึ่งในฐานะของลูกไปสู่อบายมุขทำให้เสมือนตกไปในวังวนของอบายภูมิ หรือนรกภูมิ

^{๑๓๓}รายการ “ดีสิบ” (๒๒.๓๐-๐.๓๐ น.) ช่วงสนทนา ๕๕ นาที (อังคารที่ ๖ ก.ค. ๒๕๕๓), สถานีโทรทัศน์สี่ ช่อง ๓.

ขณะยังมีลมหายใจอยู่ครั้งแล้วครั้งเล่าดังเรื่องที่เราของเรื่องนำมาเปิดเผยนี้ ก็คงไม่เกิด พ่อแม่ต้องทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้ลูกได้ มิใช่เพียงคาดหวัง คาดโทษเมื่อลูกทำผิด แต่มิได้เข้ามาช่วยแก้ไข เพียงเห็นเป็นกฎเหล็กที่ว่าลูกมีหน้าที่เล่าเรียน พ่อแม่มีหน้าที่หาเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายหลักๆ เป็นการมองข้ามความสำคัญของบรรยากาศในบ้านที่ต้องประกอบไปด้วยการแสดงออกถึงความรัก ความห่วงใยของพ่อแม่ที่มีต่อลูก เกรงครัดพอประมาณแต่ต้องไม่เกรงเกรียงค่อกัน ลูกเองก็ต้องรู้สึกถึงความเหนื่อยยากของพ่อแม่ รู้จักพิจารณาความเพียรของพ่อแม่ที่กว่าจะหาเงินมาก็ด้วยความยากลำบาก ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ พ่อแม่และลูกต้องพูดคุย สนทนากันบ้างเพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน เดือนกันให้อยู่ในกรอบและคุณประโยชน์แห่งศีลธรรม ลูกถ้าไม่มีพ่อแม่คอยเป็นเพื่อนพูดคุยปรึกษาหารือ กังวลที่จะหันไปคบคนพาลที่พาไปหาผิด ทั้งนี้ทั้งนั้น โชคยังดีที่ผู้เล่านี้ชื่อ “โชค” และยังมีโอกาสกลับตัวจากระสพระธรรมและการปฏิบัติสมาธิจากการบวชเป็นเวลา ๒ ปี จึงนับได้ว่าเป็นคนโชคดีคนหนึ่ง อีกทั้งพ่อแม่ก็อภัยให้ในการผิดศีลข้อที่ ๒ แม้ว่าแม่จะยังไม่พูดคุยด้วย แต่ก็ยอมรับของขวัญวันเกิดจากเขา มีข้อนำคิดว่า เมื่อเขาเคยถูกจับได้ว่าขโมยเงินเอาไปพนันบอล พ่อแม่ก็น่าจะสืบหาเหตุแห่งความต้องการเงินของเขา แทนที่จะมีเพียงการคาดโทษ เมื่อลูกขอเงินโดยตรงเพื่อจะนำไปซื้อในสิ่งที่อยากได้ ก็มีได้เป็นจำนวนมากมาเท่ากับที่ถูกขโมยไปแต่ละครั้งนั้น ทำไมจึงไม่ผ่อนปรนด้วยความรักความเมตตา ความปรารถนาให้ลูกเป็นสุข จะด้วยเหตุผลอันใดก็แล้วแต่ เรื่องจริงที่เกิดขึ้นจัดเป็นตัวอย่างที่ดีของการไม่ประพฤตินิให้อยู่ในเบญจศีล-เบญจธรรม ซึ่งเป็นขั้นปกติของการดำเนินชีวิตในครอบครัวร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข

๓.๒.๓ ทิศ ๖

พระพุทธศาสนามีแนวทางที่ชัดเจนสำหรับปัจเจกบุคคลในการมีปฏิสัมพันธ์ที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมกับผู้แวดล้อมรอบตัวในทุกสถานภาพ โดยเฉพาะกับสมาชิกในครอบครัว โดยพระพุทธเจ้าทรงวางหลักสิทธิ และหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวไว้ในหัวข้อธรรมที่ชื่อว่า “ทิศ ๖” อันหมายถึงบุคคลประเภทต่างๆ ที่เราทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธด้วยดุจทิศที่อยู่รอบตัวจัดเป็น ๖ ทิศ^{๓๔} ซึ่งในงานนี้ผู้วิจัยสนใจในบริบทที่เกี่ยวกับหน้าที่และความเกื้อกูลของสมาชิกในครอบครัวเดี่ยวที่พึงมีแก่กันของสามีและภรรยา ดังในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ว่า สามีพึงบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง และภรรยาก็อนุเคราะห์สามีโดยหน้าที่ฝ่ายละ ๕ ประการ^{๓๕} คือ สามีบำรุงภรรยาโดย

^{๓๔}ดูรายละเอียดใน ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๘.

^{๓๕}ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๔.

๑. ให้เกียรติยกย่องภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่ประพุดินอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ให้
๕. ให้เครื่องประดับเครื่องแต่งตัวแก่ภรรยา

ส่วนภรรยาอนุเคราะห์สามีโดย

๑. จัดการงานดี
๒. สงเคราะห์ญาติมิตรของทั้งสองฝ่ายด้วยดี
๓. ไม่นอกใจสามี
๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
๕. ขยันในการทำงานทั้งปวง

ตัวอย่างของภรรยาที่ดีของสามีตามหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ นางวิสาขา (นางเป็นผู้บรรลุนิพพานชั้น โสคาบันเมื่ออายุได้เพียง ๗ ปี นางเป็นสตรีที่มีความงดงามในแบบที่เรียกว่า “เบญจกัลยาณี” และเป็นผู้มีอุปการะมากมายต่อพระพุทธศาสนาโดยนางได้ปฏิบัติบำรุงพระบรมศาสดา และพระสงฆ์สาวกเป็นอันมาก ทั้งยังบริจาคทานเพื่อแผ่แก่ประชาชนทั่วไปด้วย ไม่มีหญิงใดในพุทธกาลจะปฏิบัติได้เช่นนาง เพราะนางเป็นผู้เปี่ยมด้วยสังคหวัตถุธรรม ๔ ประการ คือ ด้วยการให้เรียกว่าทาน ด้วยการเจรจาอ่อนหวานเรียกว่าปิยวาจา ด้วยการทำประโยชน์แก่เขา ใครมีงานมีการก็ให้ความช่วยเหลือ ไม่เออหยิ่งจองหอง และด้วยการวางตัวอย่างเหมาะสม ไม่เคยยกตนข่มท่านซึ่งในคัมภีร์เถรวาทมีเรื่องราวที่กล่าวถึงความดีงามของนางไว้มากมาย) เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้รับโอวาท ๑๐ จากบิดา คือ ธนัญชัยเศรษฐี^{๑๓๖} เมื่อครั้งก่อนออกเรือน ได้แก่^{๑๓๗}

^{๑๓๖}เชิงอรรถ ใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๑/๔๕ และ ดูรายละเอียดใน คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระธรรมปิฎกธรรมาแปด ภาค ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๑-๑๐๐.

^{๑๓๗}บ.ส. ยิริ บุญภาค, จะเอาอะไรจากความรัก, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๕-๑๑๘.

๑. ไฟในไม่นำออก ความหมายคือ เรื่องไม่ดีไม่งามในครอบครัว เป็นเรื่องระหว่างสามีภรรยา ไม่ควรนำไปป่าวประกาศให้คนภายนอกได้รับรู้ด้วย เพราะย่อมไม่เป็นผลดีต่อความสัมพันธ์ของสามีภรรยา

๒. ไฟนอกไม่นำเข้า ความหมายคือ ไม่นำเรื่องราวร้ายๆมาคุยกับคนนอกบ้านเข้ามาสร้างความขุ่นเคืองให้เกิดภายในบ้านหรือครอบครัว เช่น การนำเอาคำนิทาว่าร้ายของเพื่อนบ้านมาเล่าสู่กันในครอบครัว ก็ย่อมทำให้เกิดความร้าวใจ หวาดระแวงของคนในบ้าน

๓. ช่วยคนที่สมควรช่วย ความหมายคือ การให้รู้จักผูกมิตรกับคนบ้านใกล้เคียงเคียงด้วยการรู้จักแบ่งปันกันตามโอกาสอันควร เพราะเขาอาจช่วยป้องกันอันตรายให้ได้ เช่น เป็นหูเป็นตา คอยสอดส่องขโมยหรือโจรผู้ร้ายให้ได้ แม้ว่าการให้มิได้จะทำให้ศัตรูกลายเป็นมิตรเสมอไปก็ตาม ก็ยังดีกว่าการมิรู้จักให้ ซึ่งย่อมให้ผลในทางลบ

๔. อย่าช่วยคนที่ไม่สมควรช่วย ความหมายคือ แม้จะมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นที่มาขอความช่วยเหลือในครั้งแรก ก็ไม่ควรช่วยจนตัวเองต้องเดือดร้อน และยังเมื่อได้รับความช่วยเหลือมาขอยืมอะไรไปแล้ว ไม่ว่าจะเงินทองหรือสิ่งของ แต่ไม่ใช่คืนให้ตามสัญญา ก็ไม่ควรให้ความช่วยเหลืออีกในครั้งต่อไป เพราะย่อมจะทำให้ครอบครัวเดือดร้อน

๕. ถึงเขาไม่มีจะให้ ก็ควรมีน้ำใจให้กับเขา ความหมายคือ ให้สงเคราะห์ญาติของทั้งสองฝ่ายเมื่อเขาได้รับความเดือดร้อน ถึงเขาจะมีใช้คืนให้หรือไม่ก็ตาม

๖. นั่งให้ดี ความหมายคือ ให้รู้จักพิจารณาการนั่งว่า นั่งเกะกะใคร หรือนั่งทับสิ่งของทำให้เกิดแตกหักเสียหายหรือไม่ หรือพิจารณาการนั่งอย่างมีสัมมาคารวะ มิใช่จะเอาแต่นั่งไม่ลุกไปต้อนรับสามี พ่อแม่สามี ญาติผู้ใหญ่ หรือแขก เป็นต้น

๗. นอนให้ดี ความหมายคือ ก่อนนอนควรตรวจตราดูความเรียบร้อยภายในบ้านให้ดีเสียก่อน เพื่อสร้างความปลอดภัยให้เกิดในครอบครัว และนอนหลับได้อย่างปราศจากกังวลใดๆ

๘. กินให้ดี ความหมายคือ การรู้จักรับประทานอาหารให้เกิดสุขภาพที่ดี ทั้งอาหารและเครื่องภาชนะในการรับประทานอาหารก็ต้องสะอาดด้วย จะได้ไม่ก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ

๙. ดูแลไฟในบ้าน ความหมายคือ ให้รู้จักดูแลปรนนิบัติสามี พ่อแม่สามี เป็นอย่างดีเปรียบสามี พ่อแม่สามีเป็นไฟในบ้าน

๑๐. ให้อไฟในบ้าน ความหมายคล้ายคลึงกับข้อ ๙ แต่พิเศษกว่า คือ เป็นการแสดงความเคารพ โดยเฉพาะสามี และแผ่แผ่ความเคารพไปยังพ่อแม่สามีด้วย เพราะถือเป็นสิริมงคลแก่

ครอบครัว ธรรมเนียมไทยโบราณสอนไว้ให้ภรรยากราบเท้าสามีก่อนเข้านอน เพราะเท้าของสามี ต้องใช้ตราครุฑ ออกไปทำงานเพื่อนำความสุขสบายมาสู่ครอบครัว

หากภรรยาในสมัยปัจจุบัน นำโอวาททั้ง ๑๐ นี้ไปใช้ในการครองเรือน ก็ย่อมมีเสน่ห์ผู้ภักดีใจสามีและครอบครัวได้เป็นอย่างดี แม้ว่าตนเองก็เป็นฝ่ายที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ด้วยก็ตาม แทนที่จะเรียกร้องความเสมอภาคอยู่ตลอดเวลา อันเป็นชนวนก่อเกิดความรุนแรงได้ไม่มากนักน้อย

นอกจากนี้นางวิสาขาผู้เป็นธิดาของธัญชัยเศรษฐี^{๑๓๘} ยังได้สงเคราะห์พ่อของสามี คือ มิคารเศรษฐี^{๑๓๙} ชาวเมืองสาวัตถีผู้ได้นางในฐานะลูกสะใภ้ โดยนางได้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรของเขา ช่วยสงเคราะห์ในการเปลี่ยนความคิด ความเชื่อในทางที่ผิดหรือที่เรียกว่า “มิจฉาทิฎฐิ” มาเป็นความคิดความเชื่อในทางที่ถูกตามครรลองของพระพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่า “สัมมาทิฎฐิ” จนเขาถึงกับยกย่องนางเป็นประหนึ่งมารดาของตน และมหาอุบาสิกาวิสาขาก็ได้รับการขนานนามว่า มิคารมาตา หรือมิคารมารดา คือมารดาของเศรษฐีมิคารนั้น ดังมีเรื่องราวพอสังเขป^{๑๔๐} ดังนี้

เมื่อนางวิสาขาได้ผ่านการคัดเลือกตามเงื่อนไขที่จะเป็นภรรยาบุตรชายของมิคารเศรษฐี มีนามว่า ปุณณวัตนกุมาร ก็ต้องมีความงามครบ ๕ อย่าง นั่นคือผมงาม เนื้องาม กระดูงาม ผิวงาม และวัยงาม ก็อยู่ในฐานะของลูกสะใภ้ของมิคารเศรษฐี และได้ปรนนิบัติทั้งสามี และพ่อสามี คือมิคารเศรษฐีเป็นอย่างดี แต่ไม่ลงรอยกับเศรษฐีในความที่เขาเป็นมิจฉาทิฎฐิ เคารพนับถือนักบวชไม่นุ่งผ้า หรือชี่เปลือยที่เรียกว่าอเจลก นางไม่นับถือหรือเคารพในอเจลกจึงทำให้อเจลกนำไปฟ้องเศรษฐีขอให้เศรษฐีไล่นางออกจากบ้าน แต่เศรษฐีเห็นว่ายังไม่สมควรที่จะทำได้เพราะนางเป็นธิดาของสกุลใหญ่ จึงเชิญอเจลกกลับและนั่งรับประทานข้าวมธุปายาสบนอาสนะอันมีค่ามากต่อไปอย่างอดกลั้นไว้ได้ จนเมื่อนางเห็นว่าเศรษฐีไม่สนใจในพระเถระผู้เที่ยวบิณฑบาตรูปหนึ่งจึงนิมนต์เถระรูปนั้นมาให้เลยไปบิณฑบาตข้างหน้า เพราะเศรษฐีบ้านนี้กำลังบริโภคนกเถาะ เศรษฐีจึงดูแก่โทสะไล่นางออกจากเรือนหาว่านางกล่าวหาว่าตนกินของไม่สะอาด แต่นางไม่ยอมไปอ้างว่าธรรมธิดาของบิดามารดาผู้ยังมีชีวิตจะไม่ออกจากเรือนสามี-พ่อสามีไปด้วยเรื่องเพียงเท่านั้น จะต้องมิภุมพินิ (ผู้มีทรัพย์ หรือผู้มั่งคั่ง) ๘ ท่านที่เคยมาเป็นพยานในการส่งนางเข้าเรือนพร้อมบิดาชำระความก่อน

^{๑๓๘} อ.จ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๑/๔๕.

^{๑๓๙} อ.จ.สศตก. (ไทย) ๒๓/๓/๑๓.

^{๑๔๐} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระัมมปัทฏฐกถาแปล

มีการเสวยจึงให้กุมภีทั้ง ๘ นั้นมาชำระความโดยนางได้อธิบายความหมายของ “บริโภคนกแก้ว” ว่าเป็นการเปรียบเปรยถึงการไม่ทำบุญในอรรถภาพนี้ของพ่อสามี นางจึงพันผัดข้อนี้ไป จากนั้นเสวยก็เปลี่ยนไปเอาผัดนางในเรื่องที่นางแกล้งไปด้วยคนใช้ชายหญิงไปที่หลังเรือน ในมัชฌิมยาม นางตอบว่าเพราะนางพามาแม่มีอาชานะยตกลูกจะให้หนึ่งดูตายได้กระไร จึงให้คนถือประทีบด้ามไปกับพวกหญิงคนใช้ ให้ดูแลแม่พาทัดลูกแล้ว กุมภีถามเสวยว่านางมีความคิดอะไร เขาตอบไม่ได้ ก็เปลี่ยนไปเอาผัดนางที่ปกปิดโอวาท ๑๐ ข้อของบิดานางที่ให้ไว้เป็นปริศนา ในเมื่อเนื้อความแห่งโอวาทนั้นมีว่า ‘ไฟในไม่พียงนำออกไปภายนอก’ และ ‘ไฟแต่ภายนอก ไม่พียงให้เข้าไปภายใน’ ซึ่งเสวยตีความผัดเป็นไฟจริงๆ ที่นางให้คนถือประทีบไปดูแลพ่อกับลูก และหากไฟจริงๆ ภายในเรือนดับ ก็ควรที่จะไปเอาไฟจากภายนอกมาทำให้สว่างต่างหากแล้ว นางจึงอธิบายต่อกุมภีว่าบิดาของนางหมายถึง “ถ้าหญิงหรือชายทั้งหลายในบ้านใกล้เรือนเคียงของเจ้า พูดถึงโทษของแม่สามีพ่อสามีและสามี, เจ้าอย่าเอาคำที่ชนพวกนั้นพูดแล้วมาพูดอีกว่า ‘คนชื้อโน้นพูดยกโทษอย่างนี้ของท่านทั้งหลาย’ เพราะขึ้นชื่อว่าไฟ (นินทา) เช่นกับไฟนั้น ย่อมไม่มี” นางวิชาจึงพันโทษและยังได้อธิบายโอวาทของบิดาข้ออื่นๆ อีกอย่างละเอียด เช่นเรื่อง ‘พียงบำเรอไฟ’ หมายถึงการเห็นพ่อสามีแม่สามีและสามีเสมือนกองไฟและพญานาค จึงควร และ ‘พียงนอบน้อมเทวดาภายใน’ หมายถึงการเห็นพ่อสามีแม่สามีและสามี เป็นเสมือนเทวดา จึงควร เป็นต้น จากนั้นนางก็ให้คนใช้หญิงชายเตรียมพาหนะจะกลับเรือนบิดาตน เสวยขอโทษนาง แต่นางมีข้อแม้ว่าหากจะให้นางอยู่ต่อต้องยินดีให้นางบำรุงภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาตามความพอใจ เสวยก็ยินยอมในที่สุด

ต่อมานางวิชาให้คนไปทูลนิมนต์พระพุทธเจ้า แล้วเชิญเสด็จให้เข้าสู่निเวศน์ในวันรุ่งขึ้น พวกอเจลกหรือชีเปลือยได้ยินว่าพระศาสดาเสด็จไปยังเรือนของมีการเสวย จึงไปนั่งล้อมเรือนไว้ นางถวายน้ำทักษิโณทกแล้วส่งข่าวไปเชิญพ่อสามี คือมีการเสวยมาร่วมองค์^{๑๑๑} พระพุทธเจ้าด้วย แต่เสวยโดนห้ามไว้โดยพวกอาชีวก^{๑๑๒} จึงให้คนส่งข่าวให้นางทำพิธีอสังคาสต่อไปไม่ต้องรอ นางจึงอสังคาสภิกษุสงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เมื่อเสร็จกิจก็ส่งข่าวไปหาพ่อสามีอีกว่าขอเชิญท่านร่วมฟังธรรม มีการเสวยคิดว่าจะเป็นการไม่สมควรหากปฏิบัติ ก็ไปฟังธรรมของพระพุทธเจ้าอยู่ภายนอกมานตามคำบอกของอาชีวกผู้ล่วงหน้าไปก่อน พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเสมือนแสดงต่อหน้าเสวยโดยไม่มีมานมาขวางกั้น นับว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อุปมาดังพระจันทร์ ย่อมปรากฏเหมือนประทับยืนอยู่ตรงหน้าแห่งสัตว์ทั้งหลาย ผู้ยืนอยู่

^{๑๑๑} ถวายพระ เลี้ยงพระ - พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๒๖.

^{๑๑๒} นักบวชชีเปลือยพวกหนึ่งครั้งพุทธกาล เป็นสาวกของมกขลิโกสาล - เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๕.

ในที่ใดที่หนึ่ง เหมือนพระจันทร์ลอยอยู่แล้วในกลางหาว ย่อมปรากฏแก่ปวงสัตว์ว่า ‘พระจันทร์อยู่บนศีรษะของเรา’

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแปลงย้ายธรรมเทศนาแก่มีการเสฐฐิซึ่งนั่งอยู่นอกฝ้าม่านนั้น ทำให้เขาได้ตั้งอยู่ใน โศคาปัตติผล หมดสงสัยในพระรัตนตรัย แล้วจึงยกชายฝ้าม่านขึ้น แล้วเอาปากอมถันนางวิสาขาหญิงสะใภ้ เชิดชุนางไว้ในฐานะมารดาผู้ทำให้เขาเสมือนเกิดใหม่คือได้รู้แจ้งในพระธรรมของพระพุทธเจ้า มีการเสฐฐิปล่อยถันนางวิสาขาผู้สะใภ้แล้วหมอบลงแทบพระบาทของพระพุทธเจ้า นวดเพนพระบาทด้วยมือพร้อมจุมพิตด้วยปาก และประกาศตนว่า “ข้าพระองค์ชื่อมีการะ พระเจ้าข้า” ถึง ๓ ครั้ง แล้วกราบทูลโดยนัยว่าเขาไม่เคยทราบเรื่องอานิสงส์ของการทำทานหรือการให้ในพระพุทธศาสนาเลยว่าจะมีผลมากมายขนาดนี้

บัดนั้น เขาได้ทราบแล้วก็เพราะหญิงสะใภ้ของเขาเอง คือมหาอุบาสิกาวิสาขา ผู้ที่ทำให้เขาพ้นแล้วจากอบายทุกข์ทั้งปวง นางมาสู่เรือนของเขา เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขของเขาโดยแท้ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นางวิสาขาจึงได้ชื่อว่า มีการมาตา หรือมีการมารดา (ภายหลังได้บุตรชาย จึงให้ชื่อบุตรชายว่า มีการะ) และประตูเรือนของมีการเสฐฐิก็เปิดกว้างเพื่อพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การที่มหาอุบาสิกาวิสาขา หรือนางวิสาขามีการมาตามีจิตใจงดงามนั้น แน่นนอน เพราะนางมีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรในทุกบทรทุกตอนของชีวิต เช่น ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนนางที่ปราสาทของนางในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี เกี่ยวกับธรรม ๔ ประการของมาตุคาม ว่า

มาตุคามในโลกนี้ ๑. จัดการงานดี ๒. สงเคราะห์คนข้างเคียง ๓. ปฏิบัติอุกใจสามี ๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ . . . วิสาขา มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อชัยชนะในโลกนี้ ปรารถโลกนี้ . . . วิสาขา มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อชัยชนะในโลกหน้า ปรารถโลกหน้า ธรรม ๔ ประการอะไรบ้าง คือ ๑. ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ๒. ถึงพร้อมด้วยศีล ๓. ถึงพร้อมด้วยจาคะ ๔. ถึงพร้อมด้วยปัญญา^{๑๔๓}

เพราะธรรมบทนี้เองที่ทำให้นางวิสาขามีการมาตาครองใจพ่อสามีไว้ได้ จนถึงกับได้รับยกย่องให้เป็นมารดาผู้ให้กำเนิดในทางธรรม

^{๑๔๓} อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๔๕/๓๒๔-๓๒๖.

จากหลักธรรมในบริบทของสามีภรรยาในเรื่องทศ ๖ นี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่คนในครอบครัวต้องนำมาใช้ในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งในการครองชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข สามีภรรยาเมื่อใช้ชีวิตร่วมกันแล้ว ภรรยาต้องเอาใจใส่ดูแลงานบ้าน สงเคราะห์ญาติทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายตน โดยเฉพาะการไม่ทอดทิ้งผู้สูงอายุ ไม่นอกใจสามี รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ และขยัน ใฝ่ใจในกิจการงานทั้งปวง สามีเมื่อได้รับการปรนนิบัติจากภรรยาเช่นนี้ก็ไม้อาเปรี๊ยะ ต้องตอบแทนน้ำใจ โดยการยกย่อง ไม่ดูหมิ่น ไม่นอกใจ มอบความเป็นใหญ่ให้ และให้เครื่องประดับเครื่องแต่งตัว^{๑๔๔} และหากภรรยาต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยสามีอีกแรงหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายก็ต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยผลักดันดูแลงานบ้าน ไม่เกี่ยงงอนกัน โดยอ้างว่าไม่ใช่หน้าที่ของเพศตน

เมื่อสามีภรรยาไม่ลงรอยกันก็ต้องรู้จักข่มใจ อดทน และยินดีเสียสละความสุขส่วนตนบ้างเพื่อให้อีกฝ่ายสบายใจ การสื่อสารกันแบบสันติวิธีนั้น แต่ละฝ่ายต้องใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของอีกฝ่าย ใช้เหตุผลแทนอารมณ์ โดยการตั้งกัลยาณจิตต่อกัน คือจะคิด จะพูด จะทำอะไรควรตั้งสัจจะไว้ในใจตนว่าจะใช้ความเมตตาและความยุติธรรมมิให้ลำเอียงเข้าข้างตนเอง และเพื่อให้เกิดความสงบเย็นจากภายใน ดังคำพระท่านว่า จิตมีเมตตาเหมือนปลาได้น้ำ ถ้าจิตขาดเมตตาเหมือนปลาที่ขาดน้ำ ซึ่งจะหาความสงบได้ยาก ที่สำคัญคือทั้งสองฝ่ายควรมองให้เห็นโทษของโทษ และเห็นประโยชน์ของความเป็นมิตรที่ดีต่อกันว่าเป็นรากฐานสำคัญของการประนีประนอมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

เมื่อปัจเจกบุคคลในครอบครัวต่างฝ่ายต่างปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ตามหลักทศ ๖ โดยเฉพาะสามีและภรรยา ปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศระหว่างสามีภรรยาที่เกิดขึ้นในโลกสมัยใหม่ย่อมตกดันดับไป ความขัดแย้งอันนำสู่ความรุนแรงย่อมเกิดยาก เพราะต่างฝ่ายต่างก็มุ่งที่จะอนุเคราะห์กัน พระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจธรรมชาติที่สร้างสตรีให้เกิดมาต่างจากชายว่ามีความหมายในตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายในบริบทของ “ครอบครัว” พระพุทธศาสนาสอนให้ทั้งสองเพศอยู่เหนือทิฐิอันโดยชายทำหน้าที่ชาย และหญิงทำหน้าที่หญิงซึ่งต่างก็ต้องเข้าใจเคารพในความเหมาะสมเฉพาะที่แต่ละฝ่ายมีอยู่^{๑๔๕} สามีภรรยาในสังคมสมัยใหม่นี้จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเอาชนะกัน โอกาสที่จะเกิดการกระทบกระทั่งหรือขัดแย้งกันจนก่อให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวนั้นย่อมไม่เกิดขึ้น ทศ ๖ จึงนับเป็นเครื่องมือป้องกันความรุนแรงในครอบครัว

^{๑๔๔}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๔.

^{๑๔๕}สมภาร พรหมทา , พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : ศยาม , ๒๕๔๘), หน้า ๕๕๕-๖๐๑ .

ได้เป็นอย่างดี หรือแม้หากความรุนแรงมีแนวโน้มจะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นโดยเหตุสุดวิสัยด้วยปัจจัยอื่นๆ ก็ตาม ก็ย่อมได้รับการแก้ไข เยียวยาได้อย่างทันที่

๓.๒.๔ ฆราวาสธรรม ๔ และ สมธรรม ๔

ดังได้กล่าวไปในตอนต้นบทที่ ๓ นี้แล้วว่า การขาดฆราวาสธรรม ๔^{๑๔๖} ซึ่งเป็นธรรม ๔ ประการของผู้ครองเรือน อันเป็นองค์ประกอบหลักที่ขาดมิได้ เพราะหากขาดธรรม ๔ ประการนี้แล้ว จะเป็นเหตุปัจจัยแห่งความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่

(๑) **สัจจะ** : คือ การมีความจริงใจ ซื่อสัตย์ และเปิดเผยต่อกัน ไม่มีลับลมคมนัยอันจะก่อให้เกิดความระหองระแหงใจกัน และไม่ควรซุกซุนเรื่องราวในอดีตซึ่งเป็นเบื้องหลังชีวิตของกันและกันขึ้นมาสนทนา เพราะอดีตไม่สำคัญเท่าสัจจะความจริงใจต่อกันในปัจจุบัน และไม่ก่อให้เกิดผลดีใดๆ ทั้งยามสุขและยามทุกข์ ไม่ว่าจะจนหรือจะรวย ต่างก็ต้องพร้อมที่จะเผชิญร่วมกันด้วยความจริงใจเต็มใจ มิใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ดีกว่าแล้วก็แยกตัวห่างหรือหาเรื่องเลิกราไป

หากจะแก้ไขปัญหาพื้นฐานความขัดแย้งในครอบครัว ก็จะต้องจัดความหวาดระแวงที่อาจมีต่อกัน ดังนั้นจะต้องมีสัจจะใน ๔ ด้าน คือ มีลักษณะเป็นคนตรง จริง แท้ ใน

ก. หน้าที่การงาน หมายถึง รับผิดชอบต่อการงานอย่างครบถ้วน ทำจริง พุ่มพเพและทำงานสำเร็จ แล้วก่อเกิดคุณธรรมต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อส่วนรวม

ข. คำพูด หมายถึง ไม่ใช่วาจาที่ก้าวร้าวอ้อมค้อมซ่อนเงื่อน พูดอย่างไรทำอย่างนั้น ไม่โลเล พูดด้วยความสุจริตใจ ไม่ชักนำไปในทางชั่ว

ค. บุคคล หมายถึง ไม่คิดคดทรยศหักหลังต่อกัน มีลักษณะร่วมทุกข์ร่วมสุข และส่งเสริมคุณธรรมให้ยิ่งขึ้นไป

ง. ความดี หมายถึง ปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อเพิ่มพูนความดี ทำตามธรรมะอย่างสม่ำเสมอ ไม่ทำๆ หยุดๆ มุ่งทำเพื่อบุญกุศล ไม่หวังลาภยศสรรเสริญ

(๒) **ทมะ** : คือ ความฝึกฝนปรับปรุงตนให้รู้จักข่มใจ อดใจ ควบคุมอารมณ์ รู้จักยับยั้งชั่งใจ บังคับตนเองไม่ให้เป็นคนอารมณ์ร้อนจนลืมหุศล ไม่เป็นคนหูเบา เชื่อคำพูดของบุคคลที่สามที่จะทำให้แตกแยกกัน ทั้งสามีและภรรยา ต้องรู้จักที่จะปรึกษาหารือกันด้วยเหตุผล อย่าคิดว่า

^{๑๔๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

ตนเองถูกต้องเสมอไป ประเด็นสำคัญคือการสร้างนิสัยใฝ่รู้ใฝ่ดีให้เกิดขึ้นในใจ มีวินัยในตัวเอง ตลอดเวลา

(๓) **ขันติ** : คือ ความอดทน ใ้แก่ อดทนต่อความลำบากตรากตรำ อดทนต่อทุกขเวทนาเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยอาจไม่มีคนดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร อดทนต่อการกระทบกระทั่งถึงแก่ทะเลาะเบาะแว้งต่อกัน อดทนต่อความเจ็บใจ ความน้อยเนื้อต่ำใจ และความเขี้ยววนใจอยากได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ เป็นต้น หมายถึง ต้องทนอดในสิ่งที่อยากได้แล้วไม่ได้ และทนต่อสิ่งที่ไม่อยากได้แต่ก็ได้รับ เช่นคำตำหนิว่ากล่าว เป็นต้น ทนรอคอยได้ในทุกสถานการณ์ โดยต่างฝ่ายต้องคิดให้ได้ว่าก่อนอยู่กินร่วมกัน ตนเองไม่ต้องอดทนอะไรมากนัก แต่เมื่อได้แต่งงานอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวแล้ว ก็ต้องอดทนให้มากขึ้น แม้จะต้องหวานอมขมกลืนก็ตาม และเพื่อเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่ลูกด้วย เพราะหากมีความอดทนไม่พอ จนถึงขั้นแยกทางกัน ลูกก็จะมีปมด้อย ผู้มีขันติย่อมมีวิถีคิดที่เป็นไปในทางที่จะเอื้อประโยชน์สุขโดยรวมต่อครอบครัว มากกว่าที่จะเห็นแก่ความพอใจและประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ขันติหรือความอดทนนี้ เป็นธรรมชาติสำคัญที่จะแก้ปัญหาครอบครัวในเรื่องของความยากจนขัดสน หรือความล้มเหลวในด้านต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ ครอบครัวมีเศรษฐกิจที่มั่นคง จึงต้องมีความขยันหมั่นเพียรควบคู่ไปด้วยกันเสมอ

(๔) **จาคะ** : คือ ความเสียสละ เพื่อแผ่ แบ่งปันมีน้ำใจ เรียกว่าตัดจิตตัดใจได้ทั้งภายในและภายนอก ภายนอก คือ เสียสละเพื่อญาติทั้งฝ่ายสามีและภรรยา ภายใน คือเสียสละอารมณ์ชั่ววูบ เสียสละสิ่งที่เป็นส่วนเกินของชีวิตอันจะก่อหนี้สินได้ หรือเสียสละสิ่งเสพติดต่างๆ ที่ต้องการเสพทั้งสามีและภรรยาต้องรู้จักวางแผนจัดงบประมาณชีวิตให้สมดุลร่วมกัน ด้วยการมีจาคะ^{๑๑๖} โดยเฉพาะรู้จักให้อภัยกันอยู่เสมอ ไม่ผูกใจเจ็บต่อกัน เมื่อมีอะไรไม่เข้าใจกัน ก็จะไม่ไปรื้อฟื้นเรื่องเก่าๆ มาทับถมกัน จนเกิดการแตกร้างทางอารมณ์ และแตกแยกกันไปในที่สุด ดังนั้นการมีจาคะมุ่งไปที่การทุ่มเทเสียสละให้แก่กัน เพื่อความรักความอบอุ่นความมั่นคงของครอบครัว

ปัจเจกบุคคลทั้งผู้นำครอบครัวและสมาชิกครอบครัวทุกคน ควรต้องประพฤติธรรมของผู้ครองเรือน ๔ ประการนี้ โดยพัฒนาตนไปสู่ความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัวที่สร้างร่วมกันระหว่างสามีกับภรรยา พัฒนาความสัมพันธ์อันดีในบทบาทของพ่อแม่ ลูก และเครือญาติในครอบครัวดั้งเดิมของทั้งฝ่ายสามีและภรรยา

^{๑๑๖}ว. วชิรเมธี, สัมมนาพุทธศาสนาศาสตร์บัณฑิต มหาบัณฑิต และคฤหัสถ์บัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๒ เรื่อง “พระพุทธศาสนานุรักษ์การกับศาสตร์สมัยใหม่ : วิถุคติแฮมเบอร์เกอร์”, ศุกร์ที่ ๑๕ พ.ค. ๒๕๕๒ ณ หอประชุมพุทธมณฑล อ. พุทธมณฑล จ. นครปฐม เวลา ๑๕.๑๗ น.-๑๗.๓๐ น.

อนึ่ง ในความเป็นกัลยาณมิตรของกลุ่มสามิภรรยา ผู้มีความเสมอภาคกัน กล่าวได้ว่ามีเกณฑ์ตัดสินจากกรรมของผู้ครองเรือน ๔ ประการนี้เอง ถือเป็นหลักกรรมพื้นฐานในจิตใจ และในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีงามแก่ผู้อื่น กลุ่มสามิภรรายกัควรมิธรรมที่สมน้ำสมเนื้อกัน หรือเสมอกันในหลักกรรมที่เรียกว่า สมธรรม ^{๑๔๘} ในปฐมสมชีวิสูตร ว่าด้วยผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอกันสูตรที่ ๑ มี ๔ ประการ คือ

(๑) สมศรัทธา : มีศรัทธาเสมอกัน

(๒) สมศีลา : มีศีลเสมอกัน

(๓) สมจาคา : มีความเสียสละเสมอกัน และ

(๔) สมปัญญา : มีปัญญาเสมอกัน

สมธรรม ๔ นี้ จะเป็นฐานรองรับชีวิตคู่ครองในระดับที่สมควรและคู่ควรกันทั้งในชาตินี้ และชาติหน้า เหตุเพราะความเป็นผู้มีธรรมสมกันนี้เอง ทำให้ทั้งสองฝ่ายเป็นผู้มีศรัทธา รู้ความประสงค์ของผู้ขอ รู้จักสำรวจระวังในการดำเนินชีวิตโดยธรรม ใช้คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานต่อกัน มีความสุขความเจริญ รักใคร่ปรองดอง ไม่คิดร้ายต่อกัน ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับธรรมสำหรับคู่สมรสไว้ใน ปฐมสังวาสสูตร ว่า การอยู่ร่วมกันของสามิภรรยาในลักษณะนี้ จัดอยู่ในประเภทที่ ๔ ที่สามิเทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาเทวดา คือ สามิภรรยาต่างเป็นคนมีศีลทั้งคู่ ^{๑๔๙}

๓.๒.๕ พรหมวิหาร ๔ ^{๑๕๐}

พรหมวิหาร ๔ นี้ หมายถึง ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หรือธรรมประจำใจของผู้มีคุณความดีอันยิ่งใหญ่ คือ ๑. เมตตา ๒. กรุณา ๓. มุทิตา ๔. อุเบกขา ^{๑๕๑} พรหมวิหาร ๔ นี้เป็นธรรมที่ต่อบนเนื่องในเบญจธรรม หรือกัลยาณธรรมในเรื่องของความมีเมตตากรุณาที่มีมุทิตาและอุเบกขา ประกอบอยู่ด้วย ผู้เจริญพรหมวิหาร ๔ แม้จะยังไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อ

^{๑๔๘} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๕๔.

^{๑๔๙} การอยู่ร่วมกันของสามิภรรยา อีก ๓ ประเภท ได้แก่ ๑. สามิที่อยู่ร่วมกับภรรยาผี คือ สามิและภรรยาไม่มีศีลทั้งคู่ ๒. สามิที่อยู่ร่วมกับภรรยาเทวดา คือ สามิไม่มีศีล ภรรยาผีมีศีล และ ๓. สามิเทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาผี คือ สามิมีศีล ภรรยาไม่มีศีล - อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๓/๘๕.

^{๑๕๐} ที. ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗-๓๒๘/๒๕๖-๒๕๗.

^{๑๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๕.

นิพพาน แต่ก็ยังผลให้ไปเกิดในพรหมโลก^{๑๕๒} จึงไม่ต้องพูดถึงความสันติสุขในโลกมนุษย์นี้ว่าผู้เจริญพรหมวิหาร ๔ จะได้รับมากเพียงใด ตัวอย่างของผู้มีพรหมวิหาร ๔ ในทุกๆ ครอบครัวก็คือ พ่อและแม่ผู้เปรียบเป็นพรหมของคุณ

พ่อแม่ต้องตระหนักเสมอว่าตนอยู่ในฐานะเสมือนพรหมของคุณที่ต้องประกอบด้วย ความเมตตากรุณาต่อลูก ยินดีเสมอเมื่อลูกมีความสุขและมีความสำเร็จในชีวิตทุกๆ ด้าน ขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักวางใจเป็นกลางไม่ใช่สิทธิ์ในความเป็นพ่อแม่เข้าไปก้าวก่ายความเป็น ส่วนตัวของลูกมากเกินไป โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นจะต้องการความเป็นส่วนตัวมากเป็นพิเศษ พ่อแม่ สามารถคอยสอดส่องดูแลลูกอยู่ในระยะห่างที่พอเหมาะ เพียงคอยระวังมิให้ลูกเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ อบายมุขต่างๆ ได้ โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดให้พ่อแม่ได้มีส่วนร่วมร่วมกับนักเรียน และหมั่นเข้าร่วมการประชุมผู้ปกครองที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น เพื่อจะได้ทราบความเป็นไปในเรื่อง การเรียนและความประพฤติของลูก พ่อแม่ให้คำแนะนำลูกได้ ในลักษณะที่ไม่เป็นการบังคับ คาดหวังหรือขู่เข็ญ จนลูกเกิดความกดดันจนรู้สึกเครียด อันอาจส่งผลให้มีพฤติกรรมไปในทาง ก้าวร้าวรุนแรงได้ พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างในความประพฤติอันดีงาม ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ยิ้ม เยิ้มให้กันเสมอ ไม่เคร่งเครียดเกินไปจนบรรยากาศในบ้านไม่อบอุ่นสำหรับลูก ต้องใจเย็น ร่วมกัน แก้ปัญหาต่างๆ ในครอบครัวด้วยวิธีสุชุม รอบคอบ มีเหตุผล และสงบสันติ ไม่ไว้วางใจ ใช้คำ ผรุสวาทคำทอต่อกัน หากลูกมีปัญหาพลาดพลั้งในเรื่องต่างๆ เช่น ผลการเรียนไม่ดี หรือผิดหวังกับ เพื่อน พ่อแม่ต้องปลอบโยน ให้กำลังใจและคำแนะนำที่ดี ไม่ดูถูกหรือซ้ำเติม ขณะเดียวกันลูกก็ต้อง เคารพอนุอบน้อม เชื่อฟัง และกตัญญูต่อพ่อแม่ รู้จักเลือกคบหาสมาคมกับเพื่อนดีไม่เป็นอันธพาล ไม่ ข้องเกี่ยวกับยาเสพติด หากทั้งพ่อแม่และลูกปฏิบัติตามนี้ได้ ความรุนแรงย่อมไม่อาจเกิดได้ หรือ หากมีความขุ่นข้องหมองใจกันระหว่างพ่อแม่และลูก แต่ละฝ่ายต้องเปิดใจพูดคุยรับฟังกันและกัน โดยไม่ใช่อารมณ์ ควรมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น รับประทานอาหารร่วมกันที่บ้านหรือนอกบ้าน ในบางโอกาส พ่อแม่ร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนกับลูก เช่น การแข่งกีฬาสามัคคีระหว่างนักเรียนและ ผู้ปกครอง การไปทำบุญตักบาตร ฟังธรรม เวียนเทียนที่วัดในวันสำคัญทางพุทธศาสนาด้วยกัน ฯลฯ ที่สำคัญต้องหมั่นแสดงความรักความอาทรต่อกันทั้งคำพูดและท่าทีที่มีการสวมกอดให้ความอบอุ่น แก่กันเป็นประจำโดยไม่รังเกียจว่าเป็นวัฒนธรรมของชาวตะวันตก เพราะเรื่องของความรักความ สามัคคีปรองดองกันในครอบครัวเป็นเรื่องของทุกวัฒนธรรมในโลก ก็จะช่วยเยียวยาความ บาดหมางที่เคยมีต่อกันได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพ่อแม่ลูกจะได้สวดมนต์ทำสมาธิพร้อมหน้า กันบ้าง และแนะนำลูกให้เข้าใจถึงความเป็นพรหมของพ่อแม่ แล้วแนะนำให้ลูกกราบตักหรือกราบ

^{๑๕๒}ที่. ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗-๓๒๘/๒๕๖-๒๕๗.

เท่า แสดงความกตัญญูระลึกในคุณของพ่อแม่ โดยเล่าความทุกข์ยากให้ลูกได้รับรู้และอำนวยการช่วยเหลือ ให้พรลูก สายใยรักและความผูกพันในครอบครัวจะยิ่งแน่นแฟ้น และเป็นเกราะป้องกันสิ่งชั่วทั้งหลาย รวมทั้งความขัดแย้งความรุนแรงไม่ให้มากเกินไปถ้าร้ายทำร้ายจิตใจกันได้

หลักพรหมวิหาร ๔ ทำให้ชีวิตครอบครัวมีความอบอุ่น ลูกๆ มีแบบอย่างที่ดีจากพ่อแม่ เมื่อมีปัญหาผิดพลาดในชีวิตก็จะมีพ่อแม่เป็นผู้ชี้แนะแก้ไข พร้อมทั้งปลอบโยน เยียวยาจิตใจ คู่สมรส ในยุคนี้ควรต้องฝึกฝนตนเองในการใช้หลักธรรมนี้เพื่อความพร้อมในการอบรมดูแลลูกๆ อย่างเหมาะสม เพื่อที่จะสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ รวมถึงความรุนแรงในครอบครัวได้ด้วยดี

ตัวอย่างที่ดีในเรื่องความเมตตาก็คือผู้ที่ได้รับยกย่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เป็นผู้มีเมตตาวิหารีเป็นเลิศ คือพระนางสามาวดี อัครมเหสีของพระเจ้าอุเทน คือแม้ว่าพระนางมาคันทิยามเหสีองค์ที่ ๓ ของพระเจ้าอุเทน จะผูกพยาบาทพระนางสามาวดี ด้วยเหตุที่พระนางเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า แต่นางมาคันทิยาผูกใจเจ็บต่อพระองค์ที่ไม่ทรงชื่นชมความงามของนาง แล้วยังกล่าวธรรมอันไม่งามเรื่องสังขารทั้งหลายล้วนน่ารังเกียจ แก่มาคันทิยาพราหมณ์ ๒ สามิภรรยาผู้เป็นบิดามารดาของตน จนท่านทั้งสองบรรลุนิพพานเป็นพระอริยบุคคล นางจึงนึกพยาบาทจองเวรตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่ก็ไม่ว่าจะทำร้ายพระองค์ได้ จนในที่สุดได้มาเป็นมเหสีของพระเจ้าอุเทน เมื่อได้รู้ว่าพระนางสามาวดีทรงเคารพยกย่องเทิดทูนพระพุทธเจ้าอย่างสูงสุด จึงคิดระบายความแค้นกับพระนางสามาวดีแทน ทรงหาเหตุกลั่นแกล้งด้วยวิธีการต่างๆ นานา จนพระเจ้าอุเทนหลงเชื่อ และทรงลงมือประหารพระอัครมเหสีสามาวดีพร้อมสนม ๕๐๐ นาง ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง โดยการยิงธนูเพียงครั้งเดียว ดอกธนูจะทะลุร่างหญิงทั้ง ๕๐๑ นางนั้นได้ แต่เพราะเหตุที่พระนางสามาวดีไม่ได้มีจิตมุ่งร้ายต่อพระองค์ และยังทรงรับสั่งเดือนบริวารทั้ง ๕๐๐ นาง ให้แผ่เมตตาช่วยพระเจ้าอุเทน ลูกศรจึงไม่อาจพุ่งออกจากแฉ่งได้ แม้พระเจ้าอุเทนเองด้วยความหลงผิด ทรงรับทุกข์ทรมานไม่อาจปล่อยลูกศรและลดธนูลง น้าวศรจนสุดกำลังค้างเติ่งอยู่เช่นนั้น เมื่อยล้าจนเหงื่ออาภแตก จนพระนางเอ๋ยปากอนุญาตให้ลดคันธนูและปล่อยศรลงสู่พื้น จึงคลายทุกข์ให้แก่พระเจ้าอุเทนได้ พระองค์ทรงประจักษ์ใจในอานุภาพแห่งเมตตาธรรม ถึงกับทรงก้มกราบขอขมาต่อพระนาง เป็นโอกาสให้พระนางได้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรต่อพระองค์ จนได้ฟังธรรมกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและขอถึงไตรสรณคมน์ บำรุงพระพุทธศาสนาต่อมา จนกระทั่งพระนางและบริวารทั้ง ๕๐๐ ถูกไฟครอกถึงแก่พระชนม์ชีพด้วยแรงอาฆาตพยาบาทจากพระนางมาคันทิยาที่มีรู้จบสิ้น โดยขณะที่พระเจ้าอุเทนผู้กลับกลายมาเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา กำลังเสด็จประพาสราชอุทยาน พระนางมาคันทิยาสั่งให้คนรับใช้เอาผ้าชุบน้ำมันไปพันที่เสาทุกต้นในปราสาทของพระนางสามาวดี พุดเกลี้ยกล่อมให้พระนางและบริวารเข้าไปรวมอยู่ในห้องเดียวกัน แล้วลั่นกลอนจุด

ไฟเผาพร้อมทั้งปราสาท พระนางสามาวดีก็ไม่เคยมีจิตพยาบาทตอบเลย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแต่งตั้งพระนางไว้ ในตำแหน่งผู้เลิศทางเมตตา หรือเอตทัคคะในฝ่ายผู้ช่วยด้วยเมตตา^{๑๕๓}

๓.๒.๖ สังคหวัตถุ ๔^{๑๕๔}

คนในครอบครัวเดียวกัน สามี ภรรยา หรือพ่อ แม่ และลูก ควรต้องมีหลักของการสงเคราะห์กันประจำใจ คือ การนำเอาหลัก “สังคหวัตถุ ๔” ตามแนวพุทธธรรมมาใช้เป็นคุณเครื่องช่วยเหลือกันและยึดเหนี่ยวใจกันไว้โดย

(๑) ทาน : การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นำใจไมตรีตลอดจนทรัพย์และสิ่งของแก่กันและกันเองในครอบครัวของตน การสงเคราะห์ญาติและการบำเพ็ญทาน รวมถึงการแบ่งปันเพื่อแผ่ นำใจไมตรีแก่ครอบครัวของผู้อื่นที่กำลังเดือดร้อน ทานยังรวมไปถึงวิทยาทาน คือการให้ความรู้ ธรรมทาน คือการให้สติเตือนใจให้รู้ถึงธรรมชาติ ความเป็นไปของโลกและชีวิต และอภัยทาน เป็นทานที่สำคัญมากในการยุติปัญหาต่างๆ ได้ คือ การสละความผูกอาฆาต ความพยาบาท ความอิจฉา ความโกรธ ความเกลียด ความคิดที่จะแก้แค้น ทิฏฐิมานะ เป็นต้น การแสดงอภัยทานนี้เป็นสิ่งที่จะต้องหมั่นฝึกฝนอยู่เป็นนิจ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ทำได้ยาก แต่เมื่อใดที่ทำได้ ก็จะให้ผลเป็นการแสดงกำลังใจที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะเวลาจะให้ ผู้ให้ไม่ต้องไปขอใคร ไม่ต้องไปหาจากที่ใด ทั้งยังไม่ทำให้รู้สึกสูญเสียสิ่งใด นอกจากจะเป็นการได้ความภาคภูมิใจ เพราะการขอโทษ หรือการให้อภัยต่อกันมิใช่เรื่องของการเสียหน้า เสียศักดิ์ศรี เสียรู้ หรือมิใช่การได้เปรียบ เสียเปรียบแต่อย่างใด ตรงกันข้ามการขอโทษหรือการให้อภัยกลับเป็นการชำระใจให้สะอาด เปรียบเสมือนการชำระภาชนะสกปรก เช่นเมื่อเราล้างแก้วน้ำให้สะอาดแล้ว ก็เหมาะสมที่จะใช้รองรับน้ำบริสุทธิ์ที่เทลงไปใหม่ หรือเสมือนการโยนของที่เราไม่ชอบทิ้งไปโดยไม่คิดเสียดาย^{๑๕๕} เป็นความยินดีที่จะกล่าวคำขอโทษ หรือให้อภัยซึ่งกันและกันอย่างไม่ลังเลสงสัยใดๆ ก่อเกิดความสุขใจทั้งผู้ให้และผู้รับ

^{๑๕๓}ดูรายละเอียดใน คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระธรรมปิฎกถาปนเถระ ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นครปฐม: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒-๕๖ และ พระครูกัณฺธชยวิธาน ผศ. (สมาน กลฺยาณธมฺโม/พรหมอยู่) (อนุสรณ์เนื่องในโอกาสพระราชทานดินฝั่งศพ คุณแม่ซุ้ง แซ่ลี (ปัญญาชาติรักษ์), เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗๔-๒๘๑.

^{๑๕๔}อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๑๓, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๒.

^{๑๕๕}พระศรีญาณโสภณ (ปิยโสภณ), “ชีวิตคือการลงทุน : อภัยทาน”, บ้านอารีย์ สังคมสงเคราะห์, (๒๓ กันยายน. ๒๕๕๓) : ๗.

มีตัวอย่างเรื่องเล่าสั้นๆ เรื่องหนึ่งในหนังสือรวมเรื่องเล่าแฝงคติความคิด เพื่อการดำเนินชีวิตที่งดงาม ชื่อว่า “สุขจากการให้” เรื่องมีอยู่ว่า วันหนึ่ง ครอบครัวชาวกรุงเทพฯ พ่อแม่ลูก ๔ ชีวิต ขับรถไปพักผ่อนตากอากาศชายทะเลชนิดไปเช้าเย็นกลับ เตรียมอาหารไปรับประทานกลางวันด้วยกัน ขณะที่รับประทานอาหารกลางวันนั้น มีเด็กๆ ในหมู่บ้านละแวกนั้นมาวนเวียนดูกัน จนเสร็จแล้วยังมีขนมและผลไม้เหลืออยู่อีกมาก แม่บ้านกำลังเก็บเข้าที่ พ่อบ้านจึงออกความเห็นว่าจะมอบให้เด็กๆ แถวนั้น แม่บ้านพยักหน้าเห็นด้วย เขาจึงไปจูงมือเด็กๆ เหล่านั้นมารับขนมและผลไม้ ต่างก็กอดกั้นกันอย่างเอร็ดอร่อย ยกมือไหว้แล้วจากไป แม่บ้านจึงพูดขึ้นว่า “วันนี้ฉันมีความสุขใจบอกไม่ถูก ที่ได้เห็นเด็กเหล่านี้กินขนมอย่างมีความสุข เทียวหน้าเราเอาขนมมากันเยอะๆ นะคะ” สามิได้แต่ยิ้มพยักหน้าอย่างมีความสุขเช่นกัน ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจในคำปิดท้ายของผู้เล่าว่า “การให้นั้นถ้าทำด้วยจิตใจบริสุทธิ์ ด้วยความเสียสละจริงๆ ย่อมทำให้เกิดความสุขอย่างลึกซึ้ง ซึ่งไม่อาจหาได้จากการอื่น ไม่อาจรับสืบทอดได้จากผู้อื่นนอกจากจะทำด้วยตนเอง”^{๕๖}

(๒) ปิยวาจา : พูดจาอ่อนหวาน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน อยู่บนพื้นฐานของสัมมาวาจา หรือศีลข้อที่ ๔ และเป็นถ้อยคำที่ไม่บั่นทอนกำลังใจ แต่ให้กำลังใจและส่งเสริมให้ทำความดียิ่งขึ้นไป

มีตัวอย่างเรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่งในหนังสือรวมเรื่องเล่าแฝงคติความคิด เพื่อการดำเนินชีวิตที่งดงามเช่นเดียวกัน ชื่อเรื่องว่า “ดีทั้งนั้น” เรื่องมีว่า ครอบครัวหนึ่ง ภรรยาเป็นคนใจร้อนสามิใจเย็น วันหนึ่งภรรยากลับบ้านเย็นจึงรีบหุงหาอาหารรอสามิกลับบ้าน ก็เลยได้ข้าว ๓ กษัตริย์ ก้นหม้อใหม่ตรงกลางและปากหม้อสุกๆ ดิบๆ ก็เลยนึกสร้างบรรยากาศเมื่อสามิกลับมาเพื่อมิให้สามิตำหนิ จึงตั้งโต๊ะอาหารริมคลองหลังบ้าน ออกตัวกับสามิทำนองว่ารีบหุง ข้าวตอกบนของหม้อจึงแข็งไปหน่อย สามิตอบเอาใจทำนองว่าไม่มีปัญหา ข้าวสุกๆ ดิบๆ ก็เกี่ยวได้รสชาติดี พอหมดจานภรรยารีบตักให้อีก ที่นี้ได้ข้าวและ ก็ออกตัวอีกว่างานนี้และสักหน่อย สามิยังตอบเอาใจว่าดีจะได้ไม่ต้องเถียงมาก ภรรยาชักหมั่นไส้ หมดจานที่ ๒ จานที่ ๓ เป็นข้าวใหม่จากก้นหม้อ เธอยื่นให้สามิพูดออกตัวว่าไฟแรงไป ข้าวจึงไหม้เล็กน้อย สามิตอบทำนองเดิมว่าข้าวใหม่ก็ดี นานๆ ได้รับประทานที่ หอมดี ถึงตอนนี้ภรรยาหมั่นไส้เต็มที่ จึงใช้จานข้าวยื่นหน้าอกสามิซึ่งนั่งหันหลังให้ คลอง หายท้องหล่นลงไป ในคลอง โผล่พื้นน้ำขึ้นมายังพูดไปในทางบวกอีกว่าเหมือนได้อาบน้ำเย็นสบายดี เพราะกำลังรู้สึกร้อนอยู่พอดี^{๕๗} ผู้วิจัยประทับใจข้อวินิจฉัยของผู้เล่าที่ว่า

^{๕๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (๑๐๘ เรื่องเล่าแฝงคติความคิด เพื่อการดำเนินชีวิตที่งดงาม) กิร ดังไต้สดับมา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันหนังสือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๒๑.

การพุดจาที่ฟังคูตี
 ที่สร้างความสะดวกสบายให้แก่ผู้ฟังด้วยความใจเย็น
 มองโลกในแง่ดี ไม่ติดใจถือสาในเรื่องเล็กน้อยนั้น
 สามารถจะหยุดสถานการณ์ที่เลวร้ายลงได้
 ทั้งไม่เป็นเชื้อให้เรื่องลุกลามไปใหญ่โตจนแตกหักกันไป
 ในการคบหาสมาคมกันฉันเพื่อน
 หรืออยู่ด้วยกันแบบสามีภรรยา
 จำเป็นต้องอาศัยการพุดจาแบบนี้ทั้งสิ้น
 จึงจะคบหาและอยู่ด้วยกันยึด^{๑๕๘}

(๓) อัจฉริยา : การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อกัน และ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันใน
 ครอบครัวเดียวกันหากพ่อแม่ลูกประพฤติตนเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน ย่อมทำให้เกิดความรัก
 ความผูกพันและสามัคคีกลมเกลียวกันอย่างแน่นแฟ้น ไม่ต้องกังวลในข้อบกพร่องหรือจุดด้อยของ
 สมาชิกในครอบครัว แต่มองจุดเด่น มองในแง่ดี และการเกื้อกูลนั้นก็จะเป็นประโยชน์ส่งเสริม
 คุณธรรม สามารถพัฒนาไปสู่ความสงบสุขได้ง่ายขึ้น ดังตัวอย่างเรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่ง ชื่อว่า “โดน
 ใจพ่อ” เรื่องมีอยู่ว่า

สามีภรรยาคู่นี้รักกันมาก มีที่นาและควาย ๒ ตัว ช่วยกันทำนาพอมีพอกิน จนมีลูก
 ชาย ๑ คน ช่วยกันเลี้ยงดูด้วยความรัก ต่อมาภรรยาเป็น โรคร้ายตายจากไป สามีเสียใจมากจนไม่เป็น
 อันทำมาหากิน เอาแต่กินเหล้า ไม่สนใจดูแลลูกจนเงินหมด จึงขายที่นาเอามากินเหล้า สองปีต่อมา
 เงินก็หมดลง จึงขายควายอีก ๑ ตัว กินเหล้าไม่มีเรี่ยวแรงจะทำงาน หมดเงินก็ขายบ้านแล้วเอาเงินที่
 ได้มาจ่ายค่าเช่าบ้านของตัวเอง เอาแต่เมาเหล้าจนเงินหมดอีก เข้าวันหนึ่งได้ยินเสียงลูกชายเอะอะ
 โวยวาย เหมือนตีควายเพื่อไล่ให้มันเดินเข้าไปในขวิดเหล้าที่พ่อทิ้งไว้เกลื่อนใต้ถุนบ้าน

พ่อก็ถามลูกชายว่าทำอะไร “ผมตีควายให้มันเดินเข้าไปในขวิดเหล้าของพ่อ” ลูกชายตอบ
 พลังตีควายไปพลัง ฝ่ายพ่อตะโกนใส่หน้าลูกชาย “เอ็งนี่ถ้าจะบ้า ควายจะเข้าไปในขวิดได้ยังไง
 วะ”

ลูกชายพูดเสียงดังพร้อมชูขวิดเหล้าให้พ่อดู “ทำไมจะเข้าไม่ได้ล่ะพ่อ นาทั้งแปลง
 บ้านทั้งหลัง ควายทั้งตัว มันยังหายเข้าไปในขวิดนี้แหละ ต่อไปไอ้ตัวนี้ก็จะต้องเข้าอีกแน่นอน” พ่อ

^{๑๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

ถึงกับสะอึกพูดอะไรไม่ออก ตั้งสติพักใหญ่ๆ เดินเข้าไปกอดลูกชายร้องไห้บอกว่า “พ่อผิดเอง ยกโทษให้พ่อด้วย พ่อจะเลิกกินเหล้าตั้งแต่วันนี้ พ่อรับรอง” สองพ่อลูกกอดคอกันร้องไห้

เรื่องนี้สื่อความได้ว่า บางครั้งคนเราเมื่อมีความเสียใจ ความผิดหวัง หรือความทุกข์ระทมเข้า ก็อาจทำอะไรที่ไม่ถูกต้อง เหมือนคนไร้สติ เพื่อประชดชีวิตบ้าง เพื่อให้ลืมเรื่องราวๆ บ้าง แต่ยิ่งทำก็ยิ่งซ้ำเติมชีวิตไหยิ่งทุกข์หนักขึ้นไปอีก^{๕๕}

ผู้วิจัยพิจารณาในมุมมองที่ว่า ถ้าลูกชายไม่รักและหวังดีกับพ่อ ก็คงทิ้งพ่อไปอาศัยญาติคนอื่น ๆ แต่จะห้ามกันตรงๆ คงไม่ได้ผลแน่ จึงคิดหาวิธีที่จะขอย้อนให้พ่อได้คิด แล้วพ่อก็คิดได้ เมื่อคิดได้ก็ทำได้ ตั้งแต่นั้นมาวงล้อของชีวิตก็ถูกผลักให้เดินหน้าต่อไปได้ แม้จะลำบากสักหน่อย ถ้าไม่ปล่อยยให้สิ่งชั่วมาทำลายตัวเอง จึงนับว่าการทำตัวให้เป็นประโยชน์ก็อยู่กันนั้น ทำได้หลายๆ วิธี วิธีที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งก็คงแบบอย่างที่ถูกชาย ทำให้พ่อสะอึกใจได้คิด เมื่อคิดได้แล้วตั้งใจแก้ไขตัวเองก็จะพ้นจากวังวนแห่งทุกข์ พาครอบครัวไปสู่ความสงบสุขได้มากขึ้น

(๔) สมานัตตตา : การทำตนให้เข้ากันได้ และมีความเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัวร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน เป็นต้น^{๕๖} ความเป็นคนสม่าเสมอเป็นเรื่องสำคัญ เพราะจะเป็นต้นแบบให้สมาชิกในครอบครัวถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ถ้าเป็นต้นแบบที่ดีที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดกำลังใจในการทำแต่สิ่งดีๆ ช่วยกันพัฒนาครอบครัวไปสู่ความสงบสุขร่วมกัน ดังตัวอย่างเรื่อง “สอนลูกให้รักพ่อแม่”

สามีภรรยาคนหนึ่งอยู่กินกันมามีลูกด้วยกัน ๒ คน ชายหนึ่งหญิงหนึ่ง แม่บ้านจะอบรมลูกๆ อยู่เสมอ โดยปรารถถึงพ่อของเขา “พ่อของลูกเป็นคนดีมาก ๆ ขยันซื่อสัตย์ เหล้ายาบุหรี่ไม่เคยแตะ เจ้านายก็รัก แม่ว่าเราโชคคินะ” ลูกๆ ได้ฟังสิ่งดีๆ เกี่ยวกับพ่อจากปากแม่ ทำให้รักพ่อมากขึ้น และเห็นดีด้วย

ฝ่ายพ่อก็เช่นกัน วันหยุดมักจะอยู่กับครอบครัว เวลาแม่บ้านไปจ่ายตลาดก็มักจะพูดกับลูกๆ ถึงแม่ในแง่ดีเช่นกัน “พ่อปลื้มแม่ของลูกมากนะ เพื่อนๆ พ่อก็ชมว่าแม่น่ารัก รักลูกมาก เมื่อแม่รู้ว่าตัวเองตั้งท้อง ก็ตัดสินใจลาออกจากงาน เพื่อดูแลลูกให้ดีที่สุด พ่อบอกให้จ้างพี่เลี้ยงแม่ยังไม่ยอม พ่อว่าพวกเราโชคคินะ” ลูกๆ ที่รักแม่อยู่แล้วยิ่งรักแม่มากขึ้น อยากช่วยแม่ทำงานบ้าน ไม่อยาก

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕-๑๑๑.

^{๕๖} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๗๓, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๒.

ให้แม่ผิดหวังเสียใจ โตขึ้นอยากจะเลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ ซึ่งเป็นความคิดแสนวิเศษฝังแน่นอยู่ในใจลูก และเมื่อโตขึ้นทั้งสองพี่น้องก็ทำดั่งตั้งใจไว้จริงๆ ทั้งครอบครัวจึงอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขตลอดมา

เรื่องนี้สื่อความได้ว่า การเลี้ยงลูกให้เป็นคนดีนั้น วิธีหนึ่งที่สำคัญคือ “เริ่มที่พ่อ ต่อที่แม่” “แนะให้ทำ นำให้ดู อยู่ให้เห็น”^{๑๑๑}

ผู้วิจัยเห็นว่า เรื่องของการบ่มเพาะคุณธรรมในใจของลูก หรือสมาชิกในครอบครัว โดยมีการแสดงออกหรือพฤติกรรมที่เสมอต้นเสมอปลายเช่น พ่อกับแม่ในเรื่องที่ยกมานี้ ได้ปฏิบัติให้ลูกได้เห็น ได้ฟัง ได้สังเกตเป็นประจำ ย่อมทำให้เกิดการทำตามแบบอย่างที่ดี ก่อเกิดสำนึกในความกตัญญูและอยากตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ทำให้ความผูกพันในครอบครัวแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

หลักการสงเคราะห์กัน นี้ทำให้ครอบครัว ชุมชน และสังคม อยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มิมีมิตรไมตรีต่อกัน เข้าอกเข้าใจกัน เมื่อครอบครัวใดในละแวกเดียวกันเกิดปัญหาขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาความรุนแรงขึ้น ก็จะร่วมมือร่วมใจกันช่วยผ่อนคลายนานการณณ์ให้แก่ครอบครัวนั้น หากแต่ละครอบครัวมีหลักธรรมนี้ในการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกัน แต่ละครอบครัวจะไม่ปล่อยให้ครอบครัวเพื่อนบ้านต้องเผชิญปัญหาเพียงลำพัง ขณะเดียวกันครอบครัวที่ประสบปัญหา ก็จะไม่หวังเห็นว่าปัญหานั้นเป็นเรื่องส่วนตัวเฉพาะในครอบครัวตนเท่านั้น แต่ยินดีแบ่งปันให้ร่วมรับรู้ อย่างน้อยก็เป็นอุทาหรณ์ ไม่ปรารถนาให้เกิดกับครอบครัวอื่นๆ และไม่รู้สึกเสียหน้าที่จะรับความช่วยเหลือจากครอบครัวอื่นๆ

๓.๒.๗ ทิฐุธรรมิกัตถประโยชน์ ๔

การป้องกันหรือแก้ปัญหาในแง่ของการขาดความสันโดษ หรือการขาดอุเบกขาในการดำเนินชีวิตครอบครัวท่ามกลางสิ่งแวดล้อมยุ่งเหยิงภายนอก ในยุคโลกาภิวัตน์ อันเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างคนในครอบครัวนั้น ต้องคำนึงถึงเป้าหมายในการใช้ชีวิตร่วมกัน คือสามัคคีกัน สร้างฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้มั่นคง โดยปฏิบัติตามหลักธรรมใน ทิฐุธรรมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ^{๑๑๒}ได้แก่

^{๑๑๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (๑๐๘ เรื่องเล่าแฝงคติความคิด เพื่อการดำเนินชีวิตที่งดงาม) กิร ดังไต้สดับมา, หน้า ๘๗-๘๘.

^{๑๑๒} คู่มือธรรมทาน พุ.ศ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๕๐๗, อจ.ภ.ก.อ. (ไทย) ๓/๓๐/๑๑๓.

(๑) **อุฏฐานสัมปทา** : ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ก็คือขยันทำมาหากินในอาชีพที่สุจริต ไม่ประกอบมิจาอาชีวะ ๕ อย่าง เช่น ค้ำมนุษย์ ค้ำอาวุธ ค้ำยาพิษ ค้ำสิ่งเสพติด และค้ำสัตว์ให้เขาเอาไปฆ่า

(๒) **อารักขสัมปทา** : ถึงพร้อมด้วยการเก็บรักษา ก็คือประหยัดคอดออม รู้จักวางแผนการใช้ทรัพย์อย่างเหมาะสม

(๓) **กัลยาณมิตตตา** : เลือกคบเพื่อนดีหรือกัลยาณมิตร ต้องรู้จักเลือกคบหาแต่มิตรแท้ ซึ่งมีอยู่ ๔ จำพวก ได้แก่^{๑๖๓}

ก. มิตรอุปการะ : มีลักษณะ ๔ คือ เพื่อนประมาทช่วยรักษาเพื่อน เพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์ของเพื่อน เมื่อมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้ และ เพื่อนมีกิจจำเป็นก็ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

ข. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข : มีลักษณะ ๔ คือ บอกความลับแก่เพื่อน ปิดความลับของเพื่อน มีภัยอันตรายไม่ละทิ้ง และ แม้ชีวิตก็สละให้ได้

ค. มิตรแนะนำประโยชน์ : มีลักษณะ ๔ คือ จะทำชั่วเสียหายนคอยห้ามปรามไว้ คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง และ บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

ง. มิตรมีน้ำใจ : มีลักษณะ ๔ คือ เพื่อนมีทุกข์พลอยทุกข์ด้วย เพื่อนมีสุขพลอยดีใจ เขาเดือดร้อนเพื่อนก็ช่วยยั้งแก้ให้ และ เขาสรรเสริญเพื่อนก็ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

(๔) **สมชีวิตา** : การพิจารณาใช้ทรัพย์ที่หามาได้เพื่อเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ คือใช้เลี้ยงคนในครอบครัว บิดามารดา และญาติมิตรของทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายภรรยา รวมถึงการทำบุญทำทาน เป็นต้น เพื่อให้เกิดสุขจากการมีทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์ การไม่เป็นหนี้ และความประพฤติที่ไม่มีโทษจากอบายมุข ซึ่งโดยความหมายก็คือ ทางไปสู่ความทุกข์ ความไม่สบายทั้งปวง และเป็นต้นเหตุแห่งความล้มเหลวในชีวิต ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงเป็นเครื่องมือทำลายครอบครัวอย่างรุนแรงประเภทหนึ่ง ประกอบด้วยสิ่งอันเป็นอกุศล ๖ ชนิด^{๑๖๔} ได้แก่

ก. การเสพสุรา ยาเสพติด : เป็นสิ่งทำลายสุขภาพในเบื้องต้น คือเป็นทางนำโรคต่างๆ มาสู่ร่างกาย เสื่อมทรัพย์ ก่อเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท เป็นเหตุให้ไม่รู้จักระอาย เสื่อมเสียชื่อเสียง และเสื่อมกำลังปัญญา เป็นต้น

^{๑๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๐, ดู “มิตรมีใจดี” ใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑-๒๑๒.

^{๑๖๔} หมายถึง อบายมุข ๖ ดังข้างแล้ว.

ข. การเที่ยวกลางคืน : เป็นความประพฤติได้ชื่อว่าไม่รักษาตัว ไม่รักษาลูก ภรรยา หรือสามี ไม่รักษาทรัพย์สินสมบัติ เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย มักถูกใส่ความซึ่งเป็นผลมาจากการมักพูดไม่จริงในที่นั้นๆ และทำให้ได้รับความลำบากมาก เป็นต้น

ค. การติดสิ่งบันเทิงเริงรมย์ ชอบเที่ยวดูการละเล่น : เป็นสิ่งเสพติดที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือติดนิสัยที่เมื่อรู้ว่ามีเรื่องบันเทิงสนุกสนานที่ไหน เป็นอดใจไม่ได้ จะต้องไปร่วมด้วยเสมอไม่ว่าจะเป็นการเดินรำ ขับร้อง ดัดสีตีเป่า ขับเสภา เล่นเถิดเทิง ถ้าเปรียบกับปัจจุบันคงเทียบได้กับสิ่งบันเทิงที่นิยมกัน เช่น ดิสโก้เทค (discotheque) ผับ (pub) บาร์ (bar) ไนท์คลับ (night club) การแสดงดนตรี ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ ฯลฯ ก็เป็นเหตุให้เสียทรัพย์สินเสียเวลา และเสียสุขภาพไปด้วย เป็นต้น

ง. การเล่นการพนัน : เป็นการดำเนินชีวิตด้วยความประมาทอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งอันตรายมาก ดังคำเตือนใจของบรรพบุรุษที่ว่า น้ำท่วมไฟไหม้โจรภัย จะทำลายทรัพย์สินให้หมดไปอย่างไร ก็ยังเหลือบ้านหรือที่ดินไว้ให้ แต่การเล่นพนัน เมื่อถึงที่สุดแล้วไม่เหลือทรัพย์สินสมบัติใดๆ ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานวงศ์ตระกูล ร้ายยิ่งไปกว่านั้นแม้ลูกเมียยังต้องขายใช้หนี้ แม้โทษเฉพาะหน้าเมื่อชนะย่อมก่อเวร เมื่อแพ้ย่อมเสียขายทรัพย์สิน ทรัพย์สินยอมฉิบหาย ไม่มีใครเชื่อถือ เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน และไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เป็นต้น

จ. การคบคนชั่วเป็นมิตร : ก็ยอมถูกชักจูงไปในทางเสื่อม ย่อมทำให้เป็นนักเลงการพนัน นักเลงเข้าสู้นักเลงสุราและยาเสพติด หลอกลวงผู้อื่นด้วยของปลอม ทำให้เป็นคนโกงผู้อื่นได้อย่างไม่ละอายต่อบาป และทำให้เป็นนักเลงอันธพาล เป็นต้น

ฉ. การเกียจคร้านในการทำงาน : เมื่อมีนิสัยมักง่ายในการเลี้ยงชีพด้วยอบายมุข เพราะหลงผิดคิดว่าจะได้เงินมาง่ายๆ ย่อมเกียจคร้านในงานอาชีพสุจริตและจะมีข้ออ้างข้อแก้ตัวที่จะไม่ทำงานเสมอๆ เช่น มักอ้างว่าหนานัก ร้อนนัก เวลายังเข้าอยู่ขอนอนอีกหน่อย เวลาเย็นเกินไปแล้วเอาไว้ทำวันหลัง อ้างว่าหิวแล้ว กระจายแล้ว อย่าเพิ่งทำงานเลย กินดื่มก่อนเถอะ ผัดเพี้ยนการทำงานด้วยข้ออ้างเหล่านี้ ย่อมทำให้ทรัพย์สินเสื่อมสิ้นไป เป็นต้น

เหตุการณ์ความขัดแย้งอันนำสู่ความรุนแรงในครอบครัว ชุมชนและสังคม ส่วนใหญ่ล้วนมีต้นเหตุมาจากอบายมุขแทบทั้งสิ้น เพราะพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในครอบครัว ก็คือฐานะทางเศรษฐกิจ หากขาดการจัดการที่เหมาะสมในเรื่องการใช้ทรัพย์สิน ซึ่งแต่เดิมสามีจะมอบความไว้วางใจให้แก่ภริยา ภรรยาที่จัดการใช้จ่ายทรัพย์สินและทำหน้าที่ต่อสามีและบุตรอย่างถูกต้องสมบูรณ์ ดังแสดงไว้ในทศ ๖ ก็จะป้องกันและกำจัดปัญหาความขัดแย้งให้หมดไป ก็จะไม่เกิดความรุนแรงขึ้นในครอบครัว แต่สภาพการณ์ในปัจจุบันมีการส่งเสริม

อธิบายด้วยกันอย่างกว้างขวางมากมาย ทำให้กิเลสในใจคนเฟื่องฟู และไม่เข้าใจคุณค่าของศีลธรรม เห็นเป็นของคร่ำครึไม่โก้เก๋ เป็นคนตกยุคไม่ทันสมัย คนมีศีลธรรมกลายเป็นเรื่องผิดปกติเป็นที่เย้ยหยัน อีกทั้งไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากรัฐบาล ต่างจากการประกอบมิชชันนารีที่จะนำรายได้จำนวนมหาศาลแก่ผู้ประกอบการธุรกิจ และภาษีตลอดจนเบี้ยบำนาญทางสำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย จึงกลายเป็นต่างคนต่างช่วยขยายอธิบายมุขเต็มบ้านเต็มเมือง เต็มไปทั่วโลก ผู้คนจึงเลื่อมใสศรัทธากันอย่างหนัก อันเป็นสาเหตุหลักๆ ก่อให้เกิดความขัดแย้งสะสมจนเป็นความรุนแรง ตั้งแต่ระดับบุคคลต่อบุคคล ระดับครอบครัว ชุมชนสังคมประเทศชาติ ไปจนถึงระดับประชาคมโลก

๓.๒.๘ สาราณียธรรม ๖

หลักธรรมที่มีประโยชน์ต่อความรัก ความสงบสุข ความปราศจากความขัดแย้งรุนแรง จนเกินขอบเขตของการดำเนินชีวิตในครอบครัวร่วมกันที่ขาดไม่ได้ คือ สาราณียธรรม หมายถึงธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกำหนดแก่พระอานนที่ไว้ในเรื่องของความเป็นอยู่ร่วมกันในหมู่พระภิกษุและสามเณร ถือเป็นธรรมที่ทำให้ เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความ สงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอัน หมายถึงความเป็นเอกภาพ ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยก มี ๖ ประการ^{๑๖๕} โดยย่อ ได้แก่

(๑) การตั้งมั่นในเมตตาทายกรรมต่อกัน หมายถึง ทายกรรมที่พึงทำต่อกันด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๒) การตั้งมั่นในเมตตาวชิกรรมต่อกัน หมายถึง วชิกรรมที่พึงทำต่อกันด้วยจิตประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๓) การตั้งมั่นในเมตตามโนกรรมต่อกัน หมายถึง มโนกรรมที่พึงทำต่อกันด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๔) สาธารณ โภคิ คือการบริโภคน้ำโดยไม่แบ่งแยก

(๕) เป็นผู้มิตีลสมบุรณ์ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่างพร้อย และ

(๖) เป็นผู้มิตีลฐิตโดยทิวฐิตอันประเสริฐ เพื่อความสันตูกษ์โดยชอบธรรม

ธรรมอันเป็นเหตุที่ทำให้ระลึกถึงกันนี้จะช่วยให้บุคคลในครอบครัวมีความสามารถในการสมานไมตรีกลมเกลียว ประองคองอยู่ได้ แม้จะถูกปรามาสด้วยถ้อยคำหนักๆ ด้วยถ้อยคำหยาบ

^{๑๖๕}ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๕๓๑-๕๓๓, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๕-๖๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๔๕๒/๓๐๒, อ.จ.ก.อ. (ไทย) ๓/๑๑/๕๗.

คาย ด้วยถ้อยคำที่ไม่น่าพอใจต่างๆ นานา เปรียบเสมือนรอยขีดที่น้ำย้อมขาดหายไปเร็ว ไม่ปรากฏอยู่นาน ซึ่งต่างจากบุคคลอีก ๒ จำพวก คือ ที่เปรียบเหมือนรอยขีดบนแผ่นหิน หมายถึง คนที่มักโกรธเป็นประจำ และความโกรธนั้นสะสมอยู่นาน เพราะรอยขีดบนแผ่นหินย้อมไม่อาจจะลบเลือนได้เร็วโดยกระแสลมหรือน้ำ และที่เปรียบเหมือนรอยขีดที่แผ่นดิน หมายถึง คนที่มักโกรธเป็นประจำ แต่ความโกรธนั้นไม่สะสมอยู่นาน เพราะรอยขีดที่แผ่นดิน ย้อมลบเลือนเร็วเพราะกระแสลมหรือน้ำ ทำให้ไม่ปรากฏอยู่ได้นาน^{๑๖๖}

หากมีการนำหลักสารานุกรมธรรมดั่งข้างต้น มาใช้ในการดำเนินชีวิตครอบครัวร่วมกัน พ่อแม่ และลูกย่อมมีแต่ความรัก ความเมตตา ความระลึกถึงกัน ความสามัคคีพร้อมเพรียงกันไม่ว่าจะอยู่ใกล้กันในบ้าน หรืออยู่ห่างกันนอกบ้าน ไม่ว่าจะคิด จะพูด จะทำสิ่งใดก็จะมีแต่ความระลึกถึงจิตใจของกันและกัน ไม่ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้สึกคับข้องใจ เสียใจ หรือน้อยเนื้อต่ำใจ เมื่อมีปัญหายุ่งยาก สลับซับซ้อนเพียงใดก็ตาม สมาชิกทั้งครอบครัวก็จะสามารถช่วยกันช่วยคิดหาทางออกในการแก้ปัญหาซับซ้อนนั้นให้สำเร็จลุล่วงพร้อมเพรียงกันได้ด้วยดี โดยปราศจากความวิวาท บาดหมางใจใดๆ ต่อกัน ทั้งนี้เพราะความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน และพ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ดี นำเคารพรักของลูกๆ ให้ลูกๆ ได้ประพฤติปฏิบัติตาม น้องก็ย่อมเคารพรักพี่ พี่ก็มีความรัก ความเมตตากรุณาต่อน้อง เจกเช่นที่เห็นพ่อแม่ปฏิบัติต่อกันและต่อลูกๆ การดำเนินชีวิตของครอบครัวก็ย่อมห่างไกลความรุนแรงโดยปริยาย

๓.๒.๕ วัชชือปรีหานิยธรรม ๗

การหมั่นเสวนา ประชุม ปรีกษาหารือกันเนื่องนิตยจากหลักธรรม “วัชชือปรีหานิยธรรม” จะช่วยแก้ไข และเยียวยาความขัดแย้งในครอบครัวที่พอกพูนสะสมจนอาจประทุสู่ความรุนแรงได้ หรือแม้ว่าปัญหาฯ ยังมีแนวโน้มว่าจะเกิด แต่หลักการนี้ก็สามารถป้องกันมิให้เกิดได้ หากสมาชิกในแต่ละครอบครัวหมั่นร่วมการเสวนา หรือร่วมกันทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวเป็นประจำ โดยมีการเปิดโอกาสให้แต่ละสมาชิกในครอบครัวได้เปิดเผยความในใจสู่กันฟัง แบ่งปันประสบการณ์ที่มีประโยชน์ต่อครอบครัวโดยรวม เป็นที่น่ายินดีว่าในสังคมไทยปัจจุบันเริ่มมีบุคลากรที่มีจิตอาสา จัดดำเนินการสัมมนาสมาชิกครอบครัวเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครอบครัวให้อบอุ่นยิ่งขึ้น โดยไม่หวังผลกำไรในทางธุรกิจเพื่อมีส่วนร่วมในการเยียวยาสังคมที่คนในครอบครัวส่วนใหญ่ไม่มีเวลาและ โอกาสที่จะเปิดใจให้กันและกันแม้จะอยู่ในบ้านเดียวกันก็ตาม

^{๑๖๖} ดู เลขสูตร ว่าด้วยบุคคลกับรอยขีด ใน อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๓/๓๘๑-๓๘๒.

หลักธรรม “วัชชีอปริหานิยธรรม ๗” ที่หยิบยกมานี้ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการสร้าง ความสัมพันธ์และระเบียบในการอยู่ร่วมกัน หมายถึงธรรมในหมวดที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เจ้า ลิจฉวีทั้งหลายที่เสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ณ สารันททเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ซึ่งมีใจความ ๗ ประการ เกี่ยวกับพวกเจ้าวัชชี ผู้รับผิดชอบต่อบ้านเมืองในรูปแบบที่ทำให้เกิดความเจริญโดยส่วน เดียว ไม่มีความเสื่อมเลย^{๑๖๗} มีเนื้อหาโดยย่อ ได้แก่

- (๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- (๒) พร้อมเพรียงกันในการประชุม การเลิกประชุมและการทำกิจที่พึงทำ
- (๓) ไม่ถือเอาเอาใจบุญผู้ดีสิ่งที่มีได้บุญผู้ดีไว้ ทั้งไม่ล้มล้างสิ่งที่มีได้บุญผู้ดีไว้ และถือ ปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม
- (๔) ต้องให้ความเคารพนับถือท่านผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เห็นถ้อยคำของท่านเหล่านั้น ว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง
- (๕) ต้องไม่มูคคร่ำหรือข่มเหงรังแกบรรดากุลสตรี และกุลกุมารทั้งหลาย
- (๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชีทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการบูชาอัน ชอบธรรมที่เคยให้ และกระทำเหล่านั้นให้เสื่อมไป และ
- (๗) จัดให้ความอารักขาคุ้มครองอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์หรือบรรพชิตที่เป็น หลักใจของประชาชน ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มาพึ่งมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก^{๑๖๘}

หากมีการนำหลักทั้ง ๗ ข้างต้นนี้มาใช้ในครอบครัวและชุมชน ก็จะสามารภแก้ไข และ เยียวยาความขัดแย้งในครอบครัวและชุมชนที่พอกพูนสะสมจนอาจประทุสู่ความรุนแรงได้ หรือ แม้มีปัญหาที่ยังไม่มีแนวโน้มว่าจะเกิด แต่หลักธรรมนี้ก็สามารภป้องกันมิให้เกิดได้ เช่น

ก. จากหลักธรรมประการที่ ๑ และ ๒ : หากทั้งผู้นำและสมาชิกในแต่ละครอบครัว และชุมชนหมั่นร่วมการเสวนา ประชุม ปรึกษาหารือกันในเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ร่วมกันหรือ เกี่ยวกับปัญหาต่างๆ เป็นประจำ โดยมีการเปิดโอกาสให้คนในครอบครัวและชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ร่วมชี้แจงเหตุผล แบ่งปันประสบการณ์ที่มีประโยชน์ต่อแต่ละคนในครอบครัวและต่อแต่ละ

^{๑๖๗}ดู สารันททสูตร ว่าด้วยการแสดงอปริหานิยธรรมที่สารันททเจดีย์ ใน อ.จ.สคต.ก. (ไทย) ๒๓/๒๑/ ๓๑-๓๒.

^{๑๖๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๕๓- ๔๕๔.

ครอบครัวในชุมชน รวมถึงการทำกิจกรรมที่มีประโยชน์อื่นๆ ร่วมกันเป็นประจำ เช่น การจัดสัมมนากระชับความสัมพันธ์อบอุ่นในครอบครัวและชุมชน การประกอบศาสนกิจ และการมีกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน เช่น การเล่นหรือแข่งกีฬา ฝึกฝนการรู้แพ้ชนะ รู้ภัย การวาดภาพหรือการทำงานศิลปะหัตถกรรม เพื่อคลายเครียดและฝึกอารมณ์สุนทรีย์ หรือการร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในบ้าน ในชุมชนและสังคม เป็นต้น ก็ย่อมทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีโดยรวม เป็นที่น่ายินดีว่าในสังคมไทยปัจจุบันเริ่มมีบุคลากรที่มีจิตอาสา จัดดำเนินการสัมมนาสมาชิกครอบครัวและชุมชนเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกันให้ใกล้ชิดขึ้นโดยไม่หวังผลกำไรในทางธุรกิจ เพื่อมีส่วนร่วมในการแก้ไขและเยียวยาสังคมที่คนส่วนใหญ่ไม่มีเวลา และโอกาสที่จะเปิดใจให้กันและกันแม้จะอยู่ในบ้าน ในชุมชนและสังคมเดียวกันก็ตาม

ข. จากหลักธรรมประการที่ ๓ : หากคนในครอบครัว ชุมชน และสังคมไม่ถือเอาเอาใจในการสร้างกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขใหม่ที่เป็นไปในทางขัดแย้ง แดกความสามัคคี เพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือหมู่คณะ และไม่ล้มล้างแต่ช่วยกันอนุรักษ์สิ่งที่เคยเป็นวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของสังคมร่วมกัน ทุกฝ่ายก็ย่อมมีระเบียบแบบแผนแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปลอดภัยจากความรุนแรง

ค. จากหลักธรรมประการที่ ๔ : หากคนในครอบครัว ชุมชน และสังคมให้ความสำคัญเคารพนับถือท่านผู้ใหญ่ เห็นถ้อยคำและความประพฤติอันดีงามของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟังและปฏิบัติตาม เช่น สมาชิกครอบครัวเคารพเชื่อฟังหัวหน้าครอบครัว และญาติผู้ใหญ่ คนในชุมชนและสังคมให้ความสำคัญเคารพผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่ที่มีความรอบรู้ในความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ในการดำเนินชีวิตอย่างสันโดษ คือการมีความยินดีพอใจ และมีความสุขกับเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภหรือริษยาใคร^{๑๖๕}ไม่หลงใหลในกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมในโลกสมัยใหม่ แต่กลับให้ความสำคัญริเริ่ม สนับสนุนส่งเสริมการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่มีประโยชน์แก่ทุกคนในครอบครัวและสังคม สังคมทุกหน่วยก็ย่อมจะมีหลักหรือที่พึ่งพาในการหาทางออกต่อปัญหาต่างๆ รวมถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ง. จากหลักธรรมประการที่ ๕ : หากผู้นำของทุกส่วนในสังคมครอบครัว และชุมชนให้ความสำคัญในการรณรงค์ต่อต้านการฉ้อโกงหรือข่มเหงรังแกสตรีและเด็กโดยช่วยกันสอดส่องดูแล ก็จะช่วยป้องกันความรุนแรงมิให้เกิดได้

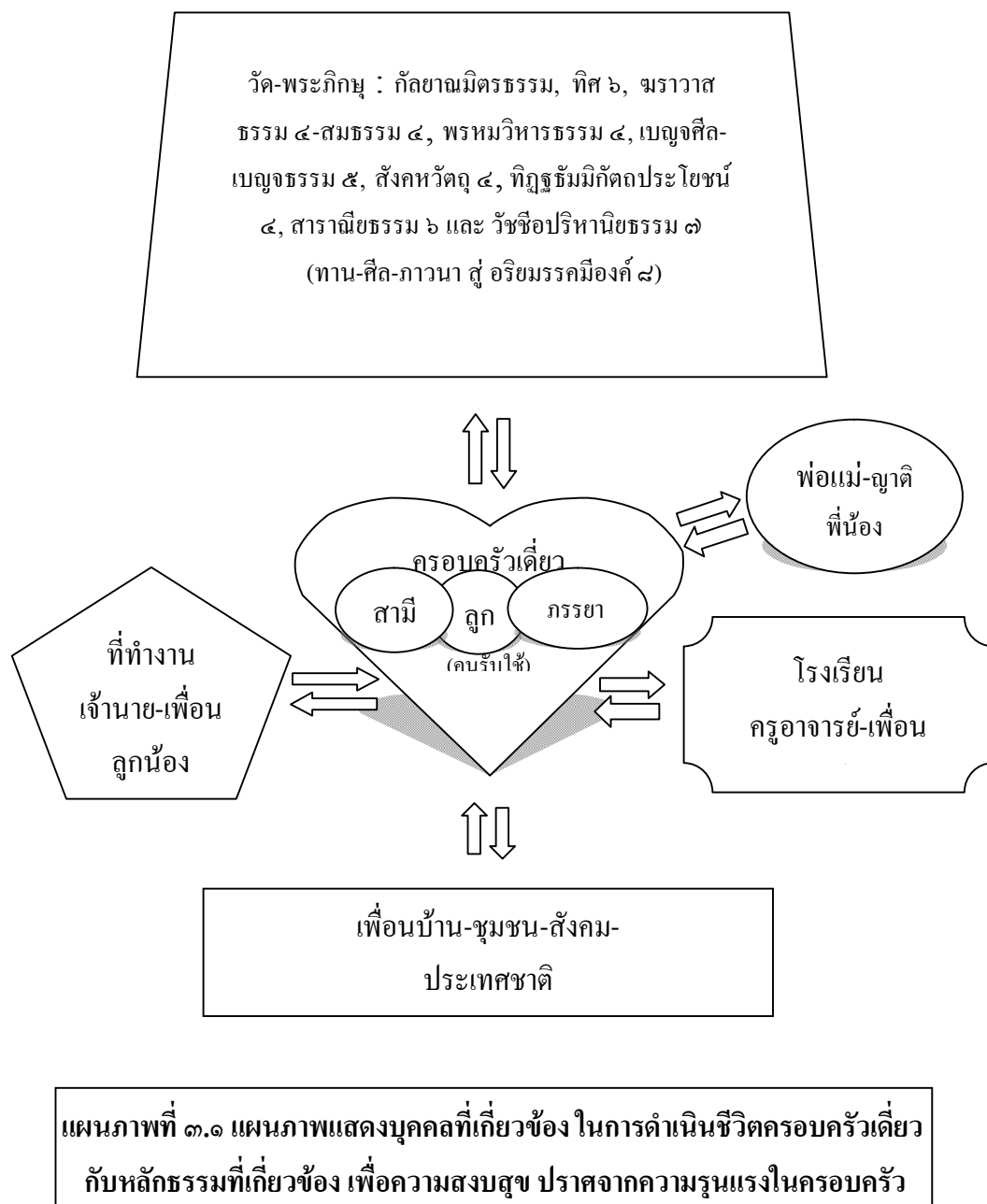
---

^{๑๖๕}ที.สี. (ไทย) ๘/๒๑๕/๑๓, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ หน้า ๔๒๘.

จ. จากหลักธรรมประการที่ ๖ : คำตรัสของพระพุทธเจ้าที่ว่าให้มีการเคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชีทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้และกระทำเหล่านั้นให้เสื่อมไป โดยนัยยะก็คือการอนุรักษ์ประเพณีที่สืบทอดกันมาในการแสดงความกตัญญูตเวทีระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษ หากใครแตกเหล่าออกไปก็สามารถสร้างความแตกแยกให้เกิดได้ในแง่ที่เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู แม้โลกปัจจุบันจะมีความทันสมัยขึ้นมากมาย ครอบครัว ชุมชนและสังคมโดยรวม ก็ยังต้องสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ ทั้งให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุ ไม่ลบหลู่ดูถูกว่าเป็นผู้ไร้ประโยชน์หรือด้อยคุณค่า การย่อหย่อนในวัฒนธรรมนี้ทำให้สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหาความรุนแรงทางจิตใจมากมายในหมู่ผู้สูงอายุ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ประเพณีไทย เช่น เทศกาลสงกรานต์ เอื้อโอกาสให้ลูกหลานของพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ผู้สูงอายุได้กลับไปแสดงความกตัญญูตเวทีเป็นประจำทุกปี เพื่อจะได้ดูแลทุกข์สุขตอบแทนพระคุณ ไม่ทอดทิ้งเป็นการถาวร ทุกฝ่ายก็ควรร่วมกันอนุรักษ์ไว้ และหาทางสงเคราะห์เยียวยาผู้สูงอายุเหล่านั้นให้ใช้ชีวิตบั้นปลายด้วยความสุข และ

ฉ. จากหลักธรรมประการที่ ๗ : การให้ความอารักขาคุ้มครองอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ พระภิกษุหรือบรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน จะทำให้ประชาชนในทุกหน่วยของสังคมได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ตอบจากพระอรหันต์หรือบรรพชิตเหล่านั้นในฐานะกัลยาณมิตร ผู้ชี้แนะหลักธรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตร่วมกับคนในครอบครัวและสังคมอย่างสงบสันติ ปลอดภัยจากความขัดแย้งรุนแรง แต่ในสภาพสังคมปัจจุบัน สถาบันพระพุทธศาสนาถูกละเลยมากที่สุด เพราะการเสพข่าวโดยปราศจากการคิดอย่างแยบคายหรือมีโยนิโสมนสิการ จึงเลิกการบำเพ็ญทานอาทิ การใส่บาตรพระภิกษุ กำลังกายกำลังใจของท่านก็ค่อยๆ หดไป ไม่สามารถพึ่งพาญาติโยมได้ เมื่อสถาบันสงฆ์หมดไป ต่อไปลูกหลานก็ไม่มีที่พึ่งเช่นกัน หลักใจของครอบครัวและสังคมประเทศชาติก็พลอยหมดไปด้วย

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความขัดแย้งรุนแรงที่นำมาซึ่งทั้ง ๕ หมวดนี้ แต่ละหมวดมีความเกี่ยวโยงและสัมพันธ์กันในบริบทของการอยู่ร่วมกันในครอบครัวเป็นหลักที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และสังคมอย่างเป็นปกติสุข ซึ่งหลักธรรมทุกหมวดรวมลงใน ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งสามารถนำมาใช้จัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ทิศ ๖ จะเป็นหมวดธรรมที่กล่าวได้ว่าเป็นตัวเชื่อมเครือข่ายความสัมพันธ์ในแบบกัลยาณมิตรของคนในครอบครัวเดี่ยว และสังคมแวดล้อมรอบนอก เช่น โรงเรียน วัด และสถานที่ทำงานหาเลี้ยงชีพของผู้นำและสมาชิกครอบครัวที่ต่างต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ดังแสดงไว้ในแผนภาพที่ ๓.๑ ต่อไปนี้

๓.๓ สรุป : รูปแบบการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร

โดยสรุปแล้ว เมื่อพิจารณาวิเคราะห์มุมมองเกี่ยวกับความขัดแย้งและความรุนแรงในพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก-อรรถกถา แรงคิดของนักปราชญ์ และนักวิชาการชาวพุทธทั้งไทยและต่างชาติ รวมถึงหลักธรรมสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในครอบครัวเดี่ยวอย่างมีความสงบ สันติสุข ปราศจากความรุนแรงทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ดังที่ได้นำเสนอพร้อมกรณี

วิเคราะห์ และตัวอย่างประกอบต่างๆ สามารถนำมาประมวลเป็นรูปแบบการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ควรจะเป็นได้ดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ การเปลี่ยนสภาพความขัดแย้งรุนแรงให้เป็นการถ้อยทีถ้อยอาศัย หรือ ประนีประนอมกัน (Transformation of Conflicts into Getting Along or Compromising) : ด้วยการใช้อำนาจในตัวของแต่ละปัจเจก ดังนี้

- ก. ลดละตัวตน ใช้ปมจากต่อคู่กรณี
- ข. เพิ่มความเมตตากรุณาในจิตใจให้มีต่อคู่กรณี
- ค. ลบอคติ ละความเกลียดแค้นจากใจต่อคู่กรณี
- ง. เคารพ รัก ให้เกียรติ ให้กำลังใจคู่กรณีเสมอกับที่ตนต้องการจากคู่กรณี
- จ. ใช้ปัญญาพิจารณาให้เข้าถึงความยุติธรรมต่อทั้งคู่กรณีและตัวเรารวมถึงประโยชน์สุขแห่งความสมัคสมานสามัคคีแทนความแตกแยก
- ฉ. ลดความรู้สึกไม่พอใจ ไม่ชอบใจคู่กรณีด้วยความอดทน อดกลั้น เพื่อตัด ไฟแห่งความรุนแรง
- ช. ใช้สติในการรู้จักปล่อยวางเรื่องที่ไม่ลงรอยต่อกัน

๓.๓.๒ การเปิดใจร่วมมือกันหาทางแก้ไขและขจัดปัญหาความไม่ลงรอยกัน (Willing Cooperation in Solving and Getting Rid of the Incompatibility) : ด้วยการใช้อำนาจต่อไปนี้

- ก. อภัยกันในความขัดแย้งไม่ลงรอยกันในเบื้องต้น
- ข. ร่วมปรึกษาหารือ สื่อสารกันด้วยใจเปิดกว้าง ตั้งใจฟังสารที่สื่อถึงกัน และร่วมกันระดมสติปัญญาในการหาทางออกของปัญหาที่ดีที่สุด
- ค. ขอคำแนะนำกัลยาณมิตรให้ช่วยวินิจฉัยหรือหาทางออกของปัญหากรณีที่ยังไม่สามารถหาทางออกที่ดีที่สุดได้
- ง. ร่วมรับผิดชอบต่อทางออกของปัญหาความไม่ลงรอยกันนั้นอย่างเคร่งครัด
- จ. วางเป้าหมายปลายทางร่วมกันในการอยู่ร่วมกันอย่างสุขสงบ สันติ

๓.๓.๓ การรักษามิตรภาพต่อจากนั้นไว้ด้วยดี (The Maintenance of the Good Preservation of Friendship) : ด้วยการใช้อำนาจต่อไปนี้

ก. ฝึกฝนการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันกับสมาชิกในครอบครัวทุกคน ด้วยการร่วมกันทำบุญทำทานตามโอกาสอันควร และสวดมนต์ ทำสมาธิภาวนาอย่างสม่ำเสมอ ถ้าจะให้ดีมากกว่าควรทำเป็นประจำทุกวัน อย่างน้อยก็ก่อนเข้านอน เพื่อรู้จักจิตตนเองในการควบคุมกาย วาจา มิให้เกิดอารมณ์เชิงลบซึ่งอาจลุกลามเป็นการกระทำที่กระทบกระทั่งกันอย่างรุนแรงได้

ข. ดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติตนตามทำนองคลองธรรมแห่งการครองเรือนร่วมกัน อยู่ในศีลในธรรมอันดี มีมิตรจิตมิตรใจต่อกัน และระลึกถึงความดีของกันและกันเสมอ แทนที่จะมีวาทะโทษในความผิดพลาดของกันและกัน

ค. หมั่นปรับปรุงตนให้เกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งจะทำให้มีความเห็น ความเข้าใจโลกและชีวิตอย่างถูกต้องด้วยการหมั่นคบหากัลยาณมิตร

๓.๓.๔ การร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการจรโลงสังคมที่ปราศจากความรุนแรงในทุกด้าน (Being a Part of Supporting Non-violence Social Parts): ด้วยการใช้อำนาจต่อไปนี

ก. ไม่ทำตนเป็นเพียงผู้วิพากษ์วิจารณ์ความขัดแย้งรุนแรงเรื่องใดๆ ก็ตามในสังคม โดยมีได้ศึกษาอย่างถ่องแท้ก่อน

ข. ใช้สติปัญญาพิจารณาเรื่องราวต่างๆ ในสังคมด้วยใจเป็นกลาง ไม่ตื่นข่าว ไม่ด่วนตัดสินตีความเพียงเฉพาะมุมมองคับแคบของตนเอง

ค. ใช้การสานเสวนาให้เป็นทางออกที่จะช่วยกันร่วมแก้ไข ยุติความขัดแย้งรุนแรง

ง. ร่วมกันปรับเปลี่ยนพัฒนาโครงสร้างสังคม และวัฒนธรรมที่เอื้อให้เกิดความรุนแรงอันสามารถกระทบความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวได้ โดยต้องใช้อำนาจปัญญาทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ถึงคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของสิ่งต่างๆ ขณะเดียวกันก็ร่วมกันอนุรักษ์ในส่วนที่มีคุณค่าที่ช่วยจรโลงความสงบสุขมาแต่ครั้งบรรพบุรุษไว้มิให้ถูกกลืนไปกับโครงสร้างและวัฒนธรรมแบบใหม่ๆ ที่ทะลักเข้ามาแทนที่

วิธีการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๑. เปลี่ยนสภาพความขัดแย้งรุนแรงให้เป็นการถ้อยทีถ้อยอาศัย หรือ ประนีประนอม

- ลดละ : ทิฐิ ภูมิมานะ อคติ ความไม่พอใจ และความเคียดแค้น

- ริเริ่ม : ใช้ปิยวาจา แสดงความเคารพรัก ให้เกียรติ ให้กำลังใจ มีความเมตตา กรุณา อคทน อคคถัน มีสติ และ มีความยุติธรรม

๒. ร่วมมือกันแก้ไขและขจัดปัญหาความไม่ลงรอยกัน

- เปิดใจให้อภัยต่อกัน - สื่อสารรับฟังกันด้วยปัญญา - รับฟังคำแนะนำจากกัลยาณมิตร - ร่วมรับผิดชอบการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓. รักษามิตรภาพต่อจากนั้นไว้ด้วยดี

- ร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอในทาน ศีล ภาวนา - ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี - มีน้ำใจ ระลึกถึงความดีของกันและกัน - พัฒนาตนเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ - มีกัลยาณมิตร

๔. ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการจรรโลงสังคมที่ปราศจากความรุนแรงในทุกด้าน

- ไม่ห่อหุ้มค่าเทียม - ไม่ทิ้งคุณค่าแท้ - ไม่วิพากษ์วิจารณ์ตามอารมณ์ - ไม่คว่นตัดสินใจตามมุมมองของตน

- ศึกษาเหตุการณ์แต่ละเรื่องโดยละเอียด - พิจารณาด้วยใจที่เป็นกลางอย่างมีสติ - สานเสวนาหาทางออก - ร่วมปรับเปลี่ยนพัฒนาส่วนเสี้ยวของโครงสร้างสังคม-วัฒนธรรม

แผนภาพที่ ๑.๒ แผนภาพแสดงการจัดการความรุนแรงในครอบครัว ตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ควรจะเป็น

บทที่ ๔

แนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

การศึกษาวิจัย เพื่อหาแนวทางในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการให้เป็นรูปธรรมที่สามารถจะนำมาใช้ได้ ในสถาบันครอบครัวในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยการศึกษาวิเคราะห์เหตุปัจจัยในมุมมองของงล้อหรือวงจรแห่งความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งรวมเอาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการเป็นบ่อเกิดแห่งความรุนแรงในครอบครัวเดี่ยวที่ผู้วิจัยเน้นเฉพาะเจาะจงในงานนี้ไว้ ร่วมกับการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด วิธีการ และการดำเนินการต่างๆ ในการแก้ไขสถานการณ์ของความรุนแรงในระดับต่างๆ ของทางตะวันตก ตะวันออก และแนวคิดในทางพระพุทธศาสนา นำแนวคิดทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะสามารถเสริมสร้างความเป็นรูปธรรมมากขึ้นในการนำมาใช้แก้ไข ลดทอน เยียวยาความรุนแรงในครอบครัวทั้งในแบบเร่งด่วนหรือลงมือทำทันที (Immediate Action) และในระยะยาว (Long-term Action) ไปถึงการป้องกันมิให้เกิดขึ้นอีกในกรณีที่เคยเกิดมีความรุนแรงขึ้นในครอบครัวแล้ว หรือป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้เลย โดยได้ศึกษาแนวคิดทั้งของนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทั้งชาวตะวันตกและตะวันออก ประกอบการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในครอบครัวอย่างเป็นปกติสุขในพระพุทธศาสนา และนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลในครอบครัวเดี่ยว และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์อาจารย์ในโครงการความร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) มาร่วมบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่จะสามารถเติมเต็มให้เกิดความสมบูรณ์ในการนำมาใช้จัดการกับความรุนแรงในครอบครัวเชิงเดี่ยวในสถาบันครอบครัวของสังคมยุคโลกาภิวัตน์นี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยให้ความสำคัญในการเริ่มต้นจัดการโดยปัจเจกบุคคลก่อนเป็นอันดับแรก เนื่องจากปัจเจกบุคคลเป็นจุดเริ่มต้นของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวอย่างสันติสุข ร่วมกับการเสนอแนวทางบูรณาการในความร่วมมือระดับกลุ่มบุคคลและสังคมพอสังเขป ดังมีแนวทางในการบูรณาการเชิงพุทธจากการศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ดังต่อไปนี้

๔.๑ หัวใจสำคัญของการจัดการความรุนแรงในครอบครัว

จากการศึกษาองค์ความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับความขัดแย้งอันนำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัว ปรากฏการณ์ความรุนแรงในสังคมสถาบันครอบครัวและการดำเนินการจัดการต่างๆ เพื่อแก้ไข

เสียวความรุนแรง รวมถึงแนวคิดในการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงซ้ำอีกของทั้งทางตะวันตก ตะวันออก และของนักปราชญ์ นักวิชาการชาวพุทธทั้งไทยและต่างชาติ และแง่คิดสำคัญจาก หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ผู้วิจัยพบหัวใจ สำคัญในการจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการในงานวิจัยนี้ ดังนี้

๔.๑.๑ ความรุนแรงในครอบครัวและความสอดคล้องกับงานวิจัยนี้

จากการศึกษาองค์ความรู้ต่างๆ ในเรื่องความรุนแรงในครอบครัวในมุมมอง แ่งคิด แนวทาง วิธีการจัดการของทั้งตะวันตกและตะวันออก รวมถึงแนวทางในพระพุทธศาสนา ทำให้ ผู้วิจัยเกิดแนวทางในการบูรณาการการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธในแบบที่เป็น รูปธรรม สามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มเติมจากวิธีการ ที่มีอยู่แล้วในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ได้ โดยงานวิจัยนี้เน้นความรุนแรงที่มีที่มาจากความขัดแย้ง อัน หมายถึงความไม่ตรงกันในเรื่องความเห็นความคิด ความเข้าใจ และความคาดหวังที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ในระดับเล็กน้อยที่ไม่พยายามเปิดใจประนีประนอม ปรับความเข้าใจกัน ไปจนถึงเรื่อง ที่ตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง ความเข้าใจความคิดเห็น และความคาดหวังต่างๆ ดำรงอยู่ในความรู้สึกนึก คิดของแต่ละปัจเจกบุคคลในครอบครัวเดี่ยว ทำให้เป็นอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อใช้ชีวิตร่วมกัน อย่างมีความสุขสันติ เช่น ในสามี ในภรรยา ในตัวลูกแต่ละคน หรือในพี่น้องกันเอง เมื่อไม่สามารถ รับฟังแลกเปลี่ยนทัศนคติกันได้ เพราะต่างฝ่ายต่างสงวนท่าทีเอาไว้ เพราะไม่เข้าใจว่าความขัดแย้ง ในยุคโลกาภิวัตน์นี้เป็นเรื่องธรรมดาที่สามารถเปลี่ยนเป็นความร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ได้ หรือแต่ละ ฝ่ายสามารถเรียนรู้ถึงความแตกต่างในนิสัยทางธรรมชาติระหว่างเพศหญิง และชายที่ทำให้เกิด ความคาดหวังที่ต่างกัน และสามารถปรับความคาดหวังนั้นให้อยู่ในความพอดีได้ เมื่อสะสมไว้ใน ใจกันมากขึ้นๆ ท้ายสุดแม้มีเพียงความขัดใจ ไม่พอใจเพียงเล็กน้อยมาสะกิดความกดดันสะสมนั้น ก็ กลายเป็นความรุนแรงทางวาจา และการประทุษร้ายร่างกายกันจนถึงขั้นบาดเจ็บ จากระดับเล็กน้อย ไปถึงปานกลางจนถึงขั้นสาหัส บางรายถึงขั้นเสียชีวิต เพราะไม่มีวิธีที่จะสื่อสารจัดการกับใจตนเอง ให้มีความสุขสงบ สุขุม รอบคอบ ไม่ผลีผลามได้ และไม่รู้จักวิธีการในการรอมชอม ประนีประนอมกัน อย่างสันติวิธี เพราะแต่ละปัจเจกต่างรู้จักแต่รักตนเอง ต้องการแต่จะได้รับการถนอมจิตใจและสนอง

---

^๑จากการศึกษาแนวโน้มในการแยกกันอยู่ หรือหย่าร้างของสามีภรรยาหลังอยู่ร่วมกันนาน ๑ ปี ของ อาร์. เลเวนสัน (R. Levenson) และเจ. กอตแมน (J. Gotman) – ดูรายละเอียดใน John M. Gottman and Sybil Carrère, “Why Can’t Men and Women Get Along? : Developmental Roots and Marital Inequities”, in **Communication and Relational Maintenance**, ed. by Daniel J. Canary and Laura Stafford, (California : Academic Press Inc., 1994), pp. 215-219.

ความต้องการ ความพอใจของตนเองเป็นอันดับแรก ลืมนึกความหมายที่แท้จริงของความรักที่ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา ปราศจากดีต่อกัน ลืมนึกถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองที่ต้องมีต่อคนในครอบครัว ไม่รู้จักอดทน ไม่ต้องการอดกลั้น ไม่ต้องการยอมตนเป็นผู้เสียสละโดยไม่จำเป็น และที่สำคัญที่สุดคือ ลืมนึกถึงความเท่าเทียมกันในคุณค่าของความเป็นคนหรือมนุษย์ทั้งเพศหญิงและเพศชาย โดยสามีอาจทำตนเป็นผู้มีอำนาจบาตรใหญ่ในครอบครัว ละเมิดสิทธิของความเป็นประชาธิปไตยในครอบครัว ทำให้ภรรยารู้สึกตนว่าเป็นทาสในเรือนเบี้ย หรือในทางกลับกันภรรยาอาจทำตนเป็นผู้รับแต่ฝ่ายเดียว เป็นฝ่ายไม่รู้จักพอ หรือลูก อาจถูกพ่อแม่ข่มเหง เผด็จการ ไม่ให้สิทธิในความเป็นตัวตนเลย หรือลูก โดยเฉพาะที่อยู่ในวัยรุ่นทำตนเป็นนายเหนือพ่อแม่ เพราะรู้ว่าพ่อแม่ทั้งรักทั้งหลง ต้องการสิ่งใดไม่ได้ตั้งใจก็ใช้ความรุนแรงทางวาจา หรือประท้วงด้วยการกระทำที่ไม่สมควรต่างๆ อาทิ ไม่กลับบ้าน ไปเที่ยวมั่วสุมกับเพื่อนๆ หรือพี่น้องกันเอง อิจฉาริษยากันในความรักที่ได้รับไม่เท่าเทียมกันจากพ่อแม่ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัว ที่สอดคล้องกับงานวิจัยนี้ คือ ความรุนแรงทางกาย ทางวาจา และทางใจที่มีความสัมพันธ์โยงใยกันอย่างใกล้ชิด โดยเริ่มจากน้อยของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทางใจ ไปกระตุ้นให้เกิดการประทุร้ายทางวาจาและทางกายตามมา

อย่างไรก็ตาม เมื่อความรุนแรงทางกาย วาจา และใจ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แทะบจะแยกออกจากกันเป็นเอกเทศได้ยาก จึงอาจแบ่งความรุนแรงในครอบครัวได้เป็นประเภทหลักๆ ๒ ประเภท ที่สอดคล้องกับแนวคิดทางตะวันออก กล่าวคือ

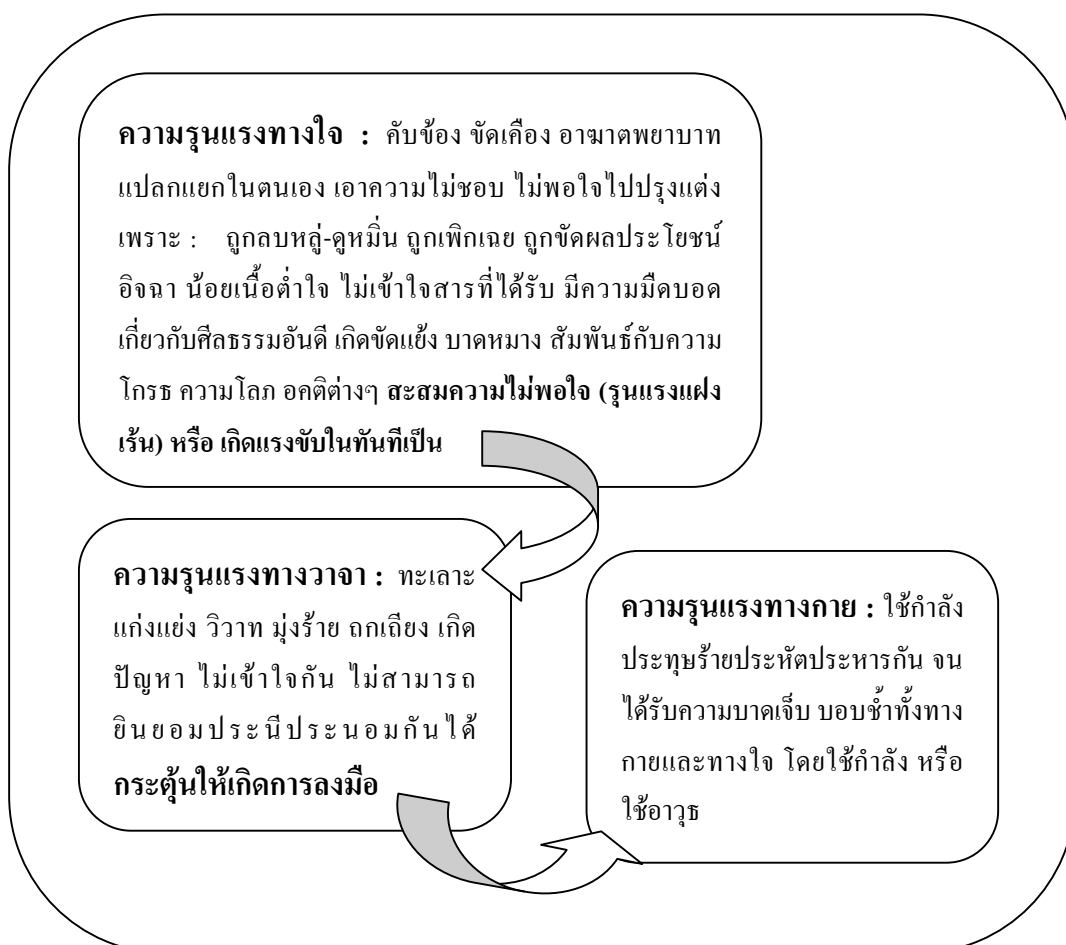
๔.๑.๑.๑ ความรุนแรงแบบแฝงเร้นหรือแบบไม่ลงมือ (Passive Violence)^๒ : หรือความรุนแรงที่มีสาเหตุมาจากสิ่งที่แฝงในครอบครัวเดี่ยวในสังคมไทยมากที่สุด คือ ความเพิดเพลิน โดยขาดสำนึกผิดชอบ และความรู้ที่ขาดหลักความประพฤติหรือในทางกลับกันคือความประพฤติที่ขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าความรุนแรงแบบไม่ลงมือนี้เองที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่ความรุนแรงแบบลงมือได้ ดังที่ปรากฏให้เห็นมากในสังคม ได้แก่ สามีที่เพิดเพลินกับการตีมน้ำเมาจนขาดสติ ตบตีภรรยาและลูก บางรายเกิดอุบัติเหตุ มีการขว้างปาอาวุธจนลูกเล็กถูกลูกหลงบาดเจ็บสาหัสปางตายก็มี หรือ สามีภรรยาที่ต่างนิยมมีสัมพันธ์นอกสมรสตามความนิยมที่เรียกว่า “มีกิ๊ก” เพราะขาดความเข้าใจเรื่องของการรักษาความเป็นปกติหรือที่เรียกว่า “ศีล” และ “ธรรม” ใน

^๒ที่นักวิชาการบางคนเรียกว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) – อนุช อภาภิรม, วิถีทรรศน์ ชุด ภูมิปัญญาลำดับที่ ๑๘ : ภาควิชาการศึกษายุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า (๕)-(๑๐).

การครองชีวิตร่วมกัน เมื่อต่างฝ่ายต่างระแคะระคายความสัมพันธ์ดังกล่าว ก็กลายเป็นความหึงหวง รุนแรง ประทุษร้ายร่างกายกันจนบาดเจ็บ หรือถึงขั้นเสียชีวิต แทนที่จะตกลงหย่าร้างกันอย่างสันติ หรือการรู้ไม่เท่าทันสื่อทันสมัยต่างๆ ของสมาชิกครอบครัวโดยการใช้ไปในทางไม่ถูกไม่ควร รวมถึงการเลียนแบบสื่อบันเทิงในทางผิดๆ ก็อาจนำมาซึ่งความรุนแรงในครอบครัวได้ในที่สุด เป็นต้น

๔.๑.๑.๒ ความรุนแรงทางกายภาพหรือแบบลงมือ (Active Violence) : ที่พบเห็นกันมากในสังคมไทยปัจจุบัน ได้แก่ การประทุษร้ายร่างกายด้วยการทุบ ตบตีหรือผลักด้วยแรงประทะ ร่วมกับการใช้ความรุนแรงทางคำพูดและอาการก้าวร้าวทั้งมีหรือไม่มีอาวุธ ซึ่งทำให้เกิดความบอบช้ำทั้งร่างกายและจิตใจมากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งนับเป็นความประมาทมากหากไม่มีการดำเนินการเคลื่อนไหวที่เป็นรูปธรรมในการจัดการกับความรุนแรงทางกายภาพในลักษณะนี้ เพราะจะเป็นเหตุให้เกิดการประหัตประหารกันถึงขั้นพิการหรือเสียชีวิตได้

แผนภาพที่ ๔.๑ แผนภาพแสดงวงจรความรุนแรงที่สอดคล้องกับงานนี้

๔.๑.๒ สภาพของประเภทของความรุนแรงที่เน้นในงานวิจัยนี้

จากการศึกษาวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบต่างๆ ในทุกแนวคิดและมุมมองที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว ทำให้ทราบว่าความรุนแรงทางกายภาพหรือแบบลงมือ (Active Violence) มีสาเหตุสำคัญที่ยังรากลึกอยู่ในจิตใจอันจัดเป็นปัจจัยทางธรรมชาติภายใน และเหตุปัจจัยจากภายนอก ดังนี้

๔.๑.๒.๑ ปัจจัยภายใน : ได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฐิในทางลบหรือมิชฌาทิฐิ ซึ่งเป็นตัวชักนำให้เกิดอารมณ์ร้ายต่างๆ จากการไม่ได้มี ไม่ได้เป็น ไม่ได้ในสิ่งที่ปรารถนาตามใจ คาดหวัง อันมีอยู่ในปัจเจกบุคคลที่มีได้รับการฝึกฝนในเรื่องการเจริญสติให้มีปัญญารู้เท่าทันสิ่งแปลกปลอมเหล่านี้ จึงกลายเป็นอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง มีอคติต่างๆ ทำให้มีความลำเอียงจากความชอบ ความชัง ความไม่รู้คือความหลง และความกลัว ฯลฯ ซึ่งคอยจะผลักดันให้เกิดเป็นการกระทำก้าวร้าวรุนแรงออกมาทางวาจาและทางกาย เป็นการประทุษร้ายต่อจิตใจและร่างกายของผู้ที่ต้องมารองรับอารมณ์เหล่านี้ เป็นต้น

ในนัยยะทางพระพุทธศาสนาจัดอารมณ์ร้ายต่างๆ ที่เกิดจากสภาพจิตฝ่ายร้าย ๓ สิ่งคือ ตัณหา มานะ ทิฐิ ดังกล่าวข้างต้น เป็นกิเลสที่เกาะกุมจิตใจ ทำให้เกิดความรุนแรงฝังอยู่ในจิตใจที่ไม่อาจมองเห็นได้ เมื่อประกอบเข้ากับการขาดความอดทน ความเสียดสี ความจริงใจ และการปรับปรุงพัฒนาตนเอง ทำให้ขาดความยั่งยืนซึ่งใจ ไม่สามารถจัดการแปรเปลี่ยนความคุกรุ่นในใจให้เป็นความสงบด้วยการรู้จักพิจารณาหาเหตุผลแห่งความคับข้องใจ และหาวิธีแก้ไขเยียวยาตนเองที่เป็นไปในทางสันติ แต่กลับกลายเป็นทาสอารมณ์ร้ายต่างๆ ดังกล่าวก็อาจเกิดเป็นการลงมือก่อความรุนแรงทั้งทางวาจาและทางกายที่มองเห็นขึ้นได้

๔.๑.๒.๒ ปัจจัยภายนอก : ได้แก่

ก) ผลประโยชน์ไม่เท่ากัน (Unequal Benefits) : แม้จะเป็นครอบครัวเดียวกัน สมาชิกแต่ละคนอาจคิดเล็กคิดน้อยในเรื่องของผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งในใจ เช่น สามีที่ทำงานหนัก คิดว่าตนมีสิทธิ์ที่จะเก็บเงินส่วนหนึ่งไว้ใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง

“รวมเรียกว่า “ปัญญาะ” คือ กิเลสเครื่องเนิ่นช้าที่เป็นตัวการก่อปัญหาความยุ่งยาก เตื่อคร้อน เพิ่มขยายทุกข์ จัดเป็นองค์ประกอบภายใน สาเหตุหนึ่งแห่งความรุนแรงอันจะก่อความเสียหายแก่คนรอบข้าง ได้แก่ คนในครอบครัว - ม.อุ.อ. (ไทย) ๓/๒๘/๔๙, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด ,๒๕๕๑), หน้า ๒๐๐.

ส่วนตัว ขณะที่ภรรยาคิดว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ควรเก็บไว้เป็นเงินสำหรับครอบครัวร่วมกัน หรือภรรยามีรายได้จากการทำงานนอกบ้านไว้ใช้จ่ายส่วนตัวแล้ว ยังรับเงินค่าใช้จ่ายในบ้านและค่าเลี้ยงดูตนเองและลูกจากสามีอีก ทำให้สามีรู้สึกขัดแย้งในใจ หรือลูกคนเล็กกับลูกคนรองได้เงินค่าใช้จ่ายในการไปเล่าเรียนที่โรงเรียนไม่เท่ากัน เกิดความขัดข้องใจ หรืออิจฉาริษยา เป็นต้น

ข) ข้อมูลไม่เท่ากัน (Unequal Information) : สิ่งแวดล้อมรอบตัวในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความเจริญรุดหน้าในทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะการส่งผ่านข่าวสารและข้อมูลต่างๆ ถึงกันเร็วมากในโลกอินเทอร์เน็ต ผ่านเครื่องมือสื่อสารต่างๆ เช่น คอมพิวเตอร์ และโทรศัพท์มือถือ ซึ่งเมื่อปัจเจกบุคคลทุกวัยที่ไม่รู้จักคัดกรองด้วยสติและปัญญาที่รู้เท่าทันการโฆษณาชวนเชื่อ หรือการยุยงให้เชื่อในสิ่งที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง ก็เป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่ความขัดแย้งในทางความคิดเห็น อันอาจนำไปสู่การกระทบกระทั่งกันทางวาจา และลุกลามไปเป็นการประทุษร้ายทางกายได้

ค) ความสัมพันธ์ที่ไม่ลงรอยกัน (Disagreeable Relationship) : เช่น รสนิยมทางเพศต่างกันในสามีภรรยา เมื่อไม่เปิดเผยความในใจให้กัน หรือไม่โอนอ่อนสร้างความพอใจให้กัน และกัน ก็กลายเป็นความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน ไม่ลงรอยกัน โอกาสที่จะทำให้ต่างฝ่ายต่างประพฤตินอกกลุ่มนอกทาง คือ นอกใจกันก็มีมาก เป็นต้นเหตุแห่งความหึงหวง กัดฉับทางจิตใจซึ่งกันและกัน อันอาจก่อให้เกิดความรุนแรงในการประทุษร้ายประหัดประหารกันตามมา หรือ พ่อแม่ที่มีปัญหาไม่ลงรอยกับลูกที่อยู่ในวัยรุ่น เพราะขาดความรู้ ความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงสภาวะทางร่างกาย และจิตใจจากเด็กสู่ความเป็นวัยรุ่นของลูก หรือพี่น้องที่ชอบทะเลาะเบาะแว้ง เพราะแก่งแย่งความรักจากพ่อแม่ ทำให้เป็นพี่น้องที่ขาดความสามัคคีปรองดอง ทำให้พ่อแม่ลำบากใจ เป็นต้น

ง) กระบวนการทางการรับรู้ไม่เท่ากัน (Unequal Perception) : ได้แก่ ความแตกต่างกันทางความคิด ความเชื่อ หรือศรัทธา และค่านิยม ซึ่งเกิดจากการมองโลกหรือโลกทัศน์ (World View) ที่ต่างกันจากองค์ประกอบต่างๆ ในแบบแผนของการดำเนินชีวิตตั้งแต่เด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ของแต่ละปัจเจก ย่อมมีไม่เท่ากันเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ผนวกกับความแตกต่างทางเพศ ก็ยิ่งทำให้กระบวนการทางการรับรู้หรือการเข้าใจในสิ่งต่างๆ มีความไม่เท่ากันมากขึ้น เช่น ความไม่เท่ากันในค่านิยมเกี่ยวกับการทำงานบ้านระหว่างสามีภรรยา สามีมักมีโลกทัศน์ที่ว่า หน้าที่ล้างจาน ปัดกวาด ถูบ้าน เป็นหน้าที่ของภรรยาเพราะเป็นงานของเพศหญิง หรือค่านิยมในการเลี้ยงดูลูกในสามีภรรยาไม่เท่ากัน ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนิยมการรู้จักจักจี้จิกเข้มงวด ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้ลูกเป็นคนดี เป็นต้น

จ) โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไม่เท่ากัน (Unequal Social and Cultural Structures) : อาทิ สามีภรรยา ต่างเติบโตมาในการเลี้ยงดูในโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่

ต่างกัน เช่นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเคยใช้ชีวิตในวัยเด็กอยู่ในประเทศแถบตะวันตกในความคิดของผู้ปกครอง หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเคยร่ำเรียนศึกษาวิชาการ หรืองานอาชีพจากประเทศในแถบตะวันตก เมื่อมาใช้ชีวิตครอบครัวร่วมกัน ก็อาจทำให้เกิดความขัดแย้งทางต่างๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หากไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ ก็อาจเกิดความกดดันทางจิตใจ เป็นชนวนกระทบกระทั่งกันทางวาจา และทางกายได้ หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งห่อค่านิยมในวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะในเรื่องอิสระในการแสวงหาเพศสที่ถูกต้อง ก็เกิดเป็นความหึงหวงรุนแรงระหว่างกันได้ เมื่อระแคะระคายความสัมพันธ์นอกสมรสของอีกฝ่ายหนึ่ง หรืออาจเป็นลูก โดยเฉพาะที่อยู่ในวัยรุ่นวัยเรียน ที่ทำให้พ่อแม่เสียใจในการประพฤติออกนอกกลุ่มนอกทาง หันเหความสนใจทางการศึกษาไปในทางการใช้ชีวิตเลียนแบบสังคมและวัฒนธรรมตะวันตก นิยมความเจริญทางวัตถุ หมกมุ่นสิ่งบันเทิงเริงรมย์ เสเพล ใช้ความเจริญทางเทคโนโลยีไปในทางที่ผิด เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางในการหาคู่อรัก รวมถึงการค้าบริการทางเพศเพื่อให้ได้เงินมาจับจ่ายใช้สอยในความฟุ้งเฟ้อต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นวัยเรียนหญิง ต้องหยุดเรียนกลางคัน หรืออาจเกิดการแก้ปัญหาแบบผิดๆ โดยการทำแท้ง เกิดปัญหาความรุนแรงทางจิตใจของพ่อแม่ที่เสียใจในความประพฤติของลูก และอาจเกิดโทษะ ทำร้ายร่างกายลูก กลายเป็นความรุนแรงทางกาย และทางจิตใจของลูก เป็นต้น

๔.๒ เปรียบเทียบแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวทั่วไปกับครอบครัวแนวพุทธ

แนวคิดของทางตะวันตก ตะวันออก และแนวคิดจากหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มีทั้งความเหมือนหรือคล้ายคลึงและความแตกต่างที่สามารถนำมาผสมผสานเติมเต็มกันเป็นจุดร่วมและจุดเสริม เพื่อให้ได้แนวทางที่เป็นรูปธรรมสมบูรณ์ขึ้นในรูปแบบของการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการในฐานะทางออกที่พึงประสงค์

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนหรือคล้ายคลึง และความแตกต่างจากแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวทั่วไป กับแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวแนวพุทธจากมุมมองในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความหมายของความรุนแรง ปรากฎการณ์และประเภทของความรุนแรง สาเหตุของความรุนแรง วิธีแก้ไขความรุนแรง การป้องกันความรุนแรง และการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ รวมลงเป็น ๓ มิติสำคัญของการจัดการความรุนแรงในครอบครัว คือ วิธีแก้ไขความรุนแรง การป้องกันความรุนแรง และการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ โดยมีรายละเอียดของการวิเคราะห์เปรียบเทียบจากการศึกษาข้อมูลการวิจัยในบทที่ ๒ และบทที่ ๓ ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ วิธีแก้ไขความรุนแรง

๔.๒.๑.๑ ความเหมือนหรือคล้ายคลึงของแนวคิดตะวันตก ตะวันออก และแนวพุทธ

วิธีแก้ไขที่มีหลักการเหมือนกันทุกแนวคิดไม่ว่าจะเป็นของตะวันตก ตะวันออกหรือแนวพุทธ ก็ล้วนแต่ต้องเริ่มจากการเข้าไปเรียนรู้ถึงสาเหตุแห่งความรุนแรง และเข้าไปแก้ไข เมื่อสาเหตุของความรุนแรงที่สำคัญที่สุดมาจากความขัดแย้งในลักษณะของความก้าวร้าว อันเป็นความไม่ต้องตรงกันในเรื่องของความเห็น ความคิด ความเข้าใจในระดับที่ไม่สามารถประนีประนอมกัน ได้จนเกิดการประทุษร้ายรุนแรงในระดับน้อยด้วยการตบตี ทะเลาะวิวาทกัน ไปจนถึงระดับมากขึ้น จนถึงขั้นบาดเจ็บสาหัสหรือเสียชีวิต อีกทั้งความรุนแรงเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เกิดเหตุให้เกิดความขัดแย้ง แปรลกแยกในผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบเช่นกัน ดังนั้นการจัดการความรุนแรงในมิติของการแก้ไขจึงเริ่มด้วยการปรับความเข้าใจให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยวิธีการใดก็ตามที่มีผลทำให้เกิดการปรับวิธีคิดเข้าหากัน เพื่อการเปลี่ยนแปลงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันไปในทางสงบสันติที่ยั่งยืนยาวนาน หรือกรณีที่เป็นความแปรลกแยก คับข้องใจของปัจเจกเองจนเกิดความก้าวร้าวต่อคนรอบข้าง ก็มีวิธีการแก้ไขของทางตะวันตก และตะวันออกที่ได้นำเสนอไปแล้วในบทที่ ๒ ได้แก่วิธีการทางจิตวิทยา ทางสังคมวิทยา ทางเศรษฐกิจ ทางความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ทางสังคมวัฒนธรรม และการดำเนินการจากภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ความรุนแรง สำหรับแนวพุทธก็มีวิธีการแก้ไขด้วยหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตอย่างสงบสันติ ดังรายละเอียดที่นำเสนอไว้ในบทที่ ๓ เมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกัน ก็พบความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันในประเด็นต่างๆ ของแนวทางดังต่อไปนี้

ก) ทางจิตวิทยา

แนวคิดโดยทั่วไปทางจิตวิทยาที่แนะนำให้ปัจเจกปลดปล่อยความคับข้องใจเพื่อลดความก้าวร้าวในตนเอง โดยการรู้จักพิจารณาหาสาเหตุว่าถ้าเป็นความคับข้องใจที่เกิดจากตนเอง ก็ให้หาจุดแข็งมาเอาชนะปมด้อย และให้หาที่ปรึกษาที่เป็นมิตรไว้วางใจได้นั้น ตรงกับหลัก “กัลยาณมิตรธรรม”^๔ คือรู้จักเป็นมิตรดีกับตนเองและรู้จักคบหามิตรที่ดี ที่ไว้วางใจและเชื่อใจได้ว่าเขาจะเป็นผู้ชี้แนะให้ปัจเจกสามารถแก้ไขหรือปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ ความคับข้องใจจากปัญหาต่างๆ ได้ดี ดังมีคุณลักษณะและคุณสมบัติของมิตรดีให้เป็นเกณฑ์ตัดสินในการเลือกคบหา

ข) ทางสังคมวิทยา

^๔ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๕-๒๑๑, อง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๕๖, , อง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

ทฤษฎี “อะโนมี” ของ เมอร์ตัน (Merton’s Theory of Anomie)^๕ ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศ โดยให้นัยของวิธีแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวว่า คนในครอบครัวควรร่วมมือกันจัดความไม่เป็นธรรมในเรื่องการให้คุณค่าทางเพศ รวมถึงบทบาทในครอบครัวที่เหลื่อมล้ำระหว่างสามีภรรยา โดยส่งเสริมให้ต่างฝ่ายต่างเคารพในหน้าที่และบทบาทของกันและกัน ให้รู้สึกว่าคุณค่ามีความสำคัญไม่ด้อยไปกว่ากันนั้น มีความคล้ายคลึงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเรื่อง “ทศ ๖”^๖

ทฤษฎีไร้ระเบียบ ของ เอ็ดเวิร์ด ลอร์เรนซ์ (Edward Lorenz’s Chaos Theory) ดังมีคำนิยามอุปมา “ผลกระทบผีเสื้อ” (The Butterfly Effect)^๗ ที่มีความคล้ายคลึงกับ “ตำราพิชัยสงคราม” (The Art of War) ของซุนหวู่^๘ ซึ่งเป็นการเอาชนะความขัดแย้งอันเป็นสาเหตุของความรุนแรงอย่างสงบโดยไม่ใช้กำลังนั้นคือการตั้งข้อสังเกตของ ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ จากบทความของ จิม จิเมียน (Jim Gimian) และการกล่าวเตือนเรื่องโลกที่ตกอยู่ในอันตรายจากการหมุนเร็วเกินจุดสมดุล และกล่าวไว้ว่าศาสตร์แห่งความไร้ระเบียบอย่างลึกซึ้งซึ่งน่าจะมาจากหลักการคิดและวิธีการแสวงปัญญาตามหลักของ “อิทัปปัจจยตา” อันเป็นกฎแห่งธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเรื่องของการพึ่งพาอาศัยกันของเหตุปัจจัยต่างๆ^๙ ดังรายละเอียดที่กล่าวไว้ในบทที่ ๒ นั้น เมื่อเปรียบเทียบกับหลักการดำเนินชีวิตในครอบครัวอย่างสงบสันติในพระพุทธศาสนาที่หยิบยกมาประกอบการบูรณาการเชิงพุทธไว้ในบทที่ ๓ นั้น มีความเหมือนกับภาพในองค์รวมของวิธีการจัดการแก้ไขความรุนแรงตามแนวพระพุทธศาสนา ที่เป็นการเปลี่ยนสภาพความขัดแย้งรุนแรงให้เป็นการถ้อยทีถ้อยอาศัยหรือประนีประนอม ด้วยการ ลดละทิฐิมานะ อคติ ความไม่พอใจ และความเคียดแค้นต่างๆ ริเริ่มการแสดงความเคารพ ให้เกียรติกันและกัน โดยการใช้ปิยวาจา มีความเมตตากรุณา อุดหนุน อดกลั้น มีสติ มีสัมมาทิฐิ เปิดใจให้อภัยต่อกัน รับฟังคำแนะนำจากกัลยาณมิตร (หลักกัลยาณมิตรธรรม

^๕อ้างใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว” : บทความกฎหมาย ศาลเยาวชน และครอบครัวกลาง - bopitv “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”, <<http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>>, (๑๕ มกราคม ๒๕๕๑).

^๖ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๘.

^๗“แม้ผีเสื้อกระพือปีก ก็อาจเกิดพายุกระหน่ำถึงครึ่งโลก” -

<<http://www.itie.org/equi/modules.php?name=Forums&file=viewtopic>>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

^๘<http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

^๙อนาคิสต์, “พุทธทาส กับทฤษฎีไร้ระเบียบ” โดย ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, (๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๘), <http://www.matichon.co.th/prachachart/prachachart_detail.php?>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

เบญจธรรมหรือกัลยาณธรรม^{๑๐} และฆราวาสธรรม^{๑๑} ผสานกัน) ก็จะเป็นเหตุโยงใยให้ความรุนแรงลดทอนลงไปตามลำดับ

ทฤษฎี “ตะแกรงแห่งความสัมพันธ์” (The Relationship Grid) ของ เวย์น อี. เบเกอร์ (Wayne E. Baker) ชนิดที่ ๔ แบบร่วมงานกัน^{๑๒} โดยการคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นแบบของความสัมพันธ์ในทางธุรกิจที่ลงตัว คือ มีการผนึกกำลังกันเป็นความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีเมตตากรุณาต่อกันมากกว่านอกกลุ่มนั้น ในส่วนที่คล้ายคลึงกับแนวทางในพระพุทธศาสนาคือการใช้หลัก “สาราณียธรรม”^{๑๓} ซึ่งหมายถึงธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน มีการสงเคราะห์เกื้อกูลกัน เพื่อความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งหากคนในครอบครัวนำไปใช้ ก็เป็นการป้องกันอยู่ในตัวหลักธรรมที่จะมิให้เกิดการวิวาทกันได้ แต่เมื่อความรุนแรงเกิดขึ้นแล้ว การจะแก้ไขให้สถานการณ์ดีขึ้นได้ก็ด้วยการระลึกถึงประโยชน์ร่วมกันในการดำเนินชีวิตครอบครัวไปให้ตลอดรอดฝั่งร่วมกันนั่นเอง ในประเด็นนี้ มุมมองของทฤษฎี “ตะแกรงแห่งความสัมพันธ์” และหลัก “สาราณียธรรม” มีความหมายคล้ายคลึงกันแม้จะเป็นบริบทที่มีเรื่องของธุรกิจเข้ามาเกี่ยวพันด้วยก็ตาม ส่วนในประเด็นที่แตกต่างจะได้กล่าวต่อไป

ทั้งทฤษฎี “ตัวยู” ของ ออตโต ซี. ชาร์เมอร์ (Otto C. Scharmer’s U-Theory)^{๑๔} และทฤษฎี “การฟังอย่างลึกซึ้ง” (Deep Listening) ของ เดวิด โบห์ม (David Bohm)^{๑๕} อันเป็นการฝึกใช้กระบวนการทางปัญญาในการคิดพิจารณาไตร่ตรองสาส์นที่ส่งถึงกันให้ลึกซึ้ง ก่อนที่จะตอบโต้แบบไม่ยังคิด มีความคล้ายคลึงกับแนวทางในพระพุทธศาสนาที่สอนให้ปัจเจกมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความเมตตากรุณา มีมุทิตา อุเบกขา ซึ่งแฝงไปด้วยการลดละตัวตน การรู้จักพิจารณาถึงความต้องการของผู้อื่น มีความยินดีอย่างใจจริงโดยปราศจากความอิจฉาริษยากับความสุข และ

^{๑๐} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๑/๑๓๕.

^{๑๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^{๑๒} อ้างใน วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริพันธ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๓), หน้า ๕๐-๕๓.

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๕๓๑-๕๓๓, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๕-๖๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๔๕๒/๓๐๒, อ.จ.ก.อ. (ไทย) ๓/๑๑/๕๗.

^{๑๔} Ben Thaiaporn’s Blog, “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการพัฒนาตนเอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาตรฐานวิชาการวัด”, <<http://www.oknation.net/blog/philharmonics>>, (๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

^{๑๕} อ้างใน ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, “สานเสวนาเป็นสันติวิธีได้หรือไม่” - <<http://www.peace.mahidol.ac.th>>, (๑๐ มีนาคม ๒๕๕๕).

ความสำเร็จของผู้อื่นด้วยหลัก “พรหมวิหารธรรม”^{๑๖} ดังนั้นในกระบวนการรับและส่งสาส์นย่อมมีการเปิดใจกว้าง ไม่ตัดสินด้วยอคติหรือประสบการณ์ในตัวตนเพียงฝ่ายเดียว ผสานกับหลัก “วัชชีอุปนิทานิยธรรม” ในแง่ที่สามารถนำมาแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวได้จากการหมั่นเสวนา ประชุม ปรีกษาหารือกันด้วยการเปิดใจให้กันและกัน เป็นการร่วมกันหาสาเหตุของความบาดหมาง อันนำสู่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อกัน การให้ความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ก็เป็นผลดีในแง่ของการที่ญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวทั้งฝ่ายสามีหรือภรรยาสามารถทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยประนีประนอม ช่วยแก้ไขให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันได้

ค) ทางเศรษฐกิจ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของปวงชนชาวไทยนั้น มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตครอบครัวในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการใช้หลัก “ทิฐุชัมมิกัตถประโยชน์ ๔”^{๑๗} จะช่วยแก้ไขความรุนแรงที่เกิดจากวิกฤติเศรษฐกิจทั่วโลกได้ดียิ่ง เพราะเป็นหลักที่มุ่งให้ทุกปัจเจกถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพการงานที่สุจริต ไม่เบียดเบียนมนุษย์ด้วยกันเอง ไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ รู้จักคอยรักษาทรัพย์ที่ได้จากความเหน้อยยากในการประกอบอาชีพสุจริตนั้นๆ ที่สำคัญคือให้รู้จักคบหาแต่เพื่อนที่ดีที่จะไม่นำไปสู่ความเสื่อม และที่สำคัญยิ่งขึ้นไปอีกคือการสอนให้ปัจเจกรู้จักดำรงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ถูกกิเลสต่อลวงไปตามกระแสแห่งความเจริญทางวัตถุ

ง) ทางความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา

ทุกๆ แนวคิดไม่ว่าจะในศาสนาใด สำนักคิด นักจิตวิทยา นักสังคมวิทยา ฯลฯ ทั้งตะวันตกตะวันออก และแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ต่างมีความสอดคล้องในหลักการเดียวกัน คือ มุ่งบำบัดแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวไปสู่ความสงบสุขร่วมกัน ดังนั้นหลักการต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอมาแต่ต้น ของนักคิดนักทฤษฎีและนักปฏิบัติทั่วโลก ต่างมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือความหลุดพ้นจากปัญหาความขัดแย้ง ความวุ่นวายใจ ความทุกข์กายทุกข์ใจอันเกิดจากความขัดแย้งจนถึงระดับก่อเหตุรุนแรงขึ้นในครอบครัว โดยใช้วิธีการต่างๆ คล้ายคลึงสอดคล้องต้องกัน ดังนี้

๑. การสื่อสารไปในทิศทางเดียวกัน : เมื่อเริ่มมีความรู้สึกขัดแย้งกันเล็กน้อยๆ เกิดขึ้นระหว่างคู่สามีภรรยาเอง หรือสมาชิกในครอบครัว อย่าปล่อยให้มันกลายเป็นเรื่องสะสม เรื้อรังอยู่ในใจ ซึ่งนานเข้าๆ จะกลายเป็นเรื่องเก็บกด กดทับเอาไว้จนทนไม่ไหวก็ถึงวันระเบิด

^{๑๖}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗-๓๒๘/๒๕๖-๒๕๗.

^{๑๗}ช.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๕๐๗, อ.จ.ภ.ก.อ. (ไทย) ๓/๓๐/๑๑๓.

เหมือนทฤษฎีขนนก^{๑๘} เรื่องเล็กก็จะกลายเป็นเรื่องใหญ่ ความขัดแย้งธรรมดาๆ ก็อาจขยายเป็นความรุนแรงทางอารมณ์ จนถึงกับลงมือลงไม้ทำร้ายร่างกายกัน จนมองหน้ากันไม่ติดอีกเลย บ้านที่เคยอบอุ่นกลับต้องต่างคนต่างอยู่ หากความสุขอะไรไม่ได้อีกต่อไป ดังนั้นการสื่อสารที่ตอบสนองไปในทิศทางเดียวกัน ก็จะลดความขัดแย้งหรือสลายความขัดแย้งไปได้ วิธีการแบบอหิงสาหรือสันติวิธีที่ไร้ความรุนแรงของมหาตมคานธี^{๑๙} นั้น สามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหามหาความรุนแรงในความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา หรือพ่อแม่ลูกได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวทางในพระพุทธศาสนาในเรื่องของการมีปฏิสัมพันธ์ที่ถูกต้องตามหลัก “ทิส ๖” การอยู่ครองเรือนร่วมกันต่างฝ่ายต่างมีหลักประกันให้กันและกันด้วยหลัก “เบญจศีล-เบญจธรรม” อยู่ร่วมกันอย่างสมศีลและสมธรรมด้วยหลัก “ฆราวาสธรรม ๔” และ “สมธรรม ๔”^{๒๐} พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก ทำหน้าที่เปรียบเสมือนพรหมของลูกด้วยการใช้หลัก “พรหมวิหาร ๔” ดังนั้นเมื่อเกิดการกระทบกระทั่งกันก็สามารถถอยต่อกันด้วยจิตเมตตากรุณา รู้สึกต่อกันเสมือนเพื่อนที่ดีของกันและกันด้วยหลัก “กัลยาณมิตรธรรม”

๒. ความรู้สึกและอารมณ์ : หากคู่สามีภรรยาเริ่มจะรู้สึกถึงความไม่สบอารมณ์เล็กๆ น้อยๆ ในพฤติกรรมบางอย่างเรื่อง ซึ่งความละเอียดลออในการสังเกตระวังระไวอาจแตกต่างกัน ก็ควรที่จะได้หาเวลาบอกกล่าวกันให้เหมาะสม โดยหมั่นระลึกถึงอดีตที่หวานชื่น ระลึกถึงแต่ด้านดีๆ ที่ตั้งใจทำให้แก่กันมาก่อน ไม่มุ่งจับผิดแต่จับดียกย่องให้กำลังใจกัน นี้ก็ให้อภัยกันเสมอๆ หากมีอาการความรู้สึกที่คุกรุ่นต่อกัน ก็ต้องพยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่ระบายอารมณ์ที่เป็นปฏิปักษ์ในเวลาเดียวกัน อาจรู้สึกและแสดงออกได้คนละเวลา และจำเป็นต้องอดทนอดกลั้นรอให้ถึงจังหวะเวลาที่เหมาะสมที่สามารถจะปรับความเข้าใจกันได้อย่างเปิดใจ ไม่เก็บสะสมอารมณ์เหล่านั้นไว้ในลักษณะของแนวคิดในทฤษฎีขนนก และหากมีอาการรุนแรงรู้สึกดีต่อกัน ก็ควรจะต้องแสดงความรู้สึกดีๆ นั้นในเวลาเดียวกันด้วย เพื่อเป็นกำลังใจแก่กันและกันในการที่จะต่อสู้ฝ่าฟันปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ในการดำเนินชีวิตครอบครัวร่วมกัน (ในแบบของการฝึกกำลังกันตามทฤษฎีตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ในแบบร่วมงานกัน และแบบของการใช้กระบวนการทางปัญญาในการรับและส่งสารถึงกันตามทฤษฎีตัวยู ของตะวันตก และหลัก กัลยาณมิตรธรรม ฆราวาสธรรม สังคหวัตถุธรรม และสาราณียธรรม ของพระพุทธศาสนา)

^{๑๘} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักดิ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๘.

^{๑๙} “มหาตมคานธี สูดยอดผู้นำการเปลี่ยนแปลง”, <<http://leadership.exteen.com/20091002/entry>>, (๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓).

^{๒๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๕๔.

๓. อุดมการณ์ของความรักและการอยู่ร่วมกัน : อาจกล่าวได้ว่าคู่ครองทั้งหลายในโลกต่างปรารถนาความยั่งยืนของชีวิตคู่ตราบวันตาย บางคู่ยังดื่มด่ำอยู่กับความรักถึงกับอธิษฐานที่จะได้อยู่ร่วมกันไปทุกภพทุกชาติทีเดียว ดังนั้นการฝึกฝนเพิ่มพูนคุณธรรมในใจเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น การศึกษาให้รู้จักคู่ครองของตนในแง่มุมต่างๆ ด้วยความอดทนอดกลั้น ตั้งใจเสียสละให้แก่กันเพื่อมุ่งไปสู่ความรักอันมั่นคงจริงจังยั่งยืน เหมือนความฝันก่อนแต่งงานด้วยสัจจะที่มีร่วมกันมา (ทางตะวันตกจึงได้มีการศึกษาแนวโน้มของการแยกกันอยู่หรือหย่าร้างกันระหว่างสามีภรรยาที่ใช้ชีวิตร่วมกันนาน ๗ ปีขึ้นไป เพื่อที่จะหาทางแก้ไข โดยชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างทางเพศในเรื่องของความชอบ อุปนิสัยใจคอ ความละเอียดอ่อนทางด้านจิตใจ รวมถึงการควบคุมและการจัดการกับอารมณ์ก้าวร้าวอันเป็นชนวนก่อเหตุแห่งปัญหา^{๒๐} ก็เพื่อให้คู่สมรสทั่วไปได้หันมาตระหนักให้มากเพื่อที่ต่างฝ่ายจะได้เข้าใจกันและกันมากขึ้น ส่วนในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็คือคำสอนในเรื่องธรรมของผู้ครองเรือน ๔ ประการ ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ใน “ฆราวาสธรรม ๔” นั้นเอง) สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความปรารถนาของมนุษย์ที่จะแบ่งปันสิ่งดีๆ ในชีวิตให้แก่กัน ต่างก็หวังว่าพลังแห่งความรักจะนำความสุขสมบูรณ์มาสู่ชีวิตตลอดไปชั่วลูกหลาน ไม่ว่าจะต่างเชื้อชาติศาสนาเผ่าพันธุ์ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมากมายเพียงไร เป้าหมายก็คล้ายคลึงกัน และสามารถหลอมรวมกันด้วยอุดมการณ์แห่งรักอันมั่นคง

๔. การเจรจาไกล่เกลี่ย : ปัจจุบันการจัดการโดยทั่วไป นิยมใช้แนวทางของตะวันตกกันมากในการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) เมื่อสามีภรรยาเกิดความขัดแย้งรุนแรงต่อกันจนไม่อาจสื่อสารปรับความเข้าใจกันได้แล้ว อาจตกลงแยกกันอยู่ระยะหนึ่ง ระหว่างนั้นต่างก็อาจปรึกษารื้อกับคนกลางผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) ซึ่งเป็นได้ทั้งวิธีที่ไม่ใช้กฎหมายกับวิธีทางกฎหมาย เช่น กระบวนการทางศาล (Judicial Approach) อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) กระบวนการออกกฎหมาย (Legislative Approach) หรือการประนีประนอม (Compromising) สุนทรียสนทนา (Dialogue) การมีส่วนร่วม (Participation) และการให้อภัยกัน (Forgiveness) เป็นต้น ล้วนถูกนำมาใช้ระงับข้อขัดแย้งหรือกรณีพิพาท โดยอาศัยคนกลางผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา ช่วยเจรจาต่อรองระหว่างคู่กรณีเพื่อจัดข้อขัดแย้งจนสามารถบรรลุข้อตกลงด้วยความสมัครใจทั้งสองฝ่าย คนกลางผู้ไกล่เกลี่ยมีหน้าที่เพียงสร้างความรู้สึกและความเข้าใจที่ดี ให้ตระหนักถึงประโยชน์ของการร่วมกันแก้ปัญหา ช่วยในการทำสัญญาประนีประนอม

^{๒๐}“การศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มในการแยกกันอยู่ หรือหย่าร้างหลังอยู่ร่วมกันนาน ๗ ปีขึ้นไป (Seven-year Itch) โดย อาร์. เลเวนสัน (R. Levenson) และ เจ. กอตแมน (J. Gottman)” ใน John M. Gottman and Sybil Carrère, “Why Can’t Men and Women Get Along? : Developmental Roots and Marital Inequities”, in **Communication and Relational Maintenance**, pp. 215-219.

ยอมความเมื่อทั้งคู่สามารถตกลงกันได้ ผู้ใดที่กลัวไม่ได้มีหน้าที่โดยตรงที่จะตัดสินใจแทนคู่กรณี ไม่ว่าจะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย

จ) ทางสังคมวัฒนธรรม

แนวทางโดยทั่วไปมีความตื่นตัวในเรื่องของการตระหนักถึงความสำคัญในเรื่อง การแก้ไขโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว หลังจากที ละเลยมานาน จนกระทั่งความรุนแรงในครอบครัวกลายมาเป็นปัญหาอาชญากรรมประเภทหนึ่งที่ สมาชิกในสังคมสามารถตกเป็นเหยื่อได้ง่ายกว่าอาชญากรรมประเภทอื่น

ฉ) การดำเนินการจากภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัว

จากสถิติของความรุนแรงในครอบครัวที่เพิ่มสูงขึ้นทุกขณะ ทำให้ทุกภาคส่วนใน สังคมโดยรวมมีการร่วมมือกันในโครงการและกระบวนการต่างๆ เพื่อหาทางแก้ไขความรุนแรงที่ เกิดขึ้นดังรายละเอียดที่กล่าวไว้ในบทที่ ๒ ขณะที่ในสังคมแนวพุทธก็มีการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และ โรงเรียน (บวร) เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะที่เกิดกับเด็ก นักรียนวัยรุ่น

๔.๒.๑.๒ ความแตกต่างของแนวคิดตะวันตก ตะวันออก และแนวพุทธ

พระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดกว่าแนวคิดหรือทฤษฎีของทางตะวันตกและ ตะวันออกถึง “องค์ประกอบภายใน” ที่เป็นต้นเหตุที่อยู่เบื้องหลังการผลักดันพฤติกรรมต่างๆ ของ มนุษย์โดยเฉพาะพฤติกรรมที่ออกไปในทางความขัดแย้งรุนแรง ซึ่งเรียกโดยรวมว่า “ปปัญจธรรม” (ทิฎฐิ มานะ ตัณหา) ที่ทำให้มนุษย์เราแตกต่างกันออกไปตามแนวคิด ความเชื่อ ความยึดถือตน ความทะยานอยากที่ไม่สิ้นสุด อีกทั้งยังระบุดังต้นเหตุแห่งความไม่สามัคคีปรองดองกันอันเป็นตัว ชักนำสู่ความแตกร้างซึ่งสามารถนำไปสู่ความรุนแรงในระดับต่างๆ ได้ง่าย ให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามา จาก “อคติ ๔”^{๒๒} คือ ความลำเอียงเพราะชอบ (ฉันทาคติ) ความลำเอียงเพราะชัง (โทสาคติ) ความ ลำเอียงเพราะหลง (โมหาคติ) และความลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ) นอกจากนี้พระพุทธศาสนายัง กล่าวถึงมูลเหตุแห่งการวิวาทหลักๆ ๖ ประการ^{๒๓} ได้แก่ ๑. เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธ ๒. เป็นผู้ มีความลบหลู่ มีความตีเสมอ ๓. มีความริษยา มีความตระหนี่ ๔. เป็นผู้โอ้อวด มีมารยา ๕. เป็นผู้มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด และ ๖. เป็นผู้ยึดมั่นในความเห็นของตน มีความถือมั่น

^{๒๒} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๕.

^{๒๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๕/๓๒๒-๓๒๔.

ประเด็น ในเรื่องการชี้ชัดถึง “องค์ประกอบภายใน” ดังกล่าวข้างต้น มีผลทำให้เกิดความแตกต่างทางความเด่นชัดของแนวทางในการจัดการแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวทั่วไป และตามแนวพุทธในประเด็นต่างๆ ของแนวทางดังต่อไปนี้

ก) ทางจิตวิทยา

แนวทางทางจิตวิทยาทั่วไปที่ว่า ให้ปัจเจกรู้จักเอาชนะความคับข้องใจเพื่อลดความก้าวร้าวในตนเองด้วยวิธีสร้างสรรค์ พยายามหาสาเหตุความผิดพลาด และให้เปลี่ยนสถานที่หรือบรรยากาศ นั้นก่อนข้างจะเป็นแนวคิดใน “อุดมคติ” ที่ปฏิบัติได้ยากโดยลำพัง หากปราศจากซึ่งผู้คอยชี้แนะคือเพื่อนหรือมิตรแท้ที่มีได้หวังประโยชน์ตอบแทนใดๆ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา หรือที่แนะให้งดการทำโทษซึ่งจะเป็นการสร้างตัวแบบของ “ความก้าวร้าว” นั้น หากปัจเจกไม่มีแรงบันดาลใจหรือวิธีที่จะฝึกฝนบ่มเพาะขัดเกลาจิตใจของตนเองให้มีความเมตตากรุณา รู้จักการเข้าใจให้เป็กลางหรือมีอุเบกขาในบางสถานการณ์ที่อยู่นอกเหนือการควบคุม ตามหลัก “พรหมวิหารธรรม” ในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็เป็นแนวทางที่ปฏิบัติได้ยากยิ่ง โดยเฉพาะหากปัจเจกยังมีอคติต่างๆ อยู่ก็ทำได้ยาก

ข) ทางสังคมวิทยา

เหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคมยุคโลกาภิวัตน์นี้ ล้วนมีสาเหตุจากปัจจัยภายนอกมากมาย อาทิ ในทางสังคมวิทยา ได้แก่ กระบวนการที่พ่อแม่เลี้ยงดูลูกด้วยความเชื่อและค่านิยมผิดๆ ในสังคม เช่น การเน้นลูกให้เก่งมากกว่าจะเน้นให้เป็นคนดี ทำให้ลูกเกิดความกดดันที่จะต้องผลักดันตนเองไปในทางแข่งขัน แข่งแข่งชิงดี ทั้งกับพี่น้องและกับเพื่อนฝูง เมื่อเกิดความล้มเหลวหรือไม่ได้อย่างที่ใจต้องการ ก็สามารถก่อความรุนแรงได้ หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีแนวทางในการหล่อหลอมจิตใจของคนในครอบครัวให้รู้จักลดละตัวตนเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เช่น หลัก “สังคหวัตถุ ๔” (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา)^{๒๔} และ “สาราณียธรรม ๖” (การตั้งมั่นในเมตตาทางกาย วาจา และใจต่อกัน บริโภคโดยไม่แบ่งแยกถือเอาถือเรา มีศีลสมบุรณ์ และมีทักขณินที่ประเสริฐ)^{๒๕} เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ทางตะวันตกก็เริ่มมีการตื่นตัวในการหาวิธีการที่จะป้องกันความรุนแรงในปัจเจกตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็กที่ยังบ่มเพาะหล่อหลอมพฤติกรรมได้ง่าย ดังการออกแบบ

^{๒๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๗๓.

^{๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๕๓๑-๕๓๓, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๕-๖๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๔๕๒/๓๐๒, อัง.มก.อ. (ไทย) ๓/๑๑/๕๗.

เทคนิคที่ชื่อว่า “การโต้ตอบแบบเต่า” (Turtle Technique) ของ มาร์ลีน ชไนเดอร์ (Marlene Schneider) และคณะโดยยกกรณีศึกษา “การควบคุมตนเองในชั้นเรียน” ไว้ในงานวิจัยซึ่งมีประโยชน์ในการช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมในเด็กเล็กให้สามารถควบคุมความโกรธ ความรู้สึกขัดเคืองในใจตนเองได้ ก่อนจะมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับผู้อื่นในทางก้าวร้าวรุนแรง เทคนิคนี้สามารถนำมาเติมเต็มความสมบูรณ์เพื่อลดมูลเหตุแห่งการวิวาทซึ่งเป็นองค์ประกอบภายในแต่ละปัจเจกในแนวพุทธได้เป็นอย่างดี

ค) ทางเศรษฐกิจ

ในมุมมองทั่วไปที่ว่าเรื่องเศรษฐกิจโดยเฉพาะในระบบแบบทุนนิยมตะวันตกเป็นปัญหาใหญ่ในครอบครัวยุคใหม่โดยมีแนวคิดในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับค่านิยมในการส่งเสริมการใช้จ่ายทางวัตถุเพื่อความสะดวกสบายส่วนตัว การแข่งขันกันสะสมสมบัติทั้งที่เป็นวัตถุหรือสิ่งมีชีวิต ด้วยการจัดระบบสมดุลของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของตะวันตกผสมตะวันออก ภาครัฐควรมีการดำเนินการการหมุนเวียนทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสม ลดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และส่งเสริมการศึกษาให้ชาวบ้านมีความรู้ในการบริหารจัดการ การตลาด การจัดตั้งองค์กรที่เกื้อกูลกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ร่วมกับการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง เพื่อสร้างมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนในสังคมให้สูงขึ้น ป้องกันปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวยุคใหม่อันมีผลโยงโยงไปสู่ความรุนแรงในครอบครัวยุคใหม่ ยังจัดเป็นวิธีแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวยุคใหม่ปัจเจกหรือสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวยุคใหม่ได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในฐานะกลไกสำคัญโดยตรง หากมิได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาร่วมบ่มเพาะ ฝึกฝนปรับปรุงตนในเรื่องของความเป็นอยู่ร่วมกันในครอบครัวยุคใหม่อย่างสงบสุขในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ หลัก “ทฤษฎีสามัคคีธรรม” มีคุณอนันต์ในการนำไปใช้แก้ปัญหาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัวยุคใหม่แห่งของการขาดความสันโดษ หรือการขาดอุเบกขาในการดำเนินชีวิตครอบครัวยุคใหม่ท่ามกลางค่านิยมฟุ่มเฟือยในทางวัตถุ และการให้คุณค่าเทียบแทนคุณค่าแท้ของสิ่งต่างๆ รอบตัวในยุคโลกาภิวัตน์นี้ได้เป็นอย่างดี เพราะหลักธรรมนี้เป็นเครื่องมือช่วยบ่มเพาะพฤติกรรมให้ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักประกอบอาชีพที่สุจริต ทั้งยังประกอบด้วยคุณธรรมในการไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และยังบ่มเพาะการรู้จักเก็บรักษา ประหยัด รู้จักการใช้ทรัพย์อย่างเหมาะสม รู้จักเลือกคบหาเพื่อนดีหรือกัลยาณมิตร ห่างไกลคนพาลที่จะชักนำไปในทางเสื่อมเสีย ลุ่มหลงมัวเมา ขาดสติ

^{๒๖}วิทยากร เชียงกูล, “จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำได้อย่างไร”,

<<http://witayakornclub.wordpress.com/2009/04/10/>>, (๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔).

^{๒๗}พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๕๐๗, อ.จ.ก.ก.อ. (ไทย) ๓/๓๐/๑๑๓.

ทั้งยังบ่มเพาะให้รู้จักพิจารณาใช้ทรัพย์ที่หามาได้เพื่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวตามสมควรแก่กำลัง หลักธรรมนี้สอนให้คนในครอบครัวสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองโดยการปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง ไม่ต้องคอยรอโอกาสที่หาได้ยากยิ่งที่จะให้ภาครัฐ หรือภาคเอกชนเข้ามาช่วยจัดการใดๆ

นอกจากนั้น เศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปกับแนวทางในพระพุทธศาสนา มองปัญหาของมนุษย์แตกต่างกัน เศรษฐศาสตร์มีสมมติฐานว่า มนุษย์มีความต้องการไม่สิ้นสุด ในขณะที่โลกมีความขาดแคลน (scarcity) จึงมีความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าที่สุด ดังนั้นจะต้องลงทุนค้นหาว่าเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพราะความไม่รู้จักพอของมนุษย์ ขณะที่แนวทางในพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ควบคุมความต้องการ เพื่อเป็นหนทางไปสู่ความสุขที่แท้จริง มีความพึงพอใจในสิ่งที่มีอยู่นั้นจึงจะช่วยดับทุกข์ได้จริง ทำให้เราเห็นได้อย่างชัดเจนถึงการแก้ปัญหาความต้องการของมนุษย์ ไม่ว่าจะพัฒนาการเพิ่มพูนพลังทางเศรษฐกิจ จากการผลิตสินค้า เครื่องอุปโภคบริโภค การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การบริหารและการพัฒนาระบบทุนนิยม เพื่อให้เกิดความสะดอกสบายกับมนุษย์มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ อย่างไรก็ตามการพัฒนาทางวัตถุไม่เคยทำให้มนุษย์รู้จักพอ มนุษย์จึงแสวงหาตลอดเวลา แม้จะรู้ว่าทุกคนต้องการความสุข แต่ก็ไม่รู้ความหมายที่แท้จริงของความสุขนั้นเป็นอย่างไร ตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิงกับหลักการในพระพุทธศาสนา ที่สอนให้มนุษย์รู้จักพอ โดยแนะนำถึงวิธีปฏิบัติในการควบคุมความต้องการของตน โดยเริ่มต้นจากการเป็นคนที่มีความจริงใจต่อผู้อื่น พัฒนาจิตใจเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่ดี รู้จักแบ่งปันกันกินกันใช้ (สาราณียธรรม) ให้อภัยซึ่งกันและกัน (สังคหวัตถุธรรม) มีปัญญารู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง (สัมมาทิฐิ) อันเป็นวิธีปฏิบัติไปสู่ความสุขได้จริง เพราะหมดความหวาดระแวงในมนุษย์ด้วยกัน มีโลกทัศน์วิสัยทัศน์อันกว้างขวาง เป็นคนใจกว้างไม่ตระหนี่ไม่ผูกโกรธไม่อยากได้ของใคร มองเห็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง นอกจากตัวเองจะเป็นสุขแล้ว ยังสงเคราะห์สมาชิกในครอบครัวไม่ให้เกิดข้อขัดแย้งและก่อเกิดปัญหารุนแรงใดๆ จึงเป็นสุขกันได้ทั้งครอบครัว ต่างกันไกลกับระบบเศรษฐกิจแบบตะวันตก ที่เกิดขึ้นจากการมุ่งแสวงผลประโยชน์เพื่อตนอย่างมากมาย แบ่งปันให้ผู้อื่นเพียงเล็กน้อย ความไม่สมดุลในผลประโยชน์ ดังนี้ไม่อาจนำความสุขให้ใครได้เลย แม้แต่ตนเอง ดังที่เราได้เห็นการประท้วงจากผู้ใช้แรงงานทั่วโลก สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจนับไม่ถ้วน

และแม้ว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของตะวันตกในปัจจุบันจะมีส่วนดีมากมาย แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีส่วนทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ สังคมขาดความเป็นธรรม เกิดช่องว่างต่างๆ ระหว่างคนรวยกับคนจนมากมาย อาทิ การกระจายรายได้ โครงสร้างพื้นฐานด้านการศึกษาและสาธารณสุข ที่จะอำนวยความสะดวกสบายให้กัน ก็พลอยแตกต่างกันไกล มนุษย์ในสังคมทุนนิยม

ปัจจุบันจึงไม่มีโอกาสจะทัดเทียมกันได้(equality of opportunity) ดังนั้นฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของมนุษย์ย่อมแตกต่างกันตลอดไป ไม่สามารถแก้ปัญหาคความกดดันทางจิตใจอันอาจนำสู่ความรุนแรง เพื่อมุ่งไปสู่ความสุขได้เลย ทั้งนี้เพราะตะวันตกมุ่งไปที่การพัฒนาวัตถุและรายได้เป็นเกณฑ์ เน้นให้คนมีเสรีภาพในการจับจ่ายใช้สอย อันไม่ใช่ประเด็นหลักของการช่วยคลายความรุนแรงในครอบครัว ถึงแม้จะมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ร่วมกันไม่น้อยก็ตาม

ในขณะที่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอนให้ตระหนักรู้ถึงสาเหตุในเรื่องของความแตกต่างเหล่านี้ และจึงมีวิธีแก้ปัญหาคที่สวนทางกัน โดยสิ้นเชิง คือสอนให้คนในระดับครอบครัวรู้จักลดละความอยาก สอนให้มีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้องทุกคนในครอบครัวรู้จักทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องเหมาะสม (ตามหลักทศ ๖) ในเรื่องเศรษฐกิจของครอบครัวนั้นบุรุษหรือสามีเป็นกำลังสำคัญในการหาทรัพย์ ยิ่งในโลกยุคปัจจุบันนี้ สตรีหรือภรรยา ก็อาจมีส่วนช่วยหาทรัพย์ด้วยอีกแรงหนึ่ง ควบคู่ไปกับการช่วยดูแลรักษาทรัพย์และการจัดการใช้ทรัพย์ในครอบครัวในด้านต่างๆ อย่างรอบคอบเหมาะสม ระบบเศรษฐกิจของครอบครัวก็ย่อมมีความมั่นคงปลอดภัย ปลอดภัยนี้สิน เพราะในทางพระพุทธศาสนาปราสอนอยู่เป็นนิจว่าความไม่เป็นที่นี้เป็นลาภอันประเสริฐ การหมั่นเจริญในทาน ศีล ภาวนา จะช่วยให้แต่ละปัจเจกบุคคลรู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หมกมุ่นในกามคุณ ไม่หมกมุ่นในอบายมุขต่างๆ ไม่จับจ่ายใช้สอยเกินตัว เกินรายได้ (เช่น การก่อหนี้ผ่านบัตรเครดิตตามรูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบสังคมบริโภคของตะวันตก เป็นต้น) หน้าที่ควบคุมเศรษฐกิจในครอบครัวนี้ จัดเป็นพลังสร้างสรรค์ของสตรีในทางที่ถูกที่ควร

กล่าวได้ว่าแนวทางในพระพุทธศาสนามุ่งแก้ปัญหาคที่ทำให้คนเข้าถึงปัญญาของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยมุ่งไปในทางยกระดับจิตวิญญาณมนุษย์เป็นเรื่องหลัก ซึ่งค่อนข้างจะตรงกันข้ามกับแนวทางตะวันตก แม้จะมุ่งไปสู่เป้าหมายความสงบสุขในครอบครัวเหมือนกัน ผลที่ได้ย่อมไม่ตรงกัน ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา แต่ก็ไม่ควรมองข้ามข้อดีในหลักการของทั้งตะวันตกและพระพุทธศาสนาอันจะนำไปสู่การพัฒนาปัญญาาร่วมกัน และช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงในสถาบันครอบครัวได้ดีขึ้น

ง) ทางความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา

พระพุทธศาสนามีความโดดเด่นในการนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตร่วมกันฉันสามีภรรยาอย่างเป็นปกติสุข ดังที่ได้นำเสนอไปแล้วในบทที่ ๓ ที่สามารถนำมาาร่วมแก้ไขปัญหาคความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรมกว่า เพราะพระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นเหตุแห่งความรุนแรงจากมุมมองในเรื่อง “มูลเหตุแห่งการวิวาท ๖ ประการ” ได้แก่

๑. เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธ : เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องรู้จักนิสัยใจคอตัวเอง และคู่ครอง หากรู้ว่ามักโกรธไม่ว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย อันเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งและรุนแรงได้ง่ายที่สุด จึงต้องตระหนักในความอดทนอดกลั้นอย่างยิ่ง และระลึกถึงความเคารพที่ควรมีต่อกันให้มาก รวมไปถึงสภาพการณ์ที่จะกระทบต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว และกลายเป็นต้นแบบแห่งความทุกข์ที่จะซึมซับสู่จิตใจได้สำนึกของทุกฝ่าย และขยายผลสู่ความรุนแรงได้ทุกเมื่อ ในแง่นี้ชาวตะวันตกอาจขาดความละเอียดอ่อน ที่จะสังเกตนิสัยใจคอทั้งของตัวเองและคู่ครอง เนื่องจากต่างไม่พยายามก้าวเข้าไปในเรื่องส่วนตัวของกันและกัน คล้ายๆ จะเคารพสิทธิของกันและกัน แต่จริงๆ แล้วกลับกดปัญหาไว้จนไม่อาจแก้ไขได้ในระยะยาว

๒. มีความลบลู่ มีความดีเสมอ : การที่คู่รักหรือสามีภรรยาไม่ตระหนักในความเคารพที่ควรมีต่อกัน ผนวกกับทฤษฎีมานะที่มีอยู่ในใจทุกฝ่าย เกิดความถือดีเชงนงตนว่าดีกว่าเหนือกว่าอีกฝ่าย ความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นเมื่อโดยอ้อมทำให้รู้สึกหรือนึกหมิ่นอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งย่อมทำลายคุณสมบัติดีๆ ในตัว เช่นความน่ารักความมีเสน่ห์ความอ่อนหวาน เป็นต้น ให้ลดน้อยลง และเปลี่ยนเป็นมีคุณสมบัติตรงกันข้าม ก็น่าเกลียด น่าชัง หยาบคายไร้เสน่ห์ ที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นในคนๆ เดียวกันได้เลย เพราะเกิดขึ้นแล้วรังแต่จะขยายวงความขัดแย้งไปสู่ความรุนแรงได้ง่าย แต่ในประเพณีของชาวตะวันตกถือความเสมอภาคกัน ดังนั้นเมื่อมีเหตุขัดแย้งกันอาจเกิดเหตุรุนแรงได้เร็วกว่ามากกว่ากัน ดังนั้นเมื่อคนในครอบครัวตะวันออกหรือครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์นี้กำลังลอกเลียนวัฒนธรรมแห่งความเสมอภาคของชาวตะวันตกมา ก็ย่อมรับแนว โนม์แห่งการมีความขัดแย้งต่อกันอันถึงขั้นที่จะนำสู่ความรุนแรงได้โดยง่าย

๓. มีความริษยา มีความตระหนี่ : คุณลักษณะ ๒ ประการนี้ ดูเหมือนไม่น่าจะมีในกลุ่มสมรสได้เลย แต่ความที่เคียดชังกับความตระหนี่ตั้งแต่ก่อนแต่งงานหรือตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกัน ความตระหนี่ทำให้จิตใจคนเราคับแคบเห็นแก่ได้ เมื่อเห็นมีใครได้ดีกว่าตน แรกๆ ก็อาจรู้สึกอิจฉาเมื่อรู้สึกเช่นนี้บ่อยครั้งเข้า ความริษยาข่มผูกใจให้หงุดหงิดง่าย โดยเฉพาะความหึงหวง ทำให้รู้สึกถึงความไม่สุขสงบอยู่ในใจตลอดเวลา จึงมักแสดงออกกับคู่ครองโดยที่บางครั้งก็ไม่วู้ตัว กว่าจจะรู้ตัวก็มักจะสายเกินไปเสมอ โดยทั่วไปดูเหมือนฝั่งตะวันตกจะได้เปรียบในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า น่าจะไม่มีปัญหาในเรื่องความตระหนี่และความริษยา จนเกิดความหึงหวงกันมากมายเหมือนทางฝั่งตะวันออก ถึงแม้ว่าในส่วนบุคคลอาจมีอารมณ์แบบเดียวกัน แต่โดยองค์รวมทางตะวันตกมีน้อยกว่ากัน อาจเป็นเพราะส่วนหนึ่งของการระบายออกทางเพศไม่ถูกปิดกั้นมากเท่าประเพณีทางตะวันออก ซึ่งเรารู้ได้จากการฝึกเด็กตั้งแต่วัยเรียนให้รู้จักการนัดพบหรือออกเดทกับเพศตรงข้าม (dating) ที่มากกว่าการนัดพบของคนตะวันออก (แต่ปัจจุบันอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก ที่

แสดงออกถึงความไม่สำรวมในเรื่องเพศ กำลังสร้างปัญหาให้แก่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยเรา เพราะความไม่รู้หรือไม่ตระหนักในเรื่องปัญญชรรณดังกล่าว จึงทำให้เกิดปัญหา ความรุนแรงต่างๆ ตามมา)

๔. เป็นผู้โอ้อวด มีมารยา : นิสยช่างโอ้อวดในระหว่างคู่ครองด้วยกัน ไม่น่าจะก่อปัญหาความขัดแย้งได้ ทั้งยังอาจเพิ่มพูนความรู้สึกมีเสน่ห์น่ารักมากขึ้นไปอีก ซึ่งหากเป็นเรื่องเล็กน้อยๆ น่ารัก น่าเอ็นดู ก็เป็นเรื่องดี แต่ถ้าพิจารณากันให้ลึกซึ้งจะพบว่าความโอ้อวดและมารยาเป็น เรื่องที่ห่างไกลจากสัจจะ ความจริงใจ ความตรงแท้ของคู่ครองทั้งสองฝ่าย อันเป็นสาเหตุหลักของ การครองชีวิตคู่อย่างยั่งยืน เพราะสิ่งนี้คือศีลธรรมและคุณธรรมในจิตใจ ดังนั้นหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รู้สึกตัวเมื่อใดว่ายังมีนิสัยชอบโอ้อวดมีมารยา ก็ต้องรีบแก้ไข โดยเฉพาะการมีสัมมาวาจาให้มากขึ้น ก่อนที่จะเกิดเป็นความขัดแย้งรุนแรงต่อไป ในข้อนี้ทางตะวันตกอาจไม่ได้คำนึงถึงมากมาย ดังที่ ทราบแล้วว่าทางตะวันตกไม่ได้ใส่ใจในรายละเอียดมากนัก หรือเพราะความเจริญทางการศึกษา อย่างกว้างขวาง จึงมีคนกลางได้แก่นักจิตวิทยา จิตวิเคราะห์รวมไปถึงจิตบำบัดทั้งหลาย จะเข้ามาทำ หน้าที่แก้ไขปัญหาคส่วนบุคคล กลายเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งในปัจจุบัน แต่ก็แก้ไขได้เพียงระดับ หนึ่ง เพราะความไม่รู้ถึงมูลเหตุที่แท้จริงในข้อนี้

๕. เป็นผู้มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด : หลายสิ่งหลายอย่างที่คุณสามี ภรรยาและบุตร อาจเก็บเป็นความลับในใจเฉพาะตน ไม่อยากเปิดเผยหรือบางทีอาจเห็นเป็นเรื่องไม่ สำคัญ จึงต้องแอบทำนิสัยที่เคยชินเหล่านั้น ไม่ให้ใครรู้เห็น เช่น นิสัยการกินของแปลกๆ ของคนจีน นิสัยชีวิตการในเรื่องเพศของคนตะวันตก และกลายเป็นการเลียนแบบในหมู่นคนตะวันตก เช่น การมี เซกส์หมู่ การบวงสรวงตามลัทธิความเชื่อของตน ฯลฯ ซึ่งบางครั้งทำให้ขัดแย้งกับยุคสมัย ไม่อาจ อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน แต่ถ้าสามารถปรับทัศนคติเหล่านี้ได้ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในความเห็นผิดของตน จนเกินไป ก็จะลดความแปลกแยกความขัดแย้งลงได้ อันที่จริงแล้ว ในเรื่องจิตวิทยาเหล่านี้ ทาง ตะวันตกได้ศึกษาวิจัยกันมามากมาย แม้ปัจจุบันก็ยังศึกษาร่วมกับการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสารพัดรูปแบบ ที่จะเอามาแก้ปัญหาคความยึดมั่นในตัวตน แต่ยังคงเข้าไม่ถึงต้นเหตุแห่ง ปัญหาอย่างแท้จริง เพราะยังไม่เข้าใจเรื่องสัมมาทิฏฐินั้นเอง เช่น กรณีสมยอมของทั้งฝ่ายสามีและ ภรรยาในการร่วมเสพสมทางเพศแบบสลับคู่เป็นหมู่หรือเซ็กส์หมู่ (swinging) นั้น ต่างก็เข้าใจว่า มิใช่เรื่องผิดเพราะไม่ได้แอบทำลับหลังกัน แต่ตามหลักศีลธรรม และจริยศาสตร์อันเป็นความปกติ สุขดีงามนั้นถือว่าเป็นเรื่องของความเห็นผิด เข้าใจไม่ถูกต้อง หรือมีจกาทิฏฐินั้นเอง ผลสุดท้ายชีวิต

ฉ) การดำเนินการจากภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัว

แนวทางแก้ไขที่โดดเด่นในปัจจุบันจากภาพสะท้อนของปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัวคือ การสานเสวนา หรือสานดีเสวนา (Dialogue) ตามทฤษฎี “การฟังอย่างลึกซึ้ง” (Deep Listening) ของ เดวิด โบห์ม (David Bohm)^{๒๕} ซึ่งเมื่อนำมาผสานกับหลัก “วัชชือปริหานิยธรรม” ในพระพุทธศาสนา ก็จะมีผลดีความสมบูรณ์มากขึ้นสำหรับนำไปใช้แก้ไขความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว เป็นการลดทอนอคติต่างๆ ที่มีต่อกันในใจ สามารถเปิดใจให้อภัยกันและกันได้จากส่วนลึกของจิตใจ เป็นการบรรเทาความกดดัน ความแปลกแยกในปัจจุบัน ซึ่งจะมีผลดีมากต่อวงจรที่ต่อเนื่องคือความสงบเย็นทางวาจาและทางกาย

๔.๒.๒ การป้องกันความรุนแรง

๔.๒.๒.๑ ความเหมือนหรือคล้ายคลึงของแนวคิดตะวันตก ตะวันออก และแนวพุทธ

ก) **ทัศนคติต่อความรัก:** แนวคิดโดยทั่วไปมีว่า ความรักเป็นแรงบันดาลใจเบื้องต้นของการก่อตั้งครอบครัวร่วมกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรพิจารณาให้มาก เพราะเป็นพื้นฐานของการรู้จักนิสัยใจคอระหว่างกัน ก่อนตัดสินใจร่วมชีวิตเป็นครอบครัวเดียวกัน ซึ่งจัดเป็นการป้องกันความรุนแรงได้ แนวคิดทั้งตะวันตก ตะวันออก รวมถึงพระพุทธศาสนา ต่างให้ความสำคัญเรื่องพื้นฐานที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละสังคมในแง่ที่ว่า แม้แต่ละวัฒนธรรมประเพณีต่างก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือความสงบสุขของครอบครัวและสังคม โดยมีกรอบประเพณี กฎเกณฑ์และกฎหมายควบคุมไปตามลำดับก็ตาม ทุกแนวคิดต่างเห็นสอดคล้องกันว่า ความรักก็สามารถสร้างความขัดแย้งหรือความรุนแรงให้เกิดในครอบครัวได้ แม้ความรักจะมีความสำคัญเชื่อมโยงไปสู่ครอบครัวที่มีความสุขประสบความสำเร็จก็ตาม แต่ก็มีความเป็นไปได้สูงในทางกลับกัน นั่นคือความรักก็สามารถนำสู่ความล้มเหลวในครอบครัวได้เช่นกัน ถ้าทัศนคติในเรื่องความรักในแต่ละปัจเจกบุคคลยังไม่สอดคล้องกับชีวิตที่เป็นจริง

ข) **หลักการใช้ชีวิตคู่:** แนวทางการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวของทางตะวันออกที่มีความเหมือน และใกล้เคียงกับแนวทางในพระพุทธศาสนามากที่สุดในงานวิจัยนี้ คือหลักการของการใช้ชีวิตคู่ฉันสามีภรรยาในศาสนาอิสลาม ที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ ๒ ในฐานะแนวคำสอนที่น่าสนใจ ในแง่ที่ว่า การจะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขและยั่งยืนนั้น มิใช่มีเพียง “ความรัก” เป็นสิ่งสำคัญที่สุด แต่ต้องมีปัจจัยอื่นๆ หลายประการประกอบด้วย ได้แก่ ความเมตตา ความ

^{๒๕}“การสนทนาแบบโบห์ม”, (๑ เม.ย. ๒๕๕๔), <<http://gotoknow.org/blog/inspiring/171776>>, (๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕).

เสียดสี ความเอือออาทร ความรู้ ความเข้าใจ การให้อภัย การเอาใจใส่ การเปิดใจให้กว้างและอีกหลายๆ ประเด็น ซึ่งตรงกับการครองเรือนของสามีภรรยาในพระพุทธศาสนาที่ต้องมีคุณธรรมต่างๆ ดังกล่าวไว้ในบทที่ ๓ มาเป็นหลักให้ประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งหลักการของศาสนาอิสลามในประเด็นของการอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา จัดเป็นวิธีการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวได้เช่นเดียวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หรือหากเกิดความรุนแรงขึ้นแล้วหลักคำสอนเหล่านี้ก็สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวให้ทั้งสามีภรรยา มีแนวทางที่จะหันกลับมาร่วมมือแก้ไขมิให้เกิดเป็นความรุนแรงซ้ำซ้อนได้

ก) หลักความเสมอภาค : ความเหมือนหรือจตุรร่วมในทฤษฎีตะวันตก และแนวทางในพระพุทธศาสนา คือหลักของการให้สิทธิและคุณค่าทางเพศหรือคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน โดยต่างฝ่ายต่างเคารพในบทบาทและหน้าที่ของกันและกัน

เมอร์ตัน เจ้าของทฤษฎี “อะโนมี” (Merton’s Theory of Anomie) มีแนวคิดว่าการเกิดความรุนแรงทางเพศสูงหรือต่ำนั้น ขึ้นอยู่กับความเท่าเทียมทางเพศ ณ ที่ใดที่ทำให้เกียรติยศของส่งเสริมความเสมอภาคกันระหว่างเพศชายและหญิง (ในปัจจุบันอาจรวมไปถึงกลุ่มที่ถือเพศแปรปรวน ทำนองมีเพศเป็นบุรุษแต่ใจอยากเป็นสตรี หรือสตรีเพศมีใจอยากเป็นบุรุษ ซึ่งก็มีการตั้งครอบครัวอย่างเปิดเผยกันมากขึ้นทั้งในสังคมตะวันตก ตะวันออกและไทยในปัจจุบัน) ไม่ว่าจะโดยนิคินัยหรือพฤติณัยก็ตาม ย่อมยังความสงบสุขในครอบครัวและสังคมทั้งตะวันตก ตะวันออกและไทย ความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรงย่อมน้อยกว่า สังคมที่ยังกดขี่เอารัดเอาเปรียบทางเพศต่อกัน

แนวคิดในเรื่องของความเสมอภาคทางเพศนี้ได้แพร่หลายมาถึงสังคมไทยมานานพอสมควร ทำให้มีความตื่นตัวของคนในสถาบันครอบครัวและสถาบันที่เกี่ยวข้องในการร่วมมือกันจัดความไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับการให้คุณค่าทางเพศ รวมถึงบทบาทในครอบครัวที่เหลื่อมล้ำกันระหว่างชายและหญิง โดยการส่งเสริมให้ต่างฝ่ายต่างเห็นคุณค่าในบทบาทและหน้าที่ของกันและกัน และมีการสงวนสิทธิ์ในการที่ทั้งชายและหญิงจะต้องไม่ใช่อำนาจหรือสิทธิพิเศษใดๆ ในการที่จะแสดงความก้าวร้าวและก่อความรุนแรงต่ออีกฝ่ายหนึ่ง คนในสังคมทั่วโลกจะถือว่าผู้ละเมิดสิทธิดังกล่าวประพฤติดิถีต่อจริยธรรมในสังคม หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ไม่เคยล้าสมัยในประเด็นนี้คือ “ทิส ๖” ที่ส่งเสริมให้ชายและหญิงในฐานะสามีภรรยา ต่างเคารพในคุณค่าของกันและกัน ต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่และบทบาทที่ต้องอนุเคราะห์เกื้อกูลกันและกัน เพื่อความสุขสมบูรณ์ของการครองชีวิตร่วมกัน

๔.๒.๒.๒ ความแตกต่างของแนวคิดตะวันตก ตะวันออก และแนวพุทธ

ก) **ทัศนคติต่อความรัก** : หากวิเคราะห์ถึงความเข้าใจในความรักแบบตะวันตกแล้ว การประสบความสำเร็จในชีวิตรักจนตั้งครอบครัวสืบลูกหลานอย่างยั่งยืน トラบความตายมาพรากจากกันนั้น กลายเป็นเรื่องอุคมคติที่ปัจจุบันเป็นความฝันเสียส่วนมาก การแต่งงานกับการหย่าร้าง อาจจะเกิดขึ้นเร็วพอๆ กันในยุคปัจจุบัน ขณะที่ความรักในวัฒนธรรมตะวันออกและของไทย เป็นเรื่องเรียบง่ายไม่ซับซ้อนมากมาย ยังคงมีให้เห็นอยู่ในครอบครัวเชิงเดี่ยวในยุคปัจจุบัน เช่น สามภรรยายังมีคุณธรรมในการครองเรือนร่วมกัน อภัยกันเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำผิดพลาด ซึ่งมาจากความยึดหยุ่นไม่หักหาญทำลายน้ำใจกัน หากความสงบใจได้แม้ในยามทุกข์ คุณธรรมเหล่านี้เกิดจากการหล่อหลอมทางปัญญาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การมีความเชื่อศรัทธาต่อกัน การรู้จักปรับตัวเข้าหากัน ยินดีที่จะฝ่าฟันอุปสรรคแห่งการครองเรือนด้วยความรู้จักอดทน อดกลั้น และเสียสละ (พรทวารธรรม ๔) มีการแบ่งปันกันกิน แบ่งปันกันใช้ มีถ้อยคำที่สุภาพอ่อนหวานให้กำลังใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างสม่ำเสมอ (สังคหวัตถุ ๔) มีความเมตตาอยากให้คุณในครอบครัวและผู้แวดล้อมมีความสุข กรุณาอยากให้พ้นทุกข์ มุทิตาชื่นชมยินดี และมีอุเบกขาโดยการวางใจเป็นกลางๆ เมื่อต้องพบกับความทุกข์ (พรหมวิหารธรรม ๔) เป็นต้น

แนวคิดในเรื่องที่เกี่ยวกับเหตุแห่งความขัดแย้งรุนแรงของทางตะวันตก มิได้วิเคราะห์ห้อยลึกลงถึงตัวแปรดังหลักธรรมในแนวพุทธดังกล่าวข้างต้น จึงมิได้นำไปสู่วิธีการที่จะหล่อหลอมจิตใจของคนในครอบครัวตะวันตกให้มีความเรียบง่ายในการครองเรือนร่วมกันอย่างมีความสุข ปราศจากความขัดแย้งรุนแรงใดๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ นอกจากนั้น วัฒนธรรมตะวันตก พ่อแม่ไม่ขัดขวางกลับสนับสนุนให้ลูกๆ มีนัดกับเพศตรงข้าม จนถึงขั้นมีเพศสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งคงมุ่งหวังให้รู้จักสนิทสนมกันลึกซึ้งมากขึ้น ก่อนถึงวัยแต่งงานร่วมใช้ชีวิตครอบครัวด้วยกัน ในขณะที่วัฒนธรรมตะวันออกและไทยแม้จะในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ก็ยังไม่สนับสนุนลูกของตนไม่ว่าชายหรือหญิงให้มีเพศสัมพันธ์ก่อนวันแต่งงาน และยังคงคอยสอดส่องให้ลูกของตนได้คู่ครองที่มีศีลธรรมและคุณธรรมเสมอกันอีกด้วย ความต่างของ ๒ ทัศนคตินี้อาจเป็นผลนำไปสู่ความขัดแย้งในครอบครัวที่แตกต่างกันออกไปด้วย

ผลพวงจากทัศนคติในเรื่องความรักในแบบไม่เหมาะสม คือสถิติการทำแท้งเดือนเฉพาะในประเทศไทยมีถึงสองแสนรายต่อปี และเป็นข่าวหน้าหนึ่งในหนังสือพิมพ์อยู่บ่อยครั้ง สำหรับโศกนาฏกรรมจากการทำแท้งของหญิงสาวที่ตั้งครรภ์โดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น “อนาถาทำแท้งโยนลูกทิ้งคลอง..ทิ้งศพทารกคาท่อ่าน” “พบซากทารกถูกหมาแทะ” “อนาถนัักศึกษาสาวเข้าคิวรีดमारหัวชน” นอกจากนี้การเก็บสถิติล่าสุดของ “องค์การสหประชาชาติ” (United Nations) พบว่า มีผู้หญิงทั่วโลกตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ประมาณ ๘๐ ล้านคน ในจำนวนนี้แก้ปัญหาด้วยการทำแท้ง ๑๕-๒๐ ล้านคน โดยร้อยละ ๕๕ อยู่ในประเทศแถบเอเชีย และจากผลการศึกษาเรื่องสถานการณ์

การทำแท้งในประเทศไทย “กรมอนามัย” คาดการณ์ว่าในแต่ละปีจะมีผู้ทำแท้งเดือนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า ๒๐๐,๐๐๐ ราย นพ.สมชัย ภิญ โยพรพาณิชย์ อธิบดีกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ (สบส.) เปิดเผยว่า

ที่ผ่านมา มีผู้ประกอบการบางราย เปิดคลินิกให้บริการเพื่อสุขภาพบังหน้า ซึ่งอาจทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของผู้มารับบริการได้ โดยเฉพาะการลักลอบเปิดคลินิกทำแท้ง ยังคงมีแนวโน้มสูงขึ้น อย่างน่าตกใจ

ปัจจุบันมีสถานบริการด้านสุขภาพทั่วประเทศ ที่ สบส. กำกับดูแลประมาณ ๑๘,๘๑๕ แห่ง แยกเป็นคลินิกเอกชน ๑๘,๕๐๓ แห่ง อยู่ใน กทม. ๓,๕๖๐ แห่ง และอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ๑๔,๕๓๓ แห่ง^{๓๐}

ในสังคมไทย การทำแท้งนับเป็นความรุนแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจของทุกคนในครอบครัว รวมไปถึงอนาคตทางการศึกษาของเด็กในวัยเรียน ที่ต้องออกนอกระบบ บ้างก็ไปประกอบอาชีพขายบริการทางเพศมากมาย ล้วนสร้างปัญหากระทบต่อครอบครัวและสังคมอย่างกว้างขวาง เป็นประสบการณ์ที่น่าปวดร้าวของพ่อแม่ บ่งบอกถึงความบกพร่องถึงการประสานสัมพันธ์ระหว่างสถาบันครอบครัว (บ้าน) สถาบันศาสนา (วัด) และสถาบันการศึกษา (โรงเรียน) แสดงถึงความไม่ตระหนักในพิษภัยของสื่อการสอนตามอย่างตะวันตก ที่ไม่สอดคล้องกับวุฒิภาวะของนักเรียนและความประมาทเลินเล่อของครูผู้สอน จนเกิดผลกระทบที่เสียหายต่อครอบครัวและสังคมอย่างรุนแรงในปัจจุบัน

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับความรักในการครองเรือนอย่างมีสันติสุขร่วมกัน มีความเป็นทฤษฎีที่ใช้ป้องกันปัญหาขัดแย้งต่างๆ ไม่ให้เลยเถิดไปสู่ความรุนแรงได้เป็นอย่างดีอยู่ในตัวหลักธรรมนั้นๆ เอง เช่น หลักพรหมวิหาร ๔ ที่สื่อว่าเมื่อรักคือความเมตตา กรุณา ย่อมเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ จัดเป็น “รักแท้” ที่ไม่อิงผลประโยชน์ใดๆ เข้าหาตัวตน นอกจากความเมตตาปรารถนาดีต่อคนรอบข้าง เป็นความรักที่ต้องการให้ทุกคนในโลกที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ และตาย ในโลกนี้มีความสุข ต่างจาก “รักเทียม” ซึ่งเป็นรักที่เป็นความเสน่หา หวังให้คนอื่นมาทำให้ตนเองเป็นสุข จึงเต็มไปด้วยเงื่อนไขมากมาย เมื่อไม่สมหวังในรักแบบนี้ ก็เกิดความเกลียดแค้น ชิงชัง อาฆาตพยาบาท ก่อเกิดความรุนแรงขึ้นได้โดยง่าย หากผู้ครองเรือนทั่วโลกรู้จักบ่มเพาะความรักแท้ แทนความรักเทียมไว้ในหัวใจของตัวตนให้เจริญงอกงามอยู่เป็นนิจ ก็จะมีต้องเสียเวลาไปหาทางแก้ไขหรือจัดการกับความรุนแรงแต่อย่างใด

^{๓๐}Sexyboy, “ ‘แท้งเถื่อน’ ปัญหาหมักหมมสังคมไทย ถึงเวลาปลุกฝั่งเยาวชนเรื่องเพศสัมพันธ์”, <<http://sexology.spiceday.com/viewthread.php?action=printable&tid=193318&sid=4yess8>>, (๒๐ เมษายน ๒๕๕๔).

ข) หลักการใช้ชีวิตคู่ : ทฤษฎีของทางตะวันตกที่มีความเป็นรูปธรรมในเรื่องความรักและความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนของกลุ่มสมรส คือ ทฤษฎี “สามเหลี่ยมแห่งความรัก” (Triangular Theory of Love) ของ โรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก (Robert Sternberg)^{๓๑} ที่มีแนวคิดโดยนัยว่า ชายและหญิงที่จะสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความรักอันยั่งยืนยาวนานได้นั้น ต้องมีองค์ประกอบ ๓ ส่วนที่แข็งแกร่ง ได้แก่ (๑) ความคุ้นเคย ใกล้ชิดสนิทสนม ผูกพันอย่างลึกซึ้ง (intimacy) (๒) อารมณ์ใคร่ทางเพศ ด้วยความดึงดูดทางกายภาพ (passion) และ (๓) การตัดสินใจอยู่ร่วมกันในระยะสั้น และการตัดสินใจที่จะร่วมวางแผนแบ่งปันความสำเร็จในระยะยาวกับอีกฝ่ายหนึ่ง (commitment) สามารถนำมาเป็นจุดเสริมในการใช้ชีวิตร่วมกันในฐานะสามีภรรยาตามแนวทางพระพุทธศาสนา ให้มีความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างกลมกลืนยิ่งขึ้น

ค) หลักความเสมอภาค : มุมมองในเรื่องความเสมอภาคของทางตะวันตกทำให้มีการส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศจนเกินเลยกรอบของความเป็นครอบครัว ในขณะที่วัฒนธรรมตะวันออก-ไทย ไม่อาจยอมรับความประหลาดเสียหายเช่นนั้นได้ โดยเฉพาะของฝ่ายหญิง จึงเกิดความแตกต่างอันเป็นจุดเสริมที่โดดเด่นในพระพุทธศาสนา คือแนวคิดในเรื่องหลักแห่งความเสมอภาค ที่เน้นด้าน “คุณธรรม” มากกว่าที่จะเน้นเรื่อง “สิทธิ” ที่จะต้องเท่าเทียมกันทุกประการในเพศชายและเพศหญิง พระพุทธศาสนามีมุมมองว่าเพศหญิงเป็นเพศที่ต้องการความปกป้องคุ้มครอง ให้ความเป็นธรรม ให้ความรักความอบอุ่น ในฐานะที่เป็นเพศแม่ ซึ่งเป็นเพศที่สูงส่ง โดยธรรมชาติแห่งการเริ่มต้นของทุกชีวิต แต่สังคมโลกส่วนใหญ่ยังเข้าใจ ไม่ถูกต้องหรือยังเป็นมิชฌาภิญญา เบื้องลึก จึงมองเห็นเพียงสถานะภายนอกที่ชายแข็งแรงกว่า และยังคงครอบครองพลังทางเศรษฐกิจ ที่เพศหญิงต้องเป็นฝ่ายพึ่งพิงอยู่ตลอดเวลา เพศหญิงจึงถูกมองว่าไม่อาจพึ่งพาตนเองได้ นับเป็นความผิดพลาดอย่างมหันต์ที่สร้างอคติของการอยู่ร่วมกัน โดยไม่เสมอภาค หญิงในสังคมตะวันตกซึ่งเป็นสังคมที่เปิดกว้างมากที่สุด ได้รวมตัวกันต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิดังกล่าว แทนที่จะเกิดความสงบสุข กลับสร้างความโกลาหลมากขึ้น เพราะยังไม่เข้าใจถูกต้องอย่างแท้จริงในฐานะบทบาทของตน จึงมีทวิทัศน์แบบใหม่ที่เห็นว่าโลกนี้มีคนอยู่สองเพศซึ่งมีความเท่าเทียมกัน ไม่มีใครเหนือกว่าใคร ในขณะที่พระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจธรรมชาติที่สร้างสตรีให้เกิดมาต่างจากชายว่ามีความหมายในตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายในบริบทของ “ครอบครัว” มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ในการดำรงความเป็นครอบครัวนั้นจำเป็นจะต้องมีองค์ประกอบบางส่วน ที่เข้มแข็งและบางส่วนที่อ่อนโยน พ่อคือผู้ทำหน้าที่ด้านเข้มแข็งได้ดีที่สุด ขณะที่แม่ก็จะทำหน้าที่ด้านอ่อนโยนได้ดีที่สุด

^{๓๑}“Triangular Theory of Love”, <http://en.wikipedia.org/wiki/Triangular_theory_of_love>, (21 March 2010).

เช่นกัน สองส่วนประกอบกันก็จะทำให้ครอบครัวอบอุ่นและมีสมคูล สังคมโดยรวมก็ย่อมอบอุ่น และมีสมคูลตามไปด้วย^๒ โดยนัยนี้พระพุทธศาสนาสอนให้ทั้งสองเพศอยู่เหนือทิฐิโดยต่างฝ่าย ต่างยึดมั่นในเบญจศีลเบญจธรรมให้มีความเสมอภาคกัน ชายทำหน้าที่ชาย และหญิงทำหน้าที่หญิง ซึ่งต่างก็ต้องเข้าใจ เคารพในความเหมาะสมเฉพาะที่แต่ละฝ่ายมีอยู่ โลกนี้ก็จะน่าอยู่กว่าโลกที่ชาย และหญิงต่างก็พยายามเอาชนะกัน อันนำสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงดังที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ จะแก้ไขด้วยทฤษฎี ก็ยากจะประสบผลสำเร็จ หากไม่เข้าใจให้ถ่องแท้ถึงปฐมเหตุแห่งความเป็นหญิง และชาย ที่ต้องมีทั้งบทบาทและหน้าที่อันถูกต้องเหมาะสมของตน ด้วยความรักความเอาใจใส่ ความเข้าใจในความปรารถนาดีอย่างจริงใจต่อกัน โดยภาพรวมในพระพุทธศาสนา ความเสมอภาค เป็นเรื่องของสิ่งต่อไปนี้

- ก) ความเท่าเทียมกันในการเห็นผู้อื่นเท่าตนเอง จึงมีความเห็นใจกันและกัน
- ข) การไม่มีอคติ จึงไม่มีการแบ่งเขาแบ่งเรา
- ค) การเคารพซึ่งกันและกัน จึงนำมาซึ่งความสมานฉันท์ สามัคคี กลมเกลียวกัน
- ง) การแสดงมดี จึงนำมาซึ่งความเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้อง

๔.๒.๓ การเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ

๔.๒.๓.๑ ความเหมือนหรือคล้ายคลึงของแนวคิดตะวันตก ตะวันออก และแนวพุทธ

การเยียวยาผู้ก่อความรุนแรงในครอบครัวตามแนวคิดของศาสนาอิสลามที่ว่า ต้องเยียวยาโรคอิฆาริยา และเยียวยาความโกรธ^๓ นั้นมีส่วนคล้ายคลึงกับแนวคิดในพระพุทธศาสนา เรื่ององค์ประกอบภายในที่เป็นปัจจัยนำสู่การทะเลาะวิวาท บาดหมางจนกลายเป็นความรุนแรง ได้แก่ สภาพจิตฝ่ายร้าย ๓ สิ่ง^๔ คือ ตัณหา มานะ ทิฎฐิ (ปัญญา) ซึ่งทำให้ปัจเจกตกเป็นทาสของ อารมณ์ร้ายต่างๆ อาทิ ราคะ โลภะ อิจฉาริยา โทสะ (โกรธ) และโมหะ (หลงผิด) เป็นต้น

๔.๒.๓.๒ ความแตกต่างของแนวคิดตะวันตก ตะวันออก และแนวพุทธ

^๒สมภาร พรหมทา กล่าวไว้เกี่ยวกับ “ทิฐิในเรื่องเพศ” ในหนังสือ “พุทธปรัชญา” ในบทที่ว่าด้วย “หน้าที่ของพระพุทธศาสนาต่อสตรี” - สมภาร พรหมทา , **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม** , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : ศยาม , ๒๕๔๘) , หน้า ๕๕๕-๖๐๑ .

^๓“สุขภาพจิตดี ชีวิตมีความสุข ในทัศนะของศาสนาอิสลาม, (๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๐), <<http://www.okanation.net/blog/islam/2007/07/27/entry-1>>, (๕ มีนาคม ๒๕๕๕).

^๔ ศ.บ. (ไทย) ๑๗/๘๓/๑๔๒.

นอกจากการชี้ชัดถึงองค์ประกอบภายในแล้ว พุทธธรรมยังชี้ให้เห็นเด่นชัดกว่าแนวคิดอื่นๆ โดยทั่วไปว่า การที่คนเราปล่อยให้องค์ประกอบภายนอกต่างๆ เช่น ข่าวสารผิดๆ ความอาฆาตต่อบุคคลในลักษณะต่างๆ ฯลฯ มาทำให้เกิดการแตกความสามัคคีในครอบครัวนั้นเกี่ยวเนื่องมาจากการขาดสติปัญญาตนเอง ถ้าขาดมากก็มีผลทำให้จัดการความขัดแย้งจากองค์ประกอบภายนอกต่างๆ ดังกล่าวไม่ได้ ก็อาจทำให้ประทุพเป็นความรุนแรงได้ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงแนะนำโดยนัยยะว่า “สติ” เป็นเสมือนเครื่องมือที่สำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวโดยปราศจากความรุนแรงใดๆ

พระพุทธศาสนาเน้นการให้อภัยในมุมมองของ “อภัยทาน” อันเป็นทานที่ยิ่งใหญ่สามารถนำมาใช้เยียวยาทั้งผู้ก่อความรุนแรง และผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงได้เป็นอย่างดียิ่งหลัก “กัลยาณมิตรธรรม” เป็นหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำแต่ละปัจเจกในครอบครัวผู้หนทางแห่งความดี ความเจริญ ที่เป็นรูปธรรมได้จากการชี้แนะในเรื่องการพัฒนาตนให้เป็นผู้มีสัมมาทิฐิจากการหมั่นทำทาน รักษาศีล และเจริญสติจากการทำสมาธิภาวนาร่วมกัน ความโดดเด่นของกัลยาณมิตร หรือเพื่อนดีในพุทธธรรมมีความสำคัญลุ่มลึกกว่าผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยประนีประนอมในแนวคิดของการจัดการความรุนแรงในครอบครัวทั่วไป

เครื่องมือเยียวยาความรุนแรงในครอบครัวที่โดดเด่นในพระพุทธศาสนาอีกมุมมองหนึ่ง คือ การฝึกการเจริญสติด้วยการสวดมนต์ทำสมาธิภาวนา สืบเนื่องจากความสอดคล้องของแนวคิดและทฤษฎีในเรื่องการใช้ความสงบให้เกิดสตินั้น ข้อแตกต่างในการปฏิบัติของตะวันตกกับตะวันออกและไทย คือเขามีได้เน้นการปฏิบัติสมาธิอย่างกว้างขวางในการบ่มเพาะนิสัยความเป็นผู้รักสงบของปัจเจกบุคคลตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งหากทางตะวันตกมีการฝึกสมาธิให้เด็กๆ ด้วยตามแนวทางในพระพุทธศาสนา ยิ่งจะทำให้เด็กๆ มีอารมณ์ที่มั่นคงมากกว่าที่จะมีเพียงการทดลองการเปลี่ยนพฤติกรรมในโครงการศึกษาวิจัยชั่วครั้งชั่วคราว เป็นที่น่าเสียดายว่าทางตะวันตกไม่มีโรงเรียนสอนเด็กนักเรียนตามวิถีพุทธแบบประเทศทางตะวันออกและประเทศไทย ที่มีการสอนให้เด็กนักเรียนรู้จักและคุ้นเคยกับการทำสมาธิตั้งแต่เด็ก เมื่อเขาฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็ย่อมมีทักษะในการสื่อสารกับทุกคนในครอบครัว และผู้ที่เขามีปฏิสัมพันธ์ด้วยในสังคมที่เกี่ยวข้องอย่างไม่ใช่อารมณ์และประสบการณ์ในทางลบเป็นที่ตั้ง

เป็นที่น่ายินดีที่ปัจจุบันสังคมตะวันออกมีการร่วมมือประสานงานระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ในการจัดเวลาให้เด็กนักเรียนตั้งแต่ชั้นเล็กๆ เช่นระดับอนุบาล ชั้นประถมและมัธยมศึกษา มีระเบียบวินัย เป็นทั้งเด็กนักเรียนที่ดีของครูบาอาจารย์และลูกที่ดีที่มีความเคารพรักกตัญญูต่อบิดามารดา เช่น ในประเทศญี่ปุ่น วัดจะมีบทบาทมากโดยจะอยู่รายล้อมโรงเรียนและร่วม

ดูแลเด็กนักเรียนไปพร้อมๆ กัน ส่วนประเทศไทยเรา ปัจจุบันผู้บริหารการศึกษาตามโรงเรียนทั่วไป ทั้งในกรุงเทพมหานคร และตามต่างจังหวัด มีความตื่นตัวในการร่วมมือกันจัดกิจกรรมในวันพ่อ และแม่แห่งชาติกับทางวัดและผู้ปกครองเด็กนักเรียน เป็นการรื้อฟื้นให้เด็กรุ่นใหม่ไม่ลืมที่จะรู้จัก แสดงความรักความกตัญญูต่อบุพการี เป็นต้น^{๓๕}

๔.๓ แนวทางการจัดการความรุนแรงจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลในครอบครัวเดียว

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์คนในครอบครัวเดียว ๕ ครอบครัว ในแบบที่ไม่มีโครงสร้างแน่นอน คือไม่ได้สนทนาในเชิงตั้งคำถามเป็นข้อๆ ตามลำดับ แต่เป็นการสนทนาโดยรวมเพื่อให้ได้ข้อมูล โดยนัยะที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตครอบครัวว่ามีแนวโน้มแห่งความขัดแย้งอันอาจนำสู่ความรุนแรงทั้งทางร่างกาย ทางวาจา และทางจิตใจได้ในระดับใดระดับหนึ่งหรือไม่ อย่างไร หรือมีวิธีแก้ไขมิให้ความขัดแย้งเป็นชนวนที่นำสู่ความรุนแรงได้อย่างไร หรือเมื่อเกิดความรุนแรงขึ้นแล้ว ในระดับใดระดับหนึ่ง มีวิธีการจัดการกับสถานการณ์เหล่านั้นอย่างไร เป็นต้น การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ในลักษณะนี้ ทำให้สามารถเก็บรายละเอียดได้มากกว่าการสัมภาษณ์ในแบบที่มีโครงสร้าง เป็นรูปแบบที่กำหนดไว้ตายตัว ซึ่งจะมีการตั้งคำถามไว้ล่วงหน้า เนื่องจากการสัมภาษณ์ในแบบที่เลือกใช้โดยไม่มีโครงสร้างตายตัวมีความเป็นกันเองมากกว่า ทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกว่าการสัมภาษณ์ แต่เป็นการแบ่งปันประสบการณ์อันที่กัลยาณมิตร^{๓๖} และทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกที่จะได้เป็นส่วนหนึ่งในการบูรณาการการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธร่วมกับผู้วิจัยด้วย โดยมีสาระในการวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกดังกล่าว ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ คุณสุเทพ พุ่มไสว : เจ้าหน้าที่ อ.บ.ต. ณ บ้านบ่อใหญ่ ตำบล บางเก่า อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี อายุประมาณ ๔๕-๔๖ ปี^{๓๗}

^{๓๕} ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากอาจารย์ประจำ โรงเรียนทาง โทรศัพท์และจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) ผ่านการแนะนำของพระกัลยาณมิตรที่ผู้วิจัยรู้จักผู้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการที่จัดทำขึ้นระหว่างวันที่ ๘-๑๐ ก.ค. ๒๕๕๔ สนับสนุนให้เยาวชนปฏิบัติธรรมร่วมกัน ๘๔,๐๐๐ คน โดยมีองค์กรอื่นๆ ที่เข้าร่วมโครงการ อาทิ มหาเถรสมาคม กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงกิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ ดังมีรายละเอียดในภาคผนวก ๑ หน้า ๒๓๘.

^{๓๖} ดูรายละเอียดการสัมภาษณ์ ใน ภาคผนวก ๓, หน้า ๒๔๓-๒๕๓.

^{๓๗} ดูรายละเอียดการสัมภาษณ์ในภาคผนวก หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

คุณสุเทพเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ประกอบด้วย ภรรยา ลูกชาย และลูกสาวซึ่งกำลังอยู่ในวัยรุ่น กำลังศึกษาในระดับมัธยมต้นอยู่อย่างละหนึ่งคน เมื่อผู้วิจัยสนทนาถึงเรื่องเกี่ยวกับปัญหาวัยรุ่น คุณสุเทพก็เล่าว่าทั้งคุณสุเทพและภรรยาที่ทำหน้าที่แม่บ้านเพียงอย่างเดียว และไม่ค่อยกล้าดูแลลูกๆ เท่าไรนักเพราะกลัวลูกจะยิ่งต่อต้าน ต่างก็ประสบปัญหาพอควรเกี่ยวกับความประพฤติของลูกๆ ในแง่การตามแบบอย่างในทางไม่ดีจากเพื่อนฝูงรอบตัว ในสถานศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ เช่น การแต่งกายตามความนิยมในหมู่วัยรุ่นเกินควร การเที่ยวเตร่ การไม่ตั้งใจเล่าเรียนเท่าที่ควร บางช่วงก็ตั้งใจขาดเรียน ลูกสาววัยรุ่นของเพื่อนบ้านก็หนีตามผู้ชายไป ฯลฯ นับเป็นตัวอย่างแวดล้อมที่ไม่งดงามสำหรับลูกๆ ของคุณสุเทพและภรรยา ภรรยาของคุณสุเทพเป็นทุกข์มาก เกรงลูกๆ จะทำตัวเหลวแหลกมากเกินไป คุณสุเทพได้แต่ปลอบใจและโน้มน้าวใจภรรยาให้มีความเชื่อมั่นในสายเลือดของทั้งตนเองและของภรรยาว่าเป็นสายเลือดของคนดี ลูกๆ เมื่อมีเชื้อสายของทั้งคู่ย่อมไม่ตกไปในที่ชั่ว

ในเรื่องของการอบรมสั่งสอน คุณสุเทพจะชี้ถูกชี้ผิดให้ลูกๆ เห็น และไม่บังคับขู่เข็ญในเรื่องใดๆ เพราะมีแบบอย่างจากเพื่อนบ้านที่ลูกสาวหนีตามผู้ชายในวัยเรียนไปเพราะเพื่อนบ้านใช้วิธีขู่เข็ญลูกให้อยู่ในกรอบและกฎระเบียบมากเกินไป ลูกสาวจึงใช้วิธีต่อต้านในทางที่ผิด คุณสุเทพจึงไม่ห้ามเรื่องการคบเพื่อนต่างเพศของลูกๆ โดยอนุญาตให้ลูกๆ พาเพื่อนต่างเพศมาที่บ้านได้ เพื่อให้อยู่ในสายตาดีกว่าให้ลูกๆ ออกไปแอบนัดพบเพื่อนต่างเพศข้างนอก จัดเป็นการป้องกันความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ และลูกๆ ได้ดี

นอกจากนั้นคุณสุเทพยังแสดงตัวอย่างที่ดีในการตั้งใจศึกษาต่อให้จบในระดับปริญญาตรีของตนเองด้วยความอดสาหัสให้ลูกๆ ได้เห็น โดยแม้จะมีงานมากมายทั้งที่รับราชการและงานเกี่ยวกับการค้าส่งอาหารทะเลส่วนตัว แต่คุณสุเทพก็ยังเจียดเวลาทุกช่วงสุดสัปดาห์เดินทางเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร จนสำเร็จการศึกษาได้ในที่สุด และขอให้ลูกๆ ร่วมงานรับปริญญาของตนด้วย เพื่อให้ลูกๆ รู้จักไตร่ตรองถึงความมุมานะของพ่อที่แม้จะพ้นวัยเรียนไปนานแล้วและมีงานล้นมือเพียงใด ก็ได้ทำให้ออก หลังจากนั้นไม่นานลูกๆ ทั้งสองกลับหันมาตั้งใจศึกษาเล่าเรียนมากขึ้นอย่างเห็น ได้ชัด

วิเคราะห์ : การดำเนินชีวิตครอบครัวที่มีลูกชายและลูกสาวที่กำลังอยู่ในวัยรุ่นของคุณสุเทพที่อยากดูแลให้อยู่ในกรอบแห่งความพอดีพอควรในยุคโลกาภิวัตน์นี้ แต่คุณสุเทพก็มีความสามารถในการจัดรูปแบบการปกครองดูแลทุกคนในครอบครัวให้อยู่เหนือทั้งความรุนแรงทางร่างกายและจิตใจดังนี้

ก) การสร้างแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิกครอบครัว : คุณสุเทพใช้ทั้งความเมตตา และปัญญาในการแสดงตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกชายและลูกสาวในด้านการประพฤติตนให้อยู่ในสัมมาทิฐิ หรือการตั้งตนไว้ชอบ ทั้งในด้านการประกอบอาชีพการงานและการใฝ่เล่าเรียนศึกษาด้วยความไม่ย่อท้อในเรื่องของอุปสรรคด้านเวลา อายุ และระยะทางของแหล่งที่ตั้งแห่งสถานศึกษา

ข) การเป็นทั้งผู้นำและกัลยาณมิตร ไม่วิตรอนสิทธิส่วนบุคคลของสมาชิกครอบครัว: คุณสุเทพทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัว และกัลยาณมิตรที่ดีของทุกคนในครอบครัว ไม่ใช่อำนาจ ชู เชิญบังคับลูกๆ ให้อยู่ในกรอบที่ตนต้องการ เป็นสามีที่มีความเมตตากรุณาต่อภรรยา คอยปลอบประโลมใจภรรยาให้เป็นทุกข์ใจเรื่องความประพฤติที่อาจนอกกลุ่มนอกทางของลูกๆ จนกว่าจะไม่กลับ โดยยกเรื่องสายเลือดของความเป็นคนดีของทั้งตนเองและภรรยามาให้กำลังใจว่าอย่างไรเสียลูกๆ ต้องรักดีมากกว่ารักชั่ว แต่ขณะเดียวกันก็มีความอดสาหะแสดงตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกๆ ประกอบด้วยในด้านการศึกษาเพิ่มเติมจากการทำมาหากินอย่างสุจริตขยันขันแข็ง มิได้วางใจแต่ในสายเลือดเพียงอย่างเดียว

โดยสรุปแล้วคุณสุเทพในฐานะผู้นำครอบครัวได้นำพาครอบครัวรอดพ้นจากวิกฤติ ค่านิยมในทางผิดๆ ของวัยรุ่น โดยปราศจากความรุนแรงใดๆ ส่วนในด้านความรักระหว่างสามี ภรรยาก็ไม่มีปัญหาใดๆ ที่จะนำสู่ความรุนแรงได้ เนื่องจากคุณสุเทพเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ตั้งตนไว้ชอบ ในทุกทางที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกๆ เห็นและปฏิบัติตาม

๔.๓.๒ คุณสุปราณี ศิริพันธุ์ : อายุ ๕๘ ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ อาศัยอยู่กับสามีที่จังหวัดอุดรธานี^{๓๘}

สามีของคุณสุปราณีจบการศึกษาระดับอนุปริญญาด้านการสำรวจ (Surveyor) ปัจจุบันอายุ ๖๑ ปี เป็นข้าราชการกรมที่ดิน เกษียณแล้ว ทั้งคู่มีลูกด้วยกัน ๓ คน คนโตเป็นชาย กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท ส่วนลูกสาว ๒ คนนั้น คนหนึ่งแต่งงานแล้ว ส่วนคนสุดท้องยังโสด ทำงานแล้ว เพิ่งจบการศึกษาระดับปริญญาโท โดยรวมแล้วลูกทุกคนจบการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นขั้นต่ำ และมีงานอาชีพที่ดีมีเกียรติ ปัจจุบันลูกทุกคนให้เงินคุณสุปราณีทุกเดือนเพิ่มจากเงินบำนาญ ของสามีที่แบ่งให้เธอ ๒ ใน ๓ ส่วน เธอนำเงินที่ลูกทุกคนให้เธอไปฝากแยกบัญชีให้ลูกแต่ละคนเพื่อเป็นเงินสะสมไว้กินกลับให้ลูกๆ ภายหลังในโอกาสสำคัญๆ หรือไว้ให้ลูกๆ เมื่อมีเรื่องเดือดร้อน

ทั้งเธอและสามี ต่างก็กำพรวินลักษณะที่พ่อแม่หย่าขาดจากกัน ทั้งเธอและสามีจึงเติบโตมาด้วยการดูแลของญาติผู้ใหญ่ กรณีคุณสุปราณี พ่อเป็นคนเจ้าชู้ และเลิกกับแม่ของเธอตั้งแต่

^{๓๘}ดูรายละเอียดการสัมภาษณ์ในภาคผนวก หน้า ๒๔๔-๒๔๘.

เธออายุได้ ๗ ขวบ จากนั้นแม่ของเธอก็เสียชีวิตไปเมื่อเธออายุ ๑๔ ปี แต่เธอก็ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นปมด้อยในชีวิตแต่อย่างใด กลับชวนขวยทำงานทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ เธออยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่มีพี่น้องรวมกัน ๕ คน เธอเป็นคนโต ส่วนญาติผู้ใหญ่มียาย น้าชายและน้าสาวอย่างละ ๑ คน ส่วนลุงและป้ามีลูกถึง ๑๒ คน รวมกับพี่น้องของเธอเองรวม ๑๗ คน อายุก็ไล่เลี่ยกัน จึงไม่รู้สึกรู้ว่าขาดความอบอุ่นแต่อย่างใด บ้านที่อยู่เป็นครอบครัวใหญ่นี้มีลักษณะเป็นฟาร์มเลี้ยงเป็ด ไก่ และหมู การดำเนินชีวิตที่นี้เธอได้รับการดูแลสุขภาพชั้นจากยาย ต้องตื่นแต่เช้าเพื่อช่วยยายหุงหาอาหารใส่บาตรพระ บางครั้งก็ไปถืออุโบสถศีลที่วัด เธอชอบฟังผู้ใหญ่สนทนากัน เธอจึงได้ใกล้ชิดกับธรรมะของพระพุทธเจ้ามาโดยตลอด

เวลาว่างช่วงวัยสาวเธอก็ได้ฝึกภาษาอังกฤษกับพวกฝรั่งที่เข้ามาทำงานในค่ายที่พัก (camp) ฝรั่ง เธอจึงสื่อสารภาษาอังกฤษได้พอสมควรแม้จะจบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แต่ก็มีได้เป็นปมด้อยสำหรับเธอ เมื่อเธอได้พบกับสามีตอนอายุประมาณ ๑๕-๒๐ ปี เขาก็มีได้รังเกียจว่าเธอไม่ได้มีการศึกษาสูง กลับชื่นชมในความขยันหมั่นเพียรของเธอ และก็ไม่ต้องการให้เธอทำงานนอกบ้านอยู่แล้ว เรื่องการศึกษาที่น้อยกว่าจึงไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด คือต้องการให้เป็นที่ภรรยาและแม่บ้านเต็มตัว เพื่อดูแลให้ความอบอุ่นแก่ลูกๆ ที่จะเกิดมา เพราะพื้นเพสามีเป็นเด็กที่พ่อแม่แยกกัน ขาดความอบอุ่น จึงไม่ต้องการให้ลูกๆ ที่จะเกิดมาขาดความอบอุ่นเช่นเดียวกับตนเอง เมื่อแต่งงานใช้ชีวิตร่วมกันเธอก็ปฏิบัติตนเป็นแม่บ้านที่ดี ดูแลสามี ญาติฝ่ายสามีและลูกๆ ทั้ง ๓ คน โดยให้ความรักแก่ลูกทุกคนเท่าเทียมกัน แม้ลูกจะเก่งทางด้านการศึกษาไม่เท่ากัน เธอก็สนับสนุนทุกคนเท่าเทียมกัน จนกระทั่งทุกคนจบการศึกษาปริญญาตรีเป็นอย่างน้อยทุกคน สามีคือพ่อของลูกๆ จะเป็นฝ่ายชวนกันไปวัดในวันเสาร์-อาทิตย์ หรือวันสำคัญต่างๆ ยามว่างเธอก็เจียดเวลาเรียนตัดเย็บเสื้อผ้ากับญาติ จากการเป็นลูกมือได้ค่าจ้างเล็กๆ น้อยๆ จนกระทั่งสามารถรับตัดเย็บชุดสตรีได้ด้วยตนเองในราคาซึ่งมากกว่าที่ญาติผู้สอนของเธอได้รับเสียอีก เธอจึงหารายได้เพิ่มเข้าบ้านได้มากพอควร ขณะที่สามีต้องเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ราชการในหลายจังหวัด หรือเมื่ออยู่บ้านในบางโอกาสสามีต้องออกไปพบปะสังสรรค์กับลูกน้องหรือเพื่อนฝูง โดยมีการดื่มสุรากันบ้าง เธอก็ให้เกียรติ ไม่ขัดคอ ไม่ต่อว่า ไม่ทำตนเป็นคนจี้ระแวงเรื่องผู้หญิงอื่น เพียงขอว่าหากไม่ได้ออกต่างจังหวัด ขอให้วันศุกร์สัปดาห์เป็นวันของครอบครัวเป็นหลัก สามีก็ให้ตามที่เธอขอ เธอบอกว่าโชคดีที่สามีไม่สูบบุหรี่ และถ้ามีการดื่ม สามีก็จะไม่ขับรถเองตามคำขอของลูกๆ เขาก็จะนั่งรถเมล์บ้าง แท็กซี่บ้าง เวลาไปวัดมีการอาราธนาศีล ๕ ข้อสุดท้าย สามีจะไม่ออกเสียงว่าตามพระเพราะจะเป็นการผิดศีลเพราะยังชอบดื่มอยู่ ลูกๆ เห็นพ่อดื่มก็ทราบว่าเป็นสิ่งไม่ดี ตัวเธอก็จะสอนลูกๆ ไม่ใช่สิ่งดี แต่ก็ให้ลูกคิดเอง เพราะลูกๆ เวลาทำงานก็ยังคงต้องไหลไปตามกระแสสังคม ลูกสาวคนเล็กของเธอจะถามเธอว่าเป็นผู้หญิงดื่มได้หรือไม่ เธอจะบอกว่าถ้าดื่มอย่างมีสติเพราะต้องเข้าสังคม

ก็พอได้ แต่ก็ไม่น่าดูที่ผู้หญิงจะดื่ม เพราะถ้าเกิดอาการเมาก็ไม่น่าดูนัก บุคลิกจะเสีย ลูกสาวเมื่อฟังแม่สอนประกอบกับดูละครเห็นภาพผู้หญิงเมาแล้วไม่น่าดูก็ไม่นิยมการดื่มหนัก

ในด้านการใช้จ่าย เธอจะแบ่งเงินเป็น ๔ ส่วน คือ ๑. ค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของลูกๆ ๒. ค่าใช้จ่ายสำหรับความเป็นอยู่ภายในครอบครัว ๓. ค่าใช้จ่ายส่วนตัวซึ่งรวมถึงการทำบุญด้วย และ ๔. เก็บไว้เป็นเงินออมยามขาดเงินเดือดร้อน เธอบอกว่าชีวิตครอบครัวของเธอจึงไม่มีความขัดแย้งรุนแรงใดๆ ทั้งสิ้น เพราะไม่เครียดจากการรู้จักใช้จ่ายอย่างพอเพียง รักลูกๆ และส่งเสริมลูกๆ แต่ละคนตามความถนัดในด้านการศึกษา ลูกทุกคนก็รักและสามัคคีปรองดองกันดี จากความเป็นลูกกำพร้าของเธอเอง ทำให้เธอเข้าใจชีวิตครอบครัวเป็นอย่างดี ประกอบกับเธอเป็นผู้เชื่อมั่นและศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เนื่องจากชีวิตในวัยเด็กของเธอได้คลุกคลีกับญาติผู้ใหญ่ที่ใฝ่ทางธรรมะดังได้กล่าวไปแล้ว ตั้งแต่เด็กเธอจึงมีความคิดและความรับผิดชอบเช่นผู้ใหญ่ที่มีธรรมะประจำใจ ฝ่ายสามีก็เติบโตมาในครอบครัวใหญ่เช่นกัน แม่พ่อแม่จะแยกทางกันขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ก็จริง แต่ก็โตมาด้วยความอบอุ่นจากญาติผู้ใหญ่เช่นกัน อีกทั้งปู่ ย่า ตา ยายของฝ่ายสามีก็ชอบไปวัดด้วยเช่นกัน แต่เธอบอกว่าฝ่ายญาติสามีจะชอบดื่มสุรากันเป็นส่วนใหญ่ ทั้งคู่จึงมีพื้นที่ทางด้านครอบครัวคล้ายคลึงกันมากพอสมควร ยกเว้นเพียงเรื่องการดื่มสุราที่เธอมีได้นิยมชมชอบนัก แม้ว่าระดับทางการศึกษาของสามีจะสูงกว่าเธอ หรือการที่เธอไม่ดื่มสุราก็มีศีล ๕ ครบบริบูรณ์ ขณะที่สามียังละเว้นการดื่มสุราไม่ได้ ก็ไม่ได้ทำให้เกิดปัญหาอะไรเลยที่จะนำไปสู่ความก้าวร้าวรุนแรงได้ เพราะเขาก็ไม่ได้ดื่มมากมายจนถึงขนาดเมาไม่ได้สติ เธอถือคติที่ว่าทั้งเธอและเขาเคยมีครอบครัวที่แตกแยกมาก่อน จึงพยายามสมานความสัมพันธ์ในครอบครัวให้มากที่สุด การอบรมสั่งสอนลูกก็ทำแต่พอควรไม่จู้จี้จิกเกินไปอันจะทำความรำคาญใจหรือสร้างความรู้สึกกดดันใดๆ แก่ลูกๆ

วิเคราะห์ : การดำเนินชีวิตครอบครัวร่วมกับคู่ชีวิตของคุณสุปราณี ศิริพันธุ์ พร้อมลูกสาวและลูกชายรวม ๓ คน ตามการสัมภาษณ์โดยการสนทนาอย่างเป็นกันเองข้างต้น เป็นการดำเนินชีวิตในรูปแบบดังนี้

ก) **ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน :** การดำเนินชีวิตครอบครัวของคุณสุปราณี ก่อนข้างสอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติที่ผู้วิจัยนำหลักกัลยาณมิตรมาใช้เป็นสาระัตถะในการสร้างบรรยากาศแห่งการดำเนินชีวิตครอบครัวด้วยความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน คือ มีความรัก ความเมตตา ปรารถนาดีต่อกันของคนในครอบครัวที่ต่างรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตนและต่อส่วนรวมของคนในครอบครัวโดยไม่สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นจากการรู้จักปรับตนเข้าหากัน

ข) สามีภรรยาให้เกียรติกันและกัน : เห็นได้ว่าทั้งคุณปราณีและสามีต่างก็ให้เกียรติกันและกันเป็นอย่างดี ไม่มีการดูถูกกัน เช่นในเรื่องการศึกษาของคุณสุปราณีที่ด้อยกว่าสามี ไม่มีการขัดแย้งโดยไม่จำเป็นในเรื่องของการเข้าสังคมกับเพื่อนฝูง เช่นในเรื่องการดื่มสุราในบางโอกาสกับเพื่อนฝูงของสามี คุณสุปราณีก็ได้ขัดคอ บางครั้งเธอก็ร่วมสังสรรค์ด้วยแต่ใช้การดื่มน้ำแทน และเมื่อสามีไปสังสรรค์โดยคุณสุปราณีมิได้ตามไปด้วย ก็มิได้มีปัญหาเรื่องการหวาดระแวงเรื่องหุยมหิม เพราะเธอก็บอกว่ถ้าสามีดื่มจะไม่ขับรถเอง เธอจึงไม่ต้องกังวลเรื่องความปลอดภัยของสามี และเธอก็ไม่ได้ระแวงเรื่องใดๆ คืออยู่กับสามีด้วยหน้าที่และการทำงานในการดูแลทั้งญาติสามีและลูกๆ ให้การศึกษาลูกๆ อย่างเต็มที่ โดยที่ลูกทุกคนจบปริญญาตรีเป็นขั้นต่ำ ลูกสาวคนเล็กเพิ่งจบปริญญาโท และลูกชายคนโตกำลังศึกษาปริญญาโทควบคู่กับการศึกษางานที่ต่างประเทศ

ค) คุณธรรมสูงสำคัญกว่าการศึกษาสูง : เห็นได้ว่าแม้คุณสุปราณีจะจบการศึกษาเพียงประถมศึกษาปีที่ ๔ แต่ก็มีควมทันสมัยในการสนับสนุนลูกๆ ทุกคนในด้านการศึกษาจนถึงระดับสูง ทั้งยังมีคุณธรรมเพียบพร้อมในการครองเรือน ปฏิบัติหน้าที่แม่บ้านอย่างไม่บกพร่องและยังชวนขวยหาเงินเข้าบ้านจากการตัดเย็บยामว่าง ทั้งนี้ผู้วิจัยมองว่าที่คุณสุปราณีทำได้เช่นนี้เพราะเป็นผลพวงจากการที่เธอชอบสนทนากับญาติผู้ใหญ่ที่ใฝ่ทางธรรม และช่วยยายหุงหาอาหารใส่บาตรทุกเช้า ทั้งยังติดตามยายไปถือศีลที่วัดอยู่เสมอมาตั้งแต่เด็กนั่นเองที่หล่อหลอมให้เธอเป็นผู้มีวุฒิภาวะทางอารมณ์สูง ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่า มิได้เป็นเครื่องวัดว่าจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่าแต่อย่างใด เพราะแม่สามีของคุณสุปราณีจะจบสูงกว่าเธอ แต่ก็ยังมีสติที่ต่างพร้อยด้อยกว่าเธอในเรื่องของการดื่มสุรา ซึ่งแม้จะมีได้ก่อเกิดผลเสียโดยตรงใดๆ แก่ครอบครัว แต่โดยทางอ้อมแล้วก็นับเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีต่อลูกๆ ที่กำลังจะสร้างครอบครัวต่อไปในอนาคตว่าการดื่มสุราจะทำให้ขาดสติสัมปชัญญะ และทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายโดยใช่เหตุอันควร คุณสุปราณีแสดงให้เห็นว่าการสังสรรค์กัน แม้จะดื่มน้ำเปล่าก็ยังให้ความสนุกสนานได้ การที่สามีอ้างว่าการดื่มทำให้โลหิตไหลเวียนดี หรือดื่มเพื่อเข้าในแนวเดียวกับกระแสสังคมนั้น ใ้ว่าคุณสุปราณีจะเห็นด้วย แต่ก็ถือคติไม่ก่อความขัดแย้งโดยไม่จำเป็น เพราะเมื่อสามีก็ยอมตามใจเรื่องการอยู่บ้านกับครอบครัวในวันเสาร์อาทิตย์หากไม่ติดงานต่างจังหวัด และสามีก็รู้จักดูแลตนเองเมื่อมีการดื่มโดยไม่ขับรถเอง ก็นับว่าเป็นการประนีประนอมกันด้วยดี จัดเป็นการป้องกันความรุนแรงในครอบครัวได้ในระดับหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป คุณสุปราณีและสามีเป็นคู่ที่มีธรรมะใกล้เคียงกัน ซึ่งจัดได้ว่ามีสมชีวิธรรมซึ่งเป็นธรรมสำหรับผู้ที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความสุข คือ

๑. **สมสัทธา** : ทั้งคู่สมกันในเรื่องของการมีความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาในระดับหนึ่ง

๒. **สมลีลา** : ทั้งคู่มีลีลาใกล้เคียงกัน แม้ฝ่ายสามีจะยังไม่ถึงขั้นปฏิบัติตนจนครบศีล ๕ ทั้งหมด คือยังขาดข้อ ๕ แต่ในเมื่อเขาเกษียณจากงานราชการแล้ว ก็ถือเป็นการพักผ่อนหย่อนใจที่ไม่ได้ไปมีผลกระทบต่อหน้าที่การงานอันจะส่งผลไปสู่ครอบครัวได้ อีกทั้งลูกๆ ก็ได้รับการศึกษาเป็นมรดกติดตัวทั่วทุกคนแล้ว ก็นับว่ามีได้ก่อความรุนแรงใดๆ นอกจากอาจมีผลเสียต่อสุขภาพของเขาเองในระยะยาว

๓. **สมจาคา** : นับได้ว่าทั้งคู่ปฏิบัติหน้าที่ในครอบครัวได้ครบถ้วนพอแก่ความเป็นอยู่ตามอัธยาศัย และมีความเสียสละแก่ครอบครัวพอสมควรน้ำสมเนื้อกัน จากการที่ คุณสุปราณี ไม่คอยระแวงสามีจากการที่สามีต้องไปทำงานต่างจังหวัด และเมื่ออยู่บ้านที่จังหวัดอุดร บางครั้งสามีก็มีการออกไปสังสรรค์กับเพื่อนฝูงบ้าง คุณสุปราณีก็ร่วมไปสังสรรค์ด้วยในแง่ของการสนทนาผูกมิตร มิได้ดื่มตามไปด้วย นอกนั้นแล้วสามีก็ปฏิบัติตามที่เธอขอไว้ว่า เสาร์อาทิตย์ขอให้เป็นวันของครอบครัว สามียอมตามและยังมักชวนครอบครัวไปวัดตามโอกาสต่างๆ ด้วย

๔. **สมปัญญา** : แม้ว่า คุณสุปราณี จะจบการศึกษาเพียงประถม ๔ แต่ผู้วิจัยมองว่า หากสามีของเธอไม่ได้ภรรยาเช่นเธอ ซึ่งเป็นผู้มีความขยันขันแข็งและคุณธรรมในการครองเรือนอยู่เคียงข้างซึ่งจัดเป็นปัญหาที่แท้จริง หาใช่จากการได้รับวุฒิปริญญาตรีหรือปริญญาโทแต่อย่างใด ชีวิตของเธออาจไม่สงบราบรื่นเช่นนี้ก็ได้ นับเป็นผลดีที่เกิดจากการเลือกคู่ครองที่ถูกต้องของเขาคือไม่ใส่ใจในเรื่องการศึกษาสูงแต่ชื่นชมในความขยันขันแข็งของเธอแทน จัดได้ว่าเป็นวิสัยทัศน์ที่ดีในการสร้างครอบครัวที่อบอุ่น โดยเขายอมเป็นเสาหลักในการทำมาหาเลี้ยงชีพนอกบ้านแต่ฝ่ายเดียว โดยให้ภรรยาคือคุณสุปราณีอยู่ดูแลคนในบ้าน ไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน แต่เพราะคุณสุปราณีเป็นคนขยัน ยังกลับมีรายได้เพิ่มเข้าบ้านจากการรับตัดเย็บเสื้อผ้าที่บ้านอีกต่างหาก จึงนับว่าเป็นคู่ที่ได้ช่วยเหลือกันสร้างครอบครัวที่อบอุ่นอย่างแท้จริง ด้วยหลักของความเป็นอยู่ที่พอเพียง นับเป็นการดำเนินชีวิตครอบครัวที่สงบสุข ห่างไกลจากความรุนแรงโดยสิ้นเชิง

๔.๓.๓ ครอบครัว “เสริมจันทร์” : คุณยืนยง และคุณสายัณห์ สามีภรรยา พร้อมลูกสาว ๒ คน^{๑๕}

จากการที่คุณยืนยงและครอบครัวได้มานมัสการเยี่ยมพระวิปัสสนาจารย์ซึ่งเป็นพระน้องชายของคุณยืนยงที่กุฏิในวัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ขณะที่ผู้วิจัยผู้เป็นลูกศิษย์ของพระ

^{๑๕} ดูรายละเอียดการสัมภาษณ์ในภาคผนวก หน้า ๒๔๘-๒๕๐.

วิปัสสนาจารย์ท่านนี้ และได้มานมัสการท่านเช่นกัน จึงได้ถือโอกาสขอสัมภาษณ์ความเป็นไปในการดำเนินชีวิตของคุณฮีนยงและครอบครัว ซึ่งทั้งครอบครัวของคุณฮีนยงก็เต็มใจให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ดังมีสาระจากการสัมภาษณ์ในรูปของการสนทนาพร้อมการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

ก) **หน้าที่และบทบาทที่สลับกันได้โดยไม่เกี่ยงงอน** : คุณฮีนยงอายุ ๔๗ ปี ภรรยาคือคุณสาฮันห์ อายุ ๓๐ ปี เศษ ลูกสาวคนโตอายุ ๑๕ ปี คนเล็กอายุ ๑๐ ปี ปัจจุบันคุณสาฮันห์ทำงานโรงงานเป็นกะๆ มีรายได้มาจุนเจือเลี้ยงดูครอบครัวแทนสามีคือคุณฮีนยง ซึ่งเคยขี่รถมอเตอร์ไซด์รับส่งผู้โดยสาร แต่เข้ากับสังคมรอบข้างคือการดื่มสุรา และเล่นพนันยามว่างในหมู่เพื่อนๆ ที่กีวรดไม่ได้ จึงเลิกทำมาได้ระยะหนึ่งแล้ว คุณสาฮันห์ก็มีได้มีปัญหาแต่อย่างใดที่ต้องเป็นเสาหลักในด้านการเงินแทน เพราะคุณฮีนยงก็ช่วยเหลือลูกๆ และความเป็นอยู่ในบ้านแทน

ข) **ความสามัคคีในครอบครัว** : คำตอบสำหรับคำถามที่ถามคุณสาฮันห์ว่าขัดแย้งกับคุณฮีนยงหรือไม่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การอบรมดูแลลูกสาวทั้งสอง เพราะคุณฮีนยงคุยว่าตนเป็นคนค่อนข้างดุ เวลาลูกๆ จะเสียงเข้ม และลูกๆ ก็บอกว่ากลัวเวลาคุณพ่อโกรธ เช่นเวลาทะเลาะกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะโดนปรามเสียงเข้มก่อนจะใช้วิธีการสถานหนักคือ วิธีการตีด้วยไม้เรียว คือยังถือหลักโบราณที่ว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” อยู่ ทำให้ลูกๆ ต้องรีบแยกจากก่อนจะโดนสถานหนัก โดยคุณฮีนยงบอกว่าภรรยาค่อนข้างจะตามใจลูก ไม่ดุว่าอะไร คำตอบจากคุณสาฮันห์ก็คือไม่เคยขัดแย้ง คือจะปล่อยให้สามีดูแลโดยมิได้ขัดคอ และถามลูกสาวทั้งคู่ว่ารู้สึกเครียดหรือกดดันหรือไม่เวลาโดนคุณพ่อดุแรงๆ ทั้งคู่ตอบว่าไม่ได้เครียดหรือเก็บไปคิดแต่อย่างใดแม้จะรู้สึกขยาดก็ตาม และถามว่ามีวิธีแก้เครียดกันอย่างไร คนโตบอกว่าหากเครียดในเรื่องใดๆ จะใช้ดนตรีประเภทคีย์บอร์ดและกีตาร์ไฟฟ้าเป็นเครื่องระบายอารมณ์ รวมถึงการร้องเพลงจะช่วยได้มาก ส่วนลูกสาวคนเล็กบอกว่าไม่ได้คิดอะไรมาก และทั้งครอบครัวตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าได้ใช้เวลาร่วมกันในครอบครัวอย่างเต็มที่ ไม่ได้ต่างคนต่างอยู่กันคนละมุมแม้ลูกสาวสองคนจะมีวัยห่างกันอยู่ถึง ๕ ปีก็ตาม เวลาว่างจะร่วมร้องเพลงกันอย่างสนุกสนานทั้งครอบครัว

ค) **แบบอย่างจากสายเลือดกัลยาณมิตร** : ผู้วิจัยถามว่าการที่คุณฮีนยงมีน้องชายบวชมานานในพระพุทธศาสนามีส่วนมากน้อยอย่างไรในการดำเนินชีวิตครอบครัว คำตอบของเขาคือมีความเคารพในฐานะหลวงพี่ที่เป็นผู้ให้ความซึมซับและเป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้เขาเป็นผู้ดำเนินชีวิตครอบครัวอยู่ในทำนองคลองธรรม โดยได้เริ่มนำธรรมะของพระพุทธเจ้ามาใช้จริงจังก็เมื่อเริ่มมีลูกสาวคนแรก โดยเริ่มลดพฤติกรรมที่ไม่ดีต่างๆ ลงทีละน้อยจนเลิกได้โดยเด็ดขาด เช่น การดื่มสุรา และการสูบบุหรี่ เพราะความรักลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ต้องการให้ลูกเสียสุขภาพจากควันบุหรี่ นอกจากนั้นก็ยังคงลดความเป็นคนดีอันลึกลง คือไม่เชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป เพราะความเป็นคน

คือฉันในอดีตก็ทำให้การดำเนินชีวิตผิดพลาดไปบ้าง แต่ทั้งคุณยีนงและคุณสายัณห์จะไม่เก็บอดีตที่ผิดพลาดมาซ้ำเติมกัน

ง) ผลดีของการมีครอบครัวอบอุ่น ไม่แตกแยก : ในตอนท้ายของการสนทนา ลูกสาวคนเล็กได้กล่าวเสริมว่า เธอมีเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนหนึ่งพ่อแม่แยกทางกัน ร้องไห้เสียใจกับครูประจำชั้นบ่อยๆ ครูก็ได้แต่ปลอบว่าเดี๋ยวพ่อแม่ก็กลับมาอยู่ด้วยกันอีก แต่ตนเองในฐานะที่มีครอบครัวอบอุ่น เมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนแล้ว ก็รู้สึกดีใจที่ครอบครัวตนเองยังมีความอบอุ่นคืออยู่ไม่อยากเป็นแบบเพื่อนเลย

การดำเนินชีวิตครอบครัวของคุณยีนงและคุณสายัณห์ และลูกสาวทั้งสองจากการสัมภาษณ์ในรูปแบบของการสนทนาอย่างเป็นธรรมชาติ มิได้เตรียมคำถามอะไรมากมาย ด้วยระยะเวลา ๑ ชั่วโมง มีสาระและข้อวิเคราะห์โดยสรุป ดังนี้

๑. ผลดีของการห่างไกลคนพาล : การที่คุณยีนงต้องเลิกขี่รถมอเตอร์ไซด์รับส่งผู้โดยสารแม้จะสูญเสียรายได้ไปส่วนหนึ่ง แต่ก็เป็นการดีที่หลีกเลี่ยงการคบเพื่อนที่มั่วสุมอบายมุขไปเสียได้ และยังได้ช่วยดูแลลูกสาวทั้งสองอย่างใกล้ชิด

๒. ช่องว่างระหว่างวัยไม่เป็นอุปสรรค : ในขณะที่คุณสายัณห์ค่อนข้างตามใจลูกคุณยีนงก็ทำหน้าที่คอยปราม ทำให้เกิดสมดุลในครอบครัวคือลูกๆ อยู่ในโอวาทไม่ออกนอกกลุ่มออกรอย ในเมื่อลูกๆ ก็ไม่เคยเห็นพ่อแม่มีความขัดแย้งใดๆ ต่อกัน จึงนับว่าลูกๆ มีแบบอย่างที่ดีจากพ่อแม่ในการที่จะต้องรักและสามัคคีกลมเกลียวกัน และจากการที่พ่อแม่ลูกมิได้แยกกันอยู่คนละมุมในบ้าน แต่กลับมีกิจกรรมสันทนาร่วมกันเป็นประจำ ก็จัดได้ว่าทุกคนมีส่วนในการสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นในครอบครัวร่วมกัน ช่องว่างระหว่างวัยของลูกสาวทั้งสองที่มีอายุห่างกันถึง ๕ ปี ก็มิได้เป็นอุปสรรค ทำให้ได้ข้อพิจารณาว่า การที่คนในยุคนี้ชอบพูดถึงเหตุแห่งปัญหาต่างๆ ว่ามาจากความมีช่องว่างระหว่างวัยนั้น เป็นเรื่องที่สามารถบริหารจัดการได้ถ้าแต่ละฝ่ายมีความเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๓. แบบอย่างจากกัลยาณมิตร : การที่คุณยีนงค่อยๆ ปรับตนจนมีธรรมะมากขึ้นๆ ในการครองคู่กับคุณสายัณห์ มาจากการไปมาหาสู่หลวงพี่ ผู้เป็นพระน้องชาย ในฐานะกัลยาณมิตรของพระน้องชาย ย่อมทำให้เขาซึมซับแบบอย่างในการปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้มาก ประกอบกับเขามีความเป็นมิตรที่ดีต่อตนเองด้วย คือรู้จักที่จะพัฒนาตนไปในทางที่ประเสริฐขึ้น คือ จากการที่เคยดื่มสุรา สูบบุหรี่ซึ่งเป็นสิ่งเสพติดที่ทำให้เสียทรัพย์ เสียสุขภาพ และขาดสติ ก็ค่อยๆ ลดลงจนเลิกได้ในที่สุด ส่วนสำคัญที่เลิกก็เพราะมีความเสียสละ เห็นแก่สุขภาพของลูกสาวคนโตทันทีที่กำเนิดมาสู่โลก การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อสมาชิกในครอบครัวจะได้มี

ความสุข ความมั่นคงและความปลอดภัยร่วมกันนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในอันที่จะทำให้การดำเนินชีวิตครอบครัวร่วมกันมีแต่ความสุขสงบ ปราศจากความรุนแรงใดๆ

๔.๓.๔ คุณนิคส์ : นักธุรกิจและแม่บ้าน อายุประมาณ ๓๐ ปีเศษ^{๑๐}

คุณนิคส์เปิดธุรกิจส่วนตัวรับติดตั้งฝ้ามาตามสถานที่ต่างๆ เช่น บ้าน บริษัท โรงงาน และโรงแรม เป็นต้น สามิของคุณนิคส์เป็นนักธุรกิจระดับผู้บริหาร ต้องเดินทางไปติดต่อดูแลลูกค้าในต่างประเทศอยู่เสมอ ทั้งคู่ใช้ชีวิตแต่งงานกันได้ ๗ ปีเศษแล้ว มีลูกชายเล็กๆ หนึ่งคน คุณนิคส์เองต้องดูแลธุรกิจฝ้ามาของตนเองและดูแลลูกชายไปด้วย โดยคุณนิคส์ต้องให้ลูกชายนอนในห้องนอนเดียวกับตนและสามิเพื่อจะได้ดูแลลูกชายอย่างใกล้ชิด ทำให้ปัจจุบันทั้งคู่ไม่ค่อยมีเวลาเป็นส่วนตัวด้วยกันเท่าไรนัก

เนื่องจากคุณนิคส์เป็นผู้ที่มีใจชื่นชอบและศรัทธาในพระรัตนตรัยโดยพื้นฐาน ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้มีการศึกษาคดี และมีวิสัยทัศน์ที่ค่อนข้างทันสมัย ผู้วิจัยจึงได้โยกการสนทนาสู่ทฤษฎีตะวันตก และคำสอนของพระพุทธเจ้าไปพร้อมๆ กันอย่างเปิดเผย เป็นกันเอง ด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรในความเป็นสากลแห่งรสพระธรรมของพระพุทธเจ้า การสนทนานำสู่คำถามและคำตอบในสาระที่เกี่ยวกับการพุงชีวิตครอบครัวในช่วงเข้าปีที่ ๘ ของการแต่งงานครองชีวิตร่วมกันดังที่ทฤษฎีตะวันตกถือว่าเป็นระยะวิกฤติที่เรียกว่า “seven-year itch” ดังนี้

ก) ความสมดุลในเรื่องความต้องการทางเพศ : ผู้วิจัยมีคำถามที่เกี่ยวกับการให้เวลาสามิน้อยลงสำหรับความใกล้ชิดสนิทสนมในอารมณ์เสน่ห่า ที่ถูกลดทอนลงด้วยการที่คุณนิคส์ต้องดูแลลูกชายอย่างใกล้ชิด แม้แต่เวลานอนก็ต้องให้นอนรวมในห้องนอนเดียวกันกับสามิผนวกกับธุรกิจส่วนตัวของตนเอง อีกทั้งสามิเองก็ต้องเดินทางไปต่างประเทศบ่อยๆ เวลาที่จะตรงกันแทบจะไม่มี คุณนิคส์ตอบคำถามนี้ว่า ได้คุยกับสามิถึงเรื่องนี้ และตกลงกันว่า จะค่อยๆ จัดการให้ลูกชายแยกไปนอนเป็นสัดส่วนกับพี่เลี้ยง และเมื่อสามิมีความต้องการทางเพศ จะไปปลดปล่อยนอกบ้านก็ได้ในเงื่อนไขที่ว่าต้องรู้จักป้องกันตนมิให้เกิดโรคได้ อย่างไรก็ตามด้วยความรักที่มีต่อคุณนิคส์ สามิก็ไม่เคยนอกใจคุณนิคส์เลย เพียงแต่ขอว่ายังไม่ควรลดความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างกันเร็วเกินไป ต้องหาเวลาให้กันบ้าง ซึ่งคุณนิคส์รับไว้พิจารณา

ข) การจัดการกับอารมณ์ : คำถามที่เกี่ยวกับวิธีการจัดการกับอารมณ์เพื่อครองชีวิตคู่ให้ราบรื่นที่สุดในกรณีที่มีเรื่องผัดใจกัน คุณนิคส์ตอบว่า จากความเหน็ดเหนื่อยในหน้าที่การงานของทั้งสองฝ่าย ทำให้ทั้งคู่คุณนิคส์และสามิมีความเคร่งเครียดต่อกันบ้าง หลายครั้งที่คุณนิคส์ต้องขอ

^{๑๐}ดูรายละเอียดการสัมภาษณ์ในภาคผนวก หน้า ๒๕๐-๒๕๒.

ปรับความเข้าใจโดยการพูดคุยด้วยโทนเสียงที่ตนเองพยายามควบคุมไม่ให้มีความสูงต่ำในลักษณะของการถุนเฉียวเกี่ยวกราดทางอารมณ์มากเกินไป เพราะเข้าใจดีว่าพฤติกรรมเช่นนี้ของสตรีมักเป็นเหตุทำให้เรื่องราวผิดใจกันเล็กๆ น้อยๆ กับสามีหรือคนรักบานปลายกลายเป็นเรื่องใหญ่โตได้ ความรุนแรงทางอารมณ์และร่างกายจึงไม่เกิดกับครอบครัวคุณนิกส์ อีกทั้งเมื่อมีเหตุการณ์ไม่สบายใจใดๆ คุณนิกส์ก็มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอยู่เสมอ ประกอบกับก่อนที่จะตัดสินใจเลือกแต่งงานกับสามี ก็ได้เรียนรู้นิสัยใจคอของเขามาพอสมควรว่าสามารถพูดคุยกันได้อย่างเข้าอกเข้าใจกันเมื่อเกิดปัญหาใดๆ ก็ตาม

ก) ศิลปสมดุล : เมื่อผู้วิจัยเฝ้าถึงเรื่องของธรรมะที่เสมอกันระหว่างสามีภรรยา โดยทั่วไป ที่จะป็นเหตุปัจจัยให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันไปได้ตลอดรอดฝั่งนั้น เธอกล่าวว่าโดยปกติแล้วสามีจะไม่เข้าใจลึกซึ้งนักเกี่ยวกับเรื่องศีล ๕ ซึ่งจัดเป็นศิลปปกติที่หากทุกคนถือประจำใจกันได้ การดำเนินชีวิตร่วมกันก็จะมีแต่ความสงบร่มเย็นนั้น แต่เขาจะทำตัวที่ไม่ตั้งหรือหย่อนเกินไปนัก เช่น การดื่มสุรา ก็ดื่มเป็นมารยาทกับลูกค้าเท่านั้น และไม่เคยพูดปดกับเธอ เพราะคุณนิกส์บอกว่าเธอขอสามีไว้ว่าหากมีเรื่องอะไรก็ตาม ขอให้พูดความจริงกับเธอ ซึ่งโดยนิสัยตั้งแต่ที่คบกันสมัยก่อนแต่งงานกัน สามีของเธอก็เป็นคนดีสม่ำเสมอ จึงไม่มีปัญหาในเรื่องของศีลที่ไม่เสมอกัน และเธอเองแม้จะชอบเข้าวัดฟังธรรมมาตั้งแต่วัยรุ่น แต่ก็ยังชอบแต่งตัวให้สวยงามไม่ถึงกับเป็นคนแก่วัดเก่าๆ ต่างออกไปจากสามีมากนัก

ง) ทักษะติดต่อการแยกทางกัน : คุณนิกส์ขยายการสนทนาไปถึงกรณีที่หากเกิดมีเหตุปัจจัยที่ทำให้ต้องเกิดความแตกหักระหว่างตนเองกับสามี เช่น สามีอาจไปมีคนรักใหม่เพราะเขาต้องเดินทางไปต่างประเทศเป็นประจำ ประกอบกับตนไม่มีใครมีเวลาทำหน้าที่ภรรยาที่สมบูรณ์นักว่าจะไม่ตีโพยตีพายหรือประชดประชันชีวิตเป็นอันขาด เพียงขอให้เขารับผิดชอบในการจัดสรรเรื่องค่าเลี้ยงดูทั้งตนเองและลูกชายตามสมควรก็เพียงพอ การเลิกรากัน หรือเลิกใช้ชีวิตร่วมกันไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่สำคัญตรงที่ทั้งสองฝ่ายควรจะเป็นมิตรที่ดีต่อกันได้มากกว่า ชีวิตที่เหลืออยู่ก็จะได้ทุ่มเทให้กับการเข้าหาธรรมะของพระพุทธเจ้าได้อย่างอิสระมากขึ้น และเธอก็มั่นใจว่าจะสามารถเลี้ยงดูลูกชายด้วยตนเองได้เป็นอย่างดี

วิเคราะห์ : จากการสัมภาษณ์ในรูปแบบการสนทนาอย่างเป็นกันเองกับคุณนิกส์ ผู้วิจัยมีข้อวิเคราะห์ ดังนี้

๑. ปรับอารมณ์ : การที่คุณนิกส์และสามีค่อนข้างขาดเวลาที่จะได้ใกล้ชิดกัน ด้วยภารกิจทางด้านหน้าที่การงานของสามีที่ต้องเดินทางไปต่างประเทศบ่อย และคุณนิกส์เองก็มีธุรกิจส่วนตัวที่ต้องดูแลควบคู่ไปกับการดูแลลูกชายที่ยังเล็กอยู่นั้น ซึ่งก็ทำให้เกิดความเคร่งเครียดทาง

อารมณ์ต่อกันบ้าง แต่ก็ได้มีการปรับความเข้าใจกันทำให้ไม่เกิดความรุนแรงทางจิตใจ ทำให้ชีวิตการครองเรือนแม้จะไม่สมบูรณ์แบบ แต่ต่างฝ่ายต่างก็ทำหน้าที่อย่างถูกต้อง ไม่นอกกลุ่มนอกทางอันอาจนำมาสู่ทางที่จะต้องแยกกันได้ ทั้งนี้เป็นเพราะคุณนิกส์เองรู้เท่าทันจุดอ่อนของสตรีเพศที่มักใช้อารมณ์เป็นใหญ่ ทำให้เกิดปัญหาในการครองเรือนมาก จึงพยายามควบคุมตนเองมิให้เกิดการใช้อารมณ์มากกว่าการใช้เหตุผล จึงสามารถผ่านพ้นความเคร่งเครียดทางอารมณ์ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นทฤษฎีตะวันตกที่ว่าคู่สามีภรรยาที่ใช้ชีวิตร่วมกันมา ๗ ปี มักจะเริ่มมีปัญหาหระหงระแห่งกัน และอาจทำให้เกิดการหย่าร้างได้ง่ายนั้นก็มีส่วนจริง แต่ไม่ทั้งหมดหากคู่สามีภรรยาใช้เหตุผลสื่อสารกันด้วยความเข้าใจกัน และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมในครอบครัวเป็นหลัก การหย่าร้างก็ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้น

๒. ปรับความเข้าใจกันด้วยการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา : ทั้งคุณนิกส์และสามีต่างก็เป็นผู้ที่มีภาระหน้าที่ทางด้านการงานไม่แพ้กัน และโดยหน้าที่ของความเป็นแม่ทำให้คุณนิกส์มีภาระเพิ่มขึ้นมาอีกเท่าตัว อาจทำให้หน้าที่ของความเป็นภรรยาหายไปบ้าง แต่เพราะทั้งคู่ได้มีการพูดคุยปรับความเข้าใจกันอยู่เสมอ ทำให้ทั้งคู่ไม่มีเรื่องที่ค้างคาใจอันอาจเป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่ปัญหาที่ลุกลามใหญ่โตได้ กล่าวได้ว่าการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา ไม่ปิดบังซ่อนเร้นความรู้สึกระหว่างสามีภรรยามีความสำคัญมากที่จะช่วยประคับประคองชีวิตแต่งงานให้ยืนยาวได้

๓. ศรัทธาในพระรัตนตรัย : เห็นได้อย่างชัดเจนว่าคุณนิกส์ศรัทธาในพระรัตนตรัยตั้งแต่ก่อนแต่งงาน เมื่อแต่งงาน จึงมีแง่คิดในการดำเนินชีวิตทางบวกเสมอ และมีความเชื่อมั่นในตนเองในแง่ที่หากเกิดปัญหาหรืออุปสรรคใดๆ ในชีวิตแต่งงานขึ้น ก็พร้อมที่จะหาวิธีแก้ไขในทางสันติวิธี ไม่ตีโพยตีพายหรือใช้อารมณ์เหนือเหตุผล และยังมีปณิธานที่จะศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้าให้มากยิ่งขึ้น อีกด้วย ซึ่งก็จะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตที่มีแต่ทางประเสริฐยิ่งขึ้น

๔.๓.๕ คุณวัฒน์ : อาจารย์มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐแห่งหนึ่งในจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อายุประมาณ ๔๐ ปีเศษ^{๔๐}

คุณวัฒน์ได้กระทำรุนแรงต่อภรรยาครั้งหนึ่งด้วยการทำร้ายทางกายคือ เผลอใช้ขาเตะโดนใบหน้าของเธอทำให้นัยน์ตาบาดเจ็บ อันมีสาเหตุมาจากความกดดันทางจิตใจที่ได้รับโดยการกระทำหรือความประพฤติของภรรยา ผู้มีความแตกต่างมากมายเมื่อเทียบกับคุณวัฒน์ ทั้งวัยวุฒิ (ห่างกัน ๑๐ ปีเศษ) คุณวุฒิ (คุณวัฒน์จบปริญญาโท ส่วนภรรยาไม่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเมื่อพบ

^{๔๐}ดูรายละเอียดการสัมภาษณ์ในภาคผนวก หน้า ๒๕๓-๒๕๗.

กันครั้งแรก) วุฒิภาวะทางอารมณ์ รวมถึงคุณธรรมในการครองเรือนร่วมกัน (คบหานุรุชอื่น) ดังเรื่องราวโดยย่อ ดังนี้

คุณวัฒน์เป็นคนเรียบง่าย สบายๆ สนุกสนาน จนพลาดพลั้งมีเพศสัมพันธ์กับหญิงสาววัยรุ่นเป็นชาวต่างจังหวัดคนหนึ่ง โดยมีได้ป้องกัน และหญิงนั้น โทกหกหลอกลวงว่าได้ตั้งครรภ์กับเขา เขาก็ยอมรับผิดชอบพามาอยู่ด้วยกัน จนกระทั่งมีลูกกันจริงๆ จึงแต่งงานจดทะเบียนสมรสเพื่อความสะดวกในการเบิกค่ารักษาพยาบาล หญิงสาวที่วานี้ก็คือภรรยาที่เป็นแม่ของลูกคุณวัฒน์ และต้องอยู่ร่วมกันแบบตกกระไดพลอยโจน

ทั้งคู่สื่อสารกันไม่ค่อยจะรู้เรื่อง ฝ่ายภรรยาจะจู้จี้จุกจิกไปทุกเรื่อง ไม่รู้จักให้เกียรติคุณวัฒน์ พุดจาหยาบคาย ไม่มีเหตุผลเลย จึงระหองระแหงกันเรื่อยมา และแม้จะมีลูกด้วยกันถึง ๒ คนแล้วก็ตาม ภรรยาก็ยังคบหาชายอื่นอยู่ ไม่ได้รู้สึกผิดแต่อย่างใด เขาจึงต้องจ้างให้เธอหย่าขาดกับเขาตามกฎหมาย แต่เมื่อเงินหมด เธอก็กลับมาอยู่ที่บ้านอีก คุณวัฒน์เห็นแก่ลูกจึงมิได้ว่ากล่าว ยินยอมให้กลับมาอยู่กินกันฉันท์สามีภรรยาอีก แต่เป็นแบบไม่มีความรู้สึกผูกพันใดๆ ภรรยายังคงหาเรื่องทะเลาะด้วยเรื่องที่ไม่เป็นเรื่องบ่อยมาก แม้คุณวัฒน์จะเตือนให้เธอรู้จักใช้สติ โดยการสื่อสารกันด้วยเหตุผลมากกว่าอารมณ์ก็ตาม เธอก็ยังคงรื้อฟื้นเรื่องเก่าๆ ในอดีตสมัยที่เขายังชอบเที่ยวสนุกกับเพื่อนๆ ก่อนจะโดนเธอหลอกว่าตั้งครรภ์ด้วยมาพุดอยู่เสมอ มีหน้าซำยังมินิสัยชอบใช้เงินที่ขอลาจากคุณวัฒน์ประจำแข่งกับคุณวัฒน์ แม้จะหาเงินเองได้มากจากความถนัดทางด้านค้าขายก็ตาม

วิเคราะห์ : จากการสัมภาษณ์ในรูปแบบการสนทนาอย่างเป็นกันเองกับคุณวัฒน์ ทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ และโทรศัพท์ทางไกล ผู้วิจัยมีข้อวิเคราะห์ ดังนี้

ก) วัยและการศึกษาที่ต่างกันมาก ก่อให้เกิดอคติระหว่างสามีและภรรยา : จากการบรรยาย ของคุณวัฒน์ที่แสดงให้เห็นความบกพร่องต่างๆ ของภรรยา โดยเฉพาะการที่ไม่สามารถจะสื่อสารกันได้อย่างมีเหตุผล และไม่อาจเข้าอกเข้าใจ หรือเห็นใจกันนั้น มีร่องรอยให้เห็นอคติในใจคุณวัฒน์พอสมควร ในเรื่องของความแตกต่างทางการศึกษา ทำให้เกิดความแตกต่างในความคิดรวมถึงวิถีคิด วิเคราะห์ได้จากการบรรยายตอนเริ่มแรก ก่อนที่ผู้วิจัยจะถามคำถามเพิ่มเติม นั้น คุณวัฒน์มิได้กล่าวถึงความสามารถด้านการค้าขาย หรือความดีในการทำหน้าที่ในฐานะของภรรยาและแม่ของลูกๆ เลย เมื่อถูกถามจึงมีคำตอบให้เห็นว่า ภรรยาของเขาก็ขยันทำงานบ้านได้อย่างสะอาดเรียบร้อย ส่วนด้านการทำงานนอกบ้าน บางครั้งเธอก็ไปรับกล้วยไม้จากฝั่งลาวไปขายที่ตลาดอุดร ได้เงินเป็นหมื่นต่อวัน เป็นต้น

แต่จากการที่คุณวัฒน์บรรยายในทำนองที่ว่าไม่แยแส เพราะถือว่าเป็นหยาดเหงื่อ แรงงานของเธอเองนั่น ก่อนข้างมีนัยยะที่เขามิได้ให้ความสำคัญในฐานะที่ภรรยาก็มีไฉ่งอมือเท้า แต่อย่างไร เพราะการที่ภรรยาเป็นคนใช้เงินเก่ง หหมดแล้วก็เรียกเรื่องเอาจากเขาตลอดเวลา นั้น ทำให้ ความขยันของเธอหมดความสำคัญไปโดยปริยาย จึงไม่มีการกล่าวถึงเลยในตอนต้น ส่วนภรรยา ของคุณวัฒน์เองด้วยวัยที่น้อยกว่ามาก ยังขาดภาวะทางอารมณ์ที่สมบูรณ์ ทำให้ไม่มีความเคารพใน หน้าที่และความรับผิดชอบที่คุณวัฒน์มิให้ครอบครัว มักใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง มีอคติต่ออดีตที่สามีเคย เจ้าชู้ ส่ามะเลเทเมา แม้ปัจจุบันคุณวัฒน์จะหยุดแล้วก็ตาม

ข) ความมีศีลไม่เสมอกัน : กรณีของคุณวัฒน์เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่า ความริ้วราน ในครอบครัวเกิดจากความมีศีลไม่เสมอกันระหว่างสามีและภรรยา ตั้งแต่คุณวัฒน์ยอมรับหญิงคนนี้เป็นภรรยาเพราะเชื่อที่เธอพูดว่าท้องต่างๆ ที่ไม่ได้ท้อง ซึ่งคุณวัฒน์มิได้ป่วยเบี่ยงกลับปล่อยเลยตาม เลยเลิกป้องกัน จนกระทั่งมีลูกด้วยกันจริงๆ เขาก็ยินดีรับผิดชอบและวางแผนชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อเป็น หลักประกันของครอบครัว ขณะที่ภรรยามิได้ให้ความสำคัญกับความมั่นคงของครอบครัว จนแม้ทั้งคู่จะหย่าร้างกันตามกฎหมายแล้วก็ตาม แต่เมื่อภรรยากลับมาอยู่ด้วยกันอีก คุณวัฒน์ก็ยังมีเมตตาไม่ว่ากล่าวใดๆ ให้เจ็บช้ำใจ แทนที่จะสำนึกได้ภรรยาก็ยังไปมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่น มุ่งหาความสุข สำราญของตนโดยไม่คำนึงถึงศีลธรรม ซึ่งพฤติกรรมของสองสามีภรรยาคุณนี้ ทำเสมือนมีความเสมอภาคทางเพศตามแบบตะวันตก สามีจึงไม่ถือสาภรรยามากนัก ความเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยของ ตนไม่อาจสอนให้ภรรยาเข้าใจในเรื่องบาปบุญคุณ โทษเลย นั่นก็คือไม่ได้ทำหน้าที่กัลยาณมิตร ให้แก่ภรณยานั่นเอง

ค) โมหะของภรรยาและโทษของสามี ก่อให้เกิดความรุนแรง : ด้วยโหมะคือความ หลงของภรรยาในการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย โดยไม่คำนึงว่าเงินที่สามีหามาได้นั้น บางส่วนมาจากการกู้หนี้ยืมสิน ความเกรี้ยวกราดด้วยการใช้ถ้อยคำที่มิได้ให้เกียรติสามีเป็นประจำ รวมถึงการไม่ พยายามที่จะเข้าใจในสำนึกที่คุณวัฒน์พยายามสื่อถึงความเป็นไปต่างๆ เพื่อครอบครัว การยั่วเย้า ตอกย้ำในเรื่องเก่าๆ เหมือนพื้นฝอยหาคะเจ็บ ทำให้คุณวัฒน์เองลุแก่อโทสะทำร้ายร่างกายที่ใบหน้า ของภรรยาจนยับย่นตาบาดเจ็บ เป็นเรื่องของความรุนแรง อันเป็นเหตุให้คุณวัฒน์รู้สึกผิดอยู่ ตลอดเวลา ซึ่งนับว่าเป็นผลกระทบทางจิตใจของทั้งสองฝ่าย อย่างไรก็ตามการที่คุณวัฒน์เป็นผู้มี คุณธรรมสูง เขาจึงทำโทษตนเองด้วยการขอมอดทนอดกลั้น ต่อความประพฤติของภรรยาในเวลา ต่อมาอีกหลายปี จนเมื่อเขาจ้างภรรยาหย่าแล้ว เธอก็ยังมาอยู่กับลูกอีก เขาก็ไม่ว่าอะไร วิเคราะห์ได้ ว่า โดยเนื้อแท้แล้วจิตใจของคุณวัฒน์ มิได้เป็นผู้นิยมความรุนแรงแต่อย่างใด เพียงตกเป็นทาสของ โทสะเมื่อมีมูลเหตุทับถมกันมากขึ้นๆ หากภรรยาให้ความร่วมมือด้วยการไม่ทำตนเป็นมูลเหตุแห่ง โทสะ ก็ยังสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากความรุนแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ง) **ความเป็นไปได้ในการกลับมาอยู่ร่วมกันอย่างสันติ** : จากคำพูดบางตอนของคุณวัฒน์ ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นความเป็นไปได้ ที่คุณวัฒน์และภรรยาแม้ว่าจะหย่าร้างกันทางนิตินัยแล้ว ก็ยังสามารถจะกลับมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเดียวกันอีกได้ โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการปกครองดูแลลูกๆ ที่ยังต้องการทั้งความรัก การเลี้ยงดู การศึกษา และการเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อและแม่ โดยร่วมมือร่วมใจที่จะฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี ปราศจากความรุนแรง หากทั้งคู่ยินดีที่จะร่วมมือกันในเรื่องต่อไปนี้

๑. **ปรับทัศนคติ** : ด้วยการลดอคติและอคตาค้าวตนลงบ้าง โดยการอาศัยกัลยาณมิตรทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย แนะนำให้ทั้งคู่เริ่มต้นสื่อสารกันใหม่ด้วยวิธีที่เรียกว่า “สุนทรียสนทนา” (dialogue) ด้วยการเปิดใจฟังกันอย่างลึกซึ้งในข้อความที่สื่อถึงกันให้เกิดความสร้างสรรค์มากกว่าความขัดแย้ง^{๔๒}

๒. **ช่วยกันเยียวยาความร้าวรานใจในอดีต** : โดยยึดหลักที่ว่า ทุกคนในฐานะมนุษย์ที่ประเสริฐกว่าสัตว์เครื่องจาน ย่อมมีความสามารถ มีปัญญาในการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่เจริญและดีขึ้นได้เสมอ อยู่ที่ความตั้งใจและความมุ่งมั่น มีจิตใจเมตตากรุณาและให้อภัยกัน

๓. **ฝึกการเจริญสติ** : การขอคำแนะนำจากกัลยาณมิตรในการฝึกพัฒนาสติ เพื่อให้รู้เท่าทันอารมณ์ร้ายที่จรมา เช่น ความโกรธ ความโมโห หลุแกโทสะ ความน้อยใจ เสียใจ ความไม่รู้สึกลูกพอ เป็นต้น จะช่วยให้ทั้งสามีผู้แม่จะมีคุณธรรมสูงอยู่แล้วก็ตาม แต่ก็มิได้หมายความว่าท่านอารมณ์ร้ายต่างๆ ได้ดี และภรรยาผู้ที่ไม่มีการศึกษาน้อย บกพร่องทางคุณธรรม ให้สามารถฝึกฝนพัฒนาการควบคุมอารมณ์ต่างๆ ได้ดี รวมถึงการพัฒนาสติสัมปชัญญะ ความมีหิริ โอตตัปปะ ในการดำเนินชีวิตครอบครัวร่วมกันอย่างสงบราบรื่น ได้มากขึ้น

๔. **ยึดมั่นในศีล ๕ และสัมมาทิฐิ** : เนื่องจากจุดอ่อนของครอบครัวคือระดับการศึกษา รวมทั้งวัยวุฒิ ระดับการคบหาเพื่อนทางสังคม และวุฒิภาวะทางอารมณ์ ที่แตกต่างกันมาก ทำให้ต่างก็มีทิฐิ มานะ ตัณหาอุปาทานของตน แม้สามีจะพยายามปรับเข้าหาภรรยามากกว่าที่ภรรยาจะปรับเข้าหาสามี เพราะความปล่อยปละละเลยในเรื่องวินัยของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ซึ่งต้องมีศีล ๕ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความประพฤติทางเพศ ซึ่งทัศนคติของสามีเองยังไม่ถูกต้องนัก ขาดความตระหนักถึงการอยู่ร่วมกัน โดยไม่ต้องกินแหนงแคลงใจต่อกัน ถึงแก่ยอมปล่อยให้ภรรยาไปมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่น จะแสดงว่าตนเป็นคนใจกว้างยอมรับได้กับสิ่งที่ภรรยาต้องการ

^{๔๒}หรือที่เรียกว่าสานเสวนา (หรือ สานดีเสวนา) – คูเนาวคิดตามทฤษฎี “การฟังอย่างลึกซึ้ง” ของ เดวิด โบห์ม ในบทความทางวิชาการ “สานเสวนาเป็นสันติวิธีได้หรือไม่” - Bohm 1991,

<http://www.muc.de/~heuveld/dialogue/dialogueproposed_html>, (21 March 2012).

อย่างไรก็ตามจะต้องแนะนำภรรยาในฐานะเป็นผู้นำที่มีทั้งวุฒิภาวะและคุณธรรมที่สูงกว่า ให้ภรรยาประพฤติอยู่ในทำนองคลองธรรม อันเป็นเหตุแห่งความสุขของครอบครัว และแม้ในหมู่ญาติซึ่งเกี่ยวข้องทั่วพ้น ไปถึงสังคมอีกด้วย

๔.๓.๖ สรุปแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวที่ได้จากการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์คนในครอบครัวเดี่ยวที่มีการศึกษา อาชีพ และฐานะความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ๕ ราย ทำให้ได้แนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวในแง่ที่เน้นในงานวิจัยนี้พอสังเขป ดังต่อไปนี้

๔.๓.๖.๑ วิธีการการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันอย่างยั่งยืน

(Transformation)

ก) ปังเจกในฐานะภรรยา รู้เท่าทันอารมณ์แปรปรวนของตนเอง และสามารถปรับให้เข้ากับการใช้เหตุผลสื่อสารกับปังเจกบุคคลในฐานะสามีและบิดาของบุตรธิดา

ข) ปังเจกทั้งสามีและภรรยาเปลี่ยนวิธีคิดให้เป็นในทางบวก

ค) ปังเจกทั้งสามีและภรรยา รู้จักอะลุ่มอล่วยต่อกัน

ง) ปังเจกในฐานะผู้นำครอบครัวสร้างตัวอย่างที่ดีให้สมาชิกครอบครัวตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดจนเกินไป

จ) ปังเจกในฐานะบิดามารดาของบุตรธิดา ีทางถูกผิดตามบทบาทและหน้าที่ให้บุตรธิดา โดยไม่คาดหวังให้ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดทุกสิ่ง เพราะจะเกิดความกดดันขึ้นในใจ แต่ให้บุตรธิดาเกิดความเคารพยำเกรงด้วยจิตใจ และรู้ซึ่งคุณค่าความรักความหวังดีของบิดามารดา

๔.๓.๖.๒ การหาทางออก : แก้ไขปัญหาและป้องกัน (Resolution : Problem Solving

& Prevention)

ก) เปิดใจ : ปังเจกในฐานะสามีภรรยา หากไม่เปิดใจแก่กัน ถือเขาถือเรา ถือตนว่าเหนือกว่า เช่น การศึกษาศึกษาสูงกว่า ตำแหน่งหน้าที่การงานดีกว่า เป็นต้น ก็ไม่สามารถจะช่วยกันแก้ปัญหาความรุนแรงทั้งทางวาจาและทางกายได้ดีเท่าที่ควร อาศัยเพียงความอดกลั้นของฝ่ายที่มีคุณธรรมสูงกว่า ความเคลือบแคลงในจิตใจย่อมไม่สลายไปได้

ข) เมตตากรุณา : ปังเจกในฐานะบิดาหรือมารดา หากมีความเมตตากรุณาสงสารบุตรธิดา ก็จะสามารถผ่อนคลายให้ปัญหาความรุนแรงทั้งทางใจและกายเบาบางลงได้

ค) ร่วมกิจกรรม : การป้องกันมิให้เกิดความห่างเหินระหว่างปัจเจกที่เป็นสมาชิกในครอบครัวในฐานะบิดา มารดา บุตร ธิดา ก็โดยการร่วมทำกิจกรรมกันสม่ำเสมอเช่น การร่วมเล่นดนตรี ร้องเพลง รับประทานอาหาร ไม่ต่างคนต่างแยกตัวอยู่คนละมุมบ้านหรือคนละห้อง อันจะทำให้เกิดความอบอุ่น ปัญหาความขัดแย้งหรือความกดดัน ในใจจากความไม่ใคร่ได้สื่อสารกันอันจะนำไปสู่ความรุนแรงย่อมไม่มี

๔.๓.๖.๓ การเยียวยา (Healing)

ก) การรู้จักข่มใจและให้อภัย : ปัจเจกผู้มีคุณธรรมในระดับหนึ่ง ที่เคยก่อความรุนแรงแก่อีกฝ่ายหนึ่งเช่น สามีกระทำต่อภรรยาเพราะได้รับความกดดันทางจิตใจจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของภรรยา โดยรู้ไม่เท่าทันอารมณ์โกรธ และสามารถทำใจให้อภัยทั้งตนเองและอีกฝ่ายหนึ่งได้ จะช่วยสมานใจทั้งสองฝ่าย อีกทั้งเป็นปัจจัยในทางกุศลที่ผู้ก่อความรุนแรงจะตั้งจิตสำนึกให้เกิดความระแวงระวัง และเพียรเจริญสติให้ไม่ตกเป็นทาสอารมณ์โกรธที่เคยเป็นเหตุให้ก่อความรุนแรงในอดีตอีก ทั้งนี้ทั้งนั้นอีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องให้ความร่วมมือด้วยโดยการปรับเปลี่ยนความประพฤติไปในทางที่เหมาะสมขึ้น

ข) การเสียสละและการแบ่งปัน โอกาส : ปัจเจกทั้งสามีและภรรยาแม้จะไม่มีความสัมพันธ์ทางเพศกันอีก ก็สามารถสละตนเพื่อความสุขสมบูรณ์ของบุตรธิดาได้ หากทำได้ดี ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็สามารถกลับมาคืนดีดั้งเดิมได้ การเจริญสติ และตั้งเป้าหมายร่วมกันจะทำให้ความปกติสุขกลับคืนมาสู่ความประพฤติทางกาย อีกทั้งใจก็พลอยสงบและเกิดความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันทำให้เกิดการคิดดี พูดดี ทำดี ต่อกันเฉกเช่นสมัยรักกันใหม่ๆ ได้ กรณีนี้ระดับการศึกษามิได้เป็นตัวแปรสำคัญเท่าใจที่เปิดกว้างพร้อมจะให้โอกาสแก่กันและกันอีกในการกลับมาใช้ชีวิตเป็นครอบครัวเดียวกัน

๔.๔ ทางออกที่พึงประสงค์จากการจัดการเชิงพุทธบูรณาการ

เมื่อถึงขั้นตอนสุดท้ายนี้ ผู้วิจัยได้ผลการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ตามเป้าหมายที่ได้วางไว้เป็น “รูปแบบของการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” ในฐานะทางออกที่พึงประสงค์ ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ ปัจเจกจัดการเองในระยะเร่งด่วนหรือลงมือทำทันที (Immediate Action)

การจะจัดการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งในทางลบ ที่ทำให้เกิดความกดดันเคร่งเครียดต่อกันในจิตใจให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์และเกิดสันติแทนความก้าวร้าวอันจะนำไปสู่ความรุนแรง (transformation) และการแก้ไขและเยียวยาความรุนแรงในครอบครัวเมื่อเกิดขึ้นแล้ว หรือการ

ป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้อีก หรือกรณีความรุนแรงยังไม่ทันเกิดก็ป้องกันมิให้มีโอกาสเกิดขึ้นได้เลย (resolution and healing) ตามการบูรณาการเชิงพุทธในแบบเร่งด่วนหรือลงมือทำทันที (immediate action) นั้นมิต้องรอผู้ใดหรือองค์กรใดมาจัดดำเนินการให้เลย แต่ละปัจเจกในครอบครัวสามารถตั้งเป้าหมาย ลงมือทำ และรอรับผลในทางบวกได้ทันที โดยนัยของการจัดการเชิงพุทธนั้น มิได้หมายถึงการต้องทำตนเป็นนักบวช ผู้สละแล้วซึ่งกิเลสทั้งหลาย แต่หมายถึงการทำตนให้เป็นผู้มีสติ มีปัญญา รู้เท่าทันกิเลสต่างๆ มีความตื่นรู้ เบิกบานกับความเป็นผู้ดำรงตน ในฐานะผู้ครองเรือน ร่วมกับคนในครอบครัวอย่างเป็นปกติสุข โดยไม่ปล่อยตัวปล่อยใจให้เคลื่อนไปตามกระแสแห่งความขัดแย้งที่เจือด้วยความก้าวร้าวในใจ หรือไม่หลงไปตามกระแสแห่งความรุนแรงในสภาพแวดล้อมของสังคมด้านนอก จากการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นในอำนาจ วัตถุ เงินตรา การไม่รู้จักพิจารณาถึงคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งต่างๆ รอบตัว ทำให้การมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวเปลี่ยนไปในทางลบ

การเริ่มต้นที่ตนเองนั้นทำได้ด้วยการตั้งจิตให้อินดีและเต็มใจกับการลดละอัตตาตัวตน ลงร่วมกับการพัฒนาปรับปรุงตนเองวันละเล็กละน้อย จนคิดเป็นความเคยชิน และเป็นผู้เลิกไม่ได้เสียแล้วกับสิ่งๆ ที่ตนเองได้พัฒนาปรับเปลี่ยนอย่างตั้งอกตั้งใจ เมื่อนั้นเป้าหมายที่จะแก้ไขเยียวยา ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวก็จะบรรลุลผล และกลายเป็นเกราะป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงได้อีก ด้วยการตั้งสัจจะกับตนเองให้เกิดความ “แน่วแน่” ในเรื่องต่อไปนี้

๔.๔.๑.๑ แน่วแน่ในการปรับใจให้กลับมามีความรักและปรารถนาดีต่อกันอย่างจริงจัง

จิตเดิมแท้ของแต่ละปัจเจกในครอบครัว โดยเฉพาะสามีภรรยา ย่อมมีความสมัครรักใคร่ ใยดีในกันและกันเป็นพื้นฐานอยู่แล้วก่อนที่จะตกลงใช้ชีวิตร่วมกัน จึงมิใช่เรื่องยากเย็นแสนเข็ญที่จะจัดการปรับปรุงแก้ไขบรรยากาศในเรื่องของความรัก และความปรารถนาดีต่อกัน ให้กลับมามีความสดชื่นรื่นเริง เบิกบาน อีกในแต่ละวันที่ยังมีโอกาสได้ใช้ชีวิตร่วมกันอยู่ แม้จะมีความขัดแย้ง ไม่ลงรอยกันมากบ้างน้อยบ้างก็ตาม อันดับแรก ทั้งสามีภรรยาควรร่วมกันปรับทัศนคติในเรื่องความรักให้ใกล้เคียงกัน โดยร่วมพิจารณาหาต้นเหตุแห่งความรักที่จืดจางอันอาจเป็นที่มาของความขัดแย้งไม่ลงรอยกันมากมาย

ในมุมมองของตะวันตก ความรักเป็นความรู้สึกหรือความผูกพันทางอารมณ์อย่างใกล้ชิดของบุคคลซึ่งบ่อยครั้งมีพัฒนาการมาจากความดึงดูดทางเพศ สถานการณ์หรือความสัมพันธ์อันแสดงให้เห็นถึงแง่มุมต่างๆ ของปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาและสรีรวิทยาาร่วมกัน^๓ ขณะที่

^๓โฮวาร์ด ซี. วอร์เรน (Howard C. Warren), **Dictionary of Psychology**, (Cambridge, MA : The Riberide Press, 1934), p.155 – อ้างใน อายุขกร งามชาติ, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการ

มุมมองตะวันออกและพระพุทธศาสนา ความรักเป็นไปในลักษณะของความผูกพันทางจิตใจที่ได้
ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน เป็นความรักในแบบเมตตา กรุณา ปราบปรามดีต่อกัน หากอีกฝ่ายหนึ่งมีความสุข
ตนก็มีความสุขด้วย โดยยินดีที่จะเสียสละตนบ้างเพื่อความสุขสงบของทั้งสองฝ่าย

สามี ภรรยา ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ในทางความ
เจริญด้านเทคโนโลยี จึงควรปรับคนให้ทันสมัย ไม่เห็นว่าเป็นเรื่องน่าละอายใจในการเปิดเผยความ
ในใจของกันและกันด้วยคำพูดที่ไพเราะ ไม่ทำตนเป็นผู้มีอำนาจเหนือ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ
ความพึงพอใจในรสสัมผัสทางเพศ ไม่ควรเก็บกดจนต้องหาทางออกโดยการไปมีสัมพันธ์นอก
สมรส โดยเข้าข้างตนเองว่าเป็นเสรีภาพ หรือเป็นความนิยมแบบใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เรียกว่า รัก
เสรี (free sex) ควรคิดเสมอว่าความนิยมลักษณะนี้เป็นพัฒนาการของความรักในทางลบ ซึ่งอันที่
จริงคือ รักสำส่อน (loose love) เสียมากกว่า ซึ่งอันที่จริงแล้วการสร้างบรรยากาศแห่งรักหวานชื่น
ในบ้านหากร่วมมือกันก็สามารถทำได้โดยต่างคนต่างหาโอกาสแสดงออกให้อีกฝ่ายรู้สึก ได้ทั้งใน
รสสัมผัสทางกาย และทางใจที่ประกอบด้วยความเมตตา สงสาร ปราบปรามดีต่อกัน ยินดีที่อีกฝ่าย
หนึ่งมีความสุข ไม่คอยอิจฉาริษยา หรือมีความรู้สึกไปในทางแข่งได้แข่งดีกัน โดยตั้งเป้าหมายไว้
เสมอว่า เมื่อมีสุขจะร่วมเสพ เมื่อมีทุกข์จะร่วมกันแก้ไข ทั้งนี้ต้องเรียนรู้ฝึกฝนตนเองในความอดทน
ความรู้จักเสียสละทั้งเวลาและอารมณ์ เมื่อผิดพลาดก็ยินดีให้อภัย ด้วยการตักเตือนและขอร้องกัน
อย่างสุภาพ เป็นมิตร ไม่เคียดแค้นพยาบาท เต็มใจทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเอง และยินดีแบ่งเบ
ภาระหน้าที่ของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่ใช้เรื่องเพศมาเป็นอุปสรรค เพราะเมื่อภรรยายังออกไปทำงาน
สุจริตนอกบ้านเพื่อหาเงินมาร่วมสร้างครอบครัวได้ สามีก็ต้องเต็มใจช่วยงานในบ้านได้เช่นกัน
เพราะสิ่งนี้เป็นการแสดงออกถึงความรัก ความเมตตาต่อกัน ได้เป็นอย่างดี “ซึ่งการอยู่ร่วมกันใน
ลักษณะนี้ก็เป็นลักษณะของความเป็นสากลโลก มิได้แบ่งแยกว่าเป็นวัฒนธรรมของตะวันตกหรือ
ตะวันออกแต่อย่างใด

ในส่วนของการปรับความสัมพันธ์ในพ่อแม่ และลูก ทั้งสองฝ่ายก็ต้องปรับใจในการ
ที่จะไม่มีความต้องการที่จะรุกร้าอาณาเขตของกันและกันจนเกินไป โดยไม่ลืมสิ่งสำคัญที่สุด คือ
ต่างฝ่ายต่างยินดีปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนอย่างไม่บกพร่อง หรือถ้าจะพร่องไปบ้างก็ให้น้อย
ที่สุด ลูกๆ หากหมั่นทำใจให้เข้าใจอย่างถูกต้อง และหมั่นระลึกอยู่เสมอตราบที่มีลมหายใจอยู่ว่า พ่อ

ปรับเปลี่ยนภาวะบกพร่องทางความรัก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๓๑-๓๒.

“พรหมวิหาร ๔ - ที. ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗-๓๒๘/๒๕๖-๒๕๗, สังคหวัตถุ ๔ - อจ.จตุกก. (ไทย)
๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๗๓, ทิส ๖ - ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๘.

แม่เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นครูคนแรก เป็นผู้ที่รัก หวังดี และยินดีเสียสละเพื่อลูกมากที่สุด ส่วนพ่อแม่ก็ต้องเข้าใจว่าลูกอยู่ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ การศึกษาในโรงเรียนที่อิงความเจริญด้านสารสนเทศ อาจทำให้ลูกมีลักษณะที่ต้องพึ่งพาตนเองมากกว่าลูกๆ ในยุคก่อนๆ พ่อแม่ไม่ควรน้อยใจหรือเสียใจว่าลูกไม่ใส่ใจ หรือลูกไม่ต้องการความช่วยเหลือใดๆ แต่ควรสนับสนุนและคอยให้ความช่วยเหลือในระยะห่างที่พอเหมาะ ความขัดแย้งรุนแรงที่คุกรุ่นอยู่ก็จะค่อยๆ ทุเลาเบาบางลง

การให้อภัย และการสละเวลาให้แก่งกันด้วยการเปิดใจให้กว้างขึ้น เอาความเห็นอกเห็นใจมาใส่ในใจของกันและกัน จะเป็นเครื่องมือช่วยเยียวยา ต่ออายุ ทะนุถนอมความรัก ความผูกพันของคนในครอบครัวไว้ให้ยืนยาวต่อไปได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นใหม่ในใจ และจะเป็นเหตุแห่งการแสดงออกทางกายที่รุนแรงขึ้นตามมาอีก ต่างก็จะสามารถปรับความเข้าใจกันได้ทันท่วงที วิธีที่จะช่วยสำรวจสถานการณ์ได้ดีคือการหมั่นทำกิจกรรมร่วมกัน ร่วมปรึกษาหารือ แบ่งปันความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ^{๔๕} ไม่ต่างฝ่ายต่างอยู่อย่างมีโลกส่วนตัวที่แต่ละคนเข้าไม่ถึงกัน

๔.๔.๑.๒ แนวแนวในการปรับตัวให้อยู่รอดปลอดภัยเป็นครอบครัวเดียวกัน^{๔๖}

ความรุนแรงในครอบครัว ในหลายกรณีเกิดจากการขาดวินัยในการร่วมสร้างความปลอดภัยให้แก่ครอบครัว เพราะขาดการตั้งเป้าหมายที่เป็นรูปธรรมร่วมกัน ขาดการผนึกกำลังอย่างแข็งขันในฐานะคนในครอบครัวเดียวกัน^{๔๗} เพราะให้ความสนใจแก่ภารกิจหรือสังคมนอกครอบครัวมากกว่า เช่น ให้ความสำคัญกับเพื่อนฝูง ครู อาจารย์ เพื่อนร่วมงาน เจ้านายที่ทำงาน กลุ่มกิจกรรมนอกครอบครัว ฯลฯ ซึ่งย่อมต้องมีค่าใช้จ่าย หรือภามีสังคมเกิดขึ้นตามมา หากไม่มีระเบียบวินัยในการเรื่องค่าใช้จ่าย และการใช้เวลา ก็ย่อมเกิดปัญหาในครอบครัวตามมาได้มาก

ปัจเจกทั้งชายและหญิงคือทั้งสามีและภรรยา เมื่อตกลงใจที่จะสร้างครอบครัวด้วยกัน ควรต้องยินยอมที่จะร่วมมือกันสร้างวินัยในเรื่องต่างๆ เพื่อความปลอดภัยของครอบครัวเดียวกัน และเมื่อมีบุตรธิดา แม้จะยังเป็นเด็กเล็กๆ อยู่ก็ต้องมีวิธีแยกคายในการถ่ายทอดวินัยเหล่านี้

^{๔๕} วัชชีโวปริหานิยธรรม – อภ.สตุตต. (ไทย) ๒๓/๒๑/๓๑-๓๒.

^{๔๖} ตามแนวคิด “ทฤษฎีตะแกรงแห่งความสัมพันธ์” ของ เวย์น อี. เบเกอร์ (Wynne E. Baker) - อ้างใน วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักดิ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๕๓), หน้า ๕๐-๕๑ ผสานแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง - “ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ”, <<http://www.google.com/webhp?hl=th#hl=th&source=hp&q>>, (๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔) และหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา – คุรายละเอียดในบทที่ ๓.

^{๔๗} ดูแนวคิด “ตะแกรงแห่งความสัมพันธ์” ของ เวย์น อี. เบเกอร์ (Wynne E. Baker) ในบทที่ ๒.

ให้ทั่วถึงกันด้วย เพื่อทุกปัจเจกจะได้มีส่วนร่วมสร้างครอบครัวที่ปลอดภัย วินัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวได้มี อาทิ

ก) การหมั่นออมเงิน ออมทรัพย์ : เป็นปัจจัยสำคัญต่อความอยู่รอดในทางเศรษฐกิจ ของครอบครัว ด้วยการตั้งเป้าหมาย และการจัดระเบียบในการใช้จ่ายอย่างรอบคอบ มีเหตุผลอัน ควร

ข) การใฝ่รู้ ใฝ่พัฒนา ขวนขวายทั้งอาชีพการงาน การศึกษา และการเสริมสร้างสุข ในครอบครัว : ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ใจซัดสายลงสู่เบื้องต่ำที่เริ่มจากกิเลสในความใฝ่บันเทิงเริงรมย์ หาประโยชน์สุขใส่ตัวโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์สุขส่วนรวมในครอบครัว

ค) การรู้จักประมาณตน : ฝึกตนในการใช้จ่ายในการดำรงชีพที่ไม่เกินรายรับ และ ไม่เกินรายออม คือนอกจากจะต้องรู้จักคำนวณค่าใช้จ่ายต่างๆ ให้ไม่เกินรายรับแล้ว ยังต้องกันส่วน หนึ่งเป็นเงินออมไม่ด้วย เช่น ลูกในฐานะเด็กนักเรียนได้ค่าอาหารค่าขนมไปโรงเรียนจากพ่อแม่ ๓๐ บาท ก็อาจกันไว้ ๒-๓ บาท ใส่กระปุกออมสินเมื่อกลับบ้าน สิ้นเดือนในแต่ละเดือนก็ยังมีเงินเก็บ ไว้ใช้ในยามครอบครัวขัดสนหรือเมื่อตนเองต้องมีรายจ่ายพิเศษ ก็สามารถช่วยแบ่งเบาภาระพ่อแม่ ได้ หรือ หากพ่อแม่ไม่ลำบาก ลูกต้องการของขวัญใดให้แก่ตนเองเป็นพิเศษ ก็สามารถนำเงินส่วนที่ เก็บส่วนหนึ่งไปซื้อได้โดยไม่ต้องรบกวนพ่อแม่ และยังสามารถภูมิใจ และรู้จักคุณค่าของ เงินที่ตนอดส่ำห้เก็บสะสมมา และยังสะท้อนให้เห็นความยากลำบากของพ่อแม่ได้ดีด้วย

ง) ฐึความแตกต่างระหว่างคุณค่าแท้ และคุณค่าเทียมของทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการ ดำเนินชีวิตครอบครัว : เช่น คุณค่าแท้ของเสื้อผ้าอยู่ที่ความสะอาด และการสวมใส่ที่ถูกต้องตาม กาลเทศะ มิได้อยู่ที่ความทันสมัยคิดแฟชั่นหรือความนิยมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หรือคุณค่า แท้ของเครื่องใช้สอยต่างๆ เช่น นาฬิกา อยู่ที่การบอกเวลาเที่ยงตรง มิใช่อยู่ที่แบบที่หรูหราราคาแพง เป็นต้น

อาจมีคำถามว่า หากเกิดความรุนแรงขึ้นทางจิตใจจากการลดตัวหรือหดตัวของ สภาพความปลอดภัยในครอบครัว ซึ่งอาจเกิดจากสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศหรือโลก หรือจากความหายนะทางธรรมชาติ เช่น เกิดพายุฝนทำให้น้ำท่วมตามมา เป็นต้น ปัจเจกบุคคลใน ครอบครัวจะแก้ไขและเยียวยาอย่างไร คำตอบคือการแน่วแน่ในการสร้างแนวร่วมผนึกกำลังใจ กำลังกาย สามัคคีกันอย่างเหนียวแน่นของแต่ละปัจเจก โดยอาศัยความเสียสละอดทนในแต่ละ ปัจเจก เพื่อให้พ้นจากสภาพกระท่อนกระแท่นในความปลอดภัยของครอบครัว อาจด้วยการ เปล่งเสียงจากใจร่วมกันทุกวันด้วยประโยคที่ให้กำลังใจซึ่งกันและกันว่า “เราจะสู้ เราจะฝ่าฟันไป ด้วยกัน” หรือ “รวมกันเราอยู่ ร่วมสู้เรารอด” หรือ “มีสุขเราพร้อมสุข มีทุกข์เราพร้อมหาทางปิดเป่า”

เป็นต้น ที่สำคัญคือต้องมีใจระลึกถึงกันและมีความตั้งมั่นในการอนุเคราะห์และสงเคราะห์กันตลอดเวลา^{๔๘}

๔.๔.๑.๓ แนวแน่ในการเคารพคุณค่าของความเป็นมนุษย์ร่วมกันทั้งชายและหญิง^{๔๙}

ปัจเจกทั้งสามมีและภรรยา ควรตระหนักในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ร่วมกันทั้งชายและหญิงว่าไม่มีฝ่ายใดเลยที่จะต้องตกเป็นทาสของอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ว่าจะด้วยความเหนือกว่าในด้านใดก็ตามของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น ฐานะทางการเงินก่อนร่วมกันสร้างครอบครัวที่ร่ำรวยกว่า อยู่ในตระกูลที่สูงส่งกว่า หรือมีการศึกษาสูงกว่า มีตำแหน่งหน้าที่การงาน และสถานะทางสังคมที่ดีกว่า เป็นต้น โดยต้องถือว่าเมื่อตกลงร่วมชีวิตกันแล้วทั้งสามมีและภรรยา ในทางปฏิบัติก็ถือเป็นบุคคลเดียวกัน แม้ปัจจุบันด้านกฎหมายจะมีทางเลือกให้ภรรยาไม่ต้องใช้นามสกุลสามีแล้วก็ตาม หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกรังแกอีกฝ่ายหนึ่งก็เสมือนถูกรังแกตนเองด้วยเช่นกัน

นับตั้งแต่แนวคิดในเรื่องของความเสมอภาคทางเพศ ได้แพร่หลายในสังคมตะวันตกมายังสังคมไทยเป็นเวลานานพอสมควร ทำให้มีความตื่นตัวของคนในสถาบันครอบครัวและสถาบันที่เกี่ยวข้องในการร่วมมือกันขจัดความไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับการให้คุณค่าทางเพศ รวมถึงบทบาทในครอบครัวที่เหลื่อมล้ำกันระหว่างชายและหญิง โดยการส่งเสริมให้ต่างฝ่ายต่างเห็นคุณค่า

^{๔๘}ตามทฤษฎี ตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ (The Relationship Grid) แบบร่วมงานกัน เป็นความสัมพันธ์ที่ลงตัว ของ เวย์น อี. เบเกอร์ (Wyne E. Baker) - อ้างใน วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๕๐-๕๑ ผสานหลักการสงเคราะห์กัน (สังคหวัตถุ) ในพระพุทธศาสนา - อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๗๓, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๑๒.

^{๔๙}จากแนวแนวทางแก้ไขความรุนแรงในทางสังคมวิทยาของทางตะวันตกและตะวันออก อาทิ ทฤษฎีอะโนมี ของเมอร์ตัน (Merton's Theory of Anomie) - อ้างใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว” : บทความกฎหมาย ศาลเยาวชน และครอบครัวกลาง - bopitv, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”, <<http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>>, (๑๕ มกราคม ๒๕๕๑), และทฤษฎีไร้ระเบียบหรือโกลาหลของ เอ็ดเวิร์ด ลอเรนซ์ (Edward Lorenz's Chaos Theory) ที่คล้ายคลึงคำราพิชัยสงครามซุนหวู่ (การตั้งข้อสังเกตของ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ - “The Butterfly Effect in the Lorenz attractor time : แม้ผีเสื้อกระพือปีก ก็อาจเกิดพายุกระหน่ำถึงครึ่งโลก คำนิยามในทฤษฎีความโกลาหล (Chaos Theory)”, <<http://www.itie.org/equi/modules.php?name=Forums&file=viewtopic>>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑), “คำราพิชัยสงคราม” (The Art of War) ใน <http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task>, (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑) ผสานแนวทางในพระพุทธศาสนาในบทที่ ๓.

ในบทบาทและหน้าที่ของกันและกัน และมีการสงวนสิทธิ์ในการที่ทั้งชายและหญิงจะต้องไม่ใช่ อำนาจหรือสิทธิพิเศษใดๆ ในการที่จะแสดงความก้าวร้าวและก่อความรุนแรงต่ออีกฝ่ายหนึ่ง หากมีการละเมิดสิทธิดังกล่าว คนทั่วโลกจะถือว่าเป็นการประพฤติผิดต่อจริยธรรมในสังคมโลก

การจะสร้างความเสมอภาคทางเพศที่สมบูรณ์ที่สุดเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ในบรรยากาศแห่งความสงบสันติสุขนั้น ปัจเจกทั้งชายและหญิงต้องตระหนักถึงธรรมชาติที่แตกต่างกันของแต่ละเพศให้ถ่องแท้ เมื่อมาร่วมใช้ชีวิตครอบครัวเดียวกัน ก็จะสามารถร่วมเป็นองค์ประกอบของกันและกันได้อย่างดี คือ จะมีความเห็นอกเห็นใจกัน ไม่มีอคติ มีความเคารพและสามัคคีกัน ไม่เห็นความคิดตนเป็นใหญ่แต่ฝ่ายเดียว

๔.๔.๑.๔ แนวเนในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและคนรอบข้างอย่างสันติตลอดเวลา^{๕๐}

ปัจเจกในฐานะสามี ภรรยา หรือ พ่อ แม่ ลูก ต่างต้องมีจิตแน่วแน่ ตั้งมั่นด้วยสติโดยระลึกไว้เสมอว่า ตนจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อทุกคนในครอบครัวอย่างสันติทุกเวลานาที เมื่อมีความแน่วแน่ ตั้งจิตมั่นด้วยสติอยู่เป็นนิจ ประกอบกับการขวนขวายเรียนรู้องค์ประกอบเบื้องต้นของการสื่อสารอย่างสันติ ด้วยการ

ก) รู้จักสังเกตความรู้สึก ความต้องการของคนในครอบครัว จากนัยยะทางการสื่อสารต่างๆ เช่น จาก การขอร้อง การพูดเปรียบเปรย การส่งสายตา การเขียนหรือการส่งข้อความ ฯลฯ

ข) เรียนรู้เทคนิคในการสื่อสาร ฝึกหัดการส่งสารอย่างไม่คลุมเครือ มีความกระชับ ชัด ด้วยใจที่เมตตาและวาจาที่อ่อนหวาน และการรับสารอย่างเข้าใจผู้ส่งสาร แม้สารนั้นถูกสื่อ

---

^{๕๐} ด้วยทฤษฎีตัวยู ของ ออตโต ซี. ชาร์เมอร์ (Otto C. Scharmer) - Ben Thaiaporn's Blog, “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการพัฒนาตนเอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาตราวิทยาและการวัด”, <<http://www.oknation.net/blog/philharmonics>> ผสานทฤษฎีการสานเสวนาด้วยการเปิดโอกาสให้มีการฟังอย่างลึกซึ้ง ของ เดวิด โบห์ม (David Bohm) - Bohm 1991, <http://www.muc.de/heuvel/dialogue/dialogueproposed_html>, (21 March 2012) และการเปิดใจกว้างของ เล็นนาร์ด สวิดเลอร์ (Leonard Swidler) - ศูนย์สันติวิธีและธรรมมาภิบาล ๒๕๔๗, ๒๓ - อ้างใน ปารีชาต สุวรรณบุบผา, “สานเสวนาเป็นสันติวิธีได้หรือไม่”, <<http://www.peace.mahidol.ac.th>>, (๑๐ มีนาคม ๒๕๕๕) ร่วมกับหลักสูตรในพระพุทธศาสนา : พรหมวิหาร - ที. ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๓-๓๒๕/๒๕๖-๒๕๗, กัลยาณมิตร - อ.จ.ศศต. (ไทย) ๒๓/๓๖-๓๗/๕๖-๕๗, ทิศ ๖ - ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๘.

ออกมาอย่างไม่สันติก็ตาม ด้วยความระลึกเสมอในการเป็นเพื่อนที่ดี ที่มีความเมตตา ปรารถนาดีต่อกันอย่างสม่ำเสมอ

ค) เรียนรู้การประยุกต์การสื่อสารอย่างสันติไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวันร่วมกันด้วยการร่วมปรึกษาหารือด้วยใจที่เปิดกว้าง

ง) ตั้งมาตรฐานตนเองที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างอย่างสันติวิธี ไม่เฉพาะแต่กับคนในครอบครัวเพื่อให้เกิดความเคยชิน คิดเป็นนิสัย สิ่งสำคัญประกอบคือการปฏิบัติหน้าที่ตนเองตามบทบาทอย่างถูกต้องสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง

อย่างไรก็ตาม หากผลอสติ และไม่สามารถควบคุมปฏิสัมพันธ์ให้เป็นไปในทางสันติได้ในบางครั้งบางครา และตกเป็นทาสของอารมณ์โกรธ วิธีที่จะช่วยผ่อนหนักเป็นเบาได้ คือการสะกดตนด้วย “มนต์คลายโกรธ” ดังตัวอย่างข้อคิด คำขวัญที่หยิบยกมาจากผู้ที่รวบรวมไว้เป็นมนต์คลายโกรธ^{๕๑}ดังต่อไปนี้

๑. โกรธคือโง่ โมหะคือบ้า
๒. หนึ่งนาทีที่โกรธ อาจให้โทษตลอดชีวิต
๓. มีสติขยับยั้ง ไม่ต้องนั่งทุกข์ใจในภายหลัง
๔. โกรธไม่ยาก ที่ยากคือไม่โกรธ
๕. ครอบครัวจะสุขสันต์ ถ้าไม่ห้าห้าด้วยอารมณ์
๖. ตาต่อตา ฟันต่อฟัน โลกบรรลัย
๗. ฆ่าความโกรธให้ยับ จะหลับสบาย ฆ่าความโกรธให้ตาย จะไร้ศัตรู
๘. ถ้ารู้จักคิดให้แยบคาย จะไม่โกรธง่ายหายหงุดหงิด
๙. ฆ่าความอาฆาต ดีกว่าพิฆาตศัตรู
๑๐. จงฆ่าความโกรธ ก่อนที่ความโกรธจะฆ่าเรา
๑๑. ต้องฆ่าความโกรธให้พินาศ มนุษยชาติจึงจะปลอดภัย
๑๒. ชีวิตจะสดใส ถ้าห่างไกลความโกรธ

^{๕๑}๒-๕ รวบรวมโดย ทุดใจ, มนต์คลายโกรธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ขวานพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕-๒๐.

๑๓. จะพัฒนาชีวิต ต้องพิชิตความโกรธ

๑๔. ความโกรธต้องลดละ ความชนะอยู่ที่ไม่โกรธ

๑๕. ยิ้มแย้มแจ่มใสให้อภัยกัน โลกสุขสันต์

ฯลฯ

เฉพาะคำขวัญแรกของท่านพุทธทาส ซึ่งพระพยอม กัลยาโณ ลูกศิษย์ของท่านได้นำมาเผยแพร่จนโด่งดังติดปากคนในสังคมไทยมากยิ่งขึ้น เท่านั้นที่ติดปากคนทั่วไปในสังคมไทย เพราะพระพยอม เป็นพระที่โด่งดังจากผลงานธรรมะผ่านสื่อโทรทัศน์และสื่ออื่นๆ เป็นประจำ และคำขวัญนี้ก็มีปัจเจกนำไปใช้ชมอารมณ์โกรธในปัจจุบันทันด่วนกันมากพอควร แต่ก็ยังไม่พอที่จะช่วยลดความรุนแรงในอารมณ์ของคนหมู่มากได้ในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน หากทุกปัจเจกในครอบครัว ช่วยกันเร่งส่งเสริมในเรื่องพลังแห่งคำขวัญเหล่านี้ โดยการนำไปใช้สะกดอารมณ์โกรธของตนเองและคนรอบข้างอย่างจริงจังในทุกสถานการณ์ของความขัดแย้งรุนแรง ด้วยการถือคติที่ว่า “หนึ่งคนทำ ก็แค่ ๑ หยดน้ำ แต่รวมกันทำ ก็เป็นมหาสมุทร” (one drop together can make an ocean) คำขวัญเหล่านี้ก็จะกลายเป็นมนต์คลายโกรธได้จริง

มนต์คลายโกรธ เมื่อใช้เป็นประจำ จะเป็นตัว “หยุด” ให้ปัจเจกรู้จักเข้าไปดูทุกข์ของทั้งตนเองและอีกฝ่ายได้อย่างมีสติ รู้จักค้นหาสาเหตุแห่งทุกข์ และหาทางดับทุกข์ หรือเปลี่ยนทุกข์ให้เป็นสุข ด้วยการพิจารณาหาทางแก้ไขด้วยการลดเหตุปัจจัยแห่งทุกข์อย่างทันที่ ก่อนที่จะเลยเถิดกลายเป็นความรุนแรง เพราะเมื่อรู้จัก “หยุด” ใจจะสงบเยือกเย็นลง เมื่อทำเป็นประจำก็จะสามารถคิดพิจารณาได้ถูกต้อง ทุกข์หรือปัญหาที่จะน้อยลงตาม

๔.๔.๒ ปัจเจกจัดการเองหรือรับความช่วยเหลือในระยะยาว (Long-term Action)

การจัดการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งในทางลบ ที่ทำให้เกิดความกดดันเคร่งเครียดต่อกันในจิตใจให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์และเกิดสันติแทนความก้าวร้าวอันจะนำไปสู่ความรุนแรง (Transformation) และการแก้ไข เยียวยาความรุนแรงในครอบครัวเมื่อเกิดขึ้นแล้ว หรือการป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้อีก หรือกรณีความรุนแรงยังไม่ทันเกิดก็ป้องกันมิให้มีโอกาสเกิดขึ้นได้เลย (Resolution in Terms of Problem Solving & Prevention and Healing) ในแบบระยะยาวตามการบูรณาการเชิงพุทธ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าต้องอาศัยความแน่วแน่ในเรื่องสำคัญต่อไปนี้

๔.๔.๒.๑ แน่วแน่ในการสร้างคุณค่าและความสุขสงบให้แก่ตนเอง

เมื่อใดที่ปัจเจกมีความแน่วแน่ในการที่จะสร้างคุณค่า และความสุขสงบให้กับตนเอง เมื่อนั้นตนเองก็ย่อมรู้ซึ่งถึงคุณค่าของตนทั้งต่อตนเองและคนรอบข้าง เมื่อนั้นความสุขก็จะเกิด

ตามมา และเมื่อเกิดสุขในจิตใจ สุขนั้นก็ก่อให้เกิดใจสงบ ไม่ทรมานทรมาย ไม่ไขว่คว้าหาสิ่งอื่นจากภายนอก มาเติมเต็มจิตใจ ใจจะไม่หิวโหย ไม่กระหายความสุขจอมปลอมจากสิ่งต่างๆ ที่เต็มไปด้วยคุณค่า เทียม หาใช่คุณค่าที่แท้จริง ไม่โกรธ ไม่โทษสิ่งต่างๆ หรือคนอื่นๆ รอบตัวจากความไม่สมปรารถนา ในสิ่งต่างๆ

เครื่องมือสำคัญที่จะช่วยสร้างคุณค่า และความสุขสงบให้ตนเองอันมีผลทั้งโดยตรง โดยอ้อมต่อคนในครอบครัวและผู้ใกล้ชิด ผู้แวดล้อมนอกครอบครัว คือ

ก) รักษาความเป็นปกติทางกาย (ศีล ๕) : คือการฝึกตนในการรักษาความประพฤติทางกาย ๕ ประการ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ผิดลูกเมียของผู้อื่น ไม่มูสาหรือพูดปดจนเป็นนิสัย และไม่ดื่มน้ำเมา ทั้งไม่เสพยาเสพติดใดๆ

ข) รักษาความเป็นปกติทางวาจา (สัมมาวาจา) : คือการรู้จักพูดคำที่ประกอบไปด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความสุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ ไม่ชวนทะเลาะเบาะแว้ง และพูดให้ถูกกาลเทศะ คือ รู้จักพูดให้เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ เรียกว่า “พูดดี พูดน่ารัก” การรักษาความเป็นปกติทางวาจาหรือการรู้จักพูดให้ดี ให้น่ารักนี้ ทำให้ไม่มีใครต้องเสียใจในสิ่งที่ตนพูดไม่ดี ความทุกข์ ความเดือดร้อนใจที่จะเกิดในใจคนและผู้อื่นย่อมไม่มี อีกทั้งยังสร้างบุคลิกภาพตนเองให้ดูน่ารัก น่าเคารพ ใครๆ ก็ใครจะเสวนาคบหาด้วย

ค) หมั่นทำบุญหรือทำทานตามกำลังอย่างสม่ำเสมอ : การทำบุญหรือทำทานโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ย่อมมีผลทำให้จิตใจเกิดปีติ เปี่ยมสุข ที่ได้เสียสละ เพื่อแผ่แก่ผู้อื่น ไม่ว่าจะป็นทรัพย์สิน เงินทอง เครื่องอุปโภค บริโภค ทั้งแก่พระสงฆ์ และฆราวาสผู้เดือดร้อน จิตใจย่อมมีความอ่อนโยน ไม่มีความคิดจะเอาเปรียบใครหรือทำให้ผู้ใดเดือดร้อน

ง) หมั่นสวดมนต์ เจริญภาวนา : การสวดมนต์ ทำสมาธิ ไม่จำเป็นต้องยึดติดรูปแบบหรือพิธีกรรมใดๆ แต่สามารถเลือกทำให้เหมาะกับจริตส่วนตนตามแนวทางในพระพุทธศาสนา ให้เป็นการสร้างสมาธิอันเป็นเหตุใกล้ให้เกิดสติ และปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างปราศจากความเดือดร้อนความวุ่นวายใจใดๆ แม้จะเจอเจอปัญหาร้ายแรงหรือรุนแรงใดๆ ก็สามารถใช้ปัญญาในการคิดจัดการแก้ไขสถานการณ์นั้นๆ ได้ด้วยความรอบคอบ โดยขอความช่วยเหลือด้านคำแนะนำวิธีการปฏิบัติจากผู้รู้หรือกัลยาณมิตร ไม่ว่าจะป็นฆราวาสหรือพระสงฆ์ผู้มีประสบการณ์ที่จะแนะนำ และชี้แจงวิธีการปฏิบัติที่ตรงกับจริตของตนให้ได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน

๔.๔.๒.๒ แนวเนในการพัฒนาจิตตนให้ละอุปาทานและอคติต่างๆ

เมื่อบ่มเพาะคุณค่าและความสุขสงบให้กับตนเองได้ในระดับหนึ่งแล้ว การที่จะพัฒนาจิตใจตนเองให้บริสุทธิ์สะอาดยิ่งขึ้นไป ก็ย่อมทำได้ง่ายขึ้น เกิดเป็นความเคยชินในการสำรวจตรวจสอบจิตวิญญาณของตนด้วยใจเป็นกลางว่า มีความเป็นปฏิปักษ์กับความดีใดบ้าง ความดีที่ถึงพร้อมด้วยการละอุปาทานคือความยึดถือ ความต้องการครอบครองในสิ่งต่างๆ อันเกิดจากสภาพจิตฝ่ายร้าย คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ^{๕๒} ที่อยู่ใต้จิตสำนึก มีอยู่มากน้อยเพียงใด อีกทั้งอคติต่างๆ อันเป็นความลำเอียงที่เกิดจากความชอบ ความชัง ความหลง และความกลัว ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความไม่ปรองดอง ไม่สมานสามัคคี^{๕๓}

ความแน่วแน่มั่นคงในข้อนี้จะทำให้ปัจเจกมีความมั่นคงในการสวนกระแสยุคโลกาภิวัตน์ได้ โดยไม่ไหลไปตามกระแสนิยมที่เจอความยึดมั่น ถือมั่น ในวัตถุ ลาภ ยศ และการสรรเสริญเยินยอ ทางแห่งความเสื่อม ก็ไม่อาจมาแปลเบียนเขาได้

มิใช่จะต้องเป็นพระหรือนักบวช จึงจะมีความแน่วแน่มั่นคงในการพัฒนาจิตตนดังกล่าวข้างต้นได้ เพราะการบ่มเพาะ ฝึกปรือในระยะยาว ก็เหมือนการหว่านเมล็ดพืชให้เจริญงอกงาม ผู้ที่อยู่แวดล้อมปัจเจกผู้มีความขยันหมั่นเพียรในการพัฒนาจิตดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะปัจเจกที่เป็นสมาชิกในครอบครัว ก็ย่อมซึมซับในแบบอย่างที่ดีนี้โดยไม่รู้ตัว บรรยากาศแห่งความสุขสงบ สันติ ย่อมแผ่ไปโดยรอบ

๔.๔.๓ ความร่วมมือกันจัดการขององค์กรร่วมในสังคมในระยะเร่งด่วน และระยะยาว (Immediate and Long-term Cooperation)

ปัจเจกโดยองค์กรร่วมในสังคม สามารถร่วมมือกันจัดปิดป่าความรุนแรงในครอบครัวได้ทั้งในระยะเร่งด่วน และระยะยาวควบคู่กันไป ด้วยการร่วมรณรงค์ฝึกฝนและปลูกฝัง ในเรื่องต่อไปนี้

๔.๔.๓.๑ การบ่มเพาะศรัทธาในสัจจะ และวินัยสำหรับการควบคุมตนเองให้เกิดนิสัยรักสงบ : เพราะสิ่งนี้เป็นเหตุใกล้ให้เกิดพฤติกรรมทั้งทางกายและวาจาไปในทางรักสงบ สันติ มิก่อให้เกิดความก้าวร้าวรุนแรง

๔.๔.๓.๒ การปรับวิถีคิด ทัศนคติทางความเชื่อ ค่านิยมและการสื่อสารในทางสันติ : เพราะสิ่งนี้จะทำให้มีการคิดในเชิงบวกในทุกสถานการณ์ความขัดแย้ง หรือความไม่เข้าใจกัน ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในความรู้สึกที่มีได้สูญเสียความเป็นตัวตนของตนเองไป เพียงรู้จักเปิดตัวตนของตน

^{๕๒} ศ.บ. (ไทย) ๑๓/๘๓/๑๔๒.

^{๕๓} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓/๒๕.

ให้เข้าถึงกันและกัน ในแนวร่วมของการให้เกียรติกันและกัน ไม่ดูหมิ่นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่มีเท่าเทียมกัน

๔.๔.๓.๓ การมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) : เพราะช่องทางนี้ เป็นช่องทางที่สามารถเชื่อมคนในครอบครัวให้เกิดความรัก และความสัมพันธ์ที่อบอุ่น ใกล้ชิดขึ้น ได้อย่างเป็นรูปธรรม

๔.๔.๓.๔ การประสานงานกันในการใช้สื่อสีขาว^{๔๔} ให้เป็นประโยชน์ : เพราะช่องทางนี้สามารถสื่อเรื่องการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างคนในครอบครัวได้ดี อีกทั้งยังช่วยเป็นช่องทางในการแก้ไข เยียวยาความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วได้เป็นอย่างดี

๔.๔.๓.๕ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมมิให้ผู้หนึ่งดูชายต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อหน้าต่อตา : เพราะการนิ่งดูชายต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อหน้าต่อตา เป็นการปล่อยวางและสมยอมที่ผิดหลักมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชน การเร่งให้การศึกษาอย่างแพร่หลายในเรื่องสันติวิธีทั้งในระยะเร่งด่วนและระยะยาว เป็นกุญแจสำคัญที่จะป้องกันความรุนแรงได้ตั้งแต่ในครอบครัวก่อนจะแผ่ขยายออกสู่สังคม

๔.๕ สรุปแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

โดยสรุปแล้ว การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการในระยะเร่งด่วนและระยะยาว โดยทั้งปัจเจกลงมือเร่งปฏิบัติเอง ซึ่งอาจมีภักชฌานมิตรเป็นผู้ช่วยเหลือชี้แนะ และกลุ่มปัจเจกโดยองค์กรรวมในสังคม ดังที่ได้แสดงรายละเอียดไปแล้วข้างต้นนั้น หากจะมองภาพรวมหลักของการบูรณาการ ก็จัดเป็นการจัดการที่มีจุดเริ่มต้นที่ “ใจ” ของแต่ละปัจเจก เป็นอันดับแรก เพื่อแก้ไขเยียวยาความรุนแรงที่เกิดทางวาจาและทางกาย อีกทั้งการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงซ้ำซ้อนหรือป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้เลยนั้นก็อยู่ที่การฝึกฝนบ่มเพาะพัฒนาจิตใจให้เป็นเครื่องปกป้องความปลอดภัยทางวาจาและทางกายมิให้เกิดความขัดแย้ง แปรลกแยกในตนเองอันอาจลุกลามเป็นความรุนแรงขึ้นได้

เมื่อการจัดการเชิงพุทธบูรณาการมีจุดเริ่มต้นที่ “ใจ” เจ้าของ “ใจ” คือแต่ละ “ปัจเจก” จึงต้องเข้าไปจัดการกับ “ใจ” ของตนเองเป็นอันดับแรก ดังที่ได้แจกแจงเป็นลำดับแล้ว โดยใช้ “การตั้ง

^{๔๔}ตามหลักภักชฌานมิตรธรรม สังคหัตถุธรรม อปริหานิยธรรม ผสานหลักการสานเสวนาที่อาศัยการฟังอย่างลึกซึ้ง ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากความเจริญทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร ให้มีประโยชน์ในเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น.

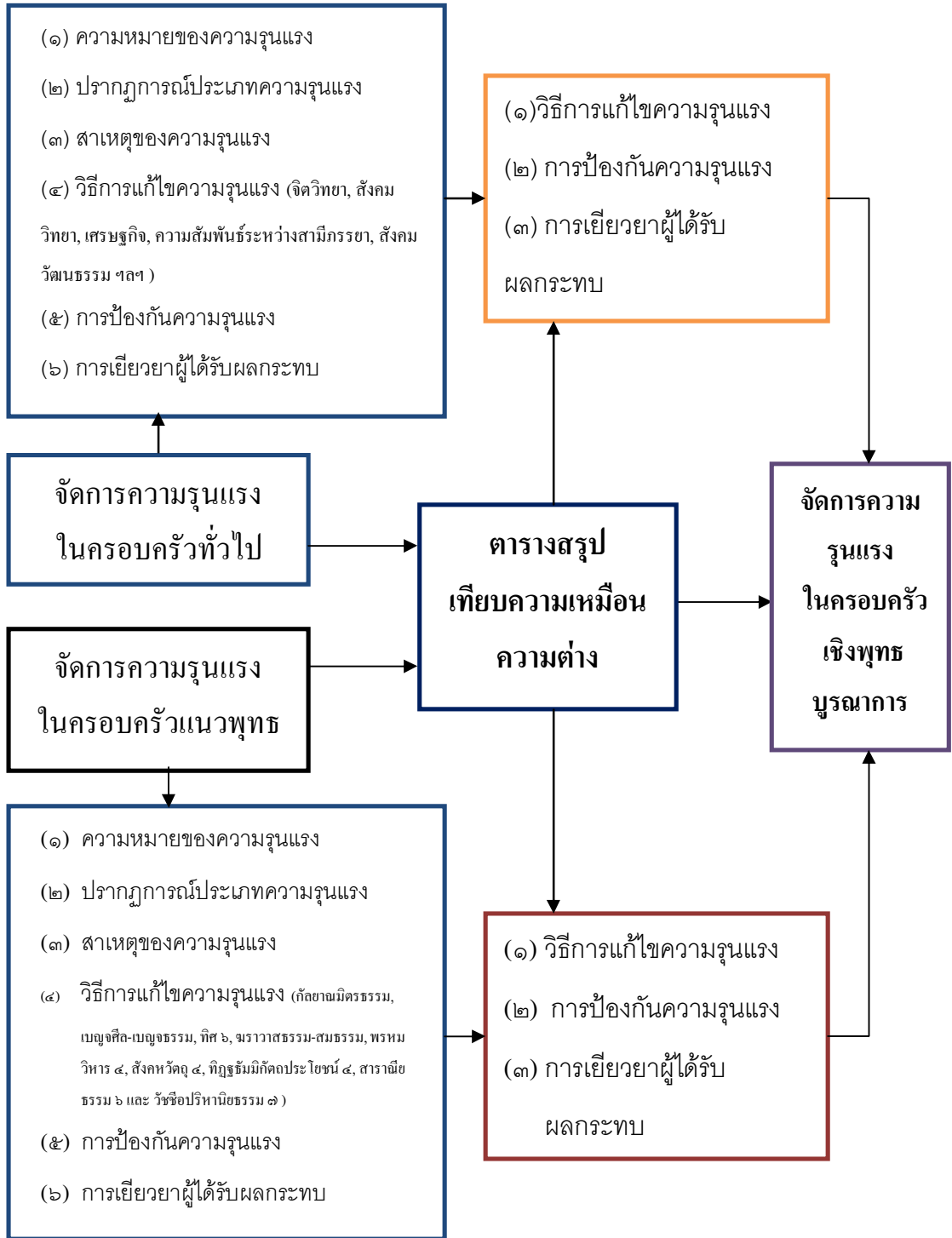
จิตมั่นอย่างแน่วแน่” ในใจตนเป็นเครื่องมือฝึกฝน บ่มเพาะ พัฒนา “ใจ” ขยายเป็นการพัฒนาการ แสดงออกทาง “วาจา” และ “ทางกาย” ที่มีแต่ความสันติ สุขสงบ ไร้ความรุนแรง นับเป็นการเรียนรู้ ที่จะสื่อสารภายในตนเองอย่างสันติเป็นอันดับแรก แล้วจึงแผ่ขยายเป็นการปรับเปลี่ยนการสื่อสาร กับคนในครอบครัวอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันนั่นเอง (และเพื่อความ สะดวกในการเตือนตนเองของแต่ละปัจเจกให้เกิดความแน่วแน่และตั้งมั่นในการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมตนเองเพื่อสามารถที่จะแก้ไขความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวแล้วให้สงบลงได้ด้วยดี และรู้จักป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้อีก รวมถึงความสามารถในการเยียวยาทั้งตนเองและสมาชิกใน ครอบครัว แผ่ขยายไปในองค์กรร่วมของสังคมได้ ผู้วิจัยได้ยื่นข้อเสนอแนะการใช้เครื่องมือต่างๆ ที่เรียกว่า “ธ ย.” ไว้ในภาคผนวกด้วย)^{๕๕}

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปการสังเคราะห์ลงเป็นแผนภาพแสดงการ วิธีการบูรณาการเชิงพุทธ และแผนภาพแสดงตารางสรุปเทียบความเหมือนและความต่างของการจัดการความรุนแรงใน ครอบครัวทั่วไป และการจัดการความรุนแรงในครอบครัวแนวพุทธ โดยย่อในภาพรวมของมิติการ แก้ไข การป้องกัน และการเยียวยา ดังต่อไปนี้

---

^{๕๕}ดูใน ภาคผนวก ๔, หน้า ๒๕๗.

แผนภาพที่ ๔.๒ แผนภาพแสดงวิธีการบูรณาการเชิงพุทธ

แผนภาพที่ ๔.๓ แผนภาพแสดงตารางสรุปเทียบความเหมือนและความต่าง

แนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัว	ความเหมือน-คล้ายคลึง	ความแตกต่าง
<p>วิธีการแก้ไข</p>	<p><u>ทางจิตวิทยา</u> ทั่วไป: ฝึกฝนแก้ไขความคับข้องใจด้วยตนเอง หรือหาผู้ที่ไว้ใจได้เป็นที่ปรึกษา พุทธ: กัลยาณมิตรธรรม</p> <p><u>ทางสังคมวิทยา</u> ทั่วไป: ส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ ต่างเคารพหน้าที่และบทบาทของกันและกัน (ทบ.อะโนมี) เอาชนะความรุนแรงด้วยการไม่ใช้กำลัง (ทบ.ไว้ระเบียบ-ขุนหัว) ร่วมมือกัน (ตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ชนิดที่ ๔) ฟังอย่างลึกซึ้งด้วยปัญญา (สนทนาแบบโบทัม/ทบ.ตัวยู)</p> <p>พุทธ: ทิศ ๖ เบญจธรรมฆราวาสธรรม สาราณีธรรม พรหมวิหารธรรม วัชชือปรีหานิยธรรม</p> <p><u>ทางเศรษฐกิจ</u> ทั่วไป: ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พุทธ: ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔</p> <p><u>ทางความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา</u> ทั่วไป: หลีกเลี่ยงความขัดแย้งสะสม (ทบ.ขนนก) พุทธ: ทิศ ๖ เบญจศีล-เบญจธรรมฆราวาสธรรม-สมธรรม พรหมวิหาร กัลยาณมิตรธรรม ฯลฯ</p>	<p><u>ทางจิตวิทยา</u> พุทธ: มีวิธีฝึกฝนบ่มเพาะ จัดเกล้าจิตใจตนเอง (พรหมวิหารธรรม)</p> <p><u>ทางสังคมวิทยา</u> พุทธ: มีแนวทางหล่อหลอมจิตใจให้ลดละตัวตนเพื่อส่วนรวม (สังคหวัตถุธรรม สาราณีธรรม)</p> <p><u>ทางเศรษฐกิจ</u> พุทธ: แนวทางควบคุมความต้องการ ฝึกฝนปรับปรุงตนในการดำเนินชีวิต ร่วมกันอย่างถูกต้องเหมาะสม (สัมมาทิฏฐิ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ สาราณีธรรม สังคหวัตถุธรรม ทาน-ศีล-ภาวนา ทิศ ๖)</p> <p><u>ทางความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา</u> พุทธ: ชี้อัดถึงมูลเหตุแห่งการวิวาท (สามีภรรยาผसानหลักธรรมเพื่อร่วมแก้ไข – กัลยาณมิตรธรรม ฆราวาสธรรม สมธรรม พรหมวิหารธรรม โดยไม่ต้องผ่านการเจรจาโดยคนกลาง)</p> <p style="text-align: center;">ฯลฯ</p>

แนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัว	ความเหมือน-คล้ายคลึง	ความแตกต่าง
การป้องกัน	<p><u>ทัศนคติต่อความรัก</u> ทั่วไป-พุทธ: หากทัศนคติในเรื่องความรักในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับชีวิตตามความเป็นจริง ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงได้</p> <p><u>หลักการใช้ชีวิตคู่:</u> อิสลาม-พุทธ: ความรักมิใช่สิ่งสำคัญที่สุด ต้องมีปัจจัยอย่างอื่นหลายประการประกอบ อาทิ ความเมตตา เสียสละ เอื้ออาทร ความรู้ ความเข้าใจ การให้อภัย เอาใจใส่ เปิดใจกว้าง ฯลฯ</p> <p><u>หลักความเสมอภาค</u> ทั่วไป: ทบ. อะโนมี พุทธ: ทิศ ๖</p>	<p><u>ทัศนคติต่อความรัก</u> พุทธ: มีหลักหล่อหลอมทางปัญญา ให้มีความยืดหยุ่น อภัยกัน ไม่หักหาญทำลายน้ำใจ มีความซื่อสัตย์ รู้จักปรับตัว เข้าหากัน (ฆราวาสธรรม) แบ่งปันกันกินกันใช้ (สาราณียธรรม) มีถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน ให้กำลังใจกัน (สังคหัตถุธรรม) เมตตากรุณา มุทิตา อุเบกขา (พรหมวิหารธรรม) เข้าใจคุณค่าของรักแท้มากกว่ารักเทียม</p> <p><u>หลักการใช้ชีวิตคู่:</u> ทั่วไป: ทบ. สามเหลี่ยมแห่งรักเด่นในการนำมาผสมผสานแนวพุทธอย่างกลมกลืนในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน</p> <p><u>หลักความเสมอภาค</u> พุทธ: เเด่นที่ความเสมอภาคในคุณธรรม มิใช่สิทธิที่ต่างฝ่ายต่างเรียกร้องกันจนเกินกรอบของความเป็นครอบครัว</p>
การเยียวยา	<p>อิสลาม: ต้องเยียวยาความอิจฉาริษยา และความโกรธ</p> <p>พุทธ: ต้องเยียวยาสภาพจิตฝ่ายร้าย ๓ สิ่ง (ตัณหา มานะ ทิฏฐิ/ปญฺจธรรม)</p>	<p>พุทธ: เน้น “อภัยทาน” และมีเครื่องมือโดดเด่นในการฝึกเจริญสติให้เกิดปัญญา (สวดมนต์ ทำสมาธิ)</p>

บทที่ ๕

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ ได้แก่ เพื่อศึกษาสภาพปัญหา แนวคิด และรูปแบบการจัดการความรุนแรงในครอบครัว เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา และเพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) ทั้งแบบเผชิญหน้า และผ่านโทรศัพท์ทางไกล รวมถึงทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mails)

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิในหนังสือ ตำรา บทความ งานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่างๆ รวมถึงการสัมมนาทางวิชาการ และข้อมูลที่สัมพันธ์กันทางอินเทอร์เน็ต และสื่อโทรทัศน์ ของทางตะวันตก ตะวันออก-ไทย ร่วมกับการค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยเน้นศึกษาในพระสูตรตันตปิฎก อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ คือ วรรณกรรมผลงานของนักปราชญ์ชาวพุทธในพระพุทธศาสนา เป็นต้น

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ด้วยวิธีการดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยได้บทสรุป และข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ บทสรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” ดังกล่าว ทำให้พบประเด็นคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

การศึกษาแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ผู้วิจัยได้ศึกษาใน ๒ ประเด็นใหญ่ ได้แก่ แนวคิด แนวทาง และการดำเนินการในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวของทางตะวันตก ตะวันออก และผู้เกี่ยวข้องในสังคมไทย และการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งในประเด็นแนวคิด แนวทาง และการดำเนินการในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวของทางตะวันตก ตะวันออก ทำให้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัวของทางตะวันตก และตะวันออกซึ่งรวมถึงมุมมอง แนวคิด

ของนักปราชญ์และนักวิชาการชาวพุทธไทยและต่างชาติ ในข้อปลีกย่อยต่างๆ อาทิ ความหมายของ ความขัดแย้งโดยทั่วไปและความขัดแย้งในครอบครัว ความหมายและสภาพปัญหา รวมถึงประเภท ของความรุนแรงในครอบครัว นอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ที่มีอยู่ในสังคมโลกและสังคมไทยต่อเนื่องจากในอดีตจนถึงปัจจุบัน การดำเนินการต่างๆ จากภาพ สะท้อนของปรากฏการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว สาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัว และแนวทางการเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นไปในทาง สร้างสรรค์ สรุปได้เป็นแนวทางในการแก้ไข เยียวยา และการป้องกันความรุนแรงในครอบครัว ส่วนในประเด็นการจัดการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ทำให้ทราบถึง ความรุนแรงในครอบครัวตามมุมมองของพระพุทธศาสนา แนวคิดจากหลักธรรมต่างๆ ที่สามารถนำมา จัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้ โดยการศึกษาแนวทางจากพระไตรปิฎก-อรรถกถา ร่วมกับการ วิเคราะห์ความรุนแรงในครอบครัวครั้งพุทธกาล ทำให้ได้วิธีการในการจัดการความรุนแรงใน ครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนา

เมื่อนำเอาการศึกษาใน ๒ ประเด็นหลักข้างต้นมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เข้าด้วยกัน ในแง่มุมต่างๆ ของทางตะวันตก ตะวันออกและในพระพุทธศาสนา ก็นำมาเปรียบเทียบความ เหมือนหรือความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างการจัดการความรุนแรงในครอบครัวทั่วไป กับแนวพุทธในมิติของวิธีการแก้ไข การป้องกัน และการเยียวยา ได้ภาพรวมโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

๑. วิธีการแก้ไข

ก) ทางด้านจิตวิทยา : แนวคิดตะวันตกแนะนำให้ปัจเจกรู้จักแก้ปัญหาความคับข้องใจ ด้วยตนเอง และรู้จักหาที่ปรึกษาที่ไว้ใจได้ สอดคล้องกับการใช้หลักความเป็นมิตรดีแก่ตนเองใน แนวพุทธตามหลักกัลยาณมิตรธรรม แต่พุทธมีความเด่นในเรื่องวิธีฝึกฝนบ่มเพาะ จัดเวลาจิตใจด้วย ตนเองด้วยพรหมวิหารธรรมในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงให้ทุเลาลง

ข) ทางด้านสังคมวิทยา

(๑) แนวคิดตะวันตกส่งเสริม ความเท่าเทียมกันทางเพศตามทฤษฎีอะ โนมีย์ของ เมอร์ตัน โดยให้ทั้งเพศหญิงและเพศชายต่างฝ่ายต่างเคารพในหน้าที่และบทบาทของกันและกัน สอดคล้องกับหลัก ทิศ ๖ และฆราวาสธรรมในแนวพุทธ

(๒) แนวคิดทั้งตะวันตก และตะวันออกส่งเสริมการเอาชนะความรุนแรงโดยไม่ใช้ กำลังตามทฤษฎีไร้ระเบียบของเฮ็ดเวิร์ด ลอร์เรนซ์ และตำราพิชัยสงครามของซุนหวู่ นอกจากนี้ยัง ส่งเสริมให้มีการฝึกกำลังกัน ในแบบที่คำนึงผลประโยชน์ร่วมกันตามทฤษฎีตะแกรงแห่ง

ความสัมพันธ์ (ชนิดที่ ๔) ของเว่ยน อี.เบเกอร์ สอดคล้องกับหลักสาราณียธรรมในแนวพุทธ และส่งเสริมให้มีการใช้กระบวนการทางปัญญาด้วยการฟังอย่างลึกซึ้งซึ่งตามทฤษฎีตัวผู้ ของออกุสต์ ซี. ชาร์เมอร์ และการสนทนาแบบโบห์ม สอดคล้องกับหลักพรหมวิหารธรรมและวัชชือปริหานิยธรรม ในแนวพุทธ ในส่วนของความต่าง พุทธมีแนวทางในการหล่อหลอมจิตใจให้ลดละตัวตนเพื่อส่วนรวม

ค) ทางด้านเศรษฐกิจ : ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความสอดคล้องกับหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ในแนวพุทธ แต่ พุทธมีความโดดเด่นในแนวทางควบคุมความต้องการที่เกินขอบเขต การฝึกฝนปรับปรุงตนในการ ดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างถูกต้องเหมาะสม ด้วยหลักการมีสัมมาทิฐิ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ สาราณียธรรมและสังคหัตถุธรรม ทิศ ๖ รวมลงเป็นทาน-ศีล-ภาวนา

ง) ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา : แนวคิดตะวันออกเน้นให้หลีกเลี่ยง ความเกียจคร้านกลายเป็นความขัดแย้งสะสมในใจ รอวันประทุเป็นความรุนแรงตามทฤษฎีขนนก ของชัชววัฒน์ สดาอานันท์ สอดคล้องกับการผสมหลักธรรมในแนวพุทธร่วมแก้ไข ได้แก่ ทิศ ๖ เบญจศีล-เบญจธรรม ฆราวาสธรรม-สมรรถม พรหมวิหารธรรม และกัลยาณมิตรธรรม

๒. การป้องกัน

ก) ทักษะคิดต่อความรัก : แนวคิดทั่วไปและแนวพุทธมีความเหมือนกันว่า หาก ทักษะคิดในเรื่องของความรักของแต่ละปัจเจกไม่สอดคล้องกับชีวิตจริง ก็สามารถก่อให้เกิดความ รุนแรงได้ง่าย ขณะที่แนวทางของพุทธมีความเด่นต่างออกไปตรงหลักธรรมที่ใช้หล่อหลอมปัญญา ให้มีความยืดหยุ่น อภัยซึ่งกันและกัน ไม่ทำลายน้ำใจกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน และรู้จักปรับตัวเข้าหากัน (ด้วยหลักฆราวาสธรรม) แบ่งปันกันบริโภคใช้สอย (สาราณียธรรม) ใช้ถ้อยคำอ่อนหวาน ไพเราะต่อกัน ให้กำลังใจกัน (สังคหัตถุธรรม) มีเมตตากรุณา มุทิตา อุเบกขา (พรหมวิหารธรรม) มีความเข้าใจลึกซึ้งในคุณค่าที่แท้จริงของความรัก ซึ่งสามารถป้องกันความรุนแรงต่อกันได้เป็นอย่างดี

ข) หลักการใช้ชีวิตคู่ : แนวคิดของอิสลามและพุทธมีความคล้ายคลึงสอดคล้องกันในแง่ที่ว่า ความรักมิใช่สิ่งสำคัญที่สุดของการใช้ชีวิตร่วมกันนั้นสามีภรรยา แต่มีปัจจัยอื่นๆ อีกหลาย ประการ อาทิ ความเมตตา ความเสียสละ ความเอื้ออาทร เอาใจใส่ต่อกัน ความรู้และความเข้าใจกัน การให้อภัย และการเปิดใจกว้าง ฯลฯ ที่เป็นส่วนประกอบในการใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ทฤษฎีตะวันตกที่มีความโดดเด่นคือ ทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งรักของโรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก สามารถ นำมาผสมผสานกลมกลืนได้ดีกับแนวพุทธ

ค) หลักความเสมอภาค : แนวคิดตะวันตกและพุทธมีความสอดคล้องกันตามทฤษฎีอะโนมีของ เมอร์ตัน และทิส ๖ ดังกล่าวไว้แล้วในทางสังคมวิทยา แต่พุทธมีความโดดเด่นที่การเน้นความเสมอภาคในทางคุณธรรมระหว่างชายหญิงโดยเฉพาะสามีภรรยา มิใช่ความเสมอภาคทางสิทธิที่มีการเรียกร้องกันจนเกินขอบเขตของความเป็นครอบครัวเดียวกัน

๓. การเยียวยา : อิสลามและพุทธมีแนวคิดสอดคล้องกันเรื่องการเยียวยา โดยอิสลามเน้นการเยียวยาความอิจฉาริษยาและความโกรธอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรุนแรง ซึ่งในทางพุทธเป็นส่วนหนึ่งของสภาพจิตฝ่ายร้าย ๓ สิ่ง คือ ตัณหา มานะ ทิฎฐิ (ปัญญาธรรม) แต่พุทธมีความโดดเด่นที่ต่างออกไปในเรื่อง “อภัยทาน” และมีเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพในการเจริญสติให้เกิดปัญญาโดยการหมั่นสวดมนต์ ทำสมาธิเป็นประจำ

เมื่อนำผลการเปรียบเทียบดังกล่าวมาสังเคราะห์ร่วมกับผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวเดี่ยว ๕ รายที่มีมาตรฐานความเป็นอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ระดับกลาง และระดับค่อนข้างสูงในบางรายจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ก็ทำให้ได้แนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ในรูปแบบของการผสานจุดร่วมและจุดเสริมของทุกแนวทางเข้าด้วยกัน เป็นกระบวนการจัดการในเชิงพุทธบูรณาการที่เป็นรูปธรรมขึ้นในมิติของการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งที่ไม่ลงรอยกันให้เป็นความเข้าใจอันดีต่อกัน (Transformation) ซึ่งมีวิธีการบ่มเพาะจิตใจ ความเป็นปกติในพฤติกรรมทางกาย และการใช้ศิลปะและการระวังรักษาวาจาในทางการสื่อสารกันแบบมีเหตุผลมีสติปัญญาอันประกอบด้วยความเมตตากรุณา การวางอุเบกขา ด้วยการตั้งใจฟังสิ่งที่แต่ละฝ่ายต้องการสื่อถึงกันอย่างลึกซึ้งโดยไม่ด่วนตัดสินใจหรือตีความบนพื้นฐานของตนเองที่ประกอบด้วยอารมณ์และประสบการณ์ส่วนตัว อันจะก่อเกิดความสงบสุขสันติในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว นับได้ว่าเป็นการแปรเปลี่ยนในแบบที่มีเหตุปัจจัยอันควรที่จะทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันอย่างยั่งยืน และการหาทางแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งไปในทางก้าวร้าว ตกลงกันไม่ได้รอการประทุของความรุนแรง หรือความรุนแรงได้เกิดขึ้นแล้ว และหาทางแก้ไขให้ทุเลาลงและป้องกันมิให้เกิดในครั้งต่อไป (Resolution in terms of Problem Solving and Prevention) และการเยียวยา (Healing) ทั้งการจัดการในระยะเร่งด่วน (Immediate Action) และการบ่มเพาะ ปลูกฝังในระยะยาว (Long-term Action) โดยเป็นการเริ่มต้นจัดการด้วยจิตใจที่ตั้งมั่น แน่วแน่ของแต่ละปัจเจกบุคคลเองในครอบครัว และแผ่ขยายสู่ความร่วมมือโดยองค์กรร่วมในสังคม โดยการนำหลักพุทธธรรมสำคัญสำหรับการครองเรือนหรือใช้ชีวิตครอบครัวเดี่ยวร่วมกันของชายหญิงในฐานะสามีภรรยา ร่วมกันสร้างฐานะความเป็นอยู่และทายาทสืบสกุล ได้แก่ กัลยาณมิตรธรรม เบนุจศีล-เบญจธรรม ทิส ๖ ฆราวาสธรรม-สมชธรรม พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรม ทิฎฐิขัมมิกัตถลประโยชน์ และวัชชือปรีหานิยธรรม มาใช้ผสมผสานกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมและ

สถาบันครอบครัว แนวคิด ทฤษฎี และแนวทางในการดำเนินการต่างๆ รวมถึงการศึกษาวิจัย ทดลองในโครงการต่างๆ ได้แก่ ความรุนแรงแฝงเร้น ความรุนแรงจากสื่อ ทฤษฎีความขัดแย้ง การเรียกร้องสิ่งที่ต้องการด้วยหลักอหิงสา ตำราพิชัยสงครามซุนหวู่ (ชัยชนะที่ไม่ต้องทำสงคราม) หลักเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีขนนก แนวคิดจิตเดิมแท้ที่เรียกว่าจิตประภัสสร ทฤษฎีไร้ระเบียบ และผลกระทบผีเสื้อ ทฤษฎีตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ ทฤษฎีตัวยู การศึกษาเหตุแห่งความไม่เสมอภาคในสถานภาพสมรส แนวคิดเกี่ยวกับความรักที่สมดุลในทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรัก รวมถึงกระบวนการให้คำปรึกษาในแนวตะวันตกผสมผสานตะวันออก เป็นต้น

ในการบูรณาการเชิงพุทธที่ได้จากการศึกษาวิจัย วิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างละเอียดแล้ว ทำให้ได้แนวทางของการจัดการความรุนแรงในครอบครัว ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยมีกุญแจสำคัญดังนี้

๑. หลักพุทธธรรมทุกหลักที่นำมาใช้บูรณาการการจัดการความรุนแรงในครอบครัว ต่างก็นำสู่การหมั่นเจริญในทาน ศีล ภาวนา อันเป็นตัวจักรสำคัญในการนำมาช่วยจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. การควบคุมอารมณ์โดยใช้สติเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นปัจเจกบุคคลในครอบครัวและในสถาบันสังคมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องร่วมมือกันพัฒนาสิ่งนี้ โดยให้ความสำคัญในเรื่องของการอบรมบ่มเพาะจิตใจด้วยการหมั่นปฏิบัติ ทาน ศีล และภาวนาร่วมกัน เพื่อลดละอึดติดตัวตน และรู้จักพัฒนาการมีปฏิสัมพันธ์ต่อสมาชิกในครอบครัวอย่างมีมิตรไมตรี มีน้ำใจต่อกัน รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตน มีความสามัคคีปรองดอง ช่วยกันร่วมสร้างบรรยากาศแห่งความสงบสุข ปราศจากความก้าวร้าวรุนแรงใดๆ

๓. หากเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดี ก็จะเป็นต้นเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในจิตใจ และสามารถโยกย้ายไปสู่ความรุนแรงทางกายได้ การดูแลเศรษฐกิจในครอบครัว จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องควบคู่ไปกับการดูแลจิตใจของคนในครอบครัว ซึ่งการหมั่นเจริญในทาน ศีล ภาวนา ก็จะช่วยให้แต่ละปัจเจกบุคคลรู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีความสันโดษ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่มกมากในกามคุณ ไม่หมกมุ่นในอบายมุขต่างๆ ไม่จับจ่ายใช้สอยเกินตัว เกินรายได้ (เช่น การก่อหนี้ผ่านบัตรเครดิตติดตามรูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบสังคมบริโภคนิยมของตะวันตก เป็นต้น)

๔. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโยกย้ายกับสถาบันครอบครัว ควรมีส่วนร่วมกันใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสารในการผลิตสื่อสีขาวเพื่อประสานรอยร้าว ความกดดัน ความรุนแรง ทั้งทางจิตใจและร่างกาย ของคนในครอบครัวให้กลับคืนดี สามัคคี ปรองดองกันดังเดิม โดยเน้นให้ลูกๆ รู้จักมีความกตัญญูกตเวทิต่อบิดามารดาผู้ให้กำเนิด และครู อาจารย์ต้องมีส่วนชี้แนะนักเรียน

ให้กำลังใจในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีของครอบครัวและสังคม นอกจากนั้นทุกฝ่ายต้องคอย สอดส่องดูแลเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมครอบครัวในการผลิตสื่อโฆษณาต่างๆ ในภาคธุรกิจที่ จะอาจเป็นปัจจัยก่อความรุนแรงในครอบครัวได้

๕. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโยงใยกับสถาบันครอบครัว ต้องร่วมกันสร้าง “คุณธรรมนิยม” หรือ “ความดีนิยม” แทนที่ “วัตถุนิยม” ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เพราะเป็นที่เห็นอย่างเด่นชัดกันแล้ว ทั้งในสังคมตะวันตก ตะวันออก และสังคมไทย ว่า ความนิยมในวัตถุ หรือมูลค่าทางวัตถุ เป็น สาเหตุใหญ่ที่นำสู่ความรุนแรงในปัจเจกบุคคลและในครอบครัว มากกว่าที่จะนำความสุขสงบมาให้ ได้จริง

๖. การบ่มเพาะจิตใจของผู้เฝ้าสันติ เพื่อที่จะไม่เติบโตเป็นคนก้าวร้าว ก่อความรุนแรง ใดๆ ในครอบครัว จำเป็นต้องเริ่มตั้งแต่การศึกษาจากระดับอนุบาลเป็นต้นไปจนถึงระดับอุดมศึกษา ด้วยการบรรจุวิชาที่เกี่ยวกับการสร้างครอบครัวอบอุ่น รวมถึงการรู้จักจัดการกับความกดดันใน จิตใจตนเอง การรู้ทางหนีทีไล่หรือการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว โดยการเริ่มที่ ตนเองเป็นอันดับแรก คือรู้จักควบคุมอารมณ์ เสียสละอารมณ์หรือให้อภัยในความผิดพลาดของกัน และกัน ไม่แก้ปัญหาก็ปลายเหตุ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” ในครั้งนี้ ได้พบประเด็นคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ประการที่ได้ตั้งไว้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ก. ข้อเสนอแนะในแง่นโยบายการนำไปใช้

คนในครอบครัว กลุ่มบุคคล ชุมชนและสังคมโดยรวม ควรมีบทบาทร่วมกันในการ ดำเนินการต่อไปนี้

๑. การนำหลักการบูรณาการตามการวิจัยของผู้วิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งโดยตรง และโดยอ้อม เพื่อสนับสนุนส่งเสริมในทุกวิถีทางที่จะช่วยกันพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและ ความสัมพันธ์ในครอบครัวให้ดีขึ้นเพื่อบรรเทาปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

๒. ควรมีการบรรจุวิชา “ปัจเจกบุคคลกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัว” ไว้ใน หลักสูตรของวิชาสังคมศึกษาที่มีการนำแนวคิดต่างๆ ในพระพุทธศาสนาดังที่กล่าวไว้แล้วใน

บทสรุป ไปร่วมประยุกต์เข้ากับทฤษฎีทางสังคมต่างๆ โดยไม่จับแยกออกมาในหมวดศาสนา เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยสำคัญของสังคมโดยตรง

ข. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

งานวิจัยที่น่าสนใจในการต่อยอดจากงานวิจัยนี้ คือ

๑. ประโยชน์ของการหมั่นเจริญในทาน ศีล ภาวนา กับการดำเนินชีวิตประจำวัน
(The Benefits of the Practices of Making Dhana, Having Morality and Meditation in Leading Daily Life)

๒. ครอบครัวมีสุขนำสู่สังคมมีสุข (Happy Families Lead to Happy Societies)

๓. ความเสมอภาคของชายและหญิงกับความรับผิดชอบต่อสถาบันครอบครัวเชิงพุทธ
บูรณาการ (Equal Right of Men and Women and the Responsibility towards Family Institution in the Integrated Buddhist Perspective)

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. พระธรรมปทัฏฐกถาแปล

ภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

_____. พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____. พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

คณะกรรมการกองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. พุทธศาสนสุภาษิต (เล่ม ๓). พิมพ์ครั้งที่ ๑๘.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

คุณแม่เทเรซาแห่งกัลกัตตา. แม่ของผู้ยากไร้. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,

๒๕๔๑.

จิราภา เต็งไตรรัตน์ และคณะ. จิตวิทยาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

ทุดใจ. มนต์คล้ายโกรธ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๗.

นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์. การสังคมสงเคราะห์ กับการให้การปรึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

บ.ส. ยิริ บุญภาค. จะเอาอะไรจากความรัก. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๘.

ประมวล รุจนเสรี. **การใช้อำนาจเป็นธรรมชาติของมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โดย
สุเมธ รุจนเสรี, ๒๕๔๘.

พร รัตนสุวรรณ. **สุข-สันติ รักนี้ ฤๅไหน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน,
๒๕๓๗.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่). **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. (อนุสรณ์เนื่องในโอกาสพระราชทานดินฟ้าสงพ คุณแม่ชุ้ง แซ่ลี (ปัญญาชาติรักษ์),
เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (๑๐๘ เรื่องเล่าแฝงคติความคิด เพื่อการดำเนินชีวิตที่งดงาม)
กิริ ดั่งได้สดับมา. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก ((ป.อ. ปยุตฺโต). **วาทะธรรมเพื่อประโยชน์สุขของพหุชน**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ ปาเจรา จำกัด, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พระมหาบัว ญาณสัมปันโน (พระราชญาณวิสุทธิโสภณ). **ฝึกจิต รักษาใจ**.
กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์, ๒๕๒๒.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์) (ปัจจุบันคือ พระศรีกัมภีรญาณ, รศ.ดร. รองอธิการบดี
ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). **เอกสารคำสอน
พระพุทธสาสนามหายาน**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตาณโณ). **พึ่งตนเอง**. กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๓๗.

พระอาจารย์มิตชูโอะ คเวสโก. **ปัญหา ๑๐๘ (๔) ธรรมบรรยาย (๒๔)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : สามลดา, ๒๕๔๕.

พระอุรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) จำลอง สารพัตน์ (รวบรวมและเรียบเรียง). **พจนานุกรม บาลี-ไทย**. สำหรับนักศึกษา ฉบับปรับปรุงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ ปัญญานันทภิกขุ. **ทางสายกลาง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๓๕.

ยุพา วงศ์ไชย. “กลวิธีในการจัดระเบียบชุมชน”. ใน **การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ณศ, ๒๕๑๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมจิตวิทยา อักษร A-L ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘.

รศ. ชูศักดิ์ ทัพย์เกษร และคณะ (แปล). **พระพุทธเจ้าสอนอะไร**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

วศิน อินทสระ. **ชีวิตกับครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

_____. **คติชีวิต**. กาญจนบุรี : สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๘.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซ็ท, ๒๕๔๗.

สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๘.

อนุช อภาภิรม. **วิถีทรศน์ ชุด ภูมิปัญญาลำดับที่ ๑๘ : จากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓.

(๒) วิทยานิพนธ์และงานวิจัย :

กฤตยา อาชวนิจกุล ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา วาสนา อิมเอม อูษา เลิศศรีสันต์. “ความรุนแรงในชีวิตคู่ กับสุขภาพผู้หญิง”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และ มูลนิธิผู้หญิงทุนสนับสนุนจากองค์การอนามัยโลก, ๒๕๔๖.

จำเนียร รักษาภักดี. “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของกลุ่มสมรสตามหลักพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

ชัชวาล ชิงชัย. “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความล้มเหลวในการใช้สันติวิธีขจัดความขัดแย้ง”. **สารนิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาทองพูน สติสมุปนฺโน (เสื่อเขียว). “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาสุวัฒน์ สุวฑฺฒโน (จันทะคัค). “การศึกษาเรื่องสติในฐานะองค์ธรรมเพื่อการพัฒนาชีวิต”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นธิบุญยากร), ดร. “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มแม่น้ำตาซัง จ.เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระระพี พุทธิสารโร (ด้วงลอย). “ความรุนแรงครั้งพุทธกาล : กรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยวงศ์”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

อายุขร งามชาติ. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนภาวะบกพร่องทางความรัก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

(๓) บทความ :

กาญจนา ศรีสวัสดิ์ ศิริลักษณ์ จิตต์ระเบียบ. “ความรุนแรงกับ XYY Syndrome ในเชิงพันธุพฤติกรรม”, **วารสารควบคุมโรค**. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑) : ๕๑๓.

ชนะชัย ผดุงธิตี. “มิติทางกฎหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว”, **วารสารข่าวกฎหมายใหม่ (Law Digest)**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕๐ (ธันวาคม ๒๕๕๐) : ๓๔-๓๕.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ.ดร. . “อธิกธสมถะในฐานะเป็นเครื่องมือจัดการความขัดแย้งในสังคมสงฆ์ (The Settlement of Legal Procedure, “Adhikaranasamatha” as a Tool to Manage Conflict in the Sangha Community), **พระพุทธศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤติการณ์โลก (Global Recovery : The Buddhist Perspective)** : รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากล

ของโลก ๒๓-๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓ ประเทศไทย, ครั้งที่ ๗ (พฤษภาคม ๒๕๕๓) :
๒๐๕-๒๒๐.

พระราชญาณวิสิฐ. “ความสามัคคี ประองคอง สมานฉันท์”. พุทธจักร. ปีที่ ๖๔ ฉบับที่ ๔ (เมษายน
๒๕๕๓) : ๖.

พระศรีญาณโสภณ (ปิโยโสภณ). “ชีวิตคือการลงทุน : อภัยทาน”. บ้านอารีย์ สังคมสงเคราะห์ (๒๓
กันยายน ๒๕๕๓) : ๗.

ปรีชา อุปโยคิน. “แนวการวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว”. วารสารสุขุทัยธรรมาธิราช.
ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๘) : ๑๐๐-๑๐๑.

สม สุจิรา. “ข่าวอาชญากรรมกับศีล ๕”. Secret นิตยสารรายปักษ์. ปีที่ ๑ เล่มที่ ๑๘ (๒๕๕๒) :
๒๕.

(๔) อินเทอร์เน็ต (Internet) :

“การจัดการความขัดแย้ง”. <<http://www.oknation.net/blog/knowledge09/2009/08/20/entry-1>>,
๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๒.

“การใช้ชีวิตอยู่ในทัศนะของอิสลาม”. (๑ เมษายน ๒๕๕๔).
<<http://3a.igetweb.com/?mo=3&art=605997>>. (๕ มีนาคม ๒๕๕๕).

“การสนทนาแบบโบห์ม”. (๑ เม.ย. ๒๕๕๔). <<http://gotoknow.org/blog/inspiring/171776>>. (๒๑
มีนาคม ๒๕๕๕).

การอภิปรายในห้องเรียนพ่อแม่เรื่อง “อิสระทางความคิดผูกติดความมีวินัย” โดย ผศ.นพ.ชาติรี
วิฑูรชาติ. <<http://www.familyloveking.tht.in/aticle4.html>>. (๕ ธันวาคม ๒๕๕๒).

“แกะรอยเว็บทลายปาร์ตี้ สวิงกิ้ง กลางพญา”. <<http://highlight.kapook.com/view/49583/27>>. (๕
พฤษภาคม ๒๕๕๔).

ขจรจิต บุญนาค มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. บทวิจัย : “ความขัดแย้ง VS ความรุนแรง”.
<http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/July.../aw21.pdf>. (๒๐
มีนาคม ๒๕๕๕).

“ความรุนแรงในครอบครัวไทย”. <http://www.m-society.go.th/document/edoc/edoc_470.doc>.
(๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓).

“โครงการสายใยรักแห่งครอบครัวในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช”.
<<http://clinic2.doae.go.th/love/>>. (๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๒).

จาก INSPIRE ถึง ELFI. <<http://www.kamlangjai.or.th/thai/view.php?docId=353>>. (๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๒).

จิตรภรณ์ สมยานนทนากุล. “ความรุนแรงและสันติวิธี”. <<http://www.gotoknow.com/blogs/posts/225951>>. (๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑).

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. “ทฤษฎีไร้ระเบียบกับชุมชนหวู่”.

<<http://www.neutron.rmutphysics.com/teaching->>. (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

“ตำราพิชัยสงคราม” (The Art of War).

<http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task>. (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

“ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ”.

<<http://www.google.com/webhp?hl=th#hl=th&source=hp&q>>. (๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔).

ทอทหาร. “ความมั่นคงแห่งชาติ – ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสังคมไทยในอนาคต”.

<http://www.tortaharn.net/contents/index.php?option=com_content&task=view&id=89&Itemid=75>. (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๘).

ปาริชาติ สุวรรณบุบผา. “สานเสวนาเป็นสันติวิธีได้หรือไม่”. <<http://www.peace.mahidol.ac.th>>.

(๑๐ มีนาคม ๒๕๕๕).

พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคณะ. “ศักยภาพประชาคมในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก”. บทวิจัย. <<http://library.hsri.or.th/abs/res/hs0980t.doc>>. (๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑).

พระไพศาล วิสาโล. “สร้างสังคมไทยให้เป็นมิตรกับความดี” บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของหนังสือเรื่อง “สร้างเมืองไทยให้น่าอยู่ใน ๕๕๕ วัน” (สนพ.ขอคิดด้วยคน ของดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง). <<http://www.visalo.org/article/budTumKwamdee999.htm>>. (๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๒).

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism)”. ๒๕๔๘. <http://www.mcu.ac.th/site/major/coll_module.php?Data_type=12>. (๑๐ กันยายน ๒๕๕๓).

“‘พระองค์ภาฯ’ ทรงแนะแก้ไขความรุนแรงในครอบครัว”. <<http://www.naewna.com>>. (๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑).

- “มหาดมคานธี สูดยอคนผู้นำการเปลี่ยนแปลง”. <<http://leadership.exteen.com/20091002/entry>>. (๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓).
- “มูลนิธิเพื่อนหญิง ร้อง กระทรวงวัฒนธรรม คุ่มเข้มเนื้อหาละคร และภาพยนตร์...”. <http://www.mcot.net/cfcustom/cache_page/177153.html>. (๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑).
- “ร่วมต่อต้านการใช้ความรุนแรงกับผู้หญิง (Say NO to Violence against Women)”. <<http://www.novaw.or.th/?p=5>>. (๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๒).
- “ร่างพระราชบัญญัติขจัดความรุนแรงในครอบครัว”. (hosted by kapok.com : ข้อมูลจาก หน่วยจัดการความรู้ เรื่องความรุนแรงในครอบครัว, รศ.นพ.รณชัย คงสกนธ์ จิตแพทย์ประจำคณะแพทยศาสตร์ รพ. รามาธิบดี, พ.ญ.ชัญวลี ศรีสุโข จาก หนังสือพิมพ์มติชน ๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๖). <<http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php/%>>. (๑๓ เมษายน ๒๕๕๓).
- “รู้จัก สสส.”. <<http://www.thaihealth.or.th/about/get-to-know>>. (๑๓ เมษายน ๒๕๕๓).
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. “ผีเสื้อยั๊ปปีก (butterfly effect)”. <en.wikipedia.org/wiki/>. (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).
- วิท ยากร เชียงกุล .“จะแก้ ปัญหา เศรษฐกิจ ตกต่ำ ได้ อย่างไร ” . <<http://witayakornclub.wordpress.com/2009/04/10/>>. (๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔).
- ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล ๒๕๔๗, ๒๓. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา : “สานเสวนาเป็นสันติวิธีได้หรือไม่”. <<http://www.peace.mahidol.ac.th>>. (๑๐ มีนาคม ๒๕๕๕).
- ศูนย์สันติวิธีสาธารณสุข. <<http://www.moph.go.th/ops/cphc/about.html>>. (๒ กันยายน ๒๕๕๓).
- “สัมพันธภาพในครอบครัวไม่อบอุ่น ขาดการให้เวลาแก่กันอย่างมีคุณภาพ”. <<http://www.google.com/url?sa=t&source=web&cd>>. (๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒).
- สมิทธิพล เนตรนิมิต. “ภาพแห่งความรุ่งเรืองเมืองโบราณและพุทธสถานในคัมภีร์”. <<http://aphidham.mcu.ac.th>>. (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓).
- “สุขภาพจิตดี ชีวิตก็มีสุข ในทัศนะของศาสนาอิสลาม”. (๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๐). <<http://www.okanation.net/blog/islam/2007/07/27/entry-1>>. (๕ มีนาคม ๒๕๕๕).
- สุมนทิพย์ ใจเหล็ก. “ความรุนแรงในครอบครัวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน” (๒๕๔๖). <<http://www.geocities.com/sumontip2003/article1.htm>>. (๕ ธันวาคม ๒๕๕๐).

“เส้นทางครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์”. <<http://www.love4home.com/index.php?>>. (๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓).

สำนักงานพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ (ม.ป.ป.). “กรอบแนวคิดและนิยามการกระทำความรุนแรง”. <http://www.hiso.or.th/hisopicture/reportHealth/report2_11_3.pdf>. (๑ ธันวาคม ๒๕๕๓).

“สำนักพัฒนาการกีฬาและสันตนาการ กระทรวงยุติธรรม”. <<http://www.thaigov.net/links.php#moj>>. (๑๓ เมษายน ๒๕๕๓).

“สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาลของสถาบันพระปกเกล้า...”, <http://www.kpi.ac.th/portal/news/news_detail.php?id=31>. (๒ กันยายน ๒๕๕๓).

หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ. “ความรุนแรงในผู้สูงอายุ ความจริงที่สังคมไทยคาดไม่ถึง”. <<http://www.thaihealth.or.th/node/12511>>. (๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒).

หนังสือพิมพ์ข่าวสด. “วอนสังคมใส่ใจเรื่องผัวๆ เมียๆ”. <<http://www.icamtalk.com>>. (๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐).

อนาคิสต์. “พุทธทาส กับทฤษฎีไร้ระเบียบ” โดย ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์. (๑๘ สิงหาคม ๒๕๔๘). <http://www.maticchon.co.th/prachachart/prachachart_detail.php?>. (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

Admin. “ได้ฟ้าเดียวกัน : ‘สาระชีวิตคู่’ เขตในครอบครัว” (มธุรส เอื้อนรัช แปลจาก Boundaries in the Family. ดิค เดอ คอนนิ่ง ที่ปรึกษา New Community Service Centre. พฤษภาคม ๒๕๕๓). ๑๔ มกราคม ๒๕๕๔. <<http://www.thaifamilylink.net/>>. (14 January 2011).

Ben Thaiaporn's Blog. “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการพัฒนาตนเอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาตรฐานวิทยาและการวัด”. <<http://www.oknation.net/blog/philharmonics>>. (๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

Sexyboy. “ ‘แท้งเถื่อน’ ปัญหาหมักหมมสังคมไทย ถึงเวลาปลุกฝั่งเยาวชนเรื่อง เพศสัมพันธ์”. <<http://sexyboyspiceday.com/viewthread.php?action=printable&tid=193318&sid=4yess8>>. (๒๐ เมษายน ๒๕๕๔).

Bopitv. “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”. <<http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>>. (๑๕ มกราคม ๒๕๕๑).

“The Butterfly Effect in the Lorenz attractor time : แม้ผีเสื้อกระพือปีก ก็อาจเกิดพายุกระหน่ำถึงครึ่งโลก คำนิยามในทฤษฎีความโกลาหล (Chaos Theory) ”.

<<http://www.itie.org/equi/modules.php?name=Forums&file=viewtopic>>. (๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

(๕) การสัมมนา :

ว. วชิรเมธี. สัมมนาพุทธศาสตร์บัณฑิต มหาบัณฑิต และคุณฐิบัณฑิต ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๒ เรื่อง “พระพุทธศาสนานิวรณ์การกับศาสตร์สมัยใหม่ : วิกฤติแฮมเบอร์เกอร์”. หอประชุมพุทธมณฑล อ. พุทธมณฑล จ. นครปฐม. ๑๕ พฤษภาคม (๑๕.๑๗-๑๗.๓๐ น.).

(๖) รายการทางสถานีโทรทัศน์ :

สถานีโทรทัศน์สีช่อง ๓. รายการตีสิบ. (๒๒.๓๐-๐.๓๐ น.) ช่วงสนทนา ๕๕ นาที. ๒๒ มิถุนายน, ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๓).

สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗. ข่าวภาคเย็น. (๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๓ : ๑๗.๓๐ น.).

(๗) หนังสือพิมพ์ :

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ. ฉบับประจำวัน ที่ ๒๗-๒๘ เมษายน ๒๕๕๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

A. Books :

Browne, Kevin and Herbert, Martin. **Preventing Family Violence**. John Wiley & Sons, England, 1997.

Gottman, M. John and Carrère, Sybil. “Why Can’t Men and Women Get Along? : Developmental Roots and Marital Inequities”. In **Communication and Relational Maintenance**. ed. by Canary, J. Daniel and Stafford, Laura. CA : Academic Press, 1994.

Horley, Sandra. **The Charm Syndrome**. London : Macmillan Publishers Limited, 1991.

Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. 2nd Edition. China, 2007.

Subhuti with Subhamati. **Buddhism and Friendship**. Birmingham : Windhorse Publications, 2004.

Suwannapet, B. **A The English-Thai Dictionary of Psychology**. Second edition. Bangkok : S & K Book, 2002.

B. Research :

Art-ong Jumsai. “A Development of the Human Values Integrated Instructional Model Based on Intuitive Learning Concept”. A Part of **Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy** in Curriculum and Instruction Department of Secondary Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand, Academic Year 2003.

C. Internet :

“Bohm 1991”. <http://www.muc.de/~heuvel/dialogue/dialogueproposed_html>. (21 March 2012).

Farlex. “The Free Dictionary”. <<http://www.thefreedictionary.com/fierce>>. (17 March 2012).

Joseph, Gail E. Ph.D. & Strain, Phillips, S. Ph.D., “Social Emotional Teaching Strategies :

Helping Young Children Control Anger and Handle Disappointment,

<http://www.challengingbehavior.org/do/resources/teaching_tools/toc/folder4/4a_csefel_anger_article.pdf>. (23 October 2011).

“Mediator : A Day in the Life of a Mediator”.

<<http://www.princetonreview.com/Careers.aspx?cid=204>>. (2 September 2010).

Schneider, Marlene and others, “Psychology in the School : Turtle Techniques”,

<[http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/1520-6807\(197610\)13:4%3C449::AID-ITS2310130420%3E3.0.CO;2-W/pdf](http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/1520-6807(197610)13:4%3C449::AID-ITS2310130420%3E3.0.CO;2-W/pdf)>. (4 July 2008).

“Triangular Theory of Love”. <http://en.wikipedia.org/wiki/Triangular_theory_of_love>. (21 March 2010).

ภาคผนวก

๑. ตัวอย่างการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร)

ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์^๑อาจารย์ ๒ ท่าน ที่เป็นผู้ดูแลเด็กนักเรียน ๒ โรงเรียน ไปร่วมทำกิจกรรมในโครงการ “อิมบูนู ๘๘๘ วัด” ของวุฒิสภา^๒ที่วัดอุดมธานี (พระอารามหลวง) ต.บ้านใหญ่ อ.เมือง จังหวัดนครนายก^๓ คือ

(ก) อาจารย์อุบล : โรงเรียนเมืองนครนายก คมนักเรียน จำนวน ๒๐๐ คน

(ข) อาจารย์ณรงค์ชัย : โรงเรียนนครนายกวิทยาคม คมนักเรียน จำนวน ๘๕ คน

จากการสัมภาษณ์ ทราบว่า เด็กนักเรียนทั้ง ๒ โรงเรียน มีการประกอบกิจกรรม๑อย่างร่วมกัน คือ พิธีบูชาพ่อถวายพ่อหลวงคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ซึ่งมีครู อาจารย์เป็นตัวแทนผู้ปกครองทั้งหมด ให้นักเรียนกราบแสดงความกตัญญูกตเวที ในคืนวันที่ ๕ ก.ค. ๒๕๕๔ และกิจกรรมตักบาตรพระของครูและเด็กนักเรียนทั้งหมด ในเช้าวันที่ ๑๐ ก.ค. ๒๕๕๔ และต่อท้ายกิจกรรมแต่ละกิจกรรมด้วยการร่วมสวดมนต์ ทำสมาธิ พระสงฆ์แสดงธรรม และกล่าวมนักเรียนให้ปฎิญาณตนเป็นเด็กดี มีความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง

ภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมทั้งหมด เด็กนักเรียนมีตัวแทนกลุ่ม กล่าวแสดงความรู้สึกในการปฏิบัติกิจกรรมเหล่านี้ ใน ๓ ประเด็น ได้แก่ ๑. ประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมมีอะไรบ้าง ๒. จะนำไปใช้ที่โรงเรียนได้อย่างไรบ้าง และ ๓. จะนำไปใช้ที่บ้านได้อย่างไรบ้าง

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ทั้ง ๒ ท่าน ทำให้ทราบว่า ทำดีของนักเรียนในพิธีบูชาพ่อ มีความซาบซึ้ง ประทับใจ นักเรียนบางคนถึงกับน้ำตาซึม และในการเปิดเผยความรู้สึกและคำตอบคำถามใน ๓ ประเด็นของตัวแทนนักเรียนทั้งชายและหญิง เป็นไปในทางบวก เช่น

---

^๑ทางโทรศัพท์ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๐ ก.ค. ๒๕๕๔ เวลา ๑๕.๑๐ น.-๑๕.๔๕ น. โดยผ่านการแนะนำจากพระสงฆ์ผู้เป็นกัลยาณมิตรของผู้วิจัย ที่ได้ไปร่วมดำเนินการในพิธีบูชาพ่อแก่เด็กนักเรียน ในวันเสาร์ที่ ๕ ก.ค. เวลา ๒๐.๓๐ น.-๒๑.๓๐ น. และร่วมพิธีตักบาตรของเด็กนักเรียนในเช้าวันอาทิตย์ที่ ๑๐ ก.ค. เวลา ๖.๓๐ น. ด้วย.

^๒เป็นโครงการที่วุฒิสภาร่วมกับสำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ (สพศ.) สนับสนุนให้เยาวชนปฏิบัติธรรมร่วมกัน ๘๔,๐๐๐ คน ระหว่างวันที่ ๘-๑๐ ก.ค. ๒๕๕๔ (มีองค์กรอื่นๆ ที่เข้าร่วมโครงการ อาทิ มหาเถรสมาคม (มส.), กระทรวงศึกษาธิการ (กศธ.), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.), คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงกิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.).

^๓จังหวัดนครนายก มีวัดที่ร่วมโครงการ “อิมบูนู ๘๘๘ วัด” นี้ จำนวน ๘-๘ วัด.

๑) **นักเรียนชาย** : ตอบว่า เป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์มากสำหรับนำไปใช้ทั้งที่บ้าน และโรงเรียน ก่อนการอบรมไม่เคยคิดว่าจะกราบเท้าพ่อแม่ได้ รู้สึกเงิน อยา ทำคนไม่ถูก แต่ต่อไปนี้จะนำไปปฏิบัติที่บ้านอย่างสม่ำเสมอ และทุกโอกาสเท่าที่จะทำได้

๒) **นักเรียนหญิง** : ตอบว่า ปกติก็กราบพ่อแม่อยู่แล้ว แต่จะทำให้มากขึ้นไปอีก เพราะรู้สึกดี ทำให้พ่อแม่มีความสุขและสบายใจ

เมื่อถามความรู้สึกของอาจารย์ทั้งสองท่านถึงความพอใจในกิจกรรมมากนักน้อยเพียงใด เด็กนักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างไรบ้าง ได้รับคำตอบดังนี้

(ก) **อาจารย์อุบล** : มีความเห็นว่ากิจกรรมทำนองนี้ต้องทำบ่อยๆ จึงจะสามารถปลูกศรัทธาในเด็กแต่ละคนให้นำกลับไปใช้ได้ทั้งที่บ้านและโรงเรียน แต่ปัญหาเป็นเรื่องการขาดวิทยากรที่ชำนาญในการผลิตเปลี่ยนกันมาอบรม ให้ธรรมชาติเด็กนักเรียน เพื่อจะได้ร่วมกันประเมินผล อาจารย์ เห็นว่า วิทยากรต้องเป็นผู้ชำนาญการเทศน์หรืออบรมในแบบที่นักเรียนชอบ เช่น วิทยากรในแนวพระมหาสมปอง เป็นต้น เพราะเด็กๆ ไม่ค่อยสนใจธรรมะ การสวดมนต์หน้าเสาธง บางคนก็สวดไม่เป็น หรือไม่ต้องการสวด เพียงทำปากขมุบขมิบ และหากให้มีกิจกรรมที่โรงเรียนก็คงทำประจำทุกสัปดาห์ไม่ได้ แต่หากเป็นทุก ๒ สัปดาห์อาจพอได้ ก็เนื่องจากปัญหาเรื่องขาดแคลนวิทยากรที่เหมาะสมกับจริตนักเรียนนั่นเอง

(ข) **อาจารย์ณรงค์ชัย** : เนื่องจากการร่วมกิจกรรมในทำนองนี้เป็นครั้งแรกของโรงเรียน จึงค่อนข้างจุกจิกเด็กๆ ก็คงไม่ได้อะไรมากนัก แต่จากคำตอบของบางกลุ่ม มีการพูดถึงสาเหตุของปัญหาการอยู่ร่วมกันในช่วงสั้นๆ ว่า เพราะขาดความอดทน ถ้าเพิ่มความอดทนให้มาก ก็จะอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น ซึ่งตรงกับหลักธรรมสำคัญในงานวิจัยนี้ คือ ขันติ ในมรณวาสธรรม ๔ อันเป็นธรรมสำคัญของการอยู่ร่วมกัน จากการที่อาจารย์ฯ บอกว่านักเรียนคงไม่ได้อะไรมากนัก แต่ท่านก็เห็นประโยชน์ใคร่ทำให้ได้สักปีละ ๓ ครั้ง จริงๆ แล้ว ผู้วิจัยได้เสนอแง่คิดไปว่า นักเรียนที่สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ขนาดนี้ แสดงว่าเขาได้ธรรมะมากมายจากการมาปฏิบัติธรรมครั้งนี้ต่อไปเขาจะมีความอดทนมากขึ้น หากเขาไม่ต้องการให้เกิดปัญหาขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้วิจัยพิจารณาจากภาพถ่ายที่ได้มาทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) ก็พบว่า เด็กนักเรียนมีความตั้งใจเป็นอย่างดี มีความพร้อมเพรียงกันดีมาก สถานที่ปฏิบัติธรรมของวัดก็ดูสะอาด สงบร่มรื่น สร้างบรรยากาศที่ดีมากต่อกิจกรรมครั้งนี้ จึงควรมีการส่งเสริมกันให้มากยิ่งขึ้น

รูปภาพที่ ๑ : ภาพแสดงการอบรมคุณธรรม-จริยธรรม ในโครงการ “อิมบุญ ๕๕๕ วัด”
วุฒิสภาร่วมกับมส. สพศ. มจร. กศช. และ กสทช.

๒. ภาพยนตร์จากละครพื้นฟูศีลธรรมโลก ชื่อ “จ๋อย นายแม่มาก”^๔

ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีการสื่อสาร เช่น สื่อภาพยนตร์ มาช่วยสะท้อนให้เห็นในครอบครัวเห็นถึงสาเหตุแห่งความรุนแรงในครอบครัว และแนะแนวทางการจัดการด้วยการร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และ โรงเรียน หรือที่เรียกกันสั้นๆ ว่า บวร ไว้ในงานวิจัย

^๔โครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก โดย พระราชกานวิสุทธิ์ (ปัจจุบันคือ พระเทพญาณมหามุณี) เจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย ตำบล คลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี.

นี้ ด้วยการหยิบยกละครพื้นฟูศีลธรรมโลก ชื่อ “จ๋อย นายแנםมาก” มานำเสนอ ดังมีเนื้อเรื่องโดยย่อ ดังต่อไปนี้

จ๋อยมีพี่สาวคนเดียวชื่อส้ม ตั้งแต่เล็กทั้งคู่เห็นแต่พ่อแม่ทะเลาะกัน เพราะพ่อขี้เมา ไม่รับผิดชอบครอบครัว เมื่อแม่ก็หาเรื่องทะเลาะกับแม่ถึงขั้นทำร้ายร่างกายกัน ในที่สุดก็แยกทางกัน แม่ก็มีสามีใหม่และส่งจ๋อยกับส้มมาอยู่กับยายและลุง จ๋อยและส้ม จึงตกอยู่ในสภาพขาดที่พึ่งทางจิตใจ ก่อให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน จ๋อยไม่รับผิดชอบการเรียนของตน คบแต่เพื่อนอันธพาลที่เกี่ยวข้องเรื่องซื้อขายยาเสพติด แม้ตัวเองจะไม่ได้เสพหรือซื้อขาย เพื่อนร่วมชั้นเรียนและเด็กนักเรียนทั้งโรงเรียนไม่ชอบจ๋อยๆ จึงถูกกลั่นแกล้ง ครูเรียกแม่ไปว่ากล่าวตักเตือน แม่อาลัยที่จ๋อยทำให้อายหน้า มีอคติต่อความประพฤติของจ๋อย แต่ก็เอาตัวจ๋อยและส้มกลับมาอยู่กับตนและสามีใหม่ ส่วนส้มก็คบเพื่อนชายจนถึงขั้นได้เสียกัน โดยแม่และสามีใหม่ ไม่สามารถจะป้องกันแก้ไขได้

ครูชายที่โรงเรียนก็มีอคติต่อจ๋อย ไม่เชื่อว่าจ๋อยจะมีวันเปลี่ยนแปลงเป็นเด็กดีได้ แต่จ๋อยโชคดีที่มีครูประจำชั้นหญิงที่มีเมตตา ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร นำเข้าสู่โครงการ “เด็กต้นแบบความดี” ปรับแก้พฤติกรรมที่เกรไม่รับผิดชอบ จนเริ่มจะเรียนรู้ ฝึกฝนเพิ่มพูนคุณธรรมในตัวมากขึ้น ประกอบกับการฝึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ในความดูแลของครูกัลยาณมิตรท่านนั้น จ๋อย ก็เกิดกำลังใจที่จะพัฒนาตนให้มีนิสัยที่ดีขึ้นอย่างสม่ำเสมอ จนถึงวันที่ยายได้เข้าร่วมกิจกรรม “วันแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง” จ๋อยกราบเท้ายาย คิดว่าแม่คงไม่ได้มา

แต่เมื่อจ๋อยเงยหน้าขึ้นก็เห็นแม่ที่เพิ่งเข้ามานั่ง จึงกราบเท้าแสดงออกถึงความกตัญญูที่เกิดจากความสำนึกในพระคุณของผู้บังเกิดเกล้า จ๋อยหลังน้ำตาแห่งความซาบซึ้ง สำนึกในพระคุณแห่งมารดา ผู้เป็นประจักษ์จรรคนแรก เป็นเทวดา เป็นพรหม และเป็นพระอรหันต์ของลูก มิใช่เพียงเป็นผู้ให้กำเนิดและทำตามหน้าที่แม่เท่านั้น แม่เองก็หลังน้ำตา ปลาทบปลี้มในความเปลี่ยนแปลงของลูก ช่วงขณะนั้นความโกรธ ความขัดเคือง ความไม่เข้าใจกันระหว่างแม่และลูกก็กลายมาเป็นความรักผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง บังเกิดพลังผลักดันให้แม่ลูกหันหน้าเข้าหากันอีกครั้ง ทั้งสองฝ่ายเกิดกำลังใจที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองต่อกันให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป จ๋อยยังเป็นแบบที่ดีแก่แม่ ทำให้แม่หันไปก้มกราบเท้ายายด้วยความสำนึกในพระคุณแม่ด้วย

รูปภาพที่ ๒ ภาพแสดงบางฉากของภาพยนตร์
ฟื้นฟูศีลธรรมโลก เรื่อง “จ๋อย นายเน่มาก”

๓. รายละเอียดจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลในครอบครัวเดี่ยว ๕ ราย

๓.๑ เสาร์ที่ ๒๗ มี.ค. ๒๕๕๓ : สัมภาษณ์คุณสุเทพ พุ่มไสว เจ้าหน้าที่ อ.บ.ต. ณ บ้านบ่อใหญ่ ตำบล บางเก่า อำเภอ ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี เวลา ๑๗.๑๕-๑๘.๐๐ น. ณ ชายหาดบ้านบ่อใหญ่

ในฐานะเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต.) ตำบลบางเก่า คุณสุเทพดูแลอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อยู่อาศัยในตำบลฯ ทุกระดับ ซึ่งรวมถึงหมู่บ้านพักตากอากาศที่คุณแม่ของผู้วิจัยอาศัยอยู่ประจำในละแวกเดียวกับบ้านพักของคุณสุเทพ และรู้จักคุณสุเทพพอสมควร แต่ผู้วิจัยเพิ่งจะมีโอกาสได้สนทนาปราศรัยกับคุณสุเทพในวันที่ระบุข้างต้น ซึ่งการสนทนาเป็นไปอย่างธรรมชาติเกี่ยวกับครอบครัวของคุณสุเทพซึ่งประกอบไปด้วยคุณสุเทพในฐานะหัวหน้าครอบครัว ภรรยา ลูกชาย และลูกสาวซึ่งกำลังอยู่ในวัยรุ่น กำลังศึกษาในระดับมัธยมต้นอยู่อย่างละหนึ่งคน เมื่อผู้วิจัยสนทนาถึงเรื่องเกี่ยวกับปัญหาวัยรุ่น คุณสุเทพก็เล่าว่าทั้งคุณสุเทพและภรรยาที่ทำหน้าที่แม่บ้านเพียงอย่างเดียว และไม่คอยกล้ำกลุกๆ ทำไร่นักเพราะกลัวลูกจะยิ่งต่อต้าน ต่างก็ประสบปัญหาพอควรเกี่ยวกับความประพฤติของลูกๆ ในแง่การตามแบบอย่างในทางไม่ดีจากเพื่อนฝูงรอบตัว ในสถานศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ เช่น การแต่งกายตามแฟชั่นเกินควร การเที่ยวเตร่ การไม่ตั้งใจเล่าเรียนศึกษาหาความรู้เท่าที่ควร บางช่วงก็ขาดการเรียนโดยจงใจ ลูกสาววัยรุ่นของเพื่อนบ้านก็หนีตามผู้ชายไป ฯลฯ นับเป็นตัวอย่างแฉกๆ ที่ไม่งดงามสำหรับลูกๆ ของคุณสุเทพและภรรยา ภรรยาของคุณสุเทพจะวิตกทุกข์ร้อนมาก เกรงลูกๆ จะทำตัวเหลวแหลกมากเกินไป คุณสุเทพได้แต่ปลอบใจภรรยา และโน้มน้าวใจภรรยาให้มีความเชื่อมั่นในสายเลือดของทั้งตนเองและของภรรยาว่าเป็นสายเลือดของคนดี ลูกๆ เมื่อมีเชื้อสายของทั้งคู่ย่อมไม่ตกไปในที่ชั่ว ในเรื่องของการอบรมสั่งสอน คุณสุเทพบอกว่าตนจะชี้ถูกชี้ผิดให้ลูกๆ เห็น และไม่บังคับขู่เข็ญในเรื่องใดๆ เพราะมีเพื่อนบ้านที่ลูกสาวหนีตามผู้ชายในวัยเรียนเป็นตัวอย่างในการใช้ชีวิตขี้เขี้ยวลูกให้อยู่ในกรอบและกฎระเบียบมากเกินไป ลูกสาวจึงใช้ชีวิตต่อต้านในทางที่ผิด คุณสุเทพบอกว่าจะไม่ห้ามเรื่องการคบเพื่อนต่างเพศของลูก โดยอนุญาตให้ลูกๆ พาเพื่อนต่างเพศมาที่บ้านได้ เพราะยังดีกว่าให้แอบไปคบกันนอกบ้าน สถานการณ์ต่างๆ ในครอบครัวของคุณสุเทพจึงไม่เอนเอียงไปในทางขัดแย้งรุนแรงแต่อย่างใด นอกจากนั้นตัวคุณสุเทพเองยังแสดงให้เห็นถึงความอดทน ความอดสาหัสของตนในเรื่องการเรียนการศึกษาต่อให้จบในระดับปริญญาตรีของตนเอง โดยแม้จะมีงานมากมายทั้งที่รับราชการและงานเกี่ยวกับการค้าส่งอาหารทะเลส่วนตัว แต่คุณสุเทพก็ยังเจียดเวลาทุกช่วงสุดสัปดาห์เดินทางเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร จนสำเร็จการศึกษาได้ในที่สุด และขอร้องให้ลูกๆ เข้ามาร่วมงานรับปริญญาที่ตนได้รับเพื่อให้ลูกๆ รู้จักไต่ตรงถึงความมุ่งมั่นของ

พ่อที่แม่จะพ่นว้ายเรียนไปนานแล้วและมีงานล้นมือเพียงใด ก็ยังไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคใดๆ ทั้งสิ้น หลังจากนั้นไม่นานลูกๆ ทั้งสองกลับหันมาตั้งใจศึกษาเล่าเรียนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

โดยสรุปแล้วคุณสุเทพในฐานะผู้นำครอบครัวได้นำพาครอบครัวรอดพ้นจากวิกฤติ ค่านิยมในทางผิดๆ ของวัยรุ่น โดยปราศจากความรุนแรงใดๆ ส่วนในด้านความรักระหว่างสามี ภรรยา ก็ไม่มีปัญหาใดๆ ที่จะนำสู่ความรุนแรงได้ เนื่องจากคุณสุเทพเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ตั้งตนไว้ชอบ ในทุกทางที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกๆ เห็นและปฏิบัติตาม

๓.๒ สุภรณ์ที่ ๑๑ และอังคารที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๓ เวลาประมาณ ๑๕.๓๐-๑๖.๓๐ น. ณ ศูนย์อาหารพุงกาง ห้างคาร์ฟูร์ ลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร : สัมภาษณ์คุณสุปราณี ศิริพันธ์ อายุ ๕๘ ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ อาศัยอยู่กับสามีที่จังหวัดอุดรธานี (วันที่สัมภาษณ์เป็น ช่วงที่ขึ้นมาช่วยดูแลลูกสาวคนเล็กทำกายภาพบำบัด จากอุบัติเหตุทางรถยนต์ แต่ค่อยยังชั่วแล้วและ สามารถไปทำงานได้บ้าง เธอมักมานั่งฟังเพื่อนๆ ร้องเพลงและพูดคุยสนุกสนานกันตรงมุมดนตรี ของศูนย์อาหารแห่งนี้ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากที่พักของลูกสาวบนถนนรัชดาภิเษก ซึ่งภายหลังจากการ สัมภาษณ์ ลูกสาวได้ย้ายไปอยู่สุขุมวิทซอย ๒๒ ซึ่งใกล้กับที่ทำงานมากขึ้น)

ผู้วิจัยได้รู้จักคุณสุปราณีมาก่อนเลย แต่บังเอิญในวันที่ ๑๑ มิ.ย. ๒๕๕๓ ได้มานั่ง รับประทานอาหาร โต๊ะเดียวกันที่ห้างฯ ซึ่งมีทีวีเปิดอยู่เหนือศีรษะ และเราก็ดูละครที่กำลังฉายอยู่ ทางหน้าจอทีวีไปพร้อมๆ กับการรับประทานอาหาร จากนั้นเราก็ผลอสันทนาการด้วยอรรถยศอันดี ต่อกันเกี่ยวกับละครที่ดูอยู่ จนเมื่อละครจบก็เกิดความเป็นกันเองขึ้นมา จึงสนทนากันในเรื่อง สัพเพเหระต่อซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องการดำเนินชีวิตในครอบครัว จากนั้นก็มีเพื่อนของเธอซึ่งเผชิญ ผู้วิจัยก็เพิ่งได้รู้จักก่อนหน้านี้ไม่นานที่ห้องอาหารนี้ เธอเป็นเพื่อนอายุคร่าวแม่คือ ๘๑ ปี แต่ยัง กระฉับกระเฉง แนะนำให้ไปใช้บริการเตียงสุขภาพของประเทศเกาหลีถัดจากห้างไปไม่ไกลนัก ซึ่ง เธอไปใช้มาเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยและคุณสุปราณีเกิดสนใจจะไปลองใช้บริการดูบ้าง เพื่อนคร่าวแม่ผู้ นี้จึงพาเราทั้งคู่เดิน ไปอีกรอบหนึ่งเป็นการออกกำลังกาย และพาไปให้รู้จักสถานที่ จากนั้นเธอก็เดิน กลับห้างฯ เพียงลำพัง ทั้งเราทั้งคู่ไว้ให้ลองใช้บริการเตียงสุขภาพฟรีประมาณ ๒๐ นาที เราทั้งคู่จึง เดินกลับกันไปที่พักและแยกย้ายกันกลับ โดยแลกเบอร์โทรศัพท์กัน ขณะเดินกลับก็สนทนากัน เพิ่มเติมอีกมาก เมื่อผู้วิจัยกลับที่พักก็หวนคิดได้ว่าเรื่องราวที่สนทนากัน เป็นเรื่องการดำเนินชีวิต ครอบครัวยุคของคุณสุปราณีที่น่าสนใจมาก จึงโทรไปขออนุญาตถือโอกาสเก็บเป็นข้อมูลสัมภาษณ์ ประกอบงานวิจัยนี้ ซึ่งเธอก็ยินดีเป็นอย่างยิ่ง จึงได้มีการนัดพบกันอีกในครั้งที่ ๒ เพื่อเพิ่มเติม รายละเอียดที่ยังขาดหายไปเมื่อวันที่ ๒๒ มิ.ย. ๒๕๕๓ โดยมีรายละเอียดในการดำเนินชีวิต ครอบครัวยุคของเธอดังนี้

สามีของคุณสุปราณีจบการศึกษาระดับอนุปริญญาด้านการสำรวจ (Surveyor) ปัจจุบันอายุ ๖๑ ปี เป็นข้าราชการกรมที่ดิน เกษียณแล้ว ทั้งคู่มีลูกด้วยกัน ๓ คน คนโตเป็นชาย มีแฟนแล้วแต่ยังมีได้แต่งงานกัน ส่วนลูกสาว ๒ คนนั้น คนกลางแต่งงานมีครอบครัวแล้ว ส่วนคนสุดท้องยังโสด และทำงานแล้ว ทุกคนจบการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นขั้นต่ำ และมีงานอาชีพที่ดีมีเกียรติคือลูกชายจบวิศวกรรมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยในจังหวัดขอนแก่น และกำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโทสาขาวิศวกรรมศาสตร์ ที่ลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร แต่ขณะนี้เดินทางไปดูงานที่ไต้หวัน ได้รับเงินเดือนเป็นสกุลเงินสหรัฐอเมริกา ลูกสาวคนเล็กเพิ่งจบการศึกษาระดับปริญญาโท จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันลูกทุกคนให้เงินคุณแม่คนละ ๓,๐๐๐ บาท ทุกเดือน รวมเป็น ๙,๐๐๐ บาท ส่วนสามีให้เดือนละ ๑๐,๐๐๐ บาท จากเงินบำนาญ ๑๕,๐๐๐ บาทของเขา เงินที่ได้จากลูกๆ เธอฝากแยกบัญชีให้ลูกแต่ละคนเพื่อเป็นเงินสะสมไว้กินกลับให้ลูกๆ ภายหลังในโอกาสสำคัญ เช่นเมื่อจะแต่งงานมีครอบครัว หรือมีเรื่องเดือดร้อน เป็นต้น ลูกสาว ๒ คนอยู่ในกรุงเทพฯ เธอเพิ่งมาจากอุดรเพื่อดูแลลูกสาวคนเล็กทำกายภาพบำบัดจากการประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ อาการค่อยยังชั่วแล้ว ยังสามารถไปทำงานได้

เธอสนทนอย่างผ่อนคลายด้วยรอยยิ้มและอารมณ์ที่น่าประทับใจถึงพื้นเพของทั้งตนเองและฝ่ายสามีก่อนแต่งงานใช้ชีวิตร่วมกันว่าต่างฝ่ายต่างเป็นกำพร้าในลักษณะที่พ่อแม่หย่าขาดจากกัน ด้านฝ่ายสามีพ่อแม่ต้องแยกกันเพราะผู้ใหญ่ไม่ถูกกัน จึงจับลูกที่แต่งงานอยู่กินร่วมกันแล้วให้แยกจากกัน สามีจึงเติบโตมาด้วยการดูแลของญาติผู้ใหญ่ ส่วนเธอ พ่อเป็นคนเจ้าชู้ ก็เลิกกับแม่ของเธอตั้งแต่เธออายุได้ ๗ ขวบ จากนั้นแม่ของเธอก็เสียชีวิตเมื่อเธออายุ ๑๔ ปี แต่เธอก็ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นปมด้อยในชีวิตแต่อย่างใด กลับชวนขวยทำงานทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ เธออยู่กับญาติผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ ถนนสุขุมวิทซอย ๑๖ มียาย ป้า และน้าสาว และช่วยน้าชายกับข้าว และยังช่วยผู้ใหญ่เพื่อนบ้านด้วยการช่วยดูแลบ้านเลี้ยงน้องเล็กๆ คือ ลูกๆ ของเขาเวลาเขาออกไปทำธุระนอกบ้าน จนได้รับความเอ็นดูจากลูกหลาน เนื่องจากน้าสาวสอนเธอเสมอว่าไปบ้านใครก็ต้องแสดงน้ำใจช่วยเหลือการงาน และไม่หยิบข้าวของๆ เขาโดยไม่ได้รับอนุญาต แม้เจ้าของบ้านจะบอกกับเธอเสมอว่าให้เปิดตู้เย็นหาน้ำดื่มและขนมทาน เธอก็ไม่เคยเปิดเลย สักพักเมื่อบริเวณบ้านที่อยู่สุขุมวิทซอย ๑๖ ถูกเวนคืนเพื่อตัดถนนสามแยกอโศก-รัชดาภิเษก ก็พากันกลับไปยังบ้านเกิดของครอบครัวในจังหวัดกาฬสินธุ์ อยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่มีพี่น้องรวมกัน ๕ คน เธอเป็นคนโต ส่วนญาติผู้ใหญ่มียาย น้าชายและน้าสาวอย่างละ ๑ คน ส่วนลุงและป้ามีลูกถึง ๑๒ คน รวมกับพี่น้องของเธอเองรวม ๑๗ คน อายุก็ไล่เลี่ยกัน จึงไม่รู้สึกรู้ว่าขาดความอบอุ่นแต่อย่างใด บ้านที่อยู่เป็นครอบครัวใหญ่นี้มีลักษณะเป็นฟาร์มเลี้ยงเป็ด ไก่ และหมู การดำเนินชีวิตที่นี่เธอได้รับการดูแลความขยันจากยาย ต้องตื่นแต่เช้าเพื่อช่วยยายหุงหาอาหารใส่บาตรพระ บางครั้งก็ไปถืออุโบสถศีลที่วัด อีกทั้ง

ยายเป็นลูกศิษย์หลวงตามหาบัว ประกอบกับเธอชอบฟังผู้ใหญ่สนทนากัน เธอจึงได้ใกล้ชิดกับ
 ธรรมะของพระพุทธเจ้ามาโดยตลอด (ปัจจุบันพี่น้องของเธอทุกคนแต่งงานมีครอบครัวหมดแล้ว
 ลุงเสียชีวิตเมื่อ ๒๐ ปีมาแล้ว แต่ยายยังอยู่ อายุ ๘๕ ปีแล้ว มีลูกๆ คูแเล ส่วนใหญ่ลูกป้าเกือบทุกคนเป็น
 ครู ส่วนพี่น้องของเธอเองมีอาชีพทางค้าขายกันทุกคน) เวลาว่างช่วงวัยสาวเธอก็ได้ฝึกภาษาอังกฤษ
 กับพวกฝรั่งที่เข้ามาทำงานในค่ายที่พัก (camp) ฝรั่ง เธอจึงสื่อสารภาษาอังกฤษได้พอสมควรแม้จะ
 จบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แต่ก็มีได้เป็นปมค้อยสำหรับเธอ เมื่อเธอได้พบกับสามี
 ตอนอายุประมาณ ๑๕-๒๐ ปี เขาก็มิได้รังเกียจว่าเธอไม่ได้มีการศึกษาสูง กลับชื่นชมในความ
 ขยันหมั่นเพียรของเธอ และก็ไม่ต้องการให้เธอทำงานนอกบ้านอยู่แล้ว เรื่องการศึกษาที่น้อยกว่าจึง
 ไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด คือต้องการให้เป็นภรรยาและแม่บ้านเต็มตัว เพื่อดูแลให้ความอบอุ่นแก่
 ลูกๆ ที่จะเกิดมา เพราะพื้นเพสามีเป็นเด็กที่พ่อแม่แยกกัน ขาดความอบอุ่น จึงไม่ต้องการให้ลูกๆ ที่
 จะเกิดมาขาดความอบอุ่นเช่นเดียวกับตนเอง เมื่อแต่งงานใช้ชีวิตร่วมกันเธอก็ปฏิบัติตนเป็นแม่บ้าน
 ที่ดี คูแเลสามี ญาติฝ่ายสามีและลูกๆ ทั้ง ๓ คน โดยให้ความรักแก่ลูกทุกคนเท่าเทียมกัน แม้ลูกจะเก่ง
 ทางด้านการเรียนไม่เท่ากัน เธอก็สนับสนุนทุกคนเท่าเทียมกันจนกระทั่งทุกคนจบการศึกษาปริญญา
 ตรีเป็นอย่างน้อยทุกคน โดยทุกคนเริ่มศึกษาที่โรงเรียนอัครคริสเตียนซึ่งแม้จะศึกษาใน โรงเรียน
 คริสต์ (แต่สามีคือพ่อของลูกๆ จะเป็นฝ่ายชวนกันไปวัดในวันเสาร์-อาทิตย์ หรือวันสำคัญต่างๆ เช่น
 วันเกิดของคุณสุปราณี วันเกิดลูกๆ หรือวันสำคัญทางศาสนาเป็นประจำ) ยามว่างเธอก็เจียดเวลา
 เรียนตัดเย็บเสื้อผ้ากับญาติ จากการเป็นลูกมือได้ค่าจ้างเล็กๆ น้อยๆ จนกระทั่งสามารถรับตัดเย็บชุด
 สตรีได้ด้วยตนเองในราคาชุดละ ๒๐๐ บาท ซึ่งมากกว่าที่ญาติผู้สอนของเธอได้รับเสียอีก เธอจึงหา
 รายได้เพิ่มเข้าบ้านได้มากพอควร ขณะที่สามีต้องเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ราชการเกี่ยวกับที่ดินใน
 หลายจังหวัด หรือเมื่ออยู่บ้านในบางโอกาสสามีต้องออกไปพบปะสังสรรค์กับลูกน้องหรือเพื่อนฝูง
 โดยมีการดื่มสุรากันบ้าง เธอก็ให้เกียรติ ไม่ขัดคอ ไม่ต่อว่า ไม่ทำตนเป็นคนจี้ระเวงเรื่องผู้หญิงอื่น
 เธอเพียงขอว่าหากไม่ได้ออกต่างจังหวัด ขอให้วันสุดสัปดาห์เป็นวันของครอบครัวเป็นหลัก สามีก็
 ให้ตามที่เธอขอ บางครั้งก็ไปสังสรรค์กับเพื่อนฝูงด้วยกัน โดยเธอดื่มน้ำเปล่าร่วมวงกับสามีและ
 เพื่อนๆ ที่ดื่มสุราได้ เธอบอกว่าโชคดีที่สามีไม่สูบบุหรี่ และถ้ามีการดื่ม สามีก็จะไม่ขับรถเองตามคำ
 ขอร้องของลูกๆ เขาก็จะนั่งรถเมล์บ้าง แท็กซี่บ้าง บางครั้งก็จะซื้อมาดื่มคูปอลล์ที่บ้าน แต่มิได้เล่นพนัน
 บอลล์ เธอบอกว่าเวลาไปวัดมีการอาราธนาศีล ๕ ข้อสุดท้าย สามีจะไม่ออกเสียงว่าตามพระเพราะ
 จะเป็นการผิดศีลเพราะยังชอบดื่มอยู่ ลูกๆ เห็นพ่อดื่มก็ทราบว่าเป็นสิ่งไม่ดี ตัวเธอเองก็จะสอนลูกว่า
 ไม่ใช่สิ่งดี แต่ก็ให้ลูกคิดเอง เพราะลูกๆ เวลาทำงานก็ยังคงต้องไหลไปตามกระแสสังคม โดยเฉพาะ
 สามีของเธอจะบอกว่าสังคมไทยชอบดื่มก็ต้องกลมกลืนกับเขาบ้าง หรือบางทีก็อ้างว่าดื่มให้โลหิต
 ไหลเวียนดี เป็นต้น แต่ทั้งคู่ก็รวมขอมกันด้วยดี ไม่มีเรื่องราวที่สามีจะเมาจนอาละวาดแต่อย่างใด

ลูกสาวคนเล็กของเธอจะถามเธอว่าเป็นผู้หญิงดีมีได้หรือไม่ เธอจะบอกว่าถ้าดีมีอย่างมีสติเพราะต้องเข้าสังคมก็พอได้ แต่ก็ไม่น่าดูที่ผู้หญิงจะดีมี เพราะถ้าเกิดอาการเมาก็ไม่น่าดูนัก บุคลิกจะเสีย ลูกสาวเมื่อฟังแม่สอนประกอบกับดูละครเห็นภาพผู้หญิงมาแล้วไม่น่าดูก็ไม่นิยมการดีมีนัก ในด้านการใช้จ่าย เธอจะแบ่งเงินเป็น ๔ ส่วน คือ ๑. ค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของลูกๆ ๒. ค่าใช้จ่ายสำหรับความเป็นอยู่ภายในครอบครัว ๓. ค่าใช้จ่ายส่วนตัวซึ่งรวมถึงการทำบุญด้วย และ ๔. เก็บไว้เป็นเงินออมยามขัดสนเค็้อคร้อน

เธอบอกว่าชีวิตครอบครัวของเธอจึงไม่มีความขัดแย้งรุนแรงใดๆ ทั้งสิ้น เพราะไม่เครียดจากการรู้จักใช้จ่ายอย่างพอเพียง รักลูกๆ และส่งเสริมลูกๆ แต่ละคนตามความถนัดในด้านการศึกษา บางคนเรียนเก่ง บางคนไม่เก่งแต่อาศัยความขยัน และลูกทุกคนก็รักและสามัคคีปรองดองกันดี จากความเป็นลูกกำพร้าของเธอเอง ทำให้เธอเข้าใจชีวิตครอบครัวเป็นอย่างดี ประกอบกับเธอเป็นผู้เชื่อมั่นและศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เนื่องจากชีวิตในวัยเด็กของเธอได้คลุกคลีกับญาติผู้ใหญ่ที่เฝ้านทางธรรมะดังได้กล่าวไปแล้ว ตั้งแต่เด็กเธอจึงมีความคิดและความรับผิดชอบเหมือนผู้ใหญ่ที่มีธรรมะประจำใจ ฝ่ายสามีก็เติบโตมาในครอบครัวใหญ่เช่นกัน แม่พ่อแม่จะแยกทางกันขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ก็จริง แต่ก็โตมาด้วยความอบอุ่นจากญาติผู้ใหญ่เช่นกัน อีกทั้งปู่ ย่า ตา ยายของฝ่ายสามีก็ชอบไปวัดด้วยเช่นกัน แต่เธอบอกว่าฝ่ายญาติสามีจะชอบดื่มสุราก็เป็นส่วนใหญ่ ทั้งคู่จึงมีพื้นที่พทางด้านครอบครัวคล้ายคลึงกันมากพอสมควร ยกเว้นเพียงเรื่องการดื่มสุราที่เธอมีได้นิยมชมชอบนัก แม้ว่าระดับทางการศึกษาของสามีจะสูงกว่าเธอ หรือการที่เธอไม่ดื่มสุราก็มีศีล ๕ ครอบบริบูรณ์ ขณะที่สามียังละเว้นการดื่มสุราไม่ได้ ก็ไม่ได้ทำให้เกิดปัญหาอะไรเลยที่จะนำไปสู่ความก้าวร้าวรุนแรงได้ เพราะเขาก็ไม่ได้ดื่มมากมายจนถึงขนาดเมาไม่ได้สติ เธอถือคติที่ว่าทั้งเธอและเขาเคยมีครอบครัวที่แตกแยกมาก่อน จึงพยายามสมานความสัมพันธ์ในครอบครัวให้มากที่สุด การอบรมสั่งสอนลูกก็ทำแต่พอควร ไม่จู้จี้จ๋าไซ้ให้ลูกรำคาญใจหรือรู้สึกกดดันใดๆ

รูปภาพที่ ๓ ภาพการสัมภาษณ์คุณสุปราณี ศิริพันธ์

กล่าวโดยสรุป คุณสุปราณีและสามีเป็นคู่ที่มีธรรมชาติใกล้เคียงกัน ซึ่งจัดได้ว่ามีสมชีวิธรรมซึ่งเป็นธรรมชาติสำหรับผู้ที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความสุข

๓.๓ อาทิตย์ที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๓ เวลา ๑๘.๓๐-๑๙:๓๐ น. ณ วัดใหม่ยายแป้น บางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร : สัมภาษณ์ครอบครัวคุณเย็นขง และคุณสายัณฑ์ เจริมจันทร์ สามีภรรยา พร้อมลูกสาว ๒ คน

จากการที่คุณเย็นขงและครอบครัวได้มานมัสการเชื่อมพระวิปัสสนาจารย์ซึ่งเป็นพระน้องชายของคุณยิ่งขงที่กุฎิในวัดแห่งนี้ ขณะที่ผู้วิจัยผู้เป็นลูกศิษย์ของท่านก็ได้มากราบนมัสการท่านเช่นกันจึงได้ถือโอกาสขอสัมภาษณ์ความเป็นไปในการดำเนินชีวิตของคุณเย็นขงและครอบครัว ซึ่งทั้งครอบครัวของคุณเย็นขงก็เต็มใจให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ดังมีรายละเอียดการสัมภาษณ์ในรูปแบบของการสนทนา ดังนี้

คุณยืนยงอายุ ๔๗ ปี ภรรยาคือคุณสายัณห์ อายุ ๓๐ ปีเศษ ลูกสาวคนโตอายุ ๑๕ ปี คนเล็กอายุ ๑๐ ปี ปัจจุบันคุณสายัณห์ทำงานโรงงานเป็นกะๆ มีรายได้มาจุนเจือเลี้ยงดูครอบครัวแทนสามีคือคุณยืนยงซึ่งเคยจีรตมอเทอร์ไรซ์ได้รับส่งผู้โดยสาร แต่เข้าตั้งคมอบายมุขคือการดื่มสุรา และเล่นพนันขามว่างในหมู่เพื่อนๆ ที่คิดว่าจะไม่ได้ จึงเลิกทำมาได้ระยะหนึ่งแล้ว คุณสายัณห์ก็มีปัญหาแต่อย่างใดที่ต้องเป็นเสาหลักในด้านการเงินแทน เพราะคุณยืนยงก็ช่วยดูแลลูกๆ และความเป็นอยู่ในบ้านแทน

คำตอบสำหรับคำถามที่ผู้วิจัยถามคุณสายัณห์ว่า ชัดแย้งกับคุณยืนยงหรือไม่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การอบรมดูแลลูกสาวทั้งสอง เพราะคุณยืนยงคุยว่าตนเป็นคนค่อนข้างดุ เวลาคุณลูกๆ จะเสียงเข้ม และลูกๆ ก็บอกว่ากลัวเวลาคุณพ่อโกรธ เช่นเวลาทะเลาะกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะโดนปรามเสียงเข้มก่อนจะใช้วิธีการสถานหนักคือ วิธีการตีด้วยไม้เรียว ก็ยังถือหลักโบราณที่ว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” อยู่ ทำให้ลูกๆ ต้องรีบแยกจากก่อนจะโดนสถานหนัก โดยคุณยืนยงบอกว่าภรรยาค่อนข้างจะตามใจลูก ไม่ค่อยทำอะไร คำตอบจากคุณสายัณห์คือไม่เคยขัดแย้ง ก็จะปล่อยให้สามีดูแลโดยมิได้ขัดคอ และถามลูกสาวทั้งคู่ว่ารู้สึกเครียดหรือกดดันหรือไม่เวลาโดนคุณพ่อดุแรงๆ ทั้งคู่ตอบว่าไม่ได้เครียดหรือเก็บไปคิดแต่อย่างใดแม้จะรู้สึกขยาดก็ตาม และถามว่ามีวิธีแก้เครียดกันอย่างไร คนโตบอกว่าหากเครียดในเรื่องใดๆ จะใช้ดนตรีประเภทกีตาร์ไฟฟ้าเป็นเครื่องระบายอารมณ์ รวมถึงการร้องเพลงจะช่วยได้มาก ส่วนลูกสาวคนเล็กบอกว่าไม่ได้คิดอะไรมาก และทั้งครอบครัวตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าได้ใช้เวลาร่วมกันในครอบครัวอย่างเต็มที่ ไม่ได้ต่างคนต่างอยู่กันคนละมุมแม้ลูกสาวสองคนจะมีวัยห่างกันอยู่ถึง ๕ ปีก็ตาม เวลาว่างจะร่วมร้องเพลงกันอย่างสนุกสนานทั้งครอบครัว

ผู้วิจัยถามว่า การที่คุณยืนยงมีน้องชายบวชมานานในพระพุทธศาสนามีส่วนมากน้อยอย่างไรในการดำเนินชีวิตครอบครัว คำตอบ คือ เขาให้ความเคารพน้องชายในฐานะพระด้วยการเรียกขานท่านว่า “หลวงพี่” ที่เป็นผู้ให้ความซึมซับ และเป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้เขาเป็นผู้ดำเนินชีวิตครอบครัวอยู่ในทำนองคลองธรรม โดยได้เริ่มนำธรรมะของพระพุทธเจ้ามาใช้จริงจังก็เมื่อเริ่มมีลูกสาวคนแรก โดยเริ่มลดพฤติกรรมที่ไม่ดีต่างๆ ลงทีละน้อยจนเลิกได้โดยเด็ดขาด เช่น การดื่มสุรา และการสูบบุหรี่ เพราะความรักลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ต้องการให้ลูกเสียสุขภาพจากควันบุหรี่ นอกจากนั้นก็ยังคงลดความเป็นคนดีอันลง คือไม่เชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป เพราะความเป็นคนดีอันนั้น ในอดีตก็ทำให้การดำเนินชีวิตผิดพลาดไปบ้าง แต่ทั้งคุณยืนยงและคุณสายัณห์จะไม่เก็บอดีตที่ผิดพลาดมาซ้ำเติมกัน

ในตอนท้ายของการสนทนา ลูกสาวคนเล็กได้กล่าวเสริมว่า เธอมีเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนหนึ่งพ่อแม่แยกทางกัน ร้องไห้เสียใจกับครูประจำชั้นบ่อยๆ ครูก็ได้แต่ปลอบว่าเดี๋ยวพ่อแม่ดีกันก็อาจกลับมาอยู่ด้วยกันอีก แต่ตนเองในฐานะที่มีครอบครัวอบอุ่น เมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนแล้ว ก็รู้สึกดีใจที่ครอบครัวตนเองยังมีความอบอุ่นได้อยู่ ไม่อยากเป็นแบบเพื่อนเลย

รูปภาพที่ ๔ ภาพการสัมภาษณ์ครอบครัวเสริมจันทร์

๓.๔ พุทธศักราชที่ ๒-ศุกร์ที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๓ เวลา ๘.๔๕-๑๑.๒๐ น. ณ หมู่บ้านเคหะนคร ๓ ถนนพัฒนาการ แขวงคลองตัน กรุงเทพมหานคร : สัมภาษณ์คุณนิกส์

ผู้วิจัยรู้จักคุณนิกส์เพียงผิวเผินในฐานะเพื่อนของช่างทำผมที่ผู้วิจัยไปใช้บริการที่หมู่บ้านเคหะนคร ๓ เป็นประจำ เพราะเป็นช่างประจำของคุณแม่ตั้งแต่ครั้งยังอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ แม้จะย้ายไปอยู่ที่อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรีแล้ว นานๆ ครั้งผู้วิจัยก็ยังพาคุณแม่มาใช้บริการจากเพื่อนคนนี้อยู่ คุณนิกส์ได้เช่าห้องแถวที่อยู่ติดกับร้านทำผมและช่างทำผมเป็นเจ้าของ โดยคุณนิกส์เปิดธุรกิจส่วนตัวรับติดตั้งฝ้ามาตามสถานที่ต่างๆ เช่น บ้าน บริษัท โรงงาน และโรงแรม

เป็นต้น สามีของคุณนิกส์เป็นนักธุรกิจระดับผู้บริหาร ต้องเดินทางไปติดต่อกุแลลูกค้าในต่างประเทศอยู่เสมอ ทั้งคู่ใช้ชีวิตแต่งงานกันได้ ๗ ปีเศษแล้ว มีลูกชายเล็กๆ หนึ่งคน ทำให้ปัจจุบันไม่ค่อยมีเวลาเป็นส่วนตัวด้วยกันเท่าไรนัก คุณนิกส์เองต้องดูแลธุรกิจฟาร์มของตนเองและดูแลลูกชายไปด้วย โดยคุณนิกส์ต้องให้ลูกชายนอนในห้องนอนเดียวกับตนและสามีเพื่อจะได้ดูแลลูกชายอย่างใกล้ชิด

เนื่องจากคุณนิกส์เป็นผู้ที่มีใจชื่นชอบและศรัทธาในพระรัตนตรัยโดยพื้นฐาน ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้มีการศึกษาดี และมีวิสัยทัศน์ที่ค่อนข้างทันสมัย ผู้วิจัยจึงได้โยงการสนทนาลูกทฤษฎีตะวันตก และคำสอนของพระพุทธเจ้าไปพร้อมๆ กันอย่างเปิดเผย เป็นกันเอง ด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรในความเป็นสากลแห่งรศพระธรรมของพระพุทธเจ้า การสนทนาลูกคำถามและคำตอบในสาระที่เกี่ยวกับการพญชชีวิตครอบครัวในช่วงเข้าปีที่ ๘ ของการแต่งงานครองชีวิตร่วมกัน โดยผู้วิจัยมีคำถามที่เกี่ยวกับการให้เวลาสามีน้อยลง โดยเฉพาะความใกล้ชิดสนิทสนมในอารมณ์เสน่ห์หา ที่ถูกลดทอนลงด้วยการที่คุณนิกส์ต้องดูแลลูกชายอย่างใกล้ชิด แม้แต่เวลานอนก็ต้องให้นอนรวมในห้องนอนเดียวกันกับสามี ผนวกกับธุรกิจส่วนตัวของตนเอง อีกทั้งสามีเองก็ต้องเดินทางไปต่างประเทศบ่อยๆ เวลาที่จะตรงกันแทบจะไม่มี คุณนิกส์ตอบคำถามนี้ว่า ได้คุยกับสามีถึงเรื่องนี้ และตกลงกันว่าจะค่อยๆ จัดการให้ลูกชายแยกไปนอนเป็นสัดส่วนกับพี่เลี้ยง และเมื่อสามีมีความต้องการทางเพศ จะไปปลดปล่อยนอกบ้านก็ได้ในเงื่อนไขที่ว่าต้องรู้จักป้องกันตนมิให้เกิดโรคได้ อย่างไรก็ตามด้วยความรักที่มีต่อคุณนิกส์ สามีก็ไม่เคยนอกใจคุณนิกส์เลย เพียงแต่ขอว่ายังไม่ควรลดความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างกันเร็วเกินไป ต้องหาเวลาให้กันบ้าง ซึ่งคุณนิกส์ก็รับไว้พิจารณา

ส่วนคำถามที่เกี่ยวกับวิถีจัดการกับอารมณ์เพื่อประครองชีวิตคู่ให้ราบรื่นที่สุดในกรณีที่มีเรื่องผิดใจกันนั้น คุณนิกส์ตอบว่า จากความเหน็ดเหนื่อยในหน้าที่การงานของทั้งสองฝ่าย ทำให้ทั้งคุณนิกส์และสามีมีความเคร่งเครียดต่อกันบ้าง หลายครั้งที่คุณนิกส์ต้องขอปรับความเข้าใจโดยการพูดคุยด้วยโทนเสียงที่ตนเองพยายามควบคุมไม่ให้มีความสูงต่ำในลักษณะของการจุนเจือเกรี้ยวกราดทางอารมณ์มากเกินไป เพราะเข้าใจดีว่าพฤติกรรมเช่นนี้ของสตรีมักเป็นเหตุทำให้เรื่องราวผิดใจกันเล็กๆ น้อยๆ กับสามีหรือคนรักบานปลายกลายเป็นเรื่องใหญ่โตได้ ความรุนแรงทางอารมณ์และร่างกายจึงไม่เกิดกับครอบครัวคุณนิกส์ อีกทั้งเมื่อมีเหตุการณ์ไม่สบายใจใดๆ คุณนิกส์ก็มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอยู่เสมอ ประกอบกับก่อนที่จะตัดสินใจเลือกแต่งงานกับสามี ก็ได้เรียนรู้นิสัยใจคอของเขามาพอสมควรว่าสามารถพูดคุยกันได้อย่างเข้าอกเข้าใจกันเมื่อเกิดปัญหาใดๆ ก็ตาม

เมื่อผู้วิจัยเฝ้าถึงเรื่องของธรรมชาติที่เสมอกันระหว่างสามีภรรยาโดยทั่วไป ที่จะเป็นเหตุปัจจัยให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันไปได้ตลอดรอดฝั่งนั้น เธอกล่าวว่าโดยปกติแล้วสามีจะไม่เข้าใจลึกซึ้งนักเกี่ยวกับเรื่องศีล ๕ ซึ่งจัดเป็นศีลปกติที่หากทุกคนถือประจำใจกันได้ การดำเนินชีวิตร่วมกันก็จะมีแต่ความสงบร่มเย็นนั้น แต่เขาจะทำตัวที่ไม่ดีหรือหย่อนเกินไบนัก เช่น การดื่มสุรา ก็ดื่มเป็นมารยาทกับลูกค้านั่น และไม่เคยพูดกับเธอ เพราะคุณนิกส์บอกเธอขอสามีไว้ว่าหากมีเรื่องอะไรก็ตาม ขอให้พูดความจริงกับเธอ ซึ่งโดยนิสัยตั้งแต่ที่คบกันสมัยก่อนแต่งงานกัน สามีของเธอก็เป็นคนดีสม่ำเสมอ จึงไม่มีปัญหาในเรื่องของศีลที่ไม่เสมอกัน และเธอเองแม้จะชอบเข้าวัดฟังธรรมมาตั้งแต่วัยรุ่น แต่ก็ยังชอบแต่งตัวให้สวยงาม ไม่ถึงกับเป็นคนแก่วัดแก้วต่างออกไปจากสามีมากนัก

คุณนิกส์ขยายการสนทนาไปถึงกรณีที่เกิดมีเหตุปัจจัยที่ทำให้ต้องเกิดความแตกหักระหว่างตนเองกับสามี เช่น สามีอาจไปมีคนอื่นใหม่เพราะเขาต้องเดินทางไปต่างประเทศเป็นประจำ ประกอบกับตนไม่มีใครมีเวลาทำหน้าที่ภรรยาที่สมบูรณ์นักว่าจะไม่ดี โภยตีพายหรือประชดประชันชีวิตเป็นอันขาด เพียงขอให้เขารับผิดชอบในการจัดสรรเรื่องค่าเลี้ยงดูทั้งตนเองและลูกชายตามสมควรก็เพียงพอ การเลิกรักกัน หรือเลิกใช้ชีวิตร่วมกันไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่สำคัญตรงที่ทั้งสองฝ่ายควรจะเป็นมิตรที่ดีต่อกันได้มากกว่า ชีวิตที่เหลืออยู่ก็จะได้ทุ่มเทให้กับการเข้าหาธรรมะของพระพุทธเจ้าได้อย่างอิสระมากขึ้น และเธอก็มั่นใจว่าจะสามารถเลี้ยงดูลูกชายด้วยตนเองได้เป็นอย่างดี

รูปภาพที่ ๕ ภาพการสัมภาษณ์คุณนิกัส

๓.๕ พุทธศักราช- สัปดาห์ที่ ๗-๑๐ เมษายน ๒๕๕๔ : สัมภาษณ์คุณวัฒน์ อาจารย์มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐแห่งหนึ่งในจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) และโทรศัพท์ทางไกล

ผู้วิจัยเคยรู้จักคุณวัฒน์ในการสัมมนาทางวิชาการวิสาขบูชาโลก ปี ๒๕๕๓ ต่อมาได้สนทนากันทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) จนผู้วิจัยทราบว่าคุณวัฒน์ได้หย่าร้างกับภรรยาในทางกฎหมาย จึงขอถือโอกาสสัมภาษณ์ทั้งทางจดหมายฯ และโทรศัพท์ทางไกล เพื่อเป็นประโยชน์แก่งานวิจัยนี้ คุณวัฒน์ก็ยินดีเปิดเผยเรื่องราวในชีวิตครอบครัว โดยมีสาระของความรุนแรงทางจิตใจระหว่างกันมากมาย จนเป็นเหตุให้คุณวัฒน์กระทำรุนแรงต่อภรรยา ดังเรื่องราวต่อไปนี้

คุณวัฒน์เล่าว่าเขาเป็นคนเรียบง่าย สบายๆ สนุกสนาน จนพลัดพลั้งมีเพศสัมพันธ์กับหญิงสาววัยรุ่นคนหนึ่งโดยมิได้ป้องกัน และหญิงนั้นโกหกหลอกลวงว่าได้ตั้งครรภ์กับเขา เขาก็ยอมรับผิดชอบพามาอยู่ด้วยกัน จนกระทั่งมีลูกกันจริงๆ จึงแต่งงานจดทะเบียนสมรสเพื่อความสะดวกในการเบิกค่ารักษาพยาบาล

คนทั้งคู่มีความแตกต่างกันมากมาย ทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ วุฒิภาวะทางอารมณ์ รวมถึงคุณธรรม ในขณะที่คุณวัฒน์จบการศึกษาระดับปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยของรัฐ ส่วนภรรยาไม่จบมัธยม ๖ อายุน้อยกว่ามาก มีช่องว่างระหว่างกันจนสื่อสารกันไม่ค่อยจะรู้เรื่อง แม้จะมีลูกด้วยกันถึง ๒ คนแล้วก็ตาม ภรรยาก็ยังคบหาชายอื่นอยู่ ไม่ได้รู้สึกผิดหรือเห็นใจสามีแต่อย่างใด

เมื่อผู้วิจัยแสดงความสนใจอย่างมากในกรณีดังกล่าว คุณวัฒน์จึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ เพื่อประโยชน์ต่อการนำมาบูรณาการจัดการความรู้ในครอบครัวเชิงพุทธ โดยให้รายละเอียดเพิ่มเติมจากที่เกริ่นไว้อีกมาก ทั้งทางจดหมายฯ และการพูดคุยโทรศัพท์ทางไกล ผู้วิจัยขอหยิบยกคำพูดของคุณวัฒน์บางตอน ที่แสดงให้เห็นถึงความกดดันทางจิตใจที่เขาได้รับ ดังนี้

...เรื่องของผมมันค่อนข้างจะซับซ้อนครับ คือผมแต่งงานเพราะได้เสียกันแล้วไม่ได้ป้องกัน มีลูกก็เลยต้องแต่ง ภรรยาผมเขาเป็นวัยรุ่นเป็นคนบ้านนอก ครับ อายุ ๑๘-๑๙ ห่างกับผมสิบกว่าปี ความรู้น้อย อดทนอยู่กันมาจนมีลูก ๒ คน ก็พยายามจะจูน (tune) เข้าหากัน แต่มันก็ไม่ไหวครับ เขาจะจู้จู้จุกจิกไปทุกเรื่อง ไม่รู้จักให้เกียรติเรา พุดจาหยาบคายมึงๆ ญาๆ ไม่มีเหตุผลเลย จึงระหองระแหงกันเรื่อยมา

...ผมจบปริญญาโท...เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย^๕ เขาเรียนไม่จบแม่แต่ ๖ วันหนึ่งเขาเก็บเรื่องเก่าๆ ที่ไม่เป็นเรื่องมาใส่ร้ายผม จนในที่สุดเขาบอกว่าทนอยู่มาไม่มีความสุข จะไปมีใหม่ เราก็ผูกพันเราก็หึงหวง แต่ก็ยอมให้เขาคบกับผู้ชายคนใหม่ แบบให้ไปอยู่กันเลย เอาเงินเราไปให้ผู้ชายอีกด้วย ทรัพย์สินบางอย่างหายไป แล้วเขายังมาเรียกร้องเอาเงิน เราก็ไม่ให้ เขาทำกับเราสารพัด ทั้งดูถูกเหยียดหยาม หาเรื่องใส่ร้ายว่าเรามีผู้หญิง ทั้งที่ความจริงตัวเองมีผู้ชาย ผมป่วยแทบตาย ยังนอนเฉย จะมีน้ำใจไปเรียกรถตุ๊กๆ ใ้ก็ไม่มี ผมก็เลยค่อยๆ คลานออกจากบ้านไปหาหมอเอง ก็เลยหมดความอดทน ตกลงว่าถ้าใ้ร้้น้ำใจต่อกัน ขอให้ไปจากบ้านเพราะไม่มีประโยชน์ที่จะอยู่ด้วยกัน เขาขอเงินแสนหนึ่งผมก็จ่ายให้

---

^๕ผู้วิจัยบังเอิญได้ทราบภายหลังว่า คุณวัฒน์ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากผลงานการปฏิบัติงานในราชการด้วย.

...เมื่อเงินหมดเขาก็กลับมา ผมก็รับเพราะลูกยังต้องการเขา แต่ผมไม่ต้องการ ความจริงก็อยู่ด้วยกันนอนด้วยกัน แต่ความรู้สึกผูกพันมันไม่มี ให้ไปเขาก็ไม่ไป ใจเราเองก็บอกไม่ถูกว่าจะเอาอย่างไร คิดมากเหมือนกัน ห่วงลูก เล่าทางโทรศัพท์กระท่อนกระแท่นผมขอเล่าอย่างละเอียดทางจดหมายดีกว่า...

ผู้วิจัยได้ถามในบางประเด็นเพิ่มเติม ที่ว่าหย่ากันตามกฎหมายแล้ว แต่ฝ่ายหญิงยังไปๆ มาๆ ยังแสดงความผูกพันในความเป็นครอบครัวเดียวกันหรือไม่ อย่างไร และฝ่ายหญิงไม่มีความดีใดๆ ให้คุณวัฒน์ได้ชื่นชมเลยหรือ เช่น งานบ้าน การดูแลเอาใจใส่ลูกๆ และเป็นไปได้หรือไม่ที่ฝ่ายหญิงรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจที่คุณวัฒน์ไม่เคยเห็นคุณค่าของเธอ หรือระหว่างที่ใช้ชีวิตร่วมกัน คุณวัฒน์เคยไปมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงอื่นให้เธอระแวง หึงหวงหรือไม่ เป็นต้น.. ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะยกคำพูดทางโทรศัพท์ของคุณวัฒน์ ให้เห็นความกดดันทางจิตใจจนเป็นเหตุให้เขาเกิดโทสะ ทำร้ายภรรยาของตน ดังนี้

...เมื่อก่อนผมอยู่คนเดียวครับ มีผู้หญิงมาติดเยอะมาก มีทั้งหญิงแก่แม่มา้ย ทั้งเด็กวัยรุ่น ภรรยาผมเขาอาสาอยู่เป็นเพื่อนช่วยทำงานบ้าน ล้างถ้วยชาม แม่เขาบอกว่าให้มาอยู่ได้ อยู่อย่างไรก็ได้ ผมก็ตกลง มาอยู่ด้วยกันก็มีการป้องกันตลอด มีเพียงครั้งเดียวที่ไม่ได้ป้องกัน ซื่อๆ มาให้เขาก็บอกว่าลืมนิน เฝงกินไปเมื่อสักครู่ แล้วก็หายหน้าไป ๒-๓ เดือน กลับมาบอกว่าท้อง ผมก็ว่าดีไม่ต้องทำแท้ง เมื่อท้องแล้วเราก็ไม่จำเป็นต้องป้องกันอีก ตอนแรกเขาหลอกต่อมาก็ท้องจริงๆ ผมก็ว่าทำอย่างนี้ไม่ถูกเพราะตกลงกันว่าต้องไม่มีลูก แสดงว่าจงใจหลอกกันแต่ต้น

...ในเมื่อเขารู้ว่าการท้องสามารถเอาชนะผู้หญิงคนอื่นที่มามีติดพันผมได้ ผมก็อธิบายให้เขาฟังว่า ชีวิตนี้ผมตั้งใจว่าจะไม่แต่งงาน จะไม่มีลูก ผมยังไม่พร้อมมีลูก แต่เมื่อมีแล้วก็ต้องทำใจ ถ้าเราไม่เตรียมเงินไว้เพื่อลูกแสนสองแสนต่อคน เราจะลำบาก อีกหน่อยต้องทะเลาะกัน และทะเลาะกันจริงๆ เขาว่าขอทานเลี้ยงลูกได้หลายคน ผมก็บอกเขาว่าเราไม่ใช่ขอทาน ทุกครั้งจะเป็นอย่างนี้ คือหาเรื่องทะเลาะด้วยเรื่องที่ไม่เป็นเรื่องบ่อยมาก แม้จะเตือนให้ใช้สติแต่คนๆ นี้ผมรับรองว่าไม่มีทาง

...ผมไปหาแม่ พาลูกๆ ๒ คนไปกราบย่า ภรรยาผมก็ไปด้วยกัน เขาทำตัวข่มผมให้แม่เห็น แม่ผมเลยไม่ค่อยชอบ เวลาที่มีอะไรกระทบจิตใจนิดๆ หน่อยๆ ผมพยายามจะสอนเขาให้รู้จักใจเย็นให้ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ แต่เขาทำไม่ได้สักที เวลาผมทำงานเขาก็จะกวน เวลาเข้าสังคมเขาก็จะแกล้ง เช่น เข้ากลุ่มร้องเพลงสังสรรค์กับเพื่อน เขาจะแฉวะให้เสียอารมณ์ ไม่ค่อยได้ยินคำพูดสังสรรค์เลยครับ มีหน้าที่อย่างเดียวคือใช้เงิน

...ผมเคยปรับความเข้าใจหลายครั้ง จะใจเย็นแบบภูเขาไฟได้ทะเลน้ำแข็งเจ็ดชั้น ทุกครั้งที่เขาหยิบยกเรื่องเก่า ๆ หาเรื่องทะเลาะ เช่นบางทีเราไม่มีเงินแต่เขาจะเอา คือเอาเดี๋ยวนี้ๆ เพราะบางครั้งก็ต้องไปหาหยิบยืมมาให้ ถ้าไม่ได้จะอาละวาดใส่เรา ผมอดทนไม่ยอมพูดว่า “เธอมาแต่ตัว” เขาชอบหยิบคำพูดนี้มาหาเรื่องผมบ่อยๆ แต่ผมจะอธิบายว่า แม้ผมจะพูดคำนี้บ่อยก็จริง แต่ใครละเป็นคนทำให้ต้องพูด ถ้าอยู่เฉยๆ ทำงานบ้านเลี้ยงลูก ผมจะไม่พูด แต่เขาไม่ฟังครับ ส่วนมากเขาจะใช้คำพูดหรือกิริยาท่าทางกลบเกลื่อน แบบไม่ยอมรับผิดอะไร ทำนองนี้ มันบอกไม่ถูกนะครับว่าทำไมจึงอยู่ด้วยกันไม่ได้ คู่กันก็ไม่ว่าเรื่อง เหมือนพูดกันคนละภาษา คือผมพยายามจะอธิบายอะไรเขาไม่เคยฟัง ทั้งๆ ที่ทุกเรื่องที่ผมพูดนั้น มันเป็นความถูกต้องดีงาม เหมาะสมแล้ว แต่เขาตะแบงไปทางอื่นตลอด

...เมื่อต้องทะเลาะกันด้วยเรื่องไม่เป็นเรื่องบ่อยๆ ผมก็เคยบันดาลโทสะ ใช้ความรุนแรงตะเข้ที่ใบหน้าครั้งหนึ่ง แรงมาก เลือดออกในตาเขา ผมสงสาร แต่ก็คิดว่าถ้าเขามีเหตุผลสักนิด คนอย่างผมคงไม่ทำอะไรถึงขนาดนั้น ต่อจากนั้นผมก็อดทนเรื่อยมาประมาณ ๓-๔ ปี ก่อนที่จะมีเรื่องเขาไปติดผู้ชายนี้แหละครับ พ่อแม่ ญาติๆ พี่น้องเขาทุกคน รู้เห็นหมดว่าเขาไปนอนกับผู้ชาย แต่ผมก็ไม่อยากคิดอะไร ถ้าเขาไม่เล็งน้ำใจกับผมบ่อยๆ ผมก็คงรับได้ เพราะเรื่องแบบนี้ผมว่าบางทีมันก็ธรรมดา ผมรู้สึกผิดอยู่เกือบ ๑๐ ปี ที่ทะเลาะ ผมก็เลยจ้างเขาหย่า แต่เขาก็ไปไม่นานก็กลับมาอยู่กับลูก ผมก็ให้อยู่ ไม่อยากคิดมาก เพราะผมรู้สึกไม่เอาแล้ว แม่ผมก็ยังหวังเลยว่าเขาจะฆ่าเอาเธอกลับบ้าน เพราะครอบครัวเขาไม่ค่อยมีฐานะเท่าไร ผมก็บอกแม่ว่า มันอยู่ที่ผม เรื่องมันยาวและสลับซับซ้อนกว่านี้มาก

...แต่จริงๆ ผมรักเขามาก อยากจดทะเบียนด้วย แต่ดูๆ มันไม่ลงตัวแต่แรก ผมพยายามจะบอกเขาว่า เราเข้ากันไม่ได้สักเรื่อง มีอะไรก็ต้องพูดคุยกันอย่างใจร้อน แต่เขาก็ทำผมเดือดร้อนทุกเรื่อง แม้ตอนที่ผมประชุมยังโทรมาหาเรื่อง กลับบ้านก็ถูกด่าเสียวๆ หายๆ เพียงแค่ผมไม่รับสาย หรือพูดคุยตามที่เขาต้องการ ไม่ได้มีเรื่องอะไรสำคัญเลย

...คือเมื่อก่อนอาจจะใช่ที่ผมตำมะเลเทเมา แต่เมื่อผมรู้ว่าผมมีลูก ผมรักลูกมากที่สุด ผมหยุด และทุกอย่างผมนำมาเขียนบทความจนได้รางวัล แต่เขาไม่ใช้ครับ เขาหักหาญน้ำใจผม ที่ที่มองผมว่าถูกต้องที่เขาใจน้อยใจ แต่ผมคิดว่าเขาไม่มีวิจารณญาณ มองไม่ออกว่าปัจจุบันกับอดีตเป็นอย่างไร ผมมีลูก ผมหยุด ผมทำงาน มีเงินให้เขาใช้สบายมือ มีทองเต็มแขนเต็มคอ เอาไปอวดเพื่อนบ้าน แต่เขาก็ยังเหน็บแนมผมเรื่องเก่าๆ เอาผู้หญิงคนเก่ามาพูดทับถมกัน.. ผมพยายามส่งให้เขาเรียนมหาวิทยาลัยปีหนึ่ง เป็นลูกศิษย์ของผมเอง เมื่อมีความรู้เขาคงแยกแยะออก ผมว่าเมื่อเขาเรียนจบเขาคงคิดได้ครับ...

...ที่พี่ถามผมว่า “ตอนที่ได้เสียกันแล้วเขาก็หายไป แล้วกลับมาจากที่หลอกว่าห้อง ต่อมาก็ห้องจริงๆ ช่วงที่มาอยู่กับลูกแบบไปๆมาๆ แม้จะไม่หาเงินเข้าบ้าน เขาทำตนเป็นประโยชน์อย่างไบบ้าง เขาไม่รู้สึกผูกพันกับลูกหรือ” คำตอบคือ เขายืนยันทำงานบ้านครับ ซักผ้าถูบ้านทำความสะอาดเรียบร้อย นะครับ บางครั้งเขาไปปรับกล้วยไม้จากลาวไปขายตลาดอุดร ได้เงินเป็นหมื่นต่อวันก็มี แต่ผมไม่สนใจ เพราะเป็นหยาดเหงื่อแรงงานของเขา แต่เวลาผมกู้เงินธนาคาร ล้านสองล้าน เวลาผมซื้อของเล็กๆ น้อยๆ เขามักจะครอบงำเอาทุกอย่าง อยากใช้เงินผมแข่งผม ทั้งที่เวลาเขาหาได้ผมไม่เคยสนใจ มีแต่สอนว่าเงินหายากได้มาแล้วก็ใช้ให้เป็น คือเขาขายประกัน...มีเงินใช้บ้าง ผมหาลูกค้าช่วย มีเงินบ้าง ผมคอยเพิ่มให้ สุขสบาย แต่เขาดูเหมือนไม่ค่อยเข้าใจ...เขาจัดวิถีชีวิตของเขาไม่เป็น เขาสับสน

...เรื่องการหาเงินเขาเก่งครับ คำขายเก่ง ได้เงินมามากๆ เขาก็ซื้อของเข้าบ้านอยู่ ส่วนเลี้ยงลูก ซื้อของให้ลูก ซื้อขนมให้ลูกก็มีบ้าง ผมพยายามอธิบายให้เขาเข้าใจว่าเงินที่ผมหามา นั้นผมให้ได้เท่าที่จำเป็น แต่ไม่อยากจะให้แสดงอาการว่ามาใช้เงินที่ผมหยิบยืมมาแข่งกับผม ผมซื้อทองซื้ออะไรให้ก็เยอะ แต่จะให้เก็บเงินไม่ได้ ไข่มือเดิบ ผมเคยลองหลายครั้ง เงินหมดแล้วก็มาบิบบอกกับผม ผมเดือดร้อนประจำ.. เวลาผมได้เงินมามากๆ ผมซื้อกางเกงยี่ห้อจิวตัวเดียว ในราคาลดเหลือแปดร้อยบาท เขาก็หาเรื่องทะเลาะกับผมทันที... พอมีผู้ชายคนใหม่ รู้สึกเขาคงปรนเปรอไปเยอะ เพราะแม้แต่พี่สาวเขาก็บอกว่าเวลาที่เขาพาผู้ชายไปนอนที่บ้าน เห็นผู้ชายคนนั้นสั่งให้ซื้ออะไรเขาก็ซื้อให้.. บางครั้งก็พิสูจน์ได้ว่าพี่สาวพูดจริง

กรณีของคุณวัฒน์นับเป็นความรุนแรงทางกายที่วัฒน์ก่อกับภรรยา เพราะได้รับความกดดันทางจิตใจในหลายสิ่งหลายอย่างจากการกระทำของภรรยา แต่เขารู้สึกผิด แม้เวลาจะผ่านไปนานพอสมควรก็ตาม ทุกวันนี้เขาส่งเสริมให้ภรรยาศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี เพราะเชื่อว่า เมื่อภรรยามีการศึกษาเพิ่มขึ้น จะสามารถเปลี่ยนความประพฤติไปในทางที่ดีขึ้นได้

๔. การใช้ “๕ ย.” ในฐานะเครื่องมือประกอบการฝึกฝน บ่มเพาะ พัฒนาตน สำหรับแต่ละปัจเจกเพื่อนำไปใช้จัดการความรุนแรงในครอบครัวด้วยตนเอง

หากปัจเจกในแต่ละครอบครัวในสถาบันครอบครัวนำเครื่องมือ “๕ ย.” นี้ไปใช้จนเกิดปฏิสัมพันธ์ในทางสันติสุขกับคนในครอบครัว ก็สามารถร่วมสร้างกระแสนิยมในโครงสร้างสังคมแบบใหม่ที่ตระหนักถึงความสามัคคีปรองดองในครอบครัวได้ เมื่อแผ่ขยายไปมากขึ้น ความรุนแรงก็จะลดน้อยลงตามไปด้วย

นัยของ “๕ ย.” มี ดังนี้

ย. ที่ ๑ **เยือกเย็น** : สติ และปัญญา ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น จะมีสติ มีปัญญาได้ก็ด้วยการฝึกฝน^๖ในการระงับความผัดหวัง ความเสียใจ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์และกิเลสตัณหาต่างๆ อย่างถอนตัวไม่ขึ้น การฝึกสมาธิเป็นประจำทำให้จิตใจสงบ เยือกเย็นได้ สติก็มา ปัญญาก็เกิด มีปัญหาใดๆ ก็ไม่ระเบิดเป็นความก้าวร้าวรุนแรงทั้งทางวาจา และทางกาย ซึ่งมักเกิดควบคู่กัน

ย. ที่ ๒ **ยิ้มแย้ม** : เกิดได้อย่างจริงใจ ฉายให้เห็นบนริมฝีปากที่เหยียดแย้มสรวล พร้อมแววตา และท่าทีที่เป็นมิตร จากจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความรัก ความเมตตากรุณา ความปรารถนาดีต่อกัน เข้าใจ เห็นใจ และเห็นคุณค่าของผู้อื่น เสมอเหมือนที่ต้องการให้ผู้อื่นเข้าใจ เห็นใจและเห็นคุณค่าในตน การยิ้มแย้มอยู่เป็นนิจย่อมจะสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรที่ดีต่อกันในทุกสถานภาพ พร้อมทั้งจะเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีต่อทุกคน ทุกฝ่าย เท่าที่โอกาสจะอำนวย^๗

ย. ที่ ๓ **ยกย่อง** : เป็นการระลึกถึงกัน ในทางดี ให้เกียรติกัน ด้วยคำพูดและการกระทำ ประนีประนอมกัน ขอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่างทั้งต่อหน้าและลับหลัง คติการครองเรือนโบราณในทางพุทธที่ว่า “ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า” ยังใช้ได้ผลคืออยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ในอันที่จะไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งใดๆ โดยไม่จำเป็น^๘

ย. ที่ ๔ **ยึดหยุ่น** : คือการรู้จักเมตตา กรุณาให้อภัยกันและกันในเรื่องบางเรื่อง ไม่เคร่งครัดหรือตึงเครียดจนเกินไป จัดเป็นวิธีการดำเนินชีวิตร่วมกันบน “ทางสายกลาง” เวลาจะช่วยให้ทุกอย่างดีขึ้น และกลายเป็นความผูกพันที่ลึกซึ้งต่อกัน สามารถเป็นเครื่องมือผนึกกำลังกันอย่างเหนียวแน่นเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของครอบครัวในทุกด้าน^๙

ย. ที่ ๕ **ยินยอม** : คือการรู้จักเสียสละอารมณ์ความต้องการส่วนตัว มีความคิด ความเข้าใจในทางที่ถูกต้อง โดยหมั่นนึกถึงสมัยที่เคยรักกันใหม่ๆ อะไรก็ยอมทั้งสิ้น แต่เมื่อความรักสุกงอมจนได้ใช้ชีวิตร่วมเป็นครอบครัวเดียวกัน ต่างก็มีบทบาท ภาระหน้าที่ ที่หนักขึ้นจากการทำงาน

^๖ด้วย ทมะ ขันติ จาคะ ใน “มรราวาสธรรม” - ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^๗ด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นกัลยาณมิตร และการเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ตามหลักสิทธิมนุษยชนทั่วโลก เป็นการผสานแนวคิดทางพระพุทธศาสนา และทางตะวันตก.

^๘ตามหลักสาราณียธรรม ๖ - ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๕๓๑-๕๓๓ และ ทิศ ๖ - ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๕ ผสานการไกล่เกลี่ย ประนีประนอมกันทั้งตามแนวทางพระพุทธศาสนาและตะวันตก.

^๙ตามทฤษฎี ตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ (The Relationship Grid) ของ เวย์น อี. เบเกอร์ (Wayne E. Baker) ผสานหลักพุทธธรรม : พรหมวิหาร ๔ - ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗-๓๒๘/๒๕๖-๒๕๗ และ สังคหวัตถุ ๔ - อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๗๓.

หาเลี้ยงครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวอยู่รอดปลอดภัยในทุกๆ ด้าน อารมณ์อ่อนหวานต่อกันในหลายๆ เรื่องก็เหือดหายไปตามกาลเวลา กลายเป็นอารมณ์เสียจากความเหน็ดเหนื่อยในอาชีพการงาน ต่างฝ่ายต่างต้องเห็นใจ และอภัยให้กัน คิดให้ได้ว่าในเมื่อเวลาเปลี่ยน หลายสิ่งหลายอย่างก็ย่อมต้องเปลี่ยนไปตามสภาพและกาลเวลาเป็นธรรมดา คนที่ไม่เคยยอมบางเรื่องก็ต้องยอม ต้องยอมเลิกกระทำบางอย่างที่ตนชอบ แต่อีกฝ่ายไม่ชอบ การรู้จักยินยอม จึงเป็นการ “เอาใจเขา มาใส่ใจเรา” เป็นการฟังความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างลึกซึ้ง (deep listening)^{๑๑} เมื่อรู้ว่าอีกฝ่ายชอบหรือไม่ชอบสิ่งใด ก็ไม่ขัดใจ เป็นการป้องกันความขัดแย้ง ความไม่ลงรอยกันได้เป็นอย่างดี

ย. ที่ ๖ แยกแยะ : บางคนอาจเข้าใจผิดไปว่า เมื่อแต่งงานอยู่ด้วยกันแล้ว ทุกอย่างเป็นเรื่องเดียวกันหมดเสมือนเป็นเงาของกันและกัน “ไม่ว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะไปไหนมาไหน จะคบหาเสวนากับใคร พูดเรื่องอะไร ตนมีสิทธิ์จะรู้เรื่องราวทั้งหมด โทรไปไหน โทรหาใคร ผู้ชายหรือผู้หญิงคุยกันเรื่องอะไร ทำไมต้องพูดนานขนาดนั้น ฯลฯ” ที่ถูกคือต่างฝ่ายต้องรู้จักแยกแยะสิทธิส่วนบุคคลที่ไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือเป็นการเบียดเบียนครอบครัวร่วมกัน ต้องเข้าใจธรรมชาติของทุกคนที่มีความต้องการที่จะเป็นส่วนตัวบ้างไม่มากก็น้อย ให้ทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติให้มากที่สุด และเรียนรู้ในการรักษาระยะห่างระหว่างกันให้พอเหมาะ พอควร ไม่มากเกินไป และไม่น้อยไปจนเกิดความห่างเหิน และมีปัญหาตามมา ความเป็นบุคคลเดียวกันของปัจเจกบุคคลในฐานะสามีภรรยา หรือพ่อและแม่ของลูกๆ มีสาระสำคัญในแง่ของความสมัคสมานสามัคคีปรองดองกัน เพื่อนำพานาวาชีวิตแต่งงานให้อยู่รอดปลอดภัย ไม่ล่มกลางคัน มากกว่าการก้าวท้าวสิทธิเสรีภาพความเป็นส่วนตัวที่เกินความพอเหมาะพอควร^{๑๒}

ย. ที่ ๗ ยืนยัน : ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น แม้จะมีปากมีเสียง ขัดแย้งกันบ้าง ปัจเจกบุคคลในครอบครัวเดียวกันโดยเฉพาะสามีภรรยา ควรหมั่นบอกรัก และแสดงให้เห็นถึงความรักนั้นในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น วันครบรอบแต่งงาน วันคล้ายวันเกิดของทุกสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น โดยไม่ถือว่าเป็นธรรมเนียมเฉพาะชาวตะวันตก เพราะความรัก ความใส่ใจต่อบุคคลอันเป็นที่รักไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา หรือวัฒนธรรมแต่อย่างใด ต่างต้องหมั่นยืนยันความรัก ความเคารพ ความอาทรที่มีต่อกันเสมอๆ บรรยากาศในบ้านก็จะอบอุ่นไปด้วยความรัก ความอบอุ่น ทุกปัจเจกใน

^{๑๑}ตามทฤษฎีการฟังอย่างลึกซึ้งของ เดวิด โบห์ม (David Bohm) และทฤษฎีตัวยู ของ ออตโต ซี. ชาร์เมอร์ (Otto C. Scharmer) - ผสานหลักพุทธธรรม (เห็นถูก คิดถูก ทำงาน ได้ถูก ดำรงความเป็นอยู่ถูกต้อง ในอริยมรรค จากะ ฯลฯ) - อ่างแล้ว.

^{๑๒}อุเบกขาในพระพุทธศาสนา ผสานการเคารพสิทธิเสรีภาพส่วนตัวตามแบบตะวันตก.

ครอบครัวเดียวกันควรยืนหยัดให้กันและกันมั่นใจเสมอ^{๑๒}ว่า ยามสุข ทุกคนจะร่วมเสพ และยามทุกข์ ก็จะร่วมต้านและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยกัน ไม่ทอดทิ้งกัน คนเราหากคิดจะเลิกกรากันไป ก็มักจะมีข้ออ้างหรือเหตุผลนานัปการ แต่จงระลึกถึงความรักที่เคยมีต่อกัน และช่วยกันพยุง ประคับประคองรักนั้นไว้เสมอ ความรักในแบบเสน่หา เมื่อนานไปก็ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนเป็นความ เบื่อหน่าย แต่สามารถเปลี่ยนเป็นความผูกพันด้วยเมตตากรุณา ปรารถนาดีต่อกัน^{๑๓} และร่วมฟันฝ่า อุปสรรคต่างๆ ไปด้วยกันจนกว่าชีวิตจะหาไม่ แต่ถ้าจำเป็นต้องเลิกกรากัน ต่างก็ยังคงเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน ได้ ด้วยความรู้สึกลึกๆ เป็นพ่อและแม่ที่ดีของลูกที่ต่างมีส่วนเป็นผู้ให้กำเนิด และยืนหยัดให้ลูกรู้ถึงความสามัคคีของทั้งพ่อและแม่ในอันที่ยังจะร่วมเป็นพ่อและแม่ที่ดีของลูกต่อไป แม้จะแยกทางกันก็ตาม ต่างสามารถจัดวันเวลาที่เจอเจอกันพร้อมหน้าพ่อแม่ลูกได้ โดยมีจำเป็นต้องเป็นศัตรูกัน เพราะบทบาทของความเป็นพ่อแม่ มิได้หมดไปจากการแยกทางหรือหย่าร้างกันแต่อย่างใด ควรต้อง รับผิดชอบร่วมกันต่อไป แม้จะต่างมีครอบครัวใหม่ก็ตาม คนในครอบครัวตะวันตก จากที่เห็นได้ จากสื่อภาพยนตร์ทางโทรทัศน์ วิดีโอ ทั่วๆ ไป มักไม่ถือสาในเรื่องนี้เท่าคนในครอบครัวตะวันออก เพราะการหย่าร้างของวัฒนธรรมเขาเป็นเรื่องไม่หนักหนาสาหัสเท่าวัฒนธรรมตะวันออก แต่ในทุก วิถีชีวิตย่อมมีโอกาสอยู่ด้วยเสมอ การหย่าร้างของทั้งสองฝ่ายและต่างฝ่ายต่างไปแต่งงานมีครอบครัว ใหม่ หากเป็นไปโดยสันติ และบรรยากาศของความเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันยังคงอยู่ ก็เท่ากับลูกๆ ของ ทั้งสองฝ่ายต่างมีสมาชิกครอบครัวเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะบิดาหรือมารดาเลี้ยง น้องต่างบิดาหรือมารดา เป็นต้น ต่างฝ่ายยังต่างไปมาหาสู่กันได้ โดยมีต้องมีความ โกรธ เกลียด อาฆาตแค้นแต่อย่างใด

ย. ที่ ๘ ยับยั้ง : ปัจเจกต้องมีความแน่วแน่ อดทน เอาชนะยับยั้งความโกรธของคน ที่ โกรธตน ด้วยความไม่โกรธ ยับยั้งซึ่งใจ เอาชนะคน ไม่ดีหรือสิ่งไม่ดี ผิดศีลผิดธรรมต่างๆ ด้วยความ ดี มีศีลธรรม และยับยั้ง เอาชนะความตระหนี่ ด้วยการรู้จักให้ รวมถึงเอาชนะคนพุดจาหละหละ โลดเล ด้วยการพูดแต่ถ้อยคำสัตย์จริง^{๑๔} การจะฝึกใช้ “การยับยั้ง” ในเรื่องเหล่านี้เป็นเครื่องมือจัดการ ความรุนแรงฯ ปัจเจกบุคคล ควรเสวนาใกล้ชิดกับกัลยาณมิตรอยู่เสมอ เพราะกัลยาณมิตรจะช่วย ชี้นำะดักเตือนให้เข้าสู่ทางแห่งการประพฤติชอบต่างๆ^{๑๕}

^{๑๒}องค์ประกอบแรกใน ๓ องค์ประกอบ ของคุณลักษณะพิเศษของความรักที่มีบริบทในด้าน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ ความคุ้นเคย ใกล้ชิด สนุกสนม ผูกพันอย่างลึกซึ้ง (intimacy) ตามแนวคิดของ ทางตะวันตกใน “ทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรัก” (Triangular Theory of Love) ของ โรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก (Robert Sternberg) - “Triangular Theory of Love”, <http://en.wikipedia.org/wiki/Triangular_theory_of_love>.

^{๑๓}พรหมวิหาร - อ่างแล้ว.

^{๑๔}จ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๒๓/๑๐๒.

^{๑๕}อริยมรรคมีองค์ ๘ ในหมวดหลักธรรมว่าด้วย “กัลยาณมิตร” - ส.ม. (ไทย) ๑๕/๔๕/๔๓.

ย. ที่ ๕ เยียวยา : การเยียวยาจิตใจของทุกฝ่าย ควรเริ่มที่ความพยายามเปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาสในจิตใจตนเองก่อนเสมอ ด้วยการเปลี่ยนวิธีคิดต่อสิ่งต่างๆ ไปในแง่บวกแทนแง่ลบอย่างสม่ำเสมอ อกัษตนเอง และอกัษอีกฝ่ายในความขัดแย้ง บาดหมางกัน โดยคิดให้ได้ว่าในการอยู่ร่วมเป็นครอบครัวเดียวกัน ก็ย่อมมีการกระทบกระทั่งกันเสมือนลิ้นกระทบกับฟันในปากของเราเอง เป็นธรรมดา

การสวดมนต์ ทำสมาธิภาวนา จะช่วยทำให้จิตใจสงบลงได้มาก ทุกศาสนาสามารถทำสมาธิได้คือการทำให้หยุดนิ่งสงบ ใช้สติตามระลึกถึงความเป็นปัจจุบันขณะ ด้วยความรู้สึกตัวทั่วพร้อมให้จิตไม่ซัดส่ายไปในอารมณ์ร้ายต่างๆ ดังมีพุทธพจน์ตรัสไว้ทำนองว่า หากปัจเจกชน ทำตนให้เหมือนกังสดาลหรือระฆังวงเดือนที่ตัดขอบปากออก หรือเรียกง่าย ๆ ว่าฆ้องแตกได้ ความเงียบสงบก็ย่อมเกิดในใจตน ไม่ต้องการโต้เถียงหรือขัดแย้งกับใครเลย^{๑๖} อีกทั้งโดยธรรมชาติแล้ว เวลาที่ผ่านไปจะเป็นสิ่งที่สมานแผลในจิตใจได้เป็นอย่างดี การหามิตรที่ดีไว้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สนทนา ให้คำแนะนำตนในเรื่องที่ยังไม่ทราบ โดยเฉพาะวิธีทำให้สงบ จะช่วยระบายทุกข์ในจิตใจได้มากที่สุด เพราะเมื่อใจสงบ ปัญญาที่ซ่อนเกิดขึ้นพิจารณาหาสาเหตุแห่งทุกข์หรือปัญหาต่างๆ ได้ดี ทำให้รู้จักที่จะดำเนินชีวิตไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อตนและผู้แวดล้อม โดยมีความถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร เก็บรักษา ห้อมล้อมด้วยคนดี มีชีวิตที่ห่างไกลทางอันนำสู่ความเสื่อม^{๑๗}

กล่าวโดยสรุปแล้ว เครื่องมือหลักชุด ๕ ย. นี้เป็นการผสมผสานจุดร่วมและจุดเสริมต่างๆ ในแนวคิด ทฤษฎี หลักการต่างๆ ของทางตะวันตก ตะวันออก และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่าง ย่นย่อจากรายละเอียดที่ได้แจกแจงไว้ข้างต้นแล้ว ในมุมมองโดยองค์รวมที่ว่า การบูรณาการเชิงพุทธ มีประโยชน์ในแง่ที่สามารถผสมกลมกลืนกับความเป็นไป หรือความเปลี่ยนแปลงของทุกสรรพสิ่งในสากลโลกได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะวิวัฒนาการให้เจริญรุดหน้าไปมากในทางวัตถุเพียงใด การนำพระพุทธศาสนามาร่วมประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตร่วมกันในครอบครัว ยังเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะสามารถนำหลักธรรมต่างๆ ดังเสนอเป็นทางเลือกไว้มาทำให้จิตใจเจริญรอยตามความเจริญทางวัตถุไปด้วย รวมลงเป็นจิตที่แน่วแน่ ตั้งมั่น มีสติ ระลึกรู้ถึงความเป็นปัจจุบันขณะที่เป็นทาส

^{๑๖} จู. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๔/๗๓, “พุทธวจนะ” (The Buddha’s Words) - <<http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=8869>>.

^{๑๗} ติกุฐัมมิกัตถประโยชน์ ๔ - ประโยชน์ในโลกนี้ - เจริญธรรมใน จุ.ศ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๕๐๗, อง.ภค.ก.อ. (ไทย) ๗/๓๐/๑๑๔ และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๐. .

ของทั้งวัตถุ และอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ที่มีแต่จะสร้างปัญหาให้เกิดความไม่สงบ ความโกลาหล
ความรุนแรงในทุกทาง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อสกุล	นางพูนสุข มาศรีงสรรค์
วัน เดือน ปี เกิด	๒๑ มีนาคม ๒๕๐๐
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลกรุงเทพคริสเตียน กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	ปีการศึกษา ๒๕๒๐ มัธยมศึกษาตอนปลาย (วิทยาศาสตร์) โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา ๒๕๒๔ นิเทศศาสตร์บัณฑิต (นศ.บ.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา ๒๕๒๖ M.S. Home Economics Central State University (C.S.U.) Edmond, O.K., U.S.A.
ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน	พ.ศ. ๒๕๔๐-ปัจจุบัน อาจารย์อิสระ (ภาษาอังกฤษ) ๑ ก.ค. พ.ศ. ๒๕๓๘- ๑๕ พ.ค. พ.ศ. ๒๕๔๐ ผู้จัดการฝ่ายจัดซื้อต่างประเทศ (Soft Lines Purchasing Manager) บริษัท เวิลด์ ฮาร์ดแวร์ จำกัด (World Hardware Co., Ltd.) (Head Quarter of True Value American Home Center, Thailand) ๖๖/๖๖-๖๘ ถนนติวานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ๑๑๐๐๐. ๑ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๓๗-๓๐ มิ.ย. พ.ศ. ๒๕๓๘ ผู้จัดการห้างทรูวี่ แวลู (True Value American Home Center) บริษัท เวิลด์ ฮาร์ดแวร์ จำกัด (World Hardware Co., Ltd.)

๖๖/๖๖-๖๘ ถนนติวานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ๑๑๐๐๐.

๑ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๓๕-๓๐ พ.ย. พ.ศ. ๒๕๓๗

ผู้จัดการฝ่ายธุรการการตลาด

(Marketing Administration Manager)

บริษัท การบินกรุงเทพ จำกัด (Bangkok Airways Co., Ltd.)

ศูนย์สิริกิติ์ กรุงเทพมหานคร

๑ มิ.ย. พ.ศ. ๒๕๓๒-๑๐ มี.ค. พ.ศ. ๒๕๓๓

ผู้จัดการฝ่ายธุรการ (Administration Manager)

บริษัท การบินกรุงเทพ จำกัด (Bangkok Airways Co., Ltd.)

ศูนย์สิริกิติ์ กรุงเทพมหานคร

๔ ก.พ. พ.ศ. ๒๕๓๒-๓๑ พ.ค. พ.ศ. ๒๕๓๒

ผู้จัดการฝ่ายธุรการ (Administration Manager)

บริษัท ปัญญภูมิ จำกัด (Panjabhum Co., Ltd.)

๑๒๗ ถนน สาทรใต้ กรุงเทพมหานคร

๑ ต.ค. พ.ศ. ๒๕๓๐-๓๐ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๓๑

เลขานุการประธาน (Executive Secretary to the President)

โรงแรมสวนบวภหาด ชะอำ (Beach Garden Hotel Cha-am)

ถนน เดโช กรุงเทพมหานคร

ที่อยู่ปัจจุบัน

๓๕-๔๑ ซอยวิภาวดี ๑๖/๔๑ ถนนวิภาวดีรังสิต

แขวง-เขต ดินแดง กรุงเทพมหานคร ๑๐๔๐๐

(โทร. ๐๘๖-๖๖๘-๓๕๒๑)